

T.C. EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**DEMOKRASİ KÜLTÜRÜNÜN OLUŞMASINDA YAZILI BASININ
ROLÜ, SORUMLULUĞU VE HABER ETİĞİ: 2011 YILI TÜRK
YAZILI BASININDAN ÖRNEKLER İŞİĞİNDA BİR İNCELEME**

DOKTORA TEZİ

Sıdika Gözde DEDEOĞLU

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Ferlal ÖRS

İZMİR - 2013

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “Demokrasi Kültürünün Oluşmasında Yazılı Basının Rolü, Sorumluluğu ve Haber Etiği: 2011 Yılı Türk Yazılı Basınından Örnekler Işığında Bir İnceleme” adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

İsim-Soyadı
Sıdıka Gözde Dedeoğlu

İmza

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Sıdıka Gözde DEDEOĞLU

Numarası : 92090004787

Anabilim Dalı : Genel Gazetecilik

Tez Başlığı (Türkçe) : Demokrasi Kültürünün Oluşmasında Yazılı Basının Rolü, Sorumluluğu ve Haber Etiği: 2011 Yılı Türk Yazılı Basınından Örnekler Işığında Bir İnceleme

Tez Başlığı (İngilizce) : The Role and Responsibility of the Printed Press and News Ethics in the Formation of Democracy Culture: A study in the Light of the Samples from 2011 Turkish Printed Press

Tez Savunma Tarihi : 04 Ekim 2013

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı (Danışman)

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Ferlâl ÖRS

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Lale KABADAYI

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. Soner YAĞLI

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Haluk ŞAHİN

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. Adem Oğuzhan KAVAKLI

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle

Oy çokluğuyla

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Doktora programlarında düzeltme alan öğrencinin 6 (altı) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
-------------	---

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL TEMEL ve KURAMSAL YAKLAŞIM HABER ve İDEOLOJİ

1. TOPLUMSAL, SİYASAL, EKONOMİK, KÜLTÜREL VE TEKNOLOJİK BAĞLAMDA HABERİN DEĞİŞEN İŞLEVLERİ	6
2. HABER ÇALIŞMALARINDA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	9
2.1. Liberal Çoğulcu Paradigma	9
2.2. Eleştirel Yaklaşımlar	13
3. GENEL OLARAK İDEOLOJİ ve EGEMEN İDEOLOJİ KAVRAMI.....	29
3.1. Klasik Marksizm’de İdeoloji Kavramı	38
3.2. Toplumsal Bir Pratik Olarak İdeoloji ve Hegemonya Kavramı	46
3.3. Bir Temsil Sistemi Olarak İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları.....	53
4. İDEOLOJİ, SÖYLEM ve HABER İLİŞKİSİ.....	61
4.1. İdeolojinin İfadesi Olarak Söylem.....	63
4.2. Bir Söylem Türü Olarak Haber	70

II. BÖLÜM

DEMOKRASİ, HABER ETİĞİ ve TÜRK MEDYA YAPISI

1. SİYASİ KÜLTÜR ve DEMOKRASİ.....	80
1.1. Dünyada ve Türkiye’de Siyasi Kültür ve Demokrasi.....	80
1.2. Batı’da Demokrasinin Gelişimi	95
1.3. Türkiye’de Demokrasinin Gelişimi	103

2. DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ ve KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI.....	119
2.1. Toplumsal Yapı – Kültür ve Kitle İletişim Araçları İlişkisini Açıklamaya Yönelik Yaklaşım ve Araştırmalar	127
2.2. Kültürün Yansıması, Taşıyıcısı ve Üreticisi Olarak Kitle İletişim Araçları.....	134
3. HABER ETİĞİ ve DEMOKRASİ İLİŞKİSİ.....	137
3.1. Haber Etiği.....	137
3.2. Haber Etiği ve Demokrasi Kültürü İlişkisi.....	139
3.2.1. Kamunun Bilgi Alma Hakkı – Gazetecinin Bilgi Verme Sorumluluğu.....	143
3.2.2. Demokrasi-Doğru Bilgi İlişkisi: Bir Değer Olarak Nesnellik/ Doğruluk ve Demokrasi Kültürüne Etkisi	151
4. TÜRK MEDYA YAPISI.....	160
4.1. Medyada Mülkiyet Yapısı	165
4.2. Medyada Örgütlenme	172
4.2.1. Medyada Meslek Örgütleri	173
4.2.2. Medyada Sendikalaşma	179

III. BÖLÜM

YAZILI BASIN İNCELEMELERİ

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	186
1.1. Araştırmanın Amacı	186
1.2. Araştırmanın Örnekleme	189
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	190
1.4. Haber Çalışmalarında Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Önemi.....	190
Teun A. van Dijk: Söylem Olarak Haberin Çözümlemesi	193
2. TÜRK YAZILI BASININDA TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ'NDEKİ	

YAPISAL DEĞİŞİKLİĞE İLİŞKİN HABERLEŞTİRMENİN İNCELENMESİ

.....	212
2.1. Nicel Veriler	212
Cumhuriyet Gazetesi	212
Habertürk Gazetesi	213
Hürriyet Gazetesi	213
Sabah Gazetesi	214
Yeni Şafak Gazetesi	214
Zaman Gazetesi	215
2.2. Söylem Çözümlemesi	215
2.2.1. Makro Yapısal Özellikler	216
2.2.1.1. Tematik Yapılar, Başlıklar, Spot Kullanımı ve Haber Girişleri	
Cumhuriyet Gazetesi	216
Habertürk Gazetesi	228
Hürriyet Gazetesi	229
Zaman Gazetesi	232
2.2.1.2. Şematik Yapılar	233
2.2.2. Mikro Yapısal Özellikler	235
Haberlerin Biçemi, Sözdizimsel Yapı, Yan Cümleler Arasındaki	
Bağlantılar, Sözcük Seçimleri, İma Edilenler , Anlamsal Vurgular	
Cumhuriyet Gazetesi	235
Habertürk Gazetesi	246
Hürriyet Gazetesi	248
Zaman Gazetesi	252
2.2.3. Söylemin Kuruluşunda Nedensellik Bağları.....	252
Cumhuriyet Gazetesi.....	253
Habertürk Gazetesi.....	253
Hürriyet Gazetesi.....	254
Zaman Gazetesi.....	254

2.2.4. Haberlerde Kullanılan Retorik	254
Cumhuriyet Gazetesi.....	255
Habertürk Gazetesi.....	259
Hürriyet Gazetesi.....	260
Zaman Gazetesi.....	261
2.2.5. Haberlerde Fotoğraf Kullanımı	262
Cumhuriyet Gazetesi	262
Habertürk Gazetesi	263
Hürriyet Gazetesi	263
Zaman Gazetesi	263
SONUÇ	264
KAYNAKÇA	269
EK I	
İktidar, Demokrasi ve Basın hakkında bir mülâkat: Gözde Dedeoğlu - Teun A. van Dijk	284
EK II	
Örneklem içinde yer alan gazete haberleri	290

GİRİŞ

Yirmibirinci yüzyılın ilk on senesi geride kaldığında insanlığın ve dünyanın genel durumuna ilişkin yapılan bir durum değerlendirmesi çeşitli görüşler içermekle beraber, farklı değişkenler biraraya geldiğinde bütün paydaşlarını kapsayan olumlu bir tablo çizememektedir. Geline nokta; entelektüel birikim, teknolojik gelişmeler ve kazanılan deneyim gözönüne alındığında insanlığın bugüne değin aşması gereken çok sayıda sorunu hâlâ barındırmasının yanında bu sorunlara yenileri eklenmiş görünmektedir. Bu dönemde Türkiye'ye yönelik bir durum değerlendirmesinin benzer nitelikler taşıdığı ileri sürülebilir. Genel bir bakış ışığında değerlendirildiğinde; ülkenin siyasal, ekonomik, kültürel büyük bir değişim içinde olduğu gözlenmektedir. Bu dönemde kültürel ve ekonomi-politik yeni egemen yapıyı oluşturan tarihsel-blok*, liberal kesimin desteğini alan ve kendisini din eksenli tanımlayan yeni kapitalist sınıf olarak şekillenmektedir. Egemen nitelik kazanan bu yapı; ekonomik, sosyal, kültürel ilişkiler ve işlevleri içermekte, toplumsal gerçeklik bir yandan egemen olan bu ideoloji tarafından biçimlenirken, gücünü arttıran ekonomik ve politik yapı kendine uygun ideolojik ve kültürel gerçekliği yeniden kurmakta ve sürdürmektedir. Bu süreçte, kitle iletişim araçlarının, değişimin gerçekleşmesinde etken olan bellibaşlı araçlar arasında yer aldığı ve sistemin egemenliğini sürdürmesinde başat rol oynadığı görülmektedir. Kitle iletişim araçlarının da ilkesel, yapısal ve işlevsel değişiklikler geçirdiği; bu değişimin, yeni oluşumla iç içe ve birbirini destekler nitelikte olduğu izlenmektedir.

Egemen ideoloji ve egemen toplumsal yapı olarak belirginleşmeye başlayan bu gerçekliğin demokratik nitelikler taşıdığını söylemek güçtür. Demokratik unsurlar çerçevesinde incelendiğinde Türkiye'nin toplumsal gerçekliğinde eksiklikler, kusurlar bulunmaktadır. Sorunsal niteliğin saptanması ve çözüm üretme amacına yönelik çalışmalar toplumsal gerçekliğin bileşenleri ve etkileyen unsurların incelenmesi

* Hapishane Defterleri'nde kavramı kullanan Gramsci, Sorel tarafından inşa edildiğini yazsa da, David Forgacs, Marksist açıdan yapı ile üstyapının birliği olarak "tarihsel blok" kavramının Gramsci'nin kendi özgün düşüncesi olduğunu söylemektedir. (**Gramsci Kitabı**, David Forgacs (Hazırlayan), Çeviri: İbrahim Yıldız, Dipnot Yayınları., Ankara, 2010, s. 235)

gereksinimini doğurmaktadır. Kitle iletişim araçları bu unsurlar arasında yer aldığından; toplumsal gerçekliğin oluşumunda, kamusal bilincin-kamusal söylemin-kamusal eylemin şekillenmesinde rolü olan kitle iletişim araçlarının incelenmesine gereksinim duyulmaktadır.

Demokrasi kültürünün oluşması, gelişimi ve demokratik toplumsal pratiklerin sağlanması bütün yurttaşların karar ve uygulamalara ilişkin bilgilendirilmesi, bilinç geliştirmesi, buna uygun seçimler yaparak düşüncelerini açıklaması ve karar sürecine katılması ile gerçekleşmektedir. Genelde kitle iletişim araçlarının, özelde yazılı basının birinci görevi de halkı bilgilendirmek ve yanısıra, bunu doğru biçimde yapmaktır. Bu işlev aynı zamanda gazetecilik etiğinin ve haber etiğinin de gereği olarak belirmektedir. Bu iki işlevin olması gerektiği gibi yerine getirilmesi demokrasi bilincinin oluşumuna ve yerleşmesine yardım sağlarken, bilgilendirme ve doğru bilgilendirme işlevlerinin gerçekleştirilmemesi ise demokrasi kültürüne ve dolayısıyla demokratik toplum yapısına zarar vermektedir.

Haberin bilinen işlevlerinden uzaklaşması ve ideolojik bir aygıt olarak değerlendirilmesi; haberi üreten yapılara, ürüne, yani habere ve bu ürünün alınılmasına yönelik incelemeleri gerekli kılmaktadır. Haber belli bir kültürel sistem ve bu kültürün oluştuğu tarihsel arka planla bağlantılı olarak belli bir ekonomi-politik yapı içerisinde üretilip tüketildiğinden; söz konusu incelemelerin yeterliliği amaçlandığında, kültürel ve ekonomi-politik unsurların birlikte ele alınması gerekmektedir. Haber çalışmalarının dayandığı kuramsal temelde eleştirel yaklaşım içinde, aslında her ikisi de Marks'ın düşüncelerine uzanan ekonomi-politik ve kültürel incelemeler olarak bölünerek süregiden tartışmalarda, bindokuzyüz doksan'lı yılların sonundan itibaren bütünleştirici yaklaşımların oluşmaya başladığı gözlenmektedir.

Bu bağlamda, çalışmanın birinci bölümünde haberin değişen işlevleri ortaya konmaya çalışılırken haber ve ideoloji arasındaki ilişki irdelenmekte, kuramsal arka planın açıklanmasında, ortaya çıkışından itibaren farklı anlamlar kazandığı tarihsel süreçte, genel olarak ideoloji kavramı incelenmektedir. Bu doğrultuda, çalışmanın kuramsal temelini oluşturan ekonomi-politik ve kültürel çalışmaların hareket noktası olarak gözlemlenen ideoloji kavramına yönelik, Marks, Gramsci ve Althusser'in

düşünceleri ele alınmaktadır. Çalışmada benimsenen görüş ve yaklaşım ekonomi-politik ve kültürel araştırmaların birbirini tamamladığı ve birarada değerlendirilmeleri durumunda sorunların daha doğru biçimde saptanabileceği ve çözüm açıları geliştirilebileceği yönündedir. Yanısıra, inceleme yöntemi olarak seçilen “Eleştirel Söylem Çözümlemesi” yaklaşımı da kültürel bir olgu olarak haber metnini incelerken, bu metnin üretildiği ve tüketildiği bağlama da önem vermekte, sosyo-ekonomik koşulların, tarihsel süreci de göz önüne alarak incelenmesi gerektiği görüşünü taşımaktadır. Bu nedenle, bu bölümde; kültürel ve ekonomi-politik çalışmalar birlikte ele alınmaktadır. Eleştirel yaklaşım içerisinde yer alan yapısalcı dilbilim çalışmaları ve Frankfurt Okulu, çalışmanın sınırlılıkları nedeniyle teze dahil edilmemiştir.

Bu yaklaşıma uygun olarak, ikinci bölümde demokrasi kültürü ve kitle iletişim araçları arasındaki karşılıklı ilişki incelenmekte, siyasi kültür ve demokrasinin iç içeliği ve etkileşimi Batı’da ve Türkiye’de, tarihsel süreçte ele alınmakta; toplumsal yapı-kültür ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişki açıklanarak kitle iletişim araçlarının görevini olması gerektiği gibi yerine getirmesinin demokrasi kültürü üzerindeki etkileri ortaya konmaya çalışılmaktadır. Haber etiği hem basının varlık ve görevlerine yönelik bir tanımda, hem de demokrasi kültürünün oluşmasında özsel bir rol taşımaktadır. Toplumun bilgilendirilmesinin basının temel işlevleri arasında yer almasının yanında, aynı zamanda kamunun bilgilenmesi bir gereksinim ve hak niteliğindedir. Bilgilendirmenin gerçeğe uygunluğu, olması gereken, doğal bir niteliklerdir. Oysa haberin farklılaşan işlevleri incelendiğinde kamusal bilgilendirmenin ideolojik amaçlar doğrultusunda kullanılabildiği, egemen ideolojinin iktidarını kurmak ya da sürdürmek için haber üretme ve dağıtma işlevini gerçekleştiren basın denetlediği/ sansürlediği, bazı zamanlarda ise amaçlarını iktidarla birleştiren basın organlarının kendi kendini sansürlediği, bu nedenle toplumun, gerçekliğe ilişkin bilgilendirilmediği gözlenmektedir. Haberin hiç verilmemesinin yanında gerçekliğin aktarılmadığı ya da yeterli yansıtılmadığı bir diğer biçim, haberin çarpıtılması ya da önemini yansıtmayacak şekilde verilmesidir. Böylece toplumu ilgilendiren önemli bir konuda bilinç ve söylem yaratılmamakta ya da yanlış bilinç ve gerçeği yansıtmayan bir söylem oluşturulmaktadır. Bu durum, egemen gücün iktidarını sağlayan “hegemonya”nın kuruluşu ve “rıza”nın alınmasında önemli bir işlevsel role sahiptir. Toplumun

bilgilendirilmemesi veya yanlış bilgilendirilmesi haber etiğinin olmadığını göstermektedir. Bu nedenle, hegemonyanın kuruluşunda etkili olan haber etiğiyle ilgili sorunlara yönelik geliştirilecek çözümsel bir yaklaşım karşı-hegemonyanın kurulmasına yardım eden bir nitelik taşımaktadır. Bu bölümde ayrıca, Türkiye'deki medya yapısı ele alınmakta, ilk gazetenin ortaya çıkışından haberin metalaşmasına uzanan tarihsel süreçte medya sahipliği ve medyadaki örgütlenme incelenmektedir. Medya sahipliğine ilişkin kaynaklara başvurularak aktarılan veriler, çalışmanın hazırlandığı döneme aittir.

Üçüncü bölümde yazılı basın incelemelerinde, Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) yapısında Kanun Hükmünde Kararname ile yapılan değişikliğin basındaki yansımaları ele alınmakta, örneklem üzerindeki çalışmalara başlamadan önce, araştırmanın yöntemi olarak seçilen "Eleştirel Söylem Çözümlemesi", Teun van Dijk'ın yaklaşımı ve çalışmaları ışığında aktarılmaktadır. Teun van Dijk çalışmalarında çok disiplinli bir yaklaşım izlemekte, bir söylem türü olarak haberin çözümlemesini yaparken metinle bağlamın ilişkisini vurgulamakta, söylem biçimleri yoluyla iktidarın uygulanmasını irdelemektedir. van Dijk, gerçekliğin inşası ve toplumsal yapıların dönüşümünü etkileyen ideolojilerin oluşumu ve uygulanışına yönelik irdeleme yapılırken metinlerin sosyobilişsel ve tarihsel arka planıyla bağlantılandırılmasının gereğini açıklamaktadır. van Dijk, söylem ve ideolojinin tek bir disiplin altında yeteri kadar incelenebilecek kavramlar olmadığını, bu nedenle çalışmasının temelini oluşturan kuramsal yapının çokalanlı olduğunu açıklamaktadır¹. Haberi sosyal, kurumsal pratiğin belli bir biçimi olarak değerlendiren böyle bir çözümleme, medya söylemini geniş bir sosyoekonomik ve kültürel çerçeveye ele almaktadır².

Araştırma bulgularının ele alındığı bölümde Cumhuriyet, Habertürk, Hürriyet, Sabah, Yeni Şafak ve Zaman gazeteleri araştırma dönemi olarak seçilen üç aylık süreyi kapsayacak biçimde nicel ve söylemsel olarak incelenmektedir. Araştırma bulgularının ürettiği sonuç; örneklem içerisinde farklılıklar olsa da, tamamı göz önüne alındığında; 2011 Türkiye'sinde yazılı basının "yeterli ölçüde", haber etiğine uygun biçimde,

¹ van Dijk, Teun A. (4); "Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım", Çeviren: Nurcan Ateş, **Söylem ve İdeoloji mitoloji, din, ideoloji** içinde, Hazırlayanlar: Barış Çoban-Zeynep Özarlan, İngilizce'den Çevirenler: Barış Çoban, Zeynep Özarlan, Nurcan Ateş, Su Yayınları, İstanbul, 2003, s. 19.

² van Dijk, Teun A. (1); **News As Discourse**, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, New Jersey, 1988, s. 176.

sorumlulukla işlemediği ve demokrasi kültürünü olumlu yönde etkilemediği yönündedir. Çalışmada ayrıca, Gramsci'nin düşüncesiyle uyumluluk içerdiği gibi, haber etiğinin uygulanmasının karşı-hegemonya aracı olabileceği ve böylece demokrasi kültürünün gelişmesini destekleyeceği yönünde bir yaklaşım önerilmektedir.

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL TEMEL ve KURAMSAL YAKLAŞIM HABER ve İDEOLOJİ

1. TOPLUMSAL, SİYASAL, EKONOMİK, KÜLTÜREL VE TEKNOLOJİK BAĞLAMDA HABERİN DEĞİŞEN İŞLEVLERİ

İletişim ve bilgilenme, insanlığın en eski gereksinimleri arasında yer almaktadır. Gazeteler, bu gereksinimin karşılanmasına yönelik oluşturulan yapı ve süreçlerin bellibaşlı aracı ve somut biçimi olarak görünmektedir. Zaman içerisinde çoğalan ve çeşitlenen iletişim araçlarının bilinen temel ürünü “haber”dir. Asıl işlevi bilgilendirmek, olanları aktarmak olan haber, bu işlevini gerçekleştirirken aynı zamanda toplumun önemli bir gereksinimini karşılamakta, böylece topluma fayda sağlamaktadır. Bunun yanında, kamusal iyiye hizmet edecek biçimde, hak ve değerlerin korunması, bu yönde bir tehdit oluştuğunda toplumun uyarılması basının temel görevleri arasında yer almaktadır. Ancak haberin görünen, ideal olarak ortaya konan ve görev niteliği atfedilen işlevi böyle olsa da öte yandan, ideoloji ve egemen ideolojiyle yakın ilişki içinde olduğu gözlenmekte, haberin ideolojik işlev taşıdığı giderek daha fazla kabul edilen bir değerlendirme olabilmektedir.

Gerek bu bağlamda, gerek teknolojik gelişmelerin ışığında değerlendirildiğinde haberin bilinen işlevlerinin yanısıra farklı işlevler de gerçekleştirdiği görülmektedir. Bireylerin toplumsal pratiklerinde temel rolü olan bilginin edinilmesindeki payı, bu bilginin düşünme süreçleri üzerindeki etkisi ve oluşan etkinin kamusal bilinç, kamusal söylem, kamusal eylem bağlamında kitlesel niteliği gibi nedenler habere toplumsal çerçevede önem kazandırmakta, böylece, haberin siyasal, ekonomik, kültürel yaşamın şekillenmesinde etken olduğu gözlenmektedir. Bu etki, haber araçlarına egemen olma veya egemen olma isteği sonuçlarını üretirken, siyasal ya da ekonomik güç tarafından sahipliği kazanılan ya da yönlendirilen kitle iletişim araçlarının temel ürünü olan haberin siyasal, ekonomik amaç ve çıkarlar doğrultusunda biçimlenebildiği izlenmekte; birey ve toplumun iyiliği gözetilerek, uyulması gereken meslek ilkeleri korunarak, olguları olduğu gibi aktarma işlevinden uzaklaşabildiğine tanık olunmaktadır. Haber

etiğine aykırı olan bu durum toplumun doğru olarak bilgilenmesini önlemekte, bazı durumlarda ise toplumun önemli bir bölümünün herhangi bir olgunun varlığından hiç haberdar olmaması sonucunu yaratabilmektedir.

Bilişim teknolojilerinin yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren yükselişe geçen gelişim ve kullanımı, küresel düzeyde, anında ve kolay bilgi iletimini sağlayarak egemen güç tarafından engellenebilecek ya da şekillenebilecek haber oluşumuna yeni bir boyut ve hız kazandırmıştır. Bu doğrultuda, iletişimdeki değişimin toplumsal değişimin nedenleri arasındaki önemli rolü göz önüne alındığında ve bilişim teknolojilerinin birey ve toplum üzerindeki etkileri bağlamında değerlendirildiğinde, günümüzde “sosyal medya” olarak adlandırılan İnternet üzerindeki haberleşme olgusunun giderek daha fazla yaygınlaştığını, benimsendiğini ve buna bağlı olarak da etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Bilindiği gibi; eşitlik, özgür ifade ve katılım; demokrasiyi tanımlayan bellibaşlı nitelikler arasında yer almaktadır. Demokrasiyi tanımlayan özsel niteliklerle, İnternet’in nitelikleri karşılaştırıldığında birbirini destekleyen çok sayıda özellik olduğu görülmektedir. İnternet, bireylerin söylemek istediklerini açıklayabildikleri, düşüncelerini ifade edebildikleri bir ortam olanağı sağlarken, aynı zamanda bir amaç doğrultusunda biraraya gelmeyi, gruplar oluşturmayı, organizasyonlar gerçekleştirmeyi mümkün kılmakta, görüşlerin-kararların-önerilerin aktarılmasını sağlayan bir kanal olarak güçlü bir katılım mekanizması olmakta, bütün bu nitelikleriyle demokratik bir toplum yapısını desteklemektedir. Demokrasinin bir diğer gereği olan bireysel gelişim ve bilgilenme için de İnternet ve diğer bilişim teknolojileri çok büyük olanaklar sunmaktadır. Yanısıra, haber akışının engellenmesine karşı da İnternet ve diğer iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklar çok önemlidir. Ancak demokrasinin bir diğer önemli niteliği daha bulunmaktadır. İnternetin toplumun faydasına hizmet edebilmesi ve tam anlamıyla demokratik bir nitelik kazanabilmesi için bütün bireylerin, bölgelerin, ülkelerin, kıtaların bu araca sahip olması ve kullanabilmesi, ayrıca, etik ilkeler doğrultusunda kullanması gerekmektedir. Küresel düzeyde istatistikler değerlendirildiğinde bilişim teknolojilerine erişim olanağında gelir ve eğitim durumuna göre bireyler arasında “sayısal bölünme” ya da “sayısal uçurum” olarak adlandırılan bir

fark olmasının yanında, kadın-erkek ya da yaş grupları, kentler-köyler, ülkeler veya kıtalar arasında büyük farklar olduğu gözlenmektedir. İnternetin demokratik toplum yapısına ilişkin olumlu katkısının tam anlamda sağlanması ve “sosyal medya” olarak adlandırılan haberleşme ortamının haberin bilinen esas işlevini olması gerektiği gibi gerçekleştirebilmesi için önemli koşullardan bir tanesi; bu araçlara, olabilecek en yüksek oranda, bireylerin eşit biçimde erişebilmesidir. Yanısıra, bu araçların ne şekilde kullanıldığı da büyük önem taşımaktadır. Küresel düzeyde değerlendirildiğinde, bilişim araçlarını insanlığın ve dünyanın iyiliğini amaçlayarak ve başkasına zarar vermeden kullanan birey ve grupların yanında, kendi çıkarları doğrultusunda ya da zarar verme amacıyla kullanan birey ve gruplar da bulunmaktadır. İnternet’in aynı zamanda küresel gözetleme ve izleme aracı olarak da kullanılabilmesi, bunun yanında “doğru olmayan” bir haberin çok kısa zamanda, yaygın olarak dağıtılabilme olanağı, ciddi, olumsuz sonuçlar üretebilmektedir. Kasıtlı ya da kasıtsız şekilde doğru olmayan bir bilgi dağıtılabilmekte, kullanılan biçim, sözcükler, cümle kurulumu veya yazı kurallarıyla yanlış anlaşılma sonucu da üretebilmektedir. Bunların yanında, her olanın “haber” olmadığı da bilinmektedir. Bu nedenlerle İnternet’in yarattığı olanakların yanısıra, taşıdığı tehdit potansiyelinin de göz önüne alınarak gereken önlemlerin alınması ve faydayı çoğaltacak-zararı azaltacak girişimlerde bulunulması bir gereklilik olarak görünmektedir. Böylece, “sosyal medya” olarak adlandırılan ortamın, haberin işlevini toplumun gereksinime ve haber etiğine uygun biçimde gerçekleştirmesini sağlamak daha mümkün görünmektedir. “Doğruluk” ve buna bağlı olarak “güven” konularının günümüzde gözlemlenen sorunsal niteliğinin gelecek yıllarda daha da artma olasılığı olduğunu ileri sürmek gerçekçi görünmektedir. Haber iletiminin gerçekleşmesi kadar, içeriğin “doğru” olduğuna ilişkin güvene gereksinim bulunmaktadır. Yeni teknolojiler, “doğru” bir haberi yayma ya da “yanlış” bir haberin doğrulanması için güçlü araçlar niteliğinde olmakla birlikte, haber kaynağının sahte kimlikte olabilmesi, çok kısa zamanda kitlesel olarak yayılabilen bir haberin, güvenilir bir kaynaktan gönderildiği izlenimiyle, olumsuz sonuçlar üretme potansiyeli de taşımaktadır. Doğal bir beklenti olmasının yanı sıra, bu nedenlerle de, yeni-liberal ekonomik dönemde önemsizleştirilen etik değerlerin yeniden kazanımı önemli bir gereklilik olarak belirginleşmektedir. Bunların yanında, teknolojik gelişmelerle birlikte yeni nitelikler kazansa da haber

üretimi ve haberin dağıtımı, haber çalışmalarının başlıca ilgi alanı olarak önemini korumaktadır.

2. HABER ÇALIŞMALARINDA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Günümüz medya çalışmaları incelendiğinde geniş yelpazeye yayılan çok sayıda kuram ve araştırma bulunduğu görülmektedir. Bunlar arasında benzerlikler, birbirinden etkilenmeler, devamlılıklar yanında farklı değerlendirme ve yaklaşımlardan da söz etmek mümkündür. Bütün bu çeşitliliğin içinde asıl kavrayış farkının iki ana eksen üzerine kurulduğu açıklanmaktadır. Bu yaklaşımlardan birincisi liberal dünya görüşüne dayanan, liberal/çoğulcu bir toplum idealini yansıtan kuramsal kabuller çerçevesinde ortaya çıkan, genellikle anaakım, ya da liberal-çoğulcu yaklaşım olarak isimlendirilmekte; ikinci temel yaklaşımda ise sınıf çıkarları arasındaki çatışmaların ve egemen sınıfın hegemonyasının söz konusu olduğu bir kuramsal kabulden hareket edilmektedir³.

2.1. Liberal Çoğulcu Paradigma

Liberal çoğulcu paradigmanın kökeni, Batı'nın demokrasi tarihinde egemen bir yere sahip olan siyasi liberalizme dayanmaktadır. Bu anlayış ve yaklaşıma göre her türlü içerikte geliştirilebilen düşünceler özgürce ifade edilmelidir. Bu doğrultuda, kitle iletişim araçlarının hem nicelik hem de nitelik olarak sunumunda çoğulculuğu ve özgürlüğü öngörmektedir. Temsili demokrasinin ve ilerlemenin köşe taşı olarak değerlendirilen basın özgürlüğünün bireyin özgürlüğü ve liberal siyaset felsefesiyle bağlantılandırıldığı görülmektedir. Özgürce ifade edilen gerçeğin, her ikisi de özgürce yayımlandığında, hatalı olan üzerinde muhakkak zafer kazanacağı düşünülmektedir⁴.

Medya çalışmaları içinde toplumbilimcilerin işlevselci yaklaşıma dayanan egemen-anaakım araştırma geleneği içinde yapılan araştırmalar temel olarak “toplumsal kontrol, iknâ ve davranış değişikliklerine yönelik” niceliksel verileri toplayan çalışmalar

³ Kaya, Raşit-Bariş Çakmur; “Siyaset Bilimi ve Medya Çalışmaları”, **Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler** içinde, Hazırlayanlar: Gökhan Atılğan-E. Attila AYTEKİN, Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2012, ss. 518-519.

⁴ Mc Quail, Denis; **Mass Communication Theory**, SAGE Publications Ltd., London-Thousand Oaks-New Delhi-Singapore, 2011, 6th edition, ss. 168-169.

olmuştur⁵. Bu çalışmalar yapılırken medyanın içinde yer aldığı ekonomik, siyasi, kültürel, ideolojik sistemle ilişkisi kurulmamış, medyanın amacı, ilettiği mesajlar ve oluşturduğu etkiler bütün toplumsal süreçlerden soyutlanmıştır⁶. Bu yaklaşım temelde medyayı, toplumun yararını amaçlayan ve gözetilen bir güç olarak görmüş, erişilebilirlik/farklı görüşleri aktarma ve çok sayıda kanalın varlığını “çoğulculuk” niteliğiyle değerlendirmiş ve önem vermiştir. Bu nitelik medyaya demokratik toplumun oluşturulmasında önemli bir rol vermektedir. Tılıç, “işlevselci medya paradigması” başlığında, yaklaşımın bellibaşlı niteliklerini şöyle açıklamaktadır:

“Geleneksel işlevselciler, medyayı bütün toplumun yararı için ortak değerleri vurgulayarak konsensüs oluşturan birleştirici bir kurum olarak görme eğilimindedirler. Medyanın, Batı toplumlarını, herkesin katıldığı ve olup bitenden bilgilendirildiği bir demokrasi olarak şekillendirmedeki rolünü vurgularlar. Bu yaklaşım çerçevesinde, toplumda iktidarın dağılmış olduğu analizinden hareketle, çoğulculuk önem kazanır. Çoğulculuk ve işlevselcilik, medyanın demokrasiyi beslediği ve izleyicilerin taleplerini karşıladığı düşüncesinde birleşirler”⁷.

Çok sayıda farklı görüş ancak demokratik bir toplum yapısında ifade edilebileceğinden medya ve demokrasi ilişkisi iki yönlü görünmektedir. Böyle bir toplumda hayat bulan çoğulcu anlayış, medya yoluyla her türlü fikrin ifadesini olanaklı kılmaktadır. Kaya, düşüncenin kurucularının savundukları ilkeye göre çoğulculuğun, farklı ve/ya karşıt görüşlerin serbest biçimde yaşama ve ifade olanağı bulabilmesi olduğunu, ayrıca gerçeğe, doğruya giden yolu tıkadığı için tekelleşmeye de karşı olduklarını vurgulamaktadır⁸. Bu husus önemli bir bakış açısı ve değerlendirme kıstası sunmaktadır. Çünkü bugünün liberal söylemi; özgürlüklerden yana olduğunu dile getirirken “piyasa” koşullarını olumsuz yönlerini ortaya koymadan kayıtsız şartsız savunmakta, bunu özgürlük olarak belirlerken giderek kuralsızlıkla eşdeğer bir anlayış kazanmasının yanında, farklı görüşlerin ifade olanağı bulabilmesi konusundaki özgürlüklerin korunmasında kararlı bir duruş göstermemektedir. Bu doğrultuda, liberal

⁵ Yaylagül, Levent; **Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008, s. 30.

⁶ **A.g.e.**, s. 30.

⁷ Tılıç, Doğan; **Utaniyorum Ama Gazeteciğim Türkiye ve Yunanistan’da Gazetecilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, 2. Baskı, s. 58.

⁸ Kaya, A. Raşit; **İktidar Yumağı Medya Sermaye Devlet**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009, s. 79.

düşünce ve yeni-liberal düşünce ve uygulamalar arasında önemli farklar olduğunu ileri sürmek olası görünmektedir.

Anaakım iletişim çalışmalarının kökeninde yer alan liberal burjuva çoğulcu ideolojisinin bireyci yaklaşımına göre bireyler kendi doğrularını, çıkarlarını bilmekte; iletişim ise bireyler arasındaki sembolik değişim ve etkileşim süreci olarak değerlendirilmektedir⁹. Bu yaklaşım, haberin aktarılma sürecindeki ya da arka plandaki yapısal etkenleri göz önüne almadığından haberin nesnelliğini ve gerçeği anlattığını varsaymaktadır. Yanısıra, basının kamusal faydayı gözettiğine inanılmaktadır. Anaakım yaklaşımların, bir sosyal kurum olarak medyanın toplumsal gerçekliği, olupbiteni aynen aynanın yansıttığı gibi aktarmakta olduğu ve genel çıkara hizmet ettiği varsayımı nedeniyle, medya, kamusal çıkarı gözetken bir bekçi (watchdog), yanı sıra “Dördüncü Güç” olarak adlandırılmaktadır¹⁰. Çoğulcu yaklaşım ana hedeflerini bilgilendirmek, eğlendirmek, gerçeğin bulunmasına yardım etmek, yanısıra iktidarı denetlemek olarak belirlerken üretim araçları ve mali gücü olanların yayın hakkına sahip olmasını önermekte, medya denetiminin serbest düşünce pazarında kendiliğinden yapılacağını, aksi durumda yargı yoluna başvurulması gerektiğini savunmaktadır¹¹. Çoğulcu yaklaşımın savunmasına göre toplumdaki iktidar belli bir grubun elinde toplanmayıp rekabet halindeki çıkar gruplarına dağılmıştır ve medya bu farklı çıkar gruplarının seslerini aralarında fark gözetmeksizin yansıtmaktadır¹². Toplum geneline yayılmış olan farklı fikirlerin, eşit olarak ifade edilebileceği varsayılmaktadır. Bütün görüşlerin özgürce açıklanmasına yönelik çekirdek fikrin John Milton’ın Areopagitica’sına (1644) kadar uzandığını söyleyen Mc Quail, aynı yönde başka bir ifade olan ve 1918 yılında bir Amerikan yargıcı tarafından kullanılan ‘fikirlere serbest piyasası’ teriminin metaforik kullanımına karşın, bu deyimın basın özgürlüğünü tam anlamıyla serbest piyasa fikrine yakinen bağlayan talihsiz bir etkiye neden olduğunu açıklamaktadır¹³. Fikirlerin özgürce dolaşmasına yönelik imânın zamanla ekonomik alanda söz konusu olan serbest piyasa nitelikleriyle ilişkilendiği görülmektedir. Liberal anlayışa göre medya, kâr etmesi

⁹ Yaylagül; **a.g.e.**, s. 38.

¹⁰ Kaya-Çakmur; **a.g.m.**, ss. 519-520.

¹¹ Yüksel, Celal Birkan; **İdeoloji ve Gündelik Hayatta Milliyetçilik Rahip Santoro Cinayeti ve Basında Temsili**, Genesis Kitap, Ankara, 2012, s. 40.

¹² Tılıç; **a.g.e.**, s. 60.

¹³ Mc Quail; **a.g.e.**, s. 169.

gayet doğal karşılanan bir işletme olarak algılanmakta, haber ise satışa sunulan bir meta konumuna indirgenmektedir¹⁴. Hem bu yaklaşıma hem de daha sonra kabul edilen sosyal sorumluluk anlayışına göre, mülkiyet büyük sermaye gruplarının elinde olsa da, medyanın okuyucularına, izleyicilerine karşı taşıdığı sorumluluk ve medya profesyonellerinin sahip olduğu mesleki değerlerin medyayı saptamalardan ve taraflı yayıncılıktan koruyacağı düşünülmektedir¹⁵. Ancak bu yaklaşımda ileri sürülen düşüncelerin gerçekleşmesi birtakım koşullara ve varsayımlara dayanmaktadır. Kaya ve Çakmur; liberal-çoğulcu anaakım yaklaşımları benimseyenlerin söylediklerinin hayata geçebilmesi için bazı koşullar olduğunu açıklamaktadır: Medyanın bu yaklaşıma göre öngörülen işlevini yerine getirmesi, medyanın etkinlikte bulunduğu toplumun demokratik temsili bir rejimle yönetiliyor olmasına bağlıdır. Böyle bir toplumda düşünce özgürce açıklanabilmekte ve medya bu düşünceyi aktarabilmektedir. Bu ön koşula ek olarak üç tamamlayıcı varsayımda bulunmaktadır. Birincisi, toplumda çok sayıda medya kanalının işlevsel olduğu ve farklı düşünce ve çıkarları seslendirdikleri varsayımdır. İkincisinde, medya içeriklerini üreten gazete ve programcılarının medya kuruluşunun sahibi karşısında özerk, siyasal iktidara karşı bağımsız olduğu; üçüncüsünde ise izleyici ve okuyucuların hiçbir zaman edilgen olmadıkları varsayılmaktadır. Böylece, bir kamu hizmeti gibi sunulması gereken içeriklerin nesnel ve doğru olması yönünde medya tüketicilerinin baskı oluşturabileceği düşünülmektedir¹⁶.

Mc Quail bu yaklaşımın birçok niteliğiyle eleştirildiğini açıklamaktadır. Nerone'a göre, (1995), toplumun hizmetindeki özgür basın miti, medya sahiplerinin, bunun böyle sürmesinde çıkarları olduğu için devam etmekte, yazarlar, medya sahiplerinin kendi varlıklarını devam ettirmek için ileri sürdükleri ideolojik yanıltmacayı eleştirmeksizin kabul etmektedirler (Akt. McQuail). Nerone'un işaret ettiği gibi, liberal kuram, erişimdeki ekonomik engelleri ve tekelci yayın gücünün kötüye kullanımını göz önüne almadan, basın özgürlüğünü mülkiyet haklarıyla -yayın

¹⁴ Mora, Necla; "Medya, toplum ve haber kaynağı olarak sembolik seçkinler", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, Yıl:2008, s. 9.

<http://www.insanbilimleri.com> (Erişim: 19.10.2012)

¹⁵ **A.g.m.**, s. 23.

¹⁶ Kaya-Çakmur; **a.g.m.**, s. 520.

araçlarının sahipliğiyle- birlikte tanımlamaktadır. Mc Quail dile getirdiği ikinci eleştiri noktasında; basın özgürlüğünün gereğinden fazla negatif bir kavram olarak çerçevelenmiş olduğunu ileri sürmekte, kavramın fayda ve amaçlara yönelik daha olumlu bir biçimini önermektedir. Üçüncü olarak, liberal kuram yazılı basın dışındaki medyaya veya gazetecilik dışındaki çok sayıda diğer medya işlevine çok iyi uyarlanabilir gözükmemektedir. Fikir ve inanca çok atıf yapılmasına karşın bilgi ve erişim, gizlilik, mülkiyet hakları ve bunun gibi, bir bilgi toplumunun yeni koşullarında ortaya çıkan özgürlükle ilgili birçok meseleye ilişkin, piyasanın sağlayacağını varsaymanın dışında çok az şey söylemektedir. Dördüncü eleştirisi noktası, kuramın, özgürlük hakkına kimin sahip olduğu ya da kimin faydalanacağı hususunda belirsiz olmasıyla ilgilidir. Bu hakka sahip olanın gazete sahibi olma durumunda editörlerin, gazetecilerin, hatta halkın haklarının neler olduğu sorusu yöneltilmektedir. Ayrıntılı bir tartışma, özgürlüğün sınırlarının nerede kurulacağı dahil olmak üzere çok sayıda hususu içermektedir¹⁷.

Bütün bunlarla birlikte liberal kuramın diğer eksen üstünde yer alan eleştirel yaklaşımla ortak yanları olduğu da belirtilmektedir. İnal, medyayı, siyasal sistem içinde yasama, yargı ve yürütmeyi toplum yararına denetleyen dördüncü kuvvet olduğunu ileri süren liberal-çoğulcu yaklaşım ile medyanın kitleleri yönlendirdiğini düşünen, aralarında Frankfurt Okulu temsilcilerinin de bulunduğu karamsar yaklaşımın aralarında çelişki olmasına rağmen, her ikisinin de medyanın gücü ve etkililiğinden kuşku duymadığını açıklamaktadır¹⁸. Kitle iletişim kuramlarında etkinin varlığına ilişkin genel bir kabul izlenmekle beraber, bu etkiyi oluşturan medya gücünü belirleyen yapısal koşullara ilişkin fikir ayrılıkları ve tartışmalara tanık olunmaktadır.

2.2. Eleştirel Yaklaşımlar

Liberal/çoğulcu yaklaşım medyanın gücü ve etkisine yönelik çalışma ve araştırmalar geliştirmiş olsa da, belli varsayımlara dayandığı ve medyanın içinde bulunduğu toplumun niteliklerini göz önüne almadığı için yaptığı değerlendirmeler

¹⁷ Mc Quail; **a.g.e.**, ss. 175-176.

¹⁸ İnal, Ayşe; “Medyanın ‘Etkisi’ Sorunsalına Başka Bir Bakış”, **Medya ve Toplum** içinde, Derleyen: Sevda Alankuş, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, 2. Baskı, s. 67.

eksik görünmektedir. Bu nedenle medya çalışmalarında anaakım yaklaşımlara yönelik değişik eleştiriler iletişim sürecine etki eden yapısal faktörlerin, iletişim sistemleri ve tarihsel bağlamın da dikkate alınması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır¹⁹.

Eleştirel çalışmaların sorguladıkları ve liberal medya kuramlarıyla paylaşmadıkları başlıca görüş; liberal kuramca profesyonel bir uzmanlık alanı olarak tanımlanan “basının toplumda bağımsız bir güç olduğu varsayımı” ve bununla ilişkili olarak “haber gerçeğin kendisi olduğu iddiası”dır²⁰. Eleştirel çalışmalar anaakım çalışmalardan farklı bir yaklaşım içinde olsa da kitle iletişim araçlarının güçlü etkisini kabul etmektedir. Bu yaklaşım içinde farklı çalışma grupları ve bu gruplara ilişkin farklı hareket alanları/farklı çözümlene açıları bulunmakla birlikte temel değerlendirme kıstasları arasında çok büyük ayrımlar olduğu söylenemez. Eleştirel çalışmalar kategorisi, paylaştıkları sorunsal bakımından birlik oluşturan bir teori grubunu anlatmakta; tanımladığı nesnelere, kullandığı ifade tarzına, kavramlara ve yarattığı temalara tarihsel maddeci bir sorunsal, yön ve güç vermektedir²¹. Tarihsel maddeci kurama dayanan uzlaşmaz sınıfların oluşturduğu bir toplum çözümlemesinden hareket eden eleştirel yaklaşımların temel önermesi toplumdaki düşünce araçlarına egemen olan egemen sınıfın, iletişim araçlarının mülkiyetine veya denetimine sahip olduğudur²². Bu nedenle medyanın toplumun genel çıkarlarını değil, egemen sınıfın çıkarlarını gözetecek biçimde üretim yaptığı varsayılmaktadır. Dolayısıyla, medya, gerçekliği olduğu gibi değil, çarpıtarak, bozarak yansıtmaktadır²³. Haberin üretim ve dağıtımını, egemen güce bağlı olduğu için haber ürünü de ideolojik nitelik taşımaktadır. Yağlı’ya göre, “Temelde *ekonomi-politik, yapısalcı ve kültürel çalışmalar* olarak ayrımlaşan eleştirel çalışmalar içindeki sınıflandırmadaki görüşler, Marksist kuramın farklı vurgularından da

¹⁹ Yaylagül; **a.g.e.**, s. 38.

²⁰ Yüksel; **a.g.e.**, s. 43.

²¹ Sholle, David J.; “Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinden İktidar/Bilgiye”, **Medya, İktidar, İdeoloji** içinde, Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat Yayınları Ankara, 2005, 3. basım, s. 257.

²² Kaya-Çakmur; **a.g.m.**, s. 521.

²³ **A.g.m.**, s. 521.

kaynaklansalar, temelde haberi ideolojik ve içinde resmi kaynakların söylemlerinin yeniden inşa edildiği bir alan olarak” kavramaktadırlar²⁴.

Medyayı siyasal iktidarın meşruiyet sağlama amacı için toplumu ikna etmesinde bir araç olarak gören eleştirel yaklaşım bir yandan Gramsci ve Althusser’in ideoloji ve hegemonya üzerine çalışmalarına dayanmakta öte yandan Frankfurt Okulu’nun eleştirel düşüncesinden hareket ederek medya kuruluşları ve siyasal iktidar arasında karşılıklı bağımlılık, etkileşim ve ilişki olduğunu savunmaktadır²⁵. Eleştirel yaklaşım yelpazesi içindeki çok sayıda çalışma, ideoloji-iktidar ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişki ve etkileşimi çözümlenmeye yönelik olmuştur. Kellner, eleştirel kuramın gerçekleştirdiği çağdaş toplumlardaki kültür, ideoloji ve kitle iletişim araçlarının işlevlerine ilişkin çözümlenmeleri bu kuramın en değerli kalıtları arasında değerlendirmektedir²⁶. Dursun da “ideolojinin dil, özne, anlam ve söylemle ilişkili maddi bir pratik olarak kavramlaştırılması”nın somut çözümlenmelerin uygulanmasına elveren bir kuramsal zemin sağlamakta olduğunu açıklayarak, kitle iletişim araçlarında ideolojik kuruluş sürecini izleme ve çözümlenmeyi eleştirel yaklaşımların kültürel çalışmalar ve eleştirel ekonomi politik çalışmaları içinde anlamlı ve gerekli bir çaba olarak değerlendirmektedir²⁷. Eleştirel yaklaşım içindeki çalışmalar, ideolojilerin kitle iletişim araçları yoluyla egemen olma amacını gerçekleştirme ve kendi toplumsal gerçekliğini kurma sürecini, belirleyici etkenler - arka plan ve bağlamı, ürünler ve oluşturduğu etkileri incelemektedir. Ortak noktalar içerseler de, daha fazla önem verdikleri nitelikler çerçevesinde düşünüldüğünde; ekonomi-politik ve kültürel çalışmalar olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadırlar.

Kültürel Çalışmalar

Kültürün nitelikleri, oluşması ve devamlılığında medyanın işlevini inceleyen kültürel yaklaşım, daha çok metin-ideoloji ilişkisine yönelik çalışmalarıyla

²⁴ Yağlı, Soner; “Direne(meye)n Aktörlerin Galibiyetsiz Savaşımı: Gerçeklik ve Medyadaki İnşası”, **Medyada Gerçekliğin İnşası Türk Medya Sektörüne Eleştirel Bir Bakış** içinde, Editör: İsmet Parlak, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009, s. 20.

²⁵ Kaya-Çakmur; **a.g.m.**, s. 521.

²⁶ Kellner, Douglas (2); “Kültür Endüstrileri”, **Kitle İletişim Kuramları** içinde, Derleyen ve Çeviren: Erol Mutlu, 2005, Ütopya Yayınları, Ankara, 1989, s. 233.

²⁷ Dursun, Çiler; **TV Haberlerinde İdeoloji**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 58.

bilinmektedir. Eleştirel bir tutum benimseyen yaklaşım, medya aracılığıyla ideolojinin aktarılması sürecini incelemekte, metinsel çözümlerler gerçekleştirilmektedir. Dil ve anlamlar aracılığıyla gerçek dünyanın toplumsal olarak nasıl yapılandırıldığı ve sunulduğu sorunuyla ilgilenen Kültürel Çalışmalar²⁸, “(...) savaş sonrası İngiltere’nin, kültür, endüstri, demokrasi ve sınıf arasındaki ilişkilerini medya, popüler kültür ve edebi metinler gibi problematik alanlarda açıklama çabasıyla ortaya çıkmıştır”²⁹. Marksist geleneğe dayanmakla birlikte kültüre verdiği başat önemle farklılık göstermektedir. Geleneksel Marksizm’i ekonomik indirgemeci olarak gören ve “toplumsal, siyasal, ekonomik ve ideolojik incelemelerde kültürü yeterince dikkate almamakla ya da gölge bir fenomen olarak görmekle” suçlayan İngiliz Kültürel Çalışmaları’nın 1960’lı yıllardan itibaren önce İngiltere’de ve sonrasında diğer kapitalist toplumlarda kültürün incelenmesiyle uğraştığı, başlangıçta edebiyat alanında görülen çalışmaların disiplinler-arası bir yaklaşımla genişlediği görülmektedir³⁰.

İngiliz Kültürel Çalışmaları içinde ilk dönemlerde, Raymond Williams ve Richard Hoggart İngiliz kültüründeki değişimleri endüstrileşme ve kentleşmeye karşı tepki olarak değerlendirmiş, bu görüşlere katılan E.P. Thompson’ın İngiliz işçi sınıfının kültürü ve direnme biçimlerine yönelik tespiti çalışmaları şekillendirmiştir. Her üçü de kültürü demokrasinin önemli bir gücü olarak görmektedir³¹. Bununla birlikte, aynı geleneğe ait olmalarına karşın Thompson, Williams’ın “bütün bir yaşam biçimi” olarak kavramsallaştırdığı kültürün sınıflı toplumların parçası olan sınıf çatışmaları ve mücadelelerini dışladığını düşünmekte, kültürü sınıf mücadeleleriyle ilişkilendirmektedir³². Kültürel çalışmalar içinde Hoggart, Williams ve Thompson’ın görüşlerinin özellikle ilk dönemlerde etkili olduğu görülmektedir.

²⁸ Yaylagül; **a.g.e.**, s. 111.

²⁹ Dursun; **a.g.e.**, s. 34.

³⁰ Yaylagül; **a.g.e.**, ss. 111-112.

³¹ Kellner, Douglas (3); “Kültürel Araştırmalar ve Sosyal Teori: Eleştirel Bir Müdahale”, Çeviren: Ünsal Çığ, <http://www.istanbul.edu.tr/4.boyut/index.php?sayfa=oku&id=4> (Erişim 30.11.2012), s. 1. (Özgün Metin: "Cultural Studies and Social Theory: A Critical Intervention", **Handbook of Social Theory**, ed. George Ritzer-Barry Smart, Oxford, Blackwell, 2001.)

³² Korkmaz, Nilüfer; Aktaran. “Kültürel İncelemeler Geleneğinde ‘Kültür, Popüler Kültür ve İdeoloji’ Sorunu”, **Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji** içinde, Derleyenler: Levent Yaylagül-Nilüfer Korkmaz, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008, s. 174.

Kültürel yaklaşım, medyayı “toplumsal rızanın üretildiği ve kazanıldığı hatta kaybedildiği bir mücadele alanı olarak” görmekte, medyanın “toplumsal anlamın oluşmasında etkin bir işlev gördüğünü” savunmaktadır³³. Bu çerçevede değerlendirildiğinde bu işlevin nasıl gerçekleştiği araştırma ve inceleme alanı olarak belirginleşmektedir. Bu çalışmalar çerçevesinde yapılan haber araştırmaları açısından Althusser’in ideoloji yaklaşımı ve Gramsci’nin hegemonya kavramının önem taşıdığı görülmektedir³⁴. İncelemeler, Gramsci’nin hegemonya ve karşı-hegemonya modeline dayanarak “hegemonik” olan başat toplumsal-kültürel güçleri çözümleyerek, direnmenin ve mücadelenin “karşıhegemonik” güçlerini bulmaya çabalamıştır³⁵. Kültürel incelemelerin başlangıçta izlediği yol içinde ekonomik ve politik yapı ve süreçlerin de önemsendiği görülmektedir. Kellner, İngiliz kültürel çalışmalarının başlarda, “kültürün ekonomi-politikle, üretim ve dağıtım süreçleriyle, metinsel ürünlerle ve izleyici alımlamasıyla birlikte çözümlendiği çalışmalarda disiplinlerüstü bir yaklaşımın önemini” vurguladığını açıklayarak Stuart Hall’un çok bilinen “Kodlama-Kodaçımı” makalesindeki çözümlemesinde “ ‘üretim-dağıtım-tüketim-üretimi’ kapsayan ‘kesintisiz çember’i gösterebilmek için Marks’ın *Grundrisse*’ini kullanarak” işe başladığından söz etmektedir³⁶. Zaman içerisinde çalışmaların niteliğinde değişim olduğu gözlenmektedir. Asıl ismi “Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi (the Birmingham Center for Contemporary Cultural Studies)” olan İngiliz Kültürel Çalışmaları, 1980’lerden sonra daha çok postmodern ve postyapısalcı yaklaşımlara dayanmaya başlamıştır³⁷. Kültürel çalışmalarıyla bilinen gruplar, Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi ile sınırlı değildir. Glasgow Üniversitesi Medya Grubu’nun çalışmaları da kültürcü yaklaşım içinde anılmaktadır³⁸.

³³ Yağlı; **a.g.m.**, s. 65-66.

³⁴ Özer, Ömer; **Haber Söylem İdeoloji** Eleştirel Haber Çözümlemeleri, Literatürk, Konya – İstanbul, 2011, s. 24.

³⁵ Kellner, Douglas (1); “Ayrımın Üstesinden Gelmek: Kültürel Çalışmalar ve Ekonomi Politik”, Çeviri: Hakan Ergül, **İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar** içinde, Derleyen: Sevilay Çelenk, De Ki Basım Yayın Ltd. Şti., Ankara, 2008 (Daha önce **Birikim** dergisinde yayımlanmıştır. Sayı:167/Mart, 2003, ss. 93-107), s. 149.

³⁶ **A.g.m.**, s. 149.

³⁷ Yaylagül; **a.g.e.**, s. 112.

³⁸ Tiliç; **a.g.e.**, s. 66.

İngiliz Kültürel Çalışmaları'na göre “insanların bilinçlerinin biçimlenmesinde ve egemen sınıfın görüşlerinin topluma egemen olmasında gündelik yaşam pratiklerinin en önemli parçasını oluşturan medya kullanımı çok önemli bir rol” oynamaktadır³⁹. 1970’li yıllarda çalışmaların gerçekleştiği Merkez’in başkanlığını yapan Stuart Hall’a göre; Gramsci’nin kavramsallaştırdığı hegemonya, güç ve rızanın bileşimine dayanmasına karşın rıza başı çekmektedir. Hall, hegemonyanın tek başına üretim ve ekonomi alanında kazanılamayacağını söylemekte; aslında üstyapıların, hegemonyanın başarılı olduğu bölge olduğunu ileri sürmektedir⁴⁰. Hem kültürel, hem ideolojik bir kurum olarak nitelendirilebilecek medya, bilinen esas işlevinin ötesine geçerek toplumsal bilincin egemen ideolojiye göre biçimlenmesine aracı olmaktadır. İktidar ilişkilerinin bir parçası olma bağlamında ideolojik bir kurum olan medya, “dil aracılığıyla, sembolik ve kültürel kodlarla biçimlendirdiği dünya tasarımlarıyla, popüler bilincin oluşumuna katkıda” bulunmaktadır⁴¹. Anlamı, toplumsal bir üretim, pratik olarak değerlendiren Hall, anlamın dil ve simgeleştirme yoluyla üretildiğini belirterek, medya kurumlarının özgüllüğünü bu işlevi gerçekleştirecek şekilde örgütlenmeleri tarzında aramak gerektiğini açıklamaktadır⁴². Medya inşa edeceği anlama göre, bu anlamı üretirken kullandığı araçlar yoluyla tercihler yapmakta, işlemler gerçekleştirmektedir. Hall, İngiltere’de kapitalist toplumun ortaya çıkması ve nitelik değiştirmesini içeren süreçle medyanın gelişimini ilişkilendirmektedir. Küçük bir ölçekte de olsa, modern medya biçimlerinin tayin edici bir şekilde ilk olarak İngiltere’nin kırsal kapitalist topluma dönüşmesiyle birlikte, bu dönüşüme eşlik ederek onsekinci yüzyılda ortaya çıktığını belirterek ilk kez burada sanatsal ürünün bir meta haline geldiğinden; edebiyat piyasasından ve piyasa ilişkilerinde kökleşmiş bir kültürün kurumlarından söz ederek medyanın evriminin “bir kırsal kapitalist toplum ve kültürün endüstriyel-kentsel bir kapitalist toplum ve kültüre dönüşümüyle yakından bağlantılı” olduğunu ileri

³⁹ Yaylagül; **a.g.e.**, s. 101.

⁴⁰ Hall, Stuart (2); “Kültür, Medya ve ‘İdeolojik Etki’ ”, **Medya, İktidar, İdeoloji** içinde, Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005, s. 214.

⁴¹ Korkmaz; **a.g.m.**, s. 178.

⁴² Hall, Stuart (3); “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü”, **Medya, İktidar, İdeoloji** içinde, Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005, Üçüncü Basım, ss. 88-90.

sürmektedir⁴³. Bu bağlantı çerçevesinde değerlendirildiğinde sürdürülmesi amaçlanan sistemin toplumun bütünü tarafından benimsenmesinde medyanın oynadığı rol gözlemlenebilmektedir. Bu görüşlerle, 1970’lerde Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi’nin yöneticiliğini yaptığı dönemde Hall önderliğinde çalışmaların ilgi odağı medya metinlerine yönelmiştir⁴⁴. Modern iletişim araçlarının kültürel ve ideolojik alanı adım adım kolonileştirdiğini düşünen Hall, başkalarının ve bizim hayatımızı kavranabilir bir bütünün dünyası olarak hayali biçimde inşa eden toplumsal bilginin, toplumsal imgenin sağlanması ve seçmeci inşasını modern medyanın büyük kültürel işlevlerinden birincisi olarak değerlendirmektedir⁴⁵. Hall’un açıklamasında medyanın ikinci işlevi toplumsal dünyaya ilişkin sınıflama ve düzenlemelerle ilgili çoğulluğu yansıtmak ve göstermektir. Medyanın seçmeci bir şekilde dolaşıma soktuğu toplumsal bilgi “*yeğlenen* anlamlar ve yorumlar içinde tasnif” edilmekte ve düzenlenmekte, “(...) yeğlenen açıklamalar ve gerekçeler ile *dışlanan* açıklamalar ve gerekçeler arasındaki, izin verilen davranışlar ile sapkın davranışlar arasındaki ‘anlamsız’ ile ‘anlamli’ arasındaki, içerilen pratikler, anlamlar ve değerler ile muhalif olanlar arasındaki çizgi” durmaksızın yeniden çekilmekte, savunulmakta ve müzakere edilmektedir⁴⁶. Hall’un popüler gazeteciliğe ilişkin ileri sürdüğü varsayımlara göre gazetelerde sunulan geleneksel, içeriksel ve biçimsel şekillendirme unsurları tortulaşmış yorum şemaları iletmekte, bu sınıflandırma şemalarıyla okurda belirli bilinç bağlantıları oluşturulmaya çalışılmaktadır⁴⁷. Bu doğrultuda, Hall, medyanın üçüncü işlevini “seçmeci olarak temsil ettiklerini ve sınıflandırdıklarını örgütlemek, düzenlemek ve *biraraya* getirmek” olarak açıklamaktadır. Çoğul parçalar biraraya gelerek “*kabullenmiş bir düzeni*” oluşturmakta, medya “oydaşmanın üretimi” ve “meşruluğun inşasını” yaparak ideolojik bir iş gerçekleştirmektedir. Hall, “kitle iletişim araçlarını bu ‘ideolojik işi’ yerine getirmeye yetenekli kılan gerçek mekanizmalar”ın neler olduğu sorgulamasında; “sınıf demokrasilerinde” medyanın doğrudan doğruya devlet/ yönetici sınıfın bir bölümü

⁴³ Hall (2); **a.g.m.**, ss. 222-223.

⁴⁴ Erdoğan, İrfan-Korkmaz Alemdar; **Öteki Kuram** Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirilmesi, Erk, Ankara, 2005. Geliştirilmiş 2. Baskı, s. 351.

⁴⁵ Hall (2); **a.g.m.**, s. 224.

⁴⁶ **A.g.m.**, ss. 225-226.

⁴⁷ Alver, Füsün; **Gazetecilik Bilimi ve Kuramları** Gazetecilik Kuram Tasarımlarını Türkiye’deki Gazetecilik Sistemi ve Uygulamalarıyla Sınama Denemesi, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 249-250.

tarafından yönetilemeyeceğini, örgütlenemeyeceğini ya da sermayenin hiçbir temel çıkarının ‘karşı-koyucu’ ses olmaksızın iletişim kanallarını tamamen işgal edemeyeceğini söylemekle birlikte, “medyanın yönetici sınıf ittifaklarıyla dolaysız değil, dolaylı olarak ilişkili olduğunun söylenmesinde hayati bir anlam yatmakta” olduğunu da vurgulamaktadır⁴⁸.

Kültürel çalışmalarda öne çıkan bu doğrultuda bir diğer nitelik okur ya da izleyicinin pasif olmadığı yönünde yapılan değerlendirmelerdir. Medyaya tanınan etkin rolün yanında, kod çözümüne yönelik ortaya konan değerlendirmelerde etkin bir okuyucu/izleyiciyle karşılaşılması söz konusudur. Hall’un yorumunda medya iletilerinin üretiminde amaçlanan anlam ile iletinin alıcısının yüklediği anlam arasında birebir örtüşme bulunmayabilmektedir. Maigret, Stuart Hall’un kültürü bir çatışmalar uzamı gibi ele aldığını ve medyatik iletilerin üretim anıyla alımlama anı arasında bir uyum düşüncesini reddettiğini belirtmektedir⁴⁹. Tılıç da, “iletişim sürecini doğrudan bir etki-tepki mekanizması içinde değerlendiren davranışsalci araştırma geleneklerinden farklı olarak” medyayı “geniş toplumsal ve politik güçlerin bir ifadesi” olarak gören kültürcü yaklaşımın, izleyicileri pasif ve birbirinin aynı sayan anlayışı da yıktığını, farklı siyasal ve sosyal yönelimlere sahip izleyicilerin mesajları deşifre edilmiş biçimlerindeki farklılığı öne çıkardığını açıklamaktadır⁵⁰. Deşifre edilmişlerde farklılık olması, metinlerin üretilirken amaçlanan (yani yeğlenen) anlamlarından farklı anlamlandırmaların olabileceğine işaret etmektedir. Hall, kodlama ve kodaçımın tamamen simetrik olmayabileceğini söylemektedir⁵¹. Kişilerin yaşları, cinsiyetleri, eğitimleri, gelir durumları gibi birçok etken nedeniyle farklı okuma türleri olabilmektedir. Okurların/izleyicilerin metinlere yüklenen anlamları alımlama biçimlerine göre okuma türleri farklı biçimlerde adlandırılmaktadır. İzleyici, medya metinlerini üretenlerin bakış açısıyla okursa, onların istediği gibi anlamlandırırsa bu tür, “*egemen okuma*” olarak adlandırılmakta; izleyicinin/okurun okuduğu metne kendi konumuna, toplumsal

⁴⁸ Hall (2); **a.g.m.**, ss. 226-227, 230.

⁴⁹ Maigret, Eric; **Medya ve İletişim Sosyolojisi**, Çeviren: Halime Yücel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 190.

⁵⁰ Tılıç; **a.g.e.**, ss. 64- 65.

⁵¹ Hall, Stuart (1); “Kodlama ve Kodaçım”. Çeviren: Barış Çoban, **Söylem ve İdeoloji mitoloji-din-ideoloji** içinde, Hazırlayanlar: Barış Çoban-Zeynep Özarslan, İngilizce’den Çevirenler: Barış Çoban, Zeynep Özarslan, Nurcan Ateş, Su Yayınları, İstanbul, 2003 (Orijinal metin: “Encoding/Decoding” *Cultur, Media, Language*. (Ed. S. Hall and others) Routledge. London. 1992.), s. 313.

çıkarlarına göre, tartışarak, belli noktalarda itiraz ederek okuması “*müzakereli okuma*” ve izleyicilerin muhalefet ettiği, metinleri tam karşıt biçimde anlamlandırdıkları okuma ise “*karşıt okuma*” olarak nitelenmektedir⁵².

Getirdikleri yeni yaklaşım, irdeleme ve çözümlenmelerle medya çalışmalarını zenginleştiren ve çok önemli katkılar sağlayan kültürel çalışmalar, değişik açılardan eleştirilmiştir. Tılıç’ın yaptığı aktarımda Tester; kültürcü yaklaşımların bir şeyi yalnızca tanımlayarak o noktada bıraktığını söyleyerek kültürcü yaklaşıma karşı sosyolojik çalışmaları önermektedir. Çünkü sosyoloji, “şeylerin *neden* öyle olduğu sorusunu sorarken aynı zamanda neden başka türlü olması gerektiğine ilişkin tartışmaların da kapısını açmaktadır”⁵³. Kellner ise; kültürel çalışmaların, “kültürün, içerisinde üretilip tüketildiği toplumsal ilişkiler ve sistem doğrultusunda incelenmesi gerektiği konusunda ve kültür çözümlemesinin de tam da bu nedenle toplumsal, politik ve ekonomik irdelemeyle sıkı sıkıya bağlı olduğu noktasında direndi”ğini açıklamaktadır⁵⁴. Çalışmaların başlangıcında görülen toplumsal, ekonomik unsurlara verilen önemin zamanla azalması, ekonomik indirgemeciliğe karşı çıkarken bu alanın kültürle olan ilişkisi ve etkileşimin ihmal edilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu ihmal, çalışmaların amacını niyet ettiği nitelikte gerçekleştiremediği anlamına da işaret etmektedir. Kültürel çalışmaların; bağımlılık biçimleri ve ilgili kültürel pratiklerin kapitalist üretim tarzı içinde temellendiğini iddia etmelerine rağmen, kendi iddialarının ima ettiklerini düşünmeyi reddettiklerini söyleyen Garnham, kültürel tüketime kültürel üretimden “daha fazla ve bunaltıcı” derecede odaklanmalarının, ideolojik girişimlerini büyük ölçüde insanları tüketici olarak inşa etmek üzere ikna etme amacıyla yapılandırılmış olan Sağ’ın işine yaradığını açıklamaktadır⁵⁵. Garnham, “kültürel çalışmaların ancak ekonomi politikte köprüyü yeniden inşa ederse başarıyla devam edebileceğini” öne sürmektedir⁵⁶. Bu değerlendirmelerin de açıkça işaret ettiği gibi, kültürel çalışmaların incelediği, ileri sürdüğü ve eleştirdiği hususların sorunsal temelleriyle gerçekçi biçimde

⁵² Korkmaz; **a.g.m.**, s. 180.

⁵³ Tılıç; **a.g.e.**, s. 67.

⁵⁴ Kellner (1); **a.g.m.**, s. 149.

⁵⁵ Garnham, Nicholas; “Ekonomi Politik ve Kültürel Çalışmalar: Uzlaşma mı Boşanma mı?”, Çeviri: Sevilay Çelenk, **İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar** içinde, Derleyen: Sevilay Çelenk, De Ki Basım Yayın Ltd. Şti., Ankara, 2008, s. 119.

⁵⁶ **A.g.m.**, s. 116.

bağlantılandırılması ve olası çözümlerin önerilmesi ekonomi-politik yapıya yönelik irdelemelerin yapılmasıyla olanaklı görünmektedir. Aynı durum, ekonomi-politik yaklaşımın kültürel niteliklere ilişkin ilgisi için de geçerlidir.

Ekonomi-Politik Yaklaşım

Medya çalışmaları içerisinde önemli bir yeri olan ekonomi-politik yaklaşım, medyanın toplumsal sistemin bir parçası olarak ideolojik ve kültürel üretim ve dağıtım gerçekleştirme sürecinde, siyasi ve ekonomik yapıyla ilişkisi ve başat ideolojinin baskınlığı üzerinde yoğunlaşmaktadır. İletişim pazarının “biçimlendirilmiş” olduğu görüşünü taşıyan Golding ve Murdock, medyanın ekonomi-politiğinin temel görevini “iktidar ve ekonomik kontrolün mevcut dağılımı ve bu alan arasındaki sistematik ilişkiyi açıklamak” olduğunu söylemektedirler⁵⁷. Egemen ideolojinin denetiminde görünen kitle iletişim araçları, bu nedenle aynı zamanda, egemen olma amacı taşıyan ideolojilerin de etkili olmayı hedefledikleri bir ortam niteliği taşımaktadır. Ancak iktidarla ilgili politik unsur tek başına yeterli olmamaktadır. Siyasi güce sahip olma amacına da neden olduğu ileri sürülebilecek ekonomik unsurlar, kitle iletişim araçlarının işleyişinde de belirleyici nitelikler taşımaktadırlar. “Kültürel üretimin egemen ideolojiyi taşıyıcı bir süreç olduğunu söylemek kadar, bu sürecin nasıl işlediğini, ekonomik ilişkilerin kültür yatırımcılarının stratejilerini nasıl şekillendirdiğini de” ortaya koymanın gerekli olduğunu vurgulayan Dursun, ekonomi politiğin hem genel ekonomik yapıya, hem de bu yapı içindeki bireye dikkat yöneltirken metinleri de ihmal etmediğini açıklayarak eleştirel ekonomi politiği diğer eleştirel yaklaşımlara nazaran daha kapsayıcı olarak değerlendirmektedir⁵⁸. Ekonomi-politiğin sadece ekonomiye değil, toplumsal gerçekliğin ekonomik, politik ve diğer boyutlarına da göndermede bulunduğunu belirten Kellner, kavramın böylece, kültürün politik ve ekonomik bağlamla ilişkisini kurduğunu ve kültürel çalışmaların tarih ve politikaya açılmasında öncülük ettiğini vurgulayarak ekonomi politiğin, “kimi parçaları dondurularak karikatürize edilen bir yapıya değil, mücadele ve muhalefet alanına” da

⁵⁷ Golding, Peter & Graham Murdock; “İdeoloji ve Kitle İletişim Araçları: Belirlenim Sorunu”, Çeviren: Levent Yaylagül, **Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji** içinde, Derleyenler: Levent Yaylagül–Nilüfer Korkmaz; Dipnot Yayınları, Ankara, 2008, s. 48.

⁵⁸ Dursun; **a.g.e.**, ss. 44-45.

göndermede bulunduğunu açıklamaktadır⁵⁹. Medya çalışmalarında odak noktalarının, genellikle haber üreticisi-haber ürünü ve haberin ulaştığı kitle olduğu şeklinde düşünülürse ekonomi-politik yaklaşımın yapısal etkenler üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Bunun yanında medyayı araçsal olarak değerlendiren görüşler de bulunmaktadır. Ekonomi-politiğin asıl, kodların çözücüleri olan izleyicileri değil kodlayan tarafı değerlendirmeye aldığını açıklayan Tılıç, yaklaşımın, medyanın gerçek siyasal ve ekonomik durumu maskeleyen yönünde bir manipülasyon yaptığını savladığını belirtmektedir⁶⁰. Kitle iletişim alanında, farklı etkileme unsurlarını başarılı biçimde kullanma yönünde uzun yıllara yayılan bilgi ve deneyimi içeren entelektüel bir birikimin olduğunu söylemek mümkündür. Bu birikim içerisinde; “gündem oluşturma”, “algı yönetimi” gibi alt uzmanlık alanları bulunmaktadır. Kavramların ifade ettiğinden yapılabilecek çıkarıma göre bu uzmanlıklar toplumun neyi, ne şekilde algılayacağı, neyi düşünüp, neyi konuşacağı üzerinde çalışan bilgi ve alanlar olarak görünmektedir. Eleştirel ekonomi-politik çalışmalarıyla bilinen Herbert Schiller’e göre “medya kesinlikle ekonomik işlevlerinin yanında ideolojik bir araçtır ve toplumu manipüle ederek zihinleri yönlendirmekte ve topluma paketlenmiş bilinç sunmaktadır”⁶¹. Ancak, kitlenin her noktasında etkilenme oranı aynı değildir. Bazı kişi ve gruplar için, yaratılmak istenen etki başarısızlıkla sonuçlanabilmekte, hatta oluşturduğu tepki nedeniyle tam tersi etkiler de üretebilmektedir. Bu yaklaşımın asıl odaklandığı husus yapısal unsurlardır. Ekonomi-politik, “kültürün yöneten-yönetilen ilişkisi içerisinde üretildiği ve bu nedenle de var olan güç yapılarını yeniden ürettiği ya da onlara karşı direndiği gerçeğine” dikkat çekmektedir⁶².

Kültürel ürünlerin, hüküm sürmesi ve yaygın olması amaçlanan mevcut düşünce yapısı ve toplumsal gerçeklik üstünde etki oluşturma gücü, bu ürünlerin üretim sürecinde ekonomik ve politik unsurların başat olması sonucunu doğurmaktadır. “Ekonomi” ve “politik” kavramlarıyla, kültür üretimi ve dağıtımının devlet, ekonomi, toplumsal ilişki ve pratikler ile medya gibi örgütler arasındaki ilişkilerden meydana

⁵⁹ Kellner (1); **a.g.m.**, s. 151.

⁶⁰ Tılıç; **a.g.e.**, s. 68.

⁶¹ Yaylagül; Aktaran. **a.g.e.**, s. 142.

⁶² Kellner (1); **a.g.m.**, s. 151.

gelen özgül bir ekonomik sistem içerisinde yer almasına gönderme yapılmaktadır⁶³. Yaklaşımında benimsenen görüş, kitle iletişim araçlarındaki işleyişin egemen güce sahip ekonomik yapı tarafından belirlendiği ve yönetildiği şeklindedir. Bu bağlamda, ekonomi-politik çalışmaları, kapitalist toplumlarda kültürel üretimin kurum ve pratiklerinin kâr ve pazar merkezli olabilmesi amacıyla, metalaşmanın ve sermaye birikiminin mantığına uygun olarak yapılandırılan başat üretim tarzına göre örgütlendiklerini ileri sürmektedir⁶⁴.

Ekonomi-politik çalışmalar araçsal ve yapısal olarak iki yaklaşım grubuna ayrılmaktadır. Araçsal yaklaşımlar “medyayı yönetici sınıflara ya da kişilere bağlılığına bakarak” değerlendirmekte, yapısal yaklaşım ise “sınıf, iktidar ve ideoloji ilişkisini üretim tarzı ya da ekonomi-politik bağlamına oturtarak, mülkiyet sahibi ve çalışanların eylemlerine ve seçimlerine belirli bir sınırlılık” yüklemektedir⁶⁵. Her iki yaklaşımda da medya sahipliği ile ekonomik ve politik güç arasındaki ilişkiler önemli olsa da ilki daha çok sistem içindeki unsurlarla ilgilirken, ikincisi sistemin kendisi üzerine yoğunlaşmaktadır. Araçsal yaklaşım medyayı kapitalist sınıfın amaçlarına ulaşmasını sağlayan bir araç olarak değerlendirerek medya üzerindeki etkileri ve üretim sürecinde çıkarları doğrultusunda kurduğu denetime odaklanmakta, üretim sürecini ve kurumsal politikaları belirleyen mülkiyet yapısı olduğunu söylemekte; yapısal yaklaşım ise kapitalist ekonomik sistemin altında yatan temel dinamiklere dikkat çekmektedir⁶⁶.

Genel olarak değerlendirildiğinde, ekonomi-politik çalışmalar, medya üzerinden ideolojik amaçların gerçekleşmesine yönelik yapılan incelemelerde öncelikle ekonomik yapı ve politik etmenlerin göz önüne alınması gerektiği görüşündedir. Golding ve Murdock ideoloji ve kitle iletişim araçları ilişkisinde belirlenim sorununu irdeledikleri makalelerinde “kitle iletişim sürecinin üretim dinamiklerine ve ekonomik örgütlerin işleyişine” de ayrıntılı biçimde bakılması gerektiğini söylemekte; bunun “zorunlu” olduğunu iddia ederek, “üretimi biçimlendiren ekonomik belirleyicilere dikkatle eğilmeyen, medyanın işleyiş tarzını ideolojik aygıtlar olarak inceleyen toplumbilimsel

⁶³ A.g.m, s. 151.

⁶⁴ A.g.m., s. 151.

⁶⁵ Yağlı; a.g.m, s. 65.

⁶⁶ Yaylagül; a.g.e., s. 135.

analizler”i yetersiz olarak değerlendirmekte; “kültürel olgularla ekonomik yapı arasındaki ilişki”yi vurgulamaktadırlar. İdeoloji üretiminin, medya üretiminin genel ekonomik dinamiklerinden ve onların belirleyiciliklerinden ayıramayacağını ya da onlar dikkate alınmadan yeterince anlaşılamayacağını ileri sürmektedirler⁶⁷. Golding ve Murdock, medya ve iktidar yapıları ile egemenlik arasındaki ilişkilere yönelik ilginin çokuluslu şirketleri incelemeyi gerektirdiğini ileri sürerek, en büyük kültür üreticilerinin çokuluslu holdinglerle ilişkili olduğunu söylemektedir. Ayrıca, kültürel üretim yapısında medyanın yerinin belirlenmesinde dil ve eğitim bağlantısının kurulmasının önemine dikkat çekerek eğitim materyallerinin en büyük üreticileri arasında büyük firmaların olduğunu söylemekte, iç içe geçen eğitim ve yayıncılık endüstrilerinin kültürel bağımlılık yapısının merkezinde olduğunu açıklamaktadırlar. Golding ve Murdock’a göre, “Kültürel bağımlılığın kendisi, daha temeldeki ekonomik hakimiyet sisteminin bir unsurudur ve ancak konuya böyle bakılırsa anlaşılabilir”⁶⁸.

Kitle iletişim kuramlarında ve medya çalışmalarında dönemsel değişiklikler geçirdiği ve zaman zaman tartışmasal olduğu gözlemlenen bir husus kitle iletişim araçlarının etkisi - izleyici ilişkisine yönelik farklı fikirler olarak şekillenmektedir. Her ne kadar genelde yapısal unsurların gücü ve etkililiği hususunda fikir birliği olsa da ekonomi-politik yaklaşım içerisinde izleyiciyi tamamen edilgen konumda değerlendirmeyen görüşlere de rastlanmaktadır. Golding ve Murdock ampirik yaklaşımla eleştirel yaklaşımı birleştirmiş, medya izleyicilerinin pasif olmadıkları ve kendilerine sunulan iletiyi yeniden yorumladıkları şeklindeki anlayışları da kabul ederek “kamusal iletişimin iktisadi ve sembolik unsurları arasındaki etkileşime dikkat çekmişlerdir”⁶⁹.

Medyanın ekonomi-politiği üzerindeki çalışmalarıyla bilinen Herman ve Chomsky’nin, “medyanın devlete ve özel girişime hakim özel çıkar gruplarına destek sağlamaya hizmet ettiğine” ilişkin inançlarını yansıtan propaganda modeline göre⁷⁰ kapitalist toplumlarda iletişim, medya ve kültür alanı, diğer endüstri dalları gibi

⁶⁷ Golding-Murdock; **a.g.m.**, ss. 23, 25, 37-38.

⁶⁸ **A.g.m.**, ss. 51-52.

⁶⁹ Yaylagül; **a.g.e.**, s. 160.

⁷⁰ Herman, Edward S.–Noam Chomsky; **Kitle Medyasının Ekonomi Politikası Rızanın İmalatı**, Türkçesi: Dr. Ender Abadoğlu, Aram Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 75.

kapitalizmin yasalarına göre örgütlenmiştir⁷¹. Propaganda modeli, “servet ve güç eşitsizliğine ve onun kitle mediasındaki çıkarları ve seçimleri üzerindeki çok boyutlu etkisine” odaklanarak, “hangi yollarla paranın ve gücün basılmaya uygun haberleri süzgeçten geçirebildiğini, muhalefeti marjinalleştirdiğini, hükümetin ve hakim özel çıkar gruplarının mesajlarını halka iletebildiğini ortaya çıkart”maktadır⁷². Propaganda sisteminin işleyişi bazı zamanlarda açıkça kendini gösterirken, bazı zamanlarda gizlidir. Herman ve Chomsky, gücün devlet bürokrasisinde olduğu ülkelerde medya üzerindeki teknelci denetimin çoğu zaman resmi sansür yoluyla tamamlandığını, medyanın özel ellerde bulunduğu yerlerde ise işleyen bir propaganda sistemini görmeyen çok daha zor olduğunu belirtmektedir⁷³. Kitle iletişim araçlarının kendine yaptığı sansürün, resmi sansürden daha etkili ve tehlikeli olduğunu ileri sürmek mümkün görünmektedir. Bu durumda, hangi bilginin halka sunulmadığı anlaşılamadığı gibi, ekonomik ve/ya politik iktidar gücünün çıkarına uygun olup süzgeçten geçenler de farklı etki yöntemleri aracılığıyla kamusal bilinci ve kamusal gündemi oluşturma yönünde amaca uygun sonuçlar üretebilmektedir.

Eleştirel Yaklaşım İçindeki Parçalanmadan Birlikteliğe Geçiş Gereksinimi

Eleştirel paradigma içindeki kültürel ve ekonomi-politik çalışmaların, önem verdikleri sorunsala yönelik yaklaşımlarında, temel hususlarda anlaştıkları görülmektedir. Bakış açısı, ilgi ve çalışma alanı ve sürdürdüğü tartışmalar doğrultusunda değerlendirildiğinde; eleştirel yaklaşım medyayı ideolojik yeniden üretimin başlıca aracı olarak görmekte ve toplumun örgütlü olmayan kesimlerinde düzeni pekiştiren güçlü bir etki oluşturduğunu kabul etmektedir⁷⁴. “Eleştirel yaklaşımlar anaakım yaklaşımların ‘kamu çıkarlarının bekçiliğini yapan medya’ görüşünün karşısına ‘düzenin bekçileri’ görüşünü çıkarmaktadır”⁷⁵. Bu çerçevede düşünüldüğünde, sistem ve sistemi oluşturan unsurlar hem kültürel, hem de ekonomi-politik nitelikler taşıdığından bütüncü çalışmaların gerekliliği dikkati çekmektedir.

⁷¹ Yaylagül; **a.g.e.**, s. 150.

⁷² Herman–Chomsky; **a.g.e.**, s. 81.

⁷³ **A.g.e.**, s. 81.

⁷⁴ Kaya–Çakmur; **a.g.m.**, ss. 521-522.

⁷⁵ **A.g.m.**, s. 522.

Garnham, “Kültürel çalışmaların anlamlı bir politik girişim olarak bu kurucu sorunsalın dışında sürdürülemeyeceği”ni tartıştığı “Ekonomi Politik ve Kültürel Çalışmalar: Uzlaşma mı Boşanma mı?” başlıklı makalesinde, Williams ve Hoggart’ın İngiliz işçi sınıfına elit ve popüler kültür karşısında yeniden değer kazandırdığını ileri sürdüğü çalışmalarını, kültürel çalışmaların kurucu itkisi olarak değerlendirmektedir. Bu çalışmada endüstriyel kapitalizm ve kültürel üretim, dağıtım ve tüketimin ticari niteliği açıklanarak sınıf bağlamına oturtulmaktadır⁷⁶. İşçi sınıfının kendi değerlerine yönelik güven kazanmasında ve kültürel incelemelerin bu alandaki çalışmalarında E.P. Thompson’ın 1963 yılında yazdığı “İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu” adlı kapsamlı çalışmasının katkısı büyüktür. Golding ve Murdock, Thompson’ın temel/üstyapı metaforunu reddederek, ekonomi ve kültürü etkileşim içindeki bitişik alanlar olarak değerlendirmesine benzer görüşlere Williams’da da rastlanıldığını belirtmektedirler. Williams 1965 tarihli Uzun Devrim (The Long Revolution) adlı kitabında “(...) kültür alanındaki ‘uzun devrimi’, ekonomideki endüstri devrimi ve siyasi alandaki demokratik burjuva devriminin yanında, eğitim ve iletişim sistemlerinin genişlemesinin harekete geçirdiği üçüncü bir devrim olarak” sunmaktadır. Ona göre bu üç süreç ve alan biri diğerleri üzerinde belirleyici olmadan, diyalektik olarak devamlı bir şekilde etkileşimdedir⁷⁷. Bununla birlikte, Williams, bir yıl sonraki tartışmalı analizinde ekonomik yapının kültürel üretim üzerindeki belirleyici etkisini savunan eksene yaklaşmış, kontrolün büyük iletişim holdinglerinde yoğunlaştığını, kendilerini neredeyse iletişimin merkezine yerleştirdiğini kabul etmiştir. Diğer kültür sosyologları arasında da rastlanılan bir durum olarak yaptıkları irdelemede Golding ve Murdock, Williams’ın, “bir yanda, güçlü bir şekilde, ekonomik belirleyicilere daha yakından bakmanın Marksist kültür sosyolojisinin ayrılmaz bir parçası olduğunu” iddia etmesi, “Öte yandan, kültürel üretim ve ekonomik dinamikler arasında ‘ikincil ya da bağımlı ilişkiler’ olduğunu varsaymanın imkansız olduğu konusunda” ısrar etmesini bir paradoks olarak nitelendirmektedirler⁷⁸.

⁷⁶ Garnham; **a.g.m.**, s. 116.

⁷⁷ Golding-Murdock; **a.g.m.**, s. 28.

⁷⁸ **A.g.m.**, ss. 27-29.

Kültürel çalışmaların ilk başlarda ekonomi ve politik sistemin önemini kabul eden yaklaşım ve çalışmalara karşın 1980'lerden sonra bu nitelik ve gerçekliklerden uzaklaşarak postmodern bir nitelik kazanması, sorunların çözümü yönünde asıl odaklanılması gereken bakış açısını daraltmış ve yönünü değiştirmiştir. Bu dönemde dile getirilen sorunlar da kuşkusuz önemlidir; gerek sorunsallar gerekse bu sorunsalların çözümü yönünde geliştirilen yeni yöntem ve teknikler çerçevesinde değerlendirildiğinde kültürel çalışmaların önemli katkılar sağladığı, yeni bakış açıları getirdiği görülmektedir. Ancak ekonomik ve sosyal pratikte yeni-liberal politikaların uygulandığı dönemde yapı ve sistemin önem derecesinin geri plana atılması ve/ya da önemsizleştirilmesi Garnham'ın da ifade ettiği gibi Sağ'ın işine yaramıştır.

Bu yaklaşımla çalışma, kültürel ve ekonomi politik unsurların her ikisinin de önemsenmesi gerektiği görüşü taşımaktadır. Hem demokrasi kültürü, hem de haber etiği kültürel ve ekonomi politik alanların her ikisini de ilgilendiren niteliklere sahiptir. Çaplı'nın, ekonomi politik ve kültürel çalışmalar arasındaki ayrılığa yönelik değerlendirmede vurguladığı gibi, bu iki yaklaşımın birleşmesinin iletişim çalışmalarına verimlilik kazandıracağı⁷⁹ görüşü benimsenmektedir. İletişim çalışmalarında görülen bu ayrımın yanı sıra Çelenk; "birine ya da diğerine mutlak bir öncelik tanıma, ötekini büsbütün ihmal ya da küçümseme biçiminde sürdürüldüğünde, kaçınılmaz bir eksiklik kazandıracağını düşünen iletişim akademisyenlerinin" sayısının da az olmadığını belirtmektedir⁸⁰. Kellner, konuya ilişkin değerlendirmede "Ayrımın Üstesinden Gelmek: Kültürel Çalışmalar ve Ekonomi Politik" başlıklı dikkat çeken makalesinde "söz konusu ayrımın yapay olduğunu, keyfi bir akademik iş bölümünde kök saldığını, medya ve iletişim çalışmalarının her iki gelenekten de esinlenerek geliştirilebileceğini" tartışmakta, bunun "yanlış bir kamplaşma olduğunu" ileri sürmektedir.⁸¹ Benzer biçimde düşünen Janice Peck de, "bölünmeyi en başta kışkırtan"ın "soruna karar vermedeki müşterek başarısızlık" olduğunu söyleyerek, bunun " 'ekonomik' olarak etiketlenen bir şeyle 'kültürel' olarak adlandırılan başka bir şey arasındaki ilişkinin nasıl düşünülmesi gerektiği" hakkında olduğunu açıklayarak, " 'kültür' ve 'ekonomiyi' insan

⁷⁹ Çaplı, Bülent; **Medya ve Etik**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002, s.17.

⁸⁰ Çelenk, Sevilay; "Tartışma Sürüyor", **İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar** içinde, Derleyen: Sevilay Çelenk, De Ki Basım Yayın Ltd. Şti., Ankara, 2008, s. 8.

⁸¹ Kellner (1); **a.g.m.**, ss. 147, 148.

etkinliğinin ampirik olarak ayrı ‘alanları’ ya da ‘düzeyleri’ biçiminde..” kavramaya yönelik ortak inancın ekonomi politik ve kültürel çalışmalar tartışmasını alevlendirdiğini ve çözümü engellediğini ileri sürmektedir⁸². Bu doğrultuda yaklaşıldığında, medya çalışmalarında, iki alanın birlikte ele alınması gerekli görünmektedir. İçinde bulunduğumuz çok aktörlü, çok unsurlu, çok etkileşimli dönemin sorunlarını net biçimde anlayarak çözümler geliştirme çabasına girişilebilmesi için eleştirel yaklaşım içinde bütüncü bir bakış açısına gereksinim bulunmaktadır. Kellner’ın tespit ve önerileri de böyle bir nitelik taşımaktadır:

“Söz konusu çelişen yaklaşımlar hem medya iletişim alanının birbirleriyle rekabet halindeki modeller ve yöntemler aracılığıyla belirli alt alanlara bölündüğünü, hem de ironik bir biçimde alanın kendi içindeki iletişimsizliği gösterir. Bu çatallaşma, kapitalist ekonominin uzmanlaşma ve ayrışma alametleri doğrultusundaki eğilimi izlenerek geliştirilen, yüzyılın erken dönemlerinde başlayan ve II. Dünya Savaşı’nın sonundan itibaren daha da yoğunlaşan akademik işbölümü anlayışını yeniden üretmektedir. Kimi kuramcılar, ticaretten eğitime kadar her alanda yaşanan sürekli bir ayrışma ve uzmanlaşma süreci olarak yorumlanan modernitenin kendi dinamikleriyle eşdeğer buldukları bu yaygın eğilim, üniversitelerce kabul görmüştür. Uzmanlaşma yolundaki bu eğilim, kültür ve iletişim çalışmalarının gücüne ve kapsamına zarar vermiş ve (...) yerini daha disiplinlerüstü yaklaşımlara bırakmasının da zamanı gelmiştir”⁸³.

Bu yönde incelendiğinde, Eleştirel Söylem Çözümlemesi çalışmalarını geniş ve çok unsurlu bir bakış açısına sahip, kültürel ve ekonomi politik nitelikleri kapsayan bir yaklaşım olarak değerlendirmek mümkün görünmektedir.

3. GENEL OLARAK İDEOLOJİ ve EGEMEN İDEOLOJİ KAVRAMI

İdeoloji, ilk kullanılmaya başlandığı onsekinci yüzyıldan günümüze değin değişik anlam yüklemelerine maruz kalmış ve üzerinde çok tartışılmış bir kavram olmasına karşın bir tanım oluşturmayı sağlayacak, üzerinde anlaşılmış belirli nitelikleri de kapsamaktadır. Farklı değerlendirmeler olsa da, genel olarak ideoloji kavramını *belli*

⁸² Peck, Janice; “Ekonomi Politik Kültürel Çalışmalar Tartışmasından Niçin Sıkılmamalıyız”, Çeviri: Sevilay Çelenk, **İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar** içinde, Derleyen: Sevilay Çelenk, De Ki Basım Yayın Ltd. Şti., Ankara, 2008, ss. 174-175.

⁸³ Kellner (1); **a.g.m.**, s. 148.

nitelikte bir toplumsal pratiğe ilişkin, genellikle bir grupla paylaşılan düşünceler dizgesi olarak tanımlamak mümkün görünmektedir.

İdeoloji terimini ilk kullanan Destutt de Tracy, kavramı ilk kez 1796 yılında dile getirdiğinde, “fikirbilim” olarak açıklanan kök anlamına gönderme yapmaktadır. Bu anlam, fikirlerin kökenleri, oluşum süreçleri, değişim ve direnç nedenlerinin bilinebileceğini, böylelikle Aydınlanma felsefesine uygun olarak toplumun yeniden biçimlendirilebileceğini ima etmektedir⁸⁴. Tracy’nin yazılarında da görülebileceği gibi, “ideolojiler fikirlerle, özellikle de bir toplumsal grup ya da hareketin paylaştığı toplumsal, siyasi ve dini düşüncelerle ilgilidir”⁸⁵. Tracy’nin bir fikir bilimi kavramını zindanda geçirdiği günlerde tasarladığı söylenmektedir. Akli, düşünme gücünü esas alan ve hapisane koşullarında şekillendiği söylenen kavram geniş bir alana ve ideale işaret etmektedir. Dönemin ve geliştirildiği ortamın koşulları gözönüne alındığında bir anlamda; “terör döneminin irrasyonel barbarlığına karşı rasyonel bir siyasete ait” olarak “tamamen ideolojik olan koşullarda” doğan ideoloji nosyonu, “bütün bilimlerin kraliçesi olarak teolojiyi kapı dışarı edecek ve aralarında bir birlik sağlayacak”, “en basit duyumsama işleminden tinin en yüksek aşamasına ilerleyerek, etik, siyaset ve iktisadı temelden yeniden inşa edecekti”⁸⁶. Kavramın başlangıçta taşıdığı anlam toplumun gelişmesini amaçlayan bir nitelik taşımaktadır. Örs, Tracy’nin ideoloji kavramının hangi düşüncenin doğru, hangisinin yanlış olduğunu bulmaya yarayan, daha eğitilmiş bir toplum oluşturmayı amaçlayan, insanların geleceğini kuran bir özelliği olduğunu açıklamaktadır⁸⁷. “Pratik ve politik” bir karakter taşıyan “Project d’elements d’ideologie” adlı eserini 1801 yılında yayımlamaya başlayan Tracy’ye göre ideoloji, “yaygın bir toplumsal yeniden yapılanma stratejisinin kuramsal ifadesi” olmasının yanında, ekonomik çıkarların toplumsal yaşamın belirleyiciliğindeki güçlü rolüne inanmaktadır. Ancak eserinin son cildinde bir düş kırıklığı havası sezilenmekte, ideoloji kavramının daha sonraki pejoratif anlamına doğru kaymaya başladığı

⁸⁴ Atılğan, Gökhan; “İdeoloji”, **Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler** içinde, Hazırlayanlar: Gökhan Atılğan-E. Attila Aytekin, Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2012, ss. 253, 254.

⁸⁵ van Dijk (4); **a.g.m.**, s. 15.

⁸⁶ Eagleton, Terry; **İdeoloji**, İngilizce’den Çeviren: Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, 3. Basım, s. 98.

⁸⁷ Örs, H. Birsen; “İdeoloji Karmaşık Dünyayı Anlaşılır Kılmak”, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasi İdeolojiler** içinde, Derleyen: Birsen H. Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 9.

görülmektedir⁸⁸. Napoleon Bonaparte'nin ideoloji kavramının ortaya çıkışından sonra geçirdiği anlam değişiklikleri üzerinde belirleyici etkisi olduğu gözlenmektedir. Bu etki, süreç içerisinde olumludan olumsuzla doğru nitelik değiştirmiştir. Napoleon, başlangıçta, Tracy'nin de üyeleri arasında bulunduğu, ideologların yön verdiği "Institut de France"ya "Aydınlanma felsefesinin ilkelerine dayanan bir ulusal eğitim sistemi geliştirme görevi" vererek desteklemiştir⁸⁹. Ancak bir süre geçince, Fransız Devrimi sonrası toplumsal yeniden yapılanmanın kuramsal kanadını oluşturan bilim insanı ve felsefecilerin oluşturduğu kuruma karşı tavır geliştirmiştir; ideoloji, "artık Bonapart otoritarizmine karşı siyasi liberalizm ve cumhuriyetçilik tarafında" yer almaktadır⁹⁰. Napoleon Bonaparte ve dönemin tutucuları ideoloji kavramının olumsuz bir anlam kazanmasına sebep olan ilk kişiler olarak anılmaktadır⁹¹. İktidarını bir imparatorluğa çevirmeyi hedefleyen Napoleon dinsel kurumlara yönelince liberal ve cumhuriyetçi aydınlara sırt çevirmiş, dinsel kurumların eğitim yapma yasağını kaldırarak, rahiplere ve dinsel fikirlerle beslenen toplumsal bir düzene karşı çıkan ideologları aşağılamıştır. Bu süreçte ideoloji olumsuz bir anlam kazanmış, devamında da olumlu ve olumsuz anlamları arasında gelgitler sürmüştür⁹². İdeolojiye olumsuz anlam yükleme örneklerine günümüzde de zaman zaman rastlanmaktadır. Bir söylem ya da eyleme yönelik yapılan eleştirilerde "ideolojik" olma sıfatı olumsuzlama, kötüleme anlamında kullanılabilir. Oysa bu eleştiriyi yapan kişi ya da grup, o söylem veya eylemin niteliğine karşı olduğu için bu eleştiriyi yapmaktadır ve bu anlamda kendi söylemi de ideolojiktir. Örs, Tracy'nin başlangıçta yüklediği anlamın süreç içinde kaybolduğunu belirterek günlük kullanımda kavramın çoğu kez bilimsellikten uzak olmayı, taraflılığı, dogmatikliği, nesnel olmamayı ifade ettiğini açıklamaktadır⁹³. Aslında ideoloji belli bir toplumsal pratikle ilgili olduğundan ve bu pratik her türlü nitelikte olabileceğinden, "hangi ideoloji" olduğuna bağlı olarak yüklenebilecek anlam da değişmektedir. Dolayısıyla ideolojinin kendi başına kavram olarak olumlu ya da olumsuz olduğundan söz edilmesi mümkün görünmemektedir. Ancak, belirli bir ideolojiye yönelik farklı

⁸⁸ Eagleton; **a.g.e.**, ss. 98-101.

⁸⁹ Atılğan; **a.g.m.**, s. 254.

⁹⁰ Eagleton; **a.g.e.**, s. 99.

⁹¹ Örs; **a.g.m.**, s. 10.

⁹² Atılğan; **a.g.m.**, s. 255.

⁹³ Örs; **a.g.m.**, s. 9.

değerlendirmeler olabilir ve değerlendirmeyi yapan kişi ya da grup, belli bir ideolojiyi olumlu ya da olumsuz olarak kabul edebilir. Yani bir eylemin eleştirisi “ideolojik” olma kavramı üzerinden yapılamaz, ancak, o ideolojinin tarif ettiği düşünce sistemi/toplumsal pratiği bağlamında içeriğinin niteliğine/ nasıl gerçekleştiğine yönelik eleştirilebilir, taraf ya da karşı olunabilir. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde ideoloji tek başına anlam olarak yüksüz görünmekte, olumlu ya da olumsuz anlam taşımamaktadır.

İdeoloji kavramı çoğu zaman kültürle birarada düşünülmüş, kültürle benzerlikleri, farklılıkları ortaya konmuştur. Bu tanımlama girişimlerinde kültür daha çok, ideolojiden daha geniş bir kapsamda açıklansa da belli bir ideolojinin belli düşünme biçimleri ve kültürel pratiklere işaret ettiği göz önüne alındığında kültür ve ideoloji arasında yakın bir ilişki olduğu gözlenebilmektedir. Kültür gibi ideolojinin de sayısız tanımı yapıldığını açıklayan Kışlalı, “ideolojileri, toplumda benzer koşulları paylaşanların, bu koşullardan doğan ortak gereksinimlerini karşılayan, kendi içinde tutarlı inanç sistemleri olarak” tanımlayabileceğimizi belirtmektedir⁹⁴. Örs de ideoloji ve kültürün iç içeliğine işaret ederek, ideolojilerin toplumların kültürü ile yakın ilişkisi olduğunu açıklamaktadır⁹⁵. Benzerliklerinin yanında ideoloji ve kültür arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Sancar “ideoloji”nin genel olarak, toplumsal yaşamla ilgili düşünce, anlamlar ve sembolik temsillerin alanına işaret eden bir kavram olduğunu açıklayarak, kültürle karışmasına yönelik değerlendirmede ideolojiyi daha çok, farklı anlam ve değerlerin çatıştığı bir alanda oluşan toplumsal düşünce olarak tanımlamaktadır⁹⁶. Eagleton da, ideoloji veya kültürün belirli bir toplumdaki anlamlandırma pratikleri ve simgesel süreçlere karşılık geldiğini, toplumsal pratiklerin kendilerinden ziyade “yaşama” biçimlerini ima ettiğini söyleyerek bu anlamıyla ideolojinin “sanatsal ve entelektüel çalışmalarla sınırlı dar anlamda ‘kültür’den geniş, ama belirli bir hayat biçiminin bütün etkinlik ve kurumlarını kuşatan antropolojik kültür tanımından daha dar” olduğu şeklinde görüş açıklamaktadır⁹⁷.

⁹⁴ Kışlalı, Ahmet Taner (1); **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002. 9. Baskı s. 117.

⁹⁵ Örs; **a.g.m.**, s. 5.

⁹⁶ Sancar, Serpil; **İdeolojinin Serüveni Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme**, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s. 8.

⁹⁷ Eagleton; **a.g.e.**, s. 52.

İdeoloji kavramına yönelik tanımlarda, belli bir toplumsal pratiğe işaret eden düşüncelerin ve bu pratiğe ulaşma, erişme arzusunun, belli sayıda insan/ bir grup tarafından paylaşıldığı açıklanmaktadır. van Dijk ideolojiyi, “bir grubun, sınıfın ya da öbür toplumsal oluşumların üyeleri tarafından paylaşılan bir toplumsal biliş (cognition) biçimi” olarak tanımlamaktadır. İnançlar dizisinin sosyobilişsel doğasının önemine vurgu yapan van Dijk’in değerlendirmesine göre ideoloji, toplumsal kanaat ve tutumları denetleyen karmaşık bilişsel bir çerçeve niteliğindedir⁹⁸. İdeoloji tanımlarında yaygın rastlanan niteliklerden biri amaç, duygu ve düşüncelerin bir grupla paylaşıldığına ilişkin olsa da, ideolojilerin bireysel düzeydeki varlığından da söz edilebilmektedir. Birsen Örs, ideolojinin sadece grupları değil, bireyleri de derinden etkilediğini açıklamaktadır⁹⁹. Kavrama yönelik yapılan irdelemede göz önüne alınması gereken bir husus; bir bireyin ideoloji ediniminin sadece kendi gerçekliği ve/ya da toplumsal pratiğin gerçek gözlemine dayanıp dayanmadığına yönelik soru olarak şekillenmektedir. Bu açıdan yaklaşan Ransome, insanların toplumdaki durumlarının ne derece bilincinde olduğu ve toplumsal denetimin ne derece rıza ile sağlandığının ideoloji kavramıyla ilgili olduğunu belirtmektedir¹⁰⁰. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde, toplumsal gerçekliğin çarpıtılarak bilinçlerin yanıltılması ve aynı zamanda toplumsal rızanın kazanılması belli bir ideolojinin kazanımında ya da yaygınlaştırılmasında önemli etmenler arasında görünmektedir.

Üstünde fikir birliği sağlanmış, benzer anlamların çokluğundan söz edilebilse de, olumsuz-yüksüz-olumlu ölçek çizgisinin her noktasında yer alabilen değişik tanımlar, kavramın anlaşılmasına yönelik karışıklıklara neden olabilmektedir. “İdeoloji sadece bir yanılı mıdır, yoksa çok daha karmaşık ve anlaşılması güç bir karaktere mi sahiptir?” diye soran Eagleton, şimdiye kadar hiç kimsenin ideolojinin tek ve yeterli bir tanımını yapamamasını, “bu alanda çalışanların zekâ seviyelerinin düşük olmasından değil, ideoloji teriminin kullanışlı, ama birbiriyle bağdaşmaz nitelikte olan birçok anlamı olmasından” kaynaklandığını söyleyerek, “ideoloji”nin geçirdiği değişim süreciyle

⁹⁸ van Dijk, Teun A. (3); “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”, **Medya, İktidar ve İdeoloji** içinde, Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005, Üçüncü basım, ss. 323, 324.

⁹⁹ Örs; **a.g.m.**, s. 11.

¹⁰⁰ Ransome, Paul; **Antonio Gramsci Yeni Bir Giriş**, Çeviren: Ali İhsan Başgöl, Dipnot Yayınları, Ankara, 2011, s. 47.

bağlantılı olarak, kelimeye, farklı tarihlerde yoğrulmuş olan, “farklı kavramsal liflerle bir doku halinde örülmüş bir *metin*” denilebileceğini düşünmektedir. Eagleton’ın bu anlam çeşitliliğine örnek olarak bir demet sunduğu ideoloji tanımları arasında;

*“Toplumsal yaşamda anlam, gösterge ve değerlerin üretim süreci;
Belirli bir toplumsal grup veya sınıfa ait fikirler kümesi;
Bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya hizmet eden fikirler;
Bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya hizmet eden yanlış fikirler;
(...)
Toplumsal çıkarlar tarafından güdülenen düşünme biçimleri;
(...)
Söylem ve iktidar konjonktürü;
Bilinçli toplumsal aktörlerin kendi dünyalarına anlam verdikleri ortam (medium);
Eylem amaçlı inançlar kümesi”¹⁰¹*

gibi tanımlar yer almaktadır. Birbirinden farklı gibi görünen çok sayıda tanımın içerdiği nitelikler değerlendirildiğinde, tanımların; düşünce ve tasarımlara işaret ettiği; bu düşünce ve tasarımlara yönelik değerlerin, ilkelerin, inançların bulunduğu; bu düşünce ve tasarımların eyleme dönüşme ilgisinin var olduğu ve bütün bunlarla beraber, bu düşünce ve tasarımların kaynağında belli bir toplumsal pratik, ilişkiler ya da daha geniş anlamda, bir yaşam biçimi ve dünya görüşü olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Bu dünya görüşü ve/ya yaşam biçiminin hayat bulması için, belli bir ideoloji egemen olmaya çalışmakta, egemen olan ideoloji de gücünü sürdürmek istemektedir. Bu amaca ulaşmak, mevcut olan gerçekliği kendi görüşlerine uygun hale getirmek olduğu gibi; hem bu görüşlere karşı olan ya da bu amaca ulaşılmasına zarar verebilecek, engelleyebilecek kişilere, hem de bu amaca ulaşılmasına katkı sağlayacak kişilere gerçekliği farklı gösterme, çarpıtma biçimini de içerebilmektedir.

Tarihsel süreçte ideoloji kavramına doğuşundan itibaren değişik anlamlar yüklenmesi, farklı yorumlarla ifadesi tanım çoğulluğuna yol açarken bu çeşitlilik kullanılan siyasi dil ve gündelik toplumsal yaşam içerisinde karışıklığa ve anlaşmazlıklara neden olabilmektedir. Bu karışıklığın önüne geçmek için verilmesi gereken öncelik, kavramın olumsuz niteliğinden kurtarılması olarak görünmektedir. Bunun yanında sayısı azaltılmış sınıflama önerilerine de rastlanılmaktadır. Atılgan,

¹⁰¹ Eagleton; **a.g.e.**; ss. 14, 17, 18.

“Sayısız ve farklı anlamlara gelebilecek tanımları olsa ve bu tanımlar sınıflandırılabilse bile, ‘ideoloji’yi konumlandırırken ikili bir ayrıma” gitmenin hem gerekli hem kullanışlı olduğunu söylemektedir. İdeolojinin “*dar anlamı*” olarak yaklaşılana, “ideolojinin doğası ve işleviyle ilgili olan birinci ayrım”da toplumsal gerçekliğin kimler tarafından ne şekilde çarpıtıldığına, bu çarpıtmanın hangi sonuçları ürettiğine, sorunların nasıl doğallaştırıldığı ya da maskelendiği ve egemen sınıfların fikirlerinin bütün topluma nasıl nüfuz ettiğine bakılmakta, ideolojinin ikinci ya da “*geniş anlamı*” olarak adlandırılan ikinci ayrımda ise farklı siyasi fikir ve inançlar ile bunların toplumsal düzen ve siyasi iktidarla ilişkilerine ve konumlarına odaklanılmaktadır¹⁰². Sancar’a göre ise; ideoloji kavramını şekillendiren yaklaşımlardan ilki “ideolojiyi toplumsal gerçekliğin öznelerin bilincinde bir yanılısma ile oluşan bilgisi, diğer deyişle *yanlış bilinç* olarak” tanımlamakta; ikinci yaklaşım ideolojiyi “toplumsal sistemin çatışmalı yapısını bir arada tutan ve esas olarak toplumsal sistemin kendini yeniden üretmesini sağlayan egemen ideoloji olarak” ele almakta “ve bu çerçevede ideoloji kavramı ile *hegemonya* kavramı arasında kuramsal bir ilişki kur”makta; üçüncü yaklaşımda ise toplumsal ilişkilerin dil dolayımıyla gerçekleşen pratikler olduğu gerçeğinden hareket edilerek, ideoloji kavramının ilgili olduğu “toplumsal düşünce, değer ve anlamların oluşumu” *söylem* kavramı aracılığıyla ele alınmaktadır¹⁰³.

Bu sınıflamaların yanı sıra ideolojiye yönelik bir tanım çabasında ideoloji-devrim ilişkisi dikkat çekmektedir. Fransız ve Amerikan Devrimleri ile İngiliz Sanayi Devrimi’nin 19. yüzyılda düşünsel düzeyde “siyasal ideolojiler”i yarattığı görüşünde olan Örs, Aydınlanma sonrası dönemin “İdeolojiler Çağı” olarak nitelemeyi hak ettiğini açıklarken toplumsal, siyasal ilişkilere ilişkin fikirlerin dar çevrelerin tekeline çıkarak geniş kitleleri harekete geçiren devrimci bir nitelik kazanmasına vurgu yapmaktadır¹⁰⁴. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde ideoloji tanımlarında dikkat çeken başka bir özelliğin çatışmasal nitelik olduğu söylenebilir. Çatışma genellikle egemen olma isteği, bir anlamda iktidarın ele geçirilme amacından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu bağlamda belli bir ideoloji egemen olma niyeti gütmekte, bu niyet bir anlamda iktidar

¹⁰² Atılgan; **a.g.m.**, ss. 256, 261

¹⁰³ Sancar; **a.g.e.**, ss. 7 – 8.

¹⁰⁴ Örs, Birsen H.; “Giriş” yazısı, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasi İdeolojiler**, Derleyen: H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, 5. Baskı, s. 1.

olma amacını içermekte, ancak toplumun bütünündeki, farklı toplumsal pratiklere işaret eden farklı istek ve amaçlar çatışma karakteri taşımaktadır. Sancar, ideoloji kavramının “toplumsal iktidar ilişkilerinin temelindeki maddi yaşamla, diğer deyişle insanların kendi yaşamlarını sürdürmek için yarattıkları *maddi toplumsal pratikler* ile ilgili” olduğunu belirtmektedir¹⁰⁵. Maddi bir gerçeklik olarak sürdürülen yaşam pratikleri, insanların yaşam biçimi; üretim, iş yapma biçimleri, sosyal ilişkilerin niteliği, insan-doğa ilişkisi, insanların yaşamdaki amacı-yaşama yönelik yorumları-korudukları ya da yıktıkları; değişen ölçülerde ideolojik nitelik taşımaktadır. Egemen olma amacı güden ideoloji, yani iktidarı amaçlayan bir ideoloji; düşünceler ve yaşam biçiminin kendi görüşleriyle uyum içinde olmasını hedeflemektedir. Egemen olma, her ideolojinin niteliği değildir, yani sadece egemen ideoloji yoktur, ancak her ideolojinin egemen olma amacı taşıdığı söylenebilir, bu nedenle ideoloji ve iktidar arasında yakın bir bağ olduğu ileri sürülmektedir. İdeoloji ve iktidar bağlantısıyla ilgili değerlendirmesinde Eagleton, ideoloji teriminin, “yalnızca inanç sistemlerine değil, *iktidar* meselesine de göndermede bulunuyor gibi” görüldüğünü belirtmektedir¹⁰⁶. İktidarla olan ilgi siyasal alanda farklılıklara, karşıtıklara, hatta çatışmalara işaret etmektedir. Kışlalı’ya göre; “İdeolojiler, ilgili toplum kesimlerinin doğru ya da yanlış bilinçlenmesinde, siyasal çatışmaların yönlendirilmesinde önemli rol oynarlar. Her ideolojik çatışma, genellikle belirli toplum kesimlerinin çıkarları arasındaki bir çatışmanın yansımasıdır”¹⁰⁷. İdeolojiler toplumsal pratikle ilgili olduklarından toplumsal kurumların işleyişi, sosyal ilişkiler ve gündelik yaşamın uygulamalarına yönelik belirli nitelik ve biçimleri içermekte ve bireyler genellikle, bunların gerçekleşmesi için düşünce üretmenin yanı sıra bu düşünceleri hayata geçirme amacıyla girişimde bulunmaktadırlar. Bu amaç ve eylemler genellikle grupları kapsayan, kitlesel bir nitelik taşımaktadır. Gruplar arasında farklı amaçların söz konusu olması ise çatışmasal niteliği doğurmaktadır.

Egemen olma amacı taşıyan ya da egemen olan ideoloji kendi varlığını sürdürebilmek ve/ya iktidar gücünü elde edebilmek için kendi ideolojisini benimsetme ve yayma araçları kullanmaktadır. Bu araçlar söz konusu ideolojiye olan desteğin

¹⁰⁵ Sancar; **a.g.e.**, s. 9.

¹⁰⁶ Eagleton; **a.g.e.**, s. 23.

¹⁰⁷ Kışlalı (1) ; **a.g.e.**, s. 117.

artması için olumlu yönlerini öne çıkarma ya da desteklenmeyecek niteliklerini örtbas etmenin yanında normalleştirme biçiminde de olabilmektedir. Bunun gerçekleşmesi; örtbas etme durumunda gerçekliğin saklanması ya da çarpıtılması biçiminde olurken, olağanlaştırma ya da iyi gösterme durumunda bir sürece yayılan propaganda ve ikna niteliği de taşıyabilmektedir. Kitle iletişim araçları bu süreçte önemli rol oynamakta, böylece ideolojik nitelik kazanmaktadırlar. Eagleton, insanların büyük bir çoğunluğunun kendi hak ve çıkarlarını gözetmediği, yanısıra yine büyük bir çoğunluğun ciddi biçimde haksızlık üzerine kurulu bir yaşam biçimine bağlı olmaktan rahatsızlık duyduğu gerçeği göz önüne alındığında, insanların, “ya bu haksızlıkların ıslah edilme yolunda olduğuna, ya daha büyük yararlarla dengelendiğine veya kaçınılmaz olduklarına, ya da aslında ortada haksızlık diye bir şey olmadığına inanıyor” olmaları gerektiğine dikkat çekerek egemen ideolojinin işlevinin kısmen bu tür inançlar aşılacak olduğunu belirtmekte; bunu, “(...) ya toplumsal gerçekliği yalanlayarak, onun hoş karşılanmayan bazı özelliklerini örtbas ederek veya dışlayarak, ya da bu tür özelliklerin kaçınılmaz olduğunu söyleyerek” yapabildiğini açıklamaktadır¹⁰⁸. Bu durumu, egemen ideolojinin toplumsal gerçekliği tanımlama işleviyle açıklayabilmek mümkün görünmektedir. Başarılı olarak nitelendirilen ideolojilerin, çoğu kez kendi inançlarını bir toplumun “ortak duyu”su* ile özdeşleştirdiği düşünülmektedir. Pierre Bourdieu’nün “doxa” adını verdiği bu süreç, ideolojiyle toplumsal gerçeklik arasında sıkı bir örtüşme yaratarak “eleştiri manivelası”nın yerleştirilebileceği yarığı kapatmakta, toplumsal gerçeklik, ideoloji tarafından yeniden tanımlanmakta, böylece gerçeklik ve ideoloji karşılıklı olarak kendi kendini onaylar bir görünüm kazanmaktadır¹⁰⁹. Bu şekilde toplumun geneline yayılan adeta bir düşünme ve davranış şablonu oluşmaktadır.

Belli bir ideolojiden söz edildiğinde bu ideolojiyi tanımlayan farklı nitelikler arasında bir uyum olduğu söylenebilmekte, bir ideolojinin içerdiği değer ve fikirlerin birbirleriyle uyumlu oldukları ve belli bir bütünlüğü oluşturdukları ileri

¹⁰⁸ Eagleton; **a.g.e.**, s. 51.

* “Common sense” sözcüğünün karşılığı Türkçe’ye genellikle “sağduyu” olarak çevrilmektedir. Çalışmada, “ortak duyu” sözcüğünün, anlamı daha doğru verdiği düşünülmektedir. Kitapta “sağduyu” sözcüğü kullanılmış olsa da, Bourdieu’nün “doxa”ya ilişkin açıklamasında kullanılan terim “common sense” olduğundan ve Bourdieu’nün söylediği anlam göz önüne alındığında “ortak duyu” şeklinde kullanılmasının daha uygun olduğu düşünülmüştür.

¹⁰⁹ **A.g.e.**, ss. 88-89.

sürülebilmektedir. Örs, ideolojiyi oluşturan düşünce ve inanç öğeleri arasında çoğu kez mantıksal bir bağ, tutarlılık olduğunu belirtmektedir¹¹⁰.

Tracy'nin terimi ilk dile getirmesindeki olumlu anlamını zamanla yitiren, farklı biçimlerde tanımlanan ideoloji kavramı Lenin ile birlikte “farklı sınıfsal çıkarları açıklayan kuramsal bir mücadele alanı” olarak tasarlanarak “yansız ya da daha olumlu bir içerik” kazanmıştır. İkinci Enternasyonel’de Marksizm’in de bir ideoloji olduğunun dile getirilmesiyle, sınıf mücadelesiyle de bağlantılı, bazı toplumsal grup, sınıf veya partilerin çıkarlarıyla ilgili “siyasi düşünceler, söylemler ve dünya görüşleri anlamında daha olumlu bir ideoloji kavramı” ortaya konmuştur¹¹¹.

İdeolojiler belli bir toplumsal gerçekliğe işaret eden, belli nitelikte toplumsal yapıları, toplumsal ilişkileri, özetle belli bir toplumsal pratiği amaçlayan düşünceler olduğundan her yönde, her nitelikte olabilmektedirler. Bu farklılıklar nedeniyle Atılğan’ın da vurguladığı gibi siyasi ideolojiler “birbirleriyle durmak bilmez bir rekabet ve mücadele” içine girerek “bugünkü topluma ilişkin açıklamalarının ve gelecek tahayyüllerinin kitlelerin ortak duyusu hâline gelmesini” istemektedirler¹¹². Böyle bir mücadele –her mücadelede olduğu gibi- kazanma amacı güttüğünden nihai hedef egemen olma niteliğinde şekillenmektedir.

3.1. Klasik Marksizm’de İdeoloji Kavramı

İdeoloji kavramının ortaya çıkışından sonra kazandığı farklı anlamlar ve tartışmalar içerisinde Marks’ın söylediklerine ilişkin olanlar geniş bir yer kaplamaktadır. Kavram üzerine yapılan tanımlar ve tartışmalar incelendiğinde Hegel ve Marks’tan başlayarak Georg Lukacs ve bazı geç dönem Marksist düşünörlere kadar uzanan bir temel kolun, büyük ölçüde, “doğru ve yanlış bilme fikriyle, yanılısama, çarpıtma ve mistifikasyon anlamında ideoloji ile” ilgilendiğı görölmektedir¹¹³.

Marks’ın çalışmalarında ideolojiyle ilgili söyledikleriyle ilişkili olarak günümüzde de devam eden tartışma ve yorumlara yönelik ilginç bir husus, ileri sürölen

¹¹⁰ Örs; **a.g.m.**, ss. 11-12.

¹¹¹ Dursun; **a.g.e.**, s. 26.

¹¹² Atılğan; **a.g.m.**, s. 264.

¹¹³ Eagleton; **a.g.e.**, s. 19.

bu fikirlerin bir kısmının varsayımlara dayanmakta olmasıdır. Barrett, Marks'ın ideoloji teorisiyle ilgili yazılanlara bakıldığında, “ürkütücü çeşitlilikte” yorumla karşılaştığını anlatmaktadır. Bu anlaşmazlıkların bir kısmı, “daha fazlasıyla Marks'ın ideoloji konusunda söylediklerine değil, bir bütün olarak bu teorilerin farklı yorumları temelinde Marks'ın söylemiş olabileceklerine –ya da gerçekten söylemeye *niyet ettiğine*–” dayanmaktadır. Barrett ayrıca “Marx'ta ideoloji kavramının birkaç ayrı –ve bazı bakımlardan çelişkili- kullanımı”nın olduğunu, ve çeşitli yorumcuların bunları seçici bir şekilde çekip aldıklarını belirtmektedir¹¹⁴. Marks'ın ideolojiyle ilişkilendirilen fikirlerinin dayandığı *Alman İdeolojisi, Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*'nın Önsöz'ü ve *Kapital*'de yazdıkları birbirinden farklı anlamlara işaret etmektedir.

Marks'ın ideolojiyle ilgili söylediklerinde; toplumsal gerçeklikten hareket edildiği, bu toplumsal gerçeklikle bilinç arasındaki bir ilişkinin olduğu, ayrıca, bu toplumsal gerçekliğin bilinçlere olduğundan farklı şekillerde yansıtılabileceği gibi fikir ve nitelikler belirlemektedir. Örs, Marks'ta ideolojinin; “toplumsal gerçeğin insan bilincinde yansması”, ve “toplumsal gerçeğin çarpıtılması” olarak iki farklı anlamda kullanıldığını açıklamakta, Marks'ta ideolojiler ile toplumsal sınıfların birbirleriyle ilişkili olduğunu belirtmektedir¹¹⁵.

Marks'ın değişik ideoloji tanımları içinde Alman İdeolojisi'nde yazdıklarının çok sayıda farklı yorum ürettiği görülmektedir. Burada, insanların kendi kavrayış ve düşüncelerinin üreticileri oldukları ve bilincin, bilinçli varoluştan başka bir şey olamayacağı söylenmektedir. İnsanların varoluşu ise fiili yaşam süreçleridir. İdeolojide insanlar ve onların koşullarının “camera obscura”daki gibi başaşağı görünmesi insanların tarihsel yaşam sürecinden kaynaklanmaktadır¹¹⁶. Sancar, Marks'ın “toplumsal bilincin bir tarzı olarak ideolojiyle yürüttüğü tartışmaların önemli bir kısmı”nın, onun “idealist ve materyalist felsefi yaklaşımlar arasında çizmeye çalıştığı sınır çabalarından” kaynaklandığını açıklamaktadır. Marks insanın toplumsal bilincinin,

¹¹⁴ Barrett, Michele; **Marx'tan Foucault'ya İdeoloji**, Türkçesi: Ahmet Fethi, Mavi Ada Yayınevi, İstanbul, 2000, İkinci Baskı., s. 11.

¹¹⁵ Örs; **a.g.m.**, s. 15.

¹¹⁶ Barrett; Aktaran. **a.g.e.**, s. 13 (Karl Marks ve Frederick Engels, *The German Ideology*, ed. C.J. Arthur, Londra, Lawrence and Wishard, 1974 s. 47) (Türkçesi: **Alman İdeolojisi**, çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, 3. baskı, 1992, s. 42).

insanın “üretken güçleri ve buna denk düşen üretim ilişkilerinin koşulladığı oluşumundan” ve “doğrudan insanın kendisi tarafından üretildiğinden”¹¹⁷ söz etmektedir. Ancak insanlar, gerçekliği farklı algılayabilmektedir. Marks’ın kuramında üretim araçlarına sahip olan sınıf egemendir. Egemen sınıf, ideolojisini kullanarak, insanların gerçekliği doğru biçimde algılamalarını ve anlamalarını engellemektedir. Örs’ün belirttiği gibi; maddi koşullar işçi sınıfının çıkarlarını gösterse de, ezilen sınıflar kendi gerçek sınıfsal çıkarlarının bilincine varamamakta, hakim sınıfın ideolojisi nedeniyle gerçek durumun tam tersini gösteren bir sahte bilinç edinmektedirler¹¹⁸. Marks’ın ideolojiyi “maddi gerçekliğin tersine dönmüş ifadesi” olarak tanımlaması genellikle “yanlış bilinç” olarak yorumlansa da bu konuda tartışmaların olduğu ifade edilmelidir. Örneğin, David McLellan’a göre, Marks hiçbir metninde “yanlış bilinç” kavramını kullanmamıştır¹¹⁹. Yine, Marks’ın, “yanlış bilinç” deyimini hiçbir zaman kullanmadığını ileri süren Eagleton da, bu ayrımın “daha çok emekdaşı Friedrich Engels’e ait” olduğunu belirterek, “yanlış bilinç”in “bir düşünceler bütünü fiilen doğru olmadığı anlamına değil, yalnızca, bu düşüncelerin baskıcı bir iktidarın sürekliliğini sağlama işlevi gördüğü ve bu düşünceleri savunanların da bu olgunun farkında olmadıkları anlamına” gelebileceğini söylemektedir¹²⁰.

Marks’ın toplumsal gerçekliğe ve altyapıya verdiği önem bilinç ürünü olan ideolojinin belirlenmesinde de öne çıkmaktadır. Barrett, Marks’ın Alman İdeolojisi’nde yaptığı “Bilinç yaşamı belirlemez, yaşam bilinci belirler” saptamasını, “İdeoloji konusunda ‘materyalist’ tutum olarak anlaşılan şeyin –maddi görüngülerin ideolojik görüngüleri belirlediği inancının- en ünlü ifadesi” olarak değerlendirmekte¹²¹; Sancar da Marks’ın, bilincin oluşumunun temellerini insanın toplumsal pratiklerinde aradığını açıklamaktadır. Böylece toplumsal düşüncedeki yanılsamanın nedeni toplumsal pratik ve insan bilinci arasındaki ilişkiye dayanmaktadır¹²². Marks’ın kuramında, üretim ilişkilerinin yer aldığı altyapı bilincin, düşüncelerin, kültürün olduğu üstyapıyı belirlemektedir. Üretim araçlarını elinde bulduran sınıf hem toplumsal gerçekliğin,

¹¹⁷ Sancar ; **a.g.e.**, s. 12.

¹¹⁸ Örs; **a.g.m.**, ss. 17-18.

¹¹⁹ Sancar; Aktaran. **a.g.e.**, s. 13 (McLennan, 1986, s. 18).

¹²⁰ Eagleton; **a.g.e.**, ss. 125, 48.

¹²¹ Barrett; **a.g.e.**, s. 15.

¹²² Sancar; **a.g.e.**, s. 11.

hem de bilincin belirlenmesinde başat role sahiptir. Marks, Alman İdeolojisi'nde, egemen sınıfın, yani “maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf”ın, “zihinsel üretim araçları”nı da, Barrett'in ifadesiyle, ideolojik üretim araçlarını da kontrol ettiğini belirtmektedir. Egemen düşünceler egemen maddi ilişkilerin ifadesidir¹²³. Üretim araçlarına sahip olan, toplumsal işleyişin biçim ve içeriğini belirleyen ya da yön veren sınıf, bilincin oluşumunu sağlayan unsurlar üzerinde de etkili olduğundan, bu bilincin niteliğiyle ilgili belirleyici bir role sahip olmakta, bu rolü kendi ideolojisine uygun biçimde gerçekleştirmektedir. Marks'ın, olaylar ve bireysel girişimlerden doğan kurumlar ve fikirler bütünü o toplumun üstyapısı olarak adlandırdığını açıklayan Tanilli, bu üstyapının özellikle hukuksal ve siyasal kurumları, ideolojileri ve ideolojik fetişleri içine aldığı söylemektedir. Tanilli'ye göre üstyapı, üretim biçiminin yani mülkiyet ilişkilerinin dile gelişidir ve ideolojiler bu ilişkileri, “özellikle onları ‘maskelemek’ gerektiğinde”, dile getirmektedirler¹²⁴. İdeolojik üretim araçlarının egemen sınıfın denetiminde olması toplumda yaygın olan bilincin bu sınıfın isteklerine, çıkarlarına uygun olması demektir. Bu durum egemen sınıfın egemenliğini devam ettirmesi sonucunu da doğurmaktadır. Üretimi gerçekleştiren yönetilen sınıf kendi çıkarlarının bilincine varmadığından mevcut üretim biçimi bu şekilde yeniden üretilmektedir. Sancar'ın açıklamasına göre; Marks her tür toplumsal düşünceyi ideoloji olarak tanımlamamıştır, sadece nesnel çelişkilerin üstünü örterek onları öznelere bilinçlerinden saklayan düşünceler ideolojiktir. Bu tanım ideolojiyi egemen sınıfın maddi çıkarlarını yeniden üretmeyi olanaklı kılan düşünce olarak tanımlamaktadır¹²⁵. Atılgan da, Marks'ın ideolojiyi kapitalist üretim tarzına özgü toplumsal ilişki ve çelişkilerde aradığını söyleyerek, Marks'ın ideoloji kuramının “bu ilişki ve çelişkilerin devlette, hukukta, dinde, felsefede gizlendiğini, çarpıtıldığını, maskelendiğini” öne sürdüğünü, “Bütün bu gizleme, çarpıtma ya da maskeleyme işlemlerinin de hâkim sınıfın lehine olduğunu, kapitalist üretim tarzını yeniden üretmeye yaradığını” gösterdiğini açıklamaktadır¹²⁶.

¹²³ Barrett; **a.g.e.**, s. 18.

¹²⁴ Tanilli, Server (5); **Değişimin Diyalektiği ve Devrim Marksizm Üstüne Yeni Düşünceler**, Adam Yayınları, İstanbul, 2002, Dördüncü Basım, s. 58.

¹²⁵ Sancar; **a.g.e.**, s. 23.

¹²⁶ Atılgan; **a.g.m.**, s. 259.

Marks'ın ideoloji hakkındaki görüşleriyle ilgili olarak *Alman İdeolojisi*'nde, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'ya yazdığı Önsöz'de ve *Kapital*'de yazdıklarına dayanarak farklı yorumlar geliştirildiği görülmektedir. Barrett, 1859'a gelindiğinde, Marks'ın, Engels'le birlikte 1845-1846'da yazdıkları "*Alman İdeolojisi*'nde ana hatlarıyla çizdikleri formülasyonlardan" uzaklaştığını belirtmekte ve *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'ya yönelik yaptığı açıklamada ideoloji üzerine üç önemli tezin özlü bir şekilde tanımlandığına dikkat çekmektedir: "Ünlü 'temel ve üstyapı metaforu', ideolojik 'mücadele' düşüncesi ve ideoloji ile bilgi (ya da bilim) ayrımı"¹²⁷. Önsöz'de yazılanlarda ideolojinin kapsamı genişlediği gibi bilincin yanlış olmasıyla ilgili bir anlam bulunmamaktadır. Altyapı-üstyapı ilişkisinden bahsetmesinin yanında, insanların bilincine vardıkları bir çatışmadan söz etmektedir:

"(...) İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır. Gelişmelerinin belirli bir aşamasında, toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde devindikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da, bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan, mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar. İktisadi temeldeki değişme, kocaman üstyapıyı, çok ya da az bir hızla altüst eder. Bu gibi altüst oluşların incelenmesinde, daima, iktisadi üretim koşullarının maddi altüst oluşu ile -ki, bu, bilimsel bakımdan kesin olarak saptanabilir-, hukuksal, siyasal, dinsel, artistik ya da felsefi biçimleri, kısaca, insanların bu çatışmanın bilincine vardıkları ve onu sonuna kadar götürdükleri ideolojik biçimleri ayırt etmek gerekir (...)"¹²⁸.

Eagleton, "burada, *yanıltıcı* biçimlere yapılan göndermeden vazgeçildiği gibi, bu 'üstyapı' tarzlarının herhangi bir anlamda hayali veya fantastik oldukları yönünde belirli bir iddia'nın da göze çarpmadığını, ideolojinin bu biçimiyle daha az pejoratif bir anlama sahip olduğunu belirtmektedir"¹²⁹.

Marks'ın *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nın Önsöz'ünde yazdıklarına dayanarak ideoloji konusundaki fikirlerine yönelik yapılan yorumlar, *Kapital*'de yazılanlara dayanılarak yapılan yorumlarla devam etmekte, yeni değerlendirmeler

¹²⁷ Barrett; **a.g.e.**, ss. 21-22.

¹²⁸ Marx, Karl; "Önsöz"den, **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**, Çeviren: Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, 2011, Yedinci Baskı, s. 39.

¹²⁹ Eagleton; **a.g.e.**, s. 115.

eklenmektedir. Barrett, John Mepham'ın, Marks konusunda yazı yazan birçok yazarın kabul ettiği bir konuda ideoloji kavramı üzerine genişletilmiş bir sav ileri sürdüğünü açıklamaktadır. Bu sav; Marks Kapital'i yazmaya başladığında ideoloji sözcüğünden büyük ölçüde vazgeçilmiş olmasına karşın, ideoloji ile ilgili en ayrıntılı ve sofistike teorik savlarını içeren çalışmanın bu olduğudur:

“Kapital'deki ‘meta fetişizmi’ teorisinin, insan emeğiyle oluşan ilişkilerin nasıl şeyler arasındaki ilişkiler gibi görüldüğünü açıklayan kapitalist toplumdaki ideolojinin teorisi olduğu uzun süreden beri geleneksel olarak kabul edilmektedir (‘Meta fetişizmi’, bazen yanlış varsayıldığı gibi kapitalizmdeki tüketimciliğin bir betimlemesi değil, şeyleşmenin bir çözümlemesidir.)”¹³⁰.

Marks'ın *Kapital*'in I. Cildi'nde kaleme aldığı *Metaların Fetişizmi ve Bunun Sırrı* bölümünde yazdıklarının, kuramın yorumcuları tarafından ayrıcalıklı ve önemli bir yere yerleştirildiği gözlemlenmektedir. Metaların gizemli karakteri; insanların kendi ürettikleri emek ürünleriyle ilişkilerinin kendi aralarında değil, emek ürünü olan şeyler arasında toplumsal bir ilişki kurulmasıyla ilgili olarak tanımlanmaktadır. Bu bölümde yazılanlar ideolojiyle ilişkilendirilmektedir. Eagleton da Marks'ın, meta fetişizmi üzerine kaleme aldığı ünlü makalesinde, ideolojinin özünde toplumsal yaşamın *şeyleştirilmesi* olduğunu öne sürüyor gibi görünmekte olduğunu söylemektedir¹³¹. Her ne kadar farklı kavramlar olsa da meta fetişizmine ilişkin yazılanlar, “yabancılaşma” kavramıyla benzerlik taşımaktadır. Egemen ideoloji, insanların kendi ürettikleriyle olan ilişkisini etkilemekte, değiştirmektedir. Tanilli, bu konuyla ilgili olarak; egemen sınıfların “ideoloji”sinin, insanın kendi dışında, üstün, soyut bir varlık gibi görerek kendi yarattığı ürünlerden kopması olan “yabancılaşma”ya hizmet etmekte olduğunu söylemektedir¹³².

Marks'ın doğrudan, ideoloji konusunda yazdığı geniş kapsamlı bir çalışma olmamasına karşın Marks'ın ideolojiyle ilgili düşüncelerine yönelik çok sayıda görüş ileri sürüldüğü görülmektedir. Bütün bu yorum ve tartışmaların yanında Barrett, Marks'ı bir ideoloji “teorisi” üretmiş gibi ele almanın haksızlık olduğunu ileri sürerek

¹³⁰ Barrett; **a.g.e.**, s. 24.

¹³¹ Eagleton; **a.g.e.**, s. 89.

¹³² Tanilli (5); **a.g.e.**, s. 51.

sorunun “Marx’ın farklı zamanlarda ileri sürdüğü ya da yorumcuların onun eserlerinden çıkardığı tek tek savların, sonraki tartışmalarda anlaşmazlık konusu olmuş sorunlarda genel bir tutum meydana getirmemesi” olduğunu belirtmektedir¹³³. Entelektüel çalışmalar arasında ortak yorumlara çokça rastlansa da, Marks’ın yazdıkları içinde ideolojiye yönelik ya da ideoloji kavramıyla bağlantılandırılabilir olan fikirlerin farklı yazarlar tarafından anlamlandırılması birbirinden farklılıklar içerebilmektedir. Üretilen çok sayıda yorum ve yapılan tanımlamaların bütününe bakıldığında gerek nitelik, gerek süreç çerçevesinde yorumların belli başlıklar altında toplanabilmesi mümkün görünmektedir. Eagleton yapılan irdeleme sonunda, Marks düşüncesinde ideolojinin, (aralarındaki karşılıklı ilişki hakkında net bir fikrimizin olmadığını belirttiği) en az üç anlamından bahsetmektedir. Birinci anlam baskıcı bir siyasi iktidarın ayakta kalmasına hizmet eden yanıltıcı veya toplumsal bağları kopartılmış inançlara karşılık gelmektedir. Diğeri, egemen toplumsal sınıfın maddi çıkarlarını doğrudan doğruya dile getiren ve onun yönetimini desteklemeye yarayan fikirler anlamındadır. Sonuncu anlamında ise, “ideoloji, içinde bir bütün olarak sınıf mücadelesinin verildiği ve kuvvetli ihtimalle, siyasi açıdan devrimci güçlerin doğru bilincini de içeren kavramsal formların tamamını kapsayacak şekilde” genişletilmektedir. Bunların dışında Eagleton ayrıca, Marks’ın “olgunluk dönemi” çalışmalarına geçişte birçok şeyin kesin biçimde değiştiğini yazarken Marks’ın ekonomiye ilişkin daha sonraki yazılarından çıkarılan ideoloji versiyonundan söz etmektedir. Bu fikirler, meta fetişizmi hakkında yazdıklarıyla ilgilidir¹³⁴.

Marks’ın, kuramında ideolojiden bahsederek ya da bahsetmeden kavramla ilişkilendirilen veya yorumlanan fikirleri, tartışmalardan öte, yüzyıllara yayılan süreçte kendisinden sonra gelen düşünürleri ve yazarları etkilemiştir. Barrett, Marks’ın ideolojiyle ilgili önermelerinin daha sonraki yazar ve düşünürleri farklı biçimlerde etkilediğini bazılarının “*camera obscura*”yı, bazılarının Gramsci’yi müjdeleyen şeyleri, bazılarının da meta fetişizmini tercih ettiğini söylemektedir¹³⁵. Atılğan, Marks’tan sonra, O’nun düşüncesini takip edenlerin, ideoloji kavramını üç farklı anlama gelecek

¹³³ Barrett; **a.g.e.**, s. 25.

¹³⁴ Eagleton; **a.g.e.**, ss. 119, 120.

¹³⁵ Barrett; **a.g.e.**, s. 25.

şekilde kullandıklarını belirtmektedir. İlki; Marks'ın *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* adlı eserinin “Önsöz”ünde ima ettiği anlam nedeniyle ideolojinin zaman zaman üstyapıyla özdeş kullanılan anlamıdır. İkinci anlam; “ideolojilerin temel toplumsal sınıfların dünya görüşleri olduğu” yönündedir. Üçüncü anlam ise; “ideolojinin insanların gündelik pratiklerine, eylemlerine ve yönelimlerine esin veren ve bu açıdan toplumun en geniş kesimlerine nüfuz etmiş hâkim fikirler olduğunu” ima etmektedir. İdeolojiye bu anlamını Antonio Gramsci kazandırmıştır¹³⁶.

Marks takipçilerinin ideoloji tanımlamalarında ve yaptıkları vurgularda farklılaşmalar olsa da, Atılğan, “tüm Marksist geleneğin ideoloji sorunsalını toplumsal ilişkiler bağlamında ve hâkim sınıfla bağımlı sınıflar arasındaki bir ilişki olarak ele aldığı”nın çok açık olduğunu belirtmektedir¹³⁷. Eagleton da “Marx'ın ideolojinin olumsuz anlamını asla, keyfi, öznel spekülasyonlar içine hapsetmediğini vurgulamak gerek”tiğini söylemektedir¹³⁸.

Marks'ın ideoloji kavramıyla ilgili söyledikleri ya da kavramla ilişkilendirilen düşüncelerinin ideoloji çalışmalarının ve süregiden tartışmaların odak ve/ya hareket noktasını oluşturduğunu söylemek mümkün görünmektedir. İdeoloji konusunun hem Marksist teorinin gelişiminde hem de iletişim medyasını incelerken, bu teoriyi benimseyen çeşitli çalışmalarda merkezi bir yer tuttuğunu belirten Sholle, günümüz Marksistlerinin ileri kapitalist ülkelerdeki çeşitli fenomenleri açıklamak amacıyla ideoloji kavramına giderek daha çok başvurmaya başladığını belirtmektedir¹³⁹. Kitle iletişim araçlarının ideolojik işlevine yönelik incelemelerde, Marks'ın ideoloji kavramıyla ilgili ya da kavramla ilişkilendirilebilecek düşünceleri; kitle iletişim araçlarının rolü ve etkisini anlama ve çözümleme girişimine destek olan, aydınlatıcı ve açıklayıcı nitelikler taşımaktadır. Kitle iletişim araçlarının gücü ve etkililiği gerek üretim araçlarını elinde bulunduran egemen sınıfın kitleleri yanıltarak ideolojisini kabul ettirmesi anlamında, gerekse varolan toplumsal gerçekliği kendi çıkarları doğrultusunda değiştirme amacının gerçekleşmesinde, belirleyici rol oynamaktadır.

¹³⁶ Atılğan; **a.g.m.**, ss. 259-260.

¹³⁷ **A.g.m.**, s. 261

¹³⁸ Eagleton; **a.g.e.**, s. 160.

¹³⁹ Sholle; **a.g.m.**, s. 255.

3.2. Toplumsal Bir Pratik Olarak İdeoloji ve Hegemonya Kavramı

Kapitalist sistemin sorun ve krizlerine rağmen devamlılığını sağlaması ve kitlesel denilebilecek ölçüde destek alması yeni sorgulama ve çalışmaların doğmasına neden olmuştur. Bu çalışmalar, ekonomik altyapının yanında kültürel üstyapının niteliklerine de yönelmekte, altyapıyla üstyapının ilişkisini araştırmaktadır. Ransome, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana kapitalist sistemin egemenliğini sadece ekonomik pratikler üzerinden değil, halk kitlelerini *ideolojik* olarak devşirerek de sağladığını açıklarken, kapitalist sistemin rıza eşiğine ulaştığını ileri sürmektedir. Üstüne üstlük böyle bir kabul, sistemden çıkar sağlamayanları kapsamaktadır. Bu durum yazdıklarının büyük çoğunluğu, yapı ve üstyapı arasındaki ilişki ve ideolojiye yönelik olan İtalyan düşünür, siyaset felsefecesi Gramsci'nin çalışmalarına olan ilgiyi arttırmıştır¹⁴⁰. Gramsci, egemen ideolojinin devamlılığını nasıl sağladığını düşünmüş, bu yönde fikirler, kavramlar geliştirmiştir. Gramsci'nin bu doğrultudaki soru ve sorgulamaları 1929-1935 yıllarında hapisanede yazdığı *Hapishane Defterleri*'nin ana eksenini olarak belirlemektedir. Birinci Dünya Savaşı sonrası krizden çıkmayı başaran kapitalist sistemin "politik ve ideolojik kaynaklarının" analizine duyulan gereksinim Gramsci'yi kuramsal nitelikli bu çalışmaya yapmaya yönlendirmiştir. Gramsci'nin içinde bulunduğu Marksist gelenek, "ekonomik krizler ile siyasal dönüşüm arasındaki bağlantılar konusunda genel tahminler yürütmede güçlü" olsa da, "siyasal iktidar biçimlerinin, toplumsal sınıflar ve siyasal temsil ile kültürel ve ideolojik biçimler arasındaki somut ilişkilerin" ayrıntılı analizini yapmakta zayıf olarak değerlendirilmektedir¹⁴¹. Bu bağlamda Gramsci, "yönetme-boyun eğme" ilişkisinin açıklanmasında ideoloji kavramının ve sivil toplum-siyasal toplum ilişkisinin yeniden incelenmesi gerekliliğini duymuştur¹⁴². Marks'ın kuramında üretim biçimi, üretim araçlarının sahipliği, üretim ilişkileri altyapıyı oluşturmada ve üstyapıyı belirlemektedir. Ancak bu işleyişin ne şekilde gerçekleştiğine ilişkin daha kapsamlı bir açıklamaya gereksinim görülmektedir. "Klasik Marksizm'in kapitalizmin emek süreçleri üzerine" yoğunlaşması, "siyasal ve ideolojik süreçler konusundaki analizleri"ni ihmal edilmesi şeklinde yorumlanmaktadır; çünkü yapılan

¹⁴⁰ Ransome; **a.g.e.**, s. 21.

¹⁴¹ Forgacs, David (hazırlayan); **Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916-1935**, Çeviri: İbrahim Yıldız, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010, ss. 229-230.

¹⁴² Örs; **a.g.m.**, s. 21.

çalışmalar kapitalizmin gücünü koruması ve kendini yenileyerek devam etmesini tam anlamıyla açıklayamamaktadır. Bu durumun sonucu olarak kültürel ve ideolojik süreçleri anlamaya çalışan çabaların sorusu, kapitalizmin, yönetilenlerin onayını nasıl kazandığına yönelmiş, bu süreçte, yapının insan zihnindeki etkisine indirgendiği şeklinde yorumlanan ideoloji kavramı tartışmaların odak noktalarından birini oluşturmuştur¹⁴³.

Gramsci'nin kuramında hegemonya kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Gramsci, egemen ideolojinin kendini diğer sınıflara kabul ettirebilme durumunu 'hegemonya' kavramı ile açıklamaktadır¹⁴⁴. Hegemonya kavramı Gramsci'nin adıyla adeta özdeşleşmiştir. Bu kavram, toplumu yöneten sınıfın, yönetilenlerin desteğini alarak çıkarlarını korumayı sürdürmesini açıklarken adeta anahtar bir rol üstlenmektedir. Atılğan, Gramsci'nin, "...egemen sınıfa ait fikir ve değerlerin emekçi sınıflar üzerindeki yönlendirici etkisini açığa çıkarmayı" amaçlayarak, "ideolojiyi felsefe, ortak duyu ve folklor olarak üç farklı düzeyde" çözümlediğini açıklamaktadır¹⁴⁵. Hegemonya'nın uygulanmasında rıza niteliğinin öne çıktığı görülmektedir. Egemen ideolojinin geniş toplum kesimleri tarafından benimsenmesi genellikle rızayla olmaktadır. Barrett, "hegemonya" kavramını, Gramsci'nin siyaset ve ideolojiyle ilgili düşüncesinin örgütleyici odağı ve genel olarak Gramscici yaklaşımın alameti farikası olarak değerlendirerek hegemonyanın, en iyi, *rızanın örgütlenmesi* olarak anlaşılacağını açıklamaktadır. Bu şekilde, bağımlı bilinç biçimleri şiddet ya da zora başvurulmadan inşa edilmektedir¹⁴⁶. Bu sürecin nasıl geliştiği ve toplumsal rızanın hangi yollarla kazanıldığını belirleyebilmek önemlidir. Bu nedenle çalışmalar, egemen sınıfın, yönetilenlerin onayını nasıl kazandığı sorusunu yanıtlama çabasında yoğunlaşmaktadır.

Gramsci'nin öncelikli sorgulamasının, hegemonyanın kuruluşuna yönelik olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Gramsci sadece anlamaya yönelik çözümleme yapmamış, yönetilen sınıfların bu durumun üstesinden nasıl gelebileceğine ilişkin düşünceler de geliştirmiştir. Gramsci'nin hayatını çok boyutlu olarak anlattığı kitabında

¹⁴³ Sancar; **a.g.e.**, ss. 27-28.

¹⁴⁴ Örs; **a.g.m.**, s. 22.

¹⁴⁵ Atılğan; **a.g.m.**, s. 260.

¹⁴⁶ Barrett; **a.g.e.**, ss. 64-65.

Fiori, Gramsci'nin Marksist olarak özgünlüğünü, burjuva yönetimine ilişkin geliştirdiği kavram olarak değerlendirmektedir. Hegemonyanın kurulmasında, egemen sınıfın düşünce ve amaçlarını toplumun “ortak duyu”su haline getirmesi, onayın kazanmasında önemli rol üstlenmektedir. Bu belirlemenin ardından dikkat, sorunun çözümüne yönelmektedir :

“Sistemin gerçek gücü yönetici sınıfın şiddetinde veya devlet örgütünün zorlayıcı kuvvetinde değil, yöneticilere ait ‘dünya kavramı’nın yönetilenler tarafından kabul edilmesindedir. Yönetici sınıfın felsefesi ‘ortak duyu’ durumuna gelene kadar karmaşık basitleşme süreçlerinden geçer. Ortak duyu, yığınların felsefesidir; yaşadıkları toplumun ahlâk, gelenek ve kurumlarını böylelikle benimserler. Bunun için Gramsci'nin sorunu yönetici sınıfın yönetilen sınıfın oyaşmasını nasıl sağladığını anlamaktır; sonra, yönetilenlerin eski düzeni nasıl alt edebileceklerini ve nasıl yeni, evrensel bir özgürlük elde edebileceklerini araştırır”¹⁴⁷.

Gramsci'nin kuramına yönelik, özellikle hegemonyanın kuruluşunda öne çıkan unsur “rıza” niteliği olsa da, yöneten sınıfın ideolojisinin toplum üstündeki egemenliğinin kurulmasında zaman zaman baskı unsurunun kullanıldığından da söz etmek mümkündür. Gramsci'nin yazılarındaki kilit konumdaki kategorinin ideoloji değil, *hegemonya* olduğunu söyleyen Eagleton, Gramsci'nin hegemonya sözcüğünü genelde bir yönetici gücün kendi hâkimiyeti için hükmettiği insanların rızasını alma biçiminde kullandığını belirtmesinin yanında, zaman zaman hem rıza hem de baskı anlamını karşılayacak şekilde de kullandığını açıklamaktadır¹⁴⁸. Ransome da hegemonyanın kurulmasında rıza ve baskının birleşiminden söz etmektedir:

“(...) Gramsci hegemonya kavramını çeşitli biçim ve bağlamlarda kullanır. Terimin en sık kullanımı ve son zamanlardaki Marksist söylem içindeki en yaygın kullanımı, fiziksel güç veya zor'u, düşünsel, ahlaki ve kültürel ikna veya rıza ile birleştiren bir toplumsal ve siyasal 'kontrol' biçimi anlamındaki kullanımıdır(...)”¹⁴⁹.

Gramsci'nin, hegemonyayı ilişkilendirdiği “sivil toplum” alanında televizyon kanalları, aile, dini kurumlar, okullar, gazeteler gibi geniş yelpazede yer alan kurumlar

¹⁴⁷ Fiori, Giuseppe; **Antonio Gramsci Bir Devrimcinin Yaşamı**, Çeviren: Kudret Emiroğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 277.

¹⁴⁸ Eagleton; **a.g.e.**, s. 154.

¹⁴⁹ Ransome; **a.g.e.**, s. 179.

bulunmaktadır. Bu kurumlar, bireyleri egemen iktidara baskıdan çok rıza ile bağlayan hegemonik aygıtlar olarak görülmektedir. Baskı ise, devlet ile ilişkilendirilmiştir¹⁵⁰. “Sivil toplum”, Gramsci’nin kuramında özel bir yer tutmaktadır. Sivil toplum, toplumun üretmiş olduğu tüm değerleri, sembolleri, din, felsefe gibi tüm zihinsel ürünleri içermektedir¹⁵¹. Özel kurumları kapsayan sivil toplum, “felsefi, edebî, sanatsal, kültürel vb. toplumsal pratiklerin alanı” olarak “entelektüel ve moral düzeyde ideolojinin işleme alanıdır ve ideolojik mücadele pratikleri bağlamında doğrudan hegemonyanın alanını” oluşturmaktadır¹⁵². Bu bağlamda sivil toplum, üstyapı unsurlarının gerçekleştiği, uygulandığı yer olarak belirmektedir.

Altyapı-üstyapı ilişkisi değerlendirildiğinde, ekonomik yapının önemine sadık kalınsa da tek belirleyici olarak görülmemektedir. Gramsci, ekonomik indirgemeciliğe karşı çıkararak hegemonyayı, siyasal, kültürel ve toplumsal otorite olarak kavramlaştırmaktadır¹⁵³. Söz konusu olan salt üstyapısal unsurlar değildir. Hegemonya toplumsal gerçeklik üzerinde uygulanmaktadır. Eagleton’a göre; hegemonya kavramı, ideoloji nosyonuna “maddi bir yapı ve siyasi keskinlik” kazandırarak genişletip zenginleştirmiş; “Gramsci ile birlikte, ‘düşünce sistemleri’ olarak ideolojiden, yaşanan alışılmış toplumsal pratik olarak ideolojiye –dolayısıyla, resmi kurumların işleyişi kadar toplumsal yaşamın bilinçdışı, dile gelmeyen boyutlarını da kapsayan bir ideoloji tanımına- hayati önem taşıyan bir geçiş” gerçekleşmiştir¹⁵⁴.

Gramsci’nin hegemonyayla ilgili yazdıklarında öne çıkan başka iki yön hegemonyanın önderliği gerektirmesi, buna ek olarak, amaçlarına ulaşmak isteyen toplumsal grubun bu önderliğini göstermesi gerektiğidir. “Ne boyutta ‘önderlik’ edebileceği ise, birleştirici ve ortak bir amaca yönelik bir ittifakı, yani toplumsal grupların ‘tarihsel blok’unu ve onların amaçlarını gerçek olarak ne boyutta temsil ettiğine bağlıdır”¹⁵⁵. “Tarihsel blok”un oluşumu ve egemen ideolojinin benimsetilmesindeki etkililiğinin hegemonyanın kurulmasında önemli işlev üstlendiği

¹⁵⁰ Eagleton; **a.g.e.**, s. 156.

¹⁵¹ Örs; **a.g.m.**, s. 21.

¹⁵² Sancar; **a.g.e.**, s. 32.

¹⁵³ Barrett; **a.g.e.**, s. 67.

¹⁵⁴ Eagleton; **a.g.e.**, ss. 157-158.

¹⁵⁵ Ransome; **a.g.e.**, s. 181.

gözlenmektedir. Örs, ilk aşamada üretim tarzının belirlediği altyapının üstyapıyı belirlediğini, altyapının üstyapıyı belirlediği anda Gramsci'ye göre “tarihsel blok”un oluştuğunu açıklamaktadır. Tarihsel blok oluşuktan sonra ilişki tersine dönmekte, bu sefer de üstyapı altyapıyı belirlemeye başlamakta, üstyapıda yeralan ideoloji tüm altyapıyı kontrolü altına almaktadır¹⁵⁶. Bu bağlamda, altyapı ve üstyapı arasındaki karşılıklı ilişkinin belirgenleştiğini ileri sürmek mümkün görünmektedir. Gramsci *Hapishane Defterleri*'nde “tarihsel blok” kavramı üstüne yazdıklarında “praksis felsefesinin yapıyı üstyapılardan ‘kopardığı’nın” doğru olmadığını, bu felsefenin “yapı ile üstyapıların gelişmesini birbiriyle sıkı sıkıya bağlantılı, zorunlu olarak birbiriyle karşılıklı ilişki içerisinde olan bir gelişme olarak” aldığını açıklamaktadır¹⁵⁷. Praksis felsefesinde ileri sürülen düşüncelerin, yapı ile üstyapı arasında zorunlu ve yaşamsal bir bağlantıya işaret ettiğini belirtmektedir:

“Praksis felsefesine göre üstyapılar nesnel ve işlemsel bir gerçekliktir (ya da bireysel zihnin saf ürünleri olmadıklarında böyle bir gerçeklik haline gelirler). Praksis felsefesi, insanların ideolojiler alanında kendi toplumsal konumlarının ve dolayısıyla kendi görevlerinin bilincine vardıklarını savlar açıkça. Praksis felsefesinin kendisi de bir üstyapıdır, belirli toplumsal grupların kendi toplumsal varlıklarının, kendi güçlerinin, kendi görevlerinin, kendi oluşlarının bilincine vardıkları alandır.

(...)

İnsanlar kendi toplumsal konumlarının ve görevlerinin bilincine üstyapılar alanında varıyorsa bu, yapı ile üstyapı arasında zorunlu ve yaşamsal bir bağlantının varolduğu anlamına gelir”¹⁵⁸.

Hapishane sansürünün dikkatini çekmeyecek terimlerle ifade ettiği için Marksizm yerine “praksis felsefesi” tanımlamasını kullanan Gramsci, insanların kendi konumlarının bilincine ideolojiler alanında ulaşmasını, altyapı ve üstyapı arasındaki ilişkiyi ortaya koyduğunu düşünmektedir. Gramsci, altyapı ve üstyapı arasındaki ilişkiye yönelik düşünceler geliştirirken, ve tarihsel blok hakkında açıklamalar yaparken toplumsal pratik içerisinde yer alan insanın sadece rıza gösteren bir konumda

¹⁵⁶ Örs; **a.g.m.**, ss. 22-23.

¹⁵⁷ Forgacs (hazırlayan); **a.g.e.**, ss. 234-235.

¹⁵⁸ Gramsci, Antonio; “Hapishane Defterleri”nden, “Siyasal İdeolojiler” bölümünden, **Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916-1935**, David Forgacs (hazırlayan), Çeviri: İbrahim Yıldız, Dipnot Yayınları, Ankara , 2010, ss. 239-240.

olmadığını, aynı zamanda bilinçli olabileceğini ve mücadele eden bir niteliği olduğunu da göstermektedir.

Gramsci'nin yazdıklarına yönelik yapılan incelemede bazı tutarsızlıklar bulunması tartışma ve yorum farklılıkları doğurmuşsa da en bilinen eseri *Hapishane Defterlerini* hapishane sansürünü aşacak sözcüklerle ifadesi ve yapıtlarını kaleme aldığı zor koşullarla birlikte, bizzat kendisi; tam bitmiş ve kesin olmadığına ilişkin açıklama yaparak yazdıklarının dikkatle ele alınması konusunda okuru uyarmıştır¹⁵⁹.

Farklı yorumların görüldüğü alanlardan bir tanesi de Gramsci'nin kuramında öne çıkan sivil toplumla ilgilidir. Hegemonyanın yerinin sadece sivil toplum olarak görüldüğüne ilişkin eleştirilere karşılık Ransome'ın açıklaması aydınlatıcı görünmektedir. Ransome'ın açıklamasına göre Gramsci, toplumsal denetim aracı olarak belirttiği güç ve rızanın hem devlet, hem de sivil toplumda mevcut olduğunu vurgulamaktadır. Toplumsal denetimin baskıcı tarafı ağırlıklı olarak devlet kurumlarıyla ilişkilendirilip ideolojik, yani rızaya dayalı denetim sivil toplum kurumlarından türese de, Gramsci kurumların bireyler üzerinde hem ideolojik, hem pratik etkiler yarattığını göstermiştir; zor'a dayalı denetimin tekeli devletin elinde olmadığı gibi, ideolojik denetimin tekeli de sivil toplum kurumlarının elinde değildir¹⁶⁰. Sancar da, hegemonya kavramının, sivil toplumla ilişkisi kadar devlet ve ekonominin dolayısıyla kurulan bir tanıma da sahip olduğunu açıklamaktadır. Hegemonyanın kuruluşunun farklı yolları olabilmektedir. Mali politikalar ya da geliştirilen ideolojik stratejilerle hegemonya kurulabilmektedir¹⁶¹.

Barrett, Gramsci'nin ideolojiyi bir mücadele sorunu olarak kavradığını açıklayarak, Gramsci'nin çalışmasını, Marks'ın *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nin *Önsöz*'ünde * yazdığı ideoloji formülasyonunun köklü ve ayrıntılı bir açıklaması ve gelişmesi olarak değerlendirmektedir. Bu mücadele alanında entelektüellerin ve ideologların önemli bir rolü bulunmaktadır¹⁶². Söz konusu entelektüellere sorunsal durumun çözümünde etkin

¹⁵⁹ Ransome; **a.g.e.**, ss. 19-20.

¹⁶⁰ **A.g.e.**, ss. 190-191.

¹⁶¹ Sancar; **a.g.e.**, ss. 41, 42.

¹⁶² Barrett; **a.g.e.**, s. 38.

* Barrett, Marks'ın *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkının Önsöz*'ü yerine "Marx'ın (...) 1859 tarihli formülasyonu (...)" nitelemesini kullanmıştır. Çalışma metnimizde daha açık olması için bu

oldukları bir görev verilmektedir. “Organik aydınlar” olarak adlandırılan entelektüeller toplumsal yaşama aktif olarak katılan, işçi sınıfına siyasal, kültürel, ekonomik alanlarda bilinç kazandıran, örgütleyen, inşa ve ikna eden kişilerdir¹⁶³. Toplumun entelektüel kesimi egemen sınıfın iktidarına karşı, yönetilen sınıfın aydınlanmasında, bilinçlenmesinde etkili olan bir görev üstlenmektedir. “Organik işçi sınıfı aydınları”nın görevi, aynı zamanda “geleneksel aydınları” sosyalizme kazandırmak ve sonrasında birlikte yeni dünya kavrayışını ortak duyuya dönüştürmektir¹⁶⁴. Yeni dünya kavrayışına yönelik kapsayıcı niteliklerin izleri güçler dengesiyle ilgili söylenenlerde gözlemlenebilmektedir. Güçler dengesinin bütün düzeylerde gerçekleştirilen bir analizinin ancak, hegemonya ile etik-politik ilişkiler alanında nihaytlenebileceğini yazan Gramsci, praxis felsefesinin de etik-politik tarihi dışlamadığını açıklamaktadır¹⁶⁵. Bu bağlamda, toplumda karşı-hegemonyanın oluşmasında, etik alan önemli bir etmen olarak şekillenmektedir.

Gramsci, klasik Marksist anlayıştaki olumsuz ideoloji nitelemesinin değişmesine öncülük etmiş, ideolojinin gerçek anlamını yitirdiği sürecin aşılabilmesine inanmıştır. Barrett, Gramsci’nin, ideoloji konusunda “eleştirel” bir duruştan çok “olumlu” bir duruş benimseyen ilk ve tek kişi olarak saptanması gerektiğine dair Larrain’in belirlemesini dikkate sunmaktadır¹⁶⁶. Gramsci, *Hapishane Defterleri*’nde, ideoloji teriminin bütünüyle olumsuz olan her türlü kullanımını reddetmektedir¹⁶⁷. Bunun açık ifadesi kendi sözlerinde görülmektedir:

“Bana öyle geliyor ki, ideolojilerin değerini değerlendirmedeki bir yanılğı ögesi, hem belli bir yapının zorunlu üstyapısına, hem de tikel bireylerin keyfi lafazanlıklarına, arızı olmaktan uzak bir şekilde, ideoloji adının verilmesinden kaynaklanmaktadır. Kelime, bu kötü

formülasyonun o tarihte kullanıldığı eserin adı yazılmıştır.

¹⁶³ Eagleton; **a.g.e.**, s. 162.

¹⁶⁴ Fiori; **a.g.e.**, s. 284.

¹⁶⁵ Gramsci; “Hapishane Defterleri”nden, “Ekonomizmin Kimi Kuramsal ve Pratik Yönleri” bölümünden, SPN, 158-167, **Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916-1935**, David Forgacs (hazırlayan); Çeviri: İbrahim Yıldız, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010, s. 266 ve “Hapishane Defterleri”, Etik-Politik Tarih” bölümünden, SCW, 104-107, **a.g.e.**, s. 236. (SPN: *Selections from the Prison Notebooks -Hapishane Defterleri’nden Seçmeler-*, SCW: *Selection from Cultural Writings -Kültür Yazılarından Seçmeler-*. Forgacs kitabında, “Metin Üzerine Not” açıklamasından, s. 19).

¹⁶⁶ Barrett; **a.g.e.**, s. 62.

¹⁶⁷ Eagleton; **a.g.e.**, s. 159.

anlamıyla yaygınlaşmış, sonuçta da ideoloji kavramının kuramsal analizi değişikliğe uğramış ve gerçek doğası bozulmuştur. Bu yanılgıya yol açan süreç yeniden inşa edilebilir”¹⁶⁸.

Gramsci’yle birlikte ideoloji kavramının olumsuz niteliğinden kurtulması toplumsal çalışmalarda önemli bir açılım sağlamıştır. Yanısıra, ortak duyunun oluşturularak toplumsal rızanın kazanılmasında; hegemonyanın kurulmasında ve sürdürülmesinde kitle iletişim araçlarının etkili ideolojik kurumlar arasında yer alması, medya çalışmalarında Gramsci’nin düşüncelerine başvurulması sonucunu getirmiştir. Bu nedenlerle, eleştirel görüşlerin yanında yeni bakış açıları ve katkılarla Marksist geleneği sürdüren Gramsci’nin yazdıkları haber çalışmalarına ışık tutan önemli kuramsal temeller arasında yer almaktadır.

3.3. Bir Temsil Sistemi Olarak İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları

Gramsci’de toplumsal bir pratik olarak işleyen ideoloji, Althusser’de toplumsal gerçekliğe ilişkin temsil niteliği kazanmaktadır. İdeolojiyi “bireylerin gerçek var oluş koşullarıyla kurdukları imgesel ilişkinin, imgesel bir tasarımılanması” olarak tanımlayan Althusser¹⁶⁹, kuramında ideolojinin temsil niteliğini öne çıkarmasının yanında özne toplum ilişkisine önemli bir yer vermekte, Gramsci’nin, ideolojinin maddiliğine ilişkin vurgusunu pekiştirerek “ideolojinin bireyleri üretim ilişkileri ve ondan türeyen öbür ilişkilerde üzerlerine düşen rolleri kabullenen özneler olarak inşa ettiğini” ileri sürmektedir¹⁷⁰. Althusser’e göre, dünyaya ilişkin “tasarım veya betimlemelerin doğru ya da yanlış olduklarından” söz edilebilse de ideoloji, bu tür bir betimleme meselesi olmamasının yanında doğruluk ve yalınlık ölçütleriyle de büyük ölçüde ilgisizdir. İdeolojinin temsil ettiği şey, öznenin bir bütün olarak toplumla ilişkilerini “yaşama” biçimidir. Bu doğrultuda, “ideoloji, insani varlıkları birer toplumsal özne olarak kuran ve bu özneleri bir toplumdaki egemen üretim ilişkilerine bağlayan, yaşanan (lived) ilişkileri üreten anlamlandırma pratiklerini düzenlemenin belirli bir yoludur”¹⁷¹.

¹⁶⁸ Gramsci; “Hapishane Defterleri”, “İdeolojiler” bölümünden, SPN, 376-377, Forgacs (hazırlayan), **a.g.e.**, ss. 242-243.

¹⁶⁹ Althusser, Louis; **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çeviren: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2010, 4. Baskı, s. 187.

¹⁷⁰ Atılğan; **a.g.m.**, s. 260.

¹⁷¹ Eagleton; **a.g.e.**, s. 39.

Althusser'in kuramında özne ve maddi pratik arasında güçlü bir ilişki, hatta iç içelik dikkat çekmektedir:

“(…) tek bir özneyi (herhangi bir bireyi) ele alıp, bu kişinin inançlarını oluşturan düşüncelerin maddi anlamda var olduğunu söyleyeceğiz; şu anlamda ki, bu düşünceler, kendileri de bu öznenin düşüncelerinden kaynaklanan maddi ideolojik aygıt tarafından tanımlanan maddi kurallarla belirlenen maddi pratiklerde yer alan maddi edimlerdir”¹⁷².

Bir terim olarak ideolojinin bu tür ilişkilerin egemen iktidarla özdeşleşmekten ona karşı muhalif bir tavır almaya uzanan, bütün siyasi hallerini kapsadığını söyleyen Eagleton, bu nedenle Althusser, her ne kadar ideolojinin geniş anlamını benimsemekte ise de, düşüncesinin üstü kapalı olarak ideolojinin dar anlamıyla, yani *egemen* bir formasyon olarak ideolojiyle sınırlı olduğunu ileri sürmektedir¹⁷³. Egemen ideolojinin toplumsal pratikte yayılması ve benimsenmesi sürecinin sorgulamasında ideolojinin işleyişi incelenmektedir. Gramsci'nin hegemonya kuramının temel ögesini oluşturan “rıza” olgusu ve yanısıra baskıyla ilgili çözümlenmeleri, Althusser'in özgün kavramsallaştırmaları “Devletin İdeolojik Aygıtları” ve “Devletin Baskı Aygıtları” kavramlarının temeli olmuştur¹⁷⁴. Althusser her toplumsal formasyonun bir egemen üretim tarzından kaynaklandığı göz önüne alındığında, bu toplumsal formasyonların her birinin var olmak için bir yandan üretirken diğer yandan, üretim koşullarını da yeniden üretmesi gerektiği sonucunu çıkarmaktadır. Bu durumda; “üretici güçler” ve “var olan üretim ilişkileri”ni yeniden-üretmesi gerekmektedir¹⁷⁵. Sancar, Althusser'in kuramsal çalışmasının Gramsci'nin kuramına benzer biçimde, gelişmiş bir kapitalist sistem içinde ideoloji ile iktidar arasındaki bağlantıyı açığa çıkarmaya yönelik olduğunu belirterek, “diğer bir deyişle açık bir zora dayanmayan yönetim süreçlerinin bilgisini açığa çıkarmanın Althusser'in egemen ideoloji yaklaşımının temelini” oluşturduğunu söylemektedir. Bu bağlamda Althusser için ideoloji “toplumsal bütünlüğü (formasyon) yeniden üreten temel bir işleve” sahiptir. İdeolojik ikna sürecine dayanarak varlığını

¹⁷² Althusser; **a.g.e.**, s. 194.

¹⁷³ Eagleton; **a.g.e.**, s. 39.

¹⁷⁴ Çoban, Barış; “Louis Althusser Althusser'in Hayatına Genel Bir Bakış”, **21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar Kadife Karanlık 2 Ayna Şövalyeleri** içinde, Hazırlayanlar: Gül Batuş-Fusun Alver-Bilal Arık-Barış Çoban, Su Yayınları, İstanbul, 2011, İkinci Basım, s. 91.

¹⁷⁵ Althusser; **a.g.e.**, s. 154.

devam ettiren siyasal ve ekonomik iktidar böylece sistemin yeniden-üretmesini sağlayabilmektedir¹⁷⁶. Emek gücünün niteliklerinin yeniden-üretimi sadece “yerinde (üretim içinde eğitim)” değildir, gitgide daha çok, kapitalist eğitim sistemi içinde, başka kurumlarda sağlanmaya yönelinmektedir. Bu yeniden-üretim var olan egemen gücün niteliklerine uygun olmak zorundadır. “Okul (ancak, Kilise gibi başka devlet kurumları ya da Ordu gibi başka devlet aygıtları da)” bir sürü beceri öğretmekte, ancak “bunu egemen ideolojiye tabi olmayı ya da bu ideolojinin ‘pratiğinin’ egemenliğini sağlayan biçimlerde” yapmaktadır. “Emek-gücünün yeniden-üretimi” de kendisinin olmazsa olmaz koşulu olarak yalnızca niteliklerinin değil, aynı zamanda egemen ideolojiye boyun eğmesinin ya da bu “ideolojinin” pratiğinin yeniden-üretimini ortaya çıkarmaktadır¹⁷⁷. Egemen ideolojinin varlığını egemen olarak sürdürmesi toplumsal pratiklerin içindeki yaygınlığına ve benimsenmesine bağlı görünmektedir. Akca, Althusser’in de dahil olduğu ikinci kuşak Marksistlerin “ideolojiyi, bir sınıfın diğerine kabul ettirdiği bir fikirler dizgesi olarak değil, tüm sınıfların katıldığı ve yaşamın her alanına yayılmış pratikler dizgesi olarak” tanımladığı görüşündedir. Gramsci’nin görüşleriyle birleştirilen bu açıklamada; tüm toplumsal pratiklerin içine sızan ve devletin ideolojik aygıtları tarafından doğallaştırılan ideolojinin ortak duyu inşa edilerek gizlendiği ve sürekli olarak yeniden üretildiği belirtilmektedir¹⁷⁸.

Althusser, hiçbir sınıfın Devletin İdeolojik Aygıtları içinde ve üstünde kendi hegemonyasını uygulamadan devlet iktidarını kalıcı olarak elinde tutamayacağını ileri sürmektedir¹⁷⁹. Ancak Althusser’in devlet tanımının geniş bir kapsamı olduğu eklenmelidir. Althusser devleti ve kurumlarını toplumda çok sayıda yapı aracılığıyla yaygınlaşmış bir örgütlenme olarak değerlendirmektedir¹⁸⁰. İdeolojilerin varolabilmeleri kendilerini yeniden üretebilmelerine bağlı olduğu için egemen sınıf ideolojiyi maddi yaşama taşıyan kurumlara gereksinim duymaktadır. “Öznelerin kendilerine sunulan ideolojiyi kabul etmeleri ve her toplumsal pratik içersinde egemen

¹⁷⁶ Sancar; **a.g.e.**, s. 47.

¹⁷⁷ Althusser; **a.g.e.**, ss. 158, 159.

¹⁷⁸ Akca, Emel Baştürk; “İdeoloji-Dil-Söylem ve Anlam İlişkisi: Medyada Anlamın Toplumsal İnşası”, **Medyada Gerçekliğin İnşası Türk Medya Sektörüne Eleştirel Bir Bakış** içinde, Editör: İsmet Parlak, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009, s. 81.

¹⁷⁹ Althusser; **a.g.e.**, s. 172.

¹⁸⁰ Örs; **a.g.m.**, ss. 23-24.

ideolojinin taşıyıcısı özneler olarak yeniden üretilmeleri” somut bazı kurumlara dayanmaktadır¹⁸¹. Bunlar genellikle üstyapısal kurumlardır. Althusser, üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin çok büyük ölçüde, “hukuki-siyasal ve ideolojik üst-yapı yoluyla” sağlandığını söylemektedir. “Çok büyük ölçüde” der, “Çünkü üretim ilişkileri her şeyden önce üretim süreci ve dolaşım sürecinin maddiliğiyle yeniden-üretilebilirler. Ancak, ideolojik ilişkilerin bu süreçlerde doğrudan var olduklarını unutmamak gerekir”¹⁸². Althusser her ne kadar üstyapının görece özerkliğinden söz etse de, sistemin yeniden üretilmesinde maddi üretim ve dolaşım sürecinin temel unsur olduğunu açıklamış, bununla birlikte bu süreçlerde ideolojik ilişkilerin varlığını da vurgulamıştır. Egemen ideolojinin uygulanması ve kapitalist sistemin yeniden üretilmesi ideolojik araçlar veya baskı araçları yoluyla olmaktadır. Bu süreçte egemen ideoloji, ideolojik aygıtlar aracılığıyla toplumdaki bireyler tarafından dolaylı olduğu söylenebilecek biçimde kendi istekleriyle benimsenmekte, ya da baskı aygıtları yoluyla karşı çıkması engellenmektedir. Devletin ideolojik aygıtları (DİA) ve devletin baskı aygıtları arasında önemli farklar bulunmaktadır. Sancar, “ideolojik ve politik düzey çözümlemesinde *devletin baskı aygıtları ve devletin ideolojik aygıtları kavramsal ayrımını*”n “hem kurumsal hem de işlevsel” ayrım niteliğinden söz etmektedir¹⁸³. Çoban da ideolojik aygıtlarla baskı aygıtlarının aynı ideoloji tarafından yönetilmelerine rağmen farklı işleyiş biçimlerine sahip olduğunu belirtmektedir. Baskı aygıtları “zor kullanarak” işlerken, DİA’lar ideolojiyi kullanarak işlemektedir. Bununla birlikte, her aygıtın iki şekilde de işlediği, ancak bir tanesine (ideoloji ya da baskı) öncelik/ birincil rol verildiği açıklanmaktadır¹⁸⁴. Althusser, Devletin Baskı Aygıtının öncelikle baskıya, ikincil olarak ideolojiye ağırlık vererek işlediğini, benzer biçimde, Devletin İdeolojik Aygıtlarının da öncelikle ideolojiye ağırlık verdiğini, ancak hafifletilmiş, gizlenmiş, simgeleşmiş olsa bile ikincil olarak baskıya dayanarak işlediğini söylemektedir. Kültürel alanda sansür bu yönde verdiği bir örnektir¹⁸⁵.

¹⁸¹ Çoban; **a.g.m.**, s. 91.

¹⁸² Althusser; **a.g.e.**, s. 173. Sayfa içi ve dipnot. “Çok büyük ölçüde” demesinin nedenini dipnotta açıklamıştır.

¹⁸³ Sancar; **a.g.e.**, s. 49.

¹⁸⁴ Çoban; **a.g.m.** ss. 93, 94.

¹⁸⁵ Althusser; **a.g.e.**, ss. 170-171.

İncelemenin gösterdiği gibi, Althusser'in kuramında öne çıkan iki temel unsur Devletin İdeolojik Aygıtları ve Devletin Baskı Aygıtı olarak şekillenmektedir. Althusser, Marksist kuramdaki devlet aygıtını kapsayan Hükümet, İdare, Ordu, Polis, Mahkemeler, Hapisaneler gibi organlara *devletin baskı aygıtı* adını vermiştir. Baskı aygıtları zor kullanabilmektedir. Devletin İdeolojik Aygıtları ise, baskı aygıtından farklıdır:

“Devletin İdeolojik Aygıtları dediğimizde, gözlemcinin karşısına, birbirinden ayrı ve özelleşmiş kurumlar biçiminde dolaysız olarak çıkan belirli sayıda gerçekliği belirtiyoruz. Bu gerçekliklerin doğal olarak ayrıntılı bir incelemeyi, denenmeyi, düzeltmeyi ve yeniden düzenlemeyi gerektirecek ampirik bir listesini sunuyoruz. Bu gerekliliğin içerdiği tüm sakıncaları göz önünde tutarak aşağıdaki kurumları şimdilik DİA'lar olarak kabul edebiliriz (adlarını saymamızdaki sıranın özel bir anlamı yoktur):

. Dinsel DİA (farklı Kiliselerin oluşturduğu sistem).

. Öğrenimsel DİA (farklı, gerek özel gerekse devlet okullarının oluşturduğu sistem).

*. Aile DİA'sı.**

*. Hukuki DİA.***

. Siyasal DİA (değişik partileri de içeren sistem).

. Sendikal DİA.

. Haberleşme DİA'sı (basın, radyo-televizyon vb.)

. Kültürel DİA (edebiyat, güzel sanatlar, spor vb.)”¹⁸⁶.

Althusser, her ne kadar “devletin” demişse de “Devletin İdeolojik Araçları” kavramsallaştırmasına özel kurumları da katmaktadır. DİA'ları gerçekleştiren kurumların özel ya da kamusal olmasının pek önemli olmadığını, özel kurumların da aynen DİA'lar gibi işleyebileceğini söylemektedir¹⁸⁷. Devletin sahipliğinde olmasa da, bu özel kurumlarda da egemen ideoloji işlemektedir. Althusser'e göre, “Egemen iktidar tüm toplumsal yapıya egemen olmasa bile merkezi önemdeki alanları belirlemek ve yeniden-üretebilmek için değişik yapılanımlarda kendini var eder ve görece bağımsız bir işleyişe sahiptir”¹⁸⁸.

¹⁸⁶ A.g.e., ss. 168-169.

Althusser'in açıklamaları: * “Aile bir DİA'nınkinden başka ‘işlevleri’ de açıkca yerine getirir. Emek-gücünün yeniden-üretimine katılır. Üretim tarzlarına göre, üretim birimi ve/ya da tüketim birimidir.”

** “‘Hukuk’ aynı zamanda hem Devletin (Baskı) Aygıtında hem de DİA'lar sisteminde yer alır.”

¹⁸⁷ A.g.e., s. 170.

¹⁸⁸ Çoban; a.g.m., s. 93.

Egemen gücün diğer araçlarından baskı uygulamaları, her zaman iktidarın isteğine uygun işlemeyebilmektedir. Egemen ideolojiyi kabul etmeyen, karşı çıkan öznelere yönelik engelleme amaçlı olarak kullanılan baskı araçları tam karşıt bir sonuç da doğurabilmekte, tepki oluşturabilmektedir. Devletin Baskı Aygıtları'nın egemen ideolojinin yeniden-üretimini sağlamayıp tersine tepkisel bir yaklaşımın doğmasına neden olarak, bu durumu engelleyebileceği de açıklanmaktadır¹⁸⁹.

Barrett, Althusser'in ideolojiyi kavrama sorununu *For Marx* gibi eserlerdeki yaklaşımı ile "İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları" denemesindeki yaklaşım arasında önemli bir tutarlılık olduğunu belirtmektedir. Althusser, ideolojiyi bir toplumun yaşamında asli bir unsur olarak görmesinin yanında, "temsil" terimiyle nitelenmektedir:

*"İdeoloji, insanların onunla tarihsel dünyayla ilişkilerini yaşadıkları bir temsiller sistemidir. Althusser, bu tanımın her veçhesini açar. İdeolojiyi, kendine ait 'mantığı ve katılığı' bulunması anlamında bir sistem olarak görür ve 'temsiller' terimini kullanmakla, 'duruma bağlı olarak imgeleri, mitleri, düşünce ve kavramları' tartışma olasılığını açık bırakır. İdeolojinin her toplumun organik bir parçası ve toplumların tarihsel yaşamında özsel olduğuna inanır"*¹⁹⁰.

Althusser'in tanımında ideoloji, toplumsal gerçeklik ve özne adeta özdeşleşmektedir. İdeolojinin var olmasıyla bireylere özne olarak seslenilmesini "tek ve aynı şey" olarak değerlendirirken, "ideolojinin dışında (daha kesin olarak söylemek gerekirse, sokakta) olup bitirmiş gibi görünenler" in gerçekte ideolojinin içinde olup bittiğini açıklamaktadır¹⁹¹. Toplumsal pratiğin gerçekleşmesinde ideolojinin başat bir rolü vardır. Yanı sıra bu pratik, özneler tarafından gerçekleştirilmektedir. Her pratiğin ancak bir ideoloji yolu ve çerçevesinde var olabileceğini ileri sürerken, her ideolojinin ancak bir özne aracılığıyla ve özneler için var olabileceğini söylemektedir¹⁹². Çoban'ın açıkladığı gibi; özneyi ideolojinin kurucu ögesi olarak kabul etmiş, her ideolojinin işlevinin somut bireyleri özne haline getirmek olduğunu vurgularken öznenin ideolojik

¹⁸⁹ A.g.m., s. 92.

¹⁹⁰ Barrett; a.g.e., ss. 95-96.

¹⁹¹ Althusser; a.g.e., s. 201.

¹⁹² A.g.e., s. 196.

oluşumunu “seslenme, çağırma, adlandırma” gibi terimlerle anlatmıştır¹⁹³. Toplum, ideoloji aracılığıyla öznelere çağırmaktadır. “(...) ideoloji aracılığıyla toplumun bizi ‘çağırdığını’ ya da bize ‘seslendiğini’, bizi eşsiz bir değer olarak seçip ismen hitap eder gibi göründüğünü” belirtmektedir¹⁹⁴. İdeoloji, toplumdaki öznelere verdiği adlandırılmalarla bireyleri ideolojik özneler yapmaktadır. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde kişilerin toplumsal kimlik kazanmasında ideoloji belirleyici bir role sahip görünmektedir.

Barrett’e göre, “Althusser’in çok daha kesin ve orijinal bir ideoloji tanımına geçtiği yer, insanların tarihle ilişkisinin ‘gerçek’ ve ‘imgesel’ yanları arasında bir ayrıma (Lacan’dan alınan) geçtiği noktadır”¹⁹⁵. İdeoloji tanımı hem gerçekleşen ilişkileri, hem de bu ilişkilerle ilgili imgeleri kapsamaktadır. İdeolojide, insanlar sadece kendileri ve varoluş koşulları arasındaki ilişkiyi yani gerçek bir ilişkiyi değil, bu ilişkiyi yaşama biçimini de yani imgesel bir ilişkiyi de ifade etmektedir¹⁹⁶. Başka bir açıdan tanımla, ideoloji özünde bir “yaşanan ilişkiler” meselesidir¹⁹⁷. Ancak sadece yaşanan gerçek ilişkiyi değil, bu ilişkiye dair imgeleri de içermektedir. Althusser’in kuramında fark edilen ayrı bir husus bilincine de verdiği önemdir. Yaşanan ilişkilere yönelik imgeler salt bilinçte yer almazlar, aynı zamanda bilinçaltı da etkilidir. Althusser’le birlikte ideoloji sadece farkında olunan düşünceler boyutunda değil, bilinçaltında da işlevseldir. Çoban, toplumsalın bilinç yapısının belirlenmesini de amaçlayan ideolojinin bilince ve bilinç dışına etkilerde bulunarak kendini yeniden ürettiğini açıklamaktadır:

“Bir gerçekliğin bir yansımasını yakalamak ve bunu yansıtmak bağlamında ideoloji ‘ayna’ gibi ele alınabilir, ayna temsiller üreten bir yapıdadır, temsil üretme pratiği üzerine kurulmuştur. Üretilen tüm temsiller gerçeğin bir kopyası imgesel bir yeniden-üretimdir. Toplumsal öznelere yansıtılan bu temsiller bilinci aşarak bilinç dışına seslenir ve kendi yeniden-üretim pratiklerinin yerlemi olarak da bilinç dışını kullanırlar(...)İdeolojinin bilinç dışı üzerinden farklı toplumsal pratiklerle özneyi belirlemesi farkında olunmadan yaşanan bir dayatmadır, ideolojik dayatmaya ilişkin bir farkındalık

¹⁹³ Çoban; **a.g.m.**, ss. 113, 114.

¹⁹⁴ Eagleton; **a.g.e.**, ss. 191-192.

¹⁹⁵ Barrett; **a.g.e.**, s. 96.

¹⁹⁶ **A.g.e.**, s. 96.

¹⁹⁷ Eagleton; **a.g.e.**, ss. 43, 187.

*geliştirilemediği sürece egemen ideoloji toplumsal bilinci ve bilinçdışı belirlemeye devam eder*¹⁹⁸.

Eagleton da, Althusser'in, "her türlü düşüncenin, onu alttan alta ayakta tutan bir bilinçdışı 'sorunsal'a ilişkin terimler içinde düşünüldüğünü" savunduğunu açıklamakta, yanı sıra, Althusser'in bizi, *bilişsel* bir ideoloji kuramından *duygulanımsal* bir ideoloji kuramına götürmeye çalıştığını ancak bunun mutlaka, ideolojinin birtakım bilişsel öğeler içerdiğini reddetmek ya da onu sadece "öznel" olana indirgemek anlamına gelmek zorunda olmadığını söylemektedir¹⁹⁹.

Althusser'in kuramında ideoloji, toplumsal gerçekliğin kurulmasında, sistemin yeniden üretilmesinde ana role sahip görünmektedir. Ekonomik altyapının tek belirleyici olan rolü kabul edilmemektedir. Üretim sürecinin, maddi ilişkilerin yer aldığı altyapı belli bir önemde olsa da ideoloji bu süreçlerde etkindir. İdeolojinin bulunduğu üstyapının görece özerkliği bulunmaktadır.

Althusser'in, öznenin niteliği ve rolüne ilişkin yaptığı tanım ve belirlemeler ileri sürülen düşünceler arasında çelişkisellik tartışması doğurmuştur. Özne bir taraftan ideolojinin belirleyiciliğinde çok etken bir role sahipken, öte yandan yapının gücü ve maruz bırakıldığı araçlar nedeniyle edilgen konumda da görünebilmektedir. Eagleton, "Althusser'in biri rasyonalist, diğeri pozitivist olmak üzere iki ideoloji anlayışı arasında gidip geldiği"nin söylenebileceğini yazarken²⁰⁰ Sancar da modelde çelişik görünen durumun açıklamasında; ideolojinin özneye dışsal koşullar tarafından belirlendiği, yapının etkili olduğu, egemen değerlerin özneye benimsetildiği yaklaşımın bu yönüyle *yanılsama* kuramıyla benzerlik gösterdiğini belirtmektedir²⁰¹. Bunun yanında, "ideoloji ve özne arasındaki ilişki karşılıklı-bağlantılı bir yapılanım" olarak nitelenmekte, "Althusser'in ideoloji kavramsallaştırmasında özne temel uğraklardan bir tanesi" olarak nitelenmektedir²⁰². İdeolojinin varlığı öznelere bağlı görünmektedir.

Althusser'in öne çıkan fikirleri arasında bahsedilmesi yerinde görünen bir diğer görüşü bilim ve ideoloji arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Althusser, "bilim" ile "ideoloji"

¹⁹⁸ Çoban; **a.g.m.**, ss. 108, 109.

¹⁹⁹ Eagleton; **a.g.e.**, ss.184, 41.

²⁰⁰ **A.g.e.**, s. 204.

²⁰¹ Sancar; **a.g.e.**, ss. 49, 53.

²⁰² Çoban; **a.g.m.**, s. 112.

arasında keskin bir ayırım yapılması konusunda ısrar etmiştir. Eagleton, bilim ile ideoloji arasında kurulan bu tür bir mutlak karşıtlığın günümüzde çok az taraftar bulabileceği ve bir dizi güçlü eleştiriye açık olduğu yönündeki görüşünü açıklayarak bu ayırımın “sosyolojik olmaktan çok, epistemolojik bir ayırım” olduğunu belirtmektedir²⁰³.

Althusser’in kuramında açıkladığı ideolojiyle toplumsal gerçeklik arasındaki ilişki, Devletin İdeolojik Aygıtları’nın işlevi, öznenin rolü ve bilinçle birlikte bilinçaltının önemi kitle iletişim araçlarına yönelik araştırmalarda ve haber çalışmalarında dikkatleri bu fikirlere yöneltmekte; Marks’a uzanan süreçte Gramsci’yle birlikte Althusser’in çalışmaları, kitle iletişim kuramlarında eleştirel paradigmanın dayandığı genel kuramsal temeli oluşturmaktadır.

4. İDEOLOJİ, SÖYLEM ve HABER İLİŞKİSİ

İdeolojinin toplumsal gerçeklikle olan bağlantısı nedeniyle, altyapı ya da üstyapının hangisine öncelik tanınırsa tanınsın, toplumsal yaşamın belirlenmesinde ayrıcalıklı bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Toplumda egemen olan ideoloji aynı zamanda toplumsal pratiğin niteliğine işaret etmektedir. Dolayısıyla bu pratiğin nasıl olduğunu belirleyecek etmenler; siyasal ve ekonomik gücün ya da siyasal ya da ekonomik güç olmak ve kendi ideolojisini yaşam biçimi olarak benimsetmek isteyen grubun belligaşı araçları olmaktadır. Bu etmenler arasında kitle iletişim araçlarının işlevi önemli bir yer tutmaktadır. Bilişim teknolojilerinin yaygın ve etkili olduğu günümüzde “yurttaş gazeteciliği” olarak adlandırılan yeni habercilik türleri doğmakta, bireyler arası yoğun haberleşme giderek artmaktadır. Bununla birlikte, haber üretiminin gerektirdiği yapısal özellikler/ örgütsel zorunluluklar ve profesyonel uzmanlık niteliklerinin gerekilirliliği gibi nedenler dolayısıyla kitle iletişim araçlarının rolü ve sorumluluğu sürmektedir. Bu çalışmada kitle iletişim araçlarının (KİA) etkililiği önvarsayılmaktadır. Kitle iletişimi alanında KİA’nın etkisine yönelik yapılan çok sayıda çalışma bu araçların gündem oluşturma, algıyı, kamusal bilinci, kamusal söylemi etkileme yönünde ürettiği sonuçları ortaya koymaktadır. Okuyucu/dinleyici/izleyici aynı özelliklere sahip yekpare bir kitle değildir; kişiden kişiye etki ölçüsü değiştiği gibi, kitle

²⁰³ Eagleton; **a.g.e.**, ss. 185, 187.

iletişim araçlarına yönelik seçici davranışla bireylerin kendi özgür iradelerini kullanma olasılığı da mevcut görünmektedir. Ancak gerek normalleştirme/meşrulaştırma sürecinde, gerek toplumun edinmesi tercih edilen bilgilendirme işlevinde kitle iletişim araçlarının etkisi yaygın kabul görmektedir. Kaya ve Çakmur; medya üzerine yapılan veya medya odaklı olan bilimsel araştırmalarda ya da medya çalışmaları kapsamındaki değerlendirmelerde medyanın çağdaş toplumlarda artan bir önem ve etkiye sahip olduğu konusunda bir tartışmanın söz konusu olmadığını, asıl tartışmanın, medyanın dış dünyanın olay ve olgularını yansıtmaya ve aktarma biçimi ve bu biçimin toplumsal/siyasal yaşam açısından doğurduğu etkiler ve yol açtığı sonuçlar üzerine olduğunu açıklamaktadırlar²⁰⁴. Topluma sürekli biçimde bir “anlam sistemi” ya da “anlam çerçevesi” sunan medya, iyi-kötü, doğru-yanlış, olağan/normal - olağan dışı/normal olmayana gösteren bir odak olmakta, “Başka bir anlatımla, toplum içinde bireylerin maddi olarak varoluşlarının imgesel ilişkileri yani ideolojileri önemli ölçüde medya kurumunun oluşturduğu bir yapı içinde üretilmekte ve biçimlendirilmektedir”²⁰⁵. Dolayısıyla egemen ideolojinin varlığını sürdürmesi ya da egemenlik amacı güden ideolojinin iktidar olabilmesi önemli ölçüde medya kanalıyla gerçekleşmektedir. Marks, Gramsci ve Althusser’in düşünceleriyle irdelendiği gibi gerçeklik tersine çevrilerek kitleler yanlış bilgilendirilebilmekte, farklılaştırılan bu gerçeklik belli bir fikrin kabul edilmesi ve onaylanması amacıyla toplumun ikna edilmesini sağlamakta, böylece kitle iletişim araçları egemen ideolojinin benimsenmesi ve sürdürülmesinde etkili “ideolojik aygıtlar” işlevini görebilmektedirler. Golding ve Murdock, medyanın “ideolojik aygıtlar” olarak işleyiş biçimlerinden bahsederken, bu işleyişin tam olarak anlaşılabilmesi için medyanın kapitalist ekonomilerdeki büyük ölçekli ticari girişimlerin konularıyla ilişkilendirilmesi ve bu ilişkilerin tarihsel olarak incelenmesi gerektiğini ileri sürmektedirler²⁰⁶. Bu bağlamda, egemen ideolojinin kitlesel ölçüde benimsenmesi ve sürdürülmesi sürecinde ideolojik aygıtların, dolayısıyla ideolojik aygıt niteliğindeki kitle iletişim araçlarının işleyişlerinin ortaya konulabilmesi yapısal unsurların incelenmesini de gerektirmektedir.

²⁰⁴ Kaya-Çakmur; **a.g.m.**, s. 518.

²⁰⁵ **A.g.m.**, s. 517.

²⁰⁶ Golding - Murdock; **a.g.m.**, ss. 30-31.

Bu değerlendirmelere göre; ideolojinin farklı anlamlar kazandığı kavramsal yolculuğunda öne çıkan nitelikler ve varılan noktada hemfikir olunan hususlar incelendiğinde bunlarla bağlantılı olarak medya, toplumsal pratiğin egemen anlayış doğrultusunda gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Dursun, “İdeolojinin bu kavramsal erevesi içinde” medyanın, “etkin olarak katıldığı gerçeklik inşası süreci ile egemenlik ilişkilerini başat sınıflar lehine yeniden üreten birincil bir dolayılamacı ve toplumsal gerçekliğin tanımlayıcısı olarak konumlanmakta” olduğuna işaret etmektedir²⁰⁷. Egemen ideolojinin devamlılığını sağlayan fikirleri oluşturmayı destekleyen olumlu yöndeki medya içeriğinin (boyece ikna, normalleştirme işlevleri gerçekleşmektedir) yanısıra, ekonomik düzeydeki çelişkiler ya da diğer sorunlar, medya kanalıyla yansıtılmayarak/ ya da farklı biçimlerde aktarılarak bu sorunlara yönelik geliştirilecek bilinç ve karşı duruş engellenmektedir. Bu durum ideoloji bağlamında değerlendirildiğinde medyanın egemen ideolojiyle olan güçlü bağı belirginleşmektedir.

4.1. İdeolojinin İfadesi Olarak Söylem

İdeoloji kavramının yolculuğunda gelinen noktada, ideolojiyle söylemin özdeşleştirildiği fikirlere de rastlanmaktadır. Çalışmada açıklanan goruş bu olude değildir. Bununla birlikte; çalışmada; gerek dilin, gerekse bu dille oluşan (ya da oluşmayan) söylemin toplumsal pratik, bilinç, bilinçaltı ve kültürle ilgisi ve etkileşimi önemsenmektedir. İdeolojilerin şekillenmesinde ve diğer yönden, ifade edilerek toplumsal gerçekliğe aktarılmasında dil ve söylem önemli bir rolü üstlenmektedirler.

van Dijk; dil kullanımı ve söylemin ideolojileri nasıl edindiğimizi, öğrendiğimizi ve değiştirdiğimizi etkilediğini, özellikle grupların üyeleri olarak konuştuğumuzda soylemimizin çoğunun, ideolojik temelli goruşlerimizi ifade ettiğini ileri sürmektedir. İdeolojiler; evremizdeki konuşmalardan, televizyondan, okul kitaplarından, gazetelerden, romanlardan, reklamlardan, günlük konuşmalardan, parti toplantılarından öğrenilmekte; söylemde ifade edilmekte (veya gizlenmekte), ve boyece toplumda yeniden uretilmektedir²⁰⁸. örs’e göre de kulturun önemli bir parçası olan dil ve söylem,

²⁰⁷ Dursun; **a.g.e.**, ss. 79-80.

²⁰⁸ van Dijk (4); **a.g.e.**, s. 18.

ideolojinin çok önemli unsurlarıdır²⁰⁹. Toplumsal yaşamda ifadesini bulan ideolojik nitelikli belli bir söylem farklı kanallarla, farklı türlerde gerçekleşmekte, bu süreçte söz konusu ideoloji yeniden üretilmekte ve sürdürülmektedir. Yağlı, Althusser'in görüşleri ve Gramsci'nin tezlerinin eleştirel medya kuramcıları için egemen ideolojinin medyada üretildiği ve yeniden üretildiği düşüncesine yol açtığını belirterek, toplumdaki büyük çoğunluğun egemen düşünceye ilişkin rızasının, egemen ideolojinin medyada üretilmesi ve yeniden üretilmesiyle sağlandığını, bunun gerçekleştiği alanlardan birinin de haberin söylemi olduğunu açıklamaktadır²¹⁰.

Söylemin; ideolojinin üretilmesinde ve yeniden üretilmesinde özsel bir rolü olduğuna yönelik değerlendirmelerin zamanla bu alandaki tartışma ve çalışmaları genişlettiği görülmektedir. Söylemin kendisiyle birlikte bu söylemin üretildiği bağlam da önem kazanmaktadır. Sancar, “kapitalist sistemi yeniden üretmeye yarayan bilinç” olarak ideoloji kavramına yönelik sürdürülen çözümlerinin ideolojik öznelerin somut oluşum süreçlerinin çözümlenmesine doğru yöneldiğinden söz etmektedir²¹¹. Oskay, toplumun, söylem alanı dolayısıyla dil ve düşünceye dayanan diğer alanlarla ilintilendiğine dikkat çekerken bu bağlamda ideolojinin söylem alanı ile etkileşim içerisinde olan alanlardan bir tanesi olduğunu açıklamaktadır. Bu anlamda söylemin yapısını homojen, yansız ya da iktidar ilişkilerinden soyunuk değildir ve sınıfsal çelişki ve çatışmaları da içsel olarak barındıran bir alandır²¹². İktidar amacı ve dolayısıyla çatışma söz konusu olduğunda ideolojilerin ifadesi söylem yoluyla gerçekleşmektedir. Çıkar çatışması durumlarında “toplumsal grupların çıkarlarının *meşrulaştırılması* ve *desteklenmesi* anlamı” çerçevesinde düşünüldüğünde ideoloji, toplumsal iktidarın yeniden üretilmesinde toplumsal güçlerin çatıştığı ve çarpıştığı söylemsel alan olarak da görülebilmektedir²¹³.

Söylem, ideolojilerin egemen olma amacı doğrultusunda kitlesel anlamda benimsenmesinde önemli rol oynamaktadır. Atılğan, ideolojinin geniş bir kesime

²⁰⁹ Örs; **a.g.m.**, s. 5.

²¹⁰ Yağlı; **a.g.m.**, s. 26.

²¹¹ Sancar; **a.g.e.**, s. 80.

²¹² Oskay, Ünsal; “Önsöz”, **Söylem ve İdeoloji mitoloji, din, ideoloji** içinde, Hazırlayanlar: Barış Çoban-Zeynep Özarıslan, İngilizce'den Çevirenler: Barış Çoban, Zeynep Özarıslan, Nurcan Ateş, Su Yayınları, İstanbul, 2003, s. 9.

²¹³ Eagleton; **a.g.e.**, s. 53.

yayılması ve benimsetilmesinde söylemin taşıdığı role dikkat çekmekte, siyasi ideolojilerin genel düzlemde soyut fikirler ve kuramdan oluştuğunu açıklayarak kitlelerin örgütlenebilmesi için “popülerize edilmeleri” ve “basitleştirilmeleri” gerektiğini vurgulamaktadır. “Bu da sloganlar, retorikler, simgeler, kodlar, renkler, ajiyatif söylemler ya da basit yazılı metinlerle” yapılmaktadır. Bu şekilde, “siyasi ideolojiler felsefi ve kuramsal düzeyleriyle popülerize edilmiş düzeyleri arasındaki geniş bir alanda farklı formlar” kazanmaktadırlar²¹⁴. Belli bir ideolojinin egemen olma amacının gerçekleşmesinde; hangi nitelikleri içerdiği ya da içermediğini açıklaması ve grubunu genişletme/ kendisine verilen desteği, onayı çoğaltması, yanı sıra ikna amaçlı girişimleri önemli ölçüde söylem yoluyla gerçekleşmektedir. van Dijk, toplumsal iktidarın sıklıkla dolaylı olduğu ve insanların “zihinleri” yoluyla, örneğin insanların kendi eylemlerini planlamak ve yapmak için gereksinim duydukları bilgiyi ya da fikirleri/kanaatleri idare ederek işlediğini açıklayarak bu iktidar biçimlerinin tipik bir şekilde ikna yoluyla ya da öbür söylemsel iletişim biçimleri yoluyla uygulandığını belirtmektedir (“ya da A’nın arzularına B’nin uyum göstermediği durumlarda A tarafından uygulanacak olan yaptırımlardan duyulan korkudan” ileri gelmektedir.)²¹⁵. İdeoloji - söylem ilişkisinin belirginleştiği husus, ideolojinin amacını gerçekleştirme yolunda ifade edilmesi - aktarılması ve benimsetilmesi hedefinde söylemin bellibaşlı bir biçim olmasıdır. Toplumsal iktidarın uygulanması ve korunması için gereken ideolojik çerçeve esasen iletişim ve söylem yoluyla kazanılmakta, onaylanmakta ya da değiştirilmektedir²¹⁶. Ancak bu ilişki iki yönlüdür; ideolojiler hem söylediğimiz şeyi ve nasıl söylediğimizi etkilemektedir; hem de metinler okunarak veya konuşmalar dinlenerek ideolojiler edinilmekte ya da değiştirilmektedir²¹⁷. İdeolojinin topluma aktarılmasında ve benimsetilmesinde bellibaşlı bir biçim niteliğinde olan söylem, başka bir deyişle, ideolojiyi zihinsel/düşünsel boyuttan toplumsal gerçekliğe taşımaktadır. Bu doğrultudaki değerlendirmesinde Dursun, ideolojiyi dil, anlam ve söylemle ilişkilendirmenin onu maddi bir olgu olarak değerlendirmenin bir yolu olduğunu

²¹⁴ Atılğan; **a.g.m.**, s. 262.

²¹⁵ van Dijk (3); **a.g.m.**, s. 317.

²¹⁶ **A.g.m.**, s. 319.

²¹⁷ van Dijk (4); **a.g.m.**, s. 111.

söylemektedir²¹⁸. İdeolojilerin söylem yoluyla toplumsal gerçekliğe aktarılması dil aracılığıyla yapılmaktadır. İdeolojinin toplumsal pratikler yoluyla içselleştirildiğini ve yeniden üretildiğini açıklayan Akca, dilin en önemli toplumsal pratiklerden biri olduğunu belirterek olayların ve nesnelerin nasıl adlandırıldıkları, hangi niteliklerle sunuldukları ve olumlu-olumsuz değerler atfedilmesinin dil dolayımıyla gerçekleşen ideolojik yansımalar olduğunu söylemektedir. Bu yansımaların ortaya çıkması söylemin çeşitli yöntemlerle incelenmesini gerektirmektedir²¹⁹. Bu değerlendirmeler ideolojilerin dil aracılığıyla, söylem yoluyla toplumsal pratik olarak gerçekleştiğine dikkat çekmektedir. Eagleton, ideoloji kavramının düşünce ve pratik niteliğiyle ilgili değerlendirme yaparken söylemin bu boyutunu şöyle açıklamaktadır:

“...bir kavram, belirli bir ruh halinden çok, bir pratikle ilişkilidir; ama, daha önce de gördüğümüz gibi, Louis Althusser, çubuğu bu yöne biraz fazla bükerek, kavramları toplumsal pratiklere indirgemıştır. Gelgelelim, ideolojiyi, ya cisimsiz fikirler olarak ya da sırf belirli davranış kalıplarıyla ilgili bir mesele olarak görme dışında üçüncü bir yol daha vardır: Bu da ideolojinin söylemsel veya göstergesel bir fenomen olarak görülmesidir. Bu yaklaşım eşzamanlı olarak hem ideolojinin maddiliğini vurgular (çünkü göstergeler maddi şeylerdir) hem de özü gereği anlamlarla ilişkili olduğu yorumunu korur...”²²⁰.

İdeolojilerin toplumsal işlevine “bir grubun ve grupların birbirleri arasındaki toplumsal pratiklerini denetleme ve eşgüdümünü sağlamak” şeklinde açıklama getiren van Dijk ise, söylemin, bu toplumsal pratiklerin en önemlisi ve bunları doğrudan bir şekilde açıklayabilen dolayısıyla da ideolojileri aktarabilen tek şey olduğunu belirtmekte, söylemin genelde toplumsal temsillerin, özelde ideolojilerin yeniden üretiminde temel rolü olduğunu vurgulamaktadır. İdeolojilerin söylem yoluyla aktarılması çeşitli türlerde ve doğrudan veya dolaylı biçimlerde olabilmektedir. İdeolojiler açık bir şekilde ifade edilebilecekleri gibi, oldukça dolaylı, sezdirmeli, üstü kapalı biçimler, tonlama, duraksama veya bir zamir kullanmak gibi, söylemin daha az belirgin yapıları da söz konusu olabilmektedir²²¹. Bu örtük kullanımlar bazı anlamları vurgulayıp öne çıkarırken, bazılarını önemsiz kılmakta ya da biçimsel ya da içeriksel

²¹⁸ Dursun; **a.g.e.**, s. 57.

²¹⁹ Akca; **a.g.m.**, s. 83.

²²⁰ Eagleton; **a.g.e.**, s. 255.

²²¹ van Dijk (4); **a.g.m.**, ss. 111-112, 55.

müdahalelerle anlamı değiştirmektedir. Örneğin “kapanım” etkisi sonucunda bazı anlamlandırma biçimleri dışlanmakta, bazı gösterenler sabitlenmektedir. Bu etkiler, dilin, “söylemsel özellikleri” olarak nitelenmektedir²²². Thompson’a (J. B.) göre de “(...) söylemsel bir çözümlemeyi ele almak, ideolojinin işleyişi içindeki dilsel inşaları çalışmaktır. Bu noktada ideolojinin söylem içinde açıklanması, eklemelenmiş bir yapı sergileyen dilsel yapıntılar içinde ideolojinin anlaşılması olarak değerlendirilmektedir (...)”²²³. Thompson yaklaşımında, kitle iletişimini kültürel bir olgu olarak analiz etmektedir. “(...) nesnelere ve ifade Őekillerinin ideolojik olarak incelenebileceğini” belirttiği kitle iletişiminin unsurlarını “üretim/dağıtım, içeriğin inşası ve alınma/içşelleştirme” olarak tanımlamakta, bu üç ayrı unsurun, kitle iletişiminin ideolojik özelliğinin temel bileşenleri olduğunu açıklamaktadır²²⁴. Bütün bu ideolojik pratikler önemli ölçüde söylem yoluyla gerçekleşmektedir. van Dijk; iletişimin yoğunluğu ve etkililiğiyle tanımlanan günümüz toplumlarında iktidarın oluşması ve sürdürülmesinde gazetecilerin, akademisyenlerin, sanatçıların desteğini ve etkin rolünü vurgulamakta; Pierre Bourdieu’nün “simgesel Őekinler” olarak tanımladığı “gazeteciler, yazarlar, sanatçılar, yönetmenler, akademisyenler” gibi grupların “yani, siyasal, askeri ve ekonomik Őekinlerin yanı sıra simgesel Őekinlerin de”; “kamusal bilginin, inançların, tutumların, normların, değerlerin, ahlakın ve ideolojilerin imalatçıları” olduğunu söyleyerek, iktidarın uygulanması ve sürdürülmesinde zorunlu bir rol oynadıklarını iddia etmektedir²²⁵. Bourdieu, dilsel pratiklerin egemen ve meşru pratiklere göre belirlendiğini vurgulayarak, bir söylemin anlamının sadece söylemin kendisinde değil geldiği kesimin durumuna da bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Bourdieu’ye göre, “dil üretimlerinin meşruluğu” “simgesel sermaye” olarak adlandırdığı kültürü egemenliği altında tutan kültürlü kesimin belirlediği dilsel kurallara uymaktadır²²⁶. Bu bakış açısı, söylem ve iletişimin ideolojinin oluşmasında ve dönüşmesinde merkezi bir rol oynadığı önerisiyle birlikte değerlendirildiğinde medya

²²² Eagleton; **a.g.e.**, s. 256.

²²³ Dursun; Aktaran. **a.g.e.**, s. 68.

²²⁴ Thompson, John B.; “Kitle İletişimi ve Modern Kültür: Eleştirel Bir İdeoloji Kuramına Katkı”, Çeviren: Nilüfer Korkmaz, **Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji** içinde, Derleyenler: Levent Yaylagül, Nilüfer Korkmaz, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008, ss. 84, 87.

²²⁵ van Dijk (3); **a.g.m.**, s. 321.

²²⁶ Bourse, Michel-Halime Yücel; **İletişim Bilimlerinin Serüveni**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 220.

ya da eğitim gibi ideolojik üretim (ve yeniden üretim) araçlarının ya da kurumlarının kim tarafından, nasıl denetlendiğini incelemenin önemi ortaya çıkmaktadır²²⁷. Söylemin egemen ideolojinin üretilmesinde ve yeniden üretilmesinde varolan araçsal rolü, söylem üretiminin ve üretilen söylemin denetiminin önemini arttırmaktadır. van Dijk, söylem yoluyla toplumsal denetim uygulanmasının önemli bir koşulunun söylemin denetimi ve bizzat söylem üretimi olduğunu söyleyerek daha güçlü grupların ve üyelerinin “artan bir yaygınlıktaki ve çeşitlilikteki söylem rollerini, türlerini, vesilelerini ve üsluplarını” denetlediğini “ya da en azından bunlara erişme olanağına sahip” olduğunu vurgulamaktadır²²⁸. Dolayısıyla ideolojinin geniş kitlelere benimsetilmesi amacıyla söylem üretimi ve denetimi önem kazanmakta, bu önem söylem araçlarına erişimin gerekliliği sonucunu doğurmaktadır. İdeolojiyi söylem yoluyla aktaran ve yeniden üreten bu araçların kimin elinde hangi amaçlarla kullanıldığı ve nasıl yönlendirildiği büyük önem taşımaktadır. Böylece, belli bir ideolojiyi benimsetme amacı güden söylem; oluşması istenen etkiye göre biçim ve içerik kazanmaktadır.

Bir bütünlük olarak toplum modelini reddeden ve Mouffe ile beraber, toplumun olanaksızlığıyla ilgili savlar ileri süren Laclau²²⁹, toplumsal bütünlüğün ideolojik pratikler tarafından sürekli olarak yeniden kurulduğunu söyleyerek toplumsal öznelerin ideolojik söylem tarafından, söylem içinde kurulduğunu ve oluşturulduğunu ileri sürmektedir²³⁰. Özcülük yerine, toplumsal kimliklerin ilişkisel karakterini vurgulayan Laclau, yeni bir ideoloji kuramının temellerini atmış, “...ideoloji kavramının yerine söylem kavramını kullanarak ve söyleme dışsal olacak bütün belirleyicileri (*determinants*) reddederek söylemin toplumsal alandaki merkeziliğini ilan” etmiştir²³¹. Laclau ve Mouffe’un yaklaşımı söylemi merkeze yerleştirmekte, söylemin kapladığı yer dışında adeta hiçbir alan bırakmamaktadır. İdeolojik öznelerin söylem içinde kurulduğu söylenirken, iktidara karşı çıkan kolektif özneleri açıklama yönü eksik ya da çelişik kalmaktadır. İdeoloji söylem yoluyla açıklanabilir, benimsetilmeye çalışılabilir ancak söylem bütün hakikati kapsamamaktadır. Maddi gerçeklik, duygular, dile getirilmeyen

²²⁷ van Dijk (3); **a.g.m.**, s. 324.

²²⁸ **a.g.m.**, ss. 319-320.

²²⁹ Barrett; **a.g.e.**, ss. 75-76.

²³⁰ Sancar; **a.g.e.**, s. 64.

²³¹ **A.g.e.**, ss. 64-65.

olgular, gereksinimler söylem olmasa da vardır. Barrett; Laclau ve Mouffe'un Marksizme yönelttiği savların, post-yapısalcı düşüncenin merkezi temaları olduğunu ve daha genel teorik perspektifin bir parçasını oluşturduğunu açıklamaktadır²³². Daha çok medya çalışmaları alanından gelen bir yorumda ise ideoloji ve söylem kavramları daha yapısalcı bir biçimde ilişkilendirilmekte, “ideolojiyi mesajların kodlanmasına ilişkin bir kodlama sistemi, söylemi ise bu mesajların iletisi olarak” tanımlayarak geliştirilen modeller çerçevesinde, göstergelerin kodladığı mesajlar çözümlenmektedir²³³. İlk göstergebilimsel ideoloji kuramını geliştiren Volosinov, göstergeler olmaksızın ideolojilerin olamayacağını ileri sürmektedir. Eagleton'ın aktarımıyla Volosinov'a göre; “Göstergelerin nüfus sahası ve ideolojinin alanı” “aynı yer ve zamanı” kaplamaktadır. Bilinç göstergelerin maddiliğinde ortaya çıkabilir ve bu göstergeler gerçeğin sadece yansımaları değil, ayrılmaz parçalarıdır. Volosinov'un kuramları, Althusserci Fransız dilbilimci Michel Pecheux tarafından daha da ileri götürülmüştür²³⁴. Pecheux, “ideolojik mücadelenin bir aracı olarak söylemsel pratiklerin kuramını” geliştirerek tüm söylem süreçlerinin ideolojik sınıf ilişkilerinden kaynaklandığını öne sürmektedir²³⁵. Pecheux'nün modelinde söylem ideolojik yapı tarafından biçimlendirilmektedir. Çok sayıda söylemsel süreç tarafından oluşturulan söylemsel formasyon, Pecheux'nün ideolojik yapı olarak isimlendirdiği yapı tarafından sarmalanmaktadır. Althusser'in “ideolojik aygıtlar”ına benzeyen ideolojik formasyon sınıfsal konumlamalarla etkileşim içindedir. İdeoloji hem anlamları, hem de özneleri belirlemektedir²³⁶.

Medya çalışmaları alanından gelen, ideoloji kavramı ve dilin kullanımına yönelik düşünceler geliştiren “ideolojiyi, toplumsal anlamların belirlenmesi alanındaki mücadele” olarak tanımlayan Stuart Hall, yapısalcı yaklaşımların yapı uğruna mesajları ihmal ettiğini ileri sürmekte, “öngörülebilirlik ve zorunluluk içermeyen bir *çokanlamlılık* ile karşı karşıya olduğumuzu” söylemektedir²³⁷. Hall, gerçek söylemde, göstergelerin çoğunluğunun gösterenin temel anlamıyla özdeş olan düz anlamsal yanları ile çağrışımsal anlamı yanan anlamsal yanlarının birleştiğinden söz ederek,

²³² Barrett; **a.g.e.**, s. 73.

²³³ Sancar; **a.g.e.**, ss. 131, 132.

²³⁴ Eagleton; **a.g.e.**, ss. 256, 257.

²³⁵ Dursun; **a.g.e.**, s. 49.

²³⁶ Sancar; **a.g.e.**, ss. 120-123.

²³⁷ **A.g.e.**, ss. 132-133.

ideolojinin anlamlamayı değiştirdiği ve dönüştürdüğü alanın yananlamsal düzey olduğunu, bu düzeyde ideolojilerin sylem üzerindeki etkin müdahalesinin daha açık görülebileceğini sylemektedir. Ancak bunu sylemek “temel” anlamın ideoloji dışı olduğunu sylemek değildir. Yananlamsal düzey, ima içeren, çağrışımlar veya göndermeler yapan kodları içermektedir. Kodların g ve ideolojiye gönderme yapan araçlar olduğunu belirten Hall, yananlamsal düzeylerin çözümlenmesinde Barthes’ın görüşlerine katılmaktadır:

“Gösterenlerin yananlamsal düzeyleri, Barthes’in da belirttiği gibi, ‘kültür, bilgi, tarih ile iyi bir iletişime sahiptir ve bunlar aracılığıyla, denilebilir ki, çevresel dünya dilsel ve anlamsal sistemi işgal eder. Bunlar, bir başka deyişle, ideolojinin parçalarıdır.’ (Roland Barthes, “Elements of Semiology”, [Göstergebilimin ğeleri][Cape 1967])”²³⁸.

Hall, toplumsal yaşamın değişik alanlarının söylemsel alanlarda planlanmış gibi göründüğünü belirtirken, “*baskın ya da yeğlenen anlamlar*”dan söz etmektedir. Her ikisi de içinde kurumsal/ politik/ ideolojik düzenin izini tařıtmaktadır²³⁹. Okurun, belli bir söylemin üretilmesinde amaçlanan etkiye uygun biçimde anlaması, yeğlenen okumayı tanımlamaktadır. Söylemin, doğrudan anlamında var olan ideolojik nitelik, söylemin yananlamlar içeren boyutunda ağırlık kazanmaktadır. Her iki durumda da, toplumsal gerçekliğin yansıması olan ideoloji, sylem yoluyla ifade edilmekte, böylece toplumsal gerçekliğe aktarılmakta ve onu yeniden kurmaktadır.

4.2. Bir Sylem Türü Olarak Haber

Egemen ideolojinin kurulma, yaygınlaştırma, benimsetilme ve böylece yeniden üretim sürecinde söylemin sahip olduğu özsel rolü irdeledik. Sylem bu işlevi belli türlerde gerçekleştirmektedir. Bu türler bir konuşma ya da bir metin şeklinde olabilmektedir. Bazen gündelik konuşmaların içine de yerleştiği gözlemlenebileceği gibi; konuşma–sözel iletişim çok sayıda farklı bağlam ve ortamda iktidar ilişkisi kurmaya çalışmakta ve/ya da egemen ideolojiyi aktarmaktadır. Yazılı metinler bu işlevi genellikle, etkin ve yaygın nitelik taşıyan kitle iletişim araçları yoluyla yapmaktadırlar.

²³⁸ Hall (1); **a.g.m.**, s. 316-319.

²³⁹ **A.g.m.**, s. 319.

Gerek sözel, gerek yazılı biçimin bellibaşlı türlerinden biri “haber”dir. Dolayısıyla bu bağlamda, “haber”e yönelik çalışmalar ideolojik yapı ve kültürün, iktidar ilişkileri ve uygulamalarının incelenmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu yöndeki açıklamasında Dursun, söylem kavramının ideoloji kavramı ile birlikte ele alınmasının medya metinlerinin ve elbette haberlerin “toplumsal iktidarın kurulmasındaki rolünü sergilemekte çıkış noktaları” sağladığını belirtmektedir²⁴⁰.

Üretim araçlarına, dolayısıyla kitle iletişim araçlarına da sahip olan egemen ideoloji medyanın ana işlevi olan haber üretme ve dağıtım sürecinde kendi dünya görüşüne uygun bir işleyişi mümkün kılarken, haber de bilinen işlevinden uzaklaşarak bu ideolojinin benimsetilme ve korunmasında araçsal niteliğe bürünmektedir. Yirminci yüzyılın sonu-yirmibirinci yüzyılın başında “kelimeler ve nesnelere, doğa ve kültür, bedenler ve düşünceler”in yaygın bir metalaşma içinde olduğunu, her şeyin pazarlandığını açıklayan Tanilli, egemen olan yeni liberalizm ideolojisinin kitlesel medya aracılığıyla kendini yurttaşlara kabul ettirmeye çalıştığını açıklamaktadır. Bu süreçte haber ve bilgilenme de güvenilir olmaktan çıkmıştır²⁴¹.

“Haber”in rolü ve etkisinin sorgulandığı ve irdelendiği medya çalışmalarının yapıldığı eleştirel kuram içindeki kültürel çalışmalar ve ekonomi-politik kuramın dayandığı düşünce sistemi; ideoloji kavramı ve bu kavrama yönelik tartışmaların odağı olan Marksizme uzanmaktadır. Marksizmin medyayı toplumsal bütünlükten ayrı tutamayacağını söyleyen Sholle, “toplumun üretim ilişkilerinin bir bütün olarak korunmasına yönelik işlev”in medyanın var olma düzeyinde aranması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu şekilde ideoloji toplumsal bütün içinde, toplumsal bütünün genel üretimi karşısında bir tutum üretme amacıyla sınıfsal bağlamda bilinç “üreten” bir süreç olmaktadır²⁴².

İletiyi oluşturan üretim sürecinin “söylemsel” yönü olmaksızın varolamayacağını belirten Hall ; anlamlar ve düşünceler ile baştanbaşa biçimlenen üretim sürecinin; üretim, dolaşım, dağıtım/tüketim, yeniden üretim olarak ayrışık ama

²⁴⁰ Dursun; **a.g.e.**, s. 46.

²⁴¹ Tanilli, Server (3); **İnsanlığı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?**, Adam Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 175, 177.

²⁴² Sholle; **a.g.m.**, s. 256.

bağlantılı anların anlatımı yoluyla üretilmiş ve sürdürülmüş bir yapı olarak düşünülmesinin olası ve (yararlı) olacağını vurgulayarak söylemsel üretim pratiklerinin “nesne”sini, “her iletişim ve dil biçiminde olduğu gibi, söylemin sözdizisel zincirindeki kodların işleyişi yoluyla özgün bir biçimde düzenlenmiş gösterge-araçları biçimindeki anlamlar ve iletiler” olduğunu söylemektedir. Bu araçlar üretim/dolaşım sürecinde belirli bir anda dilin kurallarında kurulmuş imgesel araçlar biçiminde ortaya çıkarak söylemsel biçimde gerçekleşmektedir²⁴³. Belli bir anda bir yapı, bir kodu kullanarak bir ileti üretmekte başka bir anda kodaçimleri aracılığıyla, bu ileti toplumsal pratiklerin yapısına yayılmaktadır²⁴⁴. Söylem biçiminde bir pratik olarak beliren ideoloji medya metinleri üzerinden aktarılmakta ve yeniden üretilmektedir. Medya metinlerinin en eski, yaygın, bilinen biçimi “haber”dir.

Tokgöz, ilk yapılan haber tanımlarından örnekler verirken bütün çabalara karşın evrensel nitelik taşıyan bir haber tanımının ne yazık ki hâlâ olmadığını belirtmektedir. Başlangıçta yapılan tanımlar arasında; olan her şeyin, okuyucuların öğrenmek istediklerinin, dün bilmediğimizin, insanların üzerinde konuştuğunun haber olduğu gibi tanımlamalar bulunmaktadır²⁴⁵. Haberin belli bir anlamı, faydası, ilginçliği ve henüz öğrenilmemiş olması gibi nitelikler bugüne değin bilinen tanımın içeriğine eklenebilir. Haberi, hikâyelerden, masallardan ya da başka bir yazı biçiminden ayıran en önemli özellik ise, haberin gerçeği, olguları aktaran bir yazı türü olmasıdır. Genellikle bir fikre, soruna ve olaya dayanan haber; bu olay, fikir ve sorunların günümüz gazeteciliğinde sözlü, yazılı, resimli olarak hikaye edilmesi ya da özetlenmesiyle yapılmaktadır²⁴⁶. Ancak bu aktarım rastgele, kuralsız, herhangi bir anlatım değildir. Haberleştirme yapılırken dikkat edilmesi ve uyulması gereken bellibaşlı hususlar bulunmaktadır. Tokgöz, bu işlem sırasında üzerinde önemle durulması gereken en önemli noktanın, “haber yapılırken olayın, sorunun, fikrin esas çerçevesi içine oturtulup kurgulanması” olduğuna işaret ederken, kurgulanma sırasında “olgular arasında bağlantılar kurulurken, haber ile gerçek arasındaki ilişkinin de değerlendirilmesi” gerektiğini

²⁴³ Hall (1); **a.g.m.**, ss. 309, 311.

²⁴⁴ **A.g.m.**, s. 312.

²⁴⁵ Tokgöz, Oya; **Temel Gazetecilik**, İmge Yayınları, Ankara, 2008, 7. Baskı, s. 203.

²⁴⁶ **A.g.e.**, s. 207.

vurgulamaktadır²⁴⁷. Bundan önce söz konusu olan değerlendirme ise hangi olayın “haber” olacağına ilişkin yapılan seçimdir. Gazetecilik mesleği “haber değeri”ne yönelik belirli kıstasları öngörmektedir. Ancak günümüzün, gündemi çok dolu ve çok çabuk değişen yüksek hızdaki dünyasında olanbitenler içinden hangi olayın haberleşeceği seçimi, profesyonel birikim süzgecinden geçen bir işlev olmasından belki çok daha fazla, ideolojik olduğu iddia edilebilecek kıstaslara tabi tutulmakta, bireysel seçimlerin yanında, ancak bundan önce, kurumsal belirlemeler söz konusu olmaktadır. Tek başına, haber ajanslarının nitelikleri bile bu süreçte önemli bir yer tutmakta ve belirleyici olabilmektedir. Haber kavramının her toplumsal sistemde, kitle haberleşme araçlarının üretim ilişkilerinin yeniden üretim süreci içinde üstlendiği role göre belirlendiğini belirten Özcan’a göre, kitleye neyin duyurulacağı ve içeriğin saptanacağı kıstaslar bu sürecin ürünü olduğundan, içinde yaşanan nesnel koşullarda haber kavramı kapitalist ilişkiler içinde tanımlanmakta ve belirlenmektedir²⁴⁸. Haber değeri anlayışının, ideolojik bir boyut taşıdığına dikkat çeken Akca da, habercilerin dünyada hergün gerçekleşen milyonlarca olaydan bazılarını haber olarak seçtiğini, bu seçme ve dışarıda bırakma işleminin ideolojik bir işlem olduğunu açıklamaktadır. Akca, “Her gün meydana gelen milyonlarca olaydan hangisinin haber olarak değerlendirildiği kadar, bu haberin nasıl çerçevelendiği”nin de ideolojik bir tercih olduğunu belirtmektedir. Haberin başlığı, spotu ve giriş cümlesi, söz konusu olayı bize tanımlarken, olayın başlığa çıkarılan boyutuna bağlı olarak olumlu ya da olumsuz olarak tanımlamak mümkün olmaktadır²⁴⁹.

Bu doğrultuda düşünüldüğünde, “haber”in bir söylem türü olarak ekonomik ya da siyasi iktidarın amaçlarına uygun biçimde toplumsal pratik olarak yerini almasında etken olan ekonomik ve/ya kültürel unsurlar, haberin seçimini yapan belirleyici güç niteliğine de sahip olmaktadır. Kuşkusuz her olay, her konuşma haber değildir. Profesyonel anlamda, haber değeri taşıyan olgular haberleştirilmelidir. Ancak ideolojik niteliklerin varlığı, maddi ve maddi olmayan etmenler olağan haber değeri seçimine müdahale etmektedir. Neyin haber olduğu ve neyin haber olmadığı konusundaki

²⁴⁷ A.g.e., s. 207.

²⁴⁸ Özcan, Zafer; **Uluslararası Haberleşme ve Az Gelişmiş Ülkeler**, Dayanışma Yayınları, Ankara, 1983, s. 56.

²⁴⁹ Akca; **a.g.m.**, ss. 94, 98.

gazetecilik anlayışının, belirli ihtiyaçlara ve çıkarlara hizmet eden ticari basının işliğinde oluşturulmakta olduğunu ileri süren Golding ve Murdock, bu süreçte haber değerleri yaratıldığını söyleyerek, haber üretiminin, hali hazırda sınırlı olarak sağlanmış enformasyondan seçme görevinde, “oldukça düzenlenmiş süreçlerin ve rutinlerin pasif şekilde uygulanması” olduğunu belirtmektedirler: “Haber değerleri var ve onlar tabii ki önemli. Fakat onlar, kaynaklar kadar, gerekli süreçlerin nihai açıklaması ya da meşrulaştırılmasıdır”²⁵⁰. Haberi yapan gazetecilerin seçimleri; profesyonel birikimleri, dünyayı nasıl anladıkları ve yorumladıklarıyla ilgili dünya görüşleri yani ideolojileri ve kültürleri ve yine bunlarla ilgili olarak önemli-önemsiz gördükleri, ilkeleri ve amaçlarıyla ilgili olsa da, gazetecinin bağlı olduğu medya kurumu ve bu kurumda görevli karar verici pozisyonundaki kişiler en az bu etmenler kadar, hatta bu etmenlerden daha da belirleyici olarak görünmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, kültürel unsurlarla birlikte bunlardan biraz daha fazla öne çıkan etkili unsurların ekonomi-politik etmenler olduğu ileri sürülebilir. Bu etmenler içinde siyasal iktidar ağırlıklı öneme sahip olsa da ekonomi-politik etki bununla sınırlı değildir. Golding ve Murdock, “haber, ideoloji ve toplumsal üretimin yeniden üretimi arasındaki ilişkiyi gösterme” çalışmalarında, ideolojinin belirleyicisini devlet ile sınırlayan bir analiz geliştirmeye çalıştıklarını söylemektedirler²⁵¹.

Klâsik anlamda bir olayın haberleşmesi; teknik ve teknolojik, finansal, organizasyonel olanaklara ve profesyonel yetkinliğe sahip yapılarla ve önemli ölçüde haber ajansları kanalıyla gerçekleşmektedir. Haber niteliğinin belirlenmesi nesnel değerlendirmeyi gerektirse de buraya kadar yapılan açıklamalarda ortaya konduğu gibi bu seçim genellikle ideolojik nitelik/amaç veya engel ve baskıların süzgeçinden geçerek yapılmaktadır. Dolayısıyla bu çerçevede bakıldığında, günümüz teknolojik olanaklarının bireysel haber üretim ve dağıtımını mümkün kılan yapısı herhangi bir engele takılmadan önemli haberlerin, gerçek olguların kamuya aktarılması yönünde çok önemli bir fırsat olarak belirlemektedir. Ancak doğru bilginin yanı sıra yanlış bilginin de yayılma potansiyeli, öte yandan dünya iletişiminin büyük teknoloji firmalarına bağımlılığı ve özgürlüğüyle ilgili süregiden tartışmalar bugün için umutları bu

²⁵⁰ Golding-Murdock; **a.g.m.**, s. 45.

²⁵¹ **A.g.m.**, s. 48.

doğrultuda -henüz- yoğunlaştıramamaktadır. Ancak bütün bunlarla birlikte, büyük medya dışında alternatif iletişim kanallarının var olması bugüne ve geleceğe yönelik umut beslenmesine neden olan önemli gelişmeler olarak değerlendirilmelidir.

Günümüzde, çok sayıda haber, medyanın kendikendini sansürlemesi ya da sansürlenmesi yoluyla kamuya ulaştırılmaz, kamusal gündeme - kamusal bilince - kamusal söyleme sokulmazken, haberleştirilenlerde; öne çıkarılan hususlar - kavramların içini boşaltma – dilsel oyunlarla anlamı çarpıtma ya da yönlendirme - görsel düzenlemeler – kullanılan fotoğraflar gibi çok sayıda unsur nedeniyle haberin etkisi zayıflatılabilmekte veya güçlendirilebilmekte ya da istenilen yönde etki oluşturulabilmektedir. Bu niteliklerle birlikte anılabilecek önemli bir husus haberin magazinleştirilmesidir. Böylece önemli bir konunun ciddi bir nitelikte algılanması engellenmekte, konu hafifletilmekte, önemsizleştirilmekte ya da normalleştirilmektedir. Bu durum Neil Postman'ın haberi, bilgi (information) ve eğlence (entertainment) sözcüklerinin karışımından oluşan *infotainment* sözcüğüyle ifadesinde belirginleşmektedir. Postman'nın bu tanımına gönderme yapan Tılıç, “(...) bugün özellikle televizyonlarda artık sadece eğlence programları değil her şey bir eğlence şeklinde sunulmakta ve medyanın demokratik bir toplum için doğru kararlar alacak iyi bilgilendirilmiş vatandaşlar yetiştirme görevi tamamen unutulmakta”²⁵² tespitini yapmaktadır.

Başlangıçta (ve aslında hâlâ olması gereken) esas amacı ve işlevi kamunun bilgilendirilmesi olan gazeteciliğin bu amacından uzaklaştığı ve etki gücünü farklı amaçlar doğrultusunda kullandığı ileri sürülebilir. Eleştirel yaklaşım içinden Frankfurt Okulu'nun temsilcisi Habermas, gazetecilik mesleğinin önceleri küçük zanaatkâr işletmeleri biçiminde örgütlendiğini ve ilk evrede, erken kapitalizmin gelenekselci sınırları içinde mütevazı bir kârı azamileştirme hesabı yaptığını söyleyerek, faaliyetinin esasen haber trafiğinin örgütlenmesi ve haberlerin derlenip toplanmasıyla sınırlı olduğunu belirtmektedir. Ancak haber basınının kanaat basınına dönüşmesi ve “muharrir” gazeteciliğin haber yazıcılığıyla rekabet eder hale gelmesiyle bu ekonomik

²⁵² Tılıç; a.g.e., ss. 71-72.

etmene yeni ve geniş anlamda siyasal bir etmen daha eklenmiştir²⁵³. Habermas, bu gelişmenin izlediği uzun yolun tanımını Bücher'in şu cümlesiyle aktarmaktadır:

“ ‘Gazeteler salt haber yayımlayan müesseseler olmaktan çıkıp kamuoyunun taşıyıcıları ve yönlendiricileri, parti politikasının mücadele araçları oldular. Gazete işletmesinin iç örgütlenmesi bakımından bunun sonucu, haber toplama ile haber yayımı arasına yeni bir eklemenin girmesiydi: Yazı işleri (redaksiyon). Gazete yayımcısı açısından bu gelişmenin anlamı, yeni haberler satan birisi iken, artık bir kamuoyu taciri olmasındı.’ (K. Bücher, Die Anfaenge des Zeitungswesens, Die Entstehung der Volkswirtschaft Cilt 1 içinde, 10. baskı, s. 257, Tübingen, 1917.)”²⁵⁴.

Ekonomik ve/ya siyasi güce sahip iktidar, kamuoyu üzerindeki etkisi nedeniyle haberin işlevinin değişmesine neden olurken, amaçlarına uygun işleyişi gerçekleştirmek ya da devam ettirmek üzere bir takım denetim yolları kullanmaktadır. Kitle medyasında iktidarın uygulanması ve denetimi kimi zaman yatırımlar, bütçe denetimi gibi finansal kaynaklarla ilgili olurken işe eleman alımı, kimi zaman editoryal etki ya da emirler yoluyla içerikler ya da kamusal söylemin kapsamı denetlenebilmektedir²⁵⁵. Profesyonel haberciler üzerinde oluşturulan işini kaybetme çekincesi sıkça duyulan bir denetim yoludur. Teknolojik gelişmeyle birlikte daha da artan işsizlik sorununa karşı bütün dünyada bir tehdit niteliği aldığı gözlemlenen, basında da baskınlaşan sendikasızlaşma eğilimi bu çekinceyi arttıran etkenlerdendir. Bunların yanında, diğer finans kaynakları “sponsor”lar ya da reklamverenler basının denetimde etkili olan aktörler arasında görülmektedir. van Dijk, kitle medyası örgütleri ve bunların anonim sahiplerinin söylemin hem finansal hem de teknolojik üretim koşullarını denetlediklerini açıklarken medyanın reklama bağımlı olarak işlemesi nedeniyle aynı zamanda büyük şirketler tarafından ve hatta medyanın bağımlı olduğu enformasyonu düzenli olarak sağlayan çoğunlukla kurumsal önde gelen haber aktörleri tarafından da dolaylı denetim uygulanabileceğini belirtmektedir²⁵⁶. Böylece; bağımlı ve denetlenen medyanın ürettiği haber; öncelikle, asıl işlevi olan; gerçeğe uygun olarak ve kamusal faydayı gözeterek kamunun bilgilendirilmesi değil, ekonomik veya siyasi iktidar gücünün istekleri

²⁵³ Habermas, Jürgen (1); Aktaran. **Kamusalın Yapısal Dönüşümü**, Çevirenler: Tanıl Bora-Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, 5. Baskı, ss. 309-310.

²⁵⁴ **A.g.e.**, s. 310.

²⁵⁵ van Dijk (3); **a.g.m.**, s. 320.

²⁵⁶ **A.g.m.**, s. 320.

doğrultusunda olmaktadır. Oysa gazetecilik görevini tanımlayan niteliklerden biri de kamuyu ekonomik ve siyasal gücün kötü kullanımına karşı korumak olarak belirlenmiştir. Durum böyle olunca, yani gazetecilik etiği, toplumsal pratikten giderek uzaklaştıkça gerçeklerin haberleştirilmesi ve kamunun korunması da daha az rastlanan mesleki eylemler haline gelmektedir.

Teun van Dijk, ister basında olsun ister TV’de, haberlerin, söylemin özel bir türünü oluşturduğunu açıklamaktadır²⁵⁷. Dünyada olan olayların çoğu hakkındaki bilgi edinimi ve kanaat oluşumunun büyük ölçüde, milyonlarca kimsenin paylaştığı basın ve televizyondaki haber söylemine dayandığını söyleyen van Dijk, bu nedenle haber söyleminin güç potansiyeline dikkat çekerek, “haber raporlarının şemalarının, başlıklarının ve üslubunun yakından incelenmesinin siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel iktidarın uygulanımını ve bu uygulanımı destekleyen ideolojilerin iletişimini ve edinimini anlamak açısından hayati” bir önemi olduğunu vurgulamaktadır²⁵⁸. Dolayısıyla egemen ideolojinin toplumsal gerçeklik üzerindeki etkisini ve yarattığı siyasi, kültürel, ekonomik değişimi irdeleme girişiminde haber metinlerinin incelenmesi önem kazanmakta, haberin ideolojik niteliği, haberin değişen işlevlerine işaret etmektedir. “Haber”i, “dünyada meydana gelmiş olayların, halkın tüketimi için üretilmiş bir açıklaması” olarak tanımlayan Golding ve Murdock ise, “haberde yer alan olayların tarafgir bir bakışla sunulduğunu göstermenin kesinlikle orijinal bir tarafı” olmadığını, Walter Lipman’ın, makalelerinde bunu göstermesinin üzerinden elli yıldan fazla zaman geçtiğini söyleyerek “daha yakın zamanlardaki incelemenin” ise, “gerçeğe uygun bir görüş yarattığı anlamda, bu yanlılığın ideolojik ve ayrıca mevcut iktidar yapıları için işlevsel olduğunu ve bu yapılardan kaynaklandığını göstermeye giriş”tiğini belirtmektedirler²⁵⁹. Habermas da, ideolojik nitelik kazanan ve iktidar amacı için araçsallaşan medyanın yeni bir nüfuz kategorisi olmasından söz etmektedir:

“(…) İletişim ağının ticarileşmesi ve sıklaşmasıyla, yatırılan sermayenin büyümesiyle ve yayın kuruluşlarının örgütlenme derecesinin artmasıyla iletişim yollarının yönlendirilme düzeyi arttı ve

²⁵⁷ van Dijk, Teun A. (2); **News Analysis, Case Studies of International and National News In The Press**, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, Hillsdale, New Jersey Hove and London, 1988, s. 1.

²⁵⁸ van Dijk (3); **a.g.m.**, s. 353.

²⁵⁹ Golding-Murdock ; **a.g.m.**, s. 39.

kamusal iletişime erişme fırsatları gittikçe daha fazla ayıklama baskısına tabi hale geldi. Böylece medya iktidarı, yönlendirmeci bir şekilde kullanıldığında aleniyet ilkesinin masumiyet ilkesini yokeden yeni bir nüfuz kategorisi olarak ortaya çıktı. Kitle iletişim araçlarınca hem önceden yapılandırılan hem de egemen olunan kamusalılık, sadece nüfuz elde etmek üzere değil, insanların davranışlarını etkileyen iletişim akışlarına stratejik eğilimlerini olabildiğince gizleyerek hakim olmak üzere, konuları ve katılım imkanları için boğuşulan, iktidarla donanmış bir arena haline geldi”²⁶⁰.

Kamusal bilinci ve kamusal eylemi belirleme amacı güden ideolojik nitelik taşıyan medya bu amacını söylemle, söylemin bir türü olan haberle gerçekleştirmektedir. Yağlı'nın ifadesiyle “Egemen olanın görüşlerine uygun biçimde gerçekliği bozan ve yeniden kuran haber, hem ideolojik bir aygıt olmasından dolayı hem de hegemonya yoluyla uyuşması sağlayan ve rızayı üreten bir araç konumuna gelmiştir”²⁶¹. Her şeyin metalaştığı bir ortamda haberin işlevi de bu ideolojiye uygun olarak değişim geçirmektedir. Gerçek, bozuma uğratılıp kırılmakta, yeniden kurularak üzerinden kâr sağlanacak bir işleve indirgenmekte ve bulanıklaştırılmakta, parçalanmakta ya da flulaştırılmaktadır²⁶². Bu durumda, gerçeğin bozulduğu olgusunun ortaya çıkarılabilmesi ve bu durumun oluşturduğu zararların engellenebilmesi için ideolojilerin ifade edildiği söylemin bir türü olan haberlerin mercek altına alınması ve incelenmesi gereksinimi ve zorunluluğu doğmaktadır.

²⁶⁰ Habermas (1); **a.g.e.**, s. 32.

²⁶¹ Yağlı; **a.g.m.**, s. 61.

²⁶² **A.g.m.**, ss. 61-62.

II. BÖLÜM

DEMOKRASİ, HABER ETİĞİ ve TÜRK MEDYA YAPISI

Demokratik bir toplum, bellibaşlı nitelikleriyle; eşitliğin, özgür ifadenin ve katılım hakkının varlığıyla tanımlanmaktadır. Yanı sıra, demokratik bir toplumun yurttaşlarına insanca yaşama ve kendisini geliştirebilme olanağı sağlaması beklenmektedir. Demokratik bir toplumda, insani yaşam ve gelişim gereksinimlerini karşılayabilen yurttaşlar bilgilenmekte, görüşlerini paylaşmakta, değerlerine ve yaşam pratiklerine uygun amaçları yönünde karar sürecine katılmaktadırlar. Bu işlevlerin olması gerektiği gibi gerçekleşmesi ancak olanbitene ilişkin doğru içerikte bilgilenmeleri ve nesnel biçimde muhakeme edebilmeleriyle sağlanabilmektedir. Bu koşullar demokrasi kültürünün benimsenmesi, korunması ve demokratik toplum yapısının devamlılığında önemli bir role sahiptir. Bu nedenlerle demokrasi ve kitle iletişim araçları arasında güçlü bir ilişki olduğu söylenebilmektedir. Bu bağlamda, yaşanan ve sürdürülen kültür ve toplumsal gerçekliğin niteliğine yönelik kitle iletişim araçları önemli bir role sahip olmakta ve bu rolün getirdiği sorumlulukları taşımaktadırlar. Kaya, medyanın toplumsal denetim aracı olma işlevinin yanında, onu aşan bir özellikte, toplumsal yeniden üretimden sorumlu bir kurum olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir²⁶³. Dolayısıyla yeniden üretilen kültürün ve toplumsal pratiğin taşıdığı niteliklerin neleri kapsayacağı konusunda kitle iletişim araçları önemli ölçüde etkili olmaktadır. Kuşkusuz bu araçların nasıl işleyeceği de, bu kültür ve toplumsal pratiğe dayanmaktadır.

Demokrasi kültürünün ve demokratik toplum yapısının varlığı, özgür iletişimi mümkün kılmaktadır. Gerçekleşen iletişimin demokrasi kültürüne uygun ve demokrasi kültürü ve demokratik toplum yapısını destekleyen bir söyleme sahip olması, bu doğrultudaki bilinci oluşturma/geliştirme ve dolayısıyla bu nitelikteki toplumsal pratiği sağlama yönünde etki oluşturmaktadır. Habermas'ın “ ‘Demokrasi’ deyince genel ve kamusal bir iletişimin kurumsal olarak güvencelenmiş biçimlerini anlayacağız” sözleriyle ortaya koyduğu yaklaşımı demokrasi ve iletişimin birbirlerinin varlığını

²⁶³ Kaya; **a.g.e.**, ss. 63-64.

etkileyen güçlü ilişkisini ortaya koymaktadır²⁶⁴. Demokrasinin varlığı ve kitle iletişim araçlarının demokratik biçimde işleyişi birbirlerini karşılıklı olarak etkilemekte, bu ilişkide birinin varlığı diğeri için yaşamsal olmaktadır.

Demokratik bir sistemin kurulması ve yaşamasında demokrasi düşüncesinin anlaşılabilirliğine zorunlu bir rol tanımlayan Özcan, diğ er siyasal biçimlerden daha karmaşık ve hassas olarak değerlendirdiği demokrasinin ilke ve mekanizmalarının insanın entelektüel ulaşımı içinde olma gerekliliğini vurgulamaktadır²⁶⁵. Özcan; haberleşmenin demokratikleşmesi ile toplumsal ve siyasal ilişkilerin demokratikleşmesi öğelerinin birbirlerinden ayırlamayacağını ileri sürmektedir:

“Açık veya kapalı bir dikta rejiminde haberleşme sürecinin demokratikleştirilmesinden söz etmek ne kadar saflık ise, toplumsal ilişkilerin aynı kaldığı bir ortamda tek başına haberleşmenin demokratik bir yapıya sokularak siyasal sistemi aynı yönde geliştirmesini beklemek de o kadar iyi niyetlilik olacaktır. Demek ki haberleşmenin demokratikleşmesi için ön koşul demokratik bir ortam ve toplumsal ilişkiler olurken, aynı anda, toplumsal ilişkilerin demokratikleştirilmesi için de öncelikle gerekli olan özgür ve demokratik bir haberleşme sürecidir”²⁶⁶.

Haberleşme ve demokrasi arasındaki bu güçlü ilişki, kitle iletişim araçlarının demokratik bir toplumun oluşması üstündeki belirleyici etkisini ortaya koymakta, bu durum da demokrasi kültürünün yeterli ölçüde gelişmediği bir toplum yapısında tarihsel süreçte o toplumun kültürü ile kitle iletişim araçlarının niteliği ve işlevlerine yönelik bir incelemeyi gerekli kılmaktadır.

1. SİYASİ KÜLTÜR VE DEMOKRASİ

1.1. Dünya’da ve Türkiye’de Siyasi Kültür ve Demokrasi

Farklı tarifleri yapılagelmiş olan kültür kavramı, genel bir bakışla; belli bir değerler sistemi içerisinde gelenek, alışkanlıklar, törenler, semboller ve dil kullanımını içeren yaşam biçimi olarak tanımlanabilir. Kültürün, daha dar bakıştan uzaklaşarak, “bir bütün olarak hayat” şeklinde kavramsallaştırılması Raymond Williams tarafından

²⁶⁴ Habermas, Jürgen (2); **İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim**, Çeviren: Mustafa Tüzel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, 4. Baskı s. 75.

²⁶⁵ Özcan; **a.g.e.**, s. 93.

²⁶⁶ **A.g.e.**, s. 96.

yapılmıştır. Williams'ın tanımı “duyarlılığın, değerlerin ve eylemlerin olduğu kadar, yapaylıkların da biçimsel türlerini, farklı tarzlarını” çevrelemektedir²⁶⁷. Siyasal kültür denildiğinde ise bir toplumda süregiden; siyasete ilişkin bakış açısı, değerler, semboller, törenler, alışkanlıklar gibi unsurlar anlaşılmalıdır. Siyasal kültür bir toplumu oluşturan bireylerin siyasete ilişkin değer, inanç, tutum ve davranış kalıpları olarak da tanımlanabilmektedir²⁶⁸. Bir toplumda yaygın, baskın olan kültürün tanımını oluşturan nitelikler farklı unsurlarla birlikte, o toplumda egemen olan siyasal kültür içinde de yaygın ve baskın olarak varolmaktadır. Siyasal kültür söz konusu olduğunda genellikle, kültürün siyasal yönleri anlaşılabilir, bu yönlerin kendi içerlerinde sistemli bir bütün oluşturduğu düşünülmektedir²⁶⁹. “Politik kültür” adlandırmasını kullanan Sarıbay ise, politik sistemin işleye gitmesine katkıda bulunan kültür tipini işaret etmektedir²⁷⁰.

Almond ve Verba tarafından 1958-1963 yılları arasında A.B.D., İngiltere, Almanya, İtalya ve Meksika’da siyasal kültür ve siyasal kültürün demokrasiye olan etkisini inceleme amacıyla gerçekleştirilen araştırma hakkında Duverger’in yaptığı açıklamada üç tip siyasal kültürden söz edilmektedir: Yöresel kültür, uyrukluk kültürü ve katılımcı kültür. Yöresel tipteki siyasal kültür gerçek anlamda ulusal bir kültürün bulunmadığı, yerel siyasi kültürlerin birbirlerine eklenmesinden oluşmaktadır. Merkezkaç düzene sahip, geleneksel bir yapıya karşılık gelmektedir. Uyrukluk kültürü ve katılımcı kültür ise ulusal olarak nitelenebilecek iki kültür biçimidir. Uyrukluk kültüründe üyeler sistemin varlığından haberdar olmakla birlikte bir anlamda sistemin dışında ve sisteme karşı edilgen bir yöneliş içindedirler. Sisteme ilişkin beklenti ve duyguları olmasına karşın, sistemin işleyişi üzerinde önemli bir etki, değişiklik yaratabileceklerini pek düşünmemektedirler. Buna karşılık katılımcı kültür tipinde yurttaşlar; seçimler, gösteriler gibi değişik yollarla sistemin işleyişi üzerinde etki oluşturabileceklerine inanmaktadırlar. Uyrukluk kültürü merkeziyetçi ve otoriter bir yapıyla, katılımcı kültür ise demokratik yapıyla düşümdüşmektedir. Duverger, kültürden kültüre değişen oranlarda da olsa her somut kültürde bu üç soyut kültür tipinden

²⁶⁷ Kellner (3); **a.g.m.**, s. 1.

²⁶⁸ Örs; **a.g.m.**, s. 27.

²⁶⁹ Duverger, Maurice; **Siyaset Sosyolojisi**, Çeviren: Dr. Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, İstanbul, 2002, 6. Basım, s. 88.

²⁷⁰ Sarıbay, Ali Yaşar; **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 63.

bulduğunu söylemektedir. Almond ve Verba'ya göre istikrarlı bir sistem için siyasal kültürle siyasal yapı arasında uygunluk bulunması zorunludur ve siyasal kültürün karmaşık bir nitelik göstermesi demokrasinin gelişmesinden yana etki yapmaktadır²⁷¹. Almond ve Verba'nın araştırmaları ışık tutan tanımlar içerse de farklı eleştiriler de almıştır. Bunlar arasında önemli bir tanesi ulusal kültür kavramının toplumsal sınıfları dikkate almamış olduğu yönündedir. Bununla birlikte, Duvarger, ulusal kültürlerin sınıfsal alt-kültürleri kısmen de olsa birleştiren bir kültür olduğunu da eklemektedir²⁷².

Toplumların kültürlerinin, tarihsel evrimlerinin ürünü olduğunu açıklayan Kışlalı, toplumsallaşmanın bu oluşumu güçlendirdiğini söyleyerek ülkeler arasındaki farklı siyasal olguların nedenlerinin salt ekonomik yapı ve siyasal rejimin özelliklerine bakılarak yorumlanamayacağını, aradaki farkı açıklamak için başvurulacak temel etkenin ancak kültürel olabileceğini ileri sürmektedir²⁷³. Duvarger de, siyasal değer ve davranışların, toplumun diğer alanlarındaki değer ve davranışlardan kopuk olmadığını açıklarken, toplumsal kültürle olan uyumun siyasal kültürün önemli bir ögesi olduğunu vurgulamaktadır²⁷⁴. Sarıbay ve Öğün'ün verdiği örnekte olduğu gibi, makam koltuğunu, kendisini ziyaret eden üst düzey parti yetkilisi veya başkanına ya da başbakana ikram eden belediye başkanına muhtemelen Amerika Birleşik Devletleri'nde rastlanılmaz. "Patronaj ilişkilerine dayanan bir politik kültürü" yansıttığı açıklanan²⁷⁵ bu edim, yaygınlığı ve baskınlığı konusunda bir yargı oluşturabilmek için daha çok veriyi gerektirse de toplumun dokusuna nüfuz etmiş kültüre ilişkin fikir verici bir nitelik taşımaktadır. Bunun gibi; sıradan gündelik hayatın içinde rastlanan bazı küçük ayrıntılar o kültürün alışkanlıkları, davranış biçimi ya da anlayışına ilişkin fikirler verebilmektedir. Örneğin, trafik ışıklarının olmadığı sadece yaya geçidi işaretinin bulunduğu bir yolda birçok Batı ülkesinde; bekleyen bir tek kişi ve yoldan geçen bir kamyon bile olsa durup yayaya yol verirken, Türkiye'de, çok nadir birkaçı dışında genellikle, uzaktan gelen bir arabanın sürücüsü durup yol vermenin yerine hatta, kaldırımda bekleyen yayanın geçmeye niyet etmesini önlemek istercesine hızını biraz

²⁷¹ Duvarger; **a.g.e.**, 90.

²⁷² **A.g.e.**, s. 92.

²⁷³ Kışlalı (1); **a.g.e.** ss. 123-124.

²⁷⁴ Duvarger; **a.g.e.**, s. 90.

²⁷⁵ Sarıbay, Ali Yaşar-Süleyman Seyfi Öğün; **Politikbilim**, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 1999, 2. Basım, s. 72.

daha arttırmaktadır. Siyasal kültürü; genel anlayış ve yaşam biçiminin yani genelde var olan kültürün, siyasal sisteme yansması olarak anladığımızda, birlikte yaşadığı diğer kişilere saygı duyma niteliğinin siyasal sistemin nasıl olduğuyula çok yakın ilişkili olduğu çıkarımı yapılabilir, ki bu çıkarım, çalışmamızın temel konusu olan demokrasi kültürünün varlığı, kırılğanlığı, zedelenmesi ya da sürekliliğiyle yakinen bağlantılı görünmektedir. Karşılıklı saygının toplumsal pratik ve sosyal ilişkilerde esas alınması, demokrasi kültürünün hem var olduğunu gösteren, hem de sürekliliğini sağlayan çok önemli bir koşul niteliği taşımaktadır. Türkiye’de ise “saygı”ya yüklenen anlamın, karşılıklı “hak”lardan ziyade çoğu zaman, boyun eğmeyle eş tutulmuş ya da sınırlanmış veya bu şekilde yorumlanmış olması yine, yansmasının siyasal sistem içinde de bulunabileceği kültürel özelliklerden biri olarak gözlemlenmektedir. Birey, bu nitelikleri toplumun içindeki çeşitli yapısal unsurlar, toplumsal ilişkiler ve süreçlerle kazanmaktadır. Bu anlamda eğitim önemli bir rol üstlenirken; eğitimin niteliği ve eğitim olanağına erişim konusu belirleyici rol taşımaktadır. Demokrasinin kırılğan yapısına dikkat çeken Tanilli, demokrasinin dayandığı düşüncede yurtseverlik, hoşgörü anlayışı, hukuka saygı gibi erdemler olduğunu, bu erdemleri öğrenmenin önemi dolayısıyla eğitimsiz bir demokrasi düşünülemeyeceğini açıklamaktadır²⁷⁶.

Niray’ın görüşü “her toplumun kültüründe demokrasiyi destekleyici ve engelleyici unsurlar” bulunabileceği yönündedir. Niray, “Bir toplumun kültürünün tüm boyutlarının demokrasiyle uyum içinde olması veya hiçbirinin demokrasiyle uyum göstermemesi”ni olası görmemektedir²⁷⁷. Bu noktada ileri sürülebilecek görüş, aynı, bir insanın içindeki “iyi” ve “kötü” niteliklerin hangisi beslenirse onun gelişip baskın olacağı gibi, bir toplumun demokratik niteliklerinin desteklenip geliştirilmesinin o toplumun demokrasi kültürünü geliştireceği ve böylece toplumun daha demokratik bir yaşam pratiğine kavuşacağı/ ya da sürdüreceği biçiminde şekillenmektedir. Kültürün içindeki demokratik niteliklerin beslenmesi toplumsal yapı içerisindeki demokratik niteliğe sahip unsurlar ve işleyişle mümkün olabilmektedir. Kültür, o toplumun ekonomik ve teknolojik altyapısıyla yakın ilişki içindedir. Ekonomik nitelikler

²⁷⁶ Tanilli (3); **a.g.e.**, s.147.

²⁷⁷ Niray, Nasır; “Sivil Toplum ve Katılımcı Demokrasi Bağlamında Türkiye’de Demokrasi Kültürü”, **Siyasal Kültür Yazıları** içinde, Derleyen: Prof. Dr. Nasır Niray, Derin Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 17.

kullanılan teknolojiyi de (erişimi/ kullanımı) belirlemektedir. Ekonomik koşullar ve teknolojik olanaklar bireysel gereksinimlerin karşılanması, bireysel gelişimin sağlanması, toplumsal ilişkilerin oluşumu, iletişim ve etkileşimin gerçekleşmesinde önemli etmenlerdir. Bu nitelikler toplumsal değişme tanımı ve dinamikleri içinde yer almakta, dolayısıyla kültürün hangi nitelikler göstereceği, hangi yönde değişim göstereceği ile güçlü bir ilgisi bulunmaktadır. Demokrasinin özsel nitelikleri arasında bulunan “eşitlik” ögesi, aynı zamanda demokrasinin sürdürülebilirliği için de gerekli koşuldur. Ekonomik ve/ya da teknolojik olanaklara “eşit” erişimin olması demokratik bir toplumun varlığını göstermekte, demokrasi kültürü böyle bir toplumda yaşayabilmektedir. Oysa günümüzün önemli sorunsallarından biri olanaklara erişim konusunda insanlar arasında derin eşitsizlikler olduğu şeklindedir. Beetham ve Boyle, günümüzde demokrasinin karşı karşıya olduğu en ciddi problemin, “halihazırda dünyadaki pek çok ülke nüfusunu etkileyen iktisadî sorunlar” olduğunu söylemektedir. Başlıbaşına insani bir sorun olan bu durum, beraberinde ve devamında diğer sorunları da getirmekte, var olan sorunları da büyötmektedir. Bu koşulların katalizör etki yaratarak oluşturduğu sonuç; demokrasisi henüz gelişmemiş toplumlara verdiği büyük zarardır. Beetham ve Boyle bu kötü döngüyü şu sözlerle dile getirmektedir:

“Halihazırda pek çok ülkeye ve insana isturap veren ekonomik sıkıntı tecrübesi kaçınılmaz olarak siyasî sonuçlar doğurur.(...) toplumsal husumeti yoğunlaştırır. Ekonomik sıkıntılar, ekonomik temelli göçleri teşvik eder; bunun neticesinde göçmenlere karşı düşmanlığı ve gelişmiş ülkeler arasından sığınılacak bir kale talebini ortaya çıkarır. Ekonomik bunalım, eşit vatandaşlık idealinin gerçekleştirilmesini daha da güçleştirir ve demokratik hükümetin toplumun sorunlarına çözüm getireceğine olan güvenin kaybolmasına yol açar. Sağlam demokratik sistemler bu tip şoklara direnç gösterebilirken, yeni filizlenen demokrasiler bu tip şoklardan büyük zarar görür. Bu yeni demokrasiler, kuruluş süreçlerini tam olarak tamamlayabilmek için nispeten uygun şartlara ihtiyaç duyarlar.(...) Ekonomik denetim kaybı, bütün ülkeleri etkiler ama az gelişmiş ülkeler üzerindeki etkisi çok daha fazladır (...)”²⁷⁸.

Bu nedenle demokrasi kültürünün varlığı için belli bir ekonomik gelişmişlik düzeyinin var olması ve bütün yurttaşlar için insanî yaşam koşullarının sağlanması zorunlu bir

²⁷⁸ Beetham, David–Kevin Boyle; **Demokrasinin Temelleri**, Çeviren: Aslıhan Zeynep Kopuzlu, Adres Yayınları, Ankara, 2005, ss. 119-120.

koşul niteliğinde görünmektedir. Gelişmiş toplumların gelişmiş bireyleri demokratik yapı ve işleyişin gerektirdiği anlayış ve pratiği gerçekleştirirken, bu anlayış ve pratik de gelişmiş, demokratik bir toplumun varlığını sürdürmesini sağlamaktadır. Ekonomik koşulların önemi vurgulanmakla birlikte, demokrasinin oluşumunda ve sürdürülmesinde kültürel unsurlar da etkindir. Örneğin, Sarıbay ve Öğün'ün aktardığı “Demokrasi Eleştirileri” çalışmasında Robert Dah, “(...) demokrasinin istikrarlı bir biçimde işleyebilmesi için ekonomik gelişmenin gerekli ama yeterli olmadığına işaret etmekte ve politik kültürün önemine dikkat çekmektedir”²⁷⁹. Birbiriyle etkileşim içinde olan ekonomik-politik yapı ve kültürün niteliği demokratik yapıların oluşumu, devamlılığı ve bununla ilgili olarak da demokratik bir siyasi kültürün yaygınlığını; böyle bir siyasi kültür de demokratik toplumsal gerçekliği sağlamaktadır. Demokratik yapılar, demokrasi kültürünün oluşumu desteklerken, demokrasi kültürünün varlığı da demokratik yapıları mümkün kılmaktadır. Almond ve Verba “*The Civic Culture*” (“Sivil Kültür”) başlıklı çalışmalarında “demokratik kurumların kısmen de olsa kendilerine uygun bir politik temelde varlıklarını sürdürebileceklerini belirtmektedirler”²⁸⁰.

Demokrasinin ideal yaşam pratikleri, ilişkiler, siyasal işleyiş anlamında ulaşılması amaçlanan niteliğini sürdürmesinin yanında sorunlar ve tehditlerle yüzyüze olduğu görülmektedir. İçinde bulunduğumuz zamanda demokrasiyi demokrasi yapan özsel niteliklerin varlığını tamamiyle koruyamadığı, yıpranma, kötüye gitme yönünde değişimler olduğu gözlenmektedir. Sorun, gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerle sınırlı değildir. Giddens, demokrasinin ilk ortaya çıktığı ülkelerde de sorunlu olduğunu açıklayarak, bunun nedenini, tuhaf gelse de, demokrasinin yaygınlaşmasına yardımcı olan etkenlere, yani, kapitalizmin etkisi ile toplum yaşamının küreselleşmesine bağlı olduğunu belirtmektedir. Ulusal hükümetlerin, küresel ölçekte faaliyet gösteren dev şirketler karşısında pek az gücü olması ve süreçlerin denetiminde işlevsiz kalmaları; hem küresel sorunların çözümü, hem de vatandaşlarının sorunlarını çözmeye yetersiz

²⁷⁹ Sarıbay-Öğün; Aktaran. **a.g.e.**, s. 86.

²⁸⁰ **A.g.e.**, s. 86.

kalmaları sonunda, hükümetlere olan güveni azaltmış; Giddens'a göre bu durum, insanların politik süreçlere katılımlarını etkilemiştir²⁸¹.

Günümüzde uygulanan temsili demokratik sistem eksiklikleri, yetersizleri nedeniyle eleştirilmektedir. Tanilli, temsili demokrasiye ilişkin yaşanan bunalımın hukuk devleti uygulamasıyla çözülebileceğini düşünmektedir. Seçilmişlerin paylaşımsız bir otoritesi olmadığını ve iktidarlarının özünde sınırlı olduğunu söyleyen Tanilli, hukuk devletinin demokrasi ile temsili sistem arasındaki her türlü karışıklığı bir yana atarak, demokrasiye daha tam bir anlayış getirdiğini belirtmektedir²⁸².

Demokrasi kavramının tanımına yönelik farklı nitelermeler, ya da demokratik sistemin işleyişinde görülen sorunlar, yeni adlandırmaları da beraberinde getirmiştir. Niray, günümüzde temsili demokrasinin işleyişinde görülen sorunların yeni düşünlere yol açtığını, bunlar arasında yer alan '*müzakereci demokrasi*', '*oydaşmacı demokrasi*' gibi düşünlerin içinde en çok tartışılanın, katılımcı demokrasi olduğunu açıklamakta ve demokrasinin en elzem şartı katılım iken katılımcı demokrasi düşüncesinin nereden çıktığını sorgulamaktadır. Bu yönelim, temsili demokrasilerin yeterince katılım sağlamadığı ve yurttaşları siyasetten uzaklaştırdığı eleştirisinden doğmuştur²⁸³. Katılımcı demokrasinin önemli yapıtaşlarından biri sivil toplum örgütleri ya da daha önceleri kullanılan ve daha yerinde görünen adlandırmayla, demokratik kitle örgütleridir. Türkiye'de "sivil" sözcüğü daha çok "askerî olan dışı" anlamında kullanıldığından, İngilizce'deki "non-governmental organization" (NGO) yani, "hükümet dışı örgüt" anlamını temsil eden bir adlandırmanın karşılığı olarak kullanılan "sivil toplum kuruluşu" (STK) adlandırması yerine bu yapılanmanın içeriğini, işlevini ve demokrasi içindeki etkin rolünü daha iyi temsil eden "demokratik kitle örgütleri" adlandırması daha uygun görünmektedir. Demokratik kitle örgütleri yurttaşların görüş, soru, sorun ve önerilerini karar ve yürütme organlarına iletebilmesi ve böylece yönetime katılabilmesini sağlayan bellibaşlı mekanizmalar arasında yer almaktadır. Yurttaşlar değişik niteliklerdeki demokratik kitle örgütleriyle görüş, dilek, eleştiri ve önerilerini

²⁸¹ Giddens, Antony; **Sosyoloji**, Ayraç Yayınevi, Yayına Hazırlayanlar: Hüseyin Özel – Cemal Güzel, Çevirenler: Hüseyin Özel-Talip Kabadayı-Mine Turhan Kara-Nursen Oral-Işıl Bayar-Hamdi Bravo, Ankara, 2000, ss. 365, 366.

²⁸² Tanilli (5); **a.g.e.**, s. 137.

²⁸³ Niray; **a.g.m.**, ss. 19-20.

yönetim organlarına aktarabilmektedirler. Teknolojinin gelişimi ve etkisini çok güçlendirmesiyle birlikte, yirminci yüzyılın son yıllarında yaygınlaşan İnternet kullanımı; bu işlevin gerçekleşmesine büyük destek sağlamış, katılımcı demokrasiye güçlü bir ivme kazandırmıştır. Ancak teknolojinin olumlu ve olumsuz etkilerini barındıran iki yönü burada da söz konusu olduğundan; bilginin doğruluğu sorunsalı, teknoloji erişimi ve kullanımıyla ilgili eşitsizlikler, mahremiyete ilişkin sorunlar gibi hususlar da, bu değerlendirme yapılırken ayrıntılı olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Katılımcı demokrasiye ilişkin göz önünde bulundurulması/ sorulması gereken hususlardan bir diğeri, cemaat tipi yapılaşmanın da sivil toplum örgütleri adı altında değerlendirilmesi etrafında şekillenmektedir. Sağlıklı bir demokraside kuşkusuz toplumun tüm kesimlerinin dikkate alınmaları gerekmektedir ancak, burada çelişik görünen, demokrasinin özü - fikriyle uymayan ve demokrasi kültürünün yeşermesi/ sürdürülmesiyle ilgili çatışmacı ve engelleyici nitelik taşıyan boyut; cemaat türü yapılaşmanın eşit, söz hakkı ve kararlara katılım sağlayan, hoşgörülü –yani demokrasi kültüründe olması beklenen- bir anlayışa zıt olarak sorgusuz inanma ve itaat bekleme, aksi yöndeki tutum ve davranışlara karşı ise katı ve acımasız olabilmesi olarak belirmektedir.

Demokratik yönetim şeklinin Batı’da bir burjuva devrimi ve toplumsal hareketle uzun bir süreçte gerçekleştiğine dikkat çeken Niray, sanayi devrimini kaçırmış, Osmanlı İmparatorluğunun mirasçısı Türkiye’nin Cumhuriyetle birlikte demokratik usulleri kurmayı başardığını, ancak aslında bir kültür ürünü olan demokrasiyi yerleştirmeyi başaramadığını açıklamaktadır²⁸⁴. Konuya ilişkin yapılan irdelemelerde yinelenen başlıca neden olan endüstri devriminin gerçekleştirilmemiş olması çok önemli, temel bir husus olmakla birlikte, bu dönemi önceleyen Rönesans, Reform, bilim-teknoloji-felsefe ve siyasette kaydedilen yenilik, atılım ve gelişmelerin noksanlığı zihniyetlerin değişmesi ve buna uygun toplumsal pratiklerin oluşmasını da engellemiş ya da geciktirmiştir. Demokrasinin temel nitelikleri eşitlik, özgür ifade, katılım konularında halkların yüzyıllara yayılan mücadelesinin Türkiye’de Cumhuriyet dönemi öncesinde zayıf olduğu gözlenmektedir. Cumhuriyetle birlikte inşa edilen anlayış ve pratik ise –

²⁸⁴ Niray; **a.g.m.**, s. 17.

yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren postmodern düşünce sistemi ve çok boyutlu/karmaşık bir nitelik taşıyan dünya siyasetinin de desteği ile- gelişime ve demokrasiye direnen zihniyet ve yapılanmanın, sürekli saldırısı altında olmuştur.

Niray, Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'ndan çıktığı dönemde bir cemaat toplumu olduğunu, halk egemenliğine dayalı bir devlet kurulmaya çalışıldığı dönemde halkın ne Cumhuriyet, ne demokrasi hakkında hiçbir fikri olmadığını, dolayısıyla Cumhuriyet'in ve demokrasinin halkın isteği ile kurulmasının beklenemeyeceğini söyleyerek Batı toplumlarıyla karşılaştırıldığında Türkiye'de demokrasi için yapılan değişikliklerin hiçbirinin toplumsal bir hareketin sonucunda gerçekleşmediğini açıklamaktadır. Niray'ın görüşüne göre; “Osmanlı İmparatorluğu'nun katı merkezîyetçi ve yeniliklere karşı çıkan yapısı, halkta böyle bir talep etme geleneğinin doğmasına engel olmuş”, tepeden inme gelenek daha sonraki süreçte de, askeri darbelerle gerçekleşmiştir²⁸⁵. Ögün ise, “Türk Politik Kültürü”ne ilişkin kapsamlı irdelemesinde; “yükselen küresel değerlerle uyumlu” “yeni muhafazarlık” akımını Türk politik kültür tarihinin üçüncü ayağı olarak niteleyerek, bu akımın ana temalarını “ulusal liberalizm, yeni cumhuriyetçilik, popülizm, popüler kapitalizm, ve sıklıkla antietatizm” olarak tanımlamaktadır. Ögün'ün açıklamasında önceleyen diğer iki aşama; “şehirli ve ilerlemeci orta sınıf memurun bir aydınlanmacılık, daha sonra ise taşralı muhafazakar bir mühendislik demokratizmi”dir. Ögün, medyanın, yeni muhafazakâr söylemin temel zeminini oluşturduğunu söylerken, postmodernizmin bu söylemin koordinatlarını sunduğunu belirtmektedir²⁸⁶.

Tarihsel süreçte geçmişten bugüne uzanan bir bakışta, Türkiye'nin demokrasi kültürüne ilişkin yapılan değerlendirmeler daha çok, olumsuz görüşler içermekle birlikte farklı nitelikte yaklaşımlar da bulunmaktadır. Karpat, her ne kadar Türkiye'de gerçek bir demokrasinin tam yerleştiğini kimsenin ileri süremeyeceğini açıklasa da, “demokrasinin varlığı ve yaşaması için gereken tarihsel, kültürel, sosyal koşullar”ın

²⁸⁵ Niray; **a.g.m.**, s. 17.

²⁸⁶ Ögün, Süleyman Seyfi; **Türk Politik Kültürü**, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. Ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2000 ss. 34-36.

bulunduğu düşüncesiyle Türkiye’de demokrasinin tutunduğu ve daha da kökleşeceği görüşü taşımaktadır²⁸⁷.

Bir toplumda demokrasi kültürü olduğunda, toplumun bütün dokusunda, her ögesinde görülmesi gerekmektedir (ya da diğer yönden deyişle, toplumun bütününde demokratik yapı ve kültürün oluşması ancak toplumu oluşturan öğelerde demokratik pratik ve kültürün görülmesiyle mümkün olabilmektedir), aksi durumda, eğer toplumun bütününü içeren demokrasi kültürüne ilişkin eleştiri varsa, yani toplumun bütününe işaret eden bir demokrasi sorunundan söz ediliyorsa, toplumsal yapıyı oluşturan öğelerin de irdelenmesi gerekmektedir. Bir toplumun demokratik niteliği –çok önemli olsa da- sağlıklı bir oylama sisteminin varlığıyla sınırlı değildir. Gündelik hayatın diğer alanlarında görünmeyen demokratik ilişkileri devlet-yurttaş ilişkisinde görmek mümkün değildir. Türk toplum yapısında ailede, işyerinde, okulda,.. demokratik ilişkilerin zayıf ya da yeterince gelişmemiş olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Toplumun bireylerinde birbirine, bir diğerine, diğer insanlara ilişkin özen ve saygının gelişmiş olduğunu söylemek güçtür. Söz hakkı tanınmayan, fikri sorulmayan, saygı görmeyen, boyun eğen, edilgen konumda kalan, baskı-şiddet gören kişilerin kendisi güç sahibi olduğunda, ya da kendisinden daha zayıf konumda görünen diğer kişilerle ilişkisinde tam tersi bir tutum izlemesi beklenirken çoğu zaman görülen; zıt şekilde; gücüne, konumuna, ilintiye göre iktidar ilişkisi kurmaya çalışmakta, maruz kaldığı muameleyi diğer kişilere yöneltmektedir. Demokratik bir toplumda farklı nitelikler taşıyan toplumsal aktörler arasındaki eşitlik, haklara erişim biçiminde görülmekle birlikte, demokrasi kültürünün varlığı (ya da yokluğu) ilişkilerin biçim ve içeriğinde de kendini belirgin şekilde göstermektedir. Türkiye’de; aile içinde anne ve babanın birbirleriyle ve çocuklarıyla ilişkisinde; öğrenci-öğretmen, amir-çalışan gibi çok çeşitli ilişki türlerinde kurulan iletişimin çoğu yerde, olması gerekenden (çok) uzak olduğu gözlenmektedir. Bu toplumsal unsurlar arasında en kritik önemde olanlardan bir tanesi kadına ilişkindir. Kadına yönelik saygı, kadının toplum içindeki yeri ve sahip olduğu haklar erkekle eşitlenmedikçe Türkiye’de demokrasinin varlığından söz edilmesi mümkün değildir. Aynı şekilde; bütün toplumsal ilişkilerde saygı ve nezakete dayanan insani iletişim

²⁸⁷ Karpat, Kemal H.; **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 10.

biçimleri oluşmadıkça toplumun demokratikleşmesinden söz etmek çok gerçekçi görünmemektedir. Cumhuriyet döneminin aydınlanma projesi bu inşayı gerçekleştirmeye girişmiştir, ancak süregiden egemen kültür, bu anlayışa karşı niteliğin baskın olduğu bir nitelik taşımaktadır. İronik olan, demokrasi kültürünü yok eden bu yaklaşımın demokrasiyi güçlendirme çabası içinde olduğu savıdır.

Bir kültürün kodlarını kullandığı dil içinde bulmak mümkündür. Dil ve hayat karşılıklı olarak birbirlerini etkilemekte ve belirlemektedirler. Gündelik hayat içine yerleşmiş sözlerde toplumun anlayışı ve yaşam biçimine yönelik izler bulunabilmektedir. Örneğin, “Devlet malı deniz, yemeğin domuz” sözünün; kuramsal, tarihsel, güncel birçok düşünce-sav ya da olaya başvurmaya gerek kalmadan, -toplumun ne kadarı tarafından benimsendiği, ideal ya da normal görüldüğü ölçüm yapılmadan bilinemese de ve böyle düşünmeyen birçok kişi olmasının yanında- geniş bir kabul gördüğü ya da bu olgunun kitlesel denilebilecek boyutta olağan karşılandığı gözlemlenebilmektedir. Devlet kaynaklarını dürüst biçimde kullanmamayı normal hatta akıllılık olarak gören bir kültürün, diğer insanlarla saygılı biçimde bir arada yaşamasının güç ya da olanaksız olduğu açıktır. Bu toplumsal pratikler arasında bir taraftan “ahlak” olarak isimlendirilen öte yandan sözcüğün özü itibariyle taşıdığı anlam açısından “ahlaksızlık” olan birçok uygulama uzun yıllara dayanan, kemikleşmiş bir zihniyetle toplumda sağlıklı işleyişler, sorunlar, ya da derin yaralar oluşturmayı sürdürmektedir. Dil’le çözülemeye devam edildiğinde postmodern dönemin de etkisiyle kavramların içinin boşaltıldığı veya asıl anlamlarından kopartıldığı ve/ya içlerinin farklı anlamlarla doldurulduğu görülmektedir. Bu düşünce yapısı ve uygulamalardan en fazla nasibini alan kavramlardan biri “demokrasi”yse, bir diğeri “ahlak” olarak belirlemektedir. Birbirleriyle ilişkili olan bu iki kavramın içeriğinin zedelenmesi toplumsal gerçekliği önemli ölçüde olumsuz olarak etkilemektedir. Tarihsel incelemede eşitlik, söz hakkı, katılım, hoşgörü gibi demokrasi nitelikleri açısından çok önemli nitelikleri barındıran Türk kültürünün, demokratikleşmesini destekleyecek ekonomik eksikliklerin yanısıra, süreç içerisinde dinin özünü yitirerek bir sömürü aracına dönüşmesi ve şekilciliğin öne geçmesiyle bu olumlu niteliklerini önemli ölçüde yitirdiği görülmektedir. Muhafazarlık ve bağınazlaşan din olgusu başkalarının hayatı üzerinde baskı ve şiddet oluşturmayı olağan görebilmektedir. Bu anlayış ve

pratik; daha güçsüz, daha az yetkili konumda olan/görünen bir diğer kişiye onu bir insan olarak görerek, saygı duyarak, haklarını gözeterek yaklaşmayabilmektedir. Ergin bir kişinin kendi seçimlerini yapmasını engellemeyi, şiddet uygulamayı hatta o insanın hayatına kastetmeyi, başka bir insanın yatak odasını gözetlemeyi ve orada olanlara ilişkin yargıda bulunmayı normal-olağan görmekte, daha ötesi bunu “ahlak” olarak nitelemektedir. Oysa aslında bütün bunlar “ahlaksızlık” nitelemesini hak etmektedir. Bu durum demokrasi kültürünün varlığıyla, ya da daha uygun deyişle, yokluğuyla birebir ilişkili olarak şekillenmektedir.

Siyasi güç bir taraftan kültür üzerinde belirleyici etkiler oluştururken, öbür taraftan kültür içine yerleşmiş olan unsurlar, o ülkede siyasetin nasıl yapılacağını da önemli ölçüde belirlemekte, yön vermektedir. Toplum dokusu içinde yerleşmemiş, özümsememiş bir demokrasi kültürünün, hayatın demokratik pratiklerini doğurmasını beklemek olanaksızdır. Niray da Türkiye’de kültür unsurlarının çeşitli yollarla demokrasinin işleyişini aksatmakta olduğunu açıklamaktadır. Türkiye’nin başarılı bir kentleşme süreci yaşayamaması nedeniyle hâlâ bir cemaat toplumu özelliklerini taşımakta olduğunu belirten Niray, göçlerin ve gecekondulaşmanın, sadece kentlerin görünümünü değil, toplumsal, siyasal yapıyı ve demokrasi kültürünü de etkilediğini söylemekte, kent hayatıyla yeterince bütünleşemeyen bireylerin hemşehrilik derneklerine katılımı dışında kendilerini tarikatlar aracılığıyla ifade etmeye çalıştığını ve siyasal İslam’ın yükselişine zemin hazırladığını açıklamaktadır. “Türkiye’de demokrasinin gelişiminin önündeki önemli ideolojik engellerden biri dinin siyasete alet edilmesidir”²⁸⁸.

Tarihsel süreçte kültürel ve olgusal inceleme içinde toplumların düşünce yapısı ve toplumsal pratiklerini belirleme anlamında bir değerlendirme yapıldığında, dine yönelik bakışın ve din adı altında gerçekleştirilen davranışların önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Dünyayı, yaşamı anlama, anlamlandırma arayışı yanında, insanların birarada barışçıl bir toplumsal pratik oluşturmaları amacıyla rolü olan din kavramı ve olgusu, ne yazık ki insan elinde başka amaçlar için kullanılabilmiş, özünü yitirdiğinde ve inanç alanının dışına çıkarıldığında asıl amacının tam zıddı yönde sonuçlar

²⁸⁸ Niray; **a.g.m.**, ss. 17-18.

doğurabilmiştir. Dinin, yaşanan kültür içinde baskın unsur olarak toplumsal kuralların belirlenmesinde egemen olması ya da başka bir deyişle dinin egemen güç tarafından araçsallaştırılması demokrasi kültürünün varlığı ve demokratik pratiklerin gerçekleşmesine karşı çatışmasal nitelik taşımaktadır. Karpat, hiçbir ilahi dinin, demokrasiyi açıkça kabul etmiş olmadığı söylemekte ve kendi iradesini kullanarak kendini yöneten yani demokrasiyi kabul eden bir cemiyetin ilahi kitaplara karşı geldiğinin varsayıldığını, bu görüşe karşı olarak Allah'ın insana irade gücü verdiği ve bu güç sayesinde doğruyu bulacağı, demokrasiyi seçebileceği tartışma konusu olsa da iddia temelini zayıf olduğunu açıklamaktadır. Bunun yanında, Karpat "(...) bu arada İslam'ın insan hayatına, eşitliğe ve adalete birinci derecede önem verdiği düşünülürse ve bu gibi özelliklerin demokrasinin ruhunda yer ettiği göz önünde tutulursa, demokrasi ile dinin çatışmadığı anlaşılır" diyerek, demokrasiyi destekleyecek İslami kuralların varlığına rağmen Türkiye dışında hiçbir İslam ülkesinde demokratik bir yapı kurulmadığını, Türkiye'de de demokrasinin İslam nedeniyle kurulmadığını, tam tersine demokrasinin İslami inançlara güven ve serbestlik getirdiğini belirtmektedir²⁸⁹. Osmanlı'da devletin din işlerine karışmamasını sağlamak için Şeyhülislamlık kurumunun oluşturulduğunu açıklayan Karpat, Şeyhülislamlığın 16. yüzyıla (yy.a) kadar bu işlevini sürdürdüğünü ancak "bundan sonra, özellikle 17. yüzyılda, devlet emrine gir"diğini, bu tarihten sonra devletin, sosyal ve ekonomik nedenlerle bozulan düzenden şikayetçi olan halkı avutmak ve yatıştırmak için İslam'ı ön plana çıkararak dini siyasi araç haline getirdiğini açıklamaktadır²⁹⁰.

Kültür ve sosyal pratikle ilgili bu olgularla birlikte, demokrasi kültürünün oluşması ve sürdürülmesinde belirleyici rolü olan diğer etmenlerin de incelenmesi gerekmektedir. Sosyo-ekonomik nitelikler değerlendirilirken irdelenmesi gereken önemli bir unsur Türkiye'de Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde baskın olan feodal yapının varlığı olarak şekillenmektedir. Ağalık düzeni, bölge halkının haklarına erişimi ve gelişimi önünde önemli güçlükler yaratmıştır. Bu bölgelerde uzun yıllar yeterli yatırımın gerçekleşmemesi, toprak reformunun yapılmaması, zorunlu eğitimin kız çocukları için tam uygulanmaması; cinsiyetler arası derin eşitsizliklerin yaşandığı,

²⁸⁹ Karpat; **a.g.e.**, s. 28.

²⁹⁰ **A.g.e.**, s. 26.

otoriter, baskıcı, töre adı altında insanlık/ahlâk dışı uygulamaların sürdüğü bir toplum yapısı oluşturmuştur ya da böyle bir oluşumun sürmesine neden olmaktadır.

Niray, Türkiye’de demokrasi kültürüne ilişkin başka bir sorunu çoğulculuğu zedeleyen hoşgörü noksanlığı olarak belirtirken, “var olan temsili demokrasinin yeterince temsil sağlayamaması ve yurttaşların siyasetten uzaklaşması” olarak belirlediği bir diğerini, sadece Türkiye’nin değil, diğer demokratik ülkelerin de sorunu olarak açıklamaktadır²⁹¹.

Demokrasi kültürünün benimsenmesi ve sürdürülmesindeki önemli engellerden birinin, çoğu zaman demokrasi tanımı için başvuru olan “çoğunluğun yönetimi” nitelmesi olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Yüz kişiden doksandokuzunun masanın, sandaliye; bir kişinin masa olduğunu iddia etmesiyle nasıl masa bundan böyle artık sandaliye olmayacaksa, kavramlar ve ilkelerle ilgili de belli dayanaklara, açıklamalara ve yaşanmışlıklara başvurarak doğruluk iddiasında bulunulabilir. Bu nitelikte bağlantılı ve demokrasi kavramının içinin boşaltılması ya da çarpıtılmasına ilişkin bir diğer husus, belli bir doğru hakkında tartışmanın mutlaka demokratik olduğuyla ilgilidir. Fikirlerin özgür ifadesi demokrasinin en önemli özsel niteliklerinden biridir. Bu özellik tartışma yapmayı da kapsamaktadır, ancak bu tartışmanın amacı, doğruları yıpratma artniyeti güdülmenden yapıyorsa demokrasiyi geliştirmesi beklenebilir. Aksi durumda, demokratik toplum yapısına zarar verici de olabilir. Böyle bir tartışmada tarafsız olmak adına, doğrudan ya da dolaylı biçimde yanlış bilgileri destekleme girişimi demokrasi kültürüne fayda değil zarar verici nitelik taşımaktadır. Tarafsız olmak gerçeği yok saymak değildir. Örneğin, eğer bir bileşeni oluşturan öğelerden biri yoksa, o bileşen artık o değildir, başka bir şeydir. Bir öğenin olmadığını kabul edip, o bileşenin hâlâ var olduğunu, olabileceğini, bunun doğru olduğunu konuşmak, tartışmak demokrasi değil, demokratik olma adı altında gerçeğe, bağlantılı olduğu değerlere, dolayısıyla demokrasiye de zarar vermektir. Öğün, “*plebyen*” ve buna bağlı olarak “*plebisiteryen*” bir tabiata sahip olarak nitelediği Türk demokrasisinde, “azınlıkta kalan düşünceler”in daima “yanlış”, “çoğunluğun ortalamaları olarak nitelendirilebilecek düşünceler”in ise daima “doğru” olarak anlaşıldığını açıklamakta ve

²⁹¹ Niray; **a.g.m**, ss. 18-19.

çoğunluğun yanılabilceği tarihsel gerçeğini vurgulamaktadır. Ögün, demokrasinin çoğunluk esasının meşruiyet sorunsalıyla ilişkili olduğunu, bu durumun politikanın temellendirilmesi işlevi gördüğünü ancak demokrasi etik'i açısından tartışılmasını engellememesi gerektiğini; Türkiye'de ise böyle olmadığını belirtmektedir²⁹². Bu durumla bağlantılı başka bir husus, demokrasi kavramı içinde açıklanan, normalleştirilen vasatlık ve/ya kalite sorunuyla ilgili olarak görünmektedir. Postmodern düşünceyle kuvvetlenen bu durum iyi, güzel, doğruya ilişkin zemini kaydırırken; insanlararası ilişkide, sanat eserlerinde, ürünlerde ve gündelik hayatın farklı biçimlerinde kalitesizliği onaylamakta, hatta demokratik değerleri kullanarak desteklemektedir. Kaliteye yönelik duyulan kaygı ve/ya özen ise “elitizm” suçlaması ve yargısıyla karşılaşılabilmektedir. Ögün, vasatçı anlayışın zaman içinde toplum olarak sahip olduğumuz niteliksel birikimleri eritici işlevinden söz ederek bu durumun yol açtığı sonuçları, barındırdığı tehdit ve tehlikeleri şöyle açıklamaktadır:

“Vasatların egemenliğinde çoğulculuğun ya da L. Lipson'ın ifadesiyle demokratik uygarlığın inşası son derece zordur. Böylesi bir durumda kamusal alanlar alabildiğine daralacak, ufuksuzlaşacak ve bireyselleşmelere kapanacaktır. Estetiğin yerine vasatlığın açıklarını kamçılayan horgörüştü bir tüketicilik anlayışı ve metalaşma alacaktır. Bireysel yatırımların ürünü olan çeşitlilikler ve incelikler ise itibardan düşecektir. Böylesi bir ortamda demokratik araçlarının işletilmesinin sonuçları demokrasinin uygar sonuçlarını değil kaba sonuçlarını doğuracaktır. Çünkü, her seçim seçkinlerin seçilmesi gibi meritokratik bir sonucu değil, vasatlığın pekiştirilmesi sonucunu doğuracaktır”²⁹³.

Bu durumda vasatlık değişik biçimlerde ödüllendirilmekte, desteklenmekte, beslenmekte, yaygınlaştırılmakta; araçsallaştırılarak bir sömürü aygıtı olmaktadır. Bütün bireyler için haklara erişimi savunan, eşitliğin değer olduğu, özsel bir nitelik taşıdığı demokrasi kavramının, bu nedenle, toplumun bütününe kapsayan kalite amacını da içermesi zorunlu görünmektedir.

Türk siyasi yaşamında demokrasi kültürü ve pratiğinin yerleşememiş olmasının kökenleri önemli ölçüde ekonomik temellere dayandırılıp, endüstri devriminin kaçırılmış olmasına bağlansa da, bu dönemi önceleyen, uzun bir zaman dilimine

²⁹² Ögün; a.g.e., s. 87.

²⁹³ A.g.e., ss. 87, 88.

yayılan; din, felsefe, sanat, bilim gibi hayatın çok sayıda alanında köklü bir aydınlanma sürecinin –Cumhuriyet’ten önceki kıpırtı ve girişimlerden öte esas olarak- ancak Cumhuriyet’le birlikte yaşanmaya başlaması büyük eksiklik olarak görünmektedir. Yanı sıra Cumhuriyet’in ilk on yılında yapılan büyük atılım ve kuruluş sürecinin benimsenmeye çalışılmasının yerine, Cumhuriyet karşıtlarınca yargılanmaya çalışılması da ironik ve düşündürücüdür. Toplumda her türlü farklı fikir, görüş olabilmektedir. Bu görüşlerin demokratik yaşama uygun olarak konuşulabilmesi, tartışılabilmesi gerekmektedir. Ancak, eleştirinin amacı ve niteliği de önem taşımaktadır. Bu önem gözden kaçırıldığında, demokratik olduğu ileri sürülen tartışmalar, aslında kaybedilen demokrasi niteliklerinin üstünü örtmek, konuşulmasını önlemek gibi bir işlev görüp, görünenin aksine demokrasinin ortadan yok olup gitmesine yardımcı da olabilmektedir. Öğrencilerin, emekçilerin, kadınların, aydınların, hatta sıradan insanın - herhangi bir yurttaşın düşüncelerini ifade edemediği, şiddete uğradığı, acı ve eziyet çektiği bir toplumda; bu sorunların değil de, bütün bu insanların haklarına sahip olduğu insanca bir yaşam kurma amacı güden emek ve çabaların projesi ve ürünü Cumhuriyet’i yargılama gayretleri çelişik bir resim oluşturmaktadır.

1.2. Batı’da Demokrasinin Gelişimi

Demokrasi kavramının bilinen geçmişi Batı Uygarlığı’nın doğuşu ve gelişim süreciyle iç içe geçmiş görünmektedir. Batı Uygarlığı’nın fikri temelleri Antik Yunan’a, idari ve hukuksal temelleri Romalılara dayanmaktadır²⁹⁴. Bu fikri temeller içinde geniş yer tutan demokrasi kavramına yönelik çokca atıf yapılan Yunan demokrasisi incelendiğinde aslında ideal olmaktan oldukça uzak olduğu görülmektedir. Atina demokrasisinde yönetime katılan halk, özgür ve erkek yurttaşlarla sınırlıdır²⁹⁵.

Bugünkü anlamına yakın biçimde ortaya çıkışı onsekinci yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen demokratik pratikleri önceleyen gerek siyasi alanda, gerek felsefe, bilim, sanat, teknoloji alanında yüzyıllarla ifade edilebilecek yenilik, mücadele ve gelişmeler yaşanmıştır.

²⁹⁴ Niray; **a.g.m.**, s. 8.

²⁹⁵ Uslu, Ateş; “Demokrasi”, **Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler** içinde, Hazırlayanlar: Gökhan Atılğan- E. Attila Aytekin, Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2012, s. 125.

Karanlık dönem olarak anılan, bununla birlikte sonraki yenilikler çağının tohumlarını da içinde taşıdığı söylenebilecek Ortaçağ döneminde Batı’da feodal bir yapının oluştuğu görülmektedir. Ortaçağ’da, özellikle Batı Avrupa’da oluşan bu toplum düzeninin bütün çizgileriyle ortaya çıkışı, Fransa’da 10. yüzyılda Karolenj İmparatorluğu’nun batışından, İngiltere’de, 11. yüzyılı takiben Norman istilâsından sonraya rastlamaktadır. Feodalite, çeşitli nedenlere bağlı olarak doğmuştur. Bu nedenler arasında en önemli olay Avrupa ekonomisinin içe kapanması sonucunu doğuran, Akdeniz’in doğu ve batı kıyılarının İslâm egemenliği altına girmesi olarak görülmektedir. Tanilli, bunların yanı sıra, feodalitenin oluşumunda Barbar istilâlarının da büyük rol oynadığını belirtmektedir²⁹⁶. Merkezi otoritenin parçalanması ülkelerin senyörlüklere (beyliklere) ayrılmasına neden olmuş, güvenin yitirildiği ortamda insanlar merkezi otoriteye değil bu senyörlere sığınıp bağlanmış, feodalite denilen yeni bir düzen ortaya çıkmıştır. Süreç içerisinde, Fransa’da kralın öteki senyörlerle ilişkisi, temsili rejim anlayışının ilk çekirdeği olarak değerlendirilmektedir. Feodal yapı, aralarında iktisadi ve hukuksal eşitsizliklerin olduğu, bir yanda soylular ve rahipler öte yanda köylüler ve serflerin olduğu sınıflı bir düzendir²⁹⁷. Onbirinci yüzyılda Fransa’nın yanı sıra İngiltere’de de monarşinin hüküm sürdüğü feodal bir yapı bulunmaktadır. Daha sonraki yüzyıllarda demokrasinin doğuşunu önceleyen ilk gelişmelerden biri, hatta birincisi olarak değerlendirilebilecek bir girişim 1215 yılında İngiltere’de gerçekleşmiş, kral ve baronların aralarındaki anlaşma Magna Carta’yla (Büyük Şart), baronlar, vergileriyle ilgili bazı haklar kazanmışlardır²⁹⁸. Toprak sahibi soyluların kralın otoritesini sınırlama ve kendi durumlarını sağlamlaştırma amacıyla krala imzalattıkları belgede kral soylulara “kendi rızaları olmadıkça” vergi alamayacağına ilişkin söz vermektedir. Baron adıyla anılan bu soylulara zamanla danışanların sayısının artması ve yapılan toplantılara değişik kesimlerin temsilcilerinin katılması Parlamento’nun başlangıcını oluşturan bir gelişme olarak değerlendirilmektedir²⁹⁹.

²⁹⁶ Tanilli, Server (4); **Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996, 8. Bası, ss. 31, 32.

²⁹⁷ **A.g.e.** ss. 32, 33.

²⁹⁸ Niray; **a.g.m.**, s. 9.

²⁹⁹ Tanilli, Server (2); **Uygurlık Tarihi**, Adam Yayınları, (Adam Y. 1. Basım), İstanbul, 1999, 10. Basım s. 97.

Süreç içinde, ortaçağın sonlarına doğru “uyanış” başlamış, zanaatlar gelişmiş, ticaret canlanmış, “kentli” demek olan burjuva sınıfı doğmuştur³⁰⁰. İngiltere’de Magna Carta’yla başlayan dönem, onsekinci yüzyılda Amerikan devrimi ve “son olarak en büyük etkiyi yapan Fransız Devrimi”, liberal demokrasinin biçimlenmesinde rol oynayan önemli olaylar olarak anılmaktadır³⁰¹. Burjuva sınıfı zamanla iktisadî ve sosyal alanda üstünlüğü ele geçirerek feodalizm yerine “kapitalizm”i kurmuştur; burjuva ideolojisi liberalizmdir; kavram bugünkü anlamını 19. yüzyılda kazanmakla birlikte kaynakları çok gerilere uzanmaktadır. 14. ve 15. yy. larda Rönesans, ardından Reform Hareketi, Descartes’ın deney öncesi ilkeleri reddetmesi, her şeyi aklın eleştirisine tabi kılması; liberal ideolojinin temelleri olarak değerlendirilebilecek gelişmeler arasında sayılmaktadır. Yanı sıra, “ ‘liberal ideoloji’nin genel örgüsünü oluşturan” diğer gelişmeler, 17. yy.’da İngiltere’de John Locke’un, 18. yy.’da Fransız filozoflarının düşünceleridir. “Aklın dostu”, “ilerlemeye, insanın insan olarak değerine, özgürlüğe” inanan, “–Başta dinin getirdiği- önyargılara karşı” olan, “ayrıcılıkları, örfleri, monarşinin geleneklerini” eleştiren bu düşüncelerin bütünü “Aydınlanma felsefesi” adını almaktadır³⁰². Rönesans ve arkasından gelen Reform “Aydınlanma”nın başlangıcı olarak kabul edilen gelişmelerdir. Bireyin istediği dine ve mezhebe inanmasını sağlayan inanç özgürlüğünün elde edilmesi, Katolikliğin karşısına Protestanlığın çıkışı “pek önemli bir tarih olayı” olarak değerlendirilmektedir³⁰³.

Antik Yunan’da ilk ortaya çıkışı ayrı bir paradigmada değerlendirilirse, demokrasinin gelişimi ve endüstri devriminin aynı dönemlerde gerçekleştiği görülmektedir. Bundan öte, demokrasinin gerçek anlamda gelişiminin “gelişen kapitalizm koşullarında, burjuva toplumunun sunduğu çerçevede” mümkün olduğu belirtilmektedir³⁰⁴. “Batı demokrasisi” “burjuva” olarak adlandırılan belli bir sosyal sınıfın değerlerini dile getirdiğinden bu değerleri ve bu demokrasiyi tanımlayabilme burjuva sınıfının doğuşu ve gelişimini incelemeyi gerektirmektedir³⁰⁵. Burjuvazinin

³⁰⁰ Tanilli (4); **a.g.e.**, s. 33.

³⁰¹ Niray; **a.g.m.**, ss. 8-9.

³⁰² Tanilli (4); **a.g.e.**, s. 34.

³⁰³ Tanilli, Server (1); **Yaratıcı Aklın Sentezi Felsefeye Giriş**, Adam Yayınları, İstanbul, 1997, 2. Basım, s. 214.

³⁰⁴ Uslu; **a.g.m.**, s. 136.

³⁰⁵ Tanilli (4); **a.g.e.**, s. 31.

neden olduğu sonuçlardan biri devletin gelişimiyle ilgilidir. 16. yy.da egemen olan iktisadi düşünce merkantilizm, iktisadi kalkınmanın gerçekleşebilmesi için devletin varlığını gerekli gördüğünden ve ticareti elinde bulunduran burjuvazi kendini her bakımdan güvence altına almak istediğinden devletin güçlenmesine yardımcı olmuş, bu durum ulus devletlerin gelişmesine katkıda bulunmuştur³⁰⁶. 16. yy.ın egemen iktisadi düşüncesi merkantilizmle beraber oluşmaya başlayan yeni ulusal devletler ticari kapitalizme bağlı, 16. ve 17. yy.larda egemen yönetim biçimi “mutlak monarşi”dir. Batı’da 15. ve 16. yy.lardan başlayarak, değişmekte olan sosyal ve ekonomik yapısıyla paralel gerçekleşen gelişim sürecinde derebeylikler, imparatorluklar yıkılmaya başlayarak yerlerine “ulusal devletler” kurulmaya başlamıştır. Bu süreçte farklı bir nitelik gösteren İngiltere’de rejimin monarşik görünümünün yanında “parlamentarizm” kurularak “siyasi liberalizm”in kuralları saptanmıştır. Batı’da, 18. yy.’a gelindiğinde ise gelişen burjuvazi, kral ve kiliseye karşı etkili bir güç olarak belirmektedir³⁰⁷. Burjuvazinin gelişimiyle beraber monarşilerin süregiden egemenlikleri gölgelenmeye başlamış, zamanla tehdit ya da sınırlanmalarla karşılaşmıştır. Bu dönemde, burjuvazinin çalışmaları mutlak monarşileri sınırlamaya yönelik olmuştur³⁰⁸. Devam eden süreçte ulus devletlerin oluşmaya başladığı görülmektedir. Ulus devletlerin kurulma sürecinde 18. yy.’ın sonlarından itibaren siyasal ilişkiler ve iktidarın yapısı ayrı bir içerik kazanmış, iktidarın temelinde yurttaşlar topluluğunun olduğu demokratik ilke hayata geçmiştir³⁰⁹. 18. yy. Batı uygarlığının gelişiminde önemli bir yüzyıldır. Felsefeden edebiyata aklın egemen olduğu dönemde Avrupa’da yazarları, sanatı ve gönenciyle öne çıkan ülke Fransa görünümündedir. Bu dönemde D’Alambert ve Diderot’nun Ansiklopedi’si yüzyılın simgesi haline gelmiştir. Bilim ve felsefede yeni düşünceler, araştırmalar ve bulgularla gelişme sürmektedir. İktisat biliminde ilk eserler yaratılmış, fen bilimleri yanında sosyal bilimlerin, siyaset biliminin de temelleri atılmıştır. Her toplum için amaçlananın bireylerin özgürlüğü olduğunu söyleyen Montesquieu, bu özgürlüğü gerçekleştirmek için despotluktan sakınmayı bunun için de devlette yasama, yürütme ve yargıyı birbirinden ayırmak gerektiğini ortaya koymuştur. Rousseau,

³⁰⁶ Niray; **a.g.m.**, s. 10.

³⁰⁷ Tanilli (2); **a.g.e.**, ss. 93-96.

³⁰⁸ Niray; **a.g.m.**, s. 10.

³⁰⁹ Tanilli (5); **a.g.e.**, ss. 135-136.

insanların özgür oldukları doğal yaşamdan, aralarında bir sözleşme yaparak toplum yapısına geçtiklerini ancak iktidardakilerin bu sözleşmeye uymadıklarını, egemenliğin halkta olması gerektiğini söylemiştir. Tanilli, Montesquieu'nün sisteminin bireysel ve liberal olduğunu, eşitliği savunan Rousseau'nun ise "özgürlüğü, kanunların yapılışına katılma" diye göstererek siyasal demokrasinin kurallarını koyduğunu söylemektedir. "Her iki düşüncenin de büyük etkileri olmuştur"³¹⁰. Jean-Jacques Rousseau'nun ünlü eserini Türkçe'ye çeviren Vedat Günyol, Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi*'nde, "haklı ve doğru bir toplumun temellerini atmaya çalış"tığını belirterek Toplum Sözleşmesi'nin çözüm yolunu bulduğu ana sorunun; her insanın, herkesle birleştiği halde, yine kendi buyruğunda kaldığı, eskisi kadar özgür olduğu; üyelerinden her birinin canını, malını bütün ortak güçle savunup koruduğu bir toplum biçimi bulmak olduğunu söylemektedir. Bu toplumda egemenlik halka aittir³¹¹. Rousseau toplum sözleşmesiyle neyi tanımladığını şöyle açıklamaktadır: "Özüne bağlı olmayan şeyler bir yana bırakılırsa, toplum sözleşmesi şöyle özetlenebilir: *Her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünüün bölünmez bir parçası kabul ederiz*"³¹². Rousseau, egemenliğin halk oyunun yürütülmesi olduğunu açıklarken, egemen varlığın, elindeki yasalarla iş gördüğünü söylemiştir³¹³. Bunların yanında, Rousseau'nun düşünceleri içinde göze çarpan çelişkiler bulunduğu da eklenmelidir.

Batı demokrasisinin egemen ideolojisi liberal ideolojinin bir yüzü girişim ve ticaret özgürlüğüyle belirginleşen iktisadi özgürlükken, diğer yüzü siyasal liberalizm başta "çoğulculuk" olmak üzere çeşitli ilkelere dayanmaktadır. Batı demokrasisinin başta gelen özelliği, toplumda değişik düşüncelere yaşama hakkı tanımasıdır. İçerik özgürlüğünün yanında, bu düşüncelerin özgürce açıklanmasına da olanak vermektedir. Bunlarla birlikte kuşkusuz her rejim gibi demokratik rejim de varlığına yönelik tehlikelere karşı kendini koruma hakkına sahiptir. Bu bağlamda maddi olaylar suç teşkil ederken esinlendikleri düşüncelerin yasaklanması kabul edilmemektedir. Düşüncelerin açıklanması ayrıca toplumun öğrenme ve bilgilenme özgürlüklerinin de kaynağı olarak

³¹⁰ Tanilli (2); **a.g.e.**, ss. 101-105.

³¹¹ Günyol, Vedat; "Önsöz"den, **Toplum Sözleşmesi**, Jean-Jacques Rousseau, Fransızca'dan çeviren: Vedat Günyol, Adam Yayınları, İstanbul, 1982, ss. 7, 8, 9.

³¹² Rousseau, Jean-Jacques; **Toplum Sözleşmesi**, Fransızca'dan çeviren: Vedat Günyol, Adam Yayınları, İstanbul, 1982, s. 26.

³¹³ **A.g.e.**, ss. 35, 103.

görülmektedir. Bir diğer nitelik örgütlenme özgürlüğü, dernekleşme ve partileşmeye olanak sağlamaktadır. Diğer başlıca önemli nitelikler katılımı ilgilidir. Genel oy ilkesi, yurttaşların seçmen olabilme hakkı, halkın siyasal yaşama seçimler dışında da katılabilme hakkı demokratik toplumların bellibaşlı nitelikleri arasında yer almaktadır³¹⁴.

Siyasal tarihte demokrasinin gelişiminde etkili olan bir diğer önemli olay Amerikan devrimi olarak belirlenmiştir³¹⁵. Fransız Devrimi'nin öncesinde Amerika Birleşik Devletlerinin kuruluşu demokratik sisteme göre yapılması için baskı görmüştür. O dönemde demokrasiden hâlâ halkın yönetime doğrudan katılması anlamında bahsedilmektedir. Çalışma ve tartışmaların sonunda temsilciliğin kaçınılmazlığı kabul edilmiş ancak halk içindeki "sıradan" olarak nitelenen kesimler de devletin anayasasının halk tarafından onaylanması gerekliliğini talep etmişlerdir. Temsili Yönetim sistemi güçler ayrılığını da getirerek demokrasinin tehlikelerine karşı bir çeşit savunma niteliği taşımaktadır. Politik hakların mülk sahipleriyle sınırlanması fikrine karşı çıkmış, Jefferson yaşadığı bölgeyi göz önüne alarak oy kullanma hakkına çok sayıda özgür erkek nüfusun sahip olabilmesi için yasa tasarıları önermiş, Arblaster'ın açıklamasıyla; zenginlere pek güvenmeyerek yoksullara olan inancını her fırsatta dile getirse de çağdaşları gibi halkın kim olduğu sorusunun yanıtında seçmeci bir tutum izlemiştir³¹⁶.

Niray, liberal demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan devrimler arasında en küresel etkiyi Fransız Devriminin yaptığını açıklamaktadır. Fikri temellerini Voltaire, Montesquieu ve Rousseau'da bulan Devrim, 14 Temmuz 1789'da halk ayaklanmasıyla gerçekleşerek mutlak monarşi rejimine son vermiş ve yerine liberal demokrasi ilkelerine dayanan demokratik bir rejim kurmayı amaçlamıştır³¹⁷. Tanilli, İngiltere'de 1648 ve 1688 ihtilâllerinin, sonunda burjuvazinin aristokrasıyla uzlaşmasına yol açtığını ancak Fransız Devrimi'nin "-çeşitli bocalamalara" karşın-" tam tersi bir gelişme gösterdiğini açıklamaktadır. Fransız aristokrasisi uzlaşmayınca, büyük burjuvazi zaman zaman küçük burjuvazi ve emekçi halkla işbirliği yapmış ve belli ölçüde onların isteklerini

³¹⁴ Tanilli (4); **a.g.e.**, ss. 38-42.

³¹⁵ Niray; **a.g.m.**, s. 9.

³¹⁶ Arblaster, Anthony; **Demokrasi**, Çeviren: Nilüfer Yılmaz, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1999, s. 62-65

³¹⁷ Niray; **a.g.m.**, s. 10.

yerine getirmiş, kentli ve köylü emekçi kitlenin başkaldırıları da Fransız Devrimi'ni ileriye iten unsurlar arasında yer almıştır. Fransız Devrimi'nde halk kitleleri Devrim'e katılmıştır³¹⁸. Arblaster da, demokrasi düşüncesinin “kendini bir halk hareketi olarak ve hepsinden önemlisi de modern tarihine yön veren Devrim yılları boyunca Fransız halkının politikaya doğrudan katılım yoluyla göster”diğini söylemektedir. Arblaster, Devrim'in ilkelerinin bütün dünyada örnek oluşturduğunu ileri sürerken, bu dönemde demokrasi karşıtı hareketlerle de karşılaşıldığını açıklamaktadır³¹⁹. İnsan ve Yurttaş Hakları bildirisi Fransız anayasalarına daima başlangıç olarak konulmuş, tüm Fransızlar kanun önünde eşit olmuş, egemen olan kişinin iktidarı sınırlandırılmıştır³²⁰.

Geçirilen bütün bu düşünsel, ekonomik ve sosyal gelişmelerin yüzyıllarca sürdüğünü söylemek mümkündür. Bilimsel icat ve keşifler, sanatta yeniden doğuş, dinde reform, siyaset felsefesinde gelişmeler, ekonomik hayatta canlanma ve takip eden süreçte endüstri devrimi, beraberinde toplumların demokratikleşme sürecini de barındırmaktadır. Bu süreç, çaba ve emeklerin yanında aynı zamanda savaşmaları da içermektedir. Bugün bilinen anlamda Batı demokrasisi uzun yıllara yayılan “emekçi halk kitleleri”, işçilerin mücadelelerinden sonra kazanılmıştır³²¹. Amerikan ve Fransız Devrimi'nden sonra Batı'da çok önemli sonuçlar doğuran Sanayi Devrimi'nin ortaya çıktığını açıklayan Niray, üretimin fabrikalarda yapılmaya başladığı bu devrim sonunda burjuvazinin karşısına yeni bir sınıf olarak proleteryanın çıktığını, işçi sınıfının toplumdaki adaletsizlik, sömürü ve eşitsizliğe karşı tepkileri sürecinde sosyalist düşüncenin yayıldığını belirtmektedir³²². Bu dönem; karşıtlıkların, mücadelelerin sürdüğü, yanı sıra hakların kazanıldığı yıllardır. Uslu, 19. yy.ın ilk üç çeyreğinde “demokratikleşme ve demokrasiden uzaklaşma süreçleri”nin birbirini takip ettiğini açıklarken, “Halkın, egemenliğini doğrudan kullanması fikrinin yaygınlaşması, genel oy hakkı, kadınların seçme ve seçilme haklarını kazanmaları” gibi kazanımların 19. yy. boyunca ve 20. yy. başında kademeli olarak gerçekleştiğini açıklamaktadır³²³. Savaşmaları izleyen kazanımlar zaman zaman dalgalanmalar da geçirmiştir. Tanilli,

³¹⁸ Tanilli (4); **a.g.e.**, ss. 35-36.

³¹⁹ Arblaster; **a.g.e.**, ss. 61 – 62.

³²⁰ Niray; **a.g.m.**, s. 9-10.

³²¹ Tanilli (4); **a.g.e.**, ss. 36-37.

³²² Niray; **a.g.m.**, s. 11.

³²³ Uslu; **a.g.m.**, ss. 133, 131.

emekçilerin “Seçimlerde oy hakkı”, “sendikal ve siyasal örgütlenme hakları” için mücadeleler verdiği 19. yy. boyunca çalkantıların olduğunu da belirtmektedir. Örneğin, oy hakkı yalnız erkeklerle verilmiş, birkaç yıl sonra geri alınmıştır. 1. Dünya Savaşı sonrası 2 ülkede faşist rejimler kurulmakla birlikte, demokrasinin benimsenmesinde önemli bir dönem olmuştur³²⁴. Daha sonra yükselişe geçen ve çok kuvvetlenen faşist yönetimlere karşı “demokrasi”, direnişin ve işbirliğinin ortak değeri olmuştur. Uslu, “İki savaş arası dönemde, özellikle 1930’lu yıllarda ve İkinci Dünya Savaşı sırasında komünist partiler”in “merkez sol ve kısmen de merkez sağ partilerle faşizm ve Nazizm karşıtı ittifaklar yaparken buluşulan ortak payda”nın “çoğunlukla ‘demokrasi’ ” olduğunu açıklamaktadır³²⁵. Daha sonraları, demokrasinin anlamını farklılaştırarak özünün zedelendiği girişimlere de rastlanmaktadır. 1950’lerde, kitabı “*Capitalism, Socialism and Democracy (1842)*” ile “modern elitist demokrasi kuramının (ya da demokratik elitisizm kuramının) gelişiminde rol oynayan” Joseph Schumpeter’in düşüncelerini takip edenlerin bir kısmının, demokratik bir siyasal sistemde halk yönetimini mümkün olduğunca kısıtlamaya çalışması kuramcılar arasında tartışmalara neden olmuş, sonrasında halk eylemleri belirgin biçimde canlanmış, yeni katılım talepleri arz edilmiştir³²⁶.

Batı’nın geçirdiği yüzyıllarca devam eden bir süreçte demokrasi kültürünü benimsediği ve bunun birçok toplumsal pratikte gözlenebileceği söylenebilse de, 21. yüzyıl dünyasının genel görünümü değerlendirildiğinde; Batı’nın benimsediği demokrasi anlayışının ya da bu kültürün gerek yöneten, gerek yönetilenler olarak; kitlelere nüfuz ettiği, korunulduğu ve savunulduğunu söylemek tartışmalı görünmektedir. Kavramın içinin boşaltılması ve karşıt nitelikte unsurlarla doldurulması egemen gücün çıkarları doğrultusunda oluşan ya da yeniden üretilen toplumsal gerçekliği oluşturmakta, demokratik değerler dahil olmak üzere insan ve insana dair değerler zarar görmekte ya da yıkılmaktadır. Olanbiteni “tebdil kıyafet faşizm” olarak değerlendiren Parenti, pek çok insanın faşizmi korkutucu bulmamalarını “kirli gerçek” olarak açıklarken çok sayıda insanın, gündelik hayatın içine serpilmiş çok sayıda

³²⁴ Tanilli (4); **a.g.e.**, s. 37.

³²⁵ Uslu; **a.g.m.**, s. 134.

³²⁶ Arblaster; **a.g.e.**, ss. 81, 82, 84.

baskıcı, ürkütücü olay gerçekleşirken hiçbir şey olmamış gibi olağan biçimde yaşayıp gitmesinden söz etmekte ve uyarmaktadır: “(...) İğrenç Nazi devleti taklit edilinceye, benzerleri çıkıncaya ve anayasal yönetimlerin geçmişte kalan, işlevini yitirmiş bütün örnekleri ortadan kalkıncaya kadar faşizmin hiçbir şey kazanamayacağına ısrar etmek; birçok ülkede ortaya çıkan ve kendilerini ‘demokrasi’ diye niteleyen yıkıcı, antidemokratik, otoriter tezahürleri, ciddiye almamak, hafife almak demektir”³²⁷. Bu eleştirilerle birlikte değerlendirildiğinde, Batı’nın uygarlık değerlerinde gözlemlenen zedelenme ya da başka deyişle, dünya barışı üzerinde yarattığı gölgeler; hem kendi tarihsel gelişimi, hem de söylemiyle çelişir görünmektedir.

1.3. Türkiye’de Demokrasinin Gelişimi

Türkiye’de demokrasinin gelişimi güç olmuştur ve sorunsal niteliği genişleyerek devam etmektedir. 2000’lerin onlu yıllarında, uluslararası araştırmaların da ortaya koyduğu gibi, Türkiye’de egemen olan rejim, otoriter rejimlerle demokrasinin karışımı sayılabilecek “melez rejim” olarak nitelenmektedir³²⁸. Sorunların çözümü öncelikle sorunun net olarak tanımlanmasını gerektirmektedir, bundan sonraki adımda bu sonucu doğuran nedenlerin saptanması çabasına girişilebilir. Bunu yapabilmek de mevcut durumun veri ve göstergeleriyle ortaya konmasının yanında, tarihsel süreçte kültürel ve olgusal bir incelemeye gereksinim duymaktadır. Niray ve Deniz’in açıkladığı gibi, Türk siyasal kültürünün demokrasiye bakış açısını anlamlandırabilme, tarihsel dönemleri ve bu dönemler çerçevesinde ne gibi etkileşimler yaşandığını irdelemekle mümkün olabilecektir³²⁹. Bu amaçla yapılan bir irdeleme, siyasal kültürün genel anlamda kültürle yakın ilintisi nedeniyle kültürün bütününe yönelik bir gözden geçirmeyi gerekli kılmaktadır. O nedenle Türkiye’de demokrasi kültürünün niteliklerine yönelik bir belirleme yapma girişimi, siyasal kültürün ve bu kültürün içinde yerleştiği

³²⁷ Parenti, Michael; **Kirli Gerçekler**, Çeviren: Ali Tartanoğlu, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997, s. 50.

³²⁸ Economic Intelligence Unit Democracy Index, 2011.

Ekonomist Demokrasi Endeksi, 2011. (Economic Intelligence Unit Report, 2011, The Economist)

<http://eiu.com>

http://www.sida.se/Global/About%20Sida/S%C3%A5%20arbetar%20vi/EIU_Democracy_Index_Dec2011.pdf (Erişim 03.11.2012)

³²⁹ Niray, Nasır–Didem Deniz; “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Demokrasi ve Siyasal Kültür Paradigmaları”, **Siyasal Kültür Yazıları** içinde, Derleyen: Nasır Niray, Derin Yayınları, İstanbul, 2009, s. 70.

kültürün nitelikleri, toplumsal gerçeklikteki karşılığı ve geçirdiği süreçleri incelemeyi içermektedir.

Kışlalı, bugünkü Anadolu Türk kültürünün, “Orta Asya, İslam, Anadolu ve Kemalist Devrim” olmak üzere dört temel kaynağından söz edebileceğimizi açıklamaktadır³³⁰. Türk kültürünün Orta Asya kökenli unsurları daha çok “göçebelik”, ve “Şamanizm”le ilgilidir. Doğal koşulların, iklimin getirdiği zorunluluklar nedeniyle sürdürülen göçebelik, beraberinde dayanışmayı ve göreceli eşitliği getirmiştir. Bu durum, kararların tartışılarak alınması sonucunu doğurmuş, böyle bir ortam eşitliği ve “ilkel” bazı demokratik alışkanlıkları kolaylaştırırken, “bireyciliği” de zorlaştırmıştır³³¹. Yaşam koşullarının getirdiği zorunluluklarla ilişkilendirilen bu niteliklerin yanı sıra, Orta Asya Türklerinde kadının konumu, demokratik toplum yapısının çok önemli niteliklerinden biri olması nedeniyle de ayrıca dikkati çekmektedir. Kışlalı, Türklerin İslamdan önceki dinleri olan Şamanizmin en önemli özelliklerinden birinin kadına verilen değer olduğunu açıklamakta; Türklerin dinlerini değiştirdikten sonra da kadına bakışlarının hiçbir zaman Arap ve İran benzeri olmadığını söylemektedir³³². Karpat da benzer hususlara dikkat çekerek Orta Asya’da yaşayan ve aynı dili konuşan Turan veya Türk aşiretlerinin Arap aşiretlerinden farklı olarak, yöneticilerinin emri altında olsalar da aşiret içi bir “demokrasi”nin görüldüğünü, kişilerin hürriyetlerini korudukları bir hayat düzeninin olduğunu açıklamaktadır. Orta Asya aşiretlerinde doğa ve iklim koşulları suyun, otlakların paylaşımını ve yönetimi getirirken işbirliklerin yanı sıra bu koşullara uygun yönetim biçimleri ve eşitlikçi bir toplum yapısını doğurmuştur. Karpat, dayanışma ve ortak hareket etme kültürünün Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde toplumu birleştirmede etkili olduğu görüşündedir³³³.

Toplumsal pratik ve kültürün iç içeliği nedeniyle, demokratik niteliklere yönelik yapılan çalışmalar, söz konusu bu tarihsel özelliklerle birlikte daha aydınlatıcı olmaktadır. Niray ve Deniz, demokrasi kavramının toplumun her tarafına yayılmış siyasal bir olgu olması ve “her türlü ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel, düşünsel,

³³⁰ Kışlalı (1); **a.g.e.**, s. 128.

³³¹ **A.g.e.**, s. 128.

³³² **A.g.e.**, ss. 128-129.

³³³ Karpat; **a.g.e.**, ss. 20, 24.

konjonktürel, ulusal – uluslararası ve hatta ekolojik vb. unsurları” içermesinden hareketle, ülkelerin demokratikleşme süreçlerini incelerken sadece anayasal ve fikirselle nitelikteki gelişmelerin alınmasını yanlış bir yönlendirme olarak değerlendirmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye’nin demokratikleşme sürecini ve bu yolda edindiği siyasal kültürü; “siyasal temeller”, “ekonomik ve sosyal temeller” ve “dış politika temelleri” olarak 3 ana başlık altında toplayarak incelemiştir³³⁴. Benzer denilebilecek bir yaklaşım içinde olan Kışlalı, demokrasinin yaşama geçirilmesinde demokrasi kültürünün zorunluluğunu vurgulamakta; demokrasi kültürünün temel iki ögesini “hoşgörü” ve “uzlaşma” olarak adlandırmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde “Anadolu’daki farklı hoşgörü alışkanlığı, göçebe kültürünün ögesi olan ‘eşitlik’ ve ‘ilkel demokrasi’ gelenekleriyle birleşince, ortaya çok yönlü, çok boyutlu ve –insan ilişkileri açısından çok olumlu bir kültür sentezi çıkmıştır”³³⁵. Bu kültür sentezi ancak ona uygun ekonomik ve siyasi koşulların varlığıyla işlerlik kazanabilmektedir. “Kemalist Devrim” olarak adlandırılan büyük değişim, bu kültürel temel üzerinde “insan aklına getirilmiş sınırlandırmaları kaldırarak, Anadolu’yu ‘Aydınlanma Çağı’na açmayı” amaçlamış, “İslam’ın ilk beşyüz yılında” ve “Osmanlı’nın yükselme döneminde (14., 15. ve 16. yüzyıllar) yaptığı gibi, dini, devlet işlerinden, ticaret ve kültür işlerinden” ayırmıştır³³⁶. Türkiye’nin birikiminde demokrasiyi destekleyen bazı öğeler bulunsa da, karşı etki yaratan çatışmasal unsurların ve ekonomik, eğitsel, teknolojik eksikliklerin büyük güçlükler yarattığı görülmektedir. Kışlalı, demokrasinin oluşabilmesi ve yaşayabilmesi için gerekli olan “sanayileşme, kentleşme, yoksulluktan kurtulma, belirli bir eğitim düzeyine ulaşma,...” gibi koşulların ve yerleşmiş yaygın bir demokratik kültürün olmadığını açıklayarak; güçlerin paylaşıldığı-dengelandığı örgütlerden, yaygın kitle iletişim araçlarından ve Batı’da demokrasiyi yaratan iki temel sınıf olan burjuvazi ve işçi sınıfından yoksun 1920’lerin Anadolu’sunda; Avrupa’da demokrasinin gerileyip faşizmin yükseldiği bir dönemde, Mustafa Kemal Atatürk’ün demokratik sistemi oluşturma amacıyla cumhuriyeti kurduğunu açıklayarak Atatürk’ün şu sözlerini aktarmaktadır:

³³⁴ Niray-Deniz; **a.g.m.**, s. 71.

³³⁵ Kışlalı (1); **a.g.e.**, s. 130.

³³⁶ **A.g.e.**, ss. 130-131.

“Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz cumhuriyeti kurduk, on yaşını doldururken demokrasinin bütün gereklerini sırası geldikçe uygulamaya koymalıdır. Milli egemenlik esasına dayalı memleketlerde siyasi partilerin var olması tabiidir. Türkiye Cumhuriyeti’nde de birbirini denetleyen partilerin doğacağına şüphe yoktur.”³³⁷.

Türkiye’nin Demokratikleşme Sürecinde Tarihsel İzlek

Türkiye’nin demokratikleşme sürecinin tarihsel incelemesinde başlangıç kabul edilen dönem bazı görüşlere göre 17. yy., bazı görüşlere göre ise 19. yy’dır. Çavdar, “egemenliğin paylaşımını içeren dönüşümler” olarak nitelediği girişimlerin geçmişini “Padişah IV. Mustafa’nın tahta çıkışında, Nizamı Cedid’in kaldırılması sırasında, Sultan ile kulları arasında kurulacak yeni ilişkilerin ana koşullarını belirleyen bir nevi ant niteliğinde” olduğunu söylediği Şer’i Hüccet’in kabulünden başlatmaktadır³³⁸. Tanilli ise Türkiye’de demokratikleşme sürecinin başlangıcını “Koçi Bey risâlesi”ne* kadar götüren görüşten söz etmektedir³³⁹. Demokratikleşmeyi anayasaların oluşumuyla birlikte değerlendiren çoğunluk görüşü bu süreci 1808 yılında imzalanan Sened-i İttifak’la başlatmaktadır. Çavdar’a göre, Sened-i İttifak, “şer’i sözleşmeye oranla daha geniş ve etkili bir egemenlik paylaşımı belgesidir”³⁴⁰. “18. yy. boyunca merkez ve taşra bürokrasisi ile yerel orta sınıf arasında” artan gerginliğin patlak vermesi sonunda taşra halkı, kendi yerel liderleri etrafında toplanarak merkezi devletin bürokrasisine cephe almış, halkın desteğinin artmasıyla idare ettikleri araziye sahip çıkan ayanlar, merkezi bürokrasiye (devlete ve sultana değil) meydan okuyarak, idare ettikleri arazinin mülkiyetini talep etmişler, Rumeli ayanının iktidara getirdiği II. Mahmut da *Sened-i İttifak* ile ayanın isteklerini gerçekleştirmişti³⁴¹. Demokrasinin başlangıcı olarak nitelendirilen bu girişimlerin kitlesel olduğunu ve geniş halk kesimlerini içerdiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Osmanlı’daki modernleşme hareketlerinin 19. yy.’daki anayasacılık hareketleri ile başladığı görüşünde olan Niray, bunları Batıdaki

³³⁷ Kışlalı, Ahmet Taner (2); **Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1994, s. 17-18.

³³⁸ Çavdar, Tevfik (1); **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, 4. Baskı ss. 22-23.

* 17. yüzyılda saray görevlisi Koçi Bey tarafından hazırlanıp padişaha verilen, devlet içindeki bozulmayı kapsamlı olarak anlatan rapor.

³³⁹ Tanilli (4); **a.g.e.**, s. 79.

³⁴⁰ Çavdar (1); **a.g.e.**, s. 23.

³⁴¹ Karpat; **a.g.e.**, s. 33.

anayasacılık hareketlerinin bir serpiyesi olarak görmek mümkünse de bunların aşağıdan yukarıya doğru bir toplumsal hareketle doğmadığını belirtmekte, ilk batılılaşma hareketleri olarak nitelendirilebilecek Tanzimat ve Islahat Fermanlarının dış baskılar sonucu oluştuğunu açıklamaktadır. 1808 yılında padişah ile ayanlar arasında imzalanan, anayasacılık hareketinin öncüsü sayılabilecek Sened-i İttifak'ı ise “Türk tarihinin Magna Carta'sı olarak gören yazarlar” bulunsa da, “toplumu Magna Carta'ya götüren süreçte, feodal beylerin kralın iktidarına karşı tepkisinin söz konusu” olduğunu, Sened-i İttifak'ın ise “tamamen merkezin bir hareketi olduğunu ve oluşumunda kamuoyu unsurundan söz” edilemeyeceğini belirtmektedir³⁴². Demokratikleşmenin anayasacılık hareketleriyle yakın bir ilişkisi olduğunu kabul eden Tanilli ise³⁴³, Türkiye’de anayasacılık hareketlerinin 19. yy.’ın sonlarında doğduğunu ancak Batı’daki örneklerinden farklı olarak sınıfsal nitelik taşımadığını açıklamaktadır. İlk kez “parlamentolu”, ancak “parlamentar” olmayan bir düzen getiren 1876 Anayasası’nın ardından, parlamentolu düzen, 1908 yılında İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra yapılan çeşitli anayasa değişiklikleriyle, “hiç olmazsa biçimsel bakımdan” “parlamentar” bir nitelik kazanmıştır³⁴⁴. Niray, Senedi İttifak’tan sonra 1876 yılında kabul edilen Kanun-i Esasi’nin ilk anayasa olarak nitelendirilebileceğini belirterek, Mebusan ve Ayan meclisinden oluşan bir parlamentar sistem oluşturulduğunu, “ancak, padişahın yetkilerinde diğer parlamentar sistemlerde olduğu gibi bir kısıtlamaya gidilmediği”ni açıklamaktadır³⁴⁵. İlk Anayasa olarak değerlendirilen Kanun-i Esasi’ye ilişkin başka bir açıklamada Karpat, 1876 Anayasası’nın Belçika Anayasası’nı model aldığını belirtirken, Anayasanın İslam ve Osmanlı kültüründe yeri olmadığını savunanların çokluğundan söz etmektedir³⁴⁶. Osmanlı İmparatorluğu’nun gerçek anlamda parlamentarliğe geçişi ancak 1908 tarihli İkinci Meşrutiyetle gerçekleşmiştir. Bu dönemde, Kanun-i Esasi’de yapılan birtakım değişikliklerle padişahın yetkileri sınırlandırılarak meclisin yetkileri artırılmıştır³⁴⁷. 1908 Devrimi’nin mimarı olarak anılan İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1913’te aynı adla siyasi partiye dönüşmüştür.

³⁴² Niray; **a.g.m.**, s. 12.

³⁴³ Tanilli (2); **a.g.e.**, s. 384.

³⁴⁴ Tanilli (4); **a.g.e.**, ss. 117-118.

³⁴⁵ Niray; **a.g.m.**, s. 13.

³⁴⁶ Karpat; **a.g.e.**, s. 43.

³⁴⁷ Niray; **a.g.m.**, s. 13.

Karpat, İttihat ve Terakki'nin "ilk kez belli siyasi düşünceleri savunarak bunları yürürlüğe koyacak siyasi bir örgütün, partinin ortaya çıkmasını" sağladığını söylemektedir³⁴⁸.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş, parçalanma ve işgal edilmesi süreci sonunda başlayan Kurtuluş Savaşı devam ederken 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulmuştur. Tanilli, bu meclisin yalnızca yasama yetkisini kullanan basit bir parlamento olmadığını, bütün yetkilerin onda toplandığını açıklamaktadır. Bu dönemde hazırlanan 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanunu doğrudan doğruya "meclis üstünlüğü"ne dayanan bir yönetim biçimini düzenlemektedir. Cumhuriyet'in ilanından sonra yapılan 1924 Anayasası ise meclis hükümeti sistemi ile parlamenter sistemi bir araya getirme çabası gütmektedir³⁴⁹. Kurtuluş Savaşı'nın sonunda imzalanan Lozan Antlaşması'ndan bir süre sonra 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı temel bir rejim değişikliğidir. Rejimle amaçlanan sözcüğün içinde açıklanmaktadır. Bilindiği gibi "Cumhur" terimi "halk" anlamına; cumhuriyet ise "halk idaresi" yani "demokrasi" anlamına gelmektedir³⁵⁰. "(...) bir siyasal ve sosyal mucize sayılabilecek Milli Mücadele ve Birinci Millet Meclisi (1920-23)"ni "hem demokrasi hem de milli beraberlik örneği" olarak betimleyen Karpat, "Milli Mücadele"nin, "Büyük Millet Meclisi nezaretinde ve onun emriyle yürütüldüğü için sivil bir savunma hareketi olarak görülme"si gerektiğini belirtmektedir. Karpat'ın söylediği gibi; "Türkiye'de demokrasinin ruhunu Milli Mücadele'de ve Birinci Büyük Millet Meclisi'nde bulmak mümkündür"³⁵¹. Taner Timur, Türk devrimine ulusal demokratik devrim niteliği veren iki ilkedden birincisinin Amasya Genelgesi'yle dünyaya duyurulmuş olan "egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" ilkesinin; ikincisinin ise, ilk defa Erzurum Kongresi'nde dile getirilen, egemenliğin milli sınırlar içinde uygulanacağını ifade eden ilke olduğunu açıklamaktadır³⁵². Bir halkın vatanı ve bağımsızlığını savunma amacıyla savaşı ve bunu Millet Meclisi kurarak sürdürmesi Kurtuluş Savaşı'nı herhangi bir savaştan ayrı kılan önemli nitelikleri arasında belirlemektedir. "Böylelikle Türk kurtuluş savaşının hem

³⁴⁸ Karpat; **a.g.e.**, ss. 45-46.

³⁴⁹ Tanilli (4); **a.g.e.**, s. 119.

³⁵⁰ Karpat; **a.g.e.**, s. 49.

³⁵¹ **A.g.e.**, s. 50.

³⁵² Niray-Deniz; Aktaran. **a.g.m.**, s. 71-72. Taner Timur; **Türk Devrimi ve Sonrası**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001 s. 271.

emperyalizme karşı bağımsızlık, hem de monarşik yönetime karşı ulusal bir demokrasi savaşı olduğu” söylenebilmektedir³⁵³. “Mustafa Kemal ‘Amasya Bildirisi’nde tek çözüm yolunun ‘ulusun azim ve iradesinde’ bulunduğunu ileri sürerken, katılımın gerekliliğini vurgulamak istiyordu” diye açıklayan Çavdar da, alınması gereken zorunlu kararların kongreler aracılığıyla gündeme getirilmesi, tartışılması ve kararların böylece alınmasındaki amacın kamuoyunun sürekli biçimde, bir yerde tüm ulusun, bu kararlara katılımını sağlamak olduğunu belirtmektedir³⁵⁴.

Batı’nın gerçekleştirdiği dinde reform, endüstrileşme gibi atılımları gerçekleştirilmemiş, okuryazarlık oranı yüzde on dolaylarında olan, uzun savaş yıllarının getirdiği yıpranmışlıkla birçok eksikliği ve sorunu barındıran Cumhuriyet’in ilk yılları, iyileşme ve gelişim yolunda gereken girişimleri gerçekleştirirken bir yandan da Cumhuriyet karşıtlığı, hilafet yanlılığı, iç isyan ve ayaklanmalarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1923 Aralık’ında başbakana halifelikle ilgili yazılan bir mektubun bazı İstanbul gazetelerinde yayımlanmasının ardından bazı gazeteciler tutuklanmış, Çavdar’ın açıklamasıyla; “Savcı 15 Aralık 1923’te iddianamesini okumuş, sanıklar ve avukatları mektubun gazetecilik gereği olarak yayımladığı üzerinde durarak savunmalarını yapmışlardır. 2 Ocak 1924’te kararını açıklayan mahkeme, mektubun yayımlanmasını suç olarak nitelemiş, fakat sanıkların bunu yayımlarken açık bir suç kasıtları olmadığı için beraatlerine karar vermiştir”³⁵⁵. Takip eden yıllarda benzer olayların yaşandığı görülmektedir. Şeyh Sait ayaklanmasının ardından çıkarılan “Takrir-i Sükûn” yasasının uygulanma sürecinde ülke gergin ve baskıcı zamanlar geçirmiş, bazı gazete ve dergiler kapanmış, bazı gazetecilerin tutuklanması istenmiştir. Çavdar’ın aktarımıyla; gazeteciler Gazi Paşa’ya affedilmeleri için telgraflar çekmişler, davanın sonunda bir kişi Ankara İstiklal Mahkemesi’ne gönderilmiş, diğer gazetecilerin “adem-i mesuliyetlerine” (sorumsuzluklarına) karar verilmiştir³⁵⁶.

Cumhuriyet idaresinin taşıdığı öz anlam ve hakim siyasi düşünce demokrasidir. Amacın “Batı demokrasilerine benzer bir rejim kurmak olduğu açıkça belirtilmiştir”³⁵⁷.

³⁵³ **A.g.m.**, s. 72

³⁵⁴ Çavdar (1); **a.g.e.**, s. 183

³⁵⁵ **A.g.e.**, ss. 287-289

³⁵⁶ **A.g.e.**, ss. 303- 313

³⁵⁷ Niray; **a.g.m.**, s. 14

Mustafa Kemal çoğulcu yapıyı gerçekleştirmek için birden fazla siyasi partinin kurulmasını desteklemiş ancak farklı amaçlara yönelmeleri sonucu bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır³⁵⁸. 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuş, 3 Haziran 1925'de kapatılmıştır³⁵⁹. Diğer bir girişim Serbest Fırka'nın kuruluşudur. "Fethi Bey (Okyar), partiyi doğrudan doğruya Mustafa Kemal'in teklifi üzerine 12 Ağustos 1930 tarihinde resmen" kurmuş, "Serbest Fırka liderleri 17 Kasım 1930'da partilerini kapatma kararı" almışlardır³⁶⁰.

Aynı dönemde Menemen'de gerçekleşen, Türkiye'de demokrasi kültürünün darboğazlarını ve demokrasinin güvencesi cumhuriyet rejiminin yaşadığı sıkıntı ve sorunları net biçimde gösteren insanlık dışı olayı "Türkiye'de Demokrasi Tarihi 1839-1950" kitabının yazarı Tevfik Çavdar şöyle aktarmaktadır:

"Serbest Fırka'nın kendini feshetmesinden sonra 23 Aralık 1930'da Menemen'de bir Nakşibendi ayaklanması olayı patlak verdi. Nakşibendi tarikatından Laz İsmail Hoca'nın kışkırtmaları sonucu kendini mehdi ilan eden Derviş Mehmet serbest fırkanın yarattığı muhalefet ortamından da yararlanarak Manisa çevresinde örgütlenmeye başladı." Derviş Mehmet ve arkadaşları halkı isyana sevk ederek tekbir sesleriyle Hükümet meydanına yürürler. "Olayların büyüdüğünü gören Jandarma Alay Kumandanı, bir öğretmen olan yedeksubay (Mülazım) Mustafa Fehmi Kubilay'la bir takım eri kalabalığı dağıtmaları için Hükümet Konağına gönderdi. Burada Kubilay, Derviş Mehmet'ten teslim olmasını istedi. İsyancılar ateş açarak Kubilay'ı yaraladı. Askerler kaçıştı. Bunun üzerine yalnız kalan Kubilay'ı yakalayan Derviş Mehmet ve arkadaşları Kubilay'ın başını, kalabalığın tekbir sesleri arasında, testereyle kestiler. Kesik başı yeşil bayrağın mızrağına bağlayıp Menemen'i dolaşmaya başladılar. Kubilay'ın kanını da içen Derviş Mehmet 'Kalkın ahali, Müslümanlığı kurtaralım' diye bağırıyordu"³⁶¹.

Olayın ardından uzun yıllar çok partili sisteme geçemeyen Türkiye 1946 yılında çok partili siyasal sisteme geçişi sağlasa da dinin siyasete alet edilme olgusu devam etmiştir. Niray, "Cumhuriyet'in getirdiği laiklik anlayışı ve Osmanlı'dan devralınan sistemin köklü bir değişime uğratılması"nı, İslamcı çevrenin 'dinden sapma' olarak değerlendirdiğini ve tepkilere yol açtığını, dinin siyasallaşmasına karşı olan laiklik

³⁵⁸ A.g.m., s. 14.

³⁵⁹ Çavdar (1); a.g.e., ss. 296, 312.

³⁶⁰ Karpat; a.g.e., ss. 152-153.

³⁶¹ Çavdar (1); a.g.e., ss. 335-336.

anlayışını İslamcı düşüncenin dinsizlik olarak nitelendirdiğini belirtmektedir. Türkiye'nin çok partili hayata geçişinde Demokrat Parti (DP) bu süreci kendi lehine dönüştürmeyi başarmıştır³⁶².

Çok partili hayata geçiş süreci 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla başlamış, 1950'de mecliste çoğunluğu elde etmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak çok partili sistemin gerektirdiği anayasa değişiklikleri yapılmamış, gereken yapılar kurulmamıştır. 1924 anayasasının tek parti düzenine uygun olduğu görülmektedir. Anayasada gerekli düzenlemelerin yapılmaması ülkeyi bir bunalıma sürüklemiş, Demokrat Parti'nin yöneticileri baskıcı yöntemlere başvurmaktan kaçınmamış, 1950-1960 dönemini kapsayan Demokrat Parti döneminde demokrasi “henüz endüstrileşmenin ivme kazanmamış olması ve geniş köylü kitlelerinin seçmen tabanını oluşturması nedeniyle”, yanlış bir şekilde yorumlanmıştır³⁶³. Karpat, 1946-50 dönemini “Türk demokrasisi için bir bakıma bu ulusun tarihinden ve demokratik geleneklerinden gelen deneyimleri ve özlemi, Batı demokrasilerinin felsefeleri ve eylem şekilleriyle birleştirerek kendi ihtiyaç ve kültürüne uygun bir demokrasi kurma mücadelesinin başlangıcı” sayılabileceği şeklinde değerlendirmektedir³⁶⁴. Tanilli ise, Demokrat Parti'yi “halk yığınlarının geniş ilgi ve desteğini görse de”, özünde halka karşı ve çıkarları geniş halk kitlelerinin çıkarlarıyla zıtlaşan sınıf ve zümrelerin, dışa bağımlı büyük sermayenin sözcüsü olarak değerlendirmiş, Demokrat Parti'nin “toplumdaki en geri ve kapitalizm öncesi kesimlerle bağlaşıklığını sağlamlaştıran” ve “onların sömürü ağı içindeki geniş halk yığınlarına dayanarak iktidara gel”diğini söylemiştir³⁶⁵. Bu dönemde görülen sorunlar sadece anayasadan kaynaklananlarla sınırlı görünmemektedir. Niray, Demokrat Parti zamanında yaşanan anayasal sorunların yanında ekonomik ve toplumsal bazı sorunların da Türkiye'nin gündeminde yer aldığını ve demokrasinin varlığını tehlikeye soktuğunu açıklamaktadır³⁶⁶. Ekonomik sorunların çoğalmasıyla birlikte iktidarın takındığı baskıcı tutum giderek artmıştır. Tufan Türenç ve Erhan Akyıldız, Abdi İpekçi'nin hayatını kaleme aldıkları *Bir Gazetecinin Hayatı - 28 Yıl Sonra Abdi İpekçi* adlı kitaplarında o

³⁶² Niray; **a.g.m.**, s. 15.

³⁶³ **A.g.m.**, s. 15.

³⁶⁴ Karpat; **a.g.e.**, s. 52.

³⁶⁵ Tanilli (2); **a.g.e.**, ss. 387-388.

³⁶⁶ Niray; **a.g.m.**, s. 15.

yılları ve yaşanan sorunları şu sözlerle dile getirmektedirler: “1950’li yılların ikinci yarısı, iktidardaki Demokrat Parti için yavaş yavaş tehlike çanlarının da çalmaya başladığı yıllardı. Bu gelişmelerin hırçınlığı içinde DP’nin muhalefet partilerine karşı tavırlarında da sertleşmeler gözlenirken, aralarında *Milliyet*’in de olduğu birçok gazete muhalefetten yana ağırlıklarını koyuyorlardı...”³⁶⁷. Demokrat Parti on yıllık iktidarında Türk tarımını bir dereceye kadar modernleştirmiş, ülkenin sanayi tabanını genişletmiş, yeni karayollarıyla ülkeyi ticarete açmış, köylerin dış dünyayla bağlantısını sağlamışsa da maliye ve devlet gelirlerinin yöneliminde yanlış politikalar uygulanmış, çok büyük bir açık, borç, enflasyon ve karaborsaya yol açmıştı³⁶⁸. Karpat bu dönemi demokrasiye olan etkileri nedeniyle olumlu niteliklerle değerlendirmesinin yanında, kısa zamanda demokrasiden uzaklaşılmasını, CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)’nin kapatılması için kurulan komisyonları, İsmet İnönü’ye uygulanan baskıları büyük eksiklikler olarak görmektedir³⁶⁹. Çavdar, “olaylar zincirinin ilk adımı”nın Yeşilhisar’da (Kayseri) atıldığını açıklamaktadır. “Tarım Kredi Kooperatifi”nde yapılan seçimi CHP eğilimlilerin kazanmasıyla başlayan olaylarda silahlı DP’liler CHP’lilere saldırmış, yaralananlar olmuş, bu olayın gazetelere yansımaları engellemek için yayın yasağı konmuştur. O günlerde yayın yasağına sık sık başvurulmakta, yasak uygulanan gazetelerin sütunları boş, bembeyaz çıkmaktadır³⁷⁰. “60’lı yılları karşılamaya hazırlanan Türkiye’nin, “iktidardaki DP’nin tutumundan kaynaklanan gergin bir siyasal ortam” yaşadığını belirten Türeñç ve Akyıldız da 1957 seçimlerinde büyük ölçüde oy kaybetmesine rağmen, uygulanan “çoğunluk sistemi” nedeniyle iktidarda kalabilen Demokrat Parti’nin, 60’lı yıllar yaklaştığı günlerde özellikle basına karşı son derece sert bir tavır almaya başladığını açıklamaktadırlar. Gazeteler kapatılmakta, gazeteciler hapse atılmakta, uygulanan sansür nedeniyle gazetelerin birinci sayfalarında son anda çıkarılan haberler beyaz boşluklara neden olmaktadır. Bazen gazete manşetlerinin bile beyaz olarak çıktığı görülmektedir³⁷¹.

³⁶⁷ Türeñç, Tufan–Erhan Akyıldız (2007); **Bir Gazetecinin Hayatı - 28 Yıl Sonra Abdi İpekçi**, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, 2. Baskı s. 110.

³⁶⁸ Niray; **a.g.m.**, s. 15.

³⁶⁹ Karpat; **a.g.e.**, s. 55.

³⁷⁰ Çavdar, Tefik (2); **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950’den Günümüze**, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, 4. Baskı s. 74.

³⁷¹ Türeñç-Akyıldız; **a.g.e.**, ss. 114-115.

Çok partililik, demokratik bir sistemin zorunlu niteliklerinden olsa da demokratik bir toplum olabilmek için yeterli olmadığı görülmektedir. Çavdar, 1950-1960 arasını “demokratikleşme açısından ele geçirilmiş büyük bir fırsattır” şeklinde değerlendirirken, sözlerini “ne yazık ki ele geçirilen bu fırsat kaçırılmıştır” diyerek tamamlamaktadır³⁷². Demokrat Parti, muhalefet olduğu dönemde seçim meydanlarında verdiği sözleri; demokratik kuralları ve kurumları yaşama geçirememiş, aksine daha despot nitelikli bir devlet yapısına ulaşmaya çalışmıştır. O yıllarda ülkeye yerleştirilmek istenen demokrasi anlayışına egemen iki ögenin birincisi dört yılda bir seçim yapmak, diğeri de seçimde çoğunluğu kazanan partinin kayıtsız şartsız egemenliği olarak şekillenmektedir³⁷³.

Sorunlu ve baskıcı dönem olağan biçimde sonlanmamıştır. 27 Mayıs 1960'ta Silahlı Kuvvetler, yönetime el koyduğunu açıklamıştır³⁷⁴. Ancak ardından hazırlanan anayasa, demokrasiyi güçlendirici nitelikler taşımaktadır. Bilim adamlarından oluşan bir kurulun hazırladığı 1961 Anayasası “dünyanın en ileri ve en demokratik anayasalarından biri” olarak nitelendirilmektedir³⁷⁵. Kurucu Meclis'in 1961'de hazırladığı ve çeşitli görüşmelerden sonra kabul ettiği Anayasa'da ilk kez güçler ayrılığı ilkesi işlerlik kazanarak yasaları denetleyici mekanizma olarak Anayasa Mahkemesi oluşturulmuştur. Özgürlüklerden yana olan 1961 Anayasası, 1924 Anayasası'ndan farklı olarak “(...) yalnız ‘klasik hakları değil, ‘iktisadi ve sosyal hakları’ da”³⁷⁶ kabul eden, örgütlenmeyi destekleyen bir Anayasadır. 1982 Anayasası bu nitelikleri desteklememektedir. 1965 yılında iktidara gelen Adalet Partisi (AP) lideri Demirel uzun iktidar döneminde 1961 Anayasası'ndan çok şikayet etmiştir³⁷⁷. Bu dönemde demokrasiyle bağdaşmayan uygulamalar olmuş, süreç 12 Mart 1971'de “Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları”nın “Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a bir muhtıra ver”mesiyle devam etmiştir. Öymen'in belirttiği gibi; “Askerlerin talepleri arasında anayasa değişiklikleri de vardı. Ama askerler şimdi, 27 Mayıs'ı yapan askerlerin

³⁷² Çavdar (2); **a.g.e.**, s. 80.

³⁷³ **A.g.e.**, ss. 80-81.

³⁷⁴ **A.g.e.**, s. 79.

³⁷⁵ Niray; **a.g.m.**, s. 16.

³⁷⁶ Tanilli (2); **a.g.e.**, s. 390.

³⁷⁷ Öymen, Onur; **Demokrasiden Diktatörlüğe İktidar Uğruna Demokrasiyi Feda Edenler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011 s. 397.

hazırlattığı anayasadaki bazı özgürlüklerin kısıtlanmasını istiyorlardı”³⁷⁸. 12 Mart sonrası çok sayıda demokratik ihlalin yaşandığı, sol düşünceli ya da AP’ye muhalif “çok sayıda profesör, yazar, sanatçı, öğretmen, avukat, sendikacı öğrenci ve işçi”nin hapsedildiği, yargılamalar sırasında “hukukun ilkelerinin tamamen göz ardı edildiği” bir dönem olduğu bilinmektedir³⁷⁹. 12 Mart rejimi 1961 Anayasası’nın getirdiği hakları kısıtlamış, “(...) yaptığı değişikliklerle 1961 Anayasası’nın, gerçekten demokrat, özgürlükçü, giderek ‘sola açık’ sistemini altüst et”miştir³⁸⁰.

1970’ler siyasi çalkantılar, ekonomik bunalımlar, suikastler ve katliamlarla geçen acılı, sorunlu yıllardır. Görünüşte bu sorunları sona erdirme amacı güden 12 Eylül 1980 askeri darbesi ise “temel hak ve özgürlükleri korumaktan çok sınırlayan ve kısıtlayan 1982 Anayasası”nı³⁸¹ hazırlayan; demokratik düşünce ve oluşumları ezen, yok eden; Türkiye’yi, 21. yüzyılın ilk döneminde demokrasi krizinin yaşandığı bir duruma getiren karar ve uygulamaları barındıran bir eylemdir. Burada dikkate değer bir husus 1982 Anayasası’nın halkın %91.37 gibi bir çoğunluğunun onayını alarak kabul edilmiş olmasıdır.

Öymen’in “Türkiye’nin yakın tarihindeki en ciddi siyasi bunalımlarından biri” olarak niteliği 28 Şubat Olayında ise, başbakanın “Başbakanlık Konutunda tarikat liderlerine ve şeyhlere verdiği iftar yemeği”, bir belediyenin düzenlediği “Kudüs gecesi”nde cihat oyunu sahnelemesi gibi simge olaylarla belirginleşen bir siyaset anlayışı ve iktidardaki koalisyon ortağı partide çalkantılar yaşanması sonunda 28 Şubat 1997 yılında Başbakan dahil bütün MGK (Milli Güvenlik Kurulu) üyelerinin imzaladığı kararlar alınmıştır³⁸².

Doksanlı yılların sonu, ikibinlerin başında olumlu olarak nitelenebilecek kısa bir dönemin ardından 2001 yılında alevlenen ekonomik kriz, durgunluğu getirmiş, ardından, iktidardaki Bülent Ecevit’in sağlık sorunları halkta “görevden çekilmesinin daha iyi olacağı” görüşleri doğurmuş, Demokratik Sol Parti içinden gerçekleşen kopuşlar yeni bir parti oluşturmuş ancak topluma yaydığı vaat ve umut atmosferini

³⁷⁸ A.g.e., s. 398.

³⁷⁹ A.g.e., s. 399.

³⁸⁰ Tanilli (2); a.g.e., s. 392.

³⁸¹ Niray; a.g.m., s. 16.

³⁸² Öymen; a.g.e., ss. 427-428.

değerlendirememiş, bir yapıyı bozmanın ötesinde bir şey gerçekleştirememiştir. Erken seçim kararıyla sonuçlanan bu süreç sonunda 2002 yılında yapılan seçimlerin ardından Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidar olmuş, başlangıçta Avrupa Birliği ile yakınlaşma söylemi izlenmiş, zaman içerisinde demokratik değerlerde önemli kayıplar yaşanırken, her türlü etnik grup, din, mezhep, inanca sahip bütün yurttaşların birliğini sağlayan ulus devlet niteliğine karşı resmi açıklamalara rastlanılmasının yanında, demokrasinin varlığında belirgin rol oynayan laiklik ilkesinin korunmasına ilişkin kuşklar oluşmuştur. Toplumda çatışmacı, baskı ve tehdit oluşturan korku ikliminin hakim olduğu gözlenmektedir. Eleştiri ve muhalefet neredeyse olanaksız hale gelmiştir. Demokratik toplumların en belirgin unsurlarından olan özgür ifade ve (başkasına zarar vermeden) protesto etme özgürlüğü baskı, şiddet, yaptırımla karşılaşmaktadır. Gazeteciler, öğrenciler, bilim insanları, askerler; toplumun her kesiminden insanlar senelerce süren davalarla tutuklu olarak yargılanmakta, hapsedilmektedir. Toplumsal pratikte gözlemlenenler, Gramsci ve Althusser'in kuramlarını andırmaktadır. Toplumun bir kısmı Gramsci'nin rıza yöntemi ve Althusser'in "Devletin İdeolojik Aygıtları"yla ikna olmuş, bir kısmı Althusser'in "Devletin Baskı Araçları"nda açıkladığı gibi susturulmuş, etkisizleştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti siyasetinde neredeyse her dönem var olan eleştirel karikatürlere karşı sürdürülen tutum, dönemi açıklayan başlıbaşına bir örnek niteliği taşımaktadır. Her dönem siyasal eleştirinin bolca yapıldığı tiyatroların giderek yok olması başka bir örnektir. Yurttaşlar telefonda konuşurken dâhi kullandıkları sözcükleri düşünmeye, çekinmeye başlamışlardır. Baskı araçları doğrudan uygulamaların yanında ekonomik yaptırımlar biçiminde de görülebilmektedir. Kavgacı, çatışmacı, baskıcı, eleştiriye tahammül edemeyen, hoşgörüsüz iklimin aile yaşamını ve kadınlara yönelik tutumu da etkilediği, bu dönemde kadın üzerindeki baskı ve şiddetin çok belirgin biçimde arttığı gözlenmektedir.

2011 Yılı'nda Göstergeler Işığında Türkiye ve Demokrasi

Erişilen ulusal ve uluslararası araştırma bulguları ve istatistiksel veriler şu göstergeleri sunmaktadır:

* İlki 2007 yılında yayımlanan “Economist Intelligence Unit”in hazırladığı Demokrasi Endeksi Raporu, beş kategoride soruları içeren, 165 bağımsız ülke ve 2 bölgeyi kapsayan araştırma bulgularından oluşmaktadır. 2011 yılı raporu demokrasi endeksinde Türkiye “melez rejim” kategorisine girerek bazı Afrika ülkelerinin ardından 88. sırada yer almaktadır³⁸³.

Raporda; özgür ve adil seçimlerin ve yurttaş haklarının demokrasi için gerekli koşullar olduğu ancak bunlara şeffaf ve en azından asgari düzeyde etkin bir hükümet, yeterli siyasi katılım ve destekleyici demokratik siyasi kültür eşlik etmezse bu koşulların tam ve bütünlüklü bir demokrasi için yeterli olamayacağı belirtilmektedir. Güçlü bir demokrasi inşa etmenin zor olduğu, uzun zamanda oluşturulabilmiş demokrasilerin bile beslenmez ve korunmazsa çürüyebileceği vurgulanmaktadır. Raporda, 2008 yılından sonra hızlanan biçimde olmak üzere son yıllarda medya özgürlüklerinde dikkati çeken ölçüde bir düşüş görüldüğü açıklanmaktadır. Bu durumun karmaşık, çeşitli nedenleri bulunduğu söylenen açıklamada, 2008-09 ekonomik krizinin olumsuz etkiler arasında olduğu, tehdit altında olduğunu hisseden birçok hükümetin medyayı denetleme tepkilerinin ve özgür ifadeyi engelleme girişimlerinin yoğunlaştığı, artan işsizlik ve iş güvensizliğinin birçok ülkede gazeteciler arasında korku iklimi ve oto-sansürü kuvvetlendirdiği belirtilmektedir. Yanı sıra, medya sahipliğinde birleşmelerin artma eğilimi göstermesinin görüş çeşitliliği ve ifade özgürlüğü üstünde olumsuz etkileri olduğu açıklanmaktadır. Endeks değerleri, ülkeleri 4 tip rejimden biri içine yerleştirmektedir. Birincisinde tam demokrasinin olduğu ülkeler kıstaslara uygunluk derecelerine göre 8 ile 10, kusurlu demokrasiler 6 ile 7.9, melez rejimler 4 ile 5.9, otoriter rejimler 4’ün altında notlar almışlardır. Türkiye 5.73 puan ile 88. sırada yer almaktadır³⁸⁴.

* Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan sağlık, eğitim ve diğer sosyal koşullardan, ekonomik ve siyasi katılım oranlarına kadar geniş yelpazede; ülkelerin gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak bu kaynak ve fırsatlara erişim verilerini

³⁸³ **Ekonomist Demokrasi Endeksi, 2011. (Economic Intelligence Unit Report, 2011, The Economist)** http://www.sida.se/Global/About%20Sida/S%C3%A5%20arbetar%20vi/EIU_Democracy_Index_Dec2011.pdf (Erişim 03.11.2012).

³⁸⁴ **A.g.rapor.**

kapsayan, cinsiyete dayalı eşitsizlikleri ölçen ve gelişim süreçlerini takip eden Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'nde Türkiye 135 ülke arasında 122. olmuştur. Raporda, Türkiye, ekonomik katılım ve fırsat eşitliğinde 132. sırada yer almaktadır³⁸⁵.

* UNDP'nin (United Nations Development Program – Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) 2011 İnsani Gelişme Raporu'nda Türkiye 187 ülke içinde 92'inci sırada yer almıştır³⁸⁶.

* Freedom House 2011 Basın Özgürlüğü Raporu'nda Türkiye 196 ülke arasında, Türkiye'yle eşit puana sahip Bengaldeş, Kongo (Brazzaville), Kenya, Senegal ve Uganda'yla birlikte 112. sırada, kısmen özgür kategorisinde yer almaktadır³⁸⁷.

* Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'nın raporlaştırdığı Avrupa Konseyi geneli ve Türkiye'ye ilişkin AIHM (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi)'ye yapılan başvuru ve mahkeme kararlarına ilişkin istatistiklere göre Türkiye, AIHM'ye yapılan başvurularda Rusya'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Mahkemenin 1959-2011 yılları arasında verdiği ihlal kararlarında ise Türkiye 47 ülke içerisinde birinci sıradadır. Türkiye aleyhine verilen ihlal kararları arasında en çok ihlal edilen haklar sırasıyla adil yargılanma hakkı, mülkiyet hakkı, özgürlük ve güvenlik hakkı olarak verilmektedir. 2011 yılında ise Türkiye aleyhine verilen ihlal kararları arasında en çok ihlal edilen haklar sırasıyla; adil yargılanma hakkı, işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele yasağı ile, özgürlük ve güvenlik hakkı olarak sıralanmaktadır³⁸⁸.

³⁸⁵ **Dünya Ekonomik Forumu Cinsiyet Eşitsizliği Raporu, 2011** (World Economic Forum, The Global Gender Gap Report 2011).

<http://reports.weforum.org/global-gender-gap-2011/> (Erişim 04.11.2012).

³⁸⁶ **Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi, 2011** (UNDP Human Development Index, 2011)

http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/HDR/2011%20Global%20HDR/English/HDR_2011_EN_Complete.pdf (Erişim 03.11.2012).

³⁸⁷ **Basın Özgürlüğü Raporu, 2011** (Freedom House The Freedom of Press Report 2011)

<http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/freedom-press-2011> (Erişim 04.11.2012).

³⁸⁸ **“Türkiye AIHM'de Birinciliği Kaptırmıyor”** <http://www.bianet.org/bianet/diger/138322-turkiye-aihmde-birinciligi-kaptirmiyor> (Erişim 23.12.2012).

* Dünya Telekom Birliği tarafından hazırlanan bilgi toplumu raporunda; bilgi ve iletişim teknolojileri (Information and Communication Technologies - ICT) altyapısı ve kullanımına ilişkin erişim verilerini içeren IDI (ICT Development Index) bilgi ve iletişim teknolojileri gelişme ana endeksinde Türkiye 155 ülke arasında 69. sırada yer almıştır. 2010 yılında Türkiye'nin yeri 66. sıra olarak verilmiştir. Türkiye, Avrupa'da ise 37 ülke arasında 36. sırada yer almaktadır³⁸⁹.

* 2011 yılı itibariyle; öğrenim haklarıyla ilgili görüş açıklayan, talepte bulunan ya da protestosunu dile getiren çok sayıda öğrenci şiddetli tepkiyle karşılanmakta, sert cezalar uygulanabilmekte, öğrenim hakkından uzak kalabilmektedir. Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yöneltilen soru önergesine verdiği yanıtta, "2010 ve 2011'de toplam '7 bin 43 üniversite öğrencisi hakkında soruşturma açıldığını', bu öğrencilerden 1477 öğrencinin uyarı, 897 öğrencinin kınama, 4 bin 602'sinin okuldan uzaklaştırılma, 55 öğrencinin ise okuldan atılma cezası aldığını" açıklamıştır³⁹⁰.

* Ağustos 2011 itibariyle hapisanedeki gazeteci sayısı 64 kişi olarak açıklanmaktadır:

"64 GAZETECİ BAYRAMA CEZAEVİNDE GİRİYOR (28 Ağustos 2011)

(...)

Basın ve ifade özgürlüğünü kısıtlayan hükümlerden dolayı tutuklu ve hükümlü olan 64 gazeteci, Şeker Bayramı'na cezaevinde girecek. Türkiye Gazeteciler Sendikası ile Adalet Bakanlığı arasında yapılan yazışmalar sonunda, bakanlık cezaevlerinde 64 gazetecinin bulunduğunu teyit etti.

(...)"³⁹¹.

³⁸⁹ **Measuring the Information Society – ITU (International Telecommunication Union) Report** http://www.itu.int/ITU-ict/publications/idi/material/2012/MIS2012_without_Annex_4.pdf (Erişim 04.11.2012).

³⁹⁰ Tartaroğlu, Sinan; "12 Eylül'den beter", **Cumhuriyet**, 07.04.2012 <http://kitapdergi.cumhuriyet.com/?hn=328106> (Erişim 02.11.2012).

³⁹¹ Türkiye Gazeteciler Sendikası Yönetim Kurulu açıklaması. http://www.tgs.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=524&Itemid=51 (Erişim 27.11.2012).

* “Avrupa Gazeteciler Federasyonu'nun (EFJ - European Federation of Journalists), Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF - Reporters Without Borders), Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI - International Press Institute), Avrupa Gazeteciler Birliği (AEJ - Association of European Journalists) ve Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) ile birlikte hazırladığı ‘Uluslararası Basın Özgürlüğü Misyonu'nun Türkiye Raporu 2011’ adlı raporu”nda; yapılan görüşme ve araştırma sonuçlarına yer verilerek, gazetecilik faaliyetlerinden dolayı tutuklu bulunan gazetecilerin serbest bırakılması gerektiği ifade edilmektedir³⁹².

2. DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ ve KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

Toplumların barış içinde yaşamasını mümkün kılan etmenler arasında önemli bir yeri olan demokrasi kültürünün edinilmesi ve korunmasına yönelik savaşımın tarihi yüzyıllar öncesine uzanmaktadır. Sorunların tamamıyla sona ermediği bu süreçte, uzun yıllara yayılan emek ve çabaların sonunda güçlüklerle elde edilen bilgi edinme hakkı ve basın özgürlüğüne yönelik kazanımların, demokrasi kültürüyle yakın ilişkisi bulunmaktadır. Demokrasi kültürünün ve buna bağlı olarak demokratik işleyişin varlığı; görevini yapan, işlevini gerçekleştiren medyayı; görevini yapan, işlevini gerçekleştiren bir medya da; demokrasi kültürünün varlığını, devamlılığını ve buna bağlı olarak demokratik işleyişi etkilemekte ve varlığını mümkün kılmaktadır. Demokratik bir toplumun temel unsurlarından özgür basının haklarını almasının kolay olmadığı bu savaşımın günümüzde de sürdüğü görülmektedir. Basın özgürlüğü savaşımının tarihçesi 17. yüzyıla; Milton’ın 1644 yılında kaleme aldığı, Ruhsat Yasası’na ve sansüre karşı çıkan meclis söylevi *Areopagitica*’ya kadar uzanmaktadır³⁹³.

Bilgilenme hakkı ve toplumların bilgiye ilişkin gereksimleri ve bu bağlamda basının toplum üzerindeki etkileri, basın özgürlüğünü gerekli kılan bellibaşlı nitelikler arasında yer almaktadır. 1792 yılında İngiltere’de, gıyabında yargılanan İnsan Hakları eserinin yazarı Thomas Paine’i savunan Thomas Erskine, Paine’in itham edildiği “fitneci iftira” suçunu kabul etmeyerek, her bireyin bilgi oksijenine ihtiyacı olduğunu,

³⁹² <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/134947-basin-ozgurlugu-buyuk-tehlikede>, Erişim 14.11.2012).

³⁹³ Cuilenburg, Jan van; “Medya ve Demokrasi” <http://ilef.ankara.edu.tr/etik/medya-ve-demokrasi/> (Erişim 03.03.2012).

bu nedenle basın özgürlüğünün değiştirilmez bir doğal hak olduğunu belirtmekte, mürekkeple çarpışılan toplumsal anlaşmazlıkların kanlı iç savaşlarla sonuçlanmayacağını ileri sürmekteydi³⁹⁴. Yurttaşların yaşamsal bir gereksinimi olan haber alma/bilgilenme gereksinimini karşılayan özgür basının varlığı, öte yandan demokrasi kültürünün oluşması/korunması için zorunlu bir koşul olarak belirlemektedir. Ancak basının esas işlevi olan haber üretimi, yapısal etmenlerin yanında içinde bulunduğu kültürün de etkisi altında gerçekleşmektedir. Basının işlevini hangi nitelikte, görevini ne ölçüde gerçekleştireceği hem ekonomi-politik hem de kültürel unsurlara bağlı olarak şekillenmektedir. Kültürel unsurlar sadece haberin üretim aşaması için değil, alımlama aşaması için de önem taşımaktadır. Çaplı'ya göre "Siyasal kültür, medyanın özgürlük çizgisinin tam olarak neresinde yer aldığını ve hangi ölçüde sınırlandığını belirlemektedir." Medyanın içinde yer aldığı toplumun siyasi kültürü, medyanın siyasi konumunu belirleyen asıl unsur olarak nitelenmekte, medyanın siyasi süreç üzerindeki katkı ya da müdahale niteliği taşıyan etkisi nedeniyle medyanın konumu ve üstlendiği rolleri düzenleyen ilkelerin önemi vurgulanmaktadır³⁹⁵. Siyasal kültürel özellikleri demokrasinin gelişmişliğini gösteren ülkelerde medyanın kötü kullanımına rastlamak daha güç olmaktadır. Hem yurttaşların denetimi, hem de yasalarla; medya uygulaması gereken ilkelerin bilincinde görünmekte, medya çalışanlarının da örgütlü olduğu gözlenmektedir³⁹⁶. Demokrasi ve kitle iletişim araçlarının kullanımı arasındaki ilişki nedeniyle, demokrasi kültürünü benimsemiş, demokratik pratiklerin gerçekleştiği toplumlarda medya işleyişinin de buna uygun olması beklenmektedir. Kamusal bilincin ve siyasete katılımın yüksek olduğu, güçler ayrılığının uygulandığı, yasama-yürütme-yargı organlarının birbirinden bağımsız olduğu ve birbiri üzerinde tahakküm kurmadığı ülkelerde medyada "deformasyon"un daha az olduğu gözlenmektedir³⁹⁷. Siyasal kültürün ve bu kültür içindeki demokratik niteliklerin kitle iletişim araçlarının ürettiği ürünlerin içeriği üzerindeki belirleyici etkisinin iki yönlü olduğu bilinmektedir. Toplumsal anlayış ve pratik medyanın

³⁹⁴ Keane, John; **Medya ve Demokrasi**, Çeviren: Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, 4. Basım ss. 27-29.

³⁹⁵ Çaplı; **a.g.e.**, s. 31.

³⁹⁶ Kozanoğlu, Hayri; **Neler Oluyor Hayatta?** 10 Başlıkta Türkiye ve Dünya Analizi, Mustafa Sönmez-Hayri Kozanoğlu, Notabene Yayınları, Ankara, 2012, s. 269.

³⁹⁷ Sönmez, Mustafa; Mustafa Sönmez-Hayri Kozanoğlu; **a.g.e.**, s. 270.

işleyişini etkilerken, medyanın ortaya çıkardığı ürünler de toplumun kültürü ve yapısal unsurları üzerinde belirleyici sonuçlar yaratmaktadır. Kitle iletişim araçlarının en temel ürünü bilgilenmeyi sağlayan haberdur. Belsey ve Chadwick, “Dünyanın ve insanların karşı karşıya bulunduğu temel sorunlarla ilgili bilgi ve haberin yayılması ve tartışılması”nı, “demokratik hassasiyetin ve demokratik eylemlerin gelişmesi için zorunlu” olarak değerlendirmektedir³⁹⁸. Yayılan bilgi ve haberin niteliğine göre, demokrasi kültürü üzerinde oluşan etki hem olumlu, hem olumsuz yönde olabilmektedir. Leslie Lipson “Uygarlığın Ahlaki Bunalımları – Manevi Bir Erime mi? Yoksa İlerleme mi?” başlıklı kitabında iletişim araçlarının hem olumlu hem olumsuz etkilerini açıklarken bu araçların insanlığı tehdit de edebilecek boyutuna da dikkat çekmektedir:

“(…) insanlarla ilgili olaylarda bir kazanca daima bazı tehlikeler de eşlik eder. Yeni bilgi kaynaklarını açarak zihni özgür kılan aynı iletişim araçları, propaganda ve denetim yollarını da açarak kötüye kullanılabilir. Geçmiş tarih, ulaşabilecekleri düşünce ve bilgileri sınırlayarak uyruklarını uyuşuk tutma yollarını arayan politik veya dini, sıkı yönetim yanlısı rejimlerin kayıtlarıyla doludur. Yirminci yüzyılda sansürleme sanatı ve propaganda nasıl da hünerli ve yaygın olmuştur! Bunların en kötü örneklerinin bol olduğu üç şekli varsayılmaktadır: Gerçeğin kasten gizli tutulması, gerçeğe dayalı bilginin değiştirilmesi ve denetimi elinde tutanların çıkarlarına uygun inançların aşılması. Hepsi işkencenin vücutta yaptığı zararın aynısını zihinde yapar. Bunların tamamen ahlak dışı olan amacı, özgür ve eleştirel düşünen insanı, propagandacıların verdiği uyarılara belirlenmiş tepkileri vermeye koşullanmış bir robota dönüştürmektir”³⁹⁹.

Dolayısıyla niteliğine bağlı olarak, medyanın oluşturduğu etkiler, toplumun demokratik yapısına zarar da verebilmektedir. Şahin, demokrasi ve medya üzerine kafa yoran düşünürlerin “Basının görevlerini hakkıyla yerine getiremediği ülkelerde demokrasinin iyi işleyemeyeceğini, hatta varlığının tehlikeye gireceğini” söylediğine dikkat çekmekte, Tarihin de bunu doğruladığını eklemektedir⁴⁰⁰. Basının görevlerini

³⁹⁸ Belsey, Andrew-Ruth Chadwick (2); “Medyada Etik ve Siyaset: Kalite Arayışı”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar** içinde. Derleyenler: Andrew Belsey-Ruth Chadwick, Çeviren: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, 2. basım, s. 16.

³⁹⁹ Lipson, Leslie; **Uygarlığın Ahlaki Bunalımları [Manevi Bir Erime mi? Yoksa İlerleme mi?]**, Çeviren: Jale Çam Yeşiltaş, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 240-241.

⁴⁰⁰ Şahin, Haluk (1); **Can Çekişen Bir Meslek Üzerine Son Notlar**, Say Yayınları, İstanbul, 2011 s. 167.

yerine getirebilmesi ise içinde bulunduğu toplumun kültürü ve yapıları ile bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Toplumun bütünü tanımlayan demokratik niteliğin toplumsal birimlerde var olan demokratik nitelikle çok yakın ilgisi bulunması nedeniyle, herhangi bir medya kuruluşunun toplumun demokrasi kültürünü besleyecek yayınlar yapabilmesi de öncelikle kendi yapısı içinde demokratik ilişkiler ve işleyişin kurulabilmesiyle mümkün olmaktadır. Benzer nitelikteki değerlendirmesinde demokrasi ve kitle iletişim araçları arasındaki iki yönlü ilişkiyi ve böylece süregiden etkileşimi, Sönmez şu sözlerle ortaya koymaktadır:

“Üretilen diğer mal ve hizmetlerden farklı olarak, okur-izleyici, kendisine verilen (satılan) haber ve yorumlarda farklılıkları bilmek ister. Bunların tek bir gazetede, kanalda yer alması gerekmez ama farklılıkların ifade edildiği medyaların da hayat hakkı olması, onu üretecek olanların ifade özgürlüklerinin, iş güvencelerinin olması gerekir. Dolayısıyla, medya ortamında iş yeri demokrasisi, ifade özgürlüğü ve editoryal bağımsızlık, bir ülkede demokrasinin gelişimi için, olmazsa olmaz koşullardır ve bunlar daraltıldığı, giderek ortadan kaldırıldığı takdirde medyada baş gösteren diktatörlük, oligarşik yapı, mutlaka ve mutlaka bütün ülke yönetim biçimine bulaşır. Tersine de geçerlidir. Bir ülkede yönetim otoriterleşip diktatörleşmeye yöneldikçe, önce medyayı antidemokratikleştirir, kontrol altına alır, susturur”⁴⁰¹.

Bireysel düzeydeki anlayış, kurumsal düzeydeki uygulamalar gibi ilk bakışta görülebilen etmenlerin yanında, bunların arkasında, hatta temelde, bu araçlar ve işleyişlerin içinde şekillendikleri uzun bir sürece yayılan koşullar ve etmenler bulunmaktadır. Demokrat düşünürlerin, demokratik kurumların uygulamalarının demokratik bir kültürün gelişmesine yardımcı olduğuna ilişkin iddialarını aktaran Beetham ve Boyle, demokratik kurumların bunu, karar vermeleri gereken meseleler hakkında bilgilennemeleri için insanları teşvik ederek ve her seviyede siyasî katılımı geliştiren beceriler ve tutumlar yoluyla gerçekleştirdiğini açıklamaktadır⁴⁰². Beetham ve Boyle demokratik bir kültürün, okul eğitiminin yanında başka yollarla da geliştirilebileceğine dikkat çekmişlerdir. Örneğin sanat, demokratik fikirlerin ve uygulamaların gelişmesi için önemli bir araçtır. Bu etkileşim ortamında kitle iletişim

⁴⁰¹ Sönmez, Mustafa (2); **Medya, Kültür, Para ve İstanbul İktidarı**, Yordam Kitap, İstanbul, 2010, s. 148.

⁴⁰² Beetham–Boyle; **a.g.e.**, s. 117.

araçları önemli bir rol üstlenmektedir. Düşünme niteliklerini, muhakeme gücünü, duygu derinliğini geliştiren yayınların yanında, bu mekanizmaya zarar verecek hurafe ya da yanlış bilgiyle dolu, veya insanın içindeki “iyi”yi değil de “kötü”yü besleyecek yayınlar yapmak da mümkündür. Bireylerin içinde yaşadıkları toplumsal hayata ilişkin ve siyasal düzeyde alınan kararlar ve uygulamalar hakkında bilgi alabilmesi ağırlıklı olarak kitle iletişim araçları yoluyla gerçekleşmektedir. Yazarlar, “halkın bilgi ve bilinçlilik düzeyini arttırarak, hükümetin siyasalarını eleştirel bir gözle değerlendirerek ve halkın birbiriyle iletişimini sağlayan bir kanal temin ederek” medyanın geniş anlamda siyasî eğitimde hayati bir rol oynadığını belirtmektedirler⁴⁰³.

Medyanın söz konusu, beklenen bu işlevlerini gerçekleştirebilmesi ancak basın özgürlüğünün bulunduğu toplumlarda mümkün olmaktadır. Basın özgürlüğünün bulunduğu koşullarda işlevsel olan yazılı basının tarihsel süreçte toplumların demokratik haklarını kazanmasında büyük etki oluşturduğu bilinmektedir. On dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar hem Amerika’da hem de İngiltere’de ‘basın özgürlüğü’ kavramının etkili olduğunu belirten Keane, basın özgürlüğünün medeni haklar ve siyasal demokrasi mücadelesine hız kazandırdığını; kadınların, kölelerin veya başkalarının baskı altında tutulması, anayasa reformu, temsili kurumlara duyulan ihtiyaç gibi çok önemli konularda okuyan kesimlerin bilgi edinmesini sağladığını, toplumsal ve siyasal olaylarla ilgilenen insan sayısının artmasına da yardımcı olduğunu açıklamaktadır. Köleliğe son verme kampanyası ile 1832 Reform Yasası ve Mısır Yasaları’nın iptali öncesindeki karışıklıklar bu yönelimin kanıtlarının ortaya çıkışı olarak nitelenmektedir⁴⁰⁴.

Uzun bir sürece yayılan demokratik hakların kazanımı ve olumlu yöndeki çok sayıda gelişmeye karşın, günümüzde demokrasi kavramı ve toplumsal yaşam pratiğine yönelik sorunların devam ettiği gözlenmektedir. Günümüz demokrasilerinde özgür yurttaşları sarıp sarmalayan, karşıt/direnen başka bir fikri kabul etmeyen ‘tek düşünce’den bahseden Tanilli, bu ‘tek düşünce’nin uluslararası kapitalizmin çıkarlarının dile getirilişi olduğunu açıklamakta, hemen hemen her yerde, büyük ekonomik haber organları olarak nitelediği kitle iletişim araçlarıyla bu düşüncenin yeniden üretildiğini

⁴⁰³ A.g.e., s. 118.

⁴⁰⁴ Keane; a.g.e., s. 48.

söylemektedir⁴⁰⁵. Dolayısıyla aslında çoğulluk, çok seslilik niteliği vurgulanan liberal düşünce, yeni biçiminin egemen olduğu 20. yy.'ın sonları ve 21 yy.'ın başlarında, kitle iletişim araçları yoluyla, teknolojik gelişmenin getirdiği güçlenmeyle birlikte çoğulluğa/kendisine karşı farklı bir düşünceye izin vermeyen/ ya da ancak kendi çıkarı doğrultusundaki düşün ve eylemlere izin verecek biçimde, küresel ölçekte baskın olan bir ideoloji niteliğine bürünmüş görünmektedir. Bu soruna dikkat çeken ve benzer bir değerlendirme yapan Herman ve Chomsky'ye göre; iletişim, medya ve kültür alanları anti-demokratik bir yapıya sahiptir. Demokraside çoğulluğun varlığı gerekmektedir. Oysa günümüzde bütün bu alanlar tekeli sermayenin tekeline düşürülmüştür. Bu yapı içerisinde sistemin eleştirisini yapan fikirlere yer verilmesi mümkün görünmemektedir⁴⁰⁶. Oysa demokratik bir toplumun varlığı, bireylerin oluşturduğu görüşler üzerinde büyük etkisi olan medyanın kamuyu doğru bilgilendirmesi, gerektiğinde uyarması ve farklı görüşlerin ifadesine kanal olabilmesiyle ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Batı demokrasilerinde iletişim sistemlerinin gittikçe artan önemine ve “kanı ve düşünce oluşturma ve temsil etme bakımından kiliselerin, siyasi partilerin ve sendikaların kısmen yerini almalarına rağmen” hemen hiç kimsenin demokratik idealler ve kurumlar ile çağdaş medya arasındaki temel soruları sormadığını söyleyen Keane, iletişimde özgürlük ve eşitliğin anlamı konusundaki sorulara işaret etmekte; pazar liberalizmine karşı çıkarken kamu hizmeti veren medyayı da sorgulamaktadır⁴⁰⁷. Bu yöndeki eleştiri, tartışma ve çalışmaların geçen yüzyılın son yıllarından başlayarak içinde bulunduğumuz döneme uzanan süreçte hız kazandığı gözlenmektedir. Kitle iletişim araçlarının demokrasiyle ilişkisi ve demokrasi üzerindeki olumsuz etkilerinden sözeden Jeanneney de yirminci yüzyılın sonlarına gelindiğinde, görsel-işitsel medyanın “modern toplumlarımızda demokrasilerin işleyişi üzerindeki kötü olduğu varsayılan etkileri konusundaki” sayıları artan tartışma, toplantı ve çalışmaların “bir çöküşün belirtileri” ya da “alarm çanları?” olup olmadığını sormaktadır⁴⁰⁸.

Demokrasi kültürünün varlığı düşüncelerin özgürce açıklanabilmesi ve uygar ölçütlerde tartışma yapılabilmesini mümkün kılmaktadır. Genel bir bakışla

⁴⁰⁵ Tanilli (3); a.g.e., s. 164.

⁴⁰⁶ Yaylagül; Aktaran. a.g.e., s. 150.

⁴⁰⁷ Keane; a.g.e., ss. 23, 24.

⁴⁰⁸ Jeanneney, Jean; **Medya Tarihi**, Çeviren: Esra Atuk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 328.

değerlendirildiğinde, kitle iletişim araçları bu işlevin gerçekleşmesini sağlayan belli başlı organlar arasında yer almaktadır. Demokratik bir sistemin öne çıkan niteliklerinden bir tanesi, karar ve uygulamalara yönelik eleştirilerin yapılabilmesi olarak şekillenmektedir. “Çağdaş medyanın hem sürekli sorgulayan hem de sürekli sorgulanan kurumlardan” oluşmasının zorunluluğuna değinen Şahin, Keane’in belirttiği gibi demokrasinin büyük erdemini, yapılan yanlışlıkları düzeltilebilme olanağı sağlaması olarak açıklamaktadır. Yanlışlıkların düzeltilebilmesi için öncelikle yanlış olduklarının söylenebilmesi gerekmektedir. İşte bu süreçte medyanın rolü ortaya çıkmaktadır⁴⁰⁹. Demokrasinin temelini her vatandaşın diğerleriyle eşit oranda konuşma hakkına sahip olması olarak tanımlayan Beetham ve Boyle’a göre ifade özgürlüğü temel bir insan hakkıdır ve ifade özgürlüğüyle ilgili uluslararası standartlar, yalnızca konuşma hakkını değil, aynı zamanda medya vasıtasıyla her türlü bilgiyi ve düşüncüyü arama ve alma hakkını da içermektedir. Bunun anlamı ise bireylerin itibarını ve mahremiyetini korumak için düzenlenen açık kurallar çerçevesinde; medyanın bağımsız ve vatandaşları bilgilendirmekte, hükümeti eleştirmekte ve siyasi tercihler üzerine gerçekleştirilen tüm tartışmaları yansıtmakta özgür olmasıdır⁴¹⁰.

Medya, demokrasi kültürünün benimsenmesi ve korunması yönünde etki yapabildiği gibi bu kültürü kurutacak, zedeleyecek etkiler oluşturma potansiyeli de taşımaktadır. Demokratik değerlerin kazanılmasını destekleyen yayınlar olabileceği gibi demokratik bir toplumda olmaması gereken uygulamaların saklanması ya da bu olguların normalleştirilmesi yönündeki yayınlar da günümüzün en fazla dile getirilen sorunsalları arasında görünmektedir. Golding ve Murdock bu doğrultudaki eleştirilerinde, medyanın, uluslararası ve ulusların kendi içlerinde devam eden eşitsizliklerin meşrulaştırılmasına çok büyük katkı yaptığını belirtmektedirler⁴¹¹. Demokrasi-kitle iletişim araçları ilişkisi irdelendiğinde öne çıkan başka önemli bir husus demokratik toplumlarda insan haklarının korunmasına yönelik beklentide şekillenmektedir. Adaletin sağlanması ve hakların güvence altına alınması demokrasinin nitelikleri arasında değerlendirilmektedir. Bu bağlamda medya, insan hakları ihlallerinin

⁴⁰⁹ Şahin, Haluk; Üçüncü basıma “Önsöz”den, John Keane, **a.g.e.**, ss. 20-21.

⁴¹⁰ Beetham-Boyle; **a.g.e.**, s. 96.

⁴¹¹ Golding-Murdock; **a.g.m.**, s. 53.

takipçisi olarak da önemli bir görevi üstlenmiş olarak görülmektedir⁴¹². Günümüz medya uygulamaları değerlendirildiğinde medyanın bu konuda büyük zafiyet içinde olduğu gözlemlenmektedir.

Demokrasi kültürü ve kitle iletişim araçları arasındaki birbirini belirleyici nitelikteki ilişki, medyanın kamusal faydayı gözeten bir anlayışla iktidarların denetlenmesinde işlevsel olma sonucunu ve beklentisini doğurmaktadır. Özgür basının doğuşunun dogmatik gelenekleri yıktığı yönünde görüş açıklayan Keane, bu gelişimin demokratik toplum yapısını destekleyen etkisini şu sözlerle betimlemektedir:

“Kamuoyunun bu anlamda gelişmesinin siyasi açıdan ciddi sonuçları vardır. Devletler, kamuoyu mahkemesi önünde hesap vermeye çağrılırlar. Basın, kamu çıkarları adına, kamuoyunu susturmaya ya da ondan kaçmaya çalışan diktatörlere ve suçlulara zılgıtı çeker. Siyasal iktidarın kötüye kullanımı, toplum önünde ortaya konur. Yasaların yapılışı ve uygulanışı kamu önünde gürültülü toplantılarla gerçekleşir. Basın ve kamuoyu, mutlakiyetin kara göklerinde parlak bir kuyruklu yıldız gibi, modern dünyaya ışık saçar”⁴¹³.

Bu ilişki nedeniyle medyanın yapısı ve işlevleri daha da önem kazanmaktadır. Toplumsal yaşamda farklı görevler üstlenen mesleklerin her birinin işlevi önemli sayılsa da bazı mesleklerin yarattıkları etkiye bağlı olarak taşıdıkları sorumlulukları artmaktadır. Demokratik toplum yapısı üzerindeki doğrudan etkisi, tarih boyunca, ekonomik ve siyasi iktidar gücünü elinde bulunduran kesimin basınla yakinen ilgilenmesine neden olmuştur. Bu ilgi ve ilişkinin genellikle sorunsal nitelik taşıdığı gözlenmektedir. Türkiye’de siyasi iktidar ile basın ya da medya ilişkilerinin her zaman sorunlu olduğunu belirten Şahin, “Bizim demokratik ‘kültürümüz’de” iktidarların “özerk ve özgür kurumlardan” hoşlanmadığını açıklamakta; bu bağlamda, basından sürekli destek talep ettiklerini, aldıkça daha fazlasını istediklerini söylemektedir⁴¹⁴. İçinde bulunduğumuz zamanda demokrasi kültürü ve demokratik toplum yapısına uygun toplumsal gerçeklikten giderek uzaklaşıldığı görülmektedir. Medyanın günümüzdeki durumu askeri darbe dönemleriyle karşılaştırılmaktadır. Şahin, “büyük medya”nın hiçbir olumsuz haber ya da eleştirel yorum yayımlayamayacağı noktaya çok

⁴¹² Beetham-Boyle; a.g.e., s. 103.

⁴¹³ Keane; a.g.e., s. 43.

⁴¹⁴ Şahin (1); a.g.e., s. 65.

yaklaşıldığını açıklamaktadır⁴¹⁵. Bu tablo, bir yandan demokrasinin içinde bulunduğu derin bunalımı betimlerken, öte yandan, görevini yerine getirmeyen, etik değerlerden uzaklaşmış, işlevleri başkalaşmış bir medyayı işaret etmektedir.

2.1. Toplumsal Yapı – Kültür ve Kitle İletişim Araçları İlişisini Açıklamaya Yönelik Yaklaşım ve Araştırmalar

Toplumları oluşturan bireylerin eylemleri ve bir bütün olarak toplumsal pratiğin gerçekleşmesi sırasında etkin olan çeşitli değerler, alışkanlıklar, tutumlar, ilkeler bulunmaktadır. Toplumunu sosyo-kültürel bir olay olarak tanımladığımız zaman toplum, belli anlam, değer ve kurallara sahip olan belli bir çevrede bu anlam, değer ve kuralları birbirleriyle yaptıkları etkileşimlerde kullanan bilinçli kişi ve gruplardan meydana gelmektedir. Sorokin sosyo-kültürel olayın üç ögesini belirlemektedir; “1) Anlamlar, değerler, kurallar. 2) Bunları nesnelleştiren (objektifleştiren) bio-fiziksel araçlar (ortam). 3) Bunları yaratan, işleten ve anlamlı etkileşimlerde kullanılan kişiler ve gruplar.”⁴¹⁶ Bu doğrultuda değerlendirildiğinde; kültürel unsurların, yani anlamların, değerlerin, kuralların etkin olduğu kişiler ve gruplar arası etkileşim için, günümüz dilinde “medya” olarak anlamını bulan bir ortam ve araçlar gerekmektedir. Bu yaklaşımın, toplumsal yapı-kültür ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişkiyi ortaya koyma girişiminde açıklayıcı bir hareket noktası oluşturduğu görülmektedir.

Toplumsal yapı-kültür ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişkinin varlığı ya da bu ilişkinin yönüyle ilgili farklı görüşler ileri sürülmektedir. Yumlu, toplumsal yapı-kültür ve kitle iletişim araçları ilişkisini irdelemeye çalışan araştırmaların birbirinden farklı sonuçlara vardığını belirterek Richard Peterson’ın sınıflamasıyla bu yaklaşımların; kültür ile toplumsal yapı arasında ilişki olmadığını söyleyen Özerklik yaklaşımı; toplumsal yapının kültürü oluşturduğunu ileri süren Mataryalist yaklaşım ve kültürün toplumsal yapıyı oluşturduğunu söyleyen İdealist yaklaşım olduğunu açıklamaktadır. Yumlu, bunlarla birlikte Karl Rosengren’in bu yaklaşımlara ek olarak

⁴¹⁵ A.g.e., s. 167

⁴¹⁶ Kongar, Emre; Aktaran. **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, Dokuzuncu Basım, ss. 41-42 (Pitirim, A. Sorokin **Sociological Theories of Today**. A Harper International Edition, New York, 1966, ss. 15-16).

kültür ile toplumsal yapı arasındaki ‘karşılıklı bağımlılık’ ilişkisini savunan bir yaklaşıma daha dikkat çektiğini belirtmektedir. Karşılıklı bağımlılık yaklaşımında, kitle iletişim araçları toplumu hem yansıtmakta, hem de biçimlendirmektedir. “Daha gerçekçi ve daha bilimsel olarak” nitelendirilen günümüz yaklaşımı, “kültür ile toplumsal yapı arasındaki karşılıklı bağımlılık veya özerklik olduğu esasına” dayanmaktadır⁴¹⁷.

Toplumsal yapı, kültür ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışan araştırmalar arasında Wilensky’nin çalışması, “medyaya maruz kalmayla, medyaya tepki verme örüntülerini” inceleyerek yapısal farklılaşmayla kültürel tekbiçimliliğin aynı anda gelişme paradoksunu çözümleme amacı gütmüştür. Wilensky, Amerikan toplumunun belli başlı kurumlarına güven duyan insanların televizyon, radyo gibi medya kuruluşlarına güven duymadığını; medya kuruluşlarına güven duyan insanların da diğer kurumlara güven duymadığını ileri sürmektedir⁴¹⁸. Carlsson ve arkadaşlarının İsveç’te 1967 ile 1974 yılları arasındaki ekonomik durumdaki değişiklikler ile iletişim araçlarının sunduğu içerik ve siyasal düşünceler arasındaki ilişkiye yönelik incelemesinde ise İsveç basınından alınan örneklemdeki başyazıların içerik analizi ve seçim sonuçlarına göre, iletişim araçlarının sadece diğer kaynakların etkilerinin korunması veya etki yaratılmasında değil, aynı zamanda toplumun düşünce yapısında kendi başlarına etkide bulunmalarıyla dikkat çektiği belirtilmektedir⁴¹⁹. Çok sayıda çalışma arasında diğer örneklerden Lowenthal’ın popüler kültür tartışmalarının 18. yüzyıldaki kökenlerini izleyen, “tarihsel-sanatsal-edebi gelenekteki öncü çalışmalar” arasında sayılan araştırması, çağdaş çözümlemenin tarihsel perspektifini ortaya koymakta; Williams ise “kitle iletişimi ve eğitimdeki ‘uzun devrim’in ışığında kültür ve toplumu” tartışmaktadır⁴²⁰. Çalışmada daha önce yer verilen Edward Thompson’ın anlayışı, diyalektik olarak etkileşimde bulunan ekonomi ve kültüre doğru yönelmekteydi. Benzer şekilde Williams da ekonomideki endüstri devrimi, siyasi alandaki demokratik burjuva devrimi ve eğitim ve iletişim sistemlerinin harekete geçirdiği kültür alanındaki devrim süreçlerinin birlikte çağdaş deneyimin niteliğini ve

⁴¹⁷ Yumlu, Konca; **Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları**, Nam Basım Ltd., İzmir, 1994 s. 26-28, 32

⁴¹⁸ Gerbner, George; Aktaran. “Kitle İletişim Araçları ve İletişim Kuramı”, **Kitle İletişim Kuramları** içinde. Derleyen ve Çeviren: Erol Mutlu, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2005, s. 90. (Wilensky, 1964: 196).

⁴¹⁹ Yumlu; **a.g.e.**, s. 34.

⁴²⁰ Gerbner; **a.g.m.**, s. 90.

temposunu belirlediğini, bu üç alanın, herhangi biri diğerleri üzerinde belirleyici olmadan diyalektik olarak devamlı etkileşimde bulduklarını söylemekteydi. Golding ve Murdock'ın açıklamasına göre Williams, bir yandan ekonomik belirleyicilere daha yakından bakmanın Marksist kültür sosyolojisinin ayrılmaz bir parçası olduğunu iddia ederken öte yandan paradoksal biçimde, kültürel üretim ve ekonomik dinamikler arasında bağımlı ilişkiler olduğunu varsaymanın imkansız olduğu konusunda ısrar etse de, çağdaş kitle iletişim araçlarının analizini yaparken holdinglerin bu alandaki ekonomik kontrollerinin artan önemini ve kitle iletişim sistemlerinin biçim ve kapsamını belirleme potansiyelini kabul etmek zorunda kalmıştı⁴²¹. Bu kabul kitle iletişim araçları yoluyla ekonomik yapı ve kültür arasındaki bağı ortaya koymakta, kitle iletişim araçlarının toplumsal yapı ve kültürle olan ilişkisine iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Ekonomik yapı ve toplumsal kurumların kültür ürünü üreten kitle iletişim araçlarıyla ilişkisine yönelik çalışmaların geçmişinin, yirminci yüzyılın başlarına uzandığı görülmektedir. 1916 yılında Leipzig Üniversitesi'nde Almanya'nın ilk Gazetecilik Bilgisi Enstitüsü'nü kuran Karl Bücher, gazeteyi kültürün bir yansıması olarak görerek kültür ürünü olarak belirlemesinin yanında gazeteyi aynı zamanda bir ekonomi faktörü olarak da değerlendirerek, "kitlesel üretim sürecinde gazetenin ekonomik amaçlarına" dikkat çekmektedir. Basının, "ulusal ekonomi, tarih ve hukuk disiplinleriyle ilintisini" kurmaya çalışan ve birikimi, profesyonel gazetecilik deneyimini de kapsayan Bücher'in çalışmaları yirminci yüzyılın başında "sistemik ampirik düşünceyi içeren ilk gazetecilik çalışma örneği" olarak değerlendirilmektedir⁴²². Bu düşünce ve çalışmalar basının kültürel bir kurum olmasından öte içinde yer aldığı toplumun dinamiklerini (yansıtmasının yanında) oluşturan unsurlardan biri olmasından kaynaklanmaktadır. Daha genel anlamda iletişim, toplumun niteliği üzerinde belirleyici etkiler yaratan ve toplumsal değişmeyi sağlayan etkenler arasında değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme iletişim araçları – toplumsal yapı ve kültür arasındaki ilişkiyi ve birbirleri üzerindeki yaptıkları etkiyi açıklama çabasını doğurmaktadır. John B. Thompson kitle iletişimini "modern kültürün önemli

⁴²¹ Golding-Murdock; **a.g.m.**, ss. 27-29.

⁴²² Alver; **a.g.e.**, ss. 73-75.

bir parçası” olarak nitelendirmekte; kültürel analizin, “sadece anlamlı eylemlerin, nesnelerin ve ifadelerin analizi değil, ayrıca bunların içinde yer aldığı iktidar ilişkilerinin de analizi ” olduğunu söylemektedir. Sembolik biçimlerin incelenmesi olarak tanımlanan kültürel analiz “tarihsel olarak belirli ve toplumsal olarak yapılaşmış bir bağlamda”, bu “sembolik biçimlerin üretildiği, dağıtıldığı ve alımlandığı süreçlerle ilişkisi içerisinde” yapılmaktadır. Anlamlı nesnelerin ve ifadelerin üretimi, dağıtımı ve izleyiciler tarafından alımlanması belli bir tarihsel-toplumsal bağlamda gerçekleşmektedir. Bu nedenle kültürel analiz, “kültürel olgunun içinde yer aldığı toplumsal-tarihsel bağlamın incelenmesini”de içermektedir⁴²³. Bir diğer benzer yaklaşımda, gazete bilimini kültürün bir yansıması olarak ve araştırma nesnesini gerçeklik alanı olarak gören Otto Groth, uyulması gereken metotları “sosyolojinin, kitle psikolojisinin, eski ve tüm yeni çağın kültürel gelişimini kapsayan tarihin, halk bilgisinin ve özel ekonomi bilgisinin metotları olarak” belirlemektedir⁴²⁴. Etkileşimin taraflarından birinde var olan özellikler, diğer tarafa da yansımakta, o alanda da benzer nitelikleri oluşturmaktadır. Bu etkinin akış yönüyle ilgili olarak bilim insanı ve yazarlar arasında fikir ayrılıklarına rastlanabilmektedir. Golding ve Murdock’a göre “ileri sürülecek tek şey, bütün kültürel biçimlerin, kendilerinin üretilmesini destekleyen üretim ilişkilerinin ve onları saran yapısal ilişkilerin izlerini taşıdığıdır.” Yazarlar bu nedenle kültüre görece bir özerklik atfedilemeyeceğini düşünmektedirler⁴²⁵.

Toplumsal yapı-kültür ve kitle iletişim araçları ilişkisi, haberin ideolojik boyutunun irdelendiği haber çalışmalarında belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Yağlı’nın söylediği gibi; “(...) İdeolojik olanın kendine özgü toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel varolma koşulları vardır”; ideolojik alan, bu koşullara göre biçimlenmektedir. Bu bağlamda medya, anlamın toplumsal inşasında ideolojik bir rol üstlenmektedir⁴²⁶. Medyanın inşa ettiği toplumsal gerçeklik, aynı zamanda medyaya işlevsellik kazandıran yapı ve ilişkileri oluşturan pratik (ya da pratiğin bir parçası) olma niteliği de taşımaktadır. Medyanın nasıl bir gerçeklik yaratma yönünde etki oluşturduğuna ilişkin çözümlemenin nesnesi medya ürünleri olmakla beraber bu

⁴²³ Thompson; **a.g.m.**, ss. 75-76, 82.

⁴²⁴ Alver; **a.g.e.**, s. 76.

⁴²⁵ Golding-Murdock; **a.g.m.**, s. 33.

⁴²⁶ Yağlı; **a.g.m.**, s. 32.

çalışmaların, üretimle ilişkili bağlama yönelik de inceleme yapması gerekli görünmektedir. “Haber, ideoloji ve iktidar yapıları arasındaki bağlantıları göstermede pek çok sorun” olduğuna dikkat çeken Golding ve Murdock, “rutin gazeteciliğin nüansları ve varsayımları çok dikkatli bir şekilde okunarak yapılan metin analizinde”, “haber inşâ edildiği anlayışın çerçevesini ortaya çıkar”ılabileceğini, ancak böyle bir analizin bu tip çerçevelerin toplumsal kökeni hakkında bize bir şey söylemeyeceğini açıklamaktadırlar. Bu doğrultuda, kültürel analizi ekonomi politikten ayıran çalışmaların eksikliği vurgulanmakta, ciddi bir kültür sosyolojisi için acil öncelik, yapıların ortaya çıkarılması olarak belirlenmektedir. Golding ve Murdock, sosyolojide, kültür ve ideoloji incelemelerine yapılan yeni vurguyu memnuniyet verici bulmakla birlikte, bu canlanmanın gelişmesi için bu tip incelemelerin kültür üreten endüstrilerin ekonomi politikasını yerleştirerek işe başlaması gerektiğini öne sürmekte, ancak bu şekilde medya-ideoloji ilişkisinin güvenli biçimde inşâ edilebileceği dayanak noktasına sahip olunacağını söylemektedirler⁴²⁷.

Aslında toplumsal yapı, kültür ve kitle iletişim araçları arasındaki iç içelik oldukça belirgin olarak gözlenebilmektedir. Williams, kültür kavramının açık bir tanımlanmasındaki zorluğu belirttikten sonra kültürün başlangıçta bir işleme sürecinin adı olarak ürün ya da hayvan yetiştirimi niteliğinde olan anlamını, zihin yetiştirimine doğru genişleterek, belirli bir halkın bütün bir yaşam biçimi olan tanımına ulaşmaktadır. Williams, “maddi” ile “kültürel” arasına karşıtlık (ikilem) konmasını yanıltıcı bulmaktadır⁴²⁸. Belli bir toplumsal yapı içinde var olan kültürel nitelikler farklı biçim, amaç ve içerikteki sosyal ilişkiler pratiği ve etkileşim sürecinde devam etmekte ya da değişime uğramaktadır. Yapı ve kültürün karşılıklı ilişkisinde rol alan bellibaşlı araçlar içerisinde kitle iletişim araçlarının önemli bir paya sahip olduğu bilinmektedir. Belli bir toplumsal yaşam biçimine yönelik düşüncelerin oluşumunda ve bu yaşam biçiminin gerçekleşmesinde kitle iletişim araçları etkin bir rol oynamaktadır. Bu rolün uygulanmasındaki biçemlerden bir tanesi, neyin ideal olarak ortaya konduğu veya özendirildiği ya da kötülendiği/dışlandığı olarak şekillenmektedir. Yanısıra, kitle

⁴²⁷ Golding-Murdock; **a.g.m.**, ss. 39, 53-54.

⁴²⁸ Williams, Raymond; **Kültür**, Çeviri: Suavi Aydın, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1993, ss. 8-9, 86-87.

iletişim araçlarının normalleştirme, alıştırma işlevleri taşıyabildikleri gözlemlenirken, hiç haberleştirmeyerek/ bilgi vermeyerek düşünce oluşumunu engelleme amacıyla, ya da, görsel ve işitsel unsurların belli bir yönde düşünce oluşturacak biçimde kullanılması da söz konusu olabilmektedir.

Yapı-kültür-kitle iletişim araçları ilişkisini açıklamaya yönelik çalışmalar içinde bir diğeri George Lewis'in çalışmalarıdır. "Toplumsal yapı ve kültürel yapı arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan George Lewis, toplumsal yapıların evrimi ve bu yapıların başat kültürlerini" irdelemiştir⁴²⁹. Folk kültürün yer aldığı geleneksel toplumsal kalıbı izleyen endüstri öncesi toplum kalıbında folk kültürlerin üzerinde küçük bir payla elit kültür yer alırken, endüstriyel toplum kalıbının ortaya çıkmasını takiben, folk kültürü, kitle iletişim araçlarının meydana getirdiği kitle kültürüne karışıp kaybolmaktadır. Lewis'in modelinde sonraki aşamada, endüstriyel toplum kalıbında, sosyal sınıflarla ilintili olarak, kültür endüstrisinin ürettiği ve dağıttığı ürünlerden oluşan 'beğeni kültürleri'nin ortaya çıktığı, endüstri sonrası toplum kalıbında ise bu 'beğeni kültürleri'nin artık sosyal sınıfla ilgili olmadığı gösterilmektedir⁴³⁰.

Kültür endüstrisi adlandırması tek başına, toplumsal yapı ve kültür arasındaki ilişki ve beraberliği gösteren öz ve açık bir örnek gibi görünmektedir. Bu alanda yoğun çalışmalar yapmış olan Frankfurt Okulu temsilcileri, kültür endüstrisinin "kolaycı ve birörnekleştirilmiş ürünleriyle birlikte yaygınlaşmasının, bireylerin eleştirel ve bağımsız düşünebilme yeteneklerini azalttığını ileri sürmektedirler. Ticarileşmenin etkisi altındaki sanat, giderek ortadan kalkmaktadır"⁴³¹. Kültür endüstrisi adlandırması gibi, kültür emperyalizmi kavramı da ideoloji, kültür, toplumsal yapı bağlantısına işaret eden bir göstergedir. Bu ilişki önemli ölçüde kitle iletişim araçları yoluyla kurulmaktadır. Önceliği A.B.D. olmak üzere endüstrileşmiş ülkelerin, "iletişim araçları üretim ve yayılımındaki üstün konumu pek çok gözlemciyi, *iletişim araçları emperyalizminden* söz etmeye yöneltmektedir." Batı kültür ürünleri iletişim araçları yoluyla dünya çapında yaygınlaşmakta, kültürel bir imparatorluktan söz edilmektedir⁴³². Bu konuda, Herbert

⁴²⁹ Yumlu; **a.g.e.**, s. 29.

⁴³⁰ **A.g.e.**, ss. 29-31.

⁴³¹ Giddens; **a.g.e.**, s. 402.

⁴³² **A.g.e.**, s. 409.

Schiller'in çalışmaları örnek bulgular sunmaktadır. Schiller'e göre kültür emperyalizmi emperyalist sistemin önemli bir parçasıdır. Kapitalist sistem içinde üretilen kültür ürünleri ideolojik nitelikli, dünyayı denetim altına alma amacıyla, sistemin çıkarlarına uygun olarak işlev görmektedirler⁴³³.

Daha önceki bölümlerde de irdelendiği gibi; ekonomik, siyasi, kültürel yapının egemen ideoloji doğrultusunda biçimlenmesi ve böylece sistemin yeniden üretilmesiyle ilgili çalışmaların kökeni genellikle, Marks ve Marks sonrası düşüncelerde; Marks'ın ya da Gramsci'nin, Althusser'in çalışmalarında temellenmektedir. Gramsci'nin "anahtar" kavramı hegemonya; kültür, iktidar ve ideoloji kavramlarıyla bağlantılıydı. Gramsci, hegemonya kavramıyla, yönetici kesimin sivil topluma nüfuz ettiği, toplumu yöneten grubun toplumun diğer kesimleri üzerinde kurduğu ideolojik ve kültürel kontrolünden söz etmekteydi⁴³⁴. Bu süreçte işlevsel olan aygıtlar arasında iletişim aygıtlarının önemli bir rolü vardı. Bunların yanında, Gramsci'nin yazılarında geçen gazetecilikle ilgili görüşlerinde, iletinin olumlu yönde olabileceği sonucunu da çıkarmak mümkün görünmektedir. Gramsci'nin sözleri kültür-ideoloji-toplumsal gerçeklik ve kitle iletişim araçları arasındaki bağı ortaya koymaktadır. Forgacs, Gramsci'nin "ideal" bir gazeteciliği öngören yazılarında, basını, "malumatın taraftarlara aktarılmasını ve yeni üyelerin kazanılmasını sağlayan çok önemli bir araç" olarak tanımladığını açıklamaktadır⁴³⁵. Gramsci bu yazılarından birinde egemen sınıfın ideolojik yapısının nasıl örgütlendiğini araştırmanın önemini vurgulamakta, bu maddi örgütlenmenin "en göze çarpan ve en dinamik parçası"nın genel olarak basın olduğunu söylemektedir⁴³⁶. Dolayısıyla ideolojinin üretilmesinde rol üstlenen basının toplumsal pratik içerisinde hangi unsurlara dayanarak, ne tür bir yapılanmayla var olduğu önem kazanmaktadır ve incelenmesi gereken bir gerçeklik olarak görülmektedir. Gramsci, "Gazeteciliğin mevcut bütün biçimleri ve gazete yazıcılığıyla ilgili etkinlikler ve genel olarak yayıncılık incelenirse", "bunlardan her birinin diğer güçlerin entegre edilmesini ya da 'mekanik bir şekilde' koordine edilmesini önvarsaydığı"nın görüldüğünü belirtmekte,

⁴³³ Yaylagül; **a.g.e.**, ss. 140-141.

⁴³⁴ **A.g.e.**, s. 97.

⁴³⁵ Forgacs (hazırlayan); **a.g.e.**, ss. 471-472

⁴³⁶ Gramsci, "Hapishane Defterleri 1929-1935; İdeolojik Materyal" (SCW, 339-340), Hazırlayan: Forgacs, **a.g.e.**, s. 473.

sadece, "...kendi kamuoyunun (verili bir kategorinin) bütün ihtiyaçlarını karşılamayı değil", "fakat aynı zamanda bu ihtiyaçları yaratıp geliştirmeyi, kendi kamuoyunu uyandırmayı ve onu giderek büyütmeyi amaçlayan" bir "bütüncül gazetecilik"ten söz etmektedir⁴³⁷. Dolayısıyla bu doğrultuda değerlendirildiğinde, gazeteciliğin sadece belli haberleri aktarıp kamuoyunun bilgilendirme gereksinimini karşılayan bir işlevin ötesinde, kamuoyu üzerindeki etkisi bağlamında kültür ve toplumsal yapıyla yakın ilişki içinde olduğu görülmektedir.

2.2. Kültürün Yansıması, Taşıyıcısı ve Üreticisi Olarak Kitle İletişim Araçları

Bir toplumun kültürünü oluşturan değer yargıları, gelenekleri, alışkanlıkları, tutumları, yaşam biçimi, genellikle dil ve sembolleri de içeren biçimde deneyimlenmekte, korunmakta ve geleceğe aktarılmaktadır. Kültürel niteliklerin toplumsal ölçekte benimsenmiş olması bu unsurların olumlu anlam yüklenerek paylaşılması ve yaygınlığı ile doğru orantılıdır. Paylaşım bireyler ve gruplar arasında olabildiği gibi kitlesel nitelikte de olabilmektedir. Bu paylaşım yüzyüze ilişkinin yanında, çoğu zaman iletişim araçları yoluyla gerçekleşmektedir. Kitle iletişim araçları söz konusu olduğunda yaygınlık kitlesel anlam kazanmaktadır. Yanısıra, kültürel unsurun yayılımı, benimsenmesi tercih edilen biçimde, kitle iletişim araçlarının sahip olduğu görsel/işitsel olanaklarla etkili biçimde yapılabilmektedir. Bu doğrultudaki değerlendirmesinde Tılıç, kitle iletişim araçlarının oluşturduğu etkilerin boyutları nedeniyle günümüzde "medya tartışmaları"nın, toplumbilimdeki temel tartışmalar arasında yer aldığını açıklamakta, pek çok yöneticinin, "kitle iletişim araçlarının toplumsal bütünlüğü sürdürmede, toplumsal bilinci oluşturup yeniden üretmede, değerlerin ve inançların aktarılmasında" çok önemli bir gücü olduğunu bildiğini ve "modern toplumlarda kitle iletişim araçlarını temel bir bilgi kaynağı veya bilginin kontrol edilmesinin temel aracı olarak" gördüğünü söylemektedir⁴³⁸. Kitle iletişim sistemleri kamusal iletişimi sağlarken bunu belli değer ve anlamlar yüklediği mesajlar ve semboller üzerinden yapmaktadır. Herman ve Chomsky'ye göre "kitle medyası, mesajları ve sembolleri sıradan insanlara ileten bir sistem olarak" hizmet vermektedir ve

⁴³⁷ Gramsci, "Hapishane Defterleri 1929-1935; [Bütüncül Gazetecilik]" (SCW 408-409), Hazırlayan: Forgacs, a.g.e., s. 476.

⁴³⁸ Tılıç; a.g.e., s. 57.

kitle medyasının “eğlendirmek, avutmak, bilgi vermek” gibi işlevleri arasında, “(...) bireyleri toplumun bütününe eklemlen değerleri, inançları ve davranış kodlarını aşlamak” da bulunmaktadır⁴³⁹. Kitle iletişim araçlarının kültürün paylaşımı ve sürdürülmesindeki rolü, başka bir deyişle kültürün ifadesi olarak da tanımlanabilmektedir. Medyanın türsel bir kültürel ifade biçimi olarak görüldüğü çerçevede; gazetecilik, günlük kültürün bir parçası olarak, “önemin, anlamın ve bilincin üretim ve yeniden üretim alanı olarak” işlev görmektedir⁴⁴⁰. Haberleşme içeriğini üç ana sınıfta gruplandıran Eisenstadt’ın çalışması benzer değerlendirmeleri işaret etmektedir. İlk grupta bilgi ve usullerden meydana gelen teknik içerik yer almaktadır. İkinci içerik her türlü haberi kapsayan genel haber içeriği olarak belirlenmektedir. En önemli olarak değerlendirilen üçüncü içerik ise normatif içerik olarak nitelenmektedir. Toplumsal normları aktararak toplum içinde doğru davranışın ne olduğunu bildiren normatif içerik, bu normların toplum içinde devamlılıklarını sağlamaktadır. Bu içerik aynı zamanda bireylerin sosyalizasyonuna da hizmet etmektedir⁴⁴¹. Dolayısıyla bu çalışmanın ortaya koyduğu sonuca göre bir toplumda neyin doğru, neyin yanlış veya neyin normal ya da ideal, neyin olağandışı-kabul edilemez olması önemli ölçüde kitle iletişim ürünleri tarafından belirlenmektedir. Bu durum bir kültürün hangi değerleri kapsadığı ve koruduğu ya da hangi değerleri dışladığı ile doğrudan ilgilidir. Kitle iletişimini; “kurumsallaşmış kamusal kültürleşmenin, yüz yüze ve diğer kişisel olarak dolaymlanan etkileşimin sınırlarının ötesindeki genişlemesi” olarak tanımlayan Gerbner’a göre, çok sayıda insanın paylaştığı mesajlar ve imgeler sistemiyle “önemli” ve “doğru” olan konusundaki “ortak bilinci yapılaştıran popüler kültürün dokusu”, “büyük ölçüde imal edilmiş bir üründür”⁴⁴². Bu imal sürecinde kitle iletişim araçları işlevseldir. Medya bir kültürde var olan değer ve tutumları yani egemen değer ve tutumları ekmektedir⁴⁴³.

“(...) şeyleri düşünme, şeyler üzerinde edimde bulunma ve birbirimizle etkileşime girme biçimlerimizin kökleri imgeler kurma, mesajlar üretme ve karmaşık simge sistemlerini kullanma yetimizde

⁴³⁹ Herman-Chomsky; **a.g.e.**, s. 81.

⁴⁴⁰ Alver; **a.g.e.**, s. 245.

⁴⁴¹ Kongar; Aktaran. **a.g.e.**, s. 250.

⁴⁴² Gerbner; **a.g.m.**, ss. 92, 77-78.

⁴⁴³ Yaylagül; **a.g.e.**, s. 64.

bulunmaktadır. Bu yetideki bir değişme insani meselelerin mahiyetini dönüştürür. Şimdi böylesi bir dönüşümün tam göbeğinde bulunmaktayız. Bu, simge ve mesajların kitlesel üretiminden –kültür alanındaki yeni bir endüstriyel devrimden- kaynaklanmaktadır. Yeni iletişim araçları; perspektifleri seçmenin, bileştirmenin ve paylaşmanın yeni yollarını sağlamaktadır”⁴⁴⁴.

Belli bir kültürü oluşturan özsel öğeler arasında o kültürü paylaşan kişi ve grupların sahip olduğu sosyal temsiller önemli bir yer kaplamaktadır. Birey ve gruplar arasındaki ilişki ve etkileşim sürecinde üretilen sosyal temsiller, gerçekliği temsil etmesinin yanında onu yeniden inşa etmektedir. Gerçeklik, “bir yandan kişinin tarihi ve yaşantısı tarafından bireysel olarak, öte yandan kişinin ait olduğu sosyal ve ideolojik sistem tarafından kolektif olarak yeniden inşa” edilmektedir⁴⁴⁵. Bu gerçekliğin oluşmasında daha önceden üretilmiş veya edinilmiş bilgi, inanç ve kanaatler rol oynarken, yeni gerçeklik ya yeni bilgi, inanç ve kanaatlerin oluşmasına ya da var olanların devamlılığına neden olmaktadır. Sosyal temsiller kısaca, “bir şey hakkında bir grup tarafından paylaşılmış bilgiler, inançlar veya kanaatler bütünü” olarak da tanımlanabilmektedir⁴⁴⁶. Toplumsal gerçekliğin inşasında büyük payı olan sosyal temsillerin oluşmasında kitle iletişim araçlarının önemli rolü bulunmaktadır. Birey ve grupların sahip oldukları bilgi veya edindikleri inanç ve kanaatler büyük ölçüde iletişim sürecinde kazanılmaktadır. Bu iletişim birey ve gruplar arasında değişik biçem ve içeriklerde gerçekleşmektedir. Kitlesel nitelik taşıması yaygınlığını ve etkililiğini arttırmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının bir diğer güçlü özelliği kültürel birikimi oluşturan unsurları yazılı, şekilsel ya da sesli biçiminde saklayabilme niteliğidir. Böylece kültürü oluşturan öğelerin geleceğe aktarılması mümkün olmaktadır. Yapısalcı bir kültür anlayışına sahip olan Roland Barthes’ın çözümlediği gibi kültür, dil ve işaretler aracılığıyla taşınmakta ve kuşaklar arasında aktarılmaktadır⁴⁴⁷. Kitle iletişim araçlarının kültürü geleceğe taşıyan bu niteliğini Çaplı şu sözlerle açıklamaktadır: “Gerek televizyon haberciliğinin, gerekse yazılı basın gazeteciliğinin önemi, sadece haberi

⁴⁴⁴ Gerbner; **a.g.m.**, s. 78.

⁴⁴⁵ Bilgin, Nuri; **Sosyal Psikoloji**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2009, s. 327

⁴⁴⁶ **a.g.e.**, s. 333.

⁴⁴⁷ Yaylagül; **a.g.e.**, s. 109.

yaymasından çok, toplum kültürünün kayıt altına alınarak saklanmasını sağlayan platformları oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Medyanın ürettiği bu kayıt daha sonra yeniden gözden geçirilmek üzere toplumun kullanımına sunulmaktadır”⁴⁴⁸. Bu özellik “kültürün üretimi yaklaşımı”nı benimseyen biliminsanlarının odaklandığı kültürel süreçlerin açıklanmasına da ışık tutmaktadır. Bu yaklaşımı benimseyen görüşe göre kültür “üretilmiş” “genetik” nitelikler taşımaktadır. Toplumsal yapıların günden güne ve nesiden nesile kendilerini ürettikleri kod olarak tanımlanan “kültür”ün üretilmesinde süreçler ve örgütlere önem verildiği görülmektedir⁴⁴⁹. Kitle iletişim araçları örgütsel yapıları ve işlevleri ile kültürün aktarılması ve yayılmasında sürecin bir parçası olma niteliği taşımaktadırlar.

Farklı kuramsal duruşları da temsil edebilen çok sayıdaki bütün bu görüşlerin ortak ifadesi; toplumsal gerçeklik içerisinde gerçekleşen iletişim ve etkileşim sürecinde kültürel unsurların paylaşıldığı, aktarıldığı, yeniden üretildiği ve kitle iletişim araçlarının bu sürecin her adımında etkin bir rol oynadığı doğrultusunda şekillenmektedir.

3. HABER ETİĞİ ve DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

3.1. Haber Etiği

Ahlak felsefesi ya da ahlaki eylemin bilimi olarak tanımlanan etik; davranışlara rehberlik eden, iyi-kötü, doğru-yanlış ilişkisiyle ilgili bir alanı işaret etmektedir. Bu bağlamda, “etik” bir davranıştan söz edildiğinde, genellikle; toplumun “iyi”, “doğru” olduğu hususunda uzlaştığı, toplumsal faydayı çoğaltan ve herhangi bir değere zarar vermeyen bir eylem anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde, haber etiğini; haberleştirme işlevinin doğru bilgiyi içerecek, toplumsal iyiyi gözetecek ve bir değere saygısızlık etmeyecek, zarar vermeyecek biçimde gerçekleştirilmesi olarak tanımlamak mümkün görünmektedir.

Tanım içerisinde belirginlik kazanan doğru bilgi/ gerçeğe uygunluk niteliği, nesnel yaklaşımı gerektirmektedir. Ayrımcılık gütmeyen, olguyu olduğu gibi aktarma işlevi haber etiğinin başlıca ilkesi olarak görünmektedir. Ancak bu süreçte uyulması

⁴⁴⁸ Çaplı; **a.g.e.**, s. 76.

⁴⁴⁹ Yumlu; **a.g.e.**, s. 36.

gereken diğler ilkelerin varlığı da büyük önem taşımaktadır. Doğru haberi, başka bir zarar yaratmadan vermek; haberi oluştururken kişilik haklarına, özel hayata saygı göstermek, toplumu paniğe sevketmekten kaçınmak; gerçeğı aktarırken bireyin, toplumun, doğanın ve diğler değlerlerin korunması yönünde duyarlılık göstermek, bu haberleri öne çıkarmak, böylece toplumu bilgilendirmek ve gerektiğinde uyararak gibi hususlar haber etiğı içerisinde düşünülmesi gereken ilkeler olarak şekillenmektedir.

Haberin gerçeğı uygun, doğru olması ve gerektiğinde toplumu uyarabilmesi için gazetecilerin ve gazetelerin bağımsız olabilmeleri gerekmektedir. Kurumsal bağımsızlık, kişisel bağımsızlık ve bu bağlamda her türlü iktidar ilişkisinden arınmış olmak gerçeğliğin topluma aktarılması için zorunlu bir koşul niteliğinde görünmektedir. Bu koşul, reklâmverenlerle ya da haber kaynaklarıyla çıkar ilişkisi içinde olmama niteliğini de barındırmaktadır.

Haber etiğinin önemli bir boyutu profesyonel yetkinliğı gerektiren kaliteli ürün üretebilme pratiğidir. “Haber” olan bir olgunun, kamuoyuna yeterli bilgiyi içerecek şekilde ve taşıdığı önem derecesinde duyurulması beklenmektedir. Haber dikkat çekici olması yönündeki işlemlerde ölçüyü korumak; gerek görsel anlamda, gerek dil bağlamında magazin ve şiddet unsurlarından kaçınmak, haberin özünden uzaklaşmamak diğler önemli hususlar olarak görünmektedir. Magazin haberciliğı ayrı bir başlık altında kendine has özellikler içerse de bu alanda da kişilik haklarına saygı gibi ilkelerin uygulanması önemli ve gereklidir. Bu ilkelerin yanısıra, düzeltilere yer vermek ve açıklamaları çarpıtmadan yapmak düzeltiyi gönderen kişinin olağan bir insan hakkı olmasının yanında basın meslek etiğinin de ayrılmaz bir parçasıdır.

Haber etiğine yönelik anlayış, toplumun bütününde var olan etik anlayıştan farklı değildir. Bütün mesleklerde olduğu gibi, gazetecilik meslek etiğinin de uygulanabilmesi, etik anlayışın toplumun bütününde egemen olmasıyla, bireylerin birbirlerine, bütün canlılara ve değlere saygı göstermesiyle mümkün olabilecektir. Etik eylem, doğru kararlar vermeyi gerektirmektedir. Doğru muhakeme ve doğru eylem akıl ve vicdana; aklın beslenmesi, içgörünün derinleşmesi, sezgilerin güçlenmesi, muhakeme niteliklerinin gelişmesi ise bilime, sanata, doğaya, eğitime, özgür ve demokratik bir topluma gereksinim duymaktadır.

3.2. Haber Etiği ve Demokrasi Kültürü İlişkisi

Demokrasi ve basın arasındaki karşılıklı ilişki daha önce de irdelendiği gibi birbiri üzerinde belirleyici nitelik taşımaktadır. Görev ve sorumluluklarını, demokrasi kültürünün var olduğu, demokratik bir toplum yapısı içerisinde yerine getirebilen basın, bu işlevini gerçekleştirebildiğinde demokrasi kültürünün ve demokratik toplum yapısının devamlılığına katkı sağlamaktadır. Basının işlevini olması gerektiği gibi gerçekleştirmesine yönelik değerlendirme birtakım ölçütlere dayanmaktadır. Bu ölçütlerin uygulandığı ürün ve süreçler içerisinde başlıcaları haberle ilgili olanlardır. Basının temel ürünü haber ancak gerçek olguları aktarırsa kişilerin doğru bilgilenmesini sağlayabilmektedir. Etik değerlere uyma özeni taşıyan, doğru bilgiye dayanan habercilik kamusal bilginin ve bu bilgiye dayalı kanaat, tutum ve davranışların bir kişi veya grubun çıkarlarına göre değil, gerçeğe uygun olarak biçimlenmesi sonucunu doğurduğundan, kamusal faydanın oluşması ancak böylece olası olabilmektedir. Demokrasi ile yönetilen bir ülkede medya habercisinin, etik ile çift yanlı bir ilişki içinde olduğunu açıklayan Şahin, gazetecinin hem bir yurttaş olarak medya etiğinden “etkilenen”, hem de habercilik etkinliği sürecinde yaptıklarıyla ilgili olarak, “etkileyen” etik bir özne olduğunu belirtmektedir. Ancak bunlarla birlikte, gazeteci, özel konumu dolayısıyla meslek kurallarını uygulayan bir özne olmanın ötesinde aktif sorumluluklar taşımaktadır⁴⁵⁰. Gazetecilik, işlevini belli bir toplumsal sistem içerisinde gerçekleştirmektedir. Görevini ne şekilde gerçekleştireceği kişisel bilgisi, deneyimi, kültürü, ilkeleriyle ilişkili olmasının yanında yapısal unsurların belirleyici etkisi altında bulunmaktadır. Ortaya çıkan ürün ise etkilendiği bu toplumsal öğeleri etkilemekte, yeniden üretmektedir. Deneyimler, gazetecilik pratiğinin toplumun demokrasi kültürü ve demokrasi anlayışıyla yakinen bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır⁴⁵¹. Dolayısıyla bu bakış açısıyla, gazetecilerin görevlerini haber etiğine uygun olarak gerçekleştirmelerinin toplumun demokratik nitelikleri üzerinde doğrudan olumlu yönde etkiler oluşturacağını, aksi durumda ise demokrasi kültürünün zarar göreceğini ileri sürmek mümkün görünmektedir. Şahin’in Türkiye’de medyanın görevini yapıp yapmadığını sorguladığı yazısında, “21. Yüzyılın ilk on yılının sonunda demokratik bir

⁴⁵⁰ Şahin, Haluk (2); **Kim Korkar Soruşturmacı Gazeteciden? Araştırmacı ve Soruşturmacı Gazetecilik: Dün, Bugün, Yarın**, Say Yayınları, İstanbul, 2012, s. 128.

⁴⁵¹ Kaya-Çakmur; **a.g.e.**, s. 526.

ülkede basın ya da haber medyalarının üzerlerine düşen görevi hakkıyla yerine getirip getirmediğini irdeleyebilmek” üzere geliştirdiği sorular etkinin yönü ve niteliğine ışık tutmakta, görevin yerine getirilmesinde karşılaşılan sorunlara işaret etmektedir. İlk soruyu “kapsamlı haber alanı” oluşturmaktadır:

“Yurtbilgisi kitaplarında ‘Halkın, halk için, halk tarafından yönetilmesi’ şeklinde tanımlanan demokrasi, halkın olupbitenlerden ‘haberdar’ olduğu varsayımına dayanıyor. Halk neler olduğunu bilmiyorsa, hızlı, sürekli ve kapsamlı bir biçimde bilgilendirilmiyorsa nasıl doğru karar verecek, kendi kendisini nasıl iyi yönetecek? Haber medyalarına demokrasinin oksijeni denmesinin temel nedeni budur, demokrasinin özgürce haber veren basın organları olmadan yaşamasının mümkün olmadığı kabulüdür.

Soru: Haberciler ne gibi kısıtlamalarla karşı karşıyalar? Habercilerin giremediği alanlar, haberleştiremedikleri bilgiler, olguları görmelerine engel olan kör noktalar var mı?”⁴⁵².

Yapısal unsurların belirleyici etkisi kabul edilmekle birlikte, bu etmenlerin varlığı gazetecilik mesleğinin, etik değerlerin gözetilmeden yapılmasını olağan kılmamaktadır. Haber etiğine uygunluk, uyulması beklenen temel mesleki pratikler arasında yer almaktadır. Görevini böylece gerçekleştiren basın; bilinçli, sorunlarının farkında, demokratik değerleri benimseyen bir toplum yapısının oluşmasına katkı sağlayabilir. “Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar”ı irdeledikleri çalışmalarında Belsey ve Chadwick’in değerlendirmesi mesleğin etik ve demokrasiyle bağlantısını şu sözlerle ortaya koymaktadır:

“(…) Gazetecilik uygulamalarının büyük bir kısmı özgürlük, yansızlık, doğruluk, dürüstlük ve mahremiyet gibi kaçınılmaz olarak etik ile ilgili olan kavramlarla tanımlanıp incelenmelidir. Medya ile ilgili bu kadar çok tartışmanın bağlamını oluşturan demokrasi bile, toplumsal ve siyasal örgütlenmenin en doğru ya da en iyi biçimiyle ilgili olduğu için gerçekte etik bir terimdir. Demek ki etik, gazetecilikten ayrılmaz ve etik ile ilgili tartışmalar, uygulamaları ve sorunlarıyla birlikte gazeteciliği anlamının bir parçası olmalıdır”⁴⁵³.

⁴⁵² Şahin, Haluk; **Türkiye’de Medya Görevini Yapıyor mu?**, 19.08.2011, <http://bielog.com/genel/turkiye%E2%80%99de-medya-gorevini-yapiyor-mu/> (Erişim 02.01.2013).

⁴⁵³ Belsey, Andrew-Ruth Chadwick (1); “Önsöz”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, Derleyenler: Andrew Belsey-Ruth Chadwick, Çeviren: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, 2. basım, s. 10.

İçinde bulunduğumuz zamanda demokrasi kavramının nasıl tanımlandığı netleşmeye gereksinim gösteren bir nitelik taşımaktadır. Kötüye kullanılma potansiyeli taşıyan ve kötüye kullanılabildiği gözlemlenen; sorunsal genişleten ya da tartışmaların gelişmesine neden olan bir husus demokrasiye ilişkin yapılan tanımlamalardan kaynaklanabilmektedir. İki farklı demokrasi anlayışından söz eden Chomsky; bir tarafta, “halkın kendisini ilgilendiren konuların yönetiminde gerçek anlamda söz hakkına sahip olduğu bir bütün” olan, bilgi edinme yollarının serbest ve açık olduğu bir demokratik toplumdur, öte tarafta, halkın yönetimden tamamen men edildiği, bilginin sıkı sıkıya kontrol altında tutulduğu bir demokrasi anlayışından söz etmektedir. Bu ikinci anlayışın tuhaf gelebileceğini belirten Chomsky, geçmişi 17. yüzyıla kadar uzanan bir zamandır hem teoride hem yürürlükte olan hâkim demokrasi anlayışının böyle olduğunu ileri sürmektedir⁴⁵⁴. Söz konusu süreçte, halkın bilgilendirilmesini sağlayan, başta yazılı basın olmak üzere tüm iletişim araçlarının, “ideolojik aygıt” olarak işlevselliği, asıl görevlerine aykırı biçimde, kamusal faydanın zıt yönünde de olabilmektedir. Durum böyle olunca haberin işlevleri egemen çıkarlar doğrultusunda şekillenmekte, haber etiğinden uzaklaşılması ise doğru bilgidan uzak kalan toplumun giderek demokratik niteliklerini kaybetmesine neden olmaktadır. Belsey ve Chadwick, demokratik olma iddiaları bulunan bir toplumun sağlıklı olmasını, gazetecilik mesleğinin onurlu amacı olarak nitelendirdikleri haber, yorum ve görüşleri içeren bilgi dolaşımının sağlanmasına dayandırmaktadır⁴⁵⁵. Görev ve sorumluluklar perspektifinde değerlendirildiğinde, toplumun demokratik niteliklerine katkı sağlayıcı işlevi, gazetecilik mesleğinin olması gereken nitelikleri arasında sayılmaktadır. Gazetecilerin haber yaparken sorumlu davranması ve çalışmalarına olanak sağlayan demokratik süreci desteklemeleri beklenmektedir⁴⁵⁶. Gazetecilerin sorumluluk bilinciyle davranmaları ve görevlerini olması gerektiği gibi yapmaları haber etiğine uygunluğu, haber etiğine uygunluk da demokrasi kültürünün desteklenmesine işaret etmektedir. Dünyada ve Türkiye’de Medya Etiğini irdelediği yazısında ‘Etik nedir?’, ‘Basın yayım meslek ahlakı nedir?’ gibi sorulardan önce ‘Biz neden gazetecilik yapıyoruz?’ ‘Niye gazeteciyiz?’ ‘Kimin için

⁴⁵⁴ Chomsky, Noam; **Medya Denetimi**, Türkçesi: Elif Baki, Everest Yayınları, İstanbul, 2008, ss. vii, viii.

⁴⁵⁵ Belsey-Chadwick (2); **a.g.m.**, s. 14.

⁴⁵⁶ Cohen-Almagor, Raphael; **İfade, Medya ve Etik**, Çeviren: S. Nihal Şad, Phoenix Yayınları, Ankara, 2002, s. 127.

nasıl bir gazetecilik yapıyoruz?’ diye sorulması gerektiğini, bu sorulara verilecek yanıtların “etik’e” uygunluğu ortaya çıkaracağını söyleyen Ragıp Duran; gazeteciliğin özünü “**içinde yaşadığımız toplumu demokratikleştirirken, yurttaşları da özgürleştirecek bilgi ve görüşleri vermek**” olarak açıklamaktadır⁴⁵⁷. Bilgilendirme; doğru kararlar verme ve doğru seçimler yapma, bu bilgiye dayanarak görüş oluşturma ve toplumsal kararlara katılma gibi demokratik nitelikleri beslemesinin yanında, “doğru” niteliğini kaybettiğinde, gerçeklerin çarpıtılması ve varolan sorunların olağanlaştırılması ya da üstünün örtülmesine de hizmet edebilmektedir. Zarar gören ilkeler arasında demokratik bir toplumun özsel nitelikleri arasında sayılan “eşitlik” ilkesi de bulunmaktadır. Bu yönde görüş açıklayan Golding&Murdock’a göre medya, ulusların kendi içlerinde ve uluslararası devamlık eden eşitsizliklerin meşrulaştırılmasına çok büyük katkı yapmaktadır⁴⁵⁸. Görsel, işitsel, metinsel çeşitli perdeler arkasındaki asıl amaç demokrasiyle bağdaşmayan, demokrasi kültürüne zarar verebilecek belli bir fikri, görüşü empoze etmek olabilmektedir. Bu süreçte, benimsetilmek istenen fikir doğrultusunda adeta kalıplaşmış eleştiri dayanakları da oluşturulabilmektedir. Chomsky, iyi propagandanın püf noktası olarak nitelediği uygulamada, hiç kimsenin karşı çıkamayacağı sloganların yaratılmasından bahsetmektedir⁴⁵⁹. İşaret edilen bu husus değerlendirildiğinde, içinde bulunduğumuz zamanda, demokrasiyi yerleştirme amacı güttüğü açıklanan söylemsel kılıflamalarla, soru ya da yargı kalıpları oluşturularak eleştirilerin dile getirilmesinin engellenebildiği, böylece demokrasi kültürü ve demokratik toplum yapısının zarar gördüğü gözlenmektedir.

Çaplı, 1970’li yılların sonlarından itibaren haberin demokrasiye katkısından söz edilmeye başlandığını; demokratik sistemin özü olan katılımcılığın söz konusu olabilmesi için bireylerin toplumda olupbitenlerden haberdar olması gerektiği yönündeki düşüncelerin bu tarihten sonra yaygınlık kazandığını açıklamaktadır. Bu dönemde kapitalist ülkelerin habercilik anlayışı ve uygulamalarının eleştirilmesini

⁴⁵⁷ Duran, Ragıp; “Dünyada ve Türkiye’de Medya Etiği”. **Medya, Etik ve Hukuk** içinde. Derleyen: Sevdalankuş; Süleyman İrvan- Ragıp Duran-Fikret İlkiz; (Habercinin El Kitabı 2) IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, İkinci Baskı, s. 118.

⁴⁵⁸ Golding-Murdock; **a.g.m.**, s. 53.

⁴⁵⁹ Chomsky; **a.g.e.**, s. 10.

takiben tek yönlü haber yayılımına karşı özellikle bağlantısız ülkeler ve UNESCO'nun başını çektiği girişimlerde bulunulmuş, bu durumdan memnun olmayan bazı Batı ülkeleri, başta ABD ve İngiltere olmak üzere UNESCO'dan mali desteklerini çekmişlerdir⁴⁶⁰. Sadece bu olgu bile demokrasi kültürünün gelişmesi, demokratik bir dünyanın oluşumunda doğru bilgiye, doğru habere erişimin önemini ve bu unsurun hakkıyla yerine gelmesinde söz konusu olan engelleyici yapısal etkenleri açıklıkla ortaya koymaktadır.

Günümüzde “çok sayıda potansiyel düşünce akımının sesi, hayli zayıf veya diğerlerinin oluşturduğu korodan ya da kakofoniden ayrı biçimde kendini hissettirme kapasitesinden yoksun” kalmasından bahseden Remo Bodei, klasik gazeteciliğin üzerinde yükseldiği üç eksen olarak değerlendirdiği; doğrunun araştırılması, kişilere saygı ve yargı bağımsızlığının; enformasyon alanında çalışanlar tarafından net biçimde algılanmamış görüldüğünden söz etmekte, sorumluluk ilkesiyle bağlantılı olan etiğin daha ileri bir kontrol rezervi oluşturmak zorunda olduğunu belirtmektedir⁴⁶¹. Dolayısıyla gerek kişisel, gerek kurumsal sorumluluklar ve gazetecilik mesleğinin etik ilkeleri bağlamında değerlendirildiğinde, toplumun doğru bilgilendirilmesi, hem gazetecilik mesleğinin icrası hem de demokratik bir toplumun oluşması için varlığı zorunlu olan çok önemli bir işlev olarak görünmektedir.

3.2.1. Kamunun Bilgi Alma Hakkı – Gazetecinin Bilgi Verme Sorumluluğu

Kamunun bilgi alması bir hak ve kamunun bilgilendirilmesi gazeteciliğin asli görevi; ve olguları çarpıtmadan, doğru olarak aktarma hem genel anlamda bireysel ve kurumsal etiğin, hem de meslek etiğinin gereği olarak değerlendirildiğinde; kamunun kendisini ilgilendiren önemli bir konuda bilgiden yoksun bırakılması ya da yanıltılması toplumsal gerçekliğin anlaşılmasında sorun ve eksikliklere işaret etmekte, yeniden kurulan toplumsal gerçeklik de bu algıya göre biçimlenmektedir.

Demokratik bir toplumun varlığı ile medyanın görevleri arasında doğrudan bir ilişki kurulmaktadır. Halkın, bağlam ve anlamın ortaya çıkmasını sağlayacak biçimde

⁴⁶⁰ Çaplı; **a.g.e.**, ss. 71-72.

⁴⁶¹ Bodei, Remo; “Önsöz”, **Haber Etiği Ahlakî Gazeteciliğin Kuruluşu ve Eleştirisi**, Enrico Morresi, Çeviren: Fırat Genç, Dost Kitabevi, Ankara, 2006, ss. 15-17.

sürekli ve kapsamlı biçimde bilgilendirilmesi, kamuyu ilgilendiren konularda tartışma platformu oluşturulması, gözcü niteliğinde denetim işlevinin gerçekleştirilmesi, toplumsal gündemin çoğulcu nitelik taşıyan biçimde verilmesi bu görev ve işlevlerin başlıcaları olarak sıralanmaktadır⁴⁶². Haluk Şahin, gazetecilerin başlıca görevinin olguları aktarmak ve gerektiğinde kamuyu uyararak “alarm” işlevini gerçekleştirmek olduğunu söylemektedir⁴⁶³. Gazeteciliğin temel görevi olarak belirlenen toplumu bilgilendirme işlevinin niteliği Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nin, “Gazetecinin Sorumluluğu” bölümünde şu sözlerle açıklanmaktadır:

“Gazeteci, basın özgürlüğünü, halkın doğru ve dürüst haber alma, bilgi edinme hakkı adına dürüst biçimde kullanır. Bu amaçla her türlü sansür ve otosansürle mücadele etmeli, halkı da bu yönde bilgilendirmelidir. Gazetecinin halka karşı kamusal sorumluluğu, başta işverenine veya kamu otoritelerine karşı olmak üzere, diğer tüm sorumluluklardan önce gelir. Bilgi ve haber ile özgür düşünce, herhangi bir ticari mal ve hizmetten farklı olarak toplumsal bir nitelik taşır”⁴⁶⁴.

Oysa, gazeteciler görevlerini yerine getirirken, var olan ya da varsayıldıkları kurumsal sınırlamalar, filtrelemeler veya içinde yaşadıkları toplumsal etkenler ve bunlarla iç içe olan seçimler nedeniyle bazen bir haberi görmezden gelmekte, haberin tamamı ya da bir kısmında otosansür uygulayabilmekte veya gerçekliği aktarma ilke ve özeninden uzakta olguyu çarpıtarak farklı algı ve bilgilenmelerin oluşmasına neden olabilmektedirler. Kültürel ve ekonomi-politik unsurların etmen olduğu iktidar uygulamalarında haberlerin egemen ideolojiye uygun olarak üretilmesi, tüketim sürecinin de benzer nitelikte şekillenmesinde etkili olmaktadır. Haberin hiç verilmemesi ise olguya ilişkin herhangi bir fikir oluşmasını, tepki verilmesini tamamen engellemektedir. Öznenin katılacağı ve yeniden üreteceği toplumsal gerçekliğin egemen ideolojiye uygun olması için kullanılan söylem ve söylem türü olarak haber; bu kez otosansürle başka şekilde aynı amaca hizmet etmektedir. Haber, egemen ideolojinin ifadesi olabileceği gibi, hiç olmaması da egemen ideolojinin amacına uygun bir araç olabilmektedir. Demokrasi kültürünü benimsemiş ve benimsenmesini, yayılmasını

⁴⁶² Şahin (2); a.g.e., s. 128.

⁴⁶³ Haluk Şahin – Gözde Dedeoğlu görüşmesi, 02.09.2011.

⁴⁶⁴ İrvan, Süleyman; “Medya ve Etik” Ek 1: “Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi”, “Gazetecinin Sorumluluğu” bölümü. **Medya, Etik ve Hukuk** içinde, a.g.e., s. 92.

amaçlayan bir ideoloji, bu amacın gerçekleşmesine yönelik bir pratik üretebileceği gibi, söylemin biçimine göre, tam tersi nitelikte bir toplumsal gerçekliğin oluşmasına katkı da sağlayabilmektedir. Kamuyu ilgilendiren bir haberin hiç verilmemesi, gizlenmesi, görmezden gelinmesi bir yandan demokratik olmayan bir pratik olduğu gibi öte yandan demokrasi kültürünün beslenmesi ve geliştirilmesiyle ilgili olarak karşı yönde etki oluşturmaktadır. Burada söz edilen söylem ve söylem türü olarak haber; kuşkusuz toplumun faydası, iyiliğini ilgilendiren ve demokratik anlayış ve ilişkileri içeren nitelikler taşımaktadır. Bilginin, adil toplumların yaratılması ve sürdürülmesinde çok önemli olduğu düşüncesiyle bilme hakkının tarih boyunca özellikle Batı toplumlarında çok savunulan ve korunan bir hak olduğunu söyleyen Çaplı, bu düşüncenin temelinde, bilgilenmiş vatandaşların iktidar gücü üzerinde baskı oluşturabildiği fikrinin olduğunu açıklamaktadır⁴⁶⁵. Demokratik toplumun işleyişinde temel etmenler arasında olan bilgilenme, demokratik toplumun gereklerinden olan yurttaşların eşit haklara sahip olması koşuluyla işlevselleşmektedir. Bilgiye erişim hakkı özenle korunması, kurulması gereken haklar arasında yer almaktadır. Enformasyonun kamusal bir mal olduğundan hareket eden Morresi, “enformasyonun ilkelerini, kurallarını ve uygulamalarını destekleyecek olan” kamusal bir etikten söz etmekte ve kitle medyası etiğinin, olgunlaşmış bir demokrasi bağlamında vurgunun yurttaşların haklarına yapıldığı güçlü bir politik tasarıma ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir⁴⁶⁶. Bu noktada vurgulanması gereken önemli bir husus, bilgiye erişim hakkının demokrasi kültürünün çok önemli unsurlarından biri olmasının yanında, bu hakkın diğer haklarla birlikte düşünülmesi zorunluluğudur. Kamusal iyiliği ilgilendiren bir bilginin önemli olmasının yanısıra, bilgiye ulaşım, haberleştirme ve dağıtım sürecinde etik ilkelere uygun olarak davranılması ve kişilerin haklarına, mahremiyetine saygı gösterilmesi gerekmektedir. Gerçeği aktarmak, kamunun bilme hakkını sağlamak hiçbir değeri göz önüne almamak şeklinde anlaşılmamaktadır. Gazeteci kamunun bilgilenmesi görevini yerine getirirken kuşkusuz dikkat etmesi gereken insani değerler, ilkeler bulunmaktadır. Gazetecilik etiği bunu da gerektirmektedir.

⁴⁶⁵ Çaplı; **a.g.e.**, s. 21.

⁴⁶⁶ Morresi, Enrico; **Haber Etiği - Ahlaki Gazeteciliğin Kuruluşu ve Eleştirisi**, Çeviren: Fırat Genç, Dost Kitabevi, Ankara, 2006, ss. 23-24.

Mesleğe ilişkin bilgi ve birikim alanını ilgilendiren bir husus olan “haber değeri” kıstasının, mesleki bir uzmanlık unsuru olma niteliğini aştığı, bir haberin seçiminde yapısal ve kültürel pek çok etmenin geçerli olduğu bilinmektedir. Bir olgunun haber değeri taşıyıp taşımadığı dolayısıyla haberleştirilip haberleştirilmeyeceği bazı kıstasların uygulandığı bir seçim niteliği taşımaktadır. Haberciler, seçtikleri gerçekleri yansıtmaktadır. “Peki, ya seçilmeyen gerçekler de önemli ise? Hatta belki de asıl önemli olan onlarsa?” diye soran Şahin, habercinin etik sorumluluğunun seçme noktasında başladığını belirtmekte, etik bilince sahip gazetecinin sansüre karşı olduğunu söylerken bunun en kötü biçimini hiç yapılmamış bir haber olarak açıklamaktadır: “(...) Etik bilinç sahibi gazeteci kuşkusuz sansüre karşıdır. Fakat belki de en hunharca sansür edilmiş olan haber hiç görülmemiş, verilmemiş olandır”⁴⁶⁷. Çarpıtılmış haber kadar, haberin hiç yapılmaması da haber etiğiyle bağdaşmayacak bir uygulama olarak görülmektedir. “Görmezden gelme”, “oto sansür” gibi adlandırmaların yapıldığı gerçeğin gizlenme işlevi, daha geri planda kalmakta, etki alanı çok fazla ayırt edilmemekte ya da önemsenmiyor gibi görünmektedir. Belsey ve Chadwick “yalan söylememek” ile “gerçeği söyleme”nin aynı şey olmadığını vurgulayarak, günlük yaşamdan bilineceği gibi “sessiz kalarak, yorum yapmayarak, konuyu değiştirerek” yalan söylemekten kaçınılabileceğini, ancak yalan söylemiyor olmanın hem günlük yaşamda hem de gazetecilikte yeterli bir ilke sayılamayacağını belirtmektedirler⁴⁶⁸. Bazı toplumsal olaylar karşısında basının sustuğunu ve kaçtığını açıklayan Parenti de, “görmezden gelme”nin bazen sadece önemli detayları değil, bütün bir hikayenin kendisini ya da çok önemli olayları da içerebildiğini söylemektedir⁴⁶⁹. Kitle medyası çok miktarda olguyu örtbas edebilmektedir⁴⁷⁰. Karşı düşünce ve söylemin geliştirilmesi ve bu nedenle kamunun bilgilenmesinin istenmediği konularda haberleştirme hiçbir biçimde yapılmayabilmektedir. Genellikle egemen ideolojinin amaçlarına uygun olan “görmezden gelme” gazeteciliği asıl işlevinden uzaklaştırdığı gibi, meslek etiğinin de ihlaline neden olmaktadır. Jacqueline, haberin içeriğini etkileyecek biçimde baskı

⁴⁶⁷ Şahin (2); **a.g.e.**, ss. 130-131.

⁴⁶⁸ Belsey-Chadwick (2); **a.g.m.**, s. 24.

⁴⁶⁹ Parenti, Michael; “Tekelci Medya Manipülasyonu”, Çeviren: Nilüfer Korkmaz, **Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji** içinde, Derleyenler: Levent Yaylagül–Nilüfer Korkmaz, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008, s. 92.

⁴⁷⁰ Herman-Chomsky; **a.g.e.**, s. 79.

kurulmasını, özellikle gerçeğin elenmesi ya da sulandırılmasını haberleri özgürce araştırmak ve sunmakla yetkilendirilmiş gazetecilerin ahlaki sorumluluklarına aykırı olduğunu söylemektedir. Kültürel, ekonomi-politik farklı unsurların etmen olduğu baskı sürecinde buna bağlı olarak baskının kaynağı da farklı olabilmektedir. Haber içeriğinin denetlenmesini bir tür sansür olarak yorumlayan Jacquette, gazeteciler, editörler ve her düzeydeki haber yöneticilerinin haberin gerçekleştirilmesi sürecinde reklamcılar ve özel çıkar gruplarından gelen yakışıksız etkilere karşı direnmeleri yönünde cesaretlendirilmelerini önermektedir. Gerçeğin anlatılmasına getirilen herhangi bir sınırlama ya da yasaklama gazetecilik etiğinin ihlali olarak değerlendirilmekte, bu durumun kamunun faydası için özgür bir basını savunan gazeteciler ve bütün yurttaşlar tarafından dirençle karşılanması gerektiği belirtilmektedir⁴⁷¹. Ancak, açık biçimde yapılan sansürün dışında, habercilerin ve kurumların kendikendilerine yaptıkları sansürde, haberleştirilmeyen olguların neler olduğunu bilme olanağı bulunmamaktadır. Bu durumda böyle bir olgunun etkilerine yönelik fikir, söylem ve eylem geliştirilmesi söz konusu olmamaktadır. Morresi, demokrasinin yaşamı için zorunlu olan enformasyona ulaşabilirlik düzeyinin kısıtlanmasını etik bir bakış açısından sorgularken, etik anlamda en önemli olanın eldeki enformasyonun niceliği değil, negatif niteliği olduğunu, yani olan bilginin değil, asıl eksik olan bilginin önemli olduğunu vurgulamakta ve bu durumu demokrasi için bir risk faktörü olarak değerlendirmektedir⁴⁷².

Basın tarihi boyunca özellikle basın özgürlüğüne yönelik yapılan çalışmalar ve dile getirilen eleştiriler arasında “sansür” sorunsalı daha öne çıkarken, basının baskı nedeniyle de olsa kendikendini sansürleyebileceği gerçeğinin genellikle arka planda kaldığı görülmektedir. Benzer hususu vurgulayan Keane, basın özgürlüğüne ilişkin irdelemesini yaparken; özgür basının savunucularının basının kendikendini sansür etmesi olayını hesaba katmadıklarını açıklamaktadır⁴⁷³. Sansür niteliği taşıyan müdahaleler zamanla öyle bir hâl alabilmektedir ki, ideolojik aygıt gibi işleyen basın kurumları herhangi bir uyarıya gerek kalmadan, neyin haber yapılıp neyin

⁴⁷¹ Jacquette, Dale; **Journalistic Ethics - Moral Responsibility in the Media**, Pearson Education Inc. Pearson Prentice Hall, New Jersey, USA, 2007, s. 81.

⁴⁷² Morresi; **a.g.e.**, ss. 89-90.

⁴⁷³ Keane; **a.g.e.**, s. 54.

yapılmayacağı ve ne şekilde haberleştirileceğine yönelik kıstasları kendi kültürlerinin içine katabilmektedirler. “Medya kurumlarının en üst kademesinde yer alan medya patronları”nın, “siyasi ve toplumsal düzeyde güç sahibi olabilmek, daha etkili konumda bulunabilmek ve ticari açıdan kâr etmek için” yayın politikalarının sınırlarını çizerek, çalışanların hareket alanlarının sınırlarını belirlediklerini söyleyen Çaplı, editörlerin “yazılı olmayan ancak kurumda çalışan herkesin uymasının beklendiği bu sınırları”, günlük kullanıma uyarladıklarını, yaratılan bu kurumsal kültürün o işletmedeki tüm habercilik faaliyetlerini doğrudan etkilediğini, muhabirin, editörün bilgisi dışında bir konu ya da haber yapması durumunda bile bu kurumsal kültürün belirleyici olduğunu açıklamaktadır⁴⁷⁴. Bağlantılı başka bir gerçeklik; haberleştirilmeyen olgunun bir süre geçtikten sonra önemini, ilginçliğini yitirmesi ve o durumun kanıksanması olarak görülmektedir.

“(...) medyada ‘haber’leşemeyen olaylar ve olgular zamanla ‘bunlar zaten haber değil’ şeklinde özetlenebilecek bir nasırlaşmanın oluşmasına yol açıyor. Öyle ki, genç ve idealist muhabirler bile artık onları haber olarak görme duyarlılığını yitiriyor ve o alanda bir şey fark ettiklerinde şeflerine önermeyi bile zahmete değer bulmuyor. Nasıl olsa reddedilecektir. Nasıl olsa görülmeyecektir. Ne gerek var!”⁴⁷⁵.

Demokrasi kültürüyle karşıt biçimde oluşan bu yaklaşım ve davranış biçimi kaçınılmaz olarak haber yapma süreci sonunda üretilen ürünün niteliğini ya da üretilmemesi gerçeğini belirlemekte ve demokrasi kültürünün zayıflaması ya da zedelenmesi sonucunu doğurmaktadır. Herman ve Chomsky, medyadaki taraflı seçimlerin çoğunun, “gerektiği gibi düşünen insanların önceden seçilmesinden, içselleştirilmiş önkavrayışlardan ve personelin, mülkiyet yapısı, örgütlenme tarzı, piyasa ve siyasi gücün kısıtlamalarına uygun davranmasından” kaynaklandığını belirterek, uygulanan sansürün büyük ölçüde otosansür olduğunu açıklamaktadırlar. Otosansür bir yandan haberci ve yorumcular tarafından, diğer yandan ekonomik-siyasi iktidar sahiplerinin dayattığı kısıtlamaları uygulamak üzere seçilmiş ve “çoğu kez bunları içselleştirmiş” olan medyadaki üst düzey yöneticiler tarafından uygulanmaktadır⁴⁷⁶.

⁴⁷⁴ Çaplı; **a.g.e.**, ss. 83-84.

⁴⁷⁵ Şahin (2); **a.g.e.**, s. 167.

⁴⁷⁶ Herman-Chomsky; **a.g.e.**, s. 76.

Bazı olguların haberleştirilmemesine yönelik yapılan bir eleştiri, bunların haber değeri taşımadığı gibi bir nedenle gerekçelendirilebilmektedir. Ancak, haber değerini oluşturan kıstaslar çoğu kez mesleğin gereklerine ve haber etiğine uygun biçimde gerçekleşmemektedir. van Dijk'a göre basın, kamunun geniş kesimini ilgilendirebilecek bilgi alanlarının çok azına yer vermektedir. Örneğin, yapısal sorunlar kapsanmayanlar arasındadır. Diğer haberleştirilmeyenler ise iktidarda olanların çıkarlarını tehdit edici bilgiler olabilmektedir, basın çoğu bilgisini bu kaynaklardan aldığı için böyle haberlere yer vermemektedir⁴⁷⁷.

Keane, yirminci yüzyılda totalitarizmden elde edilen deneyimin kendi kendini sansür sorununun boyutlarını gözler önüne serdiğini düşünmekte, bunun totaliter rejimlerle sınırlı olmadığını ileri sürmektedir. Keane'e göre "Sansür çok farklı bir kılığa da bürünebilir. İçimizde yankılanabilir, benliğimize yerleşebilir, peşimizdeki casus, sakın fazla ileri gitme diyen özel kâtibemiz olabilir"⁴⁷⁸. Böylece içselleştirilen sansür bir süre sonra sınırlama, kısıtlama özelliğini de kaybetme, normalleşme ve olağan gündelik hayatın sıradan bir yaşam pratiği niteliğine bürünme tehlikesi taşımaktadır. Ancak bu yeni toplumsal gerçeklik artık daha önce var olan değildir ve tartışma alanı, durumun farkında, çıkar amacı gütmeyen öznelerle sınırlı kalmaktadır.

Otosansür tanımlamasına uygun özellik taşısa da mesleğin daha iyi yapılmasıyla ilgili olan diğer öz denetleme unsurları da bulunmaktadır. Kamunun iyiliğini ve güvenliğini veya kişisel hakları korumak ya da bir bilginin doğruluğundan emin olabilmek için yapılması gereken özdenetim, farklı nedenlerle, kamunun iyiliğini, faydasını ilgilendiren bir bilginin aklanması, üstünün örtülmesi şeklinde de yapılabilmektedir. Tılıç'ın Türk ve Yunan gazetecilere yönelik olarak yaptığı araştırmasında öz denetleme yapma nedenlerini oluşturan "önceden dikkate alınan tepkiler"; "(...) okuyucular tarafından beğenilmemek ve meslektaşları tarafından dışlanmakla, hapse atılmak, hatta öldürülmek arasında" değişmektedir. Otosansürün,

⁴⁷⁷ van Dijk (1); a.g.e., s. 122.

⁴⁷⁸ Keane; a.g.e., s. 56.

“medya ortamının daha az demokratik olduğu, siyasal sisteminde totaliter yanlar ağır basan ülkelerde” daha da yoğunlaştığı görülmektedir⁴⁷⁹.

Toplumun kendisiyle ilgili, kendi yararına ya da zararına olan konuları bilme hakkı bulunmaktadır. Bireyler ancak haberdar oldukları, bilgilendikleri konulara ilişkin fikir geliştirebilirler. Ancak, görmezden gelinen, yayımlanmayan haberlerin küresel boyutta yaygın olduğu ve kamusal yararı olumsuz yönde etkileyen sonuçlar ürettiği gözlenmektedir. Bunlar arasında yer alan bir örneği; Chomsky “Medya Denetimi” kitabında şu sözlerle anlatmaktadır:

“ 1986 Mayıs’ında olmuştu bunlar. Çok ilginçti; insana rıza üretimiyle ilgili biraz fikir veriyor. Aynı ay, liderleri öldürülen El Salvador İnsan Hakları grubunun hayatta kalan üyeleri, yöneticisi olan Herbert Anaya da dahil, tutuklanarak işkence gördü. La Esperanza (Umut) Hapishanesi’ne gönderildiler. Hapisteyken de insan hakları mücadelelerini sürdürdüler ve avukat oldukları için yeminli beyan toplamaya devam ettiler. Bu hapishanede dört yüz otuz iki mahkum vardı. Bu mahkumların dört yüz otuzunun, kendilerine elektrikle ve diğer yöntemlerle yapılan işkenceleri anlattığı yeminli beyanlarından biri, Kuzey Amerikalı üniformalı bir Birleşik Devletler binbaşısının yaptığı işkencelerin de oldukça ayrıntılı bir anlatımını kapsıyor. Bu, az rastlanılır bir açıklıkla ortaya konulan kapsamlı tanıklık, bir işkence odasında ne olup bittiğini anlatanlar içinde, ayrıntıları nedeniyle, büyük olasılıkla eşsizdir. Mahkumların yüz altmış sayfalık yeminli tanıklık raporu, insanların işkence görmeleriyle ilgili tanıklık yaptıklarını gösteren video kasetiyle beraber hapishaneden dışarıya sızdırıldı. Marin Eyaleti İnançlar Arası İşbirliği Grubu tarafından dağıtıldı. Yerel gazeteler bunu basmayı reddetti. Televizyon kanalları yayımlamayı reddetti. Marin Eyaleti’nin yerel gazetesi San Francisco Examiner’da bir makale yayımlandı; sanırım hepsi bu kadardı. Başka kimse de bu konuya dokunmayacaktı. Devir, etrafta bir sürü ‘budala, soğukkanlı Batılı aydının’ Jose Napoleon Duarte ve Ronald Reagan’a övgüler yağdırarak kol gezdiği devirdi. Anaya ise hiçbir övgünün muhatabı değildi. İnsan Hakları Günü’ne davet edilmedi. Hiçbir yere atanmadı. Bir mahkum değişimi sırasında tahliye edildi ve sonra da, büyük olasılıkla Birleşik Devletler destekli güvenlik güçleri tarafından katledildi. Bununla ilgili çok az bilgi çıktı ortaya. Medya ise, gaddarlıkları hasır altı ederek susturmak yerine açığa çıkarma yolunu seçseydi, Anaya’nın hayatını kurtarabilir miydi diye kendi kendini asla sorgulamadı”⁴⁸⁰.

⁴⁷⁹ Tılıç; a.g.e., ss. 216-217.

⁴⁸⁰ Chomsky; a.g.e., ss. 26-27.

Kamunun bilgi alma hakkının karşılanması sadece tekil ya da çoğul, bireylerin bilgilenme gereksinimlerini karşılamının ötesinde, insana ilişkin diğer haklara ve “iyi”lere ulaşılmasını da sağlayan araçsal bir nitelik taşımaktadır. Bu şekilde, “iyi”nin çoğalması, benimsenmesi, yaygınlaşması ve korunması ya da bu yönde bir potansiyel taşınması daha mümkün olabilecektir.

3.2.2. Demokrasi-Doğru Bilgi İlişkisi: Bir Değer Olarak Nesnellik/ Doğruluk ve Demokrasi Kültürüne Etkisi

Yurttaşların alınan kararlara **katılımı** demokrasinin bellibaşlı özsel nitelikleri arasında yer almaktadır. Katılımı önceleyen sağlıklı fikir oluşturabilme ve bu fikirlerin görüş ve öneri olarak açıklanabilme pratikleri de, demokrasinin diğer önemli niteliklerinden **özgür ifade hakkıyla** mümkün olmaktadır. Bireylerin bu pratikleri gerçekleştirebilmesi, ancak olan bitene ilişkin bilgileri olmasıyla sağlanmaktadır. Bu bilginin doğru biçimde, anlamı çarpıtmadan, değiştirmeden aktarılması yurttaşların fikir ve görüş geliştirebilmeleri için esas teşkil ettiğinden genelde kitle iletişim araçları, özelde yazılı basın; kendilerinin de varlık nedeni ve asıl işlevleri olan haber verme/ bilgilendirme işlevini gerçekleştirirken bir yandan da demokrasinin varlığını sürdürmesine katkı sağlamaktadırlar. Bu nedenle kamusal bir görev olan toplumun bilgilendirilmesi işlevinin **haber etiğine** uygun olarak gerçekleştirilmesi demokrasinin varlığı ve devamlılığı için belirleyici önem taşımaktadır. Bu durumu kabul eden ve gözönüne alan çalışmalardan UNESCO’NUN benimsediği ve benimsetmeye çalıştığı anlayışı özetleyen ilkeler arasında; halkın haberlendirilme hakkına yönelik olan ilkeyi, doğru olarak bilgilendirilme hakkıyla ilgili olan ilke takip etmektedir:

“a) Her şeyden önce halkın doğrudan haberlendirilme hakkı olduğu kabul edilmelidir.

b) Kamunun ‘dünya hakkında doğru ve kapsamlı bilgi sahibi olmasını kolaylaştıracak yeterli malzeme’ ile donatılması amaçlandığından ‘gazeteciler nesnel gerçekliğe bağlı’ kalmalıdır. (...)”⁴⁸¹.

Mesleklerin özelliklerini oluşturan paradigma, toplumla meslek arasında bulunduğu varsayılan güven niteliği taşıyan (yazılı olmayan) toplumsal sözleşmeyle iç

⁴⁸¹ Kaya-Çakmur; **a.g.m.**, s. 526.

içedir. Meslek grubu; o mesleği yerine getirebilecek özel bilgiye sahip olunduğu, sadece bu bilgiye sahip olanların, kamunun iyiliği amacıyla ve belli meslek ahlak ilkelerini uygulayarak mesleği icra edecekleri yönünde halka bir anlamda söz vermekte, bunun karşılığında toplum da meslek üyelerine mesleğin yerine getirilmesi için gereken yetkiyi vermektedir⁴⁸². Birçok meslek için geçerli olan bu durum, toplumun düşünce yapısı, kanaat ve kararları, söylem ve pratikleri üzerinde belirleyici etkisi olan medya için de söz konusudur. Toplum ve medya arasında var olduğu düşünülen bu sözleşmenin medyaya belirli yükümlülükler getirmesi, medyanın, insanların yaşamını ilgilendiren önemli konuları doğru ve eksiksiz bir biçimde haber yapması gerekliliğini doğurmaktadır. Haberin alıcıları tarafında hakikat beklenmektedir, gazetecilik meslek ilkeleri de bu yükümlülüğü tutarlı biçimde ortaya koymaktadır: “gazeteci gerçeği araştırır ve kamunun gerçeği bilme hakkına saygı duyar”⁴⁸³. Uyulması beklenen etik sınırlamalar, “haberini doğru verilmesi, gerçeğe uygunluğu ve nesnelliği gibi” konuların yanında, haberin gerçekleştiği bağlamın da doğru ve eksiksiz bir biçimde aktarılması gerekliliğini kapsamaktadır. Başka deyişle, “gazetecilerin etik yükümlülüğü, olayları gerçekleştiği şekilde aktarmak ve sunmak” olarak belirlenmektedir⁴⁸⁴. Haber/gerçek ilişkisinin kurulması, olayı oluşturan olgulara ait gerçeklere dayandırılarak, olayın aslına sadık olarak verilmesiyle gerçekleşmekte, böylece olayın esas çerçeveye oturtulması ve önem kazanması mümkün olmaktadır⁴⁸⁵. Meslek etiğinin önemli bir unsuru olan “işini en iyi biçimde yapma” ilkesi gazetecilik mesleğinde, kamunun doğru bilgilendirilmesi etrafında şekillenmektedir. Şahin, gazetecinin iyi yapması gereken temel işi ‘doğruları doğru biçimde vermek’ şeklinde özetlemektedir. Gazetecinin, bir yandan “yalanları, yanlışları, yarım doğruları, uydurmaları, hezeyanları değil”, ‘doğru’ları vermesi gerekirken, diğer yandan mesleki ölçülere uygun olarak bunu ‘doğru biçimde’ yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Neyin verildiği kadar, nasıl verildiği de önemlidir. Medya etiği hem içeriği, hem süreci kapsamaktadır⁴⁸⁶. Haber

⁴⁸² Johnson, Deborah G.; **Computer Ethics**, Pearson Education Inc., New Jersey, USA, 2009, 4th edition, ss. 170, 167.

⁴⁸³ Morresi; **a.g.e.**, s. 120.

⁴⁸⁴ Çaplı; **a.g.e.**, s. 88.

⁴⁸⁵ Tokgöz; **a.g.e.**, ss. 205-206.

⁴⁸⁶ Şahin (2); **a.g.e.**, s. 130.

etiğine yönelik kapsamlı çalışmasında Morresi, haberin hem hazırlanma süreci hem de içeriğini kapsayan başlıca ilkeleri üç halkada özetlemektedir:

“Enformasyonun içeriğine gönderme yapılan ilk çekirdek şunları içerir: olaylara saygı, beyanların çarpıtılmadan aktarılması ve yanlışların tekdizi. Çalışma yöntemlerini ilgilendiren ikinci çekirdek şöyledir: vefa, kişilere saygı, ayrımcı olmamak ve mesleki gizlilik. Üçüncü çekirdek güç ilişkilerine dairdir: bağımsızlık, haberle reklam arasında ayırım yapabilmek. Bu temel yükümlülüklerin dışında, her bir kod, özgül durumların getirdiği gerekliliklere işaret eder”⁴⁸⁷.

Bu temel ilkelerin uygulamada ne kadar gerçekleştiğine yönelik bir değerlendirme yapıldığında; gerek haberin yapılış sürecinde, gerekse içerikle ilgili olarak; izlenmesi gereken yöntemlerden, olması gereken ilkelere uzaklaşıldığına ilişkin çok sayıda örnek göze çarpmaktadır. Bunlarla bağlantılı başka bir husus haber ve yorum arasındaki keskin çizginin giderek bulanıklaşması ve bu noktada gösterilen özenin azalması etrafında şekillenmektedir. Haberle yorum arasındaki daha önceleri gözetilen ayırımın kalkması insanların nesnel bilgilene olanaklarını daraltmaktadır⁴⁸⁸.

Duran, gazetecinin üç makama karşı vicdani olarak sorumlu olduğunu söylemektedir: “gerçeğe”, “okura/izleyiciye/dinleyiciye” ve “editöre”. Bu üç sorumluluk arasında olan hiyerarşide, “gerçek” önem derecesi en üst düzeyde değerlendirilerek gazeteciliğin asla vazgeçilemeyecek sorumluluğu olarak tanımlanmaktadır⁴⁸⁹. Haber etiği ve meslek ahlak ilkeleri çerçevesinde değerlendirildiğinde; kamunun bilgilendirilmesi sürecinde görev alan hem basın mensupları, hem de basın kuruluşlarının gerçek bilgiyi aktarma yönünde özel özen göstermesi gerekmektedir. Eğer etik özen veya kaygının varlığından söz ediliyorsa, yapısal, baskı niteliği taşıyan unsurlar ya da kişisel dünya görüşüyle ilgili niteliklerin, olguları haberleştirme sürecine karışmaması, yorumların ancak köşe yazısı gibi farklı biçemlerde yapılması gerekmektedir. Ancak bu söylenen, gerçeğin aktarılması ya da olguların haberleştirilmesi sürecinin değerlerden, ilkelere bağımsız olması anlamı taşımamaktadır. Yanısıra, ilke sahibi olmak, temel insani değerleri korumak; haberleri çarpıtmak ve belli bir çıkar doğrultusunda farklı bir algı yaratacak şekilde yansıtmak

⁴⁸⁷ Morresi; **a.g.e.**, s. 30.

⁴⁸⁸ Kaya-Çakmur; **a.g.m.**, s. 524.

⁴⁸⁹ Duran; **a.g.m.**, ss. 120-121.

için gerekçe oluşturmamaktadır. Bu doğrultuda, gazetecinin kamusal bir görev yapmakta olduğunun bilinciyle gerçeklikten ve doğruluktan hiç ayrılmaması kabul gören bir anlayış niteliği taşımaktadır⁴⁹⁰. Bu anlayış demokrasi kültürünü besleyecek ve geliştirecek özellikleri barındırmaktadır. “(...) demokratik öğretisi, medyanın bağımsız olması, kendini hakikati keşfetmeye ve haber yapmaya adanması ve dünyayı yalnızca güçlü grupların algılanmasını istediği gibi değil, olduğu gibi yansıtması gerektiğini” ileri sürmektedir⁴⁹¹. Demokrasi kültürünün özsel bileşenlerinden olan “doğru bilgi”, etik anlayışın varlığıyla da doğrudan ilgilidir. Sokrates’te ancak “doğru bilgi”, doğru eyleme vardır. Böylece, ahlaklılığın özü, “iyi”yi bilmek olmaktadır⁴⁹². Bu durumda, ancak doğruyu bilen kişilerin etik anlayışa uygun eylemde bulunması beklenebilmektedir.

Gazetecinin temel sorumluluklarından olan “doğru” haber verme görevinin gerçekleşmesi çok sayıda koşuldan etkilenmektedir. Haberi en kısa zamanda verme amacı, bazı zamanlar haberin doğrulanmadan, doğruluğundan emin olunmadan verilmesine neden olabilmektedir. Jacqueline; hakikatdolu (truthful), doğru (accurate), zamanında verilmiş, toplumsal sorumluluk taşıyan haberlerin hepimiz için hayati önemde olduğunu söylemektedir. Hangi hikayenin, nasıl haberleştirildiği önem taşımaktadır. Kamunun bilme hakkı ile, bireysel mahremiyet ve ulusal güvenlikle ilgili hususlar, bilgiyi vermeme/saklamaya yönelik toplumsal baskılar, gizli kaynakların korunması, sansüre karşı durmak ve diğer birçok güçlükler arasında çelişkiler ve ahlaki ikilemler olduğunu vurgulayan Jacqueline, gazetecinin halkı önemli olaylar hakkında bilgilendirip, kamu yararı için denetleme (bekçi köpeği-watchdog) niteliğiyle hareket ederken dolaylı olarak toplumsal iyi yönünde olumlu değişim oluşturduğunu vurgulamaktadır⁴⁹³.

Doğru bilgiye işaret eden nesnellik değeri ile belli bir görüşe sahip olmama ya da hiçbir ilkeyi, değeri önemsememe durumunun birbirine karıştırılabildiği gözlenmektedir. Bir dünya görüşü, bakış açısı, bağlı olduğu ilke, değer ya da inanç ve

⁴⁹⁰ Kaya-Çakmur; **a.g.m.**, s. 525.

⁴⁹¹ Herman-Chomsky; **a.g.e.**, s. 75.

⁴⁹² Gökberk, Prof. Macit; **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, 12. Basım, s. 46.

⁴⁹³ Jacqueline; **a.g.e.**, ss. 6-7.

kanaatleri olan bir kişi de nesnelliği bir değer, edinilmesi gereken bir davranış biçimi olarak benimseyebilir, ikisinin aynı anda bulunması çelişmemektedir. Kişilerin olayları kavrama biçimleri kişisel birikimlerinden, kişisel niteliklerinden etkilense de, “nesnel” olabilme özeninin en üst ölçüde gösterilmesi zorunlu görünmektedir. Haber etiğine uygunluk bunu gerektirmektedir. Ancak daha önceki bölümlerde incelendiği gibi, haberin değişen işlevleri ve ideolojik niteliği nesnel ve doğru bilginin önünde engel oluşturabilmektedir. Cohen-Almagor nesnel bir gazeteciliğin arzu edilen bir düşünce olmaktan ileri gidemeyeceğini düşünmektedir. Çünkü yazara göre, gazeteciler çoğunlukla öznel olmaktan kendilerini alamamakta, yanısıra “editörden gelen baskılar, zaman sınırlamaları, yayıncının öncelikleri, sınırlı bilgi kanallarına erişim gibi baskılar altında” çalışmaktadırlar⁴⁹⁴.

Doğru bilgiyi gölgeleyen, nesnel olmayan yöntemlere bir örnek, (söylem çözümlemesi çalışmalarının kapsamına giren) sözcük seçimleriyle ilgili olan “etiketleme” biçimi olarak açıklanmaktadır. Parenti’ye göre anaakım medya çalışanları olaya yükledikleri pozitif ve negatif etkilerle algılama çerçevemizi biçimlendirmektedirler. Olumlu ya da olumsuz anlam taşıyan adlandırmalar okuyucunun farklı sonuçlara götürebilecek olan gerçek özelliklerle uğraşmasını engellemektedir. Parenti, demokratik diyaloga zarar veren başka bir biçimin görünüşe, tarza ve sürece çok vurgu yaparak “içeriği önemsizleştirme” olduğunu söylemektedir. Böylece gerçek sorunlara gösterilen dikkat çok az düzeyde kalmaktadır. Doğruluğu zedeleyen başka bir yöntem “çerçeveleme” yöntemi olarak verilmektedir. Bu tür çarpıtmalar/yanlış bilgilendirmeler nedeniyle Parenti, medyanın demokratik söylemi geliştirmediğini, onu sulandırdığını ve demokrasinin sesini kısıtığını; çok fazla konuşarak anlamı gizlediğini, çok fazla abur cubur sunarak hiç besleyici gıda vermediğini ileri sürmektedir⁴⁹⁵.

Gerçeği aktaran haberlerin demokrasi kültürü ve demokratik toplum yapısına etkilerinin yanısıra bu ilişki ve etki akışının karşı yönü de bulunmaktadır. Yani nasıl basın, demokrasi kültürü üzerinde etki oluşturursa aynı şekilde demokrasi kültürü ve demokratik toplum yapısı da basının görevini olması gerektiği gibi yapmasını sağlayan

⁴⁹⁴ Cohen-Almagor; **a.g.e.**, s. 105.

⁴⁹⁵ Parenti; **a.g.m.**, ss. 94-103.

koşullar içerisinde yer almaktadır. İrvan, “gerçeğin sadece ve sadece özgür bir basın tarafından ortaya çıkarabileceği savı”ndan söz etmektedir. “Basın gerçeğin ortaya çıkmasına hizmet edeceği için özgür olmalıdır”⁴⁹⁶. Basının özgür olması gazetecilerin mesleğini etik ilkelere uygun biçimde gerçekleştirmesi için ön koşul niteliğinde görünmektedir. Kuşkusuz bu özgürlük, diğer özgürlükler için de geçerli olduğu gibi “kuralsızlık” anlamı taşımamakta, tam tersine belli ilkeler çerçevesinde demokratik anlayış ve pratikleri uygulama, koruma ve genişletme amacı gütmektedir. Dünya hakkında gerçek olarak verilen bilginin sonuçlarına göre insanların hayatlarının birçok yönünün etkilenebildiğini, bu nedenle araştırmacı ve habercilerin gerçeği anlatma konusunda üst düzey standartları olması gerektiğini açıklayan Jacqueline’e göre bu gereklilik gazetecilik meslek etiğinin temeli olarak değerlendirilmektedir⁴⁹⁷.

Haber etiğinden uzaklaşarak gerçekliğin çarpıtılması gündemin, kamusal bilincin ve kamusal söylemin buna uygun olarak şekillenmesine neden olmaktadır. Haber etiğine uyulması ise gerçekliğin doğru olarak yansıtılması için önemli bir kanal olmaktadır. Bu nedenle **karşı-hegemonyanın** oluşma sürecinde haber etiğinin önemli bir rol oynadığını ileri sürmek mümkün görünmektedir. Egemen ideolojinin hegemonyasını kurması ve bu hegemonyayı sürdürmesi çeşitli araç ve yöntemler kullanılarak sağlanmaktadır. Toplumsal “rıza”nın oluşması, toplumdaki “onay” alınması aynı zamanda bir “ikna” sürecini gerektirmektedir. Bunun gerçekleşmesi toplumu oluşturan bireylerin ve grupların düşünce sisteminin etki altına alınması anlamına gelmektedir. Egemen ideoloji, bu amaç doğrultusunda, kendi çıkarlarına uygun olarak şekillenecek bir kamusal bilinç ve kamusal söylem yaratabilmek için, bu birey ve grupların kabul edecekleri kavram ve idealler üzerinden erişeceği meşruluklar kurmaktadır. Oluşturulan iklimde kavramların içinin boşaltıldığı ya da başka içerikle doldurulduğu etki hedefinde olan kitle tarafından genellikle fark edilmemekte, fark edenlerin de önemli bir kısmının, amaçlarını egemen ideolojinin çıkarlarıyla birleştirdiği gözlenmektedir. Çalışmada daha önce de incelendiği gibi “ikna” ve “rıza” sürecine dahil edilemeyen birey ve gruplara yönelik kullanılan diğer yöntem, baskı araçları olarak belirmektedir.

⁴⁹⁶ İrvan; **a.g.m.**, s. 70.

⁴⁹⁷ Jacqueline; **a.g.e.**, s. 13.

Haber etiğinin bir karşı-hegemonya aracı olabilirliğine ilişkin sorgulamanın, “doğru” ya da “doğru olmayan/çarpıtılmış bilgi” niteliğiyle ilgili olarak önemli ölçüde haberin “ikna” boyutu ile ilgili olduğu görülmektedir. Haber etiği; toplumun bilgilendirilmesini sağlayan haberlerin gerçeğe uygun, doğru biçimde, ilgili bağlamı ve gerekiyorsa olası sonuçlarına ilişkin uyarıyı da içerecek biçimde verilmesine yönelik ölçüt ve ilkeleri kapsamaktadır. Egemen ideolojinin “rıza” sürecinde kullandığı bellibaşlı araçlar arasında yer alan haber ürünü, eğer etik niteliğini yitirmişse, kamusal faydayı ilgilendiren gerçeklikten uzaklaşmakta, bunun yerine hegemonyanın kurulmasını destekleyecek biçimde haberleştirme ya hiç yapılmamakta, ya da görsel-anlamsal kılıflar içinde sunulmaktadır. Eğer haber etiğinin bozulması egemen ideolojinin hegemonyasını oluşturmada araçsal bir nitelik taşıyorsa, bunun aksi yönünde bir gelişme, yani, gazetecilik mesleğinin haber etiğine uygun olarak gerçekleştirilmesi de karşı-hegemonya tepkisi oluşturma potansiyeli taşımaktadır.

Etik, dayanağını toplumsal gerçeklikten alan, toplumsal gerçekliğe ilişkin olan, altyapıyla çok yakın ilişkili ve etkileşim içinde üstyapısal bir alandır. Bu nedenle ekonomik, politik, kültürel unsurların bir arada değerlendirilmesi gerekli görünmektedir. Gramsci Marksist gelenekte siyasetin kapsadığı alanı genişletirken Marks’ın ve Marks ile Engels’in metinlerinin yanında İtalyan filozof Benedetto Croce’nin “toplumu bir arada tutan ideolojik, ahlaki ve kültürel çimentoya” ilişkin olan “etik-politik” alanla ilgili içgörülerinden de yararlanmaktadır⁴⁹⁸. Bu düşünceler, hegemonyaya karşı bir duruş oluşturulabileceği bakış açısını içermektedir. Kellner’a göre hegemonya kuramı hem yürürlükte olan yönlendirici güçleri, hem de hegemonik güce ulaşan ayırıcı politik unsurların bunu başarabilme yollarını içermesinin yanında, var olan hegemonyayı aşabilen karşı-hegemonik kuvvetlerin, grupların ve fikirlerin betimini de kapsamaktadır⁴⁹⁹. Ransome, Gramsci’nin “hegemonya” kavramını genişletmesine yönelik yaptığı irdilemede saydığı üç ana unsurdan birincisini Gramsci’nin ekonomik sorunların ötesine geçen, ‘düşünsel ve ahlaki bütünlük’ dediği

⁴⁹⁸ Forgacs; **a.g.e.**, s. 230.

⁴⁹⁹ Kellner (3); **a.g.m.**, s. 3.

konuların sentezi üzerinde daha çok durması olarak açıklamaktadır⁵⁰⁰. Gramsci, egemen grupla mücadelede düşüncelerin anlatılması ve benimsetilmesine oldukça önem vermektedir:

“Kendi çalışmamızın dayanması gereken yöntembilimsel ölçüt şudur: toplumsal bir grup egemenliğini iki şekilde gösterir, ‘tahakküm’ olarak ya da ‘düşünsel ve ahlaki önderlik’ olarak. Bir toplumsal grup, ‘tasfiye’ etmek veya belki hatta silahlı güçle boyun eğdirmek istediği karşıt grupları tahakkümü altına alır; yakın ve müttefik gruplara önderlik eder. Toplumsal bir grup, hükümet gücünü elde etmeden önce ‘önderliğini’ gösterebilir, gerçekte göstermelidir de (bu aslında bu tarz bir iktidarı elde etmenin başlıca koşullarından biridir); iktidarını uygularken sonradan egemen haline gelir, ancak bu iktidarı sıkı sıkı elinde tutarken ‘önderlik’ etmeye de devam etmelidir. (SPN, s. 57-8)”⁵⁰¹.

Önderlik yapan grubun başarısının hem ekonomik, hem siyasal yapının sorunlarının farkında olması ve bu yapılarla bağ kurabilmesiyle ilgili olduğu açıklanmaktadır. Ortaya çıkan karşı-hegemonya pratiği toplumsal gerçekliğe ilişkin altyapısal unsurları kapsasa da, başarılı olabilmesi için üstyapısal unsurları da kapsamaması gerekmektedir.:

“(…) Yeni ittifakı oluşturan çeşitli grupların çıkarları öncelikli olarak yapısal, yani ‘ekonomik-korporatif’ konularla ilgili olsa da, bu konular kaçınılmaz olarak siyasal ve ahlaki alanlara da yansiyacaktır. Başarılı bir şekilde ortaya çıkacak alternatif bir hegemonya bu yüzden, hem ekonomik yapı hem siyasal üstyapı bünyesindeki pratik ve düşünsel sorunların farkında olan ve bunlarla bağ kurmaya hazır yeni bir ekonomik, siyasal ve ahlaki ‘önderlik’ geliştirmelidir”⁵⁰².

Bu bağlamda, hegemonyanın kurulmasında etken olan önderlik niteliği karşı-hegemonya oluşturma süreci için de söz konusu olmaktadır. Bunun yolu hem ekonomik, hem siyasal nitelikteki pratik ve düşünsel sorunların farkında olunması şeklinde tarif edilmektedir. Ekonomik ve siyasal sorunların farkında olunması ve bu farkındalığın kitlelere yansıtılması toplumsal bilinçle ilgili bir konudur. Toplumsal bilincin doğru yönde oluşması ise ancak gerçekliğin kavranması, bunun için de doğru bilginin edinilmesiyle mümkün olmaktadır. Bu nedenle haber etiği ile karşı-hegemonya arasında

⁵⁰⁰ Ransome; **a.g.e.**, s. 178, Açıklama notu: Gramsci, bununla ilgili yazdıklarından yapılan alıntıda “(…) birbiriyle uyumlu ekonomik ve siyasal amaçların yanında, düşünsel ve ahlaki bütünlük de (...)” demiştir.

⁵⁰¹ **A.g.e.**, ss. 179-180. Gramsci’den aktarma.

⁵⁰² **A.g.e.**, s. 181. Gramsci’den aktarma.

doğrudan denilebilecek bir bağlantı bulunmaktadır. Başka bir açıdan; hegemonyanın kuruluşunda gerçekliği çarpıtarak yanlış bilinç oluşturmanın yerini, toplumun doğru bilgilendirilmesiyle oluşan doğru bilinç almakta, bu bilinç karşı-hegemonyanın oluşmasını ve gelişmesini sağlayan önemli etmenler arasında yer almaktadır.

Benzer bir düşünceye Eagleton'ın işaret ettiği açıdan da yaklaşmak mümkün görünmektedir. Eagleton, mücadele alanının maddi eylemlerle sınırlanamayacağını, bunların yeterli olmayacağı yönünde görüş açıklayarak "(...) aynı zamanda, en geniş ve gündelik tanımı içinde 'kültür' alanının tamamında da" mücadele verilmesi gerektiğini söylemektedir. Buna göre herhangi bir "karşı hegemonya" "yürüttüğü siyasi mücadeleyi, değerler ve alışkanlıklar, dilsel kalıplar ve ritüel pratikler alanına da" taşımak zorunda görünmektedir⁵⁰³. Bu durumda, gerçeğe bağlı kalmak ve doğruları söylemek; benimsenmiş değer ve alışkanlıklar arasında değerlendirildiğinde, dilsel kalıpların buna uygun olması, farklı bir mücadele alanı olarak belirlemektedir. Daha önce de değinildiği gibi, toplum ve meslekler arasında yazılı olmayan bir sözleşme vardır. Bu sözleşme güvene dayalı olarak kurulmakta ve var olmaktadır. Toplumun üyelerinin belli mesleklerin yapacağı işlere yönelik beklentisi bulunmaktadır. Basına, gazeteciliğe yönelik beklentilerin başlıcası toplumun doğru bilgilendirilme işlevine yöneliktir. Bu işlevin yerine getirilmemesi, ya da getirilmediği şeklindeki inanç ve kanaatler mesleğe ilişkin güvensizlik duyulmasına neden olmaktadır. Türkiye'de son yıllarda yapılan sosyolojik araştırmaların medyaya güvenilmediğini ortaya koyması böyle bir nitelik taşımaktadır. Bu sorunsal durumun çözümü karşı-hegemonyanın kurulmasıyla bağlantılı görünmektedir. Karşı-hegemonyanın her zaman olası olduğu belirtilirken, genel kültür alanında ihmal edilmiş değerlerle ilişkilendirilmektedir⁵⁰⁴. Toplumun doğru biçimde bilgilenmesinin somut etkilerinin yanında, "doğruluk", kültürün ihmal edilmiş bir değeri olarak değerlendirilirse; haber etiğinin korunması gereken bir değer olarak ortaya konması ve haber etiğine uyulması, toplumun gerçeklerden haberdar olmasını sağlarken, toplumsal bilinci ve dolayısıyla toplumsal pratiği olumlu yönde etkileyecek, karşı-hegemonyanın kurulmasında araçsal bir işlev üstlenecektir.

⁵⁰³ Eagleton; **a.g.e.**, s. 156.

⁵⁰⁴ Sancar; **a.g.e.**, s. 44.

4. TÜRK MEDYA YAPISI

Türkiye’de matbaa kullanımının Batı’ya göre oldukça gecikmeli olarak, onsekinci yüzyılda başladığı, ilk gazetenin ise ancak bir yüzyılı aşan bir süre sonra yayımlandığı görülmektedir. 1831 yılında yayımlanan Takvim-i Vekayi’nin resmi, ve 1840 yılında yayımlanmaya başlanan Ceride-i Havadis’in yarı resmi nitelikleri* göz önüne alındığında, 1860 yılında yayımlanmaya başlanan Tercüman-ı Ahval Gazetesi resmi olmayan, Türkçe ilk gazete niteliğini taşımaktadır. Tercüman-ı Ahval’i Agâh Efendi ile birlikte çıkaran Şinasi’nin 1862’de yayımlamaya başladığı Tasvir-i Efkâr ise Namık Kemal’in de yazdığı, düşün hayatında etkiler oluşturmuş gazeteler arasında yer almaktadır⁵⁰⁵. Cumhuriyet’e kadar uzanan süreçte yayımlanan çok sayıda gazetenin Saray’ın duyurduğu haberler, ticari ve ekonomik haberler dışında, geniş yelpazede çok çeşitli ideolojik niteliği içeren bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bunlar arasında yer alan bağımsızlıkçı, ilerici veya muhalif düşünceleri besleyen yayımların etkili olduğu gözlenmektedir. Bunlarla birlikte 2. Meşrutiyeti önceleyen uzun İstibdat döneminde basına uygulanan yoğun sansür dikkati çekmektedir. Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte daha önceden var olan gazeteler arasında yayın hayatına devam edenler olduğu gibi, yeni kurulan gazeteler de bulunmaktadır.

Popüler, kitle basını denilen oluşumun başladığı, siyasal yaşamda çok partili döneme geçildiği 1940’ların sonu, 1950’lerin başı aynı zamanda ekonomik yaşamı geliştirmek için tüketime olan ihtiyacın ve devletin ideolojik denetim gereksiniminin arttığı yıllar olarak değerlendirilmektedir⁵⁰⁶. İkinci Dünya Savaşı sonrası “kapitalist dünyanın yeniden biçimlenişine ilişkin gelişmeler, bir bakıma Türk basınının yapılanmasında da yansıma bulmaktadır”⁵⁰⁷. Demokrat Parti döneminde uygulamaya konan gazetecilerin örgütlenmelerine olanak tanıyan yeni basın yasası basın özgürlüğü konusunda büyük eksikleri olsa da önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir. Ancak

* Ceride-i Havadis bir İngiliz tarafından çıkarılmasına rağmen, devlet desteği aldığı için yarı-resmi olarak nitelenmektedir.

⁵⁰⁵ Çavdar (1); **a.g.e.**, s. 31.

⁵⁰⁶ Kaya; **a.g.e.**, s. 238.

⁵⁰⁷ **A.g.e.**, s. 238.

bu dönemde basın dışından gelen gazete sahipliği örnekleri, siyasal iktidar ile kurulan iyi ilişkilerin kurumsallaşmaya başlamasına da neden olarak gösterilmektedir⁵⁰⁸.

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemden itibaren Türk basın sektöründe teknolojik gelişmeler başlamış, yanısıra üretim süreci daha profesyonel bir niteliğe bürünmüştür. 60'lı yıllara gelinceye kadar ağırlıklı olarak mesleği gazetecilik olan kişilerin sahiplikleriyle birlikte küçük ölçekli işletme niteliğindeki gazetelerin örgütsel yapısının, yazı işleri ve teknik işler olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. 1960'lı yıllardan itibaren ise daha önce genellikle başyazarlık görevini de üstlenen gazete sahiplerinin müdürlük görevlerini bıraktığı, onun yerine genel müdürlüğün görevi üstlendiği görülmektedir. Bu organizasyonel değişimin beraberinde fonksiyonel bölünme ve çatışmaları da getirdiği açıklanmaktadır⁵⁰⁹.

Gazetecilik mesleğinin işleyişine yönelik yasaların 1950'lerden sonra genişlediği görülmektedir. Türk medyasında etkin olan başlıca basın yasaları bu tarihlerden günümüze uzanan bir yelpazede şekillenmekte, zaman zaman değişiklikler geçirmektedir. Türkiye'de gazeteciliğe ilişkin ilk yasa 1952 tarihli 5953 sayılı Basın İş Kanunu olarak bilinen "Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun"dur. 1954 yılında 6253 sayılı Kanun'la ve 1961 yılında 212 sayılı Kanun'la hakları genişleten değişiklikler yapılmıştır. Bir diğer yasa 2004 tarihli 5187 sayılı Basın Kanunu'dur⁵¹⁰.

Çok partili döneme geçildikten sonra Türk medya yapısı içinde göze çarpan başka bir özellik dini yönelime sahip yayınların sayısının artmaya başlaması olarak belirginleşmektedir. Bu yayınların 60'lı yılların ikinci yarısından sonra etkinlik alanlarını genişlettiği, ancak kendi içlerinde çatışmaya girdikleri için 1974 yılına kadar tirajlarının sınırlı kaldığı açıklanmaktadır. Bu dönemden sonra ise, dini nitelikli siyasi

⁵⁰⁸ A.g.e., ss. 238-239.

⁵⁰⁹ Alver; a.g.e., s. 377.

⁵¹⁰ Uçak, Olcay; **Medyada Fikir İşçilerine Tanınan Haklar Süreci ve Karşılaştırmalı Uygulama Örnekleri**, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, <http://www.sosyalhaklar.net2011bildiriucak.pdf> (Erişim 27.11.2012), s. 388.

partilerin de etkinlik kazanmasıyla bağlantılı olarak, İslami yayınların arttığı gözlenmektedir⁵¹¹.

1960'lı-70'li yıllarda gazetelerin, dergilerin daha çok bir aile işletmesi gibi olduğu dönemde kullanılan "basın" sözcüğünün, 1980'lerden itibaren gözlenen değişim sürecinde yerini "medya" sözcüğüne bıraktığı görülmektedir. Türkiye'de birçok açıdan "bir kırılma yılı" olarak ifade edilen 1980 yılı sonrası, medyanın siyaset ve ticaretle kurduğu ilişkiler ve üstlendiği rolün '80 öncesinden farklı olduğu gözlenmektedir⁵¹². Bu dönemde Turgut Özal topluma ulaşma ve toplumu yönlendirmede medyayı kullanan bir siyasi figür olarak görülmektedir⁵¹³. Başlangıçta sadece Hürriyet ve Sabah gazetelerinin 'holdingleşmesiyle' başlayan dönüşüm süreci, Özal döneminin politikaları sonunda diğer holdinglerin de medya alanında yatırım yapmasıyla devam etmiştir⁵¹⁴.

12 Eylül 1980 sonrası ülke genelinde görülen baskıcı uygulamalar kendini yoğun biçimde yazılı basında da göstermektedir. Değerlendirmeler; bir yandan sansür uygulamaları yaşanırken öte yandan medyanın "yoğun ve sistematik" biçimde propaganda aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. Ancak paradoksal biçimde aynı dönemde televizyon kanalı sayısı artarak renkli yayına geçilmiş, yeni bir araç olarak video kaset kullanımı yaygınlaşma eğilimi göstermiştir⁵¹⁵. Kitle iletişim araçlarının sayısı ve türlerin kendi içindeki çeşitliliği artarken, bununla uyumlu olarak gazetecilik kalitesinin arttığını söylemek güç görünmektedir. Medyanın giderek bağımsızlığını yitirdiği ve ekonomik-siyasi iktidarın güdümüne girdiği bu dönemin haber etiğinin bulanıklaştığı, azaldığı ve haberin işlevlerinin değiştiği bir süreç olduğu gözlenmektedir. Medyanın daha demokrat bir yönetim biçiminden daha dikey ve otoriter bir yönetime yöneldiği süreçte ideolojik niteliğinin yanında önemli bir ekonomik alt-sektör haline geldiği de gözlenmektedir⁵¹⁶. Bu dönemde sadece mülkiyet yapısı değişmemiş, medya çalışanlarının niteliklerindeki farklılaşmanın yanında medya

⁵¹¹ Alver; **a.g.e.**, s. 368.

⁵¹² Sönmez, Mustafa; Mustafa Sönmez-Hayri Kozanoğlu; **a.g.e.**, ss. 279-280.

⁵¹³ Kozanoğlu, Hayri; Mustafa Sönmez-Hayri Kozanoğlu; **a.g.e.**, s. 280.

⁵¹⁴ Kaya; **a.g.e.**, s. 247.

⁵¹⁵ **A.g.e.**, s. 241.

⁵¹⁶ Sönmez (2); **a.g.e.**, s. 147.

patronuna yakın editör ve yazarlardan oluşan bir “medya aristokrasisi” de oluşmuştur⁵¹⁷.

Ömer Çavuşoğlu ve Ahmet Kozanoğlu'nun inşaat sektöründeki faaliyetlerinin ardından önce finans sektöründe, daha sonra da medya alanında yatırım yapması basından medyaya dönüşümü getiren asıl gelişmelerin başlangıcı olarak değerlendirilmektedir⁵¹⁸. Gazetecilik dışından gelen sermayenin sahipliğindeki yeni gazetenin mesleğin ünü bilinen birçok üyesini bünyesine katması, basın dünyasında yüksek ücretlerin ve büyük ücret farklılıklarının da başlangıcı gibi görülmektedir. Basının nitelik ve işlevlerinde değişime neden olan bir diğer yenilik, '80'li yılların ortasında Sabah Gazetesinin bilinen gazete yapısından daha farklı bir yapıyla yayın hayatına başlaması olarak değerlendirilmektedir. Sabah Gazetesi ile birlikte gazeteyi bir işletme olarak gören kâr amaçlı yönetim modelinin benimsendiği süreç, gazetecilerin işlerine yabancılaşmasının ve sosyal haklardaki kayıpların başlangıcı olarak kabul edilmektedir⁵¹⁹. '80'lerin sonuna gelindiğinde basındaki değişimlerin yanında televizyon sektöründeki çok sayıda yenilik dikkati çekmektedir. “Basın”dan, “medya”ya geçilen süreçte televizyon kanalları önce kamusal alanda daha sonra çoklu özel kanallarla kitle iletişiminde etkin olmaya başlamış, 2000'lere yaklaşıldığında ise yayıncılık yelpazesindeki genişlemeye elektronik araçların yaygın ve etkin kullanımı eklenmiştir.

Basın ya da geniş tanımıyla medyayı düşünce özgürlüğüne zemin sağlayan önemli bir platform olarak öngören tanımlamaların özellikle 1980 sonrasında sektördeki tekelleşme sonucunda zayıfladığı, emek kesimine ilişkin haberler her geçen gün azalırken, bunların yerini borsa ve finans haberlerinin aldığı görülmektedir⁵²⁰. Sönmez, 1980 sonrasında medyanın endüstriyel nitelik kazanması sürecinde ve sonrasında ekonomi haberlerinin öneminin artmasıyla birlikte ekonomi servislerinin adeta, medya kuruluşlarının en stratejik bölümü niteliğini kazandığını belirtmektedir⁵²¹.

⁵¹⁷ A.g.e., s. 147.

⁵¹⁸ Kaya; a.g.e., s. 246.

⁵¹⁹ Uçak; a.g.bildiri s. 383.

⁵²⁰ Özsever, Atilla; **Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci Türkiye’de Basın Çalışanlarının Sorunları ve Bir Model Önerisi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004, s. 143.

⁵²¹ Sönmez, Mustafa; “Medya Mutfağında Kirlenme ve Ekonomi...”, Cumhuriyet Gazetesi, 13.04.2012.

1980'li yıllar diğer alanlarda olduğu gibi basın çalışanları için de zorluklarla dolu yıllar olarak hatırlanmaktadır. Bu dönemde basın çalışanları için kadrosuz, sigortalanmadan çalıştırılma, sendikal haklarından uzaklaştırılma, haksız nedenlerle işini kaybetme ve tazminat haklarından mahrum kalma gibi pek çok sorun bulunmaktadır⁵²². Medya sahipliğindeki değişimle birlikte belirginleşen sendikasızlaşma, siyasi-ekonomik iktidarın artan denetim ve baskısının en önemli yapısal nedenleri arasında sayılmaktadır. Daha çok ekonomi-politik unsurlara işaret eden bu durumun yanında, ekonomi-politik-kültürel nitelikler taşıyan başka değişimler de bulunmaktadır. 1980 yılındaki askeri müdahaleden sonra basında Türk-İslam sentezi olarak ifade edilen bir siyasal yaklaşım geliştirildiği; dinsel yaklaşıma sahip yayın türleri içinde dergilerin önemli bir yer tuttuğu görülmekte, bu dönemde yayın ve dağıtım ağı genişleyen medya kuruluşlarıyla birlikte bu anlayışın yeniden güç kazandığı izlenmektedir. Dini yönelimin, 2002 yılından itibaren siyasal iktidar tarafından desteklendiği ve bu medya grubunun da siyasal iktidarı desteklediği gözlenmektedir⁵²³.

Gazete gelirlerinin işletme gelirlerinde ancak yüzde 20 paya sahip olması reklam gelirlerinin belirleyiciliğini arttırmaktadır⁵²⁴. Reklamın gazete gelirlerinde büyük paya sahip olması reklamverenlere yönelik bağımlılık ilişkisi oluşmasına neden olabilmektedir. Reklamın önemli bir gelir kaynağı olması ve siyasi güçle kurulan yakın ilişkiler gibi etmenlerin bir yandan şirket ve banka haberlerinin sayısının artmasına, iş dünyasıyla yapılan röportajların, ilgili köşe yazılarının çoğalmasına neden olduğu, bunlarla birlikte, iktidar uygulamaları ve performansının iyi gösterilmesi yönündeki istek ve baskıların ekonomi gazeteciliğinden başlayarak nesnel haberciliği ve yorum çeşitliliğini engellediği görülmektedir⁵²⁵. Dolaylı ekonomik etkiler de bulunmaktadır. Grup şirketleri ya da ürünlerine yönelik haber ve röportajların yanında, kapitalist sistemi, tüketim toplumunu destekleyecek görsel zenginliklerle ya da ikna nitelikleriyle süslü yayınlar, dolaylı olarak ekonomik katkı sağlayan unsurlar olarak belirginleşmektedir. Böylece ekonomi gazeteciliğinin meslek ahlakının bozulmaya başladığı ilk bölüm olarak şekillendiği, benzer nitelikte ilişki ve uygulamaların diğer

⁵²² Uçak; **a.g.b.**, s. 385.

⁵²³ Alver; **a.g.e.**, s. 368.

⁵²⁴ Sönmez; Sönmez-Kozanoğlu; **a.g.e.**, s. 272.

⁵²⁵ Sönmez; **a.g.köşe yazısı** .

bölümler ve ilgili sektörlerde de yaşandığı, bu yapıya uymayan gazetecilerin işlerini kaybettiği; süreç içerisinde, daha önce gazetecilikte utanılacak şeyler olarak kabul edilen uygulamaların giderek normal kabul edilmeye hatta hoş görülmeye başladığı belirtilmektedir⁵²⁶.

2000’li yıllar, basının ciddi bir kriz yaşadığı yıllar olarak tanımlanmaktadır. İlk kez sadece muhabirlerin değil, yönetici ve yazarların da işten çıkarıldığı Kasım 2000 ve Şubat 2001 kriziyle birlikte medyada yaklaşık beş bin kişinin işsiz kaldığı açıklanmaktadır⁵²⁷. Sönmez, Türkiye medyasının 2001 kriziyle birlikte önemli bir kabuk değişimi yaşadığını, medya sektörüne egemen grupların bu dönemde saflaştığını, daha açık bir tanımla cepheleştiğini, 3 Kasım 2002 seçimleri arifesinde ise, AKP iktidarının ayak seslerinin duyulmaya başlamasıyla hızlanan filler kavgasının yansımaları medyada bulduğunu açıklamaktadır⁵²⁸. Sahiplik yapısının değiştiği, sendikasılaşmanın yaygınlaştığı 2000’lerin ilk on yılının devrildiği yıllarda, farkedilen ideolojik nitelikte birlikte gazeteciliğin asıl görevlerinden uzaklaştığı, haber etiğinin önemsizleştiği ya da umursanmadığı, demokrasi kültürüne uygun olmayan bütün bu olupbitenlerden toplumun demokrasi kültürünün önemli ölçüde zarar gördüğü gözlenmektedir.

4.1. Medyada Mülkiyet Yapısı

Geçen yüzyılın son dönemlerinden başlayarak şirketler arası birleşmelerin bütün dünyada arttığı gözlenmektedir. Uluslararası düzeyde farklı iş alanlarında görülen bu eğilim medya alanında dikkati çeken bir devinim oluşturmuştur. Ben Bagdikian, bilinen ünlü eseri “The Media Monopoly”nin genişletilmiş baskısı “The New Media Monopoly”de, yirmi yıl önce elli firmanın bulunduğu medya alanının 2003’e gelindiğinde beş firma tarafından kontrol edildiğini yazmaktadır. Söz konusu beş firma Time Warner, Disney, News Corporation, Viacom ve Bertelsmann’dır. Bugün bu listeye birkaç eklemeye birlikte basın, televizyon, dergiler, kitaplar, radyo ve sinema gibi geniş bir yelpazeye yayılan alanın kontrolü küresel düzeyde birkaç firma tarafından

⁵²⁶ A.g.k.y.

⁵²⁷ Özsever; a.g.e., s. 17.

⁵²⁸ Sönmez, Mustafa (1); **Filler ve Çimenler - Medya ve Finans Sektöründe Doğan/Anti-Doğan Savaşı**, İletişim Yayınları, 2004, 3. Baskı, Önsöz s. 9.

yapılmaktadır. Dünya düzeyinde kendini gösteren yoğunlaşma, ülkeler bazında da benzer nitelikler göstermektedir⁵²⁹. Bu oluşum sürecinde dikkati çeken bir değişiklik, medya mülkiyetinde ağırlık kazanan kişi ve kurumların niteliğine yönelik olarak belirginleşmektedir. Yeni medya sahiplerinin gazetecilik dışında çok sayıda sektörde faaliyet gösterdiği izlenmekte, son yıllarda basında egemen olan sermayenin genellikle medya dışından geldiği gözlenmektedir.

Türk yazılı basınının belli bir zamana kadar gazeteci kökenli sahipler ve yöneticiler tarafından yönetildiği görülmektedir. Hıfzı Topuz'un açıklamasına göre gazeteci olmayan ilk gazete patronu 1948 yılında Yeni Sabah Gazetesini satınalan Safa Kılıçoğlu'dur. Meslek dışından gelen bir diğer gazete sahibinin 1949 yılında Yeni İstanbul'u kuran Habib Edip Törehan olduğu belirtilmektedir. Takip eden yıllarda başka bir örnek Akşam Gazetesi'nin 1957 yılında Malik Yolaç tarafından satın alınmasıdır.⁵³⁰ 1980 sonrası dönemde siyaset-medya yakınlaşmasının büyük sermaye sahiplerinin medyaya ilgisini arttırdığı görülmektedir. Türkiye'de medya yapısının değişimine ilişkin en önemli unsur sermayenin bu alana yatırım yapmasıyla oluşan medyadaki yeni sahiplik yapısı ve bu alanda yatırım yapan sermayenin niteliği olarak şekillenmekte, basındaki yeni yapılanmaların yanında, ilk belirgin değişiklik radyo ve televizyonda kamu tekelinin kalkması olarak görülmektedir⁵³¹.

1980'lerden sonra oluşan "basın"dan "medya"ya geçişin yaşandığı; sermayenin medyaya ilgi gösterdiği, sahipliklerin değiştiği yeni gerçeklikte, çalışanlara yönelik izlenen politikalarda da belirgin değişimlerin olduğu gözlenmektedir. Bu yeni politikalardan bir tanesi, esnek istihdam modeli olarak tanımlanan uygulamanın yaygınlaşması olarak şekillenmektedir. Bunun yanında, 1990'ların başlarında özellikle Doğan ve Sabah grupları arasındaki promosyon savaşlarının yerini piyasa koşullarına uygun ortaklık anlayışının gelmesi ve birbirlerinden eleman almamayı içeren centilmenlik anlaşması yapmaları işsiz kalan basın çalışanlarının durumunu güçleştiren nedenler arasında sayılmaktadır. Adaklı'nın dikkat çektiği bu sorunsal durumun en yıkıcı sonuçlarından biri habercilerin böylece, bir yandan medya sahiplerini rahatsız

⁵²⁹ Bagdikian, Ben; **The New Media Monopoly**, Beacon Press, Boston, USA, 2004, s. 27.

⁵³⁰ Adaklı, Gülseren; **Türkiye'de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri**, Ütopya Yayınları, Ankara, 2006, s. 133.

⁵³¹ Kaya; **a.g.e.**, s. 245.

edecek haber yapmaktan kaçınmaları, öte yandan sansasyonel haber yapma uğruna etik ilkeleri göz ardı edebilmeleri ve rekabetin artmasıyla birlikte meslektaşlar arasında çatışma niteliği taşıyan bir ortamın doğması olarak açıklanmaktadır⁵³².

1980’li yılların başında Kozanoğlu-Çavuşoğlu Grubu’nun medya alanında yatırım yapmasının ardından bu alanda yatırım yapan ya da yatırımlarını genişleten diğer sermaye sahipleri Asil Nadir, Erol Aksoy ve Dinç Bilgin’in medya sektöründe güç kazandığı görülmektedir. ‘90’lı yıllara gelindiğinde ise Uzan Ailesi, Çukurova Grubu, Doğan Grubu ve ‘90’ların sonunda bu gruba eklenen Doğuş Grubu güçlü gruplar arasında yer almaktadır. 1979 yılında basın sektörüne giren Aydın Doğan, 90’lı yılların ikinci yarısında radyo ve televizyon yayıncılığı alanında da faaliyet göstermeye başlamış, 2008 yılından itibaren yaşadığı ekonomik sıkıntılara rağmen günümüze kadar en güçlü medya grubu olarak varlığını sürdürmüştür. 2000’li yılların başlarında medyada güçlü olan gruplar arasında Ciner Grubu da görülmektedir. Bu dönemde medya sektöründe “holding medyası” olarak tanımlanan grupların güçlü olduğu, günümüze gelindiğinde ise holdingleşmenin yanında, “cemaat medyası” olarak da adlandırılan dinsel yönelime sahip olan grupların sektörde giderek güçlendiği gözlenmektedir⁵³³.

1990’ların ilk yarısında, medya sektörüne yeni sahiplerin girişi ve geleneksel mülkiyet yapısındaki değişme tamamlanmış görünmektedir. Eski yapının sahipleri arasındaki Simaviler ve Karacanlar gibi önemli medya sahipleri sektörden tamamen çekilmiştir⁵³⁴. Geleneksel medya sahibi ailelerden Simaviler’in sektördeki son temsilcisi Erol Simavi, Ağustos 1994’de Hürriyet’deki payını Aydın Doğan’a satarak sektörden uzaklaşmıştır. Bundan önce Doğan, Karacanlar’ın Milliyet gazetesini satın almıştır⁵³⁵. Bu dönemde Türk basınının en eski temsilcilerinden biri olarak nitelenen Cumhuriyet Gazetesinin de, “sermaye yapısına yeni bir şekil vermekle birlikte geleneksel yayın çizgisini” sürdürdüğü görülmektedir⁵³⁶.

⁵³² Adaklı; **a.g.e.**, s. 295.

⁵³³ Alver; **a.g.e.**, ss. 378-379.

⁵³⁴ Özsever; **a.g.e.**, s. 113.

⁵³⁵ Tılıç; **a.g.e.**, s. 275.

⁵³⁶ Özsever; **a.g.e.**, s. 113.

2003 yılında Doğan, Çukurova, Uzan, Sabah, İhlas gibi gruplarda yapısal dönüşümler gerçekleştiği, 2006'ya gelindiğinde ise Doğan, Ciner ve Çukurova gruplarının hakimiyetinin sürdüğü izlenmektedir. Bankacılık faaliyetleri yasaklanan gruplara ait olan medya kuruluşlarının TMSF'ye (Tasarruf ve Mevduat Sigorta Fonu) devredilmesi ve Eylül 2005'ten itibaren satışa çıkarılması, yaşanan değişikliklerin önemli ölçüde kaynağı olarak değerlendirilmektedir⁵³⁷.

Ailelerin basın sektöründen giderek tamamen çekilmesiyle başlangıçta Doğan Grubu'nun hakimiyeti gözlemlense de "AKP-Cemaat-liberal koalisyon" olarak ifade edilen yeni oluşumun zamanla gücünü arttırdığı ve AKP'nin (Adalet ve Kalkınma Partisi) hegemonyasını kurmasında önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Doğan Grubu basının yanı sıra, televizyon, radyo, İnternet ve dergi yayıncılığı alanında etkisini sürdürmekte, reklam gelirinin büyük dilimini almaktadır, ancak bilinen güçlü konumu artık devam etmemektedir. Bu dönemde Turkuvaz Medya grubunun güçlendiği, cemaat medyası olarak adlandırılan Samanyolu Zaman grubunun atak yaptığı, Çukurova grubunun konumunu sürdürmeye çalıştığı, Doğuş Grubu'nun da medya yatırımlarını arttırdığı açıklanmaktadır⁵³⁸.

Medya'da Mülkiyetin Dağılımı:

Çalışmanın yapıldığı dönemde medya mülkiyetini elinde bulunduran bellibaşlı grupların faaliyet gösterdikleri alanlar⁵³⁹ ve sahip oldukları medya kuruluşları⁵⁴⁰ şu şekilde dağılım göstermektedir:

Albayrak Grubu:

Sektörler; Albayrak İnşaat, Sanayi, Lojistik, Hizmet Enerji, Turizm, Medya.

Medya Kuruluşları; Yeni Şafak Gazetesi, Yeni Şafak İnternet, TVNET, Derin Tarih Dergisi.

⁵³⁷ Adaklı; **a.g.e.**, s. 358.

⁵³⁸ Kozanoğlu; Sönmez-Kozanoğlu; **a.g.e.**, ss. 282-283.

⁵³⁹ <http://www.cukurova.com.tr/>, <http://www.ihlas.com.tr/>, <http://www.cinergroup.com.tr/>, <http://www.calik.com/>, <http://www.dogusgrubu.com.tr/>, <http://www.albayrak.com.tr/>, <http://www.kozaipeholding.com/>, <http://www.doganholding.com.tr/>
(Erişim 15.02.2013).

⁵⁴⁰ **A.g.İnternet adresleri** (Erişim 25.01.2013-17.02.2013).

Ciner Grubu:

Sektörler; Enerji ve Madencilik, Medya, Ticaret, Sanayi ve Hizmet, Sosyal Projeler.

Medya Kuruluşları; Ciner Yayın Holding, HaberTurk, Ciner Medya Yatırımları, HaberTurk Gazetecilik, Matbaacılık, C Yapım Filmcilik, Haberturk TV, Bloomberg TV.

Çalık Grubu:

Sektörler; Tekstil, Enerji, İnşaat, Finans, Medya, Telekom, Madencilik.

Medya Kuruluşları; Turkuvaz Medya Grubu bünyesinde 22 şirket bulunmaktadır. A Haber, Minika TV (kanalları), Sabah Gazetesi, ATV, ATV Avrupa, Yeni Asır TV, İzmir TV, Radyo Turkuvaz, Romantik Radyo, Takvim Gazetesi, Fotomaç, Yeni Asır, Sabah Avrupa, Hearst ve AMS grupların Türkiye yayın hakları, Turkuvaz Kitap, teknokulis.com, Turkuvaz Dergi (güncel haber, ekonomi, hobi, moda, gençlik ve dekorasyon dergileri), Turkuvaz Dağıtım Pazarlama, Turkuvaz Haber Ajansı, Turkuvaz Reklam Pazarlama Danışmanlık.

Çukurova Holding:

Grup şirketlerinin dağıldığı sektörler; Endüstri, İnşaat, Bilgi ve İletişim Teknolojileri, Medya, Taşımacılık ve Hizmet, Finansal Hizmetler, Enerji olarak açıklanmaktadır.

Medya Kuruluşları*; Alem, Alem FM 89.2, Akşam, AutoCar, DigiTürk, Eksen, Güneş, FourFourTwo, LigTV, LigRadyo 92.3, MEPAŞ, Platin, Show, ShowPlus, ShowMax, ShowTurk, SkyTurk360, Stuff, TurkMax, TurkMedya, İzTV, Zedpaş (MEPAŞ).

Doğan Grubu:

Sektörler; Medya, Enerji, Perakende, Sanayi, Ticaret, Finansal Hizmetler, Turizm.

* Mayıs 2013'te Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF), Çukurova Grubu'ndan olan alacaklarının tahsili amacıyla aralarında DigiTürk, Alem Fm, SkyTürk, Show TV, Güneş ve Akşam gazetelerinin yer aldığı 10 şirkete el koyduğu açıklanmıştır. (<http://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/185543--cukurova-grubunun-10-sirketi-daha-tmsfde> Yayınlanma tarihi 24.05.2013, Güncellenme tarihi 28.05.2013, Erişim 11.07.2013). 11 Temmuz 2013 tarihi itibarıyla Çukurova Holding web sayfasında yukarıda verilen bilgi görünmektedir.

Medya Kuruluşları; Doğan Yayın Holding A.Ş. çatısı altında;
Hürriyet, Posta, Radikal, Hürriyet Daily News, Fanatik gazeteleri; TME gazeteleri
IzRukv Ruki (Rusya ve Doğu Avrupa’da ilân gazetesi), Aviso (Ukrayna’da ilân
gazetesi), Expressz (Macaristan’da ilân gazetesi), Oglasnik (Hırvatistan’da ilân
gazetesi), Doğan Burda Dergi, Doğan Egmont, Doğan Kitap, Kanal D, CNNTürk,
Radyo D, CNNTürk Radyo, Slow Türk Radyo, D-Smart, D Productions, Kanal D Home
Video, Doğan Music Company (DMC), Doğan Teleshopping, www.hurriyet.com.tr,
www.yenibiris.com, www.hurriyetemlak.com, www.arabam.com, Doğan Haber Ajansı
(DHA), (Doğan Printing Center) DPC, Doğan Ofset, Doğan Dağıtım (Yaysat), DPP,
Doğan Medya International, TME, Kanal D, Romanya, Euro D.

Doğuş Grubu:

Sektörler; Bankacılık ve Finans, Otomotiv, İnşaat, Medya, Doğuş Turizm Grubu,
Gayrimenkul, Enerji.

Medya Kuruluşları; NTV, CNBC-e, StarTV, KralTV, NTV Spor TV, e2, HD-e tematik
TV kanalları. Virgin Radyo, NTV Radyo, Kral FM, Kral Pop Radyo, Vogue, GQ ve
National Geographic Türkiye dergileri, National Geographic Kids, Robb Report, NTV
Tarih, CNBC-e Dergi, NTV Yayınları, ntvmsnbc.com, ntvspor.net, oley.com, tvyo.com,
sosyotv.com, skorist.com

Feza Gazetecilik ve Samanyolu Yayın Grubu⁵⁴¹:

Zaman, Today’s Zaman; Aksiyon, Sızıntı, Samanyolu TV, Samanyolu Haber TV,
Mehtap TV, Yumurcak TV, Burç FM, Cihan Haber Ajansı

İhlas Holding:

Sektörler; Medya, İnşaat ve Turizm, Pazarlama, Üretim, Sağlık, Eğitim, Diğer (Finans-
yatırım, enerji, teknoloji, ticaret, madencilik).

⁵⁴¹ Özduurdu, Rahime; **Medyada Sahiplik ve Yoğunlaşma, Oluşturduğu Sorunlar ve Şeffaflığın Sağlanması** Uzmanlık Tezi. T.C Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Ankara, Ekim 2011 s. 38
(<http://www.rtuk.org.tr/upload/UT/43.pdf> Erişim 27.01.2012).

Medya Kuruluşları; İhlas Yayın Holding, Türkiye Gazetesi, İhlas Haber Ajansı, TGRT Haber, TGRT Belgesel, TGRT FM, İhlas Medya Satınalma, Dergi Grubu, Alternatif Medya, İhlas İletişim.

Koza-İpek Grubu:

Sektörler; Madencilik, Enerji, İnşaat, Tedarik-Danışmanlık, Gıda Tarım, Havacılık, Turizm, Eğitim, Medya, Sağlık Hizmet Yardım Vakfı.

Medya Kuruluşları; Kanaltürk Televizyon, Kanaltürk Radyo, Bugün Televizyon ve Radyo Prodüksiyon A.Ş., Bugün Gazetesi.

2011 yılı itibariyle; Milliyet ve Vatan gazeteleri tüm marka, isim hakları ve İnternet siteleri ile birlikte Doğan Grubu tarafından Demirören ve Karacan Grubu'nun ortak girişim şirketi DK Gazetecilik ve Yayıncılık A.Ş.'ye satılmıştır.⁵⁴² 2012 yılı itibarıyla Milliyet ve Vatan gazetelerinin tek sahibi Demirören Grubu olmuştur.

Demirören Grubu şirketleri; Gaz Grubu, Sanayi Grubu, İnşaat Grubu, Eğitim Grubu olarak açıklanmaktadır.⁵⁴³

2011 Yılı'nda Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Gazetelerin Sahipliği⁵⁴⁴:

Cumhuriyet Gazetesi; İmtiyaz Sahibi Cumhuriyet Vakfı Adına Orhan Erinç,
Habertürk Gazetesi; Ciner Grubu,
Hürriyet Gazetesi; Doğan Medya Grubu,
Sabah Gazetesi; Çalık Grubu,
Yeni Şafak Gazetesi; Albayrak Grubu
Zaman Gazetesi; Feza Gazetecilik A.Ş. adına imtiyaz sahibi Ali Akbulut
olarak görünmektedir.

⁵⁴² İstanbul - BİA Haber Merkezi, 21 Nisan 2011,

<http://bianet.org/bianet/medya/129424-vatan-ve-milliyet-demiroren-karacana-satildi> (Erişim 27.01.2013)

⁵⁴³ Demirören Şirketler Grubu, <http://www.demiroren.com.tr/> (Erişim 04.03.2013).

⁵⁴⁴ 1) Özduurdu, Rahime; **a.g.tez**, ss. 36-42.

(<http://www.rtuk.org.tr/upload/UT/43.pdf> Erişim 27.01.2013).

Tezde Aktarılan Kaynaklar: Doğan Holding (www.doganholding.com.tr.27/10/2011), Çukurova Holding (www.cukurova.com.tr.27/10/2011), Ciner Holding (www.cinergroup.com.tr.27/10/2011), Çalık Holding (www.calik.com.27.10.2011), Doğuş Grubu (www.dogusgrubu.com.tr/web.27.10.2011), <http://www.trt.net.tr> (25.05.2010);

2) Cumhuriyet Gazetesi, 3) Zaman Gazetesi.

4.2. Medyada Örgütlenme

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden başlayarak etkisini arttıran yeni-liberal ekonomik uygulamalar ve bu anlayışı destekleyen postmodern düşüncenin biçimlendirdiği yeni dünya düzeninin oluşumunda, bir yandan kitle iletişim araçlarının baskın rolü gözlemlenirken, öte yandan bu iklimin neden olduğu koşullarda gazetecilerin giderek asli görev ve sorumluluklarından uzaklaştığına tanık olunmaktadır. Ekonomik, siyasi, kültürel farklı boyutlarıyla irdelenmesine çalışılan, ideolojik nitelik taşıyan bu olgunun gerçekleşmesindeki nedensel koşullar değerlendirildiğinde, medyadaki örgütlenme ve dayanışmanın yeterli düzeyde olmadığı, bu durumla bağlantılı olan sendikalaşma alanındaki sorun ve eksikliklerin de durumun ağırlaşmasında önemli payı olduğu fark edilmektedir. Gazetecilerin görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesinde meslek örgütlerinin önemini vurgulayan Haluk Şahin⁵⁴⁵, gazetecilerin tek tek ya da topluca işten çıkarıldığı, “demokrasinin istediği türden özgür gazetecilik yapılması”nın neredeyse olanaksız olduğu bu durumla ilgili yöneltilen başlıca soruların gazetecilerin niçin elele verip birlik olmadığı ya da kendi haber mecralarını oluşturmadıkları yönünde olduğunu açıklayarak “ülkede sağlıklı bir kamuoyu oluşmasına engel olan bu felcin nedenleri üzerinde derinlemesine” düşünmenin zorunluluğunu vurgulamaktadır⁵⁴⁶. Bu durumun nedenlerine yönelik yapılan irdelemede; güçlünün, istek ve amaçlarını çeşitli yöntemler uygulayarak karşı konulamaz biçimde gerçekleştirmesi büyük engel olarak değerlendirilmektedir. Bu hâl bir kez daha biraraya gelmenin ve gereken örgütlülüğü oluşturmanın önem ve gerekliliğini açıklamaktadır. Meslek dayanışmasına ulusal düzeyde olduğu gibi uluslararası düzeyde de gereksinim duyulmaktadır. Teun van Dijk da yapılan yazılı mülakatta sorunların çözümüne yönelik bakışta, uluslararası örgütlerin dayanışmasından söz etmektedir⁵⁴⁷. Örgütlenmeden söz edildiğinde, yelpazeyi genişleterek okur ve izleyiciyi de kapsayan bir eleştiri/tepki mekanizması oluşturulması fikri, sorunların azalmasına katkı sağlama potansiyeliyle farklı bir öneri olarak dikkati çekmektedir. Sönmez, “Hâkim medyada kirlenmeyi azaltacak, topluma verdiği zararı azaltacak” davranışlar arasında medyada çalışanların örgütlülüğü yanında, okuyucu-izleyicinin

⁵⁴⁵ Haluk Şahin-Gözde Dedeoğlu görüşmesi, 02.09.2011.

⁵⁴⁶ Şahin (2); a.g.e., ss. 169-172.

⁵⁴⁷ Teun van Dijk-Gözde Dedeoğlu yazılı görüşme, 18.01.2012 Metin için bkz. Ekler (I).

örgütlü çabasının da gerekliliğini vurgulamaktadır⁵⁴⁸. Medyanın örgütlülük konusunda yaşadığı zayıflıklar, bir bakışla “Türkiye emek piyasasının genel özelliklerini, daha abartılı, vurgulu bir şekilde yansıtan bir sektör olarak” görülmektedir. Medyada sendikasız ve güvencesiz çalışmaya yaygın olarak rastlanılmakta, ortalama kıdem süresi oldukça düşük -5 yılın altında- bir düzeyde seyretmekte, kadın çalışanların ücret ve iş güvenceleri daha da olumsuz nitelikler taşımaktadır⁵⁴⁹.

Medyadaki bu yeni yapılanmanın beraberinde yeni gazeteci tipini de yarattığı görülmektedir.

“Tekelleşmeyle birlikte ‘piyasa’nın medyada en kutsal kavramlardan biri haline gelmesi, bu kavrama uygun gazeteci istihdamını da gündeme getirmiştir. Sorgulayan, araştıran gazeteci tipi yerine, medya patronunun çıkarlarını kollayabilen, magazin anlayışa prim veren gazeteci istihdamına gidilmiştir. Bu anlayış da, klasik gazetecilik formasyonuna sahip basın çalışanlarının giderek tasfiyesine yol açmıştır”⁵⁵⁰.

Bu süreç, “gazeteci” kökenli gazete sahipliğindeki değişimle birlikte, Abdi İpekçi gibi doğru bilgi konusunda titiz, sağduyulu ya da Uğur Mumcu gibi araştırmacı, toplumsal sorumluluk duygusu yüksek gazeteci ve gazete yöneticileriyle simgeleşen “gazeteci” niteliklerinde ciddi bir zedelenmenin gözlemlendiği, toplumu önemli boyutlarda olumsuz yönde etkileyen bir durum olarak belirginleşmektedir.

4.2.1. Medyada Meslek Örgütleri:

Basın sektöründe etkinlik gösteren çok sayıda meslek örgütünün tarihsel olarak uzun olarak nitelenebilecek bir geçmişi olduğu gibi, coğrafi dağılım açısından da ülke geneline yayıldığı gözlenmektedir. Çok sayıda meslek örgütü içerisinde başlıcaları Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC), Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS), Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD), Türkiye Basın Enstitüsü Derneği, Basın Konseyi ile çok sayıda gazetecilik meslek örgütünün biraraya gelmesiyle kurulmuş olan Türkiye Gazeteciler Federasyonu (TGF) ve Gazetecilere Özgürlük Platformu (GÖP) olarak şekillenmektedir.

⁵⁴⁸ Sönmez (1); a.g.e., ss. 265-266.

⁵⁴⁹ Kozanoğlu; Sönmez-Kozanoğlu, a.g.e., s. 283.

⁵⁵⁰ Özsever; a.g.e., s. 149.

* Türkiye Gazeteciler Cemiyeti:

Sedat Simavi, Sadun Galip Savcı, Cihat Baban, Hayri Alpar ve Sait Kesler tarafından 10 Haziran 1946 tarihinde kurulmuş olan TGC, amacını “gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi yazılı, işitsel, görsel ve elektronik iletişim alanlarını kapsayan gazetecilik mesleğini; mesleğin geleneklerini, ahlak ilkelerini korumak; herkesin bilgi edinme, gerçekleri öğrenme hakkının bir aracı olan iletişim ve düşünce özgürlüğünü sağlamak, gazetecileri meslekleri içinde maddi ve manevi yönleriyle ilerletmek ve yüceltmek şeklinde” özetlemektedir. Cemiyet’in sayıları 6’ yı bulan Onursal ve 3 bin 800’ü geçen Asıl üyeler olmak üzere iki tür üyesi bulunmaktadır. Asıl üye olmanın ön koşulu “Yazılı veya görsel basında 212 sayılı yasayla değişen 5953 sayılı yasa hükümlerine göre sözleşmeli çalışmak ve en az iki yıl meslek kıdemi bulunmak veya Sarı Basın Kartı taşımak” olarak belirtilmektedir⁵⁵¹.

* Türkiye Gazeteciler Sendikası:

10 Temmuz 1952’de İstanbul Gazeteciler Sendikası adıyla kurulmuş olan Sendika, 30 Eylül 1963 günü toplanan olağan genel kurulun ardından Türkiye Gazeteciler Sendikası adını almıştır. “Medyada Sendikalaşma” bölümünde daha kapsamlı olarak ele alınmaktadır.

* Çağdaş Gazeteciler Derneği:

23 Şubat 1978 tarihinde Ankara’da kurulan Çağdaş Gazeteciler Derneği amacını;

“Demokrasinin en temel kurumu olan, bütün öteki özgürlüklere kaynaklık eden düşünceyi ifade ve basın özgürlüğünün Türkiye’de tam olarak gerçekleşmesi, haber alma hakkının hiçbir baskı ve sınırlama olmaksızın kullanılabilmesi, gazetecilerin mesleki hak ve çıkarlarının korunup geliştirilmesi ve bu yönde sendikal örgütlenmenin güçlendirilmesi için çalışmak; üyelerinin kültürel gelişmesine, ekonomik ve sosyal refah düzeyinin yükseltilmesine katkıda bulunmak”⁵⁵²

olarak açıklamaktadır.

⁵⁵¹ <http://www.tgc.org.tr/tarihce.html#ust> (Erişim 12.03.2013).

⁵⁵² <http://www.cgd.org.tr/index.php?Did=240&Page=1> (Erişim 12.03.2013).

Merkezi Brüksel'de bulunan Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'nun (FIJ) üyesi olan Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin Ankara, İstanbul, Bursa, Eskişehir, Antalya, Gaziantep, Denizli, Çanakkale, Ağrı, Karabük, Zonguldak, Rize, Erzurum'da şubeleri, Adana, Burdur, Hakkari ve Tokat'ta temsilcilikleri bulunduğu belirtilmektedir.

* Türkiye Basın Enstitüsü Derneği:

Türkiye Basın Enstitüsü Derneği 1990'ların sonlarında Metin Toker, Necati Zincirkıran, Oktay Ekşi, Altan Öymen, Nilüfer Yalçın, Sami Kohen, Nazlı Ilıcak ve Mehmet Barlas'ın girişimleriyle kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra A.B.D.'de kurulan ve 120 ülkeden üyelere sahip Uluslararası Basın Enstitüsü'nün (IPI) icra kurulunda 1 üye ile temsil edilmektedir⁵⁵³.

* Basın Konseyi:

Basının özdenetimini amaçlayan çalışmaların uzun bir döneme yayıldığı görülmektedir. Bu yönde bir amaç taşıyan Basın Şeref Divanı'nın 1967 yılında fiilen sona ermesinden sonra çok sayıda toplantı, seminer, tartışma ve çalışmanın ardından Basın Konseyi'nin kuruluşu 1988 yılında gerçekleşmiştir⁵⁵⁴.

* Türkiye Gazeteciler Federasyonu:

Ülke genelinde bulunan çeşitli basın örgütlerinin bir birlik oluşturması fikir ve çalışmalarının 1986 ve 1987 yıllarında başladığı, 1996 ve 1997 yıllarında hız kazanarak şekillendiği görülmektedir. Türkiye Gazeteciler Federasyonu'nun (TGF) kuruluşu farklı şehirlerde yapılan çok sayıda toplantının ardından 1 Ağustos 1998'de Bursa Gazeteciler Cemiyeti'nin 50. kuruluş yıldönümü törenlerinde açıklanmıştır⁵⁵⁵. Kuruluşun 15. yılı nedeniyle yaptığı açıklamada TGF Dönem Başkanı Atilla Sertel; Anadolu, Trakya, Azerbaycan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde olmak üzere Federasyon'un toplam 73 üyesi bulunduğunu ve yaklaşık 25 bin gazeteciyi temsil ettiğini belirtmektedir⁵⁵⁶.

⁵⁵³ <http://basinenstitusudernegi.com/index.php?sayfa=sayfalar&sayfaid=1> (Erişim 14.03.2013).

⁵⁵⁴ <http://www.basinkonseyi.org.tr/tarihce> (Erişim 12.03.2013).

⁵⁵⁵ http://www.tgf.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=88&Itemid=79 (Erişim 12.03.2013).

⁵⁵⁶ <http://www.gazeteciler.com/gundem/turkiye-gazeteciler-federasyonu-15-yasinda-63707h.html> (Erişim 14.03.2013).

* Gazetecilere Özgürlük Platformu:

2010 yılında oluşturulan Gazetecilere Özgürlük Platformu'nun bileşenleri çok sayıda basın örgütünü kapsamaktadır⁵⁵⁷:

- Avrupa Gazeteciler Birliği (AEJ) Türkiye Temsilciliği,
- Avrupa Türk Gazeteciler Birliği (ATGB),
- Basın Enstitüsü Derneği – IPI Ulusal Komite (BED-IPI),
- Basın Konseyi,
- Basın Yayın İletişim ve Posta Emekçileri Sendikası (HABER-SEN),
- Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD),
- Diplomasi Muhabirleri Derneği (DMD),
- Dünya Yazarlar Birliği PEN Türkiye Merkezi,
- Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği (ESAM),
- Ekonomi Gazetecileri Derneği (EGD),
- Ekonomi Muhabirleri Derneği (EMD),
- Gazeteciler Cemiyeti (Ankara),
- Gazeteciler Cemiyetleri Basın Vakfı,
- İletişim Araştırmaları Derneği (İLAD),
- İzmir Gazeteciler Cemiyeti (İGC),
- Kültür Turizm ve Çevre Gazetecileri Derneği (KÜLTÜRÇEV),
- Parlamento Muhabirleri Derneği (PMD),
- Profesyonel Haber Kameramanları Derneği (PHKD),
- Turizm Çevre ve Kent Gazetecileri Derneği (TURÇEV),
- Türkiye Foto Muhabirleri Derneği (TFMD),
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC),
- Türkiye Gazeteciler Federasyonu (TGF),
- Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS),
- Türkiye Spor Yazarları Derneği (TSYD),
- Türkiye Yayıncılar Birliği (TYB),

⁵⁵⁷ http://gazetecilereozgurlukplatformu.org/index.php?sayfa=yan_basliklar&icerik_kod=3 (Erişim 12.03.2013).

- Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS),
- Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı (UMAG).
- Adıyaman Gazeteciler Cemiyeti,
- Afyonkarahisar Gazeteciler Cemiyeti,
- Aksaray Gazeteciler ve Yazarlar Cemiyeti,
- Alanya Gazeteciler Cemiyeti, Anadolu Spor Gazetecileri Derneği,
- Antakya Gazeteciler Cemiyeti,
- Antalya Gazeteciler Cemiyeti,
- Artvin Gazeteciler Cemiyeti,
- Aydın Gazeteciler Cemiyeti,
- Balıkesir Gazeteciler Cemiyeti,
- Bartın Gazeteciler Cemiyeti,
- Batman Gazeteciler ve Yayıncılar Cemiyeti,
- Bayburt Gazeteciler Cemiyeti,
- Bolu Gazeteciler Cemiyeti,
- Burdur Gazeteciler Cemiyeti,
- Bursa Gazeteciler Cemiyeti,
- Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık Muhabirleri Derneği,
- Çanakkale Gazeteciler Cemiyeti,
- Çorum Gazeteciler Cemiyeti,
- Çukurova Gazeteciler Cemiyeti,
- Denizli Gazeteciler Cemiyeti,
- Doğu Anadolu Gazeteciler Cemiyeti,
- Düzce Gazeteciler Cemiyeti,
- Edirne Gazeteciler Cemiyeti,
- Eskişehir Gazeteciler Cemiyeti,
- Fırat Havzası Gazeteciler Cemiyeti,
- Gaziantep Gazeteciler Cemiyeti,
- Giresun Gazeteciler Cemiyeti,
- Güneydoğu Gazeteciler Cemiyeti,
- Isparta Gazeteciler Cemiyeti,

- İskenderun Gazeteciler Cemiyeti,
- Karabük Gazeteciler Cemiyeti,
- Karaelmas Gazeteciler Derneği,
- Karaman Gazeteciler Cemiyeti,
- Kars Kuzeydoğu Gazeteciler Derneği,
- Kastamonu Gazeteciler Cemiyeti,
- Kayseri Gazeteciler Cemiyeti,
- Kırıkkale Müstakil Gazeteciler Derneği,
- Kırşehir Gazeteciler Cemiyeti,
- Kilis Gazeteciler Cemiyeti,
- Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti,
- Konya Gazeteciler Cemiyeti,
- Kütahya Gazeteciler Cemiyeti,
- Malatya Gazeteciler Cemiyeti,
- Manisa Gazeteciler Cemiyeti,
- Mersin Gazeteciler Cemiyeti,
- Muğla Gazeteciler Cemiyeti,
- Nevşehir Gazeteciler Cemiyeti,
- Niğe Gazeteciler Cemiyeti,
- Ordu Gazeteciler Cemiyeti,
- Osmaniye Gazeteciler Cemiyeti,
- Radyo ve Televizyon Gazetecileri Derneği,
- Sakarya Gazeteciler Cemiyeti,
- Samsun 19 Mayıs Gazeteciler Cemiyeti,
- Sinop Gazeteciler Cemiyeti,
- Sivas Gazeteciler Cemiyeti,
- Şanlıurfa GAP Gazeteciler Cemiyeti,
- Tokat Gazeteciler Cemiyeti,
- Trabzon Gazeteciler Cemiyeti,
- Trakya Gazeteciler Cemiyeti,
- Tunceli Gazeteciler Cemiyeti,

- Türkiye Haber Kameramanları Derneği,
- Uşak Faal Gazeteciler Derneği,
- Yalova Gazeteciler Cemiyeti,
- Yozgat Gazeteciler ve Yazarlar Derneği,
- Zonguldak Gazeteciler Cemiyeti.

4.2.2. Medyada Sendikalaşma:

Toplumsal hayatın gereksinim duyduğu işlerin yapıldığı çalışma yaşamında üretim-dağıtım sürecinin olması gereken niteliklerde devam edebilmesi ve aynı zamanda toplumsal uyum ve düzenin sağlanabilmesi ile, bu alanda varolan demokrasi kültürü ve demokratik pratiklerin birbirleriyle yakinen bağlantılı olduğu bilinmektedir. Toplumsal hayatın önemli bir dilimini kaplayan çalışma alanında bu anlayış ve işleyişin sağlanması, toplumun bütününde egemen olan demokratik nitelikler üzerinde belirleyici etkiler oluşturmaktadır. Aksi durumda ise demokrasi kültürü ve demokratik toplum yapısına zarar veren sonuçlar yaşanabilmektedir. Demokratik toplumu oluşturan unsurlar arasında yer alan haklara erişim ve katılım öğelerinin toplumsal pratik içinde yer alması önemli ölçüde demokratik kitle örgütleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Basın sektöründe işlevsel olan demokratik kitle örgütleri bu bağlamda önem taşımalarının yanında, görevini olması gerektiği gibi yapan bir medyanın oluşumundaki büyük katkıları nedeniyle de toplumun demokratik yapısı üzerinde belirleyici etkiler yaratmaktadır. Bilindiği gibi demokratik kitle örgütleri içinde sendikaların varlığı ve emekçilerin haklarını kazanma süreci demokrasi tarihinde önemli bir yer kapsamaktadır. Bu önem günümüzde de devam etmektedir. Basın sendikaları, üyelerinin ücretleri ve çalışma koşullarıyla ilgili haklarını korumanın yanında editoryal bağımsızlığın sağlanmasında, gazetecilerin ekonomik ve siyasi güce karşı bağımsız kalabilmesinde de önemli işlevler taşımaktadır⁵⁵⁸. Yeni-liberal düzende hem sayıları, hem etkileri azalan ve azaltılan sendikalar bilindiği gibi demokratik bir toplumun vazgeçilemez organları arasında yer almaktadır. Bunun yanında, basın sendikaları dolaylı olarak da demokratik toplumun oluşumu ve varlığını sürdürmesine katkı sağlamaktadır. Editoryal bağımsızlığın sağlanması, halkın doğru bilgilene hakkının elde edilmesinde önemli rol

⁵⁵⁸ Özsever; a.g.e., s. 61

oynadığından basın sendikaları bu yolla da demokrasinin gelişimini desteklemektedir⁵⁵⁹.

Türkiye’de basın çalışanlarının haklarını korumaya yönelik örgütlenme çalışmaları yirminci yüzyılın ortalarında İstanbul Gazeteciler Sendikası’nın kurulmasıyla yeni bir ivme kazanmıştır. Şimdiki adıyla Türkiye Gazeteciler Sendikası, gazetecileri sendikal bir kuruluş çatısı altında toplamayı amaçlamış 20 gazeteci tarafından 10 Temmuz 1952’de İstanbul Gazeteciler Sendikası adıyla kurulmuş, Sendika, 1957 yılında Türk-İş’e üye olmuştur. Kuruluşu takip eden yıllarda diğer illerde de kurulan gazetecilik sendikaları Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu adıyla bir birlik oluşturmuşlardır. İstanbul Gazeteciler Sendikası, Sendikalar Yasası’nda yapılan bir değişikliğin ardından 30 Eylül 1963 günü toplanan olağan genel kurulunda adını Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) olarak değiştirmiştir⁵⁶⁰. Belli bir dönem etkinliğini ve gücünü koruyan TGS’nin yeni-liberal politikaların belirlediği koşulların egemen olduğu yıllarda, etkisizleşmeye başladığı gözlenmektedir. Adaklı, “1990’a kadar gazetecilerin sınıf bağlarını görece de olsa güçlendiren Türkiye Gazeteciler Sendikası”nın, 1990’lı yılların başında, etkin olduğu pek çok kuruluştan uzaklaştırıldığını açıklamaktadır⁵⁶¹.

Günümüz medyası, çalışanların haklarına, çalışma koşullarına ilişkin pek çok sorunu barındırmaktadır. Bir tehdit niteliği de kazandığı görülen işsiz kalma endişesinin yanında, gazetecilerin çalışma koşullarındaki sorunların önemli bir kaynağının sosyal güvenceyle ilgili haklara yönelik olduğu gözlenmektedir. Basın çalışanlarının büyük ölçüde, 5953 sayılı yasa ya da bilinen adıyla 212 sayılı Basın İş Kanunu kapsamı dışında çalıştırıldığı, sınırlı sayıda kişi 212 sayılı yasa kapsamında bulunurken, gazetecilerin büyük bir bölümünün ya 1475 sayılı İş Kanunu kapsamında ya da telifli çalışma denilen sigortasız ve kadrosuz olarak istihdam edildiği açıklanmaktadır⁵⁶².

1980 sonrası dönemde, matbaa işçilerinin basın sendikası dışında kalması sendikal büyümeyi iyice zayıflatan ve giderek durduran nedenler arasında

⁵⁵⁹ A.g.e., s. 62.

⁵⁶⁰ <http://www.tgs.org.tr> (Erişim 15.02.2013).

⁵⁶¹ Adaklı; a.g.e., s. 295.

⁵⁶² Özsever; a.g.e., ss. 17-18.

sayılmaktadır. Bu dönemde düzenlenen mevzuatta matbaa işçilerinin gazetecilik işkolu dışında kalması nedeniyle Basın-İş Sendikası'nın kurulması, böylece, üretim sürecinde bir bütün oluşturması gereken gazeteciler ve matbaa işçilerinin iki ayrı işkolunda örgütlenmesi; bu alandaki sendikacılığa zarar veren bir olgu olarak değerlendirilmektedir⁵⁶³.

1990 yılında Milliyet Gazetesi'nde yapılan toplu sözleşme sürecinin, Türk basınındaki sendikalaşma olgusu üzerinde belirleyici etki yaratan önemli bir dönem olduğu görülmektedir. “1991 yılında Milliyet Gazetesi'nden 128 kişinin işten çıkarılması, basında sendikasızlaştırma sürecinde bir dönüm noktası” olarak nitelenmektedir. Bu süreç sonunda Cumhuriyet Gazetesi, Anka Ajansı ve Anadolu Ajansı dışında Türk basınının sendikasız kaldığı açıklanmaktadır⁵⁶⁴. 1990 yılında Milliyet Gazetesi'nde yapılan toplu sözleşmede ve 1994 yılında Hürriyet Gazetesi'nin satılması döneminde yüzlerce kişinin sendika üyeliğinden ayrılmaya ikna edildiği belirtilmektedir⁵⁶⁵. 1980'lerden başlayarak gazetecilerin büyük çoğunluğunun yasa ve toplu sözleşmelerden kaynaklanan haklarından vazgeçtiği de gözlenmektedir. 90'lı yıllarda basın sektöründe yaşanan sendikasızlaşma sürecinde 212 sayılı yasada mevcut olan hakların da kullanılmadığı, hakların korunması için gereken çabanın gösterilmediği dikkat çekmekte, hakların kullanılmaması için ‘örtülü ve örtüsüz bir baskının’ bulunduğu çeşitli biçimlerde ifade edilmektedir⁵⁶⁶. Gazetecilerin sendikalaşmasına yönelik veriler arasında 1999 ve 2000 yılları arasındaki büyük fark dikkati çekmektedir. 1999 yılında 7913 gazetecinin yüzde 60.82'sinin sendikalı olduğu belirtilirken, 2000 Temmuz ayı itibariyle bu oran yüzde 39.17 olarak açıklanmaktadır⁵⁶⁷.

2001 ekonomik krizi, basında yaşanan önemli bir kırılma noktası olarak değerlendirilmektedir. 4229 gazetecinin tasarruf gerekçesiyle işten çıkartıldığı bu dönemin ardından basının yeni bir sürece girdiği gözlenmektedir⁵⁶⁸. Değinildiği gibi, dikkati çeken önemli bir husus, 1980'lerden günümüze bir yandan kayıplar yaşayan, öte

⁵⁶³ A.g.e., s. 109.

⁵⁶⁴ Adaklı; a.g.e., s. 298.

⁵⁶⁵ Uçak; a.g.b., s. 386.

⁵⁶⁶ Özsever; a.g.e., s. 111.

⁵⁶⁷ Uçak; a.g.b., s. 393.

⁵⁶⁸ A.g.b., s. 386.

yandan meslek etiği açısından çok eleştirilen medyanın üyelerinin, kendi haklarının ayırında olmayabildikleri ya da hak arayışında daha edilgen bir konumda görünmeleridir. Kitlesele işten çıkarmalara yönelik Özsever 'in yaptığı değerlendirmede, işten çıkarılan gazetecilerin çoğunun yasal hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığından söz edilmektedir. Özsever, "Hamile bir gazetecinin ya da doğum iznine çıkan bir basın çalışanın işten çıkarılmayacağına dair yasal hükümlerle ilgili bilgisi bulunmayan medya çalışanları"nın yasal haklarını aramakta da güç duruma düştüğünü söylemekte, işten çıkarılan gazetecilerin yasal haklarının alınmasına yardımcı olmak üzere Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın avukatların katılımıyla oluşturduğu bir komisyona da hiç başvuru olmadığını açıklamaktadır⁵⁶⁹. Gazetecilerin sendikalaşması konusunda kendisiyle yapılan görüşmede TGS Genel Sekreteri Ercan İpekçi; 500 kadrolu gazetecinin işini kaybettiği dönemde işten çıkarılanların haklarını istemediği, TGS'nin tekil davalar yerine bir bütün olarak avukatların işverenlerle görüşme talebine ise sınırlı sayıda başvuru olduğunu, sadece 50 kişinin dava açtığını aktarmaktadır⁵⁷⁰. Gazetecilerin örgütsüzlüğünün yanında, yeterli tepkiyi/çabayı göstermemiş olmaları da sorunun önemli bir nedeni olarak görünmektedir. Sorunun kaynağı daha geniş bir yelpazeye yayılırken, "sendikasızlık" belirleyici sonuçlar üretmektedir. 2001 krizinin ardından Türk basın tarihinde kitlesele işten çıkarmalarla tanımlanan süreçte Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'nun yaptığı açıklama, sorumlu olarak medya sahipliği ve tekelleşmeyi göstermesinin yanında, gazetecilerin sendikasızlık sorununa dikkat çekmektedir. Sorunsal durumun birden fazla nedeni olduğu gözlenmektedir.

"Uluslararası bir örgütün gazetecilerin sendikalaşması gereğine işaret etmesine rağmen kriz süreci ve sonrasında TGS'ye üyelik yönünde bir başvuru olmaması da dikkat çekicidir. Gazeteciler Meclisi Girişimi gibi yeni oluşumların içinde yer alan gazeteciler bile, sendikalaşmanın gerekliliğini bildikleri halde somut bir adım atılmamıştır. İş güvencesinin olmayışı ve henüz işten çıkarılmayan gazetecilerin mevcut işlerini koruyabilme çabası, böyle bir riski almayı engellemiştir denebilir. Ayrıca kolektif hareket etme ve bir mücadele geleneğinden yoksun bulunma da, gazetecilerin

⁵⁶⁹ Özsever; a.g.e., s. 187.

⁵⁷⁰ Alkanat, Kezban; "Gazeteci sendikalaşmanın neresinde?", 15.06.2002, <http://ilef.ankara.edu.tr/gorunum/2002/06/gazeteci-sendikalaşmanın-neresinde/> (Erişim 02.01.2011).

sendikalaşması yönündeki diğer olumsuz tarihsel ve sosyolojik faktörleri oluşturmaktadır”⁵⁷¹.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC) ve Konrad Adanauer Vakfı'nın düzenlediği Yerel Basın Semineri'nde “Medyada Örgütlenme” başlığı altında yaptığı konuşmada TGC Genel Sekreteri Sibel Güneş, “Türkiye’de 70 gazetecinin tutuklu olduğunu, 10 bini aşkın dava yüzünden gazetecilerin işlerini yapamaz hale geldiğini” söylemekte, gazetecilerin iktidarla patron baskısı altında işlerini yapmakta zorlandığını belirtmekte, editoryal bağımsızlığın kalmadığını vurgularken sendikalı gazeteci sayısını 10’da bir olarak açıklamaktadır⁵⁷². Sendikasız çalışma durumunda, gazetecilerin baskı görmesi önemli bir nedeni oluşturmaktadır. Gazetecilerin sendikasız çalıştırılmaya zorlanmasının sonuçlarından bir diğeri grev hakkının kullanılmaması olarak şekillenmektedir. 1980’den sonra tek grev hareketi olarak görülen Sabah-ATV grevi, çalışanların TGS’nin almış olduğu grev kararına uyarak 13 Şubat 2009 tarihinde greve çıkmasıyla gerçekleşmiş, 10 grev sözcüsünün işine işverence son verilmiş, karara itiraz eden gazeteciler davayı kazanmalarına karşın, işveren yasadan gelen hakkını kullanarak gazetecileri işe başlatmamış, tazminatlarını ödeyerek işlerine son vermiştir⁵⁷³.

6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’nda 7 Kasım 2012 tarihinde T.C. Resmi Gazete’de yayımlanan değişiklik, daha önce ayrı işkolları olarak sayılan ve bir çatı altında örgütlenemeyen matbaa emekçilerinin ve gazetecilerin aynı işkolunda biraraya gelmesi olanağını doğurmuş görünmektedir. Bu tarihe kadar, basın-yayın çalışanları ile gazeteciler ayrı sendikalara üye olabilmekteydiler. Mevcut durumda basın-yayın ve gazetecileri kapsayan tüm çalışanların sendikalaşma oranının çok alt düzeylerde kaldığı görülmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın 26 Ocak 2013 tarihli T.C. Resmi Gazete’de yayımladığı İşkolları İstatistiklerine ilişkin tebliğde;

⁵⁷¹ Özsever; **a.g.e.**, s. 189.

⁵⁷² 59. Yerel Basın Semineri, 7-8 Temmuz 2011, Antakya http://www.birgun.net/worker_index.php?news_code=1310208746&year=2011&month=07&day=09 (Erişim 27.11.2012).

⁵⁷³ Uçak; **a.g.b.**, s. 393.

08 numaralı BASIN, YAYIN VE GAZETECİLİK İşkolu'nda Toplam İşçi Sayısı 104,141 olarak açıklanmakta, sendikalara üye sayısı ve oranlarının dağılımı şöyle belirmektedir⁵⁷⁴:

BASIN-İŞ	1,791 üye	% 1.72
(Türkiye Basın, Yayın, Grafiker ve Ambalaj İşçileri Sendikası)		
TGS	817	0.78
(Türkiye Gazeteciler Sendikası)		
BASIN-İŞ	546	0.52
(Türkiye Basın Sanayii İşçileri Sendikası)		
MEDYA-İŞ	560	0.54
(Medya İşçileri Sendikası)		

104,141 olarak açıklanan basın çalışanları sayısının yaklaşık 80 bini matbaa emekçisi, yaklaşık 25 bini gazeteci, teknisyen ve grafiker olarak ayrılmaktadır. Yapılan değişiklikle basın çalışanlarının aynı sektörde örgütlenme olanağına kavuşmasını büyük bir enerji olarak değerlendiren Bilgin, yine de sektöre ilişkin varolan sorunların çözümü için bu olanağı tek başına yeterli görmemekte, “Bir tarafta gazetecilik ilkelerine ve topluma yabancılaşmış”, “sorgulamayı, basın ahlak ilkelerini unutmuş” gazetecilerin, diğer yanda “taşeron-geçici çalışan kıdem tazminatı bile olmayan matbaa işçileri”nin ve iki uç arasında “sigortalı veya sigortasız, uzun çalışma saatlerine sahip, aynı işte farklı ücretler alan, yaygın bir matbaa işçisi ve gazeteci, operatör kesimi”nin bulunduğu sektörde düzelmesi gereken pek çok sorunun varlığına dikkat çekmektedir⁵⁷⁵.

Ortaya çıkan pek çok sorunun sendikasızlaşmayla ilgisi bulunduğu ve basında sendikalaşma sorununa yönelik gelişecek çözümlerin sadece basın çalışanları için değil,

⁵⁷⁴ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığından: 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu Gereğince; İşkollarındaki İşçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayılarına İlişkin 2013 Ocak Ayı İstatistikleri Hakkında Tebliğ

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130126-23.pdf> (Erişim 11.03.2013).

⁵⁷⁵ Bilgin, Erhan; “Yeni Sendika Kanunu ve Gazetecilerin Sendikalaşması”, 05.03.2013

<http://www.bianet.org/bianet/medya/144848-yeni-sendika-kanunu-ve-gazetecilerin-sendikalilasmasi> (Erişim 11.03.2013).

toplumun bütünü için de olumlu etkiler yaratacağını ileri sürmek mümkün görünmektedir.

III. BÖLÜM

YAZILI BASIN İNCELEMELERİ

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

27.08.2011-27.11.2011 tarihleri arasındaki üç aylık süreyi kapsayan, araştırma örneklemini olarak seçilen Cumhuriyet, Habertürk, Hürriyet, Sabah, Yeni Şafak, Zaman gazetelerinin içerik taraması yapılarak gerçekleştirilen araştırmada gazetelerin fiziksel sayıları araştırma nesnesi olarak kullanılmakla beraber, örneklemdaki Yeni Şafak gazetesinin eksik sayıları için gazetenin İnternet versiyonuna başvurulmuştur. Çözümleme yöntemi olarak gazetelerin araştırma konusuyla ilgili haberleştirme işlevine yönelik nicel ve nitel eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi uygulanmaktadır.

Araştırma süresi, yapısal değişikliğe neden olan kanun hükmünde kararnamenin alındığı 27 Ağustos 2011 tarihinden başlayarak, konuya ilişkin tartışma, öneri ve değişiklikleri temsil ettiği düşünülen 3 aylık bir dönemi kapsamaktadır.

Örneklemin içindeki Cumhuriyet, Habertürk, Hürriyet, Sabah, Zaman gazetelerinin fiziksel örneklerinin incelenmesi İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşiv Bölümü'nde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yapıldığı süre içinde, Yeni Şafak Gazetesi Milli Kütüphane Arşivi içinde yer almadığından, bu çalışma için Yeni Şafak Gazetesi Ege Bölge Temsilciliği'ne gidilmiş, burada bulunan sayılar incelenmiş, eksik sayılar için İnternet'e başvurulmuştur. Araştırma sürecini kapsayan 27.08.2011-27.11.2011 dönemine ait Milli Kütüphane Arşivi'nde eksik olan Cumhuriyet gazetesinin 3 sayısı için Cumhuriyet Gazetesi İzmir Şubesi'ne başvurulmuş, İzmir Şubesi, gazetenin söz konusu 3 sayısını (01.11.2011-04.11.2011-05.11.2011) Gazete'nin İstanbul Merkezi'nden temin etmiştir. Eksik olduğu daha sonra fark edilen 29 Eylül 2011 tarihli gazete haberi için kişisel arşive başvurulmuştur.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bir bilim akademisinin özerk yapısının kanun hükmünde kararnameyle değiştirilmesi demokratik bir toplum yapısıyla uyum göstermemektedir. Bu karar ve uygulama tek başına sadece bu yönüyle, bu değişimden etkilenecek halkın (doğru)

bilgilenmesini gerektirmektedir. Yanısıra, bir bilim akademisinin çalışmaları, nesiller boyu etki yaratarak kültürün niteliğinde belirleyici sonuçlar üreten unsurlar arasında yer aldığından hangi nitelikte olduğu ayrıca önem taşımaktadır. Bir diğer açıdan, 2000'lerin ilk on yılı tamamlandığında Türkiye'nin yaşadığı toplumsal gerçeklik ile birlikte değerlendirildiğinde; Türkiye Bilimler Akademisi'nin yapısının değiştirilmesi toplumsal değişimin niteliğini ve yönünü gösteren, bilimin rehberliğinden ayrılarak (özünden koparılmış) din eksenli toplum yapısına doğru değişime işaret eden bir örnek olma potansiyeli de taşımaktadır. Din eksenliden ziyade, "dinin özünden koparıldığı ve araçsallaştırıldığı" şeklinde adlandırmak daha açıklayıcı görünmektedir. Her ne kadar Akademi'nin yapısının değiştirilmesinin, çalışmalarının içeriğiyle ilgili olmadığı gibi bir karşı-argüman söz konusu olabilse de, yapısal değişimin içeriğe doğrudan müdahale etmeden dolaylı biçimde değişim yarattığını ileri sürmek makul görünmektedir. Bu yeni dönemde, bilimin yerinin daraltıldığı ve önemsizleştirildiği söylenebilir. Bu durumun izleri akıl ve vicdan rehberliğiyle bağdaşmayan toplumsal gerçeklikte ve dinin araçsallaştırıldığı görüngü ve iletilere doğru yönelimde gözlemlenebilmektedir. Bilimsel ölçütler mantıksal açıklamalara dayanmaktadır. Dine dayanarak yapılan açıklamalar ise hem öyle olup olmadığı her zaman denetlen(e)meyen, açıklama yapan-bilgi aktaran kişilerin bilgi ve amaçlarına göre farklı yorumlarla asıl anlamından kopa(rı)labilen, hem de yüce güce, Tanrı'ya bağlanarak yapıldığı için sorgulanamayan düşünce ve uygulama nitelikleri taşımaktadır. Bilimsel doğruların yenisi kanıtlanıncaya kadar doğru olduğu, ve her zaman sınanmaya-denemeye açık olduğu bilinmektedir. Dine dayandırılan doğrular, dinle ilgili söylediklerinin doğru olduğu düşünülen kişilerin söylemi ve yaptıkları ise sorgulanmaya kapalıdır; hatta, eğitim düzeyi yeterli olmayan, biat kültürünün baskın olduğu topluluklarda böyle bir sorgulamaya gerek dahi duyulmamaktadır.

Toplumsal yaşama dinsel öğelerin hakim olması, toplumsal yaşamın dirliği düzeni için tehditkar nitelik taşımaktadır. Çünkü inanç bireyseldir. İnanç ve bilgi farklı kavramlardır. Bilgi deneye, yaşanmışa, gözleme dayanır ve (aksi kanıtlanıncaya kadar) herkes için geçerlidir. Her özne kendisinininkinin geçerli olmasını isteyeceği için toplumsal alanın bireysel inançlara göre düzenlenmesi mümkün değildir, o nedenle binlerce yıldır, birarada yaşamının kuralları oluşturulmaya çalışılmış, uygarlık tarihi

boyunca etik, hukuk gibi öğreti, çalışma alanları, kurumlar oluşmuştur. Ancak bütün bu süreçte hangi ilkelerin rehber ya da temel alındığı önem kazanmaktadır.

Olumlu çok sayıda niteliği barındırmasına rağmen, Türk toplumunun demokrasi kültürü kırılığandır ve araştırma bulgularının da açıkladığı gibi yeterli ölçüde gelişmemiştir. Eğitim düzeyinin düşük olması, yoksulluğun-gelir eşitsizliğinin yüksekliği⁵⁷⁶ bu durumda nedensel roller oynamaktadır. İçinde bulunulan yeni-liberal ekonomik koşullar ve postmodern dönem bu sonuçların hazırlayıcısı ya da katalizörü niteliğinde etkiler yaratmaktadır. Bütün bu parametreler biraraya geldiğinde sömürüye

⁵⁷⁶ * T.C. Türkiye İstatistik Kurumu 2011 Yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'na göre; Türkiye genelinde en yüksek gelire sahip %20'lik dilim, toplam gelirin % 46,7'sini alırken, en düşük gelire sahip %20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay %5,8'dir.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10902> (Erişim 17.02.2013).

* Aralık 2011 itibariyle Türkiye genelinde işsizlik oranı %9.8, Türkiye-Tarım dışı işsizlik oranı %12.0, 15-24 yaş grubu Genç nüfusta işsizlik oranı %18.1 olarak verilmektedir.

<http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=3536&metod=IlgiliGosterge> (Erişim 17.02.2013).

* T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2011-2012 Raporu'na göre; teorik yaş (ilköğretimde 6-13, ortaöğretimde 14-17, yükseköğretimde 18-22) grubundaki öğrenci sayısı ve teorik yaş grubundaki toplam nüfus esas alındığında; Net okullaşma oranı İlköğretim'de %98,67 olarak görülürken, oran Ortaöğretim'de %67,37'ye, Yükseköğretim'de %35,51'e düşmektedir.

http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_12/06021046_meb_istatistikleri_organ_egitim_2011_2012.pdf (Erişim 17.02.2013).

Bunun yanında, 2005-2010 verilerini kapsayan, Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksi 2011 Raporu'nda Türkiye Yetişkin (15 yaş üstü) Okuryazarlık Oranı %90,8 olarak verilmektedir.

(Human Development Report 2011 - Sustainability and Equity: A Better Future for All

<http://hdr.undp.org/en/>).

Çalışmada, kişisel gelişim için örgün eğitimin tek başına yeterli bir gösterge olmadığı görüşünden hareketle, toplumda kitap okuma, bilimsel-sanatsal-kültürel etkinliklere verilen değer ve katılım gibi unsurlara önem veren bir düşünce yaklaşımı benimsenmektedir.

* Türkiye'de 50 bin kişiye bir kütüphane düşmektedir. Bu sayı, Almanya'da 7 bin, İngiltere'de 13 bin, Finlandiya'da 4 bin, AB ortalaması 7 bin 558 olarak verilmektedir.

“Kitap Okuru Bir Toplum muyuz-1?”, Prof. Dr. İbrahim ORTAŞ, Çukurova Üniversitesi.

http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/ibrahim_ortas_kitap_okuru.pdf (Erişim 17.02.2013).

* İstanbul Kültür Sanat Vakfı Ekonomik Etki Araştırması Aralık 2012 raporunda “Gelişmiş ülkelerde fiziki ve beşeri sermaye stoku daha yüksek olmasına rağmen” devletin merkezi ve yerel idareler kanalı ile kültür ve sanat üretimine destek olmaya devam ettiği, bu ülkelerde devletin kültür harcamalarının milli gelire oranı %0,3 ile %0,5'i arasında iken Türkiye'de bu oranın %0,1 olduğu açıklanmaktadır. Aynı raporda “Avrupa'da kişi başına aktarılan kamu kaynağının, nüfusun 1 milyon kişiyi aştığı kentlerde ortalama 58 avro olarak” görülürken bu rakamın İstanbul için 20 avro olduğu belirtilmektedir.

2010 yılı için Yıllık tiyatro izleyici sayısı (milyon kişi); İstanbul için 2,3 milyon olarak verilirken, Paris için 5,7, Londra için 14,1, New York için 28,2 milyon kişi olarak verilmektedir. (“Kaynak: BOP Consulting (2012), World Cities Culture Report 2012, Mayor of London, s: 1-77.” olarak gösterilmiştir.)

(İSTANBUL KÜLTÜR SANAT VAKFI EKONOMİK ETKİ ARAŞTIRMASI, ARALIK 2012

http://cdn.iksv.org/media/content/files/IKSV_Ekonomik_Etki_Arastirmasi.pdf

Erişim 17.02.2013).

Çalışmanın sınırlılıkları nedeniyle kültürel göstergeler kapsamındaki diğer başlıklara ilişkin veriler alınmamıştır.

açık inanç alanının kullanılarak dinin araçsallaştırıldığı görülebilmektedir. Türk halkının önemli bir çoğunluğunun –en azından kayıtsız koşulsuz söylenenleri doğru kabul edenler arasında böyle olduğu ileri sürülebilecek biçimde- kutsal kitaplarını kendi dillerinde okumadığını söylemek mümkün görünmektedir. Bu nedenle dinin gereği olarak benimsedikleri ve doğru olduğunu iddia ettikleri düşüncelerin çoğu başkasından duyduğu ya da güvendiği kişilerin yorumu olabilmektedir. Bu durumla, dinsel söylemlerin sorgulanamaz bir güce dayandırılması ve diğer parametreler biraraya geldiğinde; dini referans alan söylem ve eylemlerin kabulü toplumda kitlesel niteliğe bürünebilmekte; böyle bir kitlenin inandırılması, yönetilmesi ve yönlendirilmesi daha kolay olabilmektedir. Bilimsellik ve demokrasi kültürü arasındaki başka bir bağlantı bu gerçeklik açısından hareketle oluşturulabilir.

Türkiye Bilimler Akademisi'nin bu dönemde yapısının değiştirilmesinin toplumsal yapıdaki değişimi gösteren iyi bir örnek olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın amacı; basın, demokratik bir toplum niteliğine ve demokrasi kültürüne uygun olmayan bu kararın kamuya iletilmesi, haberleştirilmesi ve kamunun uyarılması görevini gerçekleştirip gerçekleştirmediğini ortaya koymak, bunun için olayın Türk yazılı basınındaki yansımalarını incelemek ve değerlendirmektir.

1.2. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örnekleme olarak, sahip oldukları gazete kimliği ve temsil ettikleri ideolojik görüş/duruş bağlamında çeşitlilik gösteren bir yelpazede 6 gazete incelenmiştir. Bu gazeteler: Cumhuriyet, Habertürk, Hürriyet, Sabah, Yeni Şafak ve Zaman gazeteleridir. Cumhuriyet gazetesi, adını Mustafa Kemal Atatürk'ün verdiği bir gazetedir; sol yelpazede, Atatürk ilkeleri ve Cumhuriyet değerlerine bağlı bir çizgi izlemektedir. Habertürk, Hürriyet, Sabah gazeteleri anaakım medyada yer almakta, genel anlamda piyasa ekonomisini destekleyen yaklaşım gütmektedirler. Habertürk'ün magazin ve şiddet unsurlarını içeren sansasyonel dil ve görseelliği dikkat çekmektedir. Daha önceleri liberal-çoğulcu niteliği öne çıkan Hürriyet gazetesi ikibinli yıllarda giderek siyasi iktidarı eleştiren haber ve köşe yazılarını azaltma ve uzaklaşma yolunu seçmiştir. Sağ yelpazede yer alan Sabah gazetesi iktidarı destekleyen bir yayın politikası

izlemekte, sağ kanattaki diğer iktidar yanlısı gazeteler Yeni Şafak ve Zaman gazeteleri muhafazakar, din eksenli nitelik taşımaktadırlar.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıkları nedeniyle inceleme Türkiye’de yayımlanan bütün gazeteleri kapsamamaktadır. Araştırma bütün gazeteleri içermediğinden, 2011 yılında Türk yazılı basınının niteliğine yönelik inceleme, seçilen örneklem üzerinde yapılmaktadır. Örneklemin, 2011 yılı Türk yazılı basınının niteliklerini temsil ettiği düşünülmektedir.

Araştırma kapsamına, TÜBA’nın yapısına ilişkin yapılan değişlikle ilgili olan haberler alınmıştır. Eleştirel söylem çözümlemesi belli bir konuda, başlıbaşına yapılan bir habere uygulanan bir teknik olduğundan, başka bir haber içinde geçen bahis/ ayrı bir bölüm olarak belirtme, eleştirel söylem çözümlemesi modeline uymadığından böyle yer vermeler nitel çözümlenmeye alınmamış, bu tür bahislere nicel çözümlenmede yer verilmiştir. Çalışmanın sınırlılıkları dolayısıyla köşe yazıları ve ekler incelemeye alınmamıştır.

Eleştirel söylem çözümlemesi geniş yelpazede inceleme sağlayan bir yöntem olmakla beraber, yorum yapmayı gerekli görmektedir.

1.4. Haber Çalışmalarında Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Önemi

Kitle iletişim araçlarının toplumsal bilinç ve toplumsal pratik üzerindeki etkisi bu araçların bu işlevi nasıl gerçekleştirdiğine yönelik irdelemeleri beraberinde getirmiş, ideoloji-toplumsal gerçeklik ilişkisinin incelenmesinde ideolojinin ifadesi olarak nitelendirilen söylemin bir türü olarak haber metinlerinin çözümlenmesine yönelinmiştir. Eleştirel söylem çözümlemesi, konusu insan ve toplum olan çok sayıda disipline uzanan disiplinlerarası bir çalışmadır⁵⁷⁷. Geçmiş 1960’ların sonu, 1970’lerin başına giden söylem çözümlemesi, başlangıçta birbirinden ayrı, kendi başına görünen çalışmaların zaman içerisinde etkileşimleriyle daha bütünlüklü bir biçim kazanarak, konuşma veya yazılı söylemin çeşitli yapılarına ilişkin açık bir kuram ortaya koymak

⁵⁷⁷ van Dijk (1); a.g.e., s. 17.

üzere incelikli bir çalışmayı amaçlayan, bağımsız yeni bir disiplin halini almış⁵⁷⁸; Teun A. van Dijk, Norman Fairclough ve Ruth Wodak gibi kuramcılarla disiplinlerarası veya çok disiplinli bir yaklaşım olarak belirginlik kazanmıştır⁵⁷⁹. Söylemi oluşturan dilin iktidarla ilişkisine yönelik düşünce ve çalışmaların kaynağı Voloşinov'a uzanmaktadır. Eagleton'a göre "Voloşinov, toplumsal iktidarın dilin kendisi içindeki rolünü dikkate alan ve günümüzde 'söylem analizi' adı verilen analiz tarzının babasıdır"⁵⁸⁰. Eleştirel söylem çözümlemesi alanında bu isimlerin yanında Bell, Graham ve Pecheux gibi pek çok sosyal bilimcinin çalışması anılmakla birlikte, van Dijk'in modeli "haber yapısını ve daha önemlisi haberin ideolojik sunumunu ortaya çıkarma bakımından" öne çıkmaktadır⁵⁸¹. Başlangıçtaki dilbilim (lingustik) ve dilbilgisi (gramer) odağı özellikle sosyal bilimlere doğru genişlemiş, metnin yapısal çözümlemesi, özellikle öyküsü; dilin kullanımı ve söylemin bilişsel, sosyal ve kültürel boyutları tanımlanarak daha açık bir hale kavuşmuştur. Başka bir deyişle, hem metin, hem bağlam; söylem çözümlemesinin tanımı ve kuram formasyonunun esas alanını oluşturmaktadır. Eleştirel söylem çözümleme çalışmaları, sadece yazılı değil, konuşma söylemiyle de ilgilenmiş, başlangıçtaki az sayıdaki (örneğin konuşma ve öyküler) söylem tipinden hukuktaki, resmi söylemdeki, ders kitaplarındaki, mülakatlardaki, reklamlardaki ve haberdeki söyleme doğru bir yelpazede çok sayıda türe doğru genişlemiş; dilbilgisi, mantık, bilgisayar simülasyonlu yapay zeka programları gibi gelişmelerle de kuramsal çerçevesi zenginleşmiştir⁵⁸².

Anlamli nesnelere ve ifadelerin inşa edildiği kültürün analizinde ilk aşamayı bu inşanın gerçekleştiği üretim, dağıtım ve alımlanma sürecinin tarihsel ve toplumsal bağlamını, bu bağlamın dayandığı toplumsal ilişkileri ve kurumları incelemek olarak açıklayan Thompson, ikinci analiz aşamasını biçimsel (formal) ya da söylemsel analiz olarak belirtmektedir⁵⁸³. Thompson'ın "derinlemesine yorumlayıcı" olarak tanımladığı "kültürel analiz" yönteminin "yorumlama" olarak adlandırılabilceğini açıkladığı

⁵⁷⁸ A.g.e., ss.17, 22.

⁵⁷⁹ Evre, Bülent; "Söylem Analizine Yönelik Farklı Yaklaşımlar: Bir Sınıflandırma Girişimi", **Medyada Gerçekliğin İnşası Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış** içinde. Editör: İsmet Parlak, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009, ss. 134-135.

⁵⁸⁰ Eagleton; a.g.e., s. 257.

⁵⁸¹ Özer; a.g.e., s. 82.

⁵⁸² van Dijk (1); a.g.e., s. 23.

⁵⁸³ Thompson; a.g.m., ss. 81-82.

üçüncü aşaması da toplumsal, tarihsel ve söylemsel analizlere dayanmaktadır. Thompson'a göre; "Yorumlama süreci, ne söylendiğini ya da sunulduğunu açıklarken sembolik inşanın kapalı anlamını" aşmakta, "muhtemel olan anlamlardan birini" yansıtmakta "ve tartışmaya açık bir açıklama" ileri sürmektedir⁵⁸⁴.

Ümit Atabek, söylem çözümlemesini özetle, "metindeki anlamların ortaya çıkarılması için bağlamsal ve metinsel düzeylerde çözümleme yapılması" olarak tanımlayarak, eleştirel söylem çözümlemesinde politik bir konumdan çözümleme yapıldığını, ancak buradaki politik konumun geniş anlamıyla bir politik anlamı ifade ettiğini, politik partiler ya da toplumsal politik iktidar anlamındaki politik düzey yerine her türlü iktidar ilişkisinin kapsandığı politik bir bağlamın anlatılmak istendiğini açıklamaktadır. "(...) asıl önemli olan, metindeki anlamı, toplumsal bir bağlama yerleştirebilmektir"⁵⁸⁵. Norman Fairclough ve Phil Graham da, eleştirel söylem çözümlemesinin dili "söylem" olarak çözümlediğini söylerken, dili, diğer unsurlarla diyalektik olarak bağlantılanmış toplumsal sürecin bir ögesi olarak düşündüklerini belirtmektedirler⁵⁸⁶. Bu değerlendirme de; kültürel, ekonomi-politik unsurların iç içeliği ve medya çalışmalarında iki boyutun birlikte incelenme gereksinimini ortaya koymaktadır. Benzer yönde bir saptama ve değerlendirmeyle; Kaya ve Çakmur "siyaset bilimi ve medya çalışmaları" kesişmesini irdeledikleri makalelerinde, "medya alanında klasik kurumsal araştırmaların ardından gelen ekonomi politik çözümlemelerin kültürel çalışmalar yaklaşımının önemli bir aracı olan söylem analizleriyle tamamlanmaya başlaması; bir başka anlatımla, ideolojik süreçlerin nasıl işlediği sorusuyla birlikte ideolojik süreçlerin niye işlediği sorusunun sorulması"nı "çok daha geniş ve derin çözümleme olanakları" sunduğunu belirtmektedirler⁵⁸⁷.

Medya kültürü metinlerine dönük çözümlemelerin nicel içerik çözümlemelerinden, nitel çözümlmeye kadar geniş bir yelpazeye yayıldığını açıklayan

⁵⁸⁴ **A.g.m.**, s. 83.

⁵⁸⁵ Atabek, Ümit; "Söylem Çözümlemesi Başlangıç Düzeyi İçin Öneriler". **Medya Metinlerini Çözümlemek İçerik Göstergebilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri** içinde, Gülseren Şendur Atabek-Ümit Atabek, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007 ss. 160-161.

⁵⁸⁶ Fairclough, Norman-Phil Graham; "Eleştirel Söylem Çözümlemecisi Olarak Marx: Eleştirel Yöntemin Yaratılışı ve Küresel Sermayenin Eleştirisi İle Bağlantısı". **Söylem ve İdeoloji mitoloji, din,ideoloji** içinde. Hazırlayanlar: Barış Çoban-Zeynep Özarslan, Su Yayınları, İstanbul, 2003 s. 188.

⁵⁸⁷ Kaya-Çakmur; **a.g.m.**, s. 527.

Kellner, ideoloji kavramının kültürel çalışmalarda metin çözümlemesindeki merkezi konumuna işaret etmektedir. “İdeoloji kavramı metinlerin güç ve egemenlikle ilişkileri bağlamında çözümlenmelerini ve kültürel ürünlerin baskı ve boyun eğmeyi yeniden üretme ya da ona karşı direnme yollarının eleştirilmesini” gerektirdiğinden, ideolojik bir çözümlemenin “tam da bu nedenle, metnin var olan baskıcı sistemler bağlamında incelenmesini” gerektirdiğini ve bu sistemlerle mücadele ettiğini açıklamaktadır⁵⁸⁸.

Eleştirel söylem çözümleme çalışmaları daha çok bir yöntem gibi anlaşılma ile birlikte bunun öncesinde, yeni bir kuramsal çerçeve olarak değerlendirilmesi, içinde bulunduğumuz yoğun ilişki ve etkileşimin yaşandığı karmaşık sosyal pratik ve süreçlerin daha iyi anlaşılması ve sorunsallara ilişkin çözüm geliştirilebilmesi yönünde daha uygun bir bakış açısı olarak görünmektedir. Söylem Analizine Yönelik Farklı Yaklaşımlar: Bir Sınıflandırma Girişimi başlıklı makalesinde Bülent Evre'nin yer verdiği Wodak'ın sözleri bu bakış açısını desteklemektedir:

“(...) Eleştirel söylem analizi disiplinlerarası bir yaklaşımdır. Batılı toplumlardaki sorunların karmaşık olduğu ve tek bir perspektif içerisinde anlaşılacağı varsayımından hareketle, çeşitli disiplinlerdeki kuramlardan yararlanılmakta ve geleneksel disiplinlere ait araştırmacıların takım çalışması teşvik edilmektedir. (...)
*Bu yaklaşımın yararlandığı kuramlar ve yöntemler eklektiktir. İnceleme nesnesinin anlaşılmasında ve açıklanmasında çeşitli kuramlara ve yöntemlere başvurulmaktadır. (...)*⁵⁸⁹.

Evre de, yaklaşımın hem kuramsal hem yöntemsel boyutunu vurgularken birçok kuramdan yararlandığına işaret etmektedir: “Eleştirel söylem analizi hem kuramsal hem de pratik bir yaklaşım olup, tek bir kurama, perspektife veya yönteme dayanmamaktadır. Adeta farklı yaklaşımların yaklaşımı haline gelen ve birçok farklı kuramsal, yöntemsel yaklaşımı bünyesinde barındıran eleştirel söylem analizi birtakım kuramcılardan beslenmektedir”⁵⁹⁰.

Teun A. van Dijk: Söylem Olarak Haberin Çözümlemesi

⁵⁸⁸ Kellner (1); **a.g.m.**, s. 158.

⁵⁸⁹ Evre; **a.g.m.**, s. 137.

⁵⁹⁰ **A.g.m.**, s. 138.

Bir söylem türü olarak haberin çözümlemesini yapan van Dijk, çalışmalarında çok disiplinli bir yaklaşım izleyerek, ideoloji-toplumsal gerçeklik ilişkisini incelerken, metinleri sosyobilişsel ve tarihsel arka planıyla bağlantılandırmaktadır. “(...) ideolojik çerçevelerin ve bunların oluşumu, dönüşümü ve uygulanışında içerilen süreçlerin daha sistematik bir sosyobilişsel analizini ortaya koymayı” amaçladıklarını açıklayan van Dijk, bu amacın “(...) ideolojilerin ayrıntılı olarak ele alınmaya ihtiyaç duyduğu ve böylesi grup bilişlerinin gerçekliğin toplumsal inşalarını, toplumsal pratikleri ve böylece toplumsal yapıların oluşumunu ve dönüşümünü nasıl etkilediğinin gösterilmesi gerektiği anlamına” geldiğini açıklamakta; bunun için de “söylemin yapıları, stratejileri ve süreçleriyle söylemin, ideolojilerin yeniden üretiminde oynadığı özgül role dair net bir analize” ihtiyaç olduğunu belirtmektedir⁵⁹¹.

van Dijk, yaklaşımlarının, haber çözümlemesinin mikro ve makro düzeyleri ile medya metinleri ve bağlamları arasında köprü oluşturmaya niyet ettiğini belirtmektedir⁵⁹². Eleştirel Söylem Çalışmaları'nın genellikle bir yöntem olarak değerlendirildiği gözlenmektedir. Bu bakış açısıyla bağlantılı olarak van Dijk, Eleştirel Söylem Çalışmaları (ESC) hakkında yanlış bir kavramlandırma olduğunu, ESC'nin bir çözümleme veya araştırma yöntemi değil, bir grubun akademik bir hareketi veya, daha bireysel olarak, söylem çalışmaları yapan sosyal eleştirel bir tutum; söylem çözümlemesinin bir araştırma yöntemi değil bir disiplin; kullanılan terimler için tercihlerinin, genelde Söylem Çalışmaları, özelde Eleştirel Söylem Çalışmaları olduğunu açıklamaktadır⁵⁹³. van Dijk, eleştirel söylem çözümlemesi çalışmalarında metinle bağlamı ilişkilendirerek iktidarın, söylem biçimleri yoluyla nasıl uygulandığını incelemektedir. Sancar, van Dijk'in söylemsel iktidar çözümlemesinin, “bu iktidarı kuran ve taşıyan ‘söylem biçimleri’nin açığa çıkarılmasına” yöneldiğini belirtmektedir⁵⁹⁴. van Dijk, “Söylem Olarak Haber” çalışmasıyla kamusal söylemin bir biçimi olarak ele aldığı basındaki haberleri disiplinlerarası bir yaklaşımla ve yapısal olarak irdelemektedir. Haberi incelerken, haber üretim süreci ve haberin okur tarafından

⁵⁹¹ van Dijk (3); **a.g.e.**, s. 325.

⁵⁹² van Dijk (1); **a.g.e.**, s.181.

⁵⁹³ <http://www.discourses.org/resources/teachyourself/>
<http://www.discourses.org/resources/teachyourself/Unlearn%20misconceptions.html>.

⁵⁹⁴ Sancar; **a.g.e.**, s. 142.

anlaşılmasına da önem vermekte ve böylece haber yapıları; haber yapımının sosyal pratik ve ideolojilerine, dolaylı olarak da haber medyasının kurumsal ve makrososyolojik bağlarına bağlanmaktadır⁵⁹⁵. Basındaki haberlere yönelik çalışmalara yeni bir kuramsal çerçeve çizen bu yaklaşımın ana niteliği haberi esas olarak bir metin ya da söylem türü olarak çözümlemesidir. Bu çözümleme, haber söyleminin yapılarını birim veya kategorilerle karakterize ettiği çeşitli düzey ve boyutlarla incelemektedir. Bu niteliksel çözümleme; metnin dilbilimsel nitelikleri, öyküsü, biçemi veya retorliğini kapsamaktadır⁵⁹⁶. Dilin kullanımı olarak görülen söylem, sözel iletişim ve etkileşim toplumsal düzenin mikro düzeyine aitken, toplumsal gruplar arasındaki iktidar, tahakküm ve eşitsizlik gibi terimler makro çözümleme düzeyine ait olarak değerlendirilmektedir⁵⁹⁷. Haber söylemi anlamsal makroyapılar ve şematik süperyapılar açısından global düzeyde çözümlenmesinin yanında, yerel düzeyde mikroyapısı açısından da çözümlenmektedir. Eleştirel söylem çözümlemesi van Dijk'ın da vurguladığı gibi, disiplinlerarası bir disiplindir. Çalışmasının temelini oluşturan kuramsal yapının çokalanlı olmasını söylem ve ideolojinin tek bir disiplin altında yeteri kadar incelenebilecek kavramlar olmamasıyla açıklamaktadır⁵⁹⁸. **Böyle bir çözümleme medya söylemini geniş bir sosyoekonomik ve kültürel çerçeveye göz önüne alarak haberi, sosyal, kurumsal pratiğin belli bir biçimi olarak değerlendirmektedir**⁵⁹⁹. Söylemden, dilsel biçimin karmaşık bir birimi olarak söz eden van Dijk, anlam ve eylem en iyi şekilde iletişimsel olay ya da iletişimsel eylem olarak nitelendiğinde; sadece, metin ya da diyalog olarak gerçekleşen sözlü ifadeyle sınırlı kalmadığını, çözümleme söz konusu olduğunda konuşmacı ve dinleyicinin kişisel ve sosyal nitelikleri ve toplumsal durumun diğer yönlerinin de bu olaya ait olduğunu açıklamaktadır⁶⁰⁰. Söylemin çeşitli bağlarıyla; bilişsel süreçler, dil kullanımı ve iletişimin sosyokültürel boyutlarıyla ilgilenmektedir. van Dijk özellikle, haber metni ve bağlam arasındaki karmaşık ilişkiyle; bilişsel ve toplumsal sınırlamaların haber yapısını nasıl belirlediği ve metin yapılarının haberin anlaşılması ve kullanımı üzerindeki

⁵⁹⁵ van Dijk (1); **a.g.e.**, s. vii.

⁵⁹⁶ **A.g.e.**, s. 1, 2.

⁵⁹⁷ Evre; **a.g.m.**, s. 139.

⁵⁹⁸ van Dijk (4); **a.g.m.**, s. 19.

⁵⁹⁹ van Dijk (1); **a.g.e.**, s. 176.

⁶⁰⁰ van Dijk (2); **a.g.e.**, s. 9.

etkileriyle ilgilendiklerini açıklamaktadır. **Eleştirel söylem çözümlemesinde metinsel unsur haber söyleminin çeşitli yapılarını farklı düzeylerde sistematik olarak çözümlerken, bağlamsal unsur da bu metinsel yapıların bilişsel ve toplumsal özelliklerini, dolaylı olarak içine gömülü olduğu ekonomik, kültürel ve tarihi nitelikleri de göz önüne alarak çözümlenmektedir**⁶⁰¹. van Dijk bu çalışmaların haber değeri ve ideolojisinin haberin üretimi ve anlaşılması üzerinde iyi bilinen rolünün açıkça ortaya çıkmasına izin verdiğini söylemekte⁶⁰², ve ideolojik bir çözümlemenin sadece metnin değil, “metnin üretiminde ve anlaşılmasındaki karmaşık algısal temsil ve stratejilerin de kapsamlı bir betimlemesini” gerektirdiğini açıklamaktadır⁶⁰³. Bu değer ve ideolojiler toplumsal olduğu için, haberin psikolojik ve sosyolojik çalışmaları arasında bir köprü kurulmaktadır, ki kendi çalışmalarının psikolojik boyutunu “sosyobilişsel” olarak isimlendirmektedir⁶⁰⁴. Bu nedenlerle, eleştirel söylem çözümlemesi yöntemini kullanan haber araştırmalarının amacına ulaşabilmesi için, haberin içinde üretildiği kültürün ve sosyo-ekonomik koşulların incelenmesi de gerekli görünmektedir. Yanısıra, ideoloji konusunda tarihsel süreçte geliştirilmiş düşünce ve kuramlar bu çözümlenmeye dayanak oluşturarak ışık tutmaktadır.

Haberin Yapıları ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi

van Dijk söylem çözümlemesinin esas amacını, söylem olarak nitelendirilen ve kısaca metinsel ve bağlamsal olarak isimlendirebilecek başlıca iki boyutu olan dil kullanımının açık ve sistematik tanımlarını üretmek olarak açıklamaktadır. Metinsel boyut söylemin çeşitli düzeylerindeki yapılarının tanımları, bağlamsal boyut da bu yapısal tanımların bilişsel süreç ve temsiller veya sosyokültürel etmenler gibi çeşitli nitelikleriyle ilgilidir⁶⁰⁵.

Yazılı söylemde haber söyleminin tasarımını tanımlamak için grafiksel gerçekleşimine bakılmakta, esas olarak sözdizimi (syntax) ve anlambilime (semantics)

⁶⁰¹ van Dijk (1); **a.g.e.**, ss. 2, 176.

⁶⁰² **A.g.e.**, s. 2

⁶⁰³ van Dijk, Teun A. (5); “Bir Söylem Olarak Haber Disiplinler Arası Çözümlemesi”. Çeviren: Ümit Atabek. **Medya Metinlerini Çözümlenmek İçerik Göstergelimi ve Söylem Çözümleme Yöntemleri** içinde. Derleyenler: Gülseren Şendur Atabek-Ümit Atabek, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007, s. 174.

⁶⁰⁴ van Dijk (1); **a.g.e.**, s. 2.

⁶⁰⁵ **A.g.e.**, ss. 24, 25.

odaklanılmaktadır. Sözdizim nosyonu, söylemin bütün biçimini tanımlamak için de kullanılabilir. Anlambilim, sözcüklerin, cümlelerin ve söylemin anlamı ile ilgilenebilir. van Dijk felsefe ve mantıkta anlambilimin yorumlarla da ilgili olduğunu, fakat bu durumda anlamın sadece ifadeye aktarılan anlam değil, bundan daha çok hakikat (truth) veya referanslar (veya uzantılar, gösterilenler) olduğunu, söylemin sağlıklı bir açıklamasının ise ikisini de istediğini açıklamaktadır⁶⁰⁶. van Dijk, “hem söylem çözümlemecileri hem de dilin olağan kullanıcıları”nın temelde anlamla ilgili olduğunu belirterek, anlamı betimlemekte “kabaca, bir tümcenin kavramsal anlam yapısı olarak tanımlayabileceğimiz (van Dijk, 1977) ‘önerme’ kavramı”nı kullanmaktadır⁶⁰⁷.

Söylemin başlıca üç yönü; cümle biçimleri, anlamlar ve söylev (speech) eylemi şeklinde karakterize edilmektedir. van Dijk söylem çalışmasında sesler, sözcükler, cümle şablonları ve anlamlarıyla ilgili mikrodüzyer tanımlar yanında, global düzeyde, daha geniş kapsamlı, söylemin bütün parçalarını ya da bütün söylemi içeren bir tanıma da gereksinim duyulmakta olduğunu açıklamaktadır. Bütün paragrafların, kısımların, veya yazılı söylemin bölümlerinin anlamlarını tanımlamaya yardım edecek, global anlamlarla ilgili bir tür makrosemantığe ve aynı zamanda söylemin bütün biçimini karakterize edecek şemalar veya süperyapılar olarak adlandırılan bir tür makrosentaksa da gereksinim duyulmaktadır. van Dijk; bir haber söyleminde başlığın içine farklı anlamlar yerleştirebileceği gibi, bir haber söyleminin bütün olarak makro bir iddia, makro tavsiye veya makro teklif niteliğinde bir reklam işlevi de taşıyabileceğini söylemekte; hem yerel veya mikro, hem de global veya makro düzeyde biçim, anlam/referans ve eylem bulunduğunu; biçimler, anlamlar ve eylemler nasıl sistematik olarak ilişkililerse, mikrodüzyerler ve makrodüzyerlerin de öyle ilişkili olduğunu açıklamaktadır⁶⁰⁸. Metin anlambilimi için hem yerel, hem de global uyum önem taşımaktadır. van Dijk bunu söylemin çok önemli bir özelliği olarak tanımlamaktadır⁶⁰⁹. Metnin çözümlemesi makro ve mikro düzeylerin kendi içlerinde ve birbirleriyle olan ilişkisinin ortaya konmasını gerektirmektedir. Akca’ya göre de; “van Dijk, haber

⁶⁰⁶ A.g.e., s. 25.

⁶⁰⁷ van Dijk (5); a.g.m., s. 168.

⁶⁰⁸ van Dijk (1); a.g.e., ss. 26, 27.

⁶⁰⁹ van Dijk (5); a.g.m., ss. 167, 168, 169.

söyleminin ideolojik belirlenimini bu makro ve mikro yapılar üzerinden açıklamaya çalışacaktır. Zira ona göre, ideolojik olanın gözden kaçırılmaması açısından haber söylemini bir bütün olarak ele almak gerekmektedir. Haber metinleri yalnızca dili kullanmakla kalmaz, medyanın olanaklı kıldığı tüm kod sistemini içinde barındırır⁶¹⁰.

Söylem tanımının bunun dışında ayrıca başka boyutları da bulunmaktadır. Örneğin, biçem, değişik düzeyleri de kesen farklı bir boyut olarak açıklanmaktadır. Kullanılan sözcüklerin seçimi biçemle ilgili bir unsurdur. Telaffuz farklılaştırılarak da fonolejik bir biçem oluşturulabilmekte, yanısıra aynı anlam farklı sözdizimsel (syntactic) yapılarla ifade edilebilmektedir. Biçem, bağlamın rolünün başlıca göstergesi olarak nitelendirilmektedir. İletişimsel bağlamın kişisel veya toplumsal etmenlerini işaret edebilmektedir. Biçem, metindeki bağlamın izi olarak açıklanmaktadır. Söylemin diğer boyutu retoriği, hem formülasyonla, hem bağlamla ilgilidir. Biçem, bağlam içinde gerekli bir özellik iken, retorik yapılar opsiyonel olarak açıklanmakta, iyi biçimlenmiş bir öykünün mutlaka ikna edici etkili bir öykü olmak zorunda olmadığı belirtilmektedir⁶¹¹.

Metin ve Bağlam

Söylemin tam anlamıyla çözümlemesi; van Dijk'ın vurguladığı gibi; söylemin aynı zamanda toplumsal bir eylem (act) olması nedeniyle, metin ve bağlamın entegrasyonunu içermektedir. van Dijk'ın söylem çözümlemesine yönelik yaptığı açıklamalar, bu çalışmanın inceleme bölümünden önce tarihsel perspektifte toplumsal bağlamın demokrasi ve haber etiği ilişkisiyle mercek altına alınma nedenini de açıklamaktadır. van Dijk; söylemin tamam denilebilecek ampirik bir açıklamasının aynı zamanda söylem üretiminin bilişsel süreçlerinin, anlayışının ve sosyokültürel durum içindeki sosyal etkileşimlerin tanımını da gerektireceğini, söylem çözümlemesinin metin ve bağlam arasındaki sistematik ilişkiyle ilgili olduğunu yani, bilişsel süreçlerin spesifik olarak söylem yapılarını nasıl etkilediğini ve söylem yapılarının sosyal durumu nasıl etkilediğini ve sosyal durumdan nasıl etkilendiğini bilmek isteyeceğini

⁶¹⁰ Akca; **a.g.m.**, s. 98.

⁶¹¹ van Dijk (1); **a.g.e.**, ss. 27, 28.

açıklamakta, bu nedenle, biçimin sadece, kişisel ve toplumsal bağlamların bir göstergesi olarak alındığı zaman uygun biçimde çözümlenebileceğini önermektedir⁶¹².

Makro Yapılar

Tematik Yapılar

Tematik Yapıların incelenmesinde van Dijk, konuların metnin içeriği veya anlamına ait bir özellik olmaları nedeniyle kuramsal bir çözümlenmeye gerek duyulduğunu söylemekte, konuşmanın daha geniş bölümüyle ilgilenildiğinde de metnin ya da söylenenlerin özeti, anafikri, sonucu veya en önemli bilgisi hakkında konuşulduğuna işaret etmektedir. Konular global, makro düzeye ait olduğundan söz konusu çözümlenme anlamsal (semantic) makroyapılara ilişkindir. Yerel düzeydeki anlamlar gibi, makroyapıların da önermeler olarak karakterize edildiği ve bu önermelerin “dil ve düşüncenin en küçük, bağımsız anlam inşaları” olduğu açıklanmaktadır⁶¹³. Birçok konu içeren uzun söylemlerin birçok makro önerme içeren makroyapısı bulunmaktadır. Makroyapının hiyerarşik bir organizasyonu bulunmakta, her sıra daha üst düzey bir makro önerme içinde yer almaktadır. Bazı konular diğerlerine göre daha genel ve soyut olabilmektedir. Bu hiyerarşik ilişkiler, özetleme olarak anlaşılabilir temsil eden makro kurallarla tanımlanabilmektedir. Makro kurallar bilgiyi azaltmakta, bu azaltma üç yolla gerçekleşmektedir: Birincisi; metnin gerisinde artık ilgili (relevant) olmayan, bilginin elenmesidir. İkinci olarak, önermeler tek bir genellemeyle yer değiştirebilmektedir. (Kediğimiz, köpeğimiz, kanaryamız yerine, evcil hayvanımız olduğunun söylenmesi.) Üçüncü olarak, olağan koşullar, unsurlar, veya bir eylemin ya da olayın sonuçlarını gösteren önermeler bir bütün olarak eylem ya da olayı gösteren makro önermeyle yer değiştirebilmektedir. (Örneğin havaalanına gitmek ve uçuşla ilgili işlemleri adım adım saymak yerine; uçakla gidildiğinin söylenerek özetlenmesi.); van Dijk bu şekilde; “silme”, “genelleme” ve “inşa”yı üç esas makro kural olarak bir metnin bilgisinin konularına indirgenebileceğini söylemektedir. Bu şekilde göz önüne alındığında, anlamların metinlere atanmasında kişiler arasında farklılıklar olabileceği görülmektedir. Örneğin metinde yukarıda açıklanan uçakla gidildiğine ilişkin bilgi, eğer metni okuyan kişi bu eylemin hangi ayrıntıları içerdiğini

⁶¹² A.g.e., ss. 29, 30.

⁶¹³ A.g.e., s. 31.

biliyorsa, metni yazanın açıkladığını düşündüğü anlamı sağlamaktadır. Ya da aynı metni okuyan farklı kişilerin daha önemli bulduğu bilgiler arasında farklılıklar olabilmektedir. Dolayısıyla bireysel anlayışlar da metne yüklenen anlamda önemlidir. Kişilerin dünya bilgisi, kişisel inançları ve ilgileri de anlamın oluşmasında etkili olmaktadır⁶¹⁴. Bu durum, uyumu öznel ve ideolojik yapmakta, gazeteci için uyumlu olan şey okuyucu için olmayabilmektedir⁶¹⁵.

Konu, metnin geri kalan kısmının daha sonraki yorumu için asıl kontrol unsuru işlevi taşıdığından ilk cümle metnin gerisinin tahmininde önemli rol oynamakta, konu bilindiği zaman metnin cümlelerini anlamak daha kolay olmaktadır. van Dijk, **ana konunun haber başlığında özetlendiğini** açıklamaktadır. **Konular haber başlıklarınca işaret edilebilmekte, açık bir şekilde haber metninin özeti olarak işlev görmektedirler. Ana konular haberin başlık ve girişinde işaret edilmektedir. Baştanbaca bütün durumu tanımlarken okuyucuya metnin tercih edilen anlamını göstermektedirler.** Haber içinde işaret edilen konular, gazete veya gazetecinin görüş açısından makroyapısaldır. Haber olayları ve haber söylemindeki tanımları, bu nedenle, mutlaka bir görüş açısı içermektedir. Haber söyleminin konuları özet işlevi gören haber başlığında ifade edilmektedir. Haber söyleminin konuları basit bir liste değildir; hiyerarşik bir yapı oluşturmaktadır. Ana konular önce geldiğinden, bazen daha önce olan olay haber söyleminde daha sonra ifade edilebilmektedir. **Haberdeki her paragraf özetlenerek ve bu özet sayısı azaltılarak haberin anafikrine ulaşılmaktadır.** Örneğin, makroyapının ilk düzeyi M1 olarak belirlenerek, bunun altında her paragrafın özeti sıralanmakta; daha sonra makro yapının ilk düzeyi daha az sayıda paragraf sayısına indirgenerek M2 olarak adlandırılmakta, bir sonraki kısaltmada ortaya çıkan M3 tek cümle olabilmektedir. Bu düzey, haberin en kısa özeti olmaktadır. Bu kısaltmalar bazen okuyucunun konuya ilişkin bir bilgiyi önvarsaymasıyla yapılabilmektedir⁶¹⁶.

Makro yapılar, herhangi bir anlamsal yapı kadar, Nedenler, Öncekiler, veya Sonuçlar dahil olmak üzere bir dizi sabit kategori tarafından düzenlenebilmektedir. **Ana**

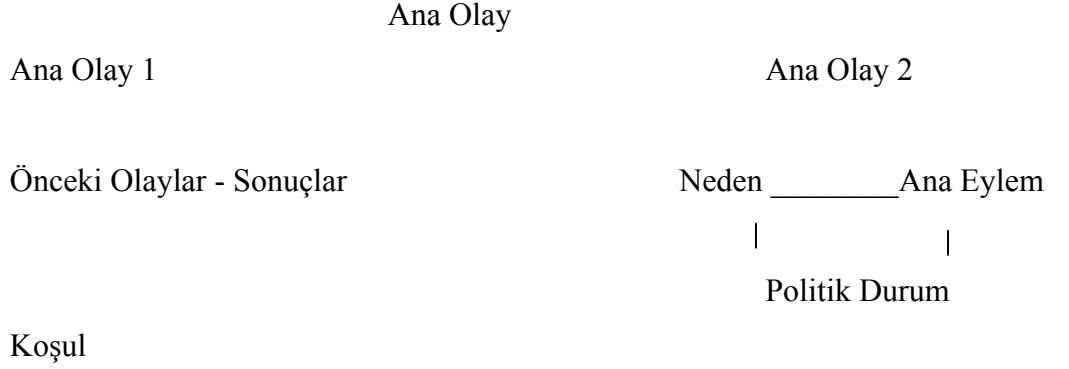
⁶¹⁴ A.g.e., ss. 32, 33, 34.

⁶¹⁵ van Dijk (5); a.g.e., s. 168.

⁶¹⁶ van Dijk (1); a.g.e., ss. 34, 35, 37-39, 40, 41.

olaydan alt olaylara doğru şemasal olarak giderek haber raporunun basitleştirilmiş tematik yapısının temsili bulunabilmektedir⁶¹⁷.

van Dijk, örnek olay incelemesinde haber raporunun basitleştirilmiş tematik yapısının temsilini şöyle vermektedir:

Koşul/neden veya sonuç ilişkisinin tematik yapıyı organize eden önemli bir nitelik olduğu görülmektedir. Benzer biçimde, her tema veya tema düzeyi için, içerik veya durum, taraflar, esas olay veya eylemler, vb. belirlenebilmektedir. Haberle ilgili önceki modeller de (daha önceki durum) bir haber söyleminin gerçek tematik yapısının inşasında kullanılabilir⁶¹⁸.

van Dijk haber söylemine ilişkin yapılan ayrıntılı çalışmada en tipik ve göze çarpan özelliğin parçalı karakter olduğunu söylemektedir. Yani, her konu diğer söylem türlerinde olduğu gibi bütün olarak değil, kısımlar olarak verilmektedir. Bu yapısal karakteristik, haberin organizasyonundaki tepeden-aşağıya ilkesinden kaynaklanmaktadır. Bu ilke, haber söyleminin, en önemli veya ilgili bilgisinin hem metnin bütününde, hem de cümlelerde, en göze çarpan biçimde konacak şekilde düzenlendiğini söylemektedir. Bu, her konu için, en önemli bilginin ilk önce sunulması demektir. Üst düzeyde özet bilgi; bütün olaylar veya eylemler; tarafların kimliği ve nitelikleri, koşullar, eylemin unsurları ve sonuçları; olayların eylemi, zamanı, yeri veya meselenin ve içinde bulunulan durumların çeşitli türleri ayrıntılı tariflerin verilebileceği gibi belirlenmektedir. Belirleme, haber söyleminde döngü olarak yer almaktadır. Üst

⁶¹⁷ A.g.e. s. 42.

⁶¹⁸ A.g.e., ss. 41-43.

düzyer belirlenimler (specifics) önce verilmekte, bunlar daha alt-düzyer ayrıntılar tarafından takip edilmektedir. Böylece okuyucu önemli bilgiyi önce almaktadır. Bu şekilde yukarıdan-aşağıya düzenleme editörlere, esas bilgiyi kaybetmeden haber öyküsünün son paragrafını kesme izni de vermektedir⁶¹⁹.

Haber Şemaları

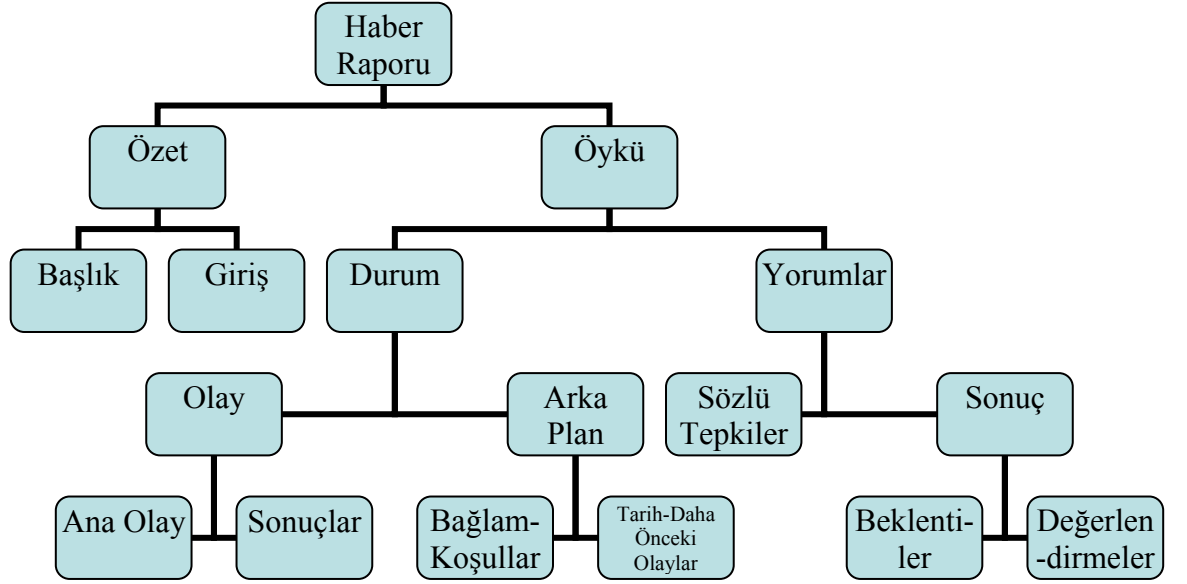
Söylemin baştanbaşa bütün anlamı (makroyapısı) söz konusu olduğunda bütünün sözdizimi de önemlidir. **Anlamsal (semantic) temsillerin, cümlelerin sözdizimsel (syntactic) yapıları içine yerleştirildiği (mapped) bu global düzey, kural-temelli bir şemayla tanımlanmaktadır.** Böyle bir şemanın hiyerarşik olarak sıralı kategorileri içerdiği, farklı söylem tipleri için spesifik olabileceği, gelenekselleştirilebileceği, çeşitli toplumlarda veya kültürlerde farklı olabileceği açıklanmaktadır. Örneğin günlük konuşmaların selamlamayla başlayan, kapama sözcükleriyle biten şeması olabilmektedir. Makalelerde veya derslerdeki bilimsel söylemin de geleneksel biçemi olabilmekte; genellikle tartışmasal bir şeması bulunmakta; bir dizi öncül, sonuç tarafından takip edilmektedir. van Dijk kuramsal olarak **söylem şemalarının süperyapılar** olarak isimlendirilen **global yapılar** olduğunu söylemektedir. Diğer söylem yapılarıyla gerekli bağlantı, anlamsal (semantic) makroyapılar üzerinden elde edilmektedir. Yani, bir metne global bir biçem veya şema atamak için, onu, bu biçem ya da şemayı doldurabilecek global bir anlamla ilişkilendirmek gerekmektedir. Bu; her süperyapı kategorisinin, anlamsal (semantic) makroyapıdan bir makroönermeyle (konu) ilişkili olması demektir. van Dijk her söylem türünün (Örneğin, modern şiir, reklamlar) sabit geleneksel şemaları olmadığını, basındaki haberin sabit, geleneksel bir şeması olup olmadığından “apriori” olarak emin olunamayacağını söyleyerek haber söylem kategorilerini incelemektedir. Bu incelemede her haberin başlığı ve girişi olduğu, başlığın girişten önce ve birlikte haberin geri kalan kısmından önce yer aldıkları (temel kural) saptanmaktadır. Yapısal işlevleri ise birlikte metnin asıl konularını ifade etmeleri; başlangıç, özet işlevi görmeleridir. Bu durumda, Başlık ve Girişte egemen olan bir Özet kategorisi (şematik kategorilerden) söz konusudur. Anlamsal olarak da: **Başlık+Giriş haber metnini özetlemekte ve anlamsal**

⁶¹⁹ A.g.e., ss. 43, 44.

makroyapıyı ifade etmektedirler⁶²⁰. Haber metninin Arka planı (Backgrounds) veya haber olaylarının Değerlendirilme (Evaluation) kategorileri haber şemalarının unsurları olarak alınabilmektedir. Genellikle, Arka planlar haber söyleminde, gerçekleşen ya da ana olayla ilgili bölümden sonra geldiğinden Ana Olaylar olarak bir kategoriye de yer verilmektedir. Ana Olay kategorisinde verilen bilgilerin Bağlam olarak isimlendirilen (başka olayın haberi içine) kategori içine yerleştirilerek verilmesinin de söz konusu olabileceği; Bağlamların genellikle; "...iken", "sırasında" veya benzer ifadelerle verildiği belirtilmekte ve Bağlamın, daha kapsamlı, yapısal veya tarihsel doğası olan Arka plandan farklı olduğu ancak, bazı zamanlarda Arka plan ve Bağlamı ayırmanın güç olduğu açıklanmaktadır. Örneğin, Önceki Olaylardaki gibi (genellikle okuyucuya daha önce ne olduğunu hatırlatmak için kullanılmaktadır). Önceki Olaylar kategorisi gerçek koşulların bir bölümü olarak alınarak Bağlam içine dahil edilmektedir, aynı zamanda tarihsel bir boyutu da bulunmaktadır. Tarihle, sadece metnin gerçekleşen durum ve ilgili olayların yeni olmayan geçmiş tarihle ilgilenen bölümü anlaşılmaktadır. Toplumsal ve politik olayların haber değerinin, kısmen sonuçlarının ciddiyetiyle belirlendiği değerlendirmesiyle, Sonuçlar, haber söyleminin rutin başka bir kategorisi olarak verilmektedir. Bazı zamanlar, sonuçların asıl olaylardan daha önemli olduğu vurgulanarak böyle bir durumda Sonuçlar kategorisindeki konuların, Ana Olaylar konularıyla aynı hiyerarşik duruma sahip olduğu veya hatta daha üst düzey konusu olup başlıkta ifade edilebileceği belirtilmektedir. Bir diğer kategori Sözlü Tepkiler kategorisidir. Haberde söz konusu olan kişilerin veya öne çıkan politik liderlerin yorumlarını içermektedir. Sözlü Tepkiler gazetecilere, her zaman kendilerine ait olmayan, gerçekte beyan edildikleri için nesnel (objective) olan fikirleri formüle etme izni vermekle birlikte konuşmacı ve alıntı seçiminin nesnel olmayabileceği açıklanmaktadır. Sözlü tepkiler kategorisi haber taraflarının isimleri ve rolleri ile ve söylenen sözlerin doğrudan ya da dolaylı aktarmalarıyla işaret edilmekte, genellikle Ana Olaylar, Bağlam, ve Arka plan kategorilerinden sonra gelmektedir. Bununla birlikte önemli tepkilerden daha önce de bahsedilebileceği belirtilmektedir. van Dijk "son olarak, haber söyleminin yorumlar, fikirler, gazetecinin veya gazetenin kendisinin değerlendirmeleri niteliğinde bir kategorisi olduğu"nu açıklayarak, çok sayıda haber

⁶²⁰ A.g.e., ss. 49, 51, 52, 53.

yapıcı, olgu (fact) ve fikrin (opinion) karıştırılmamasına ilişkin ideolojik görüşü paylaşılsalar da, bazı zamanlar Yorumlar kategorisinin dolaylı biçimde de olsa haberlerde görülebildiğinden bahsetmektedir. Yorumlar kategorisinin Değerlendirme ve Beklentiler olarak başlıca iki alt kategorisi bulunmaktadır: Değerlendirme, gerçekleşen haber olayları hakkında değerlendirci nitelik taşımakta; Beklentiler, gerçekleşen olaylar ve durumun olası politik veya diğer sonuçlarını formüle etmektedir. Böyle başlıca haber şema kategorilerinin “ağaç-gibi bir biçim şemasıyla temsil edilebileceği” açıklanmaktadır. Haber şeması aynı zamanda metindeki bütün sıralamayı belirlemekte, konuları ve tematik yapıyı düzenlemektedir⁶²¹.

Haber Şemasının Varsayımsal Yapısı⁶²².

Haber Söyleminin Mikro Yapısı

Haberin sözcükler düzeyindeki yapısı anlamın verilmesinde işlevsel rol oynamaktadır. Sözcüklerin veya cümlelerin yeri, dizilişi verilmek istenen ya da alınması amaçlanan anlamın oluşmasını etkilemektedir. Bu düzey, daha somut olarak değerlendirilmektedir. van Dijk; soyut, kapsamlı yapılar, sözcük ve cümlelerin daha somut yerel düzeyde ifade edilmeye gereksinim duyduğunu açıklamaktadır. Anlam

⁶²¹ A.g.e., ss. 53, 54, 56, 57.

⁶²² A.g.e., s. 55.

(semantics) ve cümlelerin sözdizimi (syntax) arasında sistematik bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin; haberde yer alan ikinci cümledeki bilgi, birinci cümledeki bilginin açıklaması olarak kullanılabilir. Bu yolla, bir sonraki cümle sadece açıklama değil bir ilave, bir düzeltme, bir zıtlık, veya ilk cümleye bir alternatif de verebilmektedir. Bunlar, işlevsel uyuma (coherence) örnek olarak verilmektedir. Koşullu olarak bilinen bir diğer türünde yerel uyum, önerme veya cümleler arasındaki ilişkiye değil, daha çok onlar tarafından anlatılan olgular (facts) arasındaki ilişkiye dayalıdır⁶²³. Bunlarla birlikte dinleyicinin/okurun inanç ve bilgisi konuşmacı/gazetecinin inanç ve bilgisiyle aynı olmayabileceğinden, yerel uyumun öznellik niteliği de bulunmaktadır, bu çerçevede, anlamla ilgili olarak gazeteci belli bir bilgiyi öngörmektedir. van Dijk, söylemlerin daha çok buzdağına benzediğini, bilginin sadece en üst kısmının görünür olduğunu; diğer birçok bilginin metinde **ima/saklı anlam** olarak kalabileceği ve **konusmacı tarafından öngörülebilirliğini** söylemektedir. Bu gizli bilgi, metin içinde işaret edilebilmektedir. van Dijk öngörülerin gereklilikle ilgili olduğunu belirterek, bu gerekliliğin, bir şey söylendiğinde o durum için başka bir şeyin de gerekli olması demek olduğunu açıklamaktadır: Örneğin “Shultz dışişleri bakanıdır” demek “Shultz bir politikacıdır” demektir aynı zamanda. Bu şekilde anlam olarak ima edilen ya da başka bir önerme gerektiren bütün bu önermeler, metnin saklı olan (implicit) bilgisi olarak açıklanmaktadır. van Dijk, **önermeler arasında yerel uyumun incelenmesinin**, konuşmacının/ yazarın söylenmemiş varsayımlarını ve inançlarını açığa çıkarmamızı mümkün kılacağını söyleyerek bunu **haber söyleminin ideolojik çözümlemesi için hemen göze çarpmayan ince bir araç** olarak nitelendirir⁶²⁴. “Eleştirel haber çözümlemesinde en güçlü anlambilimsel kavramlardan biri” olarak nitelenen ima, önemli ideolojik boyutlara sahip olduğundan **“söylenmeyen”in çözümlenmesi bazen daha açıklayıcı olabilmektedir**. Bazı ideolojik imalar ise, haber aktörleri hakkında ilgisiz çok sayıda şeyin söylenmesi ya da ilgisiz bir ayrıntının verilmesiyle ortaya çıkmaktadır⁶²⁵.

⁶²³ A.g.e., s. 61.

⁶²⁴ A.g.e., ss. 62-64.

⁶²⁵ van Dijk (5); a.g.m., ss. 169-170.

Dikkat çekildiği gibi, haber söyleminde söylenmemiş ancak saklı olan anlamlar olabilmektedir. Bu nedenle, tam olarak anlayabilmek için, söylenmeden bırakılanlar ya çıkarsanmakta (infer) ya da verilen bilgiye dayanarak genel veya daha özel (particular) olarak öngörülmemektedir. Bunlar sadece sözcüklerle ilgili (lexical) olarak veya önermeler ve önermeler dizisinden çıkarılabilmektedir. **Seçilen sözcükler yüklenen anlamı nedeniyle söyleneni değiştirebilmekte, olumlu, olumsuz anlamlar yüklenmektedir.** Saklı olan anlamlar ve öngörüler incelikle cümlecikler arasındaki ilişkiden de bulunabilmektedir. Saklı olan anlamlar (implications) ve öngörüler (presuppositions) oldukça ince ve dolaylı olabilmektedir. van Dijk, bundan öte, **çözümlemelerin esaslı miktarda politik ve toplumsal arka planı gerektirdiğini**, dikkate değer ölçüde dolaylılık kullanımının salt ideolojik pozisyonları ifade etmediğini aynı zamanda, bu çözümlemeyi yapan kişinin bu ideolojileri açığa çıkarma yeteneğini de istediğini açıklamaktadır. Olumsuz saklı olan anlamlar genellikle politik veya toplumsal olarak “onlar” olarak tanımlanan gruplarla birleştirilmekte, nötr veya olumlu saklı olan anlamlar “biz” olarak değerlendirilen grupların eylemleri ile birleştirilebilmektedir. **Sözcüksel (lexical) ve anlamsal (semantic) nitelikler haberi yapmanın bakış açısına ve ideolojisine dayanan değerlendirmeler içerebilmektedir**⁶²⁶.

Haber Söylemi Biçemi

Biçem, dil kullanımının kesin terimlerle tanımlanmasının güç olduğu bir niteliği olarak açıklanmaktadır. İletişimin kendi sınırları içinde farklılaşmalar görülmektedir. Örneğin kamusal bir konuşmanın günlük konuşmaya göre resmi bir biçemi olduğu gibi, benzer şekilde, yazılı veya basılı dil, konuşulan dilden daha resmi bir biçemle birleştirilebilmektedir⁶²⁷. Çeşitliliğin genellikle sesler, sözcükler ve cümle modelleri gibi dilbilimin yüzey yapılarına ait olduğu belirtilerek, **biçem, “aynı şeyi, farklı yollarla söylemek”** olarak tanımlanmakta; bu tür seçimlerin “bariz sosyal ve ideolojik imalar” taşıdığı belirtilmektedir⁶²⁸. Biçem, konuşmacının kişisel ve sosyal bağlamının göstergesi olarak değerlendirilmektedir. “Tematik biçem” verili bir durumda olası bir dizi konu arasından seçme nosyonuna dayanmaktadır. Biçem dil kullanımının belirli

⁶²⁶ van Dijk (1); **a.g.e.**, ss. 69, 70, 71.

⁶²⁷ **A.g.e.**, s. 72.

⁶²⁸ van Dijk (5); **a.g.m.**, s. 171.

kişisel bir işareti olabilirken, konuşmacının mutluluk, öfke gibi anlık bilişsel ve duyuşsal durumlarını da ifade edebilmektedir. Dil kullanımındaki lehçeler, “sosyolektik biçem” altında değerlendirilmiştir. Bunun gibi bazı durumlarda seçim yapma olasılığı pek bulunmamaktadır⁶²⁹.

van Dijk basındaki haber raporlarının biçeminin, diğer herhangi bir biçemde olduğu gibi, iletişimsel bağlamı tarafından kontrol edildiğini açıklamaktadır. Haber söylemi, tırnak içindeki sözler veya bazı makaleler dışında size hitap etmemektedir. Haberde “siz” yoktur. (Haber raporunda biçem 1.) Haber, sadece yazılı değil, aynı zamanda kamusal bir söylemdir. (Haber raporunda biçem 2.) Kişisel mektuplara veya özel amaçlı yayımlara zıt olarak, okuyucuları geniş gruplardır. Üçüncü olarak haber söyleminin aynı zamanda, kişisel olmadığı açıklanmıştır, çünkü tek bir kişi tarafından değil kamu veya özel, kurumsal organizasyonlar tarafından üretilip ifade edilmiştir. “Yani, yalnız ‘siz’ değil, gerçek bir birey ‘ben’ de yoktur”. Böylece, haber öykülerinin, kişisel deneyimlerin öyküleri olmadığı ve alışılan şekilde özel inanç ve fikirleri ifade etmediği belirtilmektedir. “Ben”in sadece, olguların bir aracısı olarak, tarafsız bir gözlemci olarak sunulabileceği açıklanmaktadır. Bunların yanısıra, gazete içinde ve gazeteler arasında ve gazete tipleri, ülkeler ve kültürler arasında biçem farklılıkları bulunmaktadır. Kişisel olmamak tanımlayıcı değil normatif bir başarı olarak açıklanmaktadır. Bununla birlikte altta yatan inanç ve tutumları bastırmanın kolay olmadığı ve metinde dolaylı olarak birçok şekilde ortaya çıkabileceği söylenmektedir. Dördüncü nitelik, haber biçeminin haber söyleminin olası konuları tarafından kontrol edilmesidir. Bu konuların ulusal siyaset, uluslararası siyaset, askeri işler, sosyal hayat, şiddet ve felaketler, spor, sanat, bilim ve insani olaylar gibi belli başlı kategorilere ilişkin olabileceği belirtilmektedir. Tanım gereği konular; yerel anlamları, dolayısıyla olası sözcük anlamlarını ve bundan dolayı sözcüksel seçimi kontrol etmektedir. Beşinci olarak, haber biçeminin alışıldık resmi iletişim biçemlerini sergilediği açıklanır. Günlük konuşma dilinde kullanılan sözcükler, konuşma dili biçemi ve belirli sözcükleri ancak tırnak işareti (quotation) içinde uygun ve kabul edilebilirdir. Tırnak işareti içindeki açıklamalar (quotes), gazeteci için sınırlamalardan kaçınması için güçlü bir strateji

⁶²⁹ van Dijk (1); a.g.e., s. 73.

işlevi görmektedir. Bunlara ek olarak haber üretiminin daha doğrudan biçimsel işaretleri de bulunabilmektedir. Örneğin tam önermeler basitçe adlandırmalarla kısaltılabilmekte (condensed), daha önceki olaylara kısaca gönderme yapmak için de kullanılabilirler. Basıma ve taslağa (layout) yönelik özellikler de biçime katkıda bulunmakta; okunma ve kavramaya yönelik varsayımlar da biçimi etkilemektedir. Ancak bu varsayımların genellikle doğrudan geribesleme şeklinde olmadığı, biçimin en çok, sezgisel içgörülere, mesleki rutinlere ve ortak duyuya dayalı olduğu açıklanmaktadır⁶³⁰.

Haberin Sözdizimi

Haber söyleminde cümle sözdizimlerinin oldukça karmaşık olabilmesi basın haberciliğinin genel bir niteliği olarak değerlendirilmektedir. Çoğu cümle birçok gömülü (embedded) cümlecik ve adlandırmalarla dolu olduğundan çok sayıda önerme ifade etmektedir⁶³¹.

Giriş cümlelerinin amacı genellikle bütün makaleyi özetlemektir. Özet haberler ise “olaylar arasında bağlantılar kurmak, önceki olayları ve arka planı bütünleştirmek, haber aktörlerini tanımlamak ve metni olabildiğince kısa oluşturmak için geniş miktarda bilgiyi cümlelere paketlemek zorundadır”⁶³².

Sözdizimsel yapı (syntactic structure) bir yoruma işaret edebilmektedir. van Dijk bunu Fowler’ın çalışmalarıyla şöyle açıklamaktadır:

“Fowler ve arkadaşlarının sözdizimsel basın çözümlemesinde bulunduğu gibi; aktif ve pasif cümlelerin kullanımı, ve cümlelerde haber aktörlerinin temsilci veya özne pozisyonları, gazetenin bu haber aktörlerine karşı duruşuyla ilgili imayı oldukça açığa çıkarır. Eğer, örneğin polis gibi otoriteler olumsuz eylemlerin temsilcileriye, temsilci pozisyonunda görünmeye daha az meylederler. O halde, pasif bir cümlenin edatlı bir ibaresiyle daha az göze çarpan hale getirilirler (‘polis tarafından’) veya temsilcisz cümle yapısıyla anlam saklı kalır (‘Çok sayıda gösterici yaralandı’)”⁶³³.

⁶³⁰ A.g.e., ss. 74-77.

⁶³¹ A.g.e., ss. 77, 79.

⁶³² A.g.e., s. 80.

⁶³³ A.g.e., s. 81.

Bu nedenle, sözdizimsel yapının çözümlenmesinde incelenen başlıca unsur cümlelerin etken ya da edilgen yapıda olmasına yöneliktir.

Haberin Sözcüksel Biçemi

Haberlerin verilişinde kullanılan sözcükler, o sözcüğün çağrıştırdıklarına bağlı olarak anlamı etkilemekte ve okurun edindiği bilgi ve değer yargılarının bu yönde oluşmasına neden olmaktadır. O nedenle gazete haberlerinde aynı olaya ilişkin farklı sözcüklerin kullanılması verilen haberin farklı algılanması sonucunu doğurabilmektedir. Bu şekilde, sözcük seçimleri, belli bir ideolojinin aktarılması ve/ya benimsetilmesi amacıyla etkili bir yol olmaktadır. **Sözcük seçiminin genellikle söylem biçimiyle birleştirildiği, aynı zamanda anlamsal içerik çözümlenmesiyle bağlantıyı da şekillendirdiği açıklanmaktadır.** Gazetenin aynı kişiyi anlatmak için *terörist* mi, *özgürlük savaşçısı* mı sözcüklerini seçmesi örnek olarak verilerek, haber medyasındaki **ideolojik bazı sözcüksel çeşitlemelerin**, bu standart örneğinin yanında, birçoğu daha az göze çarpsa da, çok bol olduğu belirtilmektedir. Yanısıra sözcüksel biçim bir şeyi olduğundan fazla hafif, önemsiz göstermek gibi amaçlar için de kullanılabilir. Hafifletmeler (mitigations), özellikle önemli aktörlerin olumsuz eylemleri tanımlanırken ve onur kırıcı yayın tazminatından kurtulmak için de kullanılabilir⁶³⁴.

Haber Söyleminin Retoriği

Haber söyleminin retoriği söylem çözümlenmesinin bütün düzeylerini kapsamaktadır. Retorik, haberin inandırıcılığını sağlayan, ikna niteliği taşıyan bir dizi ögeyi içermektedir. **Retorik niteliklerin kullanımı o olay hakkındaki bilgiyi daha inandırıcı ve daha kabul edilebilir yapmaktadır**⁶³⁵. van Dijk, retoriğin, biçim gibi şeyleri nasıl söylediğimizle ilgili olsa da, biçim çeşitli bağlamsal etmenlerle sınırlanırken, haberde retorik yapıların kullanımının **iletişimin niyet edilen etkileri ve amaçlarına dayalı** olduğunu belirtmektedir. Okuyucu veya dinleyicinin, niyet edilen metinsel temsili ve durum modelini inşa etmesi beklenmekte, söylenenin bir iddia, bir

⁶³⁴ A.g.e., s. 81.

⁶³⁵ A.g.e., ss. 94, 86.

rica, veya bir tehdit olduğunun anlaşılması istenmektedir. Ancak okuyucunun söyleneni anlaması iletişimde amaçlananın sadece yarısını sağlamaktadır, aynı zamanda söyleneni kabul etmesi, iddiaya inanması, istenen eylemi gerçekleştirmesi, emirleri yerine getirmesi de istenmektedir. Bunlar **ikna süreci**yle ilgilidir. İknanın, haber söylemi için çok belirli bir amacı ve işlevi olduğu açıklanmaktadır. İdeolojik olarak haberler, imayla toplumdaki elit grupların baskın inanç ve fikirlerini teşvik etmektedir. Dinleyici/okura yönelik niyetlerin ikna edici boyutu, anlamların sadece anlaşılmaları için değil, aynı zamanda hakikat (truth) veya en azından olası hakikat olarak kabul edilecekleri gibi formüle edilmesidir. van Dijk, diğerinin ne söylediğine en azından inanmadan, inançlara dayalı fikirlerin değişmesini beklemenin çok güç olduğunu belirtmektedir. İknayla ilgili bir süreç söz konusudur. Verilen örnekte; yeni bir nükleer tesise karşı protesto yürüyüşüne katılmaya, ilk etapta nükleer atıkların insanlar ve çevre için tehlikeli olduğuna inanmadan kolaylıkla ikna olunamayacağı açıklanmaktadır⁶³⁶.

İkna Edici İçerik Nitelikleri

İkna edici nitelikler somut sayılardan, güvenilir kaynakların açıklamalarına, haber olayını daha önceki bilinen olaylarla birleştirmekten haberin güçlü duygular yaratacak şekilde verilmesine uzanan çok sayıda unsuru kapsamaktadır. van Dijk haber söyleminin iddialar için ikna edici süreci destekleyecek bir dizi standart stratejisini şöyle açıklamaktadır:

- “A) Olayların gerçek doğasını vurgulayın, yani;*
- 1. Devam eden olayların doğrudan tanımları,*
 - 2. Yakın görgü tanıklarından kanıt kullanmak,*
 - 3. Diğer güvenilir kaynaklardan kanıt kullanmak (otoriteler, saygıdeğer kişiler, profesyoneller),*
 - 4. Kişiler, zaman, olaylar, vd.lerin sayıları gibi kesinlik ve tamlik gösteren işaretler,*
 - 5. Özellikle işin içine fikirler girdiğinde, kaynaklardan doğrudan alıntılar kullanmak.*
- B) Olgular (facts) için güçlü bir ilgisel yapı oluşturun, yani;*
- 1. Daha önceki olaylardan koşullar veya nedenler olarak bahsetmek ve olası veya gerçek sonuçlar olarak daha sonraki olayları tanımlamak veya tahmin etmek,*
 - 2. Olguları, yeni oldukları zaman bile onları nispeten tanıdık yapacak çok iyi bilinen durum modellerinin içine yerleştirmek,*

⁶³⁶ A.g.e., ss. 82, 83.

3. *O yazıya ait çok iyi bilinen yazı ve kavramları kullanmak,*
 4. *Olguları, daha ötesinde, örneğin öyküler gibi çok iyi bilinen yapılar içinde organize etmeye çalışmak.*
- C) *Tutumsal ve duygusal boyutları da olan bilgi sağlamak:*
1. *Olgular, eğer güçlü duygular içerirse ya da uyandırırsa daha iyi temsil edilir ve ezberlenir (ancak bununla birlikte, eğer çok fazla güçlü duygular içerirse sayılmama, bastırma ve böylece gerçeklere inanmama da olabilir).*
 2. *Böyle olaylar hakkında farklı temeller veya ideolojilerden aktarmalar olursa olayların hakikatselliği (truthfulness) genişler, fakat genelde asıl dikkat olası fikir kaynakları olarak ideolojik olarak yakın olanlara verilir”⁶³⁷.*

Bunların bir kısmının haber değeri sisteminden türediği belirtilirken, olumsuzluk, sansasyonellik, seks, ve şiddet unsurlarının kaliteli gazetelerde bile (daha ince olsa da), duyguların retoriğini tatmin ettiği açıklanmaktadır. Doğrudan tanımlama ve görgütanıkları raporu retorik unsur olarak verilirken, gazetecinin olayı kendisinin görmesi ve tanımın anındalığı da hakikatselliği ve anlaşılabilirliği arttıran retorik garantiler olarak nitelenmektedir. Yanısıra, görgütanıklığı raporlarının gazetecinin kendi gözleminin yerine kullanılabildiği açıklanmaktadır. Ancak, çoğu haber doğrudan gözleme veya görgütanıklarının tanımlamalarına izin vermeyen olaylar hakkında olduğundan gazeteciler başka medya kaynaklarından, haber ajanslarından veya diğerlerinin raporlarından yararlanmaktadır. Elit kaynaklar hem haber değeri daha yüksek (haber aktörleri olarak), hem de gözlemci ve fikir formülcüleri olarak daha güvenilir olarak değerlendirilmektedir. Bunların yanında, aktarmaların (quotations) hakikate daha yakın ve olayın gazeteci tarafından tanımlanmasından daha güvenilir olduğu açıklanmaktadır. Aktarmaların aynı zamanda, iftira ya da yayın yoluyla hakarete karşı gazeteciyi koruduğu belirtilmektedir. Bir başka retorik unsur olan sayısal veriler ikna üzerinde etkili sonuçlar yaratmaktadır. Sayılarla hakikatin desteklenmesi haber söyleminin en kuvvetli retorik unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle haber söyleminde birçok türde sayısal gösterge yer almaktadır; “katılımcıların sayısı, yaşları, olayların tarihi ve zamanı, yer tanımlamaları, araç ve donatımın (ağırlık, boyut) sayısal tanımlamaları, vb.”⁶³⁸.

⁶³⁷ A.g.e., ss. 84-85.

⁶³⁸ A.g.e., ss. 85-87.

van Dijk, retorik bir çözümlemenin haber söyleminin anlamsal veya ideolojik çözümlenmesinden tamamen bağımsız olamayacağını açıklayarak retorik işlemlerin söylem çözümlemesinin bütün düzeylerini içerebileceğini belirtmektedir⁶³⁹. Bu nedenle, haber söyleminin retorikğine yönelik bir çözümleme, ikna edici tüm unsurların incelenmesini gerekli kılmaktadır.

2. TÜRK YAZILI BASININDA TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ'NDEKİ YAPISAL DEĞİŞİKLİĞE İLİŞKİN HABERLEŞTİRMENİN İNCELENMESİ

2.1. Nicel Veriler

Araştırma, 27.08.2011-27.11.2011 tarihleri arasındaki dönem için Cumhuriyet, Habertürk, Hürriyet, Sabah ve Zaman gazetelerinin fiziksel versiyonlarını, Yeni Şafak gazetesinin bu döneme ait ulaşılabilen tarihleri için fiziksel versiyonunu ve erişilemeyen sayılar için İnternet üzerindeki sorgulamasını içermektedir. İnceleme sadece TÜBA hakkında yapılan haberleri içermekte, köşe yazıları ya da başka bir haber içindeki bahisleri kapsamamaktadır.

Cumhuriyet

30 Ağustos 2011 tarihli gazetede (Orhan Bursalı'nın) köşe yazısı 1. sayfadan haber gibi girilmiştir.

03 Eylül 2011 tarihindeki haber, 1. ve 5. sayfada yer almıştır.

06 Eylül 2011 tarihinde, 1. sayfada verilen haber 6. sayfada devam etmiştir.

07 Eylül 2011'de 1. ve 6. sayfada haber,

08 Eylül 2011 tarihinde 1. ve 13. sayfada haber,

09 Eylül 2011'de 1. ve 7. sayfada 2 haber yer almıştır.

Ayrıca, Bilim Teknoloji ekindeki Doğan Kuban yazısının girişinin gazetenin 1. sayfasından verildiği görülmektedir.

10 Eylül 2011'de 5. sayfada haber,

14 Eylül 2011 tarihinde 1. ve 7. sayfada haber yer almaktadır.

Sayfa 7'de başka bir haberde, bahis geçmektedir.

⁶³⁹ A.g.e., s. 94.

18 Eylül 2011’de s.1, 7’de (Utku Çakırözer’in) köşe yazısı haber gibi girilmiştir.
23 Eylül 2011 s.7’de haber,
27 Eylül 2011 s.7’de haber,
29 Eylül 2011 s.1 haber, s.7’de 2 haber yer almaktadır.
02 Ekim 2011 tarihinde s.1, 4’te başka haber içinde (‘Üniversiteler Özerk Değil’);
ara başlık: TÜBA tepkisi (Prof. Alpaslan Işıklı) olarak verilmiştir.
31 Ekim 2011’de s.1, 5’te haber,
01 Kasım 2011 tarihinde s.1, 4’te haber bulunmaktadır.
04 Kasım 2011’de s.1’de KHK haberiyle verilmiş,
s.4’te TÜBA için ayrı haber yer almıştır.
05 Kasım 2011 tarihinde 1. sayfadaki haber manşetten verilmiştir,
s.5’te devam etmektedir.
06.11.2011 s.1, 6 (Orhan Bursalı) köşe yazısı haber gibi 1. sayfadan girilmiştir.
07.11.2011 s.1, 6 (Orhan Bursalı) köşe yazısı haber gibi 1. sayfadan girilmiştir.
Sadece TÜBA hakkında yapılan 16 haber bulunmaktadır.

Habertürk

08 Eylül 2011 tarihinde s.11 Ekonomi sayfasında. (“3 model yerli oto yüzde 20 pay alır” başlığıyla verilen) başka bir haberin içinde, Ekonomi Gazetecileri Derneği (EGD) üyeleri ile Bilim, Sanayi ve Teknoloji bakanı Nihat Ergün buluşmasında soru üzerine yapılan açıklama aktarılmış, farklı renk zeminde ‘Ne tartışmalar ile heder olduk!’ başlığıyla verilmiştir.
21 Ekim 2011 tarihli gazetede, s.22 Ekonomi sayfasında (‘Operasyonlara karşı artık ekonomimiz güçlendi’ başlığıyla verilen) başka bir haberin içinde Nihat Ergün’ün Habertürk’e yaptığı açıklamadan; ayrı renkte ‘TÜBA’YA DOKUNUP ÇEKİLECEĞİZ’ başlığıyla verilmiştir.
08 Kasım 2011 tarihinde s.1 ve s.16 Gündem sayfasında haber,
09 Kasım 2011’de s.5 İnsan sayfasında haber yer almaktadır.
Sadece TÜBA hakkında yapılan 2 haber bulunmaktadır.

Hürriyet

06 Eylül 2011 tarihinde, s. 20 Gündem sayfasında haber yer almaktadır.

08 Eylül 2011 tarihinde, s.11 Ekonomi sayfasında, (Türk malı oto en az 2-3 modelle çıkar, yüzde 20 payla pazara yerleşir başlıklı) başka bir haberin içinde Bilim Sanayi ve Ekonomi bakanı Nihat Ergün'ün açıklamalarından, ayrı bir bölümde, renkli bantla: Türkiye'nin hiçbir bilim adamını kenarda köşede bırakma lüksü yok (Tırnak işaretli - bakanın sözleri) şeklinde bahsedilmiştir.

08 Eylül 2011 tarihinde, s. 20 Gündem sayfasında haber,

27 Eylül 2011 tarihinde, s.17 Gündem sayfasında haber,

05 Kasım 2011'de s.18 Gündem sayfasında haber,

07 Kasım 2011'de s.18 Gündem sayfasında haber verilmiştir.

27 Kasım 2011'de s.16 Ekonomi sayfasında, (Dünyadaki Türk bilim adamlarını toplayacak 'ticari fikir' arayacak başlıklı) başka haberin içinde TÜBA'yla ilgili Sanayi ve Teknoloji bakanı Nihat Ergün'ün açıklaması bir bölüm olarak (Sabredin, TÜBA'daki amacımızı anlarsınız başlığıyla) çerçevesi verilmiştir.

Sadece TÜBA hakkında yapılan 5 haber bulunmaktadır.

Sabah

Araştırma dönemini kapsayan süre içinde gazetenin fiziksel versiyonunda sadece TÜBA hakkında yapılan haberleştirmeye rastlanmamıştır. 7 Eylül 2011 tarihli gazetenin İnternet versiyonunda, Ekonomi sayfasında Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün'ün açıklamalarıyla ilgili haberin içinde TÜBA'dan bahsedilmekle birlikte, araştırmada, gazetenin fiziksel versiyonunda rastlanmamıştır.

Yeni Şafak

Ulaşılan;

27.08.2011-28.08.2011-29.08.2011-02.09.2011-03.09.2011-04.09.2011-05.09.2011-06.09.2011-07.09.2011-09.09.2011-10.09.2011-11.09.2011-12.09.2011-14.09.2011-15.09.2011-16.09.2011-18.09.2011-19.09.2011-20.09.2011-21.09.2011-22.09.2011-23.09.2011-24.09.2011-25.09.2011-26.09.2011-27.09.2011-28.09.2011-29.09.2011-30.09.2011-01.10.2011-03.10.2011-04.10.2011-05.10.2011-06.10.2011-07.10.2011-08.10.2011-10.10.2011-11.10.2011-12.10.2011-13.10.2011-14.10.2011-15.10.2011-

16.10.2011-17.10.2011-18.10.2011-19.10.2011-20.10.2011-21.10.2011-22.10.2011-
23.10.2011-24.10.2011-25.10.2011-26.10.2011-27.10.2011-28.10.2011-29.10.2011-
31.10.2011-01.11.2011-02.11.2011-03.11.2011-04.11.2011-05.11.2011-10.11.2011-
11.11.2011-12.11.2011-14.11.2011-15.11.2011-16.11.2011-17.11.2011-18.11.2011-
19.11.2011-20.11.2011-21.11.2011-23.11.2011-27.11.2011

tarihlerine ait sayılarda yapılan taramada TÜBA hakkında yapılan haberleştirmeye rastlanmamıştır.

İnternet üzerindeki sorgulamada:

08 Eylül 2011 tarihinde Ekonomi sayfasında; (“Yaptırımlar savunma gücümüzü geriletmez” başlıklı) başka haberin içinde; TÜBA için sabırlı olun, ara başlığıyla yazının son paragrafı ayrılmıştır.

Zaman

08 Eylül 2011 tarihinde, s.10 Ekonomi sayfasında. Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün’ün Ekonomi Gazetecileri Derneği ile yaptığı toplantıda söyledikleriyle ilgili haberin içinde, soru üzerine bakanın TÜBA’yla ilgili yaptığı açıklamadan aktarmada, (Türkiye’de durgunluk beklemiyoruz -tırnak işaretli- başlıklı) başka haberin içinde bahsedilmiştir.

26 Eylül 2011 tarihinde s.8, Ekonomi sayfasında haber yer almaktadır.

Sadece TÜBA hakkında yapılan 1 haber bulunmaktadır.

2.2. Söylem Çözümlemesi

Örnekleme oluşturan gazetelerde sadece TÜBA hakkında yapılan ve çözümlenen haberler;

Cumhuriyet Gazetesi’nde;

3 Eylül 2011, 6 Eylül 2011, 7 Eylül 2011, 8 Eylül 2011, 9 Eylül 2011, 10 Eylül 2011,
14 Eylül 2011, 23 Eylül 2011, 27 Eylül 2011, 29 Eylül 2011, 31 Ekim 2011, 1 Kasım
2011, 4 Kasım 2011 ve 5 Kasım 2001 tarihlerinde,

Habertürk gazetesinde;

8 Kasım 2011, 9 Kasım 2011 tarihlerinde,

Hürriyet gazetesinde;

6 Eylül 2011, 8 Eylül 2011, 27 Eylül 2011, 5 Kasım 2011 ve 7 Kasım 2011 tarihlerinde, Zaman gazetesinde;
26 Eylül 2011 tarihinde
yer almıştır.

2.2.1. Makro Yapısal Özellikler

2.2.1.1. Tematik Yapılar, Başlıklar, Spot Kullanımı ve Haber Girişleri

Cumhuriyet

TÜBA'nın yapısına ilişkin yapılan değişikliğin ardından Cumhuriyet gazetesinde 3 Eylül 2011 tarihinde birinci sayfadan girilen ilk haber, koyu harflerle **“TÜBA'dan tepki”** başlığı ve tırnak içinde **“Akademi sona erdirildi”** üst başlığı ile ve,

Türkiye Bilimler Akademisi, hükümetin akademiye üye atama yetkisini eline almasına sert tepki gösterdi. Yayımlanan bildiride, hükümetin girişimi “TÜBA'nın bir akademi olarak sona erdirilmesi” olarak nitelendi. TÜBA üyeleri istifa kararının tartışıldığı son toplantıda konuyu Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'le görüşmeyi kararlaştırdı. (Ek II-1: Cumhuriyet, 03.09.2011 s.1)

spotuyla, tek sütunda, gazete sayfasının sağ tarafında, aşağıya doğru ortanın altında yayımlanmıştır. İç sayfada iki sütunda devam eden haber; tırnak içinde koyu renkle **“Akademi sona erdirildi”** başlığı ve **“TÜBA'DAN SERT BİLDİRİ”** üst başlığıyla verilmiş, spot;

Kaygılarını kamuoyu ile paylaşan TÜBA, yaptıkları son toplantıda istifa kararını tartıştı. TÜBA, konuyu Cumhurbaşkanı Gül ile görüşmeyi kararlaştırdı. Akademinin yayımladığı bildiride uluslararası akademilerin de durumu endişeyle izlediği belirtildi. (Ek II-2.1, 2.2: Cumhuriyet, 03.09.2011 s. 5)

biçiminde oluşturulurken, haber girişi **“Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), hükümetin kanun hükmünde kararnameyle akademiye üye atama yetkisini eline almasına sert tepki gösterdi”** şeklinde gelişmiştir. Haberin devam eden bölümünde hükümetin Akademi'nin özerk yapısını sona erdiren kararını dünyadaki özerk bilim akademileri geleneğine uymayan, TÜBA'yı bir akademi olarak sona erdiren nitelikte

değerlendiren üyelerin toplantıları sonunda kamuoyuna açıkladıkları bildirimlerine yer verilmektedir.

Haberin tematik yapısı incelendiğinde; ana olay, hiyerarşik olarak en üst düzeyde önem verilerek başlığa taşınan, Akademi'nin sona erdirildiğine ilişkin değerlendirme olarak belirmektedir. 27 Ağustos'ta yayımlanarak yürürlüğe giren hükümet kararına karşı toplanan TÜBA üyelerinin yayımladığı bildiri açıklanmakta, üyelerin kaygısı vurgulanırken, olayın sonuçları arasında öncelikle Cumhurbaşkanı Gül ile görüşme fikri ve takiben istifa olasılığı aktarılmaktadır. Haberin gelişiminde tamamına yer verilen bildiride uluslararası kurum ve kuruluşların olayı kaygı verici bir gelişme olarak değerlendirdikleri ve dünyadaki bilim akademilerinin kendilerini yöneten özerk kurumlar olduğu gerçeğini Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne sunacakları açıklanmaktadır.

6 Eylül 2011 tarihinde birinci sayfadan, sayfanın solunda tek sütun olarak verilen haberin başlığı koyu renkle **“İstifalar gündemde”** olurken, bir bant şeklinde üst başlıkta **“BİLİMLER AKADEMİSİ”** yazısı yer almaktadır. Buradaki spot,

Türkiye Bilimler Akademisi Başkanı Prof. Kanpolat, kanun hükmünde kararnameyle kurumun özerk yapısının ortadan kaldırıldığını söyledi. Kanpolat, kurumun bağımsız yapısını koruyabilmek için istifa ederek yeni ve özerk bir kurumun çatısı altında örgütlenmeyi düşündüklerini belirtti. (EK II-3: Cumhuriyet, 06.09.2011, s. 1)

şeklinde verilmiştir. İç sol sayfada, üst bölümde 3 sütun olarak devam eden haberin başlığı koyu renkle, **“TÜBA’da istifa gündemde”** olarak verilirken, “Özerkliği elinden alınan kurumda görev bırakma gündeme gelirken Gül’le görüşüldükten sonra karar verilecek” üst başlığı, başlığa açıklık getirmekte, önceki olayları özetlerken, oluşan sonuçları ve koşulları açıklamaktadır. Haber içinde, **“AKADEMİYİ HÜKÜMET ATAMAZ”** bandıyla, YÖK ve TÜBİTAK gibi kurumlarda daha önce yaşanan gelişmelerin hatırlatılmasına yönelik olarak Kanpolat’ın verdiği yanıt çerçevelenmiştir. Haber girişi,

*Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Başkanı Prof. Dr. **Yücel Kanpolat**, kurumun özerk yapısına darbe vuran kanun hükmünde kararnameyle getirilen yeni düzenlemenin kendilerine sürpriz olmadığını belirterek **‘Üçlü kararnameyle atanmayan bir tek ben***

vardım. Böyle bir düzenlemenin gelmesini bekliyorduk' diye konuştu." (Ek II-4: Cumhuriyet, 06.09.2011, s. 6)

şeklinde verilmektedir. Ana konu, TÜBA'daki istifa olasılığı üzerinde gelişirken, haberin devamında TÜBA Başkanı'nın açıklamalarına yer verilmekte; özerk yapıyı değiştiren kanun hükmünde kararname öncesi TÜBA'nın yeni kurulan Bilim, Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı'na bağlandığı ve TÜBA Başkanı'nın kararnamenin yayımlanmasından önce bakanlık yetkilileriyle görüştüğü ancak durumdan haberdar olmadıkları, bununla birlikte benzer kurumlardaki değişiklikler göz önüne alındığında kararın çok da sürpriz olmadığına ilişkin bilgi ve görüşler yer almaktadır.

7 Eylül 2011 tarihli Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında, alt bölümde yer alan spot, koyu renkle **"EGÖDER'den TÜBA'ya destek"** başlığıyla verilmiştir:

"Ege Öğretim Elemanları Derneği Başkanı Prof. Ferhan Sağın, hükümetin TÜBİTAK ve TÜBA'nın idari ve bilim kurullarını yeniden şekillendirerek bilimi kendi egemenliği ve emri altına alma yolunda son adımları attığını belirtti. Sağın, toplumu; geleceğini emanet ettiği bilim insanlarına sahip çıkmaya çağırıldı."(Ek II-5: Cumhuriyet, 07.09.2011, s. 1)

İç, sol sayfada, üst bölümde devam eden haber, koyu renkle ve tırnak içinde **"Bilimde ortaçağ zihniyeti"** başlığı ve **"EGÖDER, hükümetin TÜBA ve TÜBİTAK'ın yapısını değiştirmesine sert tepki gösterdi"** üst başlığıyla yayınlanmış, **"Ege Öğretim Elemanları Derneği Başkanı Prof. Dr. Sağın, toplumu; geleceğini, sağlığını, çevresini, doğasını, çocuklarının eğitimini emanet ettiği bilim insanlarına sahip çıkmaya çağırıldı"** spotuna yer verilirken, haber girişi;

"Ege Öğretim Elemanları Derneği (EGÖDER) Başkanı Prof. Dr. Ferhan G. Sağın, hükümetin TÜBİTAK ve TÜBA'nın idari ve bilim kurullarını yeniden şekillendirerek, bilimi kendi egemenliği ve emri altına alma yolunda son adımları attığını belirtti." (Ek II-6: Cumhuriyet, 07.09.2011, s. 6)

şeklinde gerçekleşmiştir. Haberin tematik yapısı incelendiğinde ana konunun EGEDÖR'in desteği ve EGÖDER'in kaygı, uyarı ve çağrısı kapsamında şekillendiği görülmektedir. EGEDÖR Başkanı'nın yaptığı açıklamanın aktarımında; TÜBA'nın özerk yapısını sona erdiren 27 Ağustos tarihinde yürürlüğe giren kanun hükmünde

kararnameye atıf yapılmakta, yapılan değişikliğin bilimde ortaçağ zihniyeti olduğu vurgulanarak, kısa ve uzun dönemde toplumsal yaşantımızın her alanında birçok olumsuz, geri dönüşümsüz sonuçlara yol açacağı belirtilmekte, hükümete ve topluma çağrı yapılmaktadır.

8 Eylül 2011 tarihli haber, birinci sayfada alt bölümde, koyu renkle yazılmış **“Dünyadan TÜBA’ya destek”** başlığı ve;

“Dünyada çok sayıda akademi temsil eden Human Rights Network of Academies and Scholarly Societies Başkan’a bir mektup yazarak TÜBA’nın Türk hükümetinin çıkarttığı son kararnameyle yeniden şekillendirilmesine karşı çıktı. Mektupta akademinin yeniden özerkliğine kavuşturulması gerektiği belirtildi.” (Ek II-7: Cumhuriyet, 08.09.2011, s. 1)

spotuyla verilmiştir. İç, sağ sayfada, üst bölümde devam eden haber, **“AKP’nin TÜBA kararına tepki”** üst başlığı ve “Dünyada çok sayıda akademi temsil eden bir kuruluş olan Human Rights Network of Academies and Scholarly Societies Başkan’a yazdığı mektupta TÜBA’nın Türk hükümetinin çıkarttığı son kararnameyle yeniden şekillendirilmesine karşı çıkıyor” alt başlığıyla yayımlanmıştır. Haberin girişi;

*Dünyada çok sayıda akademi temsil eden bir kuruluş olan **Human Rights Network of Academies and Scholarly Societies** Başkan’a hitaben yazdığı bir mektupta TÜBA’nın Türk hükümetinin çıkarttığı son kararnameyle yeniden şekillendirilmesine karşı çıkıyor ve akademinin yeniden özerkliğine kavuşturulması gerektiğini belirtiyor. Bu mektup Başkan’ın dışında Cumhurbaşkanı’na, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı’na da gönderildiği gibi, kurumun sitesinden dünya kamuoyuna açıklanmış durumda.” (Ek II-8: Cumhuriyet, 08.09.2011, s. 13)*

gibi gelişmektedir. **“Tepkiler”** ara başlığı yer alan haberde ayrıca çerçevesi olarak tırnak içinde **“TÜBA İÇİN SABIRLI OLUN”** başlığıyla Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün’ün sözlerine yer verilmiştir. Haberin ana konusu yeni kararnameyle Akademi’nin özerk yapısının değiştirilmesine ilişkin ortaya çıkan uluslararası boyuttaki tepkiler olarak şekillenmektedir. Çok sayıda akademi temsil eden Human Rights Network of Academies and Scholarly Societies’in Başkan, Cumhurbaşkanı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı’na yazdığı ve web sayfasında yayımladığı mektuba yer verilerek özerk bir bilim akademisinin toplum için taşıdığı büyük önem ve kararın iptal

edileceğine ilişkin taşınan umut açıklanmaktadır. Aynı temada ikinci olay, Science dergi grubunun bilim politikası konusundaki haber ve analizlere yer veren ScienceInsider isimli İnternet gazetesinde TÜBA ile ilgili karara yönelik yayımlanan eleştiri yazısına ilişkindir. Haberin ana konusu uluslararası tepkiler olarak belirirken, Bakan'ın eleştirilere ilgili sözleri ayrı bir bölüm içinde çerçeveselendirilmiştir.

9 Eylül 2011 tarihinde Cumhuriyet'in birinci sayfasında manşetten verilen haberin başlığı koyu renkle ve tırnak içinde, "**Tam Türk işi darbe**", üst başlığı ise "Hükümetin üye seçimiyle TÜBA'ya egemen olma girişimine uluslararası bilim dergisinden tepki" şeklindedir. İlk sayfada; "**DEMOKRASİ KARŞITI**" ve "**İNALCIK ŞEREF ÜYESİ**" başlıklarında iki spot yer almaktadır:

Saygın bilim dergisi Nature'da yer alan makalede, hükümetin TÜBA ile ilgili kararnamesi tam bir hükümet darbesi olarak değerlendiriliyor. Makale, bilim insanlarını hükümetin akademik özerkliği ortadan kaldırma çabalarına karşı TÜBA'nın yanında yer almaya çağırıyor ve girişimi demokrasi karşıtı bir tehdit olarak nitelendiriyor. (Ek II-9: Cumhuriyet, 09.09.2011, s. 1)

Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün'ün Türkiye Bilimler Akademisi üyeleri arasında olmadığını iddia ettiği Prof. Dr. Halil İnanlık, TÜBA'nın şeref üyeleri arasında yer alıyor. Prof. İnalçık'ın TÜBA Yayınları'ndan çıkan pek çok eseri bulunurken akademinin toplantılarına katıldığı da belirtildi. (Ek II-9: Cumhuriyet, 09.09.2011, s.1)

İç, sağ sayfada devam eden iki haberin birincisi, "**Tam bir Türk işi darbe**" başlığı ve "**NATURE DERGİSİNDEN TEPKİ**" üst başlığıyla tek sütun olarak verilirken, haberin girişi;

Saygın bilim dergisi Nature'un 7 Eylül tarihli online sayısında yer alan bir makale, hükümetin TÜBA ile ilgili çıkardığı kararnameyi tam bir hükümet darbesi olarak nitelendiriyor. Makale, dnyanın dört bir yanındaki bilim insanlarını Türk hükümetinin akademik özerkliği ortadan kaldırma çabalarına karşı TÜBA'nın yanında yer almaya davet ederken genel olarak herkesin bu girişimi demokrasi karşıtı bir tehdit olarak görmesi gerektiğini söylüyor. (Ek II-10.1: Cumhuriyet, 09.09.2011, s. 7)

şeklinde yapılmıştır.

Tematik yapının kuruluşunda ana konunun Akademi'nin özerk yapının değiştirilmesinin demokrasi karşıtı niteliği üzerinde şekillendiği görülmektedir. Diğer konu, uluslararası boyutta gösterilen tepkilere ilişkindir. Bilim dergisi Nature'ın bu doğrultudaki açıklaması aktarılırken, makalede yer alan tepki gösterme çağrısı da ana konuyla bağlantılı bir alt konu olarak dikkat çekmektedir.

İkinci haber, üç sütun olarak; **“Ergün'den İncalcık gafı”** başlığı ve “Bakanın çalışmadığını söylediği İncalcık, TÜBA'nın şeref üyeleri arasında” üst başlığıyla verilirken; haber içinde yer alan çerçeveli eşit büyüklükte iki bölümde; **“ÜNİVDER BAŞKANI YEŞİLDERE: TÜBA'YA AÇIK BİR MÜDAHALE”** ve **“ÇELİK: MANAVDAN, KASAPTAN ÜYE SEÇMEYECEĞİZ”** başlıklarıyla olayın taraflarını temsil eden Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği (ÜNİVDER) Başkanı Prof. Dr. Tahsin Yeşildere'nin ve AKP Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik'in açıklamalarına yer verilmiştir. (Ek II-10.2: Cumhuriyet, 09.09.2011, s. 7) Haberin girişi; “Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı **Nihat Ergün**'ün Türkiye Bilimler Akademisi'nde (TÜBA) çalışmadığını ifade ettiği Prof. Dr. **Halil İncalcık** akademinin şeref üyeleri arasında yer alıyor.” şeklinde gelişmektedir. Ana konu, Bakan Nihat Ergün'e yanıt niteliğinde Prof. Dr. Halil İncalcık'ın TÜBA üyesi olduğudur. Gerçekleşen değişikliğin demokratik olmayan ve ülke geleceğini tehdit eden niteliğiyle ve eleştirilere verilen yanıtla ilgili haber içinde çerçeveli olarak verilen iki açıklama ise ana olayla bağlantılı diğer yan konular olarak şekillenmektedir.

Cumhuriyet Gazetesi'nde *10 Eylül 2011* tarihinde, beşinci sayfada **“Bakandan İncalcık açıklaması”** başlığıyla tek sütun olarak sayfanın orta solunda verilen haberin girişi, “Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün, Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) özerk yapısını kaldıran düzenlemeye ilişkin yaptığı değerlendirmede kullandığı ‘Prof. Halil İncalcık burada çalışma fırsatı bulamadı’ ifadesinde TÜBA'yı değil Türkiye'nin tarihsel sürecini kastettiğini söyledi.” şeklinde gelişirken, ana konunun Bakan'ın verdiği açıklama doğrultusunda olduğu, TÜBA'nın özerk yapısının kaldırılması olayı, Bakan'ın Halil İncalcık'a ilişkin daha önce yaptığı değerlendirme ve buna ilişkin yaptığı açıklamanın önceki olaylar/koşul, neden ve sonuç unsurları olarak tematik yapıyı düzenlediği görülmektedir. (Ek II-11: Cumhuriyet, 10.09.2011, s. 5)

14 Eylül 2011 tarihinde, tek sütun olarak, sayfanın orta sağ kenarında, koyu renkle “**Türkiye sessiz**” başlığı ve “TÜBA tepkisi” üst başlığıyla birinci sayfadan girilen haber;

“CHP’li Rıza Türmen, TÜBA’yı hükümete bağlı bir kurum haline getiren düzenlemenin Nazi Almanyası’nda bile yaşanmadığını belirterek ‘Ümit ediyoruz ki Cumhurbaşkanı bu yanlış düzeltir’ dedi. Dünyada kıyamet koparken Türkiye’deki bilim çevrelerinin sessiz kaldığına dikkat çeken Türmen, konuyu Anayasa Mahkemesi’ne götürebileceklerini ifade etti.” (Ek II-12: Cumhuriyet, 14.09.2011, s. 1)

spotuyla verilmiş; iç, sağ sayfada sayfanın üst bölümünde 4 sütun olarak devam eden haber söylemi, koyu renkle, tırnak içinde “**Darbeye tepki gösterin**” başlığı ve “**CHP, TÜBA hakkındaki KHK’yi Anayasa Mahkemesi’ne götürmeyi değerlendiriyor**” üst başlığıyla,

CHP İzmir Milletvekili Rıza Türmen, Türkiye Bilimler Akademisi’nin (TÜBA) özerk yapısını tasfiye ederek hükümete bağlı bir kurum haline getiren düzenlemenin Nazi Almanyası’nda bile yaşanmadığını belirterek, “Ümit ediyoruz ki Cumhurbaşkanı bu konuya müdahale eder ve bu yanlış düzeltilir” dedi. Dünyada bu konu hakkında kıyamet koparken, Türkiye’deki bilim çevrelerinin sessiz kaldığına dikkat çeken Türmen, konuyu Anayasa Mahkemesi’ne götürebileceklerini ifade etti. (Ek II-13: Cumhuriyet, 14.09.2011, s. 7)

girişyle verilmiştir. Türmen’in sözlerine haber içinde ayrıca, tırnak içinde, koyu renkle “**CUMHURBAŞKANI MÜDAHALE ETMELİ**” başlığıyla ve çerçevesi olarak yer verilmiştir. Tematik yapı, TÜBA’nın özerk yapısının değiştirilerek hükümete bağlı bir kurum haline getirilmesi ve bu uygulamayı genel antidemokratik dönüşümün simgesi olarak değerlendiren uluslararası boyuttaki tepkilerin yanında Türkiye’de yeterli tepkinin olmadığına ilişkin değerlendirmenin düzenlediği; önceki olaylar/koşul, neden unsurlarıyla şekillenmektedir. Türkiye’deki tepkilerin yetersiz görülmesi ve bilim çevrelerine yapılan tepki çağrısı haberin en çok önem verilen konusu olarak haberin ilk sayfadaki ve iç sayfadaki başlıklarında izlenmektedir. Ana konuya bağlı diğer konular, Cumhurbaşkanı’nın kararı düzeltmesine yönelik dilek ve talep ile CHP’nin değişikliği gerçekleştiren Kanun Hükmündeki Kararnameyi Anayasa Mahkemesi’ne götürme olasılığı olarak biçimlenmektedir.

23 Eylül 2011 tarihli gazetenin iç, sağ sayfasında, sayfanın orta sağ bölümünde tek sütun olarak yayımlanan haber, koyu renkle, “**Gül, TÜBA Başkanı’yla görüşecek**” başlığıyla verilmiş, haber girişi “Cumhurbaşkanı **Abdullah Gül**, kanun hükmünde kararnameyle özerk yapısı tasfiye edilen Türkiye Bilimler Akademisi’nin (TÜBA) Başkanı Prof. Dr. **Yücel Kanpolat** ile görüşecek” şeklinde yapılmıştır. (Ek II-14: Cumhuriyet, 23.09.2011, s. 7) Tematik yapı; ilgili KHK’nın niteliğine bağlı olarak, TÜBA Başkanı’nın Cumhurbaşkanı’yla, üyelerin rahatsızlığı ve uluslararası bilim kuruluşlarının tepkilerini iletmeyi amaçlayan görüşme talebi üzerinde şekillenmekte, üyelerin istifaya ilişkin kararları, ana konunun belirleyeceği bir sonuç olarak ikinci bir konu olarak belirlemektedir.

27 Eylül 2011 tarihli Cumhuriyet’in iç, sağ sayfasında, sayfanın sol üst kenarında tek sütun olarak yer alan haber; koyu renkle “**ODTÜ açılışında TÜBA eleştirisi**” başlığı ve “**REKTÖR PROF. DR. ACAR**” bandı- üst başlık ile verilmiş, haberin girişi;

ODTÜ Rektörü Prof. Dr. Ahmet Acar, Türkiye Bilimler Akademisi’nin (TÜBA) özerk yapısını tasfiye eden düzenlemenin demokratik ülkelerde emsali olmayan bir uygulama olduğunu belirterek “Bu tasarrufu, bilim dünyamıza ve ülkemize getirebileceği çok olumsuz sonuçları düşünerek, endişe ve kaygı ile izliyoruz” dedi.
(Ek II-15: Cumhuriyet, 27.09.2011, s. 7)

şeklinde gelişmiştir. Haberin tematik yapısı, TÜBA’nın özerk yapısını kaldıran önceki olaya bağlı olarak, uygulamanın demokratik olmayan niteliğine vurgu yapan, bilim dünyasına ve ülkeye getirebileceği çok olumsuz sonuçlar nedeniyle duyulan endişe ve kaygıyı açıklayan neden/koşul ve sonuçların düzenlediği ODTÜ eleştirisi olarak biçimlenmektedir. Haberin devam eden kısmında ODTÜ’nün toplumsal sorumluluklarını önemseyen ve kamu yararını savunan bir kurum olarak üniversitenin kamu arazisini bir ticaret aracı olarak görmemesine ilişkin açıklama, haberin ikinci bir konusu olarak belirlemektedir.

29 Eylül 2011 tarihli gazetenin birinci sayfasında yer alan haber, “**Bilim dünyası isyanda**” başlığı ve “Yaklaşık 500 akademisyen Cumhurbaşkanı Gül’den TÜBA düzenlemesinin iptalini istedi” üst başlığıyla iki spotla verilmiştir:

Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği (ÜNİVDER) yaklaşık 500 akademisyenin imzasının yer aldığı mektubu Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e gönderdi. Mektupta, hükümetin TÜBA'nın yapısını tümüyle siyasi tercihlere açık hale getirdiği belirtildi.

Derneğin imza kampanyası başlattığı vurgulanan mektupta, "TÜBA'nın özerkliğini yok sayan kararnamede öngörülen uygulamanın iptali konusunda girişimlerde bulunulması" ve Gül'den bilim özgürlüğüne sahip çıkması istendi. (Ek II-16: Cumhuriyet, 29.09.2011, s. 1)

İç, sağ sayfada devam eden haber; tırnak içinde "**TÜBA düzenlemesi iptal edilsin**" başlığı ve 492 AKADEMİSYENDEN KÖŞK'E MEKTUP üst başlığıyla verilirken, haberin girişi; "Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği (ÜNİVDER) Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) özerkliğini tasfiye eden düzenlemenin iptali istemiyle yaklaşık 500 akademisyenin imzasının yer aldığı mektubu Cumhurbaşkanı **Abdullah Gül'e** gönderdi" şeklinde gelişmiştir. (Ek II-17.1: Cumhuriyet, 29.09.2011, s. 7) Tematik yapı; TÜBA'nın özerkliğini tasfiye eden düzenlemeye bağlı olarak, çok sayıda akademisyenin Cumhurbaşkanı'na gönderdikleri, bilim akademisi kavramının özüne aykırı ve siyasi tercihlere açık olarak değerlendirdikleri bu uygulamanın iptalini talep ve umut eden mektubu etrafında kurulmuştur.

Aynı sayfada yer alan ikinci haber; tırnak içinde "**Üçlü zirve yapılabilir**" başlığı ve "TÜBA BAŞKANI YÜCEL KANPOLAT" üst başlığıyla verilmiş, haberin girişi; "Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Başkanı Prof. Dr. **Yücel Kanpolat**; akademinin özerk yapısını tasfiye eden düzenleme konusunda Cumhurbaşkanı **Abdullah Gül**, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı **Nihat Ergün** ve TÜBA heyetinin bir araya gelmesinin gündemde olduğunu söyledi." şeklinde gelişmiştir. Ana konu TÜBA heyetinin Cumhurbaşkanı ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı'yla görüşme yapması olarak belirirken, "**YÖK, TÜBA için liste hazırlıyor**" ara başlığı altında devam eden haberde, olası görüşme yeni düzenleme hakkında olmakla beraber, değişikliğe uygun nitelikteki gelişmelerin aktarılması, ana konuyla ilintili ayrı bir olay olarak tematik yapıyı oluşturan unsurlar arasında yer almaktadır. (Ek II-17.2: Cumhuriyet, 29.09.2011, s. 7)

31 Ekim 2011 tarihli haber, tırnak içinde “**Atama yapılırsa istifa ederim**” başlığıyla, birinci sayfadan, sayfanın altında;

Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) özerk yapısını tasfiye ederek üye atamalarını hükümetin belirlemesini öngören düzenlemeye ilk somut tepki YÖK üyesi Prof. Dr. Mustafa İlhan'dan geldi. Prof. İlhan, yeni düzenlemeye göre akademiye atama yapılması durumunda üye olduğu TÜBA'dan istifa edeceğini açıkladı. (Ek II-18: Cumhuriyet, 31.10.2011, s. 1)

spotuyla verilmiştir. İç, sağ sayfada 3 sütun olarak devam eden haber için, “**TÜBA'dan istifa ederim**” başlığı yeniden kullanılırken, üst başlıkta “Prof. Dr. İlhan, yeni düzenlemeyle akademinin özerkliğinin elinden alındığını vurguladı” yazılmıştır. Haberin girişi ilk sayfada verilen spotla aynıdır. Haber metninin biçimsel olarak tam ortasında spotun ve girişin “Prof. Dr. İlhan, YÖK ya da hükümet tarafından akademiye atama yapılırsa TÜBA'dan istifa edeceğini söyledi” kısmı çerçevesi olarak yeniden yazılmıştır. Haberin ana konusu, Akademi'nin özerkliğinin kaldırıldığı yeni düzenlemeye bağlı olarak, TÜBA'nın asli üyesi ve aynı zamanda YÖK üyesi olan Prof. Dr. İlhan'ın istifa tepkisi etrafında şekillenmektedir. Ana konuyla bağlantısı da olan bir olay (1) YÖK'ün yeni düzenlemeye uygun biçimde üye atama hazırlıklarına başlaması olurken, TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat'ın Cumhurbaşkanı'yla yaptığı görüşmenin ardından gelecek gelişmeleri bekleyen üyelerin, düzenlemede ısrar edilmesi durumunda istifa ederek yeni bir kurum oluşturacakları bilgisi de bir diğer olay (2) olarak tematik yapıyı tamamlamaktadır. (Ek II- 19: Cumhuriyet, 31.10.2011, s. 5)

1 Kasım 2011 tarihinde birinci sayfada, sağ tarafta yer alan haberin başlığı; tırnak içinde “**Özerklik kalmaz**”, üst başlığı ise “TÜBA'ya atamalar bu ay” şeklinde verilmiştir. İlk sayfada yer alan spotta; yeni düzenlemeye bağlı olarak söz konusu olası gelişmelerin yanı sıra TÜBA Başkanı'nın endişe ve uyarısı ile çözüm için girişimde bulunmaya hazır olduğunu belirten bilgi aktarılmaktadır:

YÖK ve Bakanlar Kurulu'nun Türkiye Bilimler Akademisi'ne bu ay içinde 100'er üye ataması beklenirken TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat, yeni düzenlemeye göre akademiye üye ataması yapılması durumunda kurumun özerkliğinin kalmayacağına işaret ederek 'Sorunun çözümü için kimseyle görüşmekten kaçmıyoruz' dedi.” (Ek II-20: Cumhuriyet, 01.11.2011, s. 1)

Özerkliğin kalkmasına yönelik kaygı ve uyarı; iç sol sayfada, üstte başlayıp sağ bölümde 2 sütun olarak devam eden haberin başlığında tırnak içinde “**Özerklik ortadan kalkar**” ifadesiyle yeniden vurgulanmakta, “AKP hükümetinin KHK’yle yaptığı düzenlemenin ardından akademiye atamaların bu ay yapılması bekleniyor” üst başlığıyla da bu haber içindeki ana olay aktarılmaktadır. Metnin ortasında yer alan, fotoğraflı - çerçevelenmiş spotta ise “**TÜBA Başkanı Prof. Kanpolat, akademiye üye ataması yapılmasıyla akademinin özerkliğinin ortadan kalkacağını belirterek, ‘Çözüm için kimseyle görüşmekten kaçmıyoruz’ dedi**” ifadesi yer almaktadır. Tematik yapıyı oluşturan unsurlardan Neden; KHK ile TÜBA’nın yapısının değiştirilmesi olarak belirginleşirken, buna bağlı olarak atamaların gerçekleşecek olmasına ilişkin Olay ve olası Sonuç özerkliğin kalkmasının yanında, TÜBA’nın Cumhurbaşkanı’ya yaptığı görüşmenin ardından iktidar partisi ve pek çok kişiyle görüşme yapmış olması ve yanı sıra çözüm için yeni görüşmeler yapmaya hazır olması; haberin tematik yapısını kurmaktadır. Kanpolat’ın açıklaması dışında, haberin sonunda, üye atanması durumunda olası istifa beklentisinden söz edilmektedir. Haberin inşasında kullanılan ve temayı oluşturan durum ve ilgili taraflar açısından değerlendirildiğinde; siyasi iktidar, YÖK ve Bakanlar Kurulu, TÜBA Başkanı ve üyelerin haber konusunun tarafları olduğu görülmektedir. (Ek II-21: Cumhuriyet, 01.11.2011, s. 4)

4 Kasım 2011 tarihinde, “**KHK YAĞMURU**” üst başlığı ve “**Atatürk’ün yalnızca adı kaldı**” başlığıyla verilen haberin spotunda diğer gelişmelerle birlikte yer alan TÜBA’yla ilgili değişiklik, iç sol sayfada, sağ bölümde “**PROF. KANPOLAT: KAYGI SÜRÜYOR**” üst başlığıyla ve “**Atamalara TÜBİTAK perdesi**” başlığıyla yapılan haberle açıklanmaktadır. Haberin girişi;

*Türkiye Bilimler Akademisi’nin (TÜBA) özerk yapısına darbe vuran düzenlemede yapılan göstermelik değişiklik, Bakanlar Kurulu’nun kurula doğrudan değil, dolaylı olarak üyelerinin çoğunluğu Başbakan tarafından belirlenen TÜBİTAK Bilim Kurulu üzerinden atama yapması sağlandı. TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat, yeni düzenlemeyle kaygılarının sürdüğünü belirterek “**Hem YÖK hem de TÜBİTAK hükümetin kontrolindedir**” dedi. (Ek II-22: Cumhuriyet, 04.11.2011, s. 4)*

gibi yapılmıştır. Haberin ana konusu TÜBA'nın özerk yapısında değişiklik yapan düzenlemede yeni bir KHK ile değişiklik yapılması, ancak bu değişikliğin kararın özünde bir farklılık yaratmadığı yönünde şekillenmektedir. Daha önce yapılan değişiklik, yeni değişiklik ve bu değişikliğin işaret ettiği sonuca yönelik değerlendirme Koşul/Neden ve Sonuç bağlamında tematik yapıyı düzenleyen nitelikler olarak belirmektedir.

5 Kasım 2011 tarihinde birinci sayfada manşetten verilen haberin üst başlığı “Hükümet özerkliğe darbe vurdu; 50’ye yakın bilim insanı istifa etti. Yeni akademi kurulacak” olurken, başlık “**TÜBA’yı çökerttiler**” şeklinde oluşturulmuştur. İlk sayfada yer alan iki spotundan ilki;

‘Akademi bitmiştir’ Hükümetin, KHK ile Türkiye Bilimler Akademisi’ne (TÜBA) atama yetkisi alması bilim insanlarını isyan ettirdi. Prof. Dr. Naci Görür, “Siyasi irade doğrudan ya da dolaylı olarak hem üyeleri hem de başkanı seçebiliyor. TÜBA, bilim akademisi olmaktan çıkmıştır. İstifa edeceklerin sayısı artacaktır” dedi. (Ek II-23: Cumhuriyet, 05.11.2011, s. 1)

sözcükleriyle ifade edilirken, ikinci spot;

‘Dünya gülüyor’ Görür, yeni bir bilim akademisi altında dernek kuracaklarını söyledi. Prof. Dr. Celal Şengör de “Üyelerini seçemeyen, politik güce bağlı bir bilim akademisi olamaz. Dünyayı kendilerine güldürürler. Böyle giderse Dünya Bilimler Akademisi ile herhangi bir bağları da kalmaz” diye konuştu. (Ek II-23: Cumhuriyet, 05.11.2011, s. 1)

şeklinde oluşturulmuştur. İç sağ sayfada, üst bölümde 4 sütun olarak devam eden haberin üst başlığı; “Hükümetin akademiye kadrolaşma yönündeki ısrarı beklenen sonucu yarattı”, başlığı ise “**TÜBA’da istifalar**” şeklinde verilirken, burada yer alan spotun;

AKP hükümeti TÜBA’nın özerkliğine darbe vurmak için TÜBİTAK üzerinden atama yetkisi alınca 50’ye yakın bilim insanı akademi üyeliğinden istifa etti. İstifa eden isimlerden Prof. Dr. Naci Görür: TÜBA, artık bilim akademisi olmaktan çıkmıştır” derken, Prof. Dr. Celal Şengör de, “Bazı arkadaşlar yalnızca yıllık verilen 20 bin TL’den vazgeçemiyorlar. Bu ayıptır, artık TÜBA bitmiştir” diye konuştu. (Ek II-24: Cumhuriyet, 05.11.2011, s. 5)

sözcükleriyle ifade edildiği görülmektedir. Haberin girişi şu şekilde gelişmektedir:

Hükümetin, kanun hükmünde kararname (KHK) ile Türkiye Bilimler Akademisi'ne (TÜBA) atama yetkisi alması, bilim dünyasında büyük tepkilere neden oldu ve 50'ye yakın bilim insanı istifa etti. İstifa eden isimler arasında yer alan İTÜ Maden Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Naci Görür, "İstifa eden bilim insanları yeni bir bilim akademisi altında dernek kurarak çok daha güçleneceklerdir" diye konuştu. İTÜ Maden Fakültesi Jeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Celal Şengör de "TÜBA artık bitmiştir" dedi. (Ek II-24: Cumhuriyet, 05.11.2011, s. 5)

Tematik yapı; kanun hükmünde kararname ile özerk yapısı değiştirilen TÜBA'ya üye atama yetkisi verilen üçüncü kurulun TÜBİTAK Bilimler Kurulu olarak belirlenmesi Koşul/Nedeninin ardından, üyelerin 50'ye yakınının istifa etmesi Sonucu üzerinde oluşmaktadır. Yeni düzenlemenin, "hükümetin akademide kadrolaşması" ve "TÜBA'nın bilim akademisi olmaktan çıktığı" yönündeki değerlendirmeler ile bilim dünyasının tepkileri, Neden ve Koşulun belirleyici nitelikleri arasında görülürken, yeni bir bilim akademisi kurulacağına ilişkin bilgi ana konunun şekillendirdiği sonuçlar arasında yer almaktadır.

Habertürk

8 Kasım 2011 tarihinde, birinci sayfada, sol üst bölümde sürmanşette; "Bilim dünyası dağılıyor" başlığı ve "Türkiye Bilim Akademisi'ndeki 58 üye 'özerkliğimiz bitirildi' diyerek istifa etti" alt başlığıyla verilen haberin sol altındaki habere ait fotoğrafın yanında yer alması dikkat çekici bir nitelik olarak görülmektedir. Bir müzik sanatçısının, dekolte bir giysi içindeki fotoğrafıyla oluşan biçim, global düzeyde, haberin teması bağlamında değerlendirildiğinde ilk bakışta uyanan izlenim nedeniyle makro düzeydeki anlamı etkilemektedir. Magazinel biçimde sunulan haberin önemi büyük ölçüde azaltılmıştır. İlk sayfada yayımlanan iki spotun başlıkları "İSYAN GİDEREK ARTTI" ve " 'AKADEMİYİ KAYBETTİK' " şeklindedir. Spotlardaki ifadeler sırasıyla şu cümlelerle oluşmaktadır:

18 yıllık Türkiye Bilimler Akademisi çatırıyor. Yeni üye seçiminde YÖK ve TÜBİTAK'ın da söz sahibi olacak olması Akademi üyelerini isyan ettirdi. (Ek II-25: Habertürk, 08.11.2011, s. 1)

138 üyeden 58'i istifa etti. İstifacılardan Naci Görür "Genel müdür gibi bilim adamı atanmaz", Celal Şengör "TÜBA vefat etti" dedi. (Ek II-25: Habertürk, 08.11.2011, s.1)

İç, sol sayfada, sayfanın sağ alt bölümünde üç sütunda devam eden haberin başlığı **"TÜBA'da 138 üyeden 58'i istifa etti"** ve **"KARARNAME DEPREMİ"** yan başlığıyla verilirken, haberin girişi;

TÜRKİYE Bilimler Akademisi'nde (TÜBA) adeta "istifa depremi" yaşanıyor. Akademi üyeleri başkan ve üyeleri seçme yetkisini ortadan kaldırdıklarını söyledikleri kararnamenin "bilimsel ve Akademi'nin özerkliğine darbe" olduğunu söyleyerek, birbiri peşi sıra istifa ediyor. (Ek II-26: Habertürk, 08.11.2011, s. 16)

cümlelerinden oluşmaktadır. Gerek haberin ilk sayfada verilen başlığı, alt başlığı ve spotlar, gerek iç sayfadaki haberin başlık, alt ve yan başlıkları, gerekse haberin girişi değerlendirildiğinde; ana temanın TÜBA üyesi bilim insanlarının istifa etmesi etrafında şekillendiği, istifa nedeninin ise üyelerin, üye seçimiyle ilgili yapılan değişikliği özerliğe darbe olarak nitelendirmeleri ve isyan etmelerine dayandığı görülmektedir.

9 Kasım 2011 tarihli Habertürk'te beşinci sayfada, sağ üst bölümde 3 sütun olarak verilen haberin başlığı **"Kendi TÜBA'larını kuruyorlar"** olarak oluşturulurken, haberin girişi; **"ÜYELERİNİ ve başkanını kendisinin seçme yetkisini kaldıran Kanun Hükmünde Kararname'yle birlikte 82'si asli 138 üyeli Türkiye Bilimler Akademisi'nden (TÜBA) istifa eden 58 akademisyen 'yeni ve özerk bilimler akademisi' kuracak. İstifa eden akademisyenler, 'TÜBA bilim akademisi niteliğini yitirdi. Bu yapısıyla üyesi olduğu uluslararası kurumlarda da kabul edilmez, üyelikten çıkarılır' dedi."** şeklinde gelişmektedir. Haberın ana konusu TÜBA'dan istifa eden üyelerin kendi akademilerini kuracak olmalarıdır. Üyelerin ve başkanın seçme yetkisi hakkında kanun hükmünde kararname ile değişiklik yapılması, üyelerin bu değişikliği uluslararası bilim kurumlarınca kabul edilemez bulması ve istifa etmeleri temayı düzenleyen Koşul/Neden ve Sonuç niteliği taşımaktadır. (Ek II-27: Habertürk, 09.11.2011, s. 5)

Hürriyet

Hürriyet gazetesinde 6 Eylül 2011 tarihinde yirminci sayfada, sayfanın sağ altında yer alan ilk haber **"TÜBA şoku Nature'da"** başlığıyla yayımlanmıştır. Haberın

giriş i şu cümlelerden oluşmaktadır: “27 Ağustos’ta Resmi Gazete’de yayımlanan Kanun Hükümündeki Kararname ile Türkiye Bilimler Akademisi’nin (TÜBA) akademik yapısının tamamen ortadan kaldırılması ünlü bilim dergisi Nature’a konu oldu. Nature, hükümetin ulusal araştırma politikasını eleştirdi.” Ayrıca haberde “Toplu istifa kararı” ve “Çin de denemişti” ara başlık bantları yer almaktadır.

Haberin tematik yapısı TÜBA’nın yapısının değiştirilmesinin uluslararası bilim çevrelerinden göreceği tepki etrafında şekillenmektedir. Bu tema içerisinde bilim dergisi Nature’ın olayı konu ederek eleştirmesi haberin ana konusunu oluştururken, kararnamenin alındığı tarih ve içeriği ile ilgili yapılan hatırlatma ile, eleştiriyi destekleyen Çin örneği, temayı düzenleyen Neden/ Koşullar ve Sonuç nitelikleriyle öne çıkmaktadır. (Ek II-28: Hürriyet, 06.09.2011, s. 20)

8 Eylül 2011 tarihinde yirminci sayfada, üç sütunda yer alan haber Bakan Nihat Ergün’ün açıklamalarına dayanılarak, tırnak işareti kullanmadan “**TÜBA daha özgür olacak**” başlığıyla, “Kadro zenginleşecek”, “İdeolojik olmayacak” ara başlıklarıyla verilmiştir. Başlığın üst kısmında küçük bir bölüm ayrılarak TÜBA Başkanı Prof. Yücel Kanpolat’ın görüşlerine yer verilmiş, “Gül’den randevu bekliyoruz” başlığında diğer başlığa göre daha küçük ve açık renk harf kullanılmıştır. “**TÜBA daha özgür olacak**” başlığı altında haberin girişi şöyle oluşmaktadır:

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün, ‘Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) ile ilgili bazı tartışmalar var. İdeolojik mi yaklaşıyor ‘orası ele mi geçiriliyor, şöyle mi yapıyor böyle mi yapıyor’ diye. Bu tartışmalar bence acele yapılmış tartışmalar. Herkes biraz sabırlı olursa aslında, TÜBA’da akademisyenlerimizin, değerli hocalarımızın ne kadar özgürce, bilimsel çalışma yapabileceklerini önümüzdeki süreçte çok rahat görebileceklerini söyleyebiliriz” dedi. (Ek II-29: Hürriyet, 08.09.2011, s. 20)

Giriş paragrafı, “Ergün, dün Ekonomi Gazetecileri Derneği’nin (EGD) toplantısında konuya ilişkin şunları söyledi.” şeklinde devam etmektedir. Üst kısımda iki sütun olarak yer alan Prof. Yücel Kanpolat’ın görüşlerini aktaran bölümün girişi ise;

***RESMİ** Gazete’de yayımlanan Kanun Hükümünde Kararname (KHK) ile Türkiye Bilimler Akademisi’nin (TÜBA) özerk yapısının ortadan kaldırılmasına tepkiler sürerken TÜBA Başkanı Prof. Yücel Kanpolat, yapılan değişiklik konusunda kimsenin kendilerine danışmadığını,*

kendilerinin de herkes gibi durumu Resmi Gazete’de yayımlanan KHK ile öğrendiklerini söyledi. (Ek II-29: Hürriyet, 08.09.2011, s. 20)

cümlelerinden oluşmaktadır.

Haberin ana başlığı ve girişi değerlendirildiğinde tematik yapının, KHK ile yapılan değişikliğin TÜBA’yı daha özgür kılacağı, üyelerin çalışmalarını rahatlıkla gerçekleştirebileceği yönünde düzenlendiği görülmektedir. Üst kısımda yer verilen Prof. Kanpolat’ın söylediklerini aktaran bölüm her ne kadar karşı tarafın görüşüne yer veriyor olsa da kullanılan başlık itirazı yansıtmamakta, ancak girişin okunmasıyla, KHK ile yapılan değişikliğin özerk yapıyı kaldırdığı, buna ilişkin tepkilerin olduğu ve yapılan değişiklik öncesi kurumun başkanı ve üyelerinin haberdar edilmediği, fikirlerinin alınmadığı öğrenilmektedir.

27 Eylül 2011 tarihli Hürriyet gazetesinin onyedinci sayfasında, sağ üst bölümde yer alan haber; **“TÜBA yönetimi istifadan vazgeçti”** başlığıyla yayımlanmıştır. Haberin girişinde şu ifade yer almaktadır:

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat, geçtiğimiz hafta Tarabya’daki Huber Köşkü’nde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’le yaptıkları görüşmeye ilişkin izlenimlerini anlatırken, Kanun Hükmündeki Kararname ile yapılan değişikliklerin düzeltilmesi yönünde bir umut ışığı doğduğunu söyledi. (Ek II-30: Hürriyet, 27.09.2011, s. 17)

Haberin ana konusu TÜBA yönetiminin değişiklik sonrası ortaya çıkan istifa olasılığının şu an için söz konusu olmadığını belirtmekte, bu durumun oluşmasındaki etken olay Cumhurbaşkanıyla TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat’ın yaptığı görüşmenin olumlu niteliği vurgulanmaktadır. Kanun Hükmündeki Kararname ile yapılan değişiklik, bu değişiklik ile ilgili TÜBA üyelerinin ve bilim çevrelerinin tepkileri ve sorunun çözümü yönünde TÜBA Başkanı’nın Cumhurbaşkanı’yla görüşmesi; tematik yapıyı düzenleyen Koşul/Neden ve Sonuç nitelikleri taşımaktadır.

5 Kasım 2011 tarihli gazetenin onsekinci sayfasında, sayfanın orta altında üç sütun olarak yer alan haberin başlığı **“TÜBA’da 45 kişi istifasını verdi”** sözcüklerinden oluşurken, haberin girişi;

Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) özerkliğini ortadan kaldıran kararnamenin küçük değişikliklerle yürürlüğe girmesi üzerinde istifalar başladı. TÜBA Başkanı Prof. Yücel Kanpolat, şu ana kadar kendisine 45 üyenin istifasının geldiğini belirterek, 'Bu istifalar devam edecek, çok fazla insanın kalacağını sanmıyorum' dedi. (Ek II-31: Hürriyet, 05.11.2011, s. 18)

şeklinde gelişmektedir. Haberde ayrıca, “Yetki hükümette” ara başlığı yer almaktadır. Haberin ana konusunu TÜBA'daki istifalar oluşturmaktadır. Tematik yapı; TÜBA'nın özerkliğini kaldıran KHK'de küçük değişiklikler yapılarak yürürlüğe girmesi, bunun üzerine istifaların başlaması, istifaların devam edeceği ve çok fazla sayıda üyenin kalmayacağı beklentisi Koşul/Neden ve Sonuçları üzerinde şekillenmektedir.

Hürriyet gazetesinin 7 Kasım 2011 tarihli sayısında onsekizinci sayfada, sayfanın sol alt köşesine doğru yer alan haberin başlığı tırnak içine alınmadan Prof. Halil İncalcık'ın “**Bilimde vesayet olmaz**” sözcükleriyle ifade bulurken, haberin girişi Prof. İncalcık'ın sözlerine yönelik yorum ve aktarımdan oluşmaktadır. “**Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) özerk yapısını ortadan kaldıran düzenlemeler dünyaca ünlü tarihçi Prof. Halil İncalcık'ı da çileden çıkardı**” cümlesiyle başlayan haber girişi, “TÜBA Genel Kurulu'nda bir konuşma yapan Prof. İncalcık, bilim akademilerinde her türlü siyasi mekanizmadan bağımsızlığın esas olduğunu belirterek, bilimde vesayetin kabul edilemeyeceğini söyledi” sözcükleriyle devam etmektedir. Haberde “**Başkanı, Başbakan atayacak**” ara başlığının yanında, haber metninin üst yanında “TÜBA krizi” ibaresi yer almaktadır. Haberin ana konusu TÜBA'yla ilgili yeni düzenlemenin bilime, bilimselliğe karşıtlığı etrafında oluşmaktadır. Değişikliğin bilim akademilerindeki geleneksel yaklaşıma zıtlığı en önemli bilgi olarak başlığa taşınmış, ana konuyu oluşturmuştur. Daha önceki olaylar/durum, olayın tarafları, koşul ve nedenler ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan sonuçlar haberin inşasında kullanılan tematik unsurlar olarak belirmektedir. (Ek II-32: Hürriyet, 07.11.2011, s. 18)

Zaman

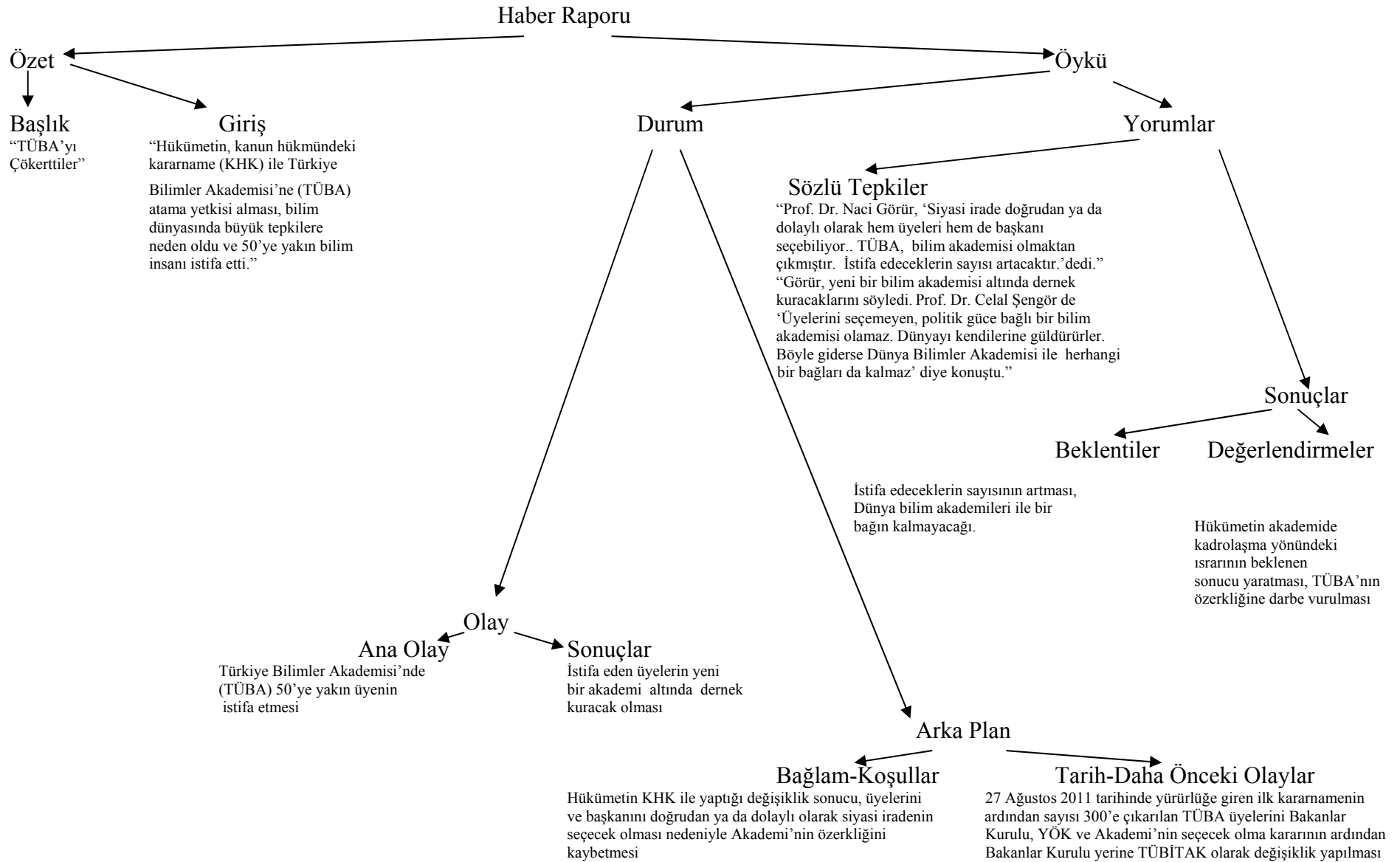
26 Eylül 2011 tarihli Zaman gazetesinin sekizinci sayfasında, sayfanın sağ tarafında aşağıya doğru uzanan tek sütunlu haber turu köşesinde en altta yer alan haber; “**Ergün: TÜBA kendini yönetecek**” başlığıyla verilmiştir. Haber girişi; “Bilim, Sanayi

ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün, Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) yeniden yapılandırılmasına ilişkin eleştirilere cevap verdi” sözlerinden oluşmaktadır. Haberin ana konusunu TÜBA'nın yapısında yapılan değişiklikle ilgili olarak Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı'nın yaptığı açıklama oluşturmaktadır. TÜBA'daki değişiklik ve bununla ilgili gelişen eleştirilere karşılık yapılan açıklama; neden/koşul ve sonuç unsurları olarak tematik yapıyı düzenlemektedir. (*Ek II-33: Zaman, 26.09.2011, s. 8*)

3.2.1.2. Şematik Yapılar

Anlamın sözdizimsel yapılar içine yerleştirildiği global düzey olan haber şemalarında geleneksel olarak yer alan ve Özet kategorisini oluşturan Başlık ve Giriş'in yanı sıra, Ana Olay kategorisi, haber metniyle ilgili değerlendirmeleri sunan Sözlü Tepkiler, Değerlendirme ve Beklentiler kategorileri ile arka planı açıklayan Bağlam-Koşullar ve Önceki Olaylar kategorileri bulunmaktadır.

Takip eden sayfada, çalışmada incelenen haberler arasından seçilen örnek haber (*Cumhuriyet, 5 Kasım 2011*) üzerinde haber şeması çözümlemesi yapılmaktadır.

2.2.2. Mikro Yapısal Özellikler

Haberlerin Biçemi, Sözdizimsel Yapı, Yan Cümleler Arasındaki Bağlantılar, Sözcük Seçimleri, İma Edilenler , Anlamsal Vurgular

Haber söyleminin mikro yapısı, anlamın aktarılmasında önemli rolü olan sözcükler düzeyindeki yapısıdır. Sözdizimi, seçilen sözcükler ve cümleler arasındaki ilişkilerle ilgili olan bu yapı, doğrudan anlamın yanı sıra, içerdiği yan anlamlar nedeniyle genellikle ideolojik çözümlemenin yapıldığı düzey niteliği taşımaktadır. Anlam ve sözdizimi arasındaki ilişkinin yanında, kullanılan sözcükler veya cümle yapısı yoluyla ima edilen/ saklı anlam metin içinde işaret edilebilmektedir. Bazı zamanlarda ise söylenmeyen çözümlemesi daha açıklayıcı olabilmektedir.

Cumhuriyet

3 Eylül 2011 tarihinde birinci sayfadan verilip, beşinci sayfada devam eden haberde gerek başlıklarda kullanılan cümleler, gerek metnin oluşumunda belirginleşen ifade, TÜBA'yla ilgili alınan yeni kararın Akademi'nin sona ermesi demek olduğu ve bu duruma TÜBA üyelerinin tepki göstermesi etrafında gelişmektedir. TÜBA'nın yayımladığı bildiri "sert" sözcüğüyle tanımlanmakta, bildirinin yayımlanması TÜBA'nın kaygılarını kamuoyuyla paylaşması olarak nitelenmekte, uluslararası akademilerin de durumu endişeyle izlediği ve TÜBA üyelerinin Cumhurbaşkanı'yla görüşmeyi kararlaştırdıkları bilgisi aktarılmaktadır. Haber metninin büyük bölümü TÜBA'nın yaptığı açıklamaya ayrılmıştır. Haber söyleminin biçimi olağandışı bir olguyla ilgili gelişmeleri aktaran bir dili içermektedir. Anlamsal vurgu, TÜBA üyelerinin tepki göstermesine neden olan, uluslararası kuruluşların da kaygı verici bir durum olarak değerlendirdiği; "TÜBA'nın bir akademi olarak sona erdirilmesi" nitelemesinde yoğunlaşmaktadır. Gazetenin cümlelerinde etkin sözdizimi yapısı kullanılırken, Akademinin yayımladığı bildiride yer verilen uluslararası akademilerin durumu endişeyle izlediği bilgisinde, edilgen sözdizimi yapısı kullanılmıştır.

6 Eylül 2011 tarihli Cumhuriyet'in konuya ilişkin verdiği haberin söylemi büyük ölçüde TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat'ın açıklamalarını aktarmakta, Cumhurbaşkanı Gül'le görüşme sonunda karar verilecek olmasının yanında, TÜBA

üyelerinin istifasını güçlü bir olasılık olarak sunmaktadır. Birinci sayfada verilen Kanpolat'ın açıklaması kurumun özerk yapısının kaldırıldığı ifadesini içermekte, iç sayfada devam eden haber metninin üst başlığında da kurumun “özerkliği”nin elinden alındığı vurgulanmaktadır. Açıklamanın aktarımında kullanılan spot başlığında seçilen “akademiye hükümet atamaz” başlığı da söz konusu kararın olağandışılığına dikkat çekmektedir. Metnin sözdizimsel yapısı kurulurken cümleler arasındaki işlevsel yerel uyumun, ve olgular arasındaki ilişkiyi aktararak koşullu yerel uyumun olduğu görülmektedir. Prof. Kanpolat'tan aktarılan cümleler ve sözcükler yapılan değişikliğin çok önemli bir yanlışı olduğunu belirtmekte, Cumhurbaşkanı'yla yapılacak görüşmeye yönelik bilgi aktarımı da kararın düzeltilmesi umudu taşımaktadır. Sözdizimi etken cümlelerden oluşmaktadır. Sadece, Kurumun istifayla ilgili kararına yönelik durumun aktarıldığı iç sayfadaki üst başlıkta edilgen sözdizimi görülmektedir.

7 Eylül 2011 tarihli Cumhuriyet'te birinci sayfadan verilip iç sayfada devam eden haber, Ege Öğretim Elemanları Derneği Başkanı Prof. Ferhan Sağın'ın açıklamasına dayanmakta, açıklama “EGEDÖR'den TÜBA'ya destek” olarak nitelenmektedir. Sağın'ın, hükümetin TÜBİTAK ve TÜBA'nın idari ve bilim kurullarını şekillendirmesini bilimi kendi egemenliği altına alma girişimi olarak değerlendirdiği ve toplumu bilim insanlarına sahip çıkmaya çağırdığı aktarılmaktadır. EGEDÖR'in tepkisi de sert olarak tanımlanmaktadır. Sağın'ın sözlerindeki “ortaçağ zihniyeti” iç sayfada başlığa taşınırken, özetlenen görüşlerde; bilim ve aklın kılavuz alınması gerekliliği, bilimin hukukunu ve özerkliğini yasal çerçevede korumak üzere toplumun sağduyulu davranması ve geleceğini emanet ettiği bilim insanlarına sahip çıkması çağrısı yer almaktadır. Bilim ve bilim insanlarının önemine vurgu yapılmaktadır. Yapılan düzenlemeyle Türkiye'nin gelişmiş ülkelerden uzaklaştığı, bilimde ve toplumsal refahta geri kalmış ülkelere yaklaştığı uyarısı, açıklamayla aktarılan başka bir vurgu olarak dikkati çekmektedir. Sözdizimi etken cümlelerden oluşmaktadır.

8 Eylül 2011 tarihli Cumhuriyet'in birinci sayfasında başlayıp, iç sayfada devam eden haberde TÜBA'nın yapısındaki değişikliğe ilişkin uluslararası boyutta oluşan tepkilere dikkat çekilmektedir. “Dünyadan TÜBA'ya destek” sözcükleri

kullanılmaktadır. Dünyada çok sayıda akademiyi temsil eden “Human Rights Network of Academies and Scholarly Societies”in Başbakan’a yazdığı mektuba ilişkin yapılan aktarımda hükümetin son kararnameyle TÜBA’yı yeniden şekillendirmesinden, akademinin yeniden özerkliğine kavuşturulması gerektiğinden söz edilmektedir. Yeniden özerkliğine kavuşması talebi, özerkliğin kalmadığını anlatmaktadır. Başbakan’ın yanı sıra, Cumhurbaşkanı’na, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı’na da gönderildiği ve kurumun sitesinden de dünya kamuoyuna açıklandığı belirtilen mektuptan yapılan aktarımda; TÜBA’nın başarılı bilimsel çalışmalarından Türkiye’yi gerçek bir “bilim toplumu” düzeyine çıkartma ülküsünden söz edilmekte, TÜBA’nın yeniden şekillendirilmesi ve bağımsızlığını yitireceğini öğrendikleri üzüntü açıklanmakta, halkın iyiliği ve toplumsal denge için özerkliğin bilimin uygulanmasında ve kültüründe gerekli olduğu, yasal ve saygın tüm akademilerin bağımsız olduğu belirtilmektedir. Bu vurgu ve kaygıların yanı sıra kararın iptal edileceğine, böylece, TÜBA’nın sağlıklı ve bağımsız bir bilim akademisi olarak Türkiye’ye fayda getireceğine ilişkin umutlar aktarılmakta, TÜBA’nın uluslararası bilimsel topluluğun saygısını ve kabulünü hak ettiği ve ihtiyacı olduğuna ilişkin görüşler belirtilmektedir. Ana girişten sonra ve mektubun aktarılmasından önce “Human Rights Network of Academies and Scholarly Societies” hakkında açıklayıcı bilgi verilmektedir. Haberde bu mektubun yanısıra “Tepkiler” ara başlığıyla “ScienceInsider” isimli İnternet gazetesinde yer alan makalede yazılanlar da özetle aktarılmaktadır. Bu makalede yer alan değerlendirmelerde; “Türk hükümetinin kurumu ele geçirmeye yönelik girişimleri”nden söz edilmekte, Türkiye Bilimler Akademisi’nin “direndiği”, akademinin özerkliğinin elinden alındığı ifade ve sözcükleri kullanılmaktadır. Haber söyleminin sonuna doğru yer alan Prof. Kanpolat’ın yorumu da hükümetin bütün kurumlarda olduğu gibi, TÜBA’yı da kendine bağlamak istediği sözlerini içermektedir. Haber metninin içinde çerçeve içinde ayrıca yer verilen Bakan Nihat Ergün’ün açıklaması, bu değerlendirmelere karşılık yapılan bir açıklama ve olayın farklı taraflarına konuşma hakkı tanıyan demokratik bir yaklaşım niteliği taşımaktadır. Bakan Ergün, “Yeni sistemde TÜBİTAK ve TÜBA genel kurullarının yanı sıra YÖK Genel Kurulu ve Bakanlar Kurulunun da üye belirleyecek” olduğunu, Bakanlar Kurulu’nun kriterinin akademik ölçütler olacağını, bu kurumları hükümetin ele geçirmek istediği yorumlarının

yanlış olduğunu söylemektedir. “TÜBA İÇİN SABIRLI OLUN” başlığıyla verilen açıklamada Ergün, herkes sabırlı olursa TÜBA’da akademisyenlerin ne kadar özgürce bilimsel çalışma yapabileceklerini görecekları ifadeleri de yer almaktadır.

Cümleler arasındaki ilgi ve geçiş, yanı sıra cümlelerde belirtilen olgulara ilişkin verilen bilgiyle işlevsel ve koşullu yerel uyumun kurulduğu görülmektedir. Haber söyleminde etken sözdizimi kullanılmıştır.

9 Eylül 2011 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nin birinci sayfasında manşetten verilen haber, bilim dergisi Nature’ın kullandığı başlık olan “Tam Türk işi darbe” sözcükleriyle yayımlanmıştır. Bu başlık altında iç sayfada devam eden iki habere ait spotlar yer almaktadır. Uluslararası bilim dergisinin tepki nedeni; hükümetin üye seçimiyle TÜBA’ya “egemen olma girişimi” sözcükleriyle tanımlanmıştır. Metnin İngilizce yayımlanan özgün biçiminde de aynısı kullanılan “darbe” sözcüğü, sivil darbelerin de mümkün olduğu çağrışımını yapmaktadır. İlk sayfadaki birinci spotun “DEMOKRASİ KARŞITI” başlığıyla yayımlanması ve metin içinde Nature’un yeni kararnameyi tam bir hükümet darbesi olarak değerlendirmesi, yanı sıra, makalenin bilim insanlarını TÜBA’nın yanında yer almak için yaptığı çağrıda “hükümetin akademik özerkliği ortadan kaldırma çabalarına karşı” nitelemelerinin aktarılması yeni uygulamanın sakıncasına dikkat çekmekte, alarm vermektedir. Haber söyleminin iç sayfada devam eden bölümünde, Nature’ın dünyanın dörtbir yanındaki bilim insanlarına TÜBA’ya destek olmaları için yaptığı çağrıda da bu girişimin demokrasi karşıtı bir tehdit olduğu değerlendirilmesine yer verilmektedir. Yanı sıra, yapılan değişiklikle TÜBA’nın akademi niteliğini kaybettiği saptaması da aktarılmaktadır. Yazıdan aktarılan özetle; bu durumun Türk toplumu için tehlike çanlarının çalmaya başladığının bir işareti olduğu, Tayyip Erdoğan hükümetinin Meclis’te görüşülmeden, aralarında mali piyasaları düzenleme enstitülerinin, medya denetleme kurullarının, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun da olduğu pek çok sektörü kontrol altına almaya çalıştığı, demokratik ülkelerinin tümünün bağımsız bir bilimsel yapı için bağımsız bir akademiye ihtiyaç duyduğu belirtilmektedir. Makalede ayrıca TÜBA üyelerinin Cumhurbaşkanı Gül’le yapacakları görüşmeden bahsedilerek dünyadaki bilim akademilerine bu konuda Gül’e yazmaları hususunda çağrı yer almakta, bu yaklaşımın

başarısızlıkla sonuçlanıp hükümetin üye ataması durumunda üyelerin istifa edeceği bilgisi aktarılırken karar; zoraki ele geçirme sözcükleriyle tanımlanmakta, direnmenin zorunlu olduğu söylenmektedir. Anlamsal vurgunun, kararın demokrasiyle bağdaşmadığı ve demokrasi için önemli bir tehdit olduğu uyarısında yoğunlaştığı görülmektedir.

Haber söyleminin büyük bölümü Nature dergisinden yapılan aktarmayı kapsamaktadır. Aktarma dışındaki sözdiziminde etken ve edilgen cümleler kullanılmıştır.

İç sayfada yer alan ikinci haberin, birinci sayfada yayımlanan spotu “İNALCIK ŞEREF ÜYESİ” başlığıyla verilirken Bakan Ergün’ün sözlerine yanıt niteliği taşımakta, altta yazılan açıklamayla bu ilişki kurulmaktadır. İç sayfada da “Bakanın çalışmadığını söylediği İncılık, TÜBA’nın şeref üyeleri arasında” üst başlığının altında yer alan başlıkta bu durum Bakan’ın “gafi” sözcüğüyle değerlendirilmiştir. Haber söyleminin tematik yapısı içinde Koşul niteliğinde ve şematik yapısında Arka Plan niteliğinde olan; 27 Ağustos’ta Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren kanun hükmündeki kararname “TÜBA’nın özerk yapısına darbe vuran” sözcükleriyle tanımlanmıştır. Kararın demokrasi karşıtlığı vurgulanmaktadır. Ergün’ün açıklama yaptığı bağlam, kararnameyi “savunurken”, Prof. İncılık’la ilgili söylediği ise “büyük gaf” sözcükleriyle nitelenmiştir. Haberinin devamında Prof. İncılık’la ilgili verilen bilgiler doğrultusunda işlevsel yerel uyum kurulmakta, bu kurgu yeni kararnamenin şeref üyeleriyle ilgili getirdiği değişikliğin açıklanmasıyla yeni bir bilgi aktarmakta, olgunun tarihsel niteliğine ilişkin verilen bilgiyle koşullu yerel uyum oluşmaktadır.

Haber metninin içinde çerçevesi olarak yer verilen iki açıklama, olayın taraflarına eşit söz hakkı veren niteliğiyle göze çarpmaktadır. Birinci aktarımda; Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği Prof. Dr. Tahsin Yeşildere’nin sözleri “TÜBA’ya AÇIK BİR MÜDAHALE” değerlendirmesiyle yer alırken, Prof. Yeşildere’nin, dünyanın hiçbir yerinde bu tip bilimsel kuruluşların hükümet ya da siyasi iktidarlara ilişkisi olmadığı, böyle akademik kurumların kan kaybetmesinin Türkiye’nin geleceğinde bilim ve araştırmanın, teknolojinin geleceğinde engel teşkil edebileceği kaygısı, bu nedenle siyasilerin üniversitelerden, bilimsel kuruluşlardan, akademiden

ellerini çekmeleri gerektiği görüşü açıklanmaktadır. Diğer açıklama AKP Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik'in olup, Çelik'in "MANAVDAN, KASAPTAN ÜYE SEÇMEYECEĞİZ" sözleriyle verilmiştir. Çelik'in eleştirilere ilişkin yanıtı; "savunma" sözcüğüyle tanımlanmış ve oluşturulan metinde; Bakanlar Kurulu'nun seçiminin manavlardan, kasaplardan değil, bilimsel kriterlere göre olacağı; Almanya'da rektörleri milli eğitim bakanı tek başına tayin etmesine karşın bilimin ortadan kalkmadığı, kendilerinin böyle bir şey yapalım demediklerini açıklayan sözleri aktarılmıştır.

Haber metninde az sayıda edilgen cümle yer alırken, çoğunlukta etken cümleler kurulmuştur.

10 Eylül 2011 tarihinde Cumhuriyet gazetesi, beşinci sayfada yer verdiği haberle bir gün önce verdiği haberle ilgili açıklamayı aktarmaktadır. Bakan Ergün'ün sözleri aktarılırken kullanılan tanımlamada TÜBA'nın özerk yapısını kaldıran düzenlemeye ilişkin yaptığı değerlendirme sözcükleri kullanılarak yeni kararın özerkliğe aykırılığı hatırlatılmıştır. Bakan'ın söylediği yazıldıktan sonra, Ergün'ün cümlesine yer verilerek yerel uyum oluşturulmuştur. Etken cümle yapısı kullanılmıştır.

14 Eylül 2011 tarihli gazetenin birinci sayfasından verilen haber CHP Milletvekili Rıza Türmen'in sözlerini içermekte, Türmen'in TÜBA'yla ilgili söz konusu değişikliğe ilişkin; "TÜBA'yı hükümete bağlı bir kurum haline getiren düzenleme" olarak nitelenmesi, durumu totaliter yönetimlerle karşılaştırması ve böyle bir durumun "Nazi Almanyası'nda bile yaşanmadığı"na ilişkin sözleri ile Cumhurbaşkanı'nın düzeltereğine ilişkin umudu aktarılmaktadır. Türmen'in açıklaması, Türkiye'deki bilim çevrelerinin tepkisini yeterli görmemekte, karar sonrası "dünyada kıyamet koparken" sözcükleriyle tanımlamaktadır. Haberin spotu aynı zamanda Türmen'in (CHP'yi temsilen), konuyu Anayasa Mahkemesi'ne götürebilecekleri bilgisini de aktarmaktadır. İç sayfada devam eden haber, Türmen'in sözlerinden "Darbeye tepki gösterin" cümlesini başlık olarak kullanırken, Türkiye'de son yılların güncel konusu darbe iddialarını anımsatmakta ve sivil hükümetin de darbe yapabileceği çağrısını oluşturmaktadır. Gazetenin haberleştirdiği, Rıza Türmen'in basın toplantısıyla yaptığı açıklamada; söz konusu değişikliğin TÜBA'nın özerk yapısını tasfiye ettiği, Nazi Almanyası'nda bile bilim akademilerinin özerk olduğu, geçmişte Rusya ve

Bulgaristan'ın akademiye hükümete bağlı bir yapıda değiştirmek istediklerini ama bunu yapamadıkları belirtilmekte, hükümetin yeni düzenlemeyle birlikte belirli ideolojik görüşü taşıyanları akademiye seçeceği ifade edilmektedir. Türmen'den aktarılan sözler, aynı zamanda, Türkiye'de özgürlük ve demokrasi üzerinde dolaşan bulutların bilim alanını da içine alacak şekilde genişlediği değerlendirilmesini de içermektedir. İç sayfada çerçeve içine alınan spotta Türmen'in sözleriyle, TÜBA'ya yapılanı "ülkede yaşanan genel antidemokratik dönüşümün genel simgesi" olarak değerlendiren bilim dergisi Nature'ın tepkisi de vurgulanmaktadır. Anlamsal vurgunun karar ve demokrasi karşıtlığı üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Metnin bütününde etken cümle yapısı kullanılmıştır.

23 Eylül 2013 tarihli Cumhuriyet'te yedinci sayfadan verilen ve Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün TÜBA'yla görüşeceğini bildiren haberde, TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat'ın tanıtımı yapılırken, "özerk yapısı tasfiye edilen Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) Başkanı" nitelemesi kullanılarak kararname ile getirilen değişikliğin olumsuz niteliği vurgulanmış, kararnameyle TÜBA üyelerinin büyük çoğunluğunun hükümet tarafından belirleneceği hatırlatılmıştır. Cumhurbaşkanı Gül'ün Kanpolat'ın görüşme talebinden yaklaşık 1 ay sonra Kanpolat'ı kabul edeceği yazılmaktadır. Üyelerin özerk yapının değiştirilmesinden duyduğu rahatsızlığa ve uluslararası bilim kuruluşlarının tepkisine dikkat çekilmekte, görüşmenin sonucuna göre TÜBA üyelerinin istifa edip etmeyeceklerine yönelik karar vermesinin beklendiği belirtilmektedir. Cümle yapılarının etken olduğu gözlenmektedir.

27 Eylül 2013 tarihinde yedinci sayfada yayımlanan haberde, ODTÜ'nün açılışında Rektör Prof. Dr. Ahmet Acar'ın yaptığı TÜBA eleştirisi yazılmış, Prof. Acar'ın akademinin özerk yapısını tasfiye eden düzenlemenin demokratik ülkelerde emsali olmayan bir uygulama olduğuna ilişkin sözleri ve bu tasarrufun bilim dünyamıza ve ülkemize getirebileceği çok olumsuz sonuçlara ilişkin endişe ve kaygıları aktarılmıştır. ODTÜ'yle ilgili başka bir hususun daha açıklandığı konuşmanın diğer bölümünde Rektör tarafından ODTÜ'nün her dönemde toplumsal sorumluluklarını önemseydiği ve kamu yararını savunmayı temel bir görev olarak benimsediği ifade edilmiştir. Haber metninin bütününde etken cümle yapısı kullanılmıştır.

29 Eylül 2011 tarihinde iç sayfada iki haber olarak devam eden haber söyleminin birinci sayfada yer alan spotlarında ve başlığında vurgulanan ifadenin, yeni düzenlemeye karşı bilim insanlarının ve bilim dünyasının gösterdiği büyük tepkiyi aktarmaya yönelik olduğu görülmektedir. Başlıkta kullanılan, bilim dünyasının “isyanda” olduğu ibaresi, yine üst başlıkta yaklaşık 500 akademisyenin Gül’den düzenlemenin iptalini istediğinin belirtilmesi tepkinin büyüklüğünü aktarmaktadır. İlk sayfada, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği’nin (ÜNİVDER) yaklaşık 500 akademisyenin imzasının yer aldığı mektubu Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’e gönderdiği, ve mektupta, hükümetin TÜBA’nın yapısını tümüyle siyasi tercihlere açık hale getirdiğinin belirtildiği ifadesi spota taşınmıştır. İkinci spotta, yine mektuptan yapılan aktarmaya göre, Derneğin imza kampanyası başlattığı bilgisi verilmiş, tırnak içindeki alıntıda, “TÜBA’nın özerkliğini yok sayan kararnamade öngörülen uygulamanın iptali konusunda girişimlerde bulunulması” ve Gül’den bilim özgürlüğüne sahip çıkmasının istendiği açıklanmıştır. Tepkinin oluşmasındaki neden olarak yeni düzenlemenin TÜBA’yı siyasi tercihlere açık hale getirmesi öne çıkarken, özerkliğin yok sayılması vurgulanan bir diğer husus olarak göze çarpmaktadır. Gül’den bilim özgürlüğüne sahip çıkmasının istenmesi, bu düzenlemenin bilim özgürlüğüne aykırı olduğu anlamı taşımaktadır.

İç sayfadaki ilk haber akademisyenlerin yazdığı mektubu açıklamaya yönelik olarak gelişmektedir. Mektubun aynı zamanda TBMM Başkanı Cemil Çiçek, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu, MHP lideri Devlet Bahçeli ve BDP ile bazı milletvekillerine de gönderildiği söylenmekte, mektupta, KHK ile hükümetin TÜBA’nın bilim akademisi kavramının özüne aykırı bir müdahalede bulunarak akademinin yapısını tümüyle siyasi tercihlere açık hale getirdiğinin belirtildiği, gelişmiş ülkelerdeki benzeri bilim akademilerinin de bu düzenlemeye karşı olduklarını gösteren açıklamalar yaptığının anımsatıldığı aktarılmaktadır.

Etken cümleye de rastlanmakla beraber, haber söyleminin ana konusu mektuptan yapılan aktarım olduğu için daha çok edilgen cümle yapısı kullanılmıştır.

İç sayfada yer alan ikinci haber, TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat’ın; Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün ve

TÜBA heyetinin biraraya gelmesinin gündemde olduğuna ilişkin sözleriyle ilgili olarak gelişmektedir. Haber söyleminde değişiklikle ilgili bir düzeltme olabileceği umudu yansıtılırken, öte yandan en son paragrafta YÖK'ün TÜBA'ya atayacağı 100 üyeyi belirlemek için çalışma yapmaya başladığı açıklanmaktadır. Prof. Kanpolat'ın sözlerinde, TÜBA'nın Fransız Bilimler Akademisi veya Amerikan Ulusal Akademisi'nden farklı olmaması gerektiği, bu akademilerde üyelerin kendileri tarafından seçildiği, başkanın üyeler tarafından seçildikten sonra siyasi iktidarın onayladığı, mevcut TÜBA üyelerinin de bu ilkelerde ısrarcı olduğu vurgulanmakta, bunun yanında bir tavır değişikliğini açıklayan sözlere bağlı olarak da, daha önce üyeliğe kabul edilmeyen Prof. Dr. Şerif Mardin ve Prof. Kemal Karpat konusunda yeşil ışık yakıldığı yorumu yapılmaktadır. Bir cümle dışında haber metninin bütününde etken cümle yapısı kullanılmıştır.

Cumhuriyet gazetesinin *31 Ekim 2011* tarihli sayısında birinci sayfadan girilen haber, YÖK üyesi Prof. Dr. Mustafa İlhan'ın yeni düzenlemeye göre akademiye atama yapılması durumunda TÜBA'dan istifa edeceğini ilişkin açıklamayı aktarmaktadır. İlk sayfadaki spotta, yeni düzenlemenin özerk yapıyı tasfiye ederek, üye atamalarını hükümetin belirlemesini öngördüğü yinelenmiştir. İç sayfada devam eden haber ilk sayfadaki gibi Prof. İlhan'ın istifayla ilgili sözlerini başlığa taşıırken, yeni düzenlemeyle akademinin özerkliğinin elinden alındığı şeklindeki vurguyu da üst başlıkta dikkate çekmiştir. Giriş cümleleri de benzer ifadeleri içeren haber söyleminin gelişen bölümünde yerel uyum sağlanarak, ilk cümlelerde verilen bilginin açıklaması yapılmakta, olgusal arka plan hatırlatılmakta, yanı sıra YÖK'te bir süredir bu konuda yapılan çalışmalardan bahsedilmektedir. Prof. İlhan'ın yaptığı açıklamadan dikkat çekilen hususlar arasında, dünyanın hiçbir ülkesinde buna benzer bir uygulamanın olmadığı vurgulanmaktadır. Haber söyleminin sonlarına doğru TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat'ın, düzenlemenin yanlışlığı değerlendirmesiyle yeniden ele alınması talebiyle Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'le görüştüğü bilgisi verilmekte, görüşmenin ardından süreci değerlendirerek hareket etme kararı olan TÜBA üyelerinin çoğunun, akademinin yapısını değiştiren düzenlemede ısrar edilmesi durumunda TÜBA'dan istifa ederek özerk bir yapıda kurulacak yeni bir kurum altında örgütlenmeyi düşündüğü

aktarılmaktadır. Bu şekilde, Akademi'nin özerk bir yapıya sahip olması gerekliliğinin bir kez daha vurgulandığı görülmektedir.

1 Kasım 2011 tarihinde TÜBA'yla ilgili gelişmeleri birinci sayfadan girilen haberle veren Cumhuriyet Gazetesi, TÜBA'da atamaların bu ay yapılacağını üst başlıktan duyururken, bu durumun sonucunu TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat'ın sözleriyle “Özerklik kalmaz” ibaresiyle başlığa taşımıştır. Prof. Kanpolat'ın değerlendirmesinin ardından “Sorunun çözümü için kimseyle görüşmekten kaçmıyoruz” sözleriyle kararla ilgili bir düzeltmenin yapılacağına ilişkin umudun korunduğu ve TÜBA tarafından uzlaşmacı bir tavır izlendiği anlamı oluşmaktadır. İç sayfada devam eden haber söyleminde aktarılan bu bilgi ve açıklamanın ardından son gelişmeler yinelenmekte, yeni yapılanmayla üye sayısı 300'e çıkan TÜBA'ya YÖK tarafından 100, Bakanlar Kurulu tarafından da 100 üye atanarak akademinin üye yapısının 3'te 2'sinin siyasi iktidar, geri kalan 100 üyenin ise TÜBA tarafından belirleneceği hatırlatılarak yerel uyum kurulmaktadır. Ara başlıktan sonra devam eden kısımda, yapılan görüşmelere rağmen çözümün oluşmadığına ilişkin Prof. Kanpolat'ın sözlerine yer verilmekte, Prof. Kanpolat'ın, akademinin kuruluş felsefesi ve değerlerine aykırı olarak üye atamalarının elinden alınmasının yanlış olduğuna ilişkin vurgusu aktarılmaktadır. Takip eden cümlelerde TÜBA'nın özerkliğinin korunması için harcanan çaba izlenmektedir. Herhangi bir değişiklik olmaması durumunda verilecek tepki konusunda TÜBA Başkanı'ndan bir açıklama yapılmadığını yazan Gazete, TÜBA üyelerinin yeni düzenleme kapsamında üye atanması durumunda olası tepkiler beklentisinde istifa edeceklerine ilişkin bilgiyi öznesiz, edilgen bir cümle olarak oluşturmuştur. Haber metninin bütününde hem etken, hem de edilgen cümleler yer almaktadır.

4 Kasım 2011 tarihinde “KHK Yağmuru” üst başlığı ve “Atatürk'ün yalnızca adı kaldı” başlıklı birinci sayfada yayımlanan haberde TÜBA'nın yapısında değişiklik yapan diğer Kanun Hükmünde Kararnamelerin yanında diğer KHK'larla yapılan değişikliklere yönelik bilgi verilmiş, TÜBA'daki son durum “Hükümetin TÜBA'ya üye ataması ‘TÜBİTAK’la perdelendi” ifadesiyle açıklanmıştır. İç sayfada sadece TÜBA'yla ilgili olan haber söylemi; bir yandan “Atamalara TÜBİTAK perdesi” nitelemesini kullanırken, öte yandan Prof. Kanpolat'tan aktarım yaparak, kaygıların

sürdüğünü belirtmektedir. Haberin başlangıcında söz konusu düzenleme “Türkiye Bilimler Akademisi’nin (TÜBA) özerk yapısına darbe vuran düzenleme” olarak nitelenmektedir. Düzenlemede yapılan değişikliğin göstermelik olduğu, Bakanlar Kurulu’nun kurula doğrudan değil, dolaylı olarak üyelerinin çoğunluğu Başbakan tarafından belirlenen TÜBİTAK Bilim Kurulu üzerinden atama yapılmasının sağlandığını açıklanmaktadır. Prof. Kanpolat’ın da “Hem YÖK hem de TÜBİTAK hükümetin kontrolündedir” şeklindeki benzer yöndeki sözleri aktarılmaktadır. Haber söyleminin bu bölümünden sonra yerel uyuma uygun olarak değişiklikle ilgili bilgi verilmekte, değişiklik sonrası üye seçim işlemi açıklanmaktadır. “TÜBİTAK’ın perde olarak kullanılması” olarak değerlendirilen değişikliğe yönelik yapılan bilgilendirmede TÜBİTAK bilim kurulunun 17 üyeden oluştuğu, 7 üyenin doğrudan Başbakan tarafından atandığı, 3 üyenin YÖK tarafından belirlendiği, geri kalan 7 üyenin seçiminde bir aylık sürede gecikme yaşanması ya da aday seçilememesi durumunda söz konusu üyelerin de doğrudan Başbakan tarafından atandığı açıklanmakta, başka bir deyişle TÜBİTAK Bilim Kurulu’nun da Başbakan tarafından belirlendiği söylenmektedir. Bakanlar Kurulu yerine TÜBİTAK’ın üye atayacağı Yeni düzenlemenin 1 Ocak 2012 tarihinde yürürlüğe gireceği, bu tarihe kadar Bakanlar Kurulu’nun atama yapabileceği belirtilmesinden sonra yapılan değişikliğe yönelik Prof. Kanpolat’ın sözlerine yer verilmekte, eskisine göre önemli bir değişiklik olmadığı ifadesi ve hem YÖK’ün, hem TÜBİTAK’ın hükümetin kontrolünde olduğu değerlendirmesi aktarılmaktadır. Yeni düzenlemenin Akademi’nin özerk yapısını kaldıracağı, Akademi’yi siyasallaştıracağı, bu durumun demokrasiyle bağdaşmadığı vurgusu gözlenmektedir. Haber metninin bütününde etken ve edilgen cümleler birlikte kullanılmıştır.

5 Kasım 2011 tarihli Cumhuriyet gazetesinin manşeti “TÜBA’yı çökerttiler” diye yayımlanırken, üst başlıkta “Hükümet özerkliğe darbe vurdu; 50’ye yakın bilim insanı istifa etti. Yeni akademi kurulacak” ifadeleri yapılan işlemin yıkıcı etkilerini, ürettiği sonuçları ve beklenen başka bir gelişmeyi; dikkat çekici, vurgulayıcı sözcüklerle vermektedir. Özerkliğe verilen zarar, “darbe” sözcüğüyle tanımlanmıştır. Yapılan eylem, bir kurumun “çökertilmesi” olarak ifade edilmektedir. Spotların başlıkları da benzer ifadeler taşımaktadır. “Akademi bitmiştir” başlığıyla yapılan açıklamada, Prof.

Dr. Naci Görür'ün "Siyasi irade doğrudan ya da dolaylı olarak hem üyeleri hem de başkanı seçebiliyor. TÜBA, bilim akademisi olmaktan çıkmıştır. İstifa edeceklerin sayısı artacaktır" sözleri aktarılırken; "Hükümetin, KHK ile Türkiye Bilimler Akademisi'ne (TÜBA) atama yetkisi alması bilim insanlarını isyan ettirdi" ifadesi kullanılmıştır. Diğer spotta da "Dünya gülüyor" başlığıyla tepkiler açıklanmış, Prof. Dr. Celal Şengör'ün sözleri; "Üyelerini seçemeyen, politik güce bağlı bir bilim akademisi olamaz. Dünyayı kendilerine güldürürler. Böyle giderse Dünya Bilimler Akademisi ile herhangi bir bağları da kalmaz" açıklamasıyla aktarılmıştır. İç sayfada başlıkta istifalara yönelik bilgi verilirken, üst başlıkta kullanılan "Hükümetin akademiye kadrolaşma yönündeki ısrarı beklenen sonucu yarattı" cümlesi, gelişmenin, daha önceki kararın ürettiği sonuçlardan biri olduğunu vurgulamaktadır. İç sayfadaki spotta ve haber metninin içinde TÜBA'nın özerkliğine darbe vurulduğu ifadesi yeniden kullanılmıştır. "AKP hükümeti TÜBA'nın özerkliğine darbe vurmak için TÜBİTAK üzerinden atama yetkisi alınca 50'ye yakın bilim insanı akademi üyeliğinden istifa etti" ifadesi, sivil bir hükümetin de darbe yapabileceği anlamını taşımaktadır.

TÜBA'nın yapısına yönelik düzenlenen kanun hükmünde kararnamede Bakanlar Kurulu yerine TÜBİTAK Bilimler Kurulu üzerinden atama yapılması yönünde gerçekleşen değişiklikle ilgili açıklamada edilgen cümle yapısı, haberin büyük bölümünü kapsayan açıklamaların aktarılmasında ise etken cümleler kullanılmıştır. Bilim insanlarının sözleri tırnak içinde aktarılmıştır.

Habertürk

8 Kasım 2011 tarihli Habertürk'ün birinci sayfasında sürmanşette "Bilim dünyası dağılıyor" başlığı ve "Türkiye Bilim Akademisi'ndeki 58 üye 'özerkliğimiz bitirildi' diyerek istifa etti" alt başlığıyla verilen haberde, başlıklar dışında yer alan iki spot ve alt başlık boyunca, bir alttaki haberin fotoğrafının büyük bölümü, Hadise'nin dekolte bir fotoğrafı haberin vurgusunu ve anlamını etkilemektedir. Fotoğraf dikkat çekmesinin yanında, haberin ciddiyetini "hafifletmekte"dir. "Hafifletici" unsurlar daha çok sözcüklerin arkasına gizlenen imaları barındıran ideolojik öğeler olmasının yanında biçimsel özelliklerle de var olabilmektedir.

İlk sayfada “İsyan giderek arttı” ve “Akademiye kaybettik” üst başlıklarıyla verilen spotlarda; “18 yıllık Türkiye Bilimler Akademisi çatırdıyor. Yeni üye seçiminde YÖK ve TÜBİTAK’ın da söz sahibi olacak olması Akademi üyelerini isyan ettirdi.”; “138 üyeden 58’i istifa etti. İstifacılardan Naci Görür ‘Genel müdür gibi bilim adamı atanmaz’, Celal Şengör ‘TÜBA vefat etti’ dedi” açıklamaları, başlıklarla birlikte olayı, daha çok bilim insanlarının bir karşı çıkışı, isyanı olarak aktarmaktadır. İç sayfada da haber “TÜBA’da 138 üyeden 58’i istifa etti” başlığıyla verilirken “Kararname Depremi” yan başlığı kullanılmıştır. Haberin girişinde ve devamında “TÜRKİYE Bilimler Akademisi’nde (TÜBA) adeta ‘istifa depremi’ yaşanıyor. Akademi üyeleri başkan ve üyeleri seçme yetkisini ortadan kaldırdıklarını söyledikleri kararnamenin ‘bilimsel ve Akademi’nin özerkliğine darbe’ olduğunu söyleyerek birbiri peşi sıra istifa ediyor” ifadeleri aynı anlamı taşımaktadır. Haber metninin devamında istifa eden bazı üyelerin isimleri yayımlanırken, “YENİ OLUŞUM VAR” ara başlığıyla devam eden bölümde TÜBA’yla ve son kararnameyle ilgili bilgi verilmekte, yeni dernek kurulmasıyla ilgili haber “ ‘TÜBA’nın özerkliği yok edildi’ diyerek, istifa eden akademisyenler ‘özerk’ bir başka dernek kurma hazırlığında” sözleriyle ifade edilmektedir. Bilim insanlarının doğrudan kendi sözlerini aktaran açıklamalar, haber metninin sağında bir sütunda verilmiştir. Buradaki isimlerde ve iç sayfada yer alan haber metni içinde akademik ünvanlar kullanılmış, profesör ünvanlı bilim insanlarının akademik ünvanları ilk sayfada yer almamıştır. Haberin bütününde daha çok sansasyonel ve magazin el bir dil ve biçem dikkati çekmektedir.

İstifaların artacağına ilişkin iddiayı aktaran cümlede edilgen, geri kalan metinde etken cümle yapısı kullanılmıştır.

9 Kasım 2011 tarihinde beşinci sayfada yayımlanan haber metninde, bir önceki günün Habertürk gazetesinin “Bilim dünyası dağılıyor” başlığıyla ve alttaki habere ait Hadise fotoğrafıyla verilen bölümü gösteren fotoğrafı alıntılanmıştır. Haber “Kendi TÜBA’larını kuruyorlar” başlığıyla yine bilim insanlarının eylemini öne çıkartmaktadır. Haberin başlangıcında istifa nedeni; “ÜYELERİNİ ve başkanını kendisinin seçme yetkisini kaldır an Kanun Hükmünde Kararname’yle birlikte 82’si asli 138 üyeli Türkiye Bilimler Akademisi’nden (TÜBA) istifa eden 58 akademisyen ‘yeni ve özerk bilimler

akademisi' kuracak" sözleriyle açıklanmaktadır. Yeni akademinin özerk olacak olması, söz konusu kararnamenin TÜBA'nın özerkliğini kaldırdığını işaret etmektedir. TÜBA'nın bilim akademisi niteliğini yitirmesi, bu yapısıyla üyesi olduğu uluslararası kurumlarda kabul edilmeyip üyelikten çıkarılacak olması, dünyanın hiçbir yerinde böyle bir yapılanmanın olmadığı, bunu anlatmak için yetkilerle görüşüldüğü ama sonuç alınmadığı şeklindeki görüş ve değerlendirmeler bilim insanlarının ağzından tırnak içinde aktarılmıştır. Aktarmalarda etken cümle yapısı kullanılmıştır.

Hürriyet

6 Eylül 2011 tarihinde yirminci sayfada "TÜBA şoku Nature'da" başlığıyla verilen haberde öne çıkarılan unsur kararname sonrası uluslararası ve ulusal tepkileri yansıtmak olsa da haber metninin içinde kararnamenin niteliğine ilişkin açıklayıcı bilgi verilmekte, yeni düzenlemeyle TÜBA'nın "akademik yapısının tamamen ortadan kaldırılması"ndan söz edilmektedir. Haberin ana konusu kararnameyle ilgili tepkiler ve ürettiği sonuçlar etrafında şekillenirken metnin girişten sonra devam eden cümlelerinde verilen açıklayıcı bilgi ve yapılan hatırlatmalarla yerel uyum kurulmaktadır. Nature'ın haberi açıklanırken Türk hükümetine yönelik eleştiriler ve bu bağlamda TÜBA'nın özerkliğinin tamamen ortadan kaldırıldığına ilişkin değerlendirme aktarılmaktadır. Derginin, "hükümetin ulusal araştırma politikasındaki radikal değişikliklerin şok etkisi yarattığı"na ilişkin sözleri, "iddia etti" ifadesiyle yansıtılmıştır. Takip eden cümlede kararnameyle yapılan değişikliğin içeriğine ilişkin bilgi verilerek işlevsel yerel uyum kurulurken, bir ölçüde Nature'ın sözleri de desteklenmektedir. Haber metninin "Çin de denemişti" ara başlığıyla verilen bölümünde ise, Prof. Dr. Celal Şengör'ün yazısından yapılan aktarma; "bir bilim akademisinin yalnız ve yalnızca bilimsel kıstaslarla üye seçildiği ve işlerin sadece ve sadece bilimsel kıstaslara göre yürütüldüğü bir kurum olduğu", bu kuruma dışarıdan müdahaleye kalkmanın, bilimler akademisinin ne demek olduğunu bilmemek olduğu, Çin Halk Cumhuriyeti'nin "benzer bir çılgınlığı" kültür ihtilali döneminde yapmaya kalktığı ama bunun neredeyse Çin'in taş devrine dönmesiyle sonuçlandığı şeklindeki değerlendirmeyi yansıtmaktadır.

Yeni kararnameyle önerilen TÜBA'nın dünyadaki bilim akademileri örneğine uymadığı ve uluslararası akademilerin gelişmeleri kaygıyla karşıladığı yönündeki

açıklamada edilgen cümle yapısı, diğer cümlelerde etken yapı kullanılmıştır. Prof. Dr. Celal Şengör'ün yazısından aktarılan bölüm tırnak içinde verilmiştir.

8 Eylül 2011 tarihli Hürriyet gazetesinde yirminci sayfada yer alan haber, "TÜBA daha özgür olacak" başlığıyla Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün'ün tırnak içine alınmadan yazılan sözleriyle verilmiştir. Bakanın "Kadro zenginleşecek", "İdeolojik olmayacak" şeklindeki sözleri de ara başlıklarda, yine tırnak içine alınmadan aktarılmıştır. Bu biçim, gazetenin kendi görüşünün de bu yönde olduğu anlamını çağrıştırmakta, yanısıra, bu şekilde verilmesi okuyanda da bu anlamın yerleşmesine yardım etmektedir.

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün'ün Ekonomi Gazetecileri Derneği'nin (EGD) toplantısında yaptığı açıklamayla başlayan haber girişi; Bakan'ın tırnak içindeki cümleleriyle başlamakta; TÜBA'yla ilgili "ideolojik mi yaklaşıyor, orası ele mi geçiriliyor" şeklindeki tartışmaları, aceleyle yapılmış tartışmalar olarak değerlendiren ve sabırlı olunursa TÜBA'daki akademisyenlerin, değerli hocaların özgürce, bilimsel çalışma yapabileceklerini görebileceklerini söyleyen sözleriyle devam etmektedir. Haber metninin geri kalan kısmı Bakan'ın yaptığı açıklamaları içeren maddeleri kapsamaktadır. Bu açıklamalar tırnak işareti kullanılmadan verilmiştir. Bakan'ın sözleri, yapılan düzenlemenin haklı nitelik taşıyan gerekçelerini açıklamakta, bilimselliğe ilişkin kuşkuları kaldırmaktadır. Yeni kararnameyle TÜBA'da temel bilimlere ağırlık verilerek enstitüler kurmanın amaçlandığı, bu nedenle üye konusunun da ele alınması gerektiği açıklanmakta, yeni üyelerin ulusal ve uluslararası düzeyde kabul görmüş bilim adamlarından olacağı, seçimlerin de ideolojik bir yaklaşıma göre değil, yaptıkları yayın sayısı, o yayınların değeri ve almış olduğu atıf sayısı gibi somut ölçülere göre yapılacağı belirtilmektedir.

Ana haberin Bakan'ın sözlerini içermesiyle birlikte, metnin üstünde bir bölümde TÜBA Başkanı Prof. Yücel Kanpolat'ın sözlerini aktaran bir kısma yer verilmesi demokratik bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Bu bölümde, Resmi Gazete'de yayımlanan kanun hükmünde kararname (KHK) ile Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) özerk yapısının kaldırıldığı hatırlatılırken, tepkilerin sürdüğü belirtilmekte, Prof. Kanpolat'ın yapılan değişiklik konusunda kimsenin kendilerine danışmadığı,

kendilerinin de herkes gibi durumu Resmi Gazete’de yayımlanan KHK ile öğrendiklerini açıklayan sözleri aktarılmaktadır. Prof. Kanpolat’ın “Gül’den randevu bekliyoruz” ifadesi tırnak içine alınmadan verilmiştir. Metnin devam eden bölümünde randevu talebi ve beklendiğine ilişkin bilgi verilmekte, Prof. Kanpolat’ın sorunun çözümü yönündeki umudu yansıtılmakta, Prof. Kanpolat’ın, “dünyanın önde gelen bütün akademilerinin hükümetin durup dururken böyle bir değişikliğe gitmesini yadırgadıklarını” söyleyen ve “değişiklikte ısrar edilmesi halinde TÜBA’nın büyük çoğunluğunun istifa edeceğini” yineleyen sözleri aktarılmaktadır.

27 Eylül 2011 tarihli Hürriyet gazetesinin onyedinci sayfasında “TÜBA yönetimi istifadan vazgeçti” başlığıyla verilen haberin konusu başlıktaki ifadenin etrafında genişlemektedir. Haber metni, TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat’ın Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile görüşmelerinin sonunda yaptığı açıklamalara dayanmaktadır. Prof. Kanpolat, dünyadaki bilim akademilerinin yapısına ilişkin Cumhurbaşkanı’na bilgi verdiklerini, Cumhurbaşkanı’nın kendilerini can kulağıyla dinlendiğini, değişikliğin düzeltilmesi için bir umut ışığı doğduğunu açıklamasının ardından, devletimizin emrinde olduklarını, devletimize başkaldırmanın akıllarının ucuna bile gelmeyeceğini belirtmiş, TÜBA üyelerinin de kendisini desteklediğini eklemiştir. Haber metni, kararname değişikliğinin bilim akademisi yapısına uygun olmadığını ve dünya bilim kamuoyundan şiddetli eleştiriler alındığını yansıtmakta, ancak, Cumhurbaşkanı’yla yapılan görüşmenin olumlu geçtiğini ve sorunun çözüleceğini, şu an itibarıyla de TÜBA yönetiminin istifayı düşünmediğini açıklamaktadır.

Metinde etken cümle yapısı kullanılmıştır.

5 Kasım 2011 tarihli gazetenin onsekinci sayfasında yer alan “TÜBA’da 45 kişi istifasını verdi” başlıklı haber, TÜBA’nın “özerkliğini ortadan kaldıran kararnamenin küçük değişikliklerle yürürlüğe girmesi”nin ardından gelişen istifaları ve Prof. Dr. Yücel Kanpolat’ın değerlendirmelerini kapsamaktadır. Söz konusu kararnamenin TÜBA’nın özerkliğini kaldırdığı haberin başlangıcında hatırlatılmış, “Yetki hükümette” ara başlığıyla devam eden bölümde yerel uyum oluşturularak Prof. Yücel Kanpolat’ın sözleriyle sözdizimsel ve olgusal olarak önceki cümlelerin açılımı gerçekleştirilmiştir.

Prof. Kanpolat'ın açıklamasıyla; Ağustos ayında yayımlanan Kanun Hükümünde Kararname'yle TÜBA'nın özerkliğinin tamamen ortadan kaldırıldığı ve siyasallaşmaya zemin hazırlandığı, bu KHK'nın TÜBA'nın bilimler akademisi olma özelliğini tamamen ortadan kaldıracağı, TÜBA yönetiminin başta Cumhurbaşkanı olmak üzere bunu herkese izah etmeye çalıştıkları, bunun üzerine yeni bir KHK yayımlandığı, ancak çok fazla şeyin değişmediği, çünkü yeni KHK ile Bakanlar Kurulu'nun atama yetkisinin TÜBİTAK Bilim Kurulu'na verildiği, Bilim Kurulu'na atama yapan da hükümet olduğu için bir değişikliğin söz konusu olmadığı, böylece hükümetin dolaylı olarak atama yapacağı öğrenilmektedir. Yanı sıra Kanpolat'ın, uluslararası bilim camiasının tepkisine yönelik hatırlatması ve özerk bir bilim akademisinin ülkenin geleceğini yakından ilgilendirdiğini vurgulayan sözleri aktarılmaktadır.

Haber metninde etken cümleler kullanılmıştır.

7 Kasım 2011 tarihli gazetenin onsekinci sayfasında yer alan haber, Prof. Halil İnalçık'ın değerlendirmesini “Bilimde vesayet olmaz” sözleriyle tırnak içine almadan başlığa taşımış, metnin giriş bölümü de Prof. İnalçık'ın açıklamasıyla gelişmiş, TÜBA'nın özerk yapısını ortadan kaldıran düzenlemelerin dünyaca ünlü tarihçi Prof. İnalçık'ı da “çileden çıkardığı” yazılmıştır. Dahi eki, yoğun tepkinin Prof. İnalçık'la sınırlı olmadığını gösterirken, Profesör'ün “dünyaca ünlü” olması, görüşünün değerini kuvvetlendirmektedir. TÜBA Genel Kurulu'nda bir konuşma yapan Prof. İnalçık'ın; bilim akademilerinde her türlü siyasi mekanizmadan bağımsızlığın esas olduğu, bilimde vesayetın kabul edilemeyeceği yönündeki sözleri, akademilerin üzerine “siyasetin gölgesinin düşmesi durumunda bilimsel özerklikten söz edilemeyeceği” vurgusu, TÜBA Genel Kurulu'nun toptan istifa etmesi gerektiği yönündeki değerlendirmesi aktarılmıştır. Devam eden kısımda, Genel Kurul'da TÜBA Başkanı Yücel Kanpolat'ın “Bu siyasi tasarrufa evet mi diyelim yoksa hayır mı” sorusuna Genel Kurul'a katılan 86 üyenin tamamının “hayır” oyu verdiği, Prof. Kanpolat'ın istifa edenlerinin sayısının 50'yi geçtiğini hatırlattığı, bayramdan sonra tam bir deprem yaşanacağını söylediği yazılmıştır. “Başkanı, Başbakan atayacak” ara başlıklı bölümle yerel uyum kurulmakta, önceki gün konuyla ilgili yayımlanan yeni KHK ile getirilen değişiklik hatırlatılarak “Bu ilk bakışta önemli bir değişiklik gibi görünüyordu ama TÜBİTAK Bilim Kurulu'na

atamaları yapan da zaten hükümetin kendisiydi. Dolayısıyla, TÜBA'ya üye atama yetkisi konusunda herhangi bir değişiklik yapılmış değildi" sözleriyle açıklama yapılmaktadır. Yanısıra, TÜBA başkanı önceden üçlü kararnameyle atanırken, bu hakkın da doğrudan Başbakan'a tanındığı bilgisi aktarılmaktadır.

Dikkati çeken bir diğer unsur haber metninin sağ üst bölümünde yer alan "TÜBA krizi" sözcükleridir. Sorunsal durumu yansıtmaktadır.

Prof. İnalçık'ın sözleri aktarılırken etken cümleler, Genel Kurul'la ve kararnameyle ilgili bilgi verilen bölümlerinde ise daha çok edilgen cümleler kullanılmıştır.

Zaman

26 Eylül 2011 tarihli Zaman gazetesinin sekizinci sayfasında bir paragraf olarak yer alan; "Ergün: TÜBA kendini yönetecek" başlığıyla yayımlanan haber, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün'ün TÜBA'nın "yeniden yapılandırılmasına ilişkin eleştirilere" verdiği yanıtı dayanmaktadır. Ergün'ün, "TÜBA'yı idare edecek konseyi asıl üyeler arasından kendilerinin seçeceği" vurgusu yazılmış, tırnak içinde "Bizim yönetime müdahale etmemiz, bilimsel çalışmaları yönlendirip, şekillendirmemiz söz konusu olmayacak" şeklindeki sözleri aktarılmıştır. "TÜBA'nın yeniden yapılandırılması" TÜBA'yla ilgili bazı değişiklikler olduğunu, Bakan'ın eleştirilere yanıt vermesi, bu değişikliklerin eleştirildiği anlamını çağrıştırmaktadır. Ancak bu sözcüklerin dışında olaya ve olgunun değerlendirilmesine yönelik herhangi bir bilgi, açıklama ya da farklı bir görüş aktarılmamaktadır.

Etken cümleler kullanılmıştır.

2.2.3. Söylemin Kuruluşunda Nedensellik Bağları

Haber söyleminin kurulumunda, gazetelerin ideolojik görüşleri, bakış açıları farklılıklar oluşturabilmektedir. Araştırma olgusu olarak seçilen, Kanun Hükmünde Kararname ile TÜBA'nın özerk yapısının değiştirilmesi olayının haberleştirilmesinde dikkati çeken başlıca öyküleme düzeyleri şöyle sıralanmaktadır:

1. Kanun Hükmünde Kararname ile TÜBA'nın yapısının değiştirilmesi,

2. Yapılan değişikliğin TÜBA'nın özerk yapısını ortadan kaldırdığı, bu niteliğin bilim akademisi yapısıyla bağdaşmadığı,
3. Yapılan değişikliğin TÜBA'nın yapısını siyasallaştıracığı,
4. Karar ve uygulamanın demokratik toplum yapısına uygun olmaması,
5. Uygulamanın toplum üzerinde uzun erimli olumsuz etkiler yaratacağı,
6. Karara yönelik yurtiçindeki tepkiler,
7. Kararla ilgili uluslararası tepkiler,
8. Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı'na iletilen görüşler ve Cumhurbaşkanı ile görüşme,
9. TÜBA üyelerinin istifa kararları,
10. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı tarafından yapılan açıklamalar.

Cumhuriyet Gazetesi'nde söylemi oluşturan öykü, haberlerin çoğunda, ilk düzeyde TÜBA'nın yapısının değiştirilmesiyle başlarken, bu değişikliğin Akademi'nin özerk yapısını ortadan kaldıracığı, Akademi'yi siyasallaştıracığı, kararın demokrasiyle bağdaşmadığı yönündeki nedensellik bağlarıyla devam etmektedir. Bilimsellikten uzaklaşmanın toplum üzerindeki yaratacağı olumsuz etkiler genellikle TÜBA üyeleri ya da diğer akademisyenler tarafından yurtiçinde dile getirilen tepkiler üzerinden açıklanmaktadır. Karara yönelik uluslararası düzeydeki kuruluşlar ya da dergilerin açıklamaları tek başına haber söylemi oluşturabilirken, yetkililere iletilen görüşler, görüşme talepleri veya görüşmeler hakkındaki değerlendirmeler söylemi oluşturan diğer nedensellik bağları olarak dikkati çekmektedir. Sanayi, Teknoloji ve Bilim Bakanı'nın açıklamaları haber metni içerisinde ayrı bir öykü oluşturabildiği gibi ("TÜBA İçin Sabırlı Olun", Ek II-8, Cumhuriyet, 8 Eylül 2011), tek başına bir haber söylemi de oluşturabilmektedir ("Bakandan İnalçık açıklaması", Ek II-11, Cumhuriyet, 10 Eylül 2011). Üyelerin istifasını açıklayan haber söylemi, ilk düzeyde Kanun Hükmünde Kararname ile yapılan değişikliği öyküleştiren, siyasallaşma, bilim akademisi yapısına aykırılık gibi düzeylerin üyelerin tepkileri içerisinde öyküleştirildiği görülmektedir.

Habertürk Gazetesi'nin birinci haberinin söylemi, ilk düzeyde TÜBA üyelerinin istifaları ve dile getirdikleri tepkiler yönünde oluşturulurken, Akademi'nin

özerk yapısının bitmesi üyelerin görüşleri olarak aktarılmakta, daha sonraki düzeyde kararnameyle yapılan düzenlemeden söz edilmektedir. Diğer haberin söylem kuruluşunda, istifa eden üyelerin “yeni ve özerk” kendi akademilerini kuracak olmaları öyküsünün nedensellik bağında, ilk düzeyde, kanun hükmünde kararnamede yapılan değişikliğin açıklandığı görülmektedir.

Hürriyet Gazetesi’nde TÜBA’nın özerk yapısını ortadan kaldıran Kanun Hükmündeki Kararname, söylemin kuruluşunda ilk nedensellik bağına oluşturmakta, bu değişiklik sonunda istifa eden Akademi üyelerinin öyküsü içerisinde görülen diğer düzeylerde, TÜBA Başkanı’nın açıklamalarıyla; kararın siyasallaşmaya zemin hazırlayacağı, uluslararası bilim çevrelerinin tepkileri ve ülkenin geleceği ile ilgili endişeler aktarılmaktadır. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı’nın yeni düzenleme hakkındaki açıklamalarından oluşturulan haber söyleminin yanında, daha küçük, üstte yer alan bir bölümde TÜBA Başkanı Yücel Kanpolat’ın açıklamalarının aktarıldığı haber söyleminin ilk düzeyinde TÜBA’nın özerk yapısını ortadan kaldıran Kanun Hükmünde Kararname, öykünün kuruluşunda nedensellik bağına oluştururken, Cumhurbaşkanı’yla görüşme talebi, uluslararası tepkiler ve üyelerin istifa olasılıkları diğer düzeyler olarak görülmektedir (Ek II-29, Hürriyet, 8 Eylül 2011). Bir diğer haber söylemi, Cumhurbaşkanı’yla yapılan görüşmenin olumlu olarak değerlendirilmesi nedensellik bağıyla TÜBA üyelerinin istifadan vazgeçtikleri üzerine kurulmuş, öykü içinde TÜBA Başkanı’ndan yapılan aktarmada uluslararası tepkilerden söz edilmiştir (Ek II-30, Hürriyet, 27 Eylül 2011).

Zaman Gazetesi’nin haber söylemi, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün’ün TÜBA’nın yeniden yapılandırılmasıyla ilgili eleştirilere verdiği yanıtla ilişkin olarak kurulmuştur.

2.2.4. Haberlerde Kullanılan Retorik

Bütün düzeylerde iknayı arttıran unsurlar olarak özetlenebilecek retorik öğeler, iletişimin niyet edilen amacına dayalı olarak haber söyleminin hakikat gibi kabul edilmesini amaçlamaktadır. Bunun için de somut sayılar, güvenilir kaynaklardan

aktarmalar, doğrudan alıntılar, doğrudan tanımlamalar, daha önceki olaylarla birleştirme, duyguları çağrıştırma, anında tanımlama gibi yollara başvurulmaktadır.

Cumhuriyet

3 Eylül 2011 tarihli gazetede haber söylemi Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) bildirisi üzerine inşa edilmiştir. Yanı sıra, TÜBA'nın yaptığı son toplantıdaki tartışma ve kararlar aktarılmaktadır. TÜBA'nın bildirisi doğrudan alıntılanmıştır. Haber girişinde, toplantı öncesindeki ilgili olay; "hükümetin kanun hükmündeki kararnameyle akademiye üye atama yetkisini eline alması" şeklinde verilmiştir.

6 Eylül 2011 tarihinde birinci sayfadan verilip iç sayfada devam eden haber söylemi Türkiye Bilimler Akademisi Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat'ın açıklamalarını aktarmaktadır. Yer yer, Prof. Kanpolat'ın sözlerinden doğrudan aktarma yapılmıştır.

7 Eylül 2011 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan haber, Ege Öğretim Elemanları Derneği (EGEDÖR) Başkanı Prof. Dr. Ferhan Sağın'ın TÜBA'ya destek olan ve "toplumu; geleceğini, sağlığını, çevresini, doğasını, çocuklarının eğitimi emanet ettiği bilim insanlarına sahip çıkmaya çağır"an açıklamasıyla kurulmuştur. Prof. Sağın'ın sözlerinden doğrudan alıntı yapılmış, kalan bölüm ise geniş biçimde alıntı şeklinde özetlenmiştir. Bunun yanında, açıklamada yer alan söz konusu kanun hükmündeki kararnamenin yayımlanma tarihi, sayısı ve etkileri aktarılmıştır.

8 Eylül 2011 tarihli haber, "Human Rights Network of Academies and Scholarly Societies"ın Başbakan'a, Cumhurbaşkanı'na, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı'na yazdığı ve sitesinden dünya kamuoyuna açıkladığı mektubu aktarmakta, metnin son bölümünde "ScienceInsider" isimli İnternet gazetesinde yer alan Martin Enserink imzalı yazıdan özet verilmektedir. Haber içinde, Bakan Nihat Ergün'ün açıklaması ayrı renkte, ayrı bir bölüm olarak verilmiş, Bakan'ın sözlerinden doğrudan alıntılama yapılmıştır. Haber metninin ikinci paragrafında "Human Rights Network of Academies and Scholarly Societies" hakkında verilen bilgi ve spotta ve alt başlıkta kullanılan, kuruluşun, "dünyada çok sayıda akademiye temsil" ediyor olması, başlığın "Dünyadan

TÜBA'ya destek" biçiminde verilmesi, haberin ikna özelliğini arttıran diğer unsurlar olarak dikkati çekmektedir.

9 Eylül 2011 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde TÜBA'yla ilgili iki haber yer alırken, biri manşete taşınmıştır. Başlık, bilim dergisi "Nature"da yayımlanan yazının başlığını tırnak içinde vermektedir. Üst başlıkta, "Hükümetin üye seçimiyle TÜBA'ya egemen olma girişimine uluslararası bilim dergisinden tepki" sözcükleri kullanılmıştır. "Uluslararası" özelliğinin yanında "Nature"ın, "saygın" bilim dergisi olarak nitelenmesi, yazının ikna gücünü arttırmaktadır.

İkinci haber, Prof. Dr. Halil İnalçık'ın TÜBA'nın şeref üyesi olduğuna ilişkin bir haber söylemi biçiminde gelişmektedir. Prof. İnalçık'la ilgili bilgi verilmekte, TÜBA Yayınevi'nden çıkan kitaplarının adları verilmektedir. Metin içinde, kanun hükmündeki kararnamenin tarihi verilmekte, Prof. İnalçık'ın da aralarında yer aldığı şeref üyelerine ilişkin getirdiği değişiklikler açıklanmaktadır. TÜBA'nın kuruluş tarihinin verilmesi ve eski kıstaslara göre asil üyelik şartına yönelik açıklama ikna unsurları arasında değerlendirilebilir. Bir diğer retorik unsur, İnalçık'ın akademi kurulduğunda 77 yaşında olduğu için akademide uzun yıllardır şeref üyesi olarak görev yapmasına ilişkin verilen bilgidir. Ana haberin yanında metin içinde eşit boyutta yer verilen iki çerçevesel bölümden birinde, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği (ÜNİVDER) Başkanı Prof. Dr. Tahsin Yeşildere'nin, diğerinde, AKP Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik'in sözleri doğrudan alıntılarla açıklanmıştır.

10 Eylül 2011 tarihli haber metni, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün'ün Prof. Halil İnalçık'la ilgili sözlerine ilişkin yaptığı açıklamaya dayanmaktadır. Bakan'ın sözleri alıntılanmış, yanısıra, düzenlemenin TÜBA'nın özerk yapısını kaldırdığına ilişkin "önceki olay"la birleştirilmiştir.

14 Eylül 2011'de birinci sayfadan verilip iç sayfada devam eden haberin söylemi CHP İzmir Milletvekili Rıza Türmen'in TBMM'de düzenlediği basın toplantısında yaptığı açıklama üzerinde inşa edilmiştir. Haber başlığı, metin içinde çerçevesel verilen bölümün başlığı ve bir ara başlık Türmen'in tırnak içindeki sözlerini içermektedir. Aktarımların yanı sıra metin içinde doğrudan alıntılar yapılmıştır.

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün, TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat'la yapacağı görüşme hakkında geliştirilen *23 Eylül 2011* tarihli haberde retorik unsur olarak “önceki olay”la bağlantılandırma kullanılmıştır. Haber cümlelerinin çoğu söz konusu KHK'nın getirdiği değişikliğe ilişkin bilgiyle birleştirilmiştir.

27 Eylül 2011 tarihli haber, Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin açılış töreninde rektör Prof. Dr. Ahmet Acar'ın konuşmasında TÜBA'yla ilgili alınan karara yönelik olarak yaptığı eleştirileri yer yer doğrudan alıntılar vererek aktarmaktadır.

29 Eylül 2011 tarihinde verilen ve birinci sayfadan girilen ilk haber “Bilim dünyası isyanda” başlığıyla kararname sonrası ortaya çıkan duyguları yansıtmaktadır. Haber söylemi, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği'nin (ÜNİVDER) yazdığı, yaklaşık 500 akademisyenin imzasının yer aldığı, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e gönderilen mektubun içeriği üzerine inşa edilmekte, mektuptan yapılan alıntılara yer vermektedir. İç sayfada devam eden haberin üst başlığında, imzalayan akademisyen sayısı “492” olarak verilmiştir. Buradaki başlık, tırnak içinde mektuptaki talebi aktarmaktadır. Duygu ögesi, alıntılar ve sayının yanında diğer retorik unsur olarak mektubun gönderildiği kişilerin isimleri dikkati çekmektedir. Mektubun Cumhurbaşkanı'nın yanı sıra, TBMM Başkanı Cemil Çiçek, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu, MHP lideri Devlet Bahçeli ve BDP ile bazı milletvekillerine de gönderildiği açıklanmaktadır.

Aynı tarihte yer alan ikinci haber söylemi TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat'ın; Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün ve TÜBA heyetinin biraraya gelmesinin gündemde olduğuna ilişkin sözleri üzerine kurulmuştur. Kanpolat'ın sözlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır. Başlık, Prof. Kanpolat'ın tırnak içindeki sözlerinden oluşmaktadır. Son paragrafta ise ayrı bir ara başlıkla, YÖK'ün TÜBA'ya atayacağı 100 üye için çalışma yaptığı yazılmıştır.

31 Ekim 2011 tarihli haberin ilk sayfadaki başlığı YÖK Üyesi Prof. Dr. Mustafa İlhan'ın “Atama yapılırsa istifa ederim” sözleriyle yayımlanmıştır. Haberin iç sayfadaki başlığında “yeni düzenlemeyle akademinin özerkliğinin elinden alındığını vurgu”layan Prof. Dr. Mustafa İlhan'ın tırnak içindeki “TÜBA'dan istifa ederim” sözleri alıntılanmış, haber söylemi Prof. İlhan'ın açıklaması üzerine inşa edilirken,

kararnameyle getirilen değişiklikleri hatırlatan “önceki olay” bilgisiyle birleştirilmiştir. Düzenlemeyle ilgili yeni üye sayısı, Bakanlar Kurulu ve YÖK tarafından belirlenmesi öngörülen üye sayıları diğer retorik unsurlar olarak dikkati çekmektedir. Prof. İlhan’dan aktarılan, kanun hükmündeki kararnamenin Resmi Gazete’de yayımlandığı tarihe ilişkin sözler de benzer nitelik taşımaktadır. Metnin son paragrafında TÜBA Başkanı Yücel Kanpolat’ın daha önceki sözleri ve Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’le görüştüğü bilgisi yanında, üyelerinin çoğunun, “akademinin yapısını değiştiren düzenlemede ısrar edilmesi durumunda” TÜBA’dan istifa ederek özerk bir yapıda kurulacak yeni bir kurum altında örgütlenmeyi düşündüğü yazılmıştır.

1 Kasım 2011 tarihli haber TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat’ın sözlerine dayanmaktadır. Prof. Kanpolat’ın tırnak içindeki “Özerklik kalmaz” sözleri birinci sayfadaki başlığa taşınırken, iç sayfadaki başlıkta da tırnak içinde “Özerklik ortadan kalkar” cümlesi yer almıştır. Haber metni içinde yer yer Prof. Kanpolat’tan doğrudan alıntılar yapılmıştır. Kararnameyle getirilen değişikliğe yönelik “önceki olay” bilgisinde YÖK ve Bakanlar Kurulu tarafından atanması öngörülen üye sayıları verilirken, bu durumda üye yapısının 3’te 2’sinin siyasi iktidar tarafından belirlenmiş olacağı, TÜBA’nın ise geri kalan 100 üyeyi belirleyeceği açıklanmıştır.

4 Kasım 2011 tarihli Cumhuriyet gazetesinin aktardığı bilgi, TÜBA’yla ilgili düzenlenen kanun hükmündeki kararnamede yeni bir KHK ile değişiklik yapılmasıyla ilgilidir. “Göstermelik” olarak nitelenen değişiklikle Bakanlar Kurulu yerine TÜBİTAK Bilim Kurulu’nun atama yapacağı açıklanmaktadır. Ancak bunun bir değişikliğe neden olmayacağına ilişkin değerlendirme için TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat’ın sözlerinden alıntılama yapılırken, ara başlıkta da Prof. Kanpolat’ın tırnak içinde aktarılan sözleri yer almıştır. Kullanılan bir diğer retorik unsur TÜBİTAK Bilim Kurulu’nun belirlenmesine yönelik yer verilen sayısal bilgi olmuştur. TÜBİTAK Bilim Kurulu’nun 17 üyeden oluştuğu, 7 üyenin doğrudan Başbakan tarafından atandığı, 3 üyenin YÖK tarafından belirlendiği, geri kalan 7 üyenin seçiminde bir aylık sürede gecikme yaşanması ya da aday seçilememesi durumunda söz konusu üyelerin de doğrudan Başbakan tarafından atandığı açıklanmaktadır.

5 Kasım 2011 tarihinde kullanılan başlıca retorik unsurların, TÜBA üyeleri Prof. Dr. Naci Görür ve Prof. Dr. Celal Şengör'den birkaç kez yapılan doğrudan alıntılar olduğu görülmektedir. Ayrıca, gazetenin ilk sayfasında manşette yer alan haberin iki spotunun başlığı da Prof. Görür ve Prof. Şengör'ün tırnak içindeki sözlerinden oluşmaktadır. İç sayfada yer alan haber metni 50'ye yakın bilim insanının istifa ettiğini açıklamaktadır. “Önceki olay”a ilişkin verilen bilgide, değişiklikle söz konusu olacak üye belirlenme sayıları verilmektedir.

Habertürk

8 Kasım 2011 tarihli birinci sayfada yayımlanan haberin ara başlığında “58 üye”nin istifa ettiği yazarken, tırnak içinde “özerkliğimiz bitirildi” sözleri kullanılmıştır. İlk sayfada yer alan ilk spotta, çatırdadığı söylenen Türkiye Bilimler Akademisi'nin 18 yıllık olduğu bilgisi aktarılırken, diğer spotun başlığı tırnak içindeki sözleri içermektedir. Buradaki spotta 138 üyeden 58'inin istifa ettiği açıklanırken, Naci Görür ve Celal Şengör'den doğrudan alıntı cümleleri yer almış, Prof. Görür ve Prof. Şengör'ün akademik ünvanları yazılmamıştır. Naci Görür'ün sözleri öncesi “İstifacılar” tanımı kullanılmıştır. Bunun yanında, iç sayfada TÜBA üyelerini tanımlarken “Türkiye'nin alanlarında en seçkin akademisyenleri” tanımının yer aldığı görülmektedir. Buradaki haber metninde TÜBA'da 82'si asil, 138 üyenin olduğu açıklanmaktadır. İstifa eden akademisyenlerin isimlerinden bazıları aktarılmaktadır. Buradaki metinde “profesör” ünvanlarının yazıldığı görülmektedir. “Önceki olay” bilgisinde, TÜBA'nın kuruluş tarihi ve amacı verilirken, Kanun Hükmündeki Kararname ile getirilen düzenlemeye göre TÜBA'nın 300 üyeden oluşacağı, üyelerinin 100'ünü YÖK'ün, 100'ünü TÜBİTAK'ın 100'ünü de Akademi'nin seçeceği, Başkanı'nı Başbakan'ın asli üyeler arasından atayacağı açıklanmaktadır. “Bilimsel ve Akademi'nin özerkliğine darbe” olduğuna ilişkin değerlendirme ya da “TÜBA'nın özerkliği yok edildi” şeklindeki sözler, tırnak içinde akademisyenlerin sözleri olarak aktarılmaktadır. Bunun yanında, metnin sağ tarafında ayrı bir sütunda Prof. Dr. Naci Görür, Prof. Dr. Ali Alpar, Prof. Dr. Celal Şengör ve Prof. Dr. Attila Aşkar'ın sözlerine yer verilmiştir.

9 Kasım 2011 tarihli Habertürk'te iç sayfada verilen haberin ana konusu TÜBA'dan istifa eden üyelerin “yeni ve özerk bilimler akademisi” kurmasıyla ilgili

olarak şekillenirken, TÜBA'nın 82'si asil olmak üzere 138 üyeli olduğu, 58 akademisyenin istifa ettiği bilgisi verilmiş, istifa eden akademisyenlerin sözleri aktarılmıştır. TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat'tan ve Prof. Dr. Naci Görür'den doğrudan alıntılar yapılmıştır.

Hürriyet

6 Eylül 2011 tarihli gazetenin iç sayfasında yayımlanan haber söylemi bilim dergisi "Nature"ın açıklamalarına dayanmaktadır. Dergi metin içinde iki farklı yerde, "ünlü" ve "saygın" olarak tanımlanmış, Dergi'nin, "hükümetin ulusal araştırma politikasındaki radikal değişikliklerinin şok etkisi yarattığı" yönündeki "iddia"sı "TÜBA şoku Nature'da" sözcükleriyle başlığa taşınmıştır. Haber metninin girişinde dikkati çeken retorik unsur kanun hükmündeki kararnamenin Resmi Gazete'de yayımlandığı tarih olurken, metin içinde diğer retorik unsur "önceki olay"la birleştirmeye yönelik verilen bilgide kararnamenin tarihi yinelenerek yayımlandığı nüsha ve tam adı verilmiştir. Bu düzenlemeyle akademik niteliklerini neredeyse tamamen yitiren TÜBA'nın, bu değişiklikte üye sayısının 150'den 300'e çıkarıldığı, bu üyelerin üçte birini bakanlar kurulunun, diğer üçte birini YÖK'ün ve son dilimini de TÜBA üyelerinin belirleyeceği yönündeki açıklama bir diğer retorik unsurdur. Bunun yanında TÜBA'nın üyeleriyle yaptığı görüşmelerden sonra açıkladığı gelişmeler aktarılmakta, metnin son bölümünde ise Prof. Dr. Celal Şengör'ün "Bir Bilimler Akademisinin Doğuşu ve Ölümü" başlıklı yazısında söyledikleri doğrudan alıntıyla verilmektedir.

8 Eylül 2011 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde TÜBA hakkında yayımlanan ana haber, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün'ün Ekonomi Gazetecileri Derneği'nin (EGD) toplantısında yaptığı açıklama üzerine inşa edilirken, metnin üstünde ayrı bir bölümde TÜBA Başkanı Prof. Yücel Kanpolat'ın sözlerine yer verilmiştir. Ana haber metninin başlangıcında Bakan Ergün'den doğrudan alıntılanarak aktarılan cümlelerin ardından açıklama, maddeler halinde "Kadro zenginleşecek", "İdeolojik olmayacak" ara başlıklarıyla verilmiştir. Gerek maddelerle yapılan açıklama, gerekse ara başlıklarda tırnak işareti kullanılmamıştır. Bakanın sözlerini yansıtan "TÜBA daha özgür olacak" haber başlığı da tırnak işareti kullanılmadan yazılmıştır.

Ana haber metninin üstünde ayrı bir bölüm olarak yer alan metin ise Prof. Kanpolat'ın sözlerine dayanmaktadır. Başlık, tırnak içine alınmadan “Gül'den randevu bekliyoruz” şeklinde oluşturulmuştur. Prof. Kanpolat'ın verdiği bilgi ve yaptığı değerlendirmeler söz konusu kanun hükmündeki kararnameyle ilgili verilen “önceki olay” bilgisiyle birleştirilmiştir.

27 Eylül 2011 tarihinde iç sayfada yer alan haber, TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat'ın, “Huber Köşkü'nde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'le yaptıkları görüşmeye ilişkin izlenimlerini” aktarmaktadır. Haber metni, Prof. Kanpolat'ın sözlerinden doğrudan yapılan uzun alıntılarını içermektedir.

5 Kasım 2011 tarihli Hürriyet'in TÜBA'yla ilgili haberinde TÜBA'da 45 kişinin istifasını verdiği bilgisi verilmektedir. Haber söylemi Prof. Yücel Kanpolat'ın açıklamalarına dayanmakta, birkaç kez yapılan doğrudan alıntıyı içermektedir. Haber girişinde “önceki olay” bilgisi aktarılmaktadır.

7 Kasım 2011 tarihli haber metni Prof. Halil İncik'ın konuşmasına dayanmakta, Prof. İncik “dünyaca ünlü tarihçi” olarak tanımlanmaktadır. Prof. İncik'ın değerlendirmesinin yer aldığı TÜBA Genel Kurulu toplantısına yönelik de bilgi verilmekte, Prof. Kanpolat'ın Genel Kurul'da yönelttiği “Bu siyasi tasarrufa evet mi diyelim yoksa hayır mı” şeklindeki sorusu doğrudan alıntılanarak, Genel Kurul'a katılan toplam 86 üyenin tamamının “hayır” oyu verdiği açıklanmakta, Prof. Kanpolat'ın istifa edenlerinin sayısının 50'yi geçtiği yönündeki hatırlatması aktarılmaktadır. Tepkiler üzerine söz konusu KHK'da yapılan değişiklikle üye atama yetkisinin Bakanlar Kurulu'ndan alınarak, TÜBİTAK Bilim Kurulu'na devredilmesi, bunun ilk bakışta önemli bir değişiklik gibi görünmesine karşın TÜBİTAK Bilim Kurulu'na atamaları yapanın da zaten hükümetin kendisi olması biçiminde verilen bilgiler bir diğer retorik unsur olarak dikkati çekmektedir. Bu bölümün ara başlığı “Başkanı Başbakan atayacak” şeklinde oluşturulmuştur.

Zaman

26 Eylül 2011 tarihinde iç sayfada tek paragraf olarak yer alan haber metni Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün'ün, “Türkiye Bilimler Akademisi'nin

(TÜBA) yeniden yapılandırılmasına ilişkin eleştirilere” karşı verdiği yanıtı dayanmaktadır. Ergün’ün sözleri aktarılmış, bir cümlesinden doğrudan alıntı yapılmıştır.

2.2.5. Haberlerde Fotoğraf Kullanımı

Fotoğraf, haberin önemli bir bileşeni olmasına karşın, TÜBA’nın yapısının değiştirilmesiyle ilgili haberin fotoğrafla desteklenmesi çok ilgili görünmemektedir. Bu nedenle incelenen haber söylemlerinde öne çıkan, çok sayıda fotoğraf bulunmamaktadır.

Cumhuriyet

3 Eylül 2011: Fotoğraf yer almamaktadır.

6 Eylül 2011: İç sayfada Prof. Dr. Yücel Kanpolat’ın açıklamasını içeren metin içindeki çerçeveli bölümde, Prof. Kanpolat’ın gülümseyen bir fotoğrafı yer almaktadır.

7 Eylül 2011: Fotoğraf kullanılmamıştır.

8 Eylül 2011: Fotoğraf kullanılmamıştır.

9 Eylül 2011 (1): Manşetten verilen haberde ilk sayfada bilim dergisi Nature’da yayımlanan yazının fotoğrafı yer almaktadır. İç sayfada devam eden metinde başka fotoğraf kullanılmamıştır.

(2): İç sayfada devam eden haberde Prof. Dr. Halil İnalçık’ın fotoğrafı yer almaktadır.

10 Eylül 2011: Fotoğraf kullanılmamıştır.

14 Eylül 2011: İç sayfada Rıza Türmen’in fotoğrafı yer almaktadır.

23 Eylül 2011: Fotoğraf kullanılmamıştır.

27 Eylül 2011: Fotoğraf yer almamaktadır.

29 Eylül 2011 (1): Fotoğraf yer almamaktadır.

(2): Açıklaması aktarılan Prof. Dr. Yücel Kanpolat’ın gülen bir fotoğrafı yer almaktadır.

31 Ekim 2011: Fotoğraf kullanılmamıştır.

1 Kasım 2011: İlk sayfada Prof. Dr. Yücel Kanpolat’ın bir fotoğrafı kullanılmıştır. Prof. Kanpolat’ın elinde bir kalem bulunmaktadır. Gözler, normale göre daha çok açılmıştır,

tedirginlik ifade etmektedir. İç sayfada yer alan Prof. Kanpolat fotoğrafı daha önce de kullanılan fotoğraftır, hafif tebessüm eden bir ifade vardır.

4 Kasım 2011: Fotoğraf yer almamaktadır.

5 Kasım 2011: Fotoğraf yer almamıştır.

Habertürk

8 Kasım 2011: Birinci sayfada TÜBA haberine ilişkin bir fotoğraf yer almamakla beraber, sol alttaki haberin görseli şarkıcı Hadise'nin boy fotoğrafının yarısı TÜBA haberinin içine uzanmaktadır. Dekolte giysili fotoğraf, başlığın alt ve solunda, haber metninin solunda yer almaktadır.

9 Kasım 2011: İç sayfadaki haberde bir önceki günkü Habertürk gazetesinde TÜBA haberinin yer aldığı ilk sayfanın yarısının fotoğrafı yayımlanmıştır.

Hürriyet

6 Eylül 2011: Prof. Dr. Celal Şengör'ün bir fotoğrafı yer almaktadır.

8 Eylül 2011: Ana haber metninin başlığının sağ tarafında Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün'ün konuşurken çekilmiş bir fotoğrafı yer almıştır. Ana haber metninin üstünde daha küçük bir bölümde yer verilen Prof. Dr. Yücel Kanpolat'ın açıklamasının yanında Prof. Kanpolat'ın bir fotoğrafı kullanılmıştır. Hafif hayret ve tereddüt ifadesi dikkati çekmektedir.

27 Eylül 2011: Prof. Kanpolat'ın, bir önceki gün de kullanılan biraz şaşırılmış, biraz tereddütlü ifadesinin bulunduğu fotoğraf yer almaktadır.

5 Kasım 2011: Prof. Kanpolat'ın aynı fotoğrafı yer almıştır.

7 Kasım 2011: Prof. Dr. Halil İnalıcık'ın fotoğrafı yer almaktadır.

Zaman

26 Eylül 2011: Fotoğraf yer almamaktadır.

SONUÇ

Çalışmanın ortaya koyduğu araştırma ve inceleme sonuçları 2011 Türkiye'si'nin demokrasi kültürü ve demokratik toplumsal pratiğine ilişkin olumlu bir tablo çizemezken, yazılı basın, bu konuda üstüne düşen görevi hakkıyla yerine getiremediği değerlendirmesini üretmektedir.

Tarihsel süreçte yapılan irdelemede, beslendiği güçlü damarlar ve sahip olduğu birikime karşın, 2011 Türkiye'si'nin, bu zenginliklere ve uygarlık tarihinin üçüncü binyılına uygun görünmeyen düşünme biçimleri ve yaşam pratikleri sergilediği gözlenmektedir. Söz konusu kültürel ve yapısal göstergeler; Marks'ın, Gramsci'nin, Althusser'in ileri sürdükleri düşüncelerle paralellikler içermektedir. Yaşanan gerçeklik, sayısal göstergeler olmadan da gözlenebilmektedir. Bu dönem; sıradan yurttaşların telefonda konuşmaya korktuğu, İnternet ortamında görüş yazmaktan çekindiği; karikatürlere dava açılan; sadece fikirlerini açıklayan kişilerin toplantılarının, yürüyüşlerinin yasaklandığı-dövüldüğü-hayatına kastedecek araçlarla baskı ve şiddet gördüğü; hayatlara kastedilen; muhalefetin olanaksız kılındığı; bilim insanlarının, öğrencilerin, gazetecilerin hapse kapatıldığı totaliter bir yönetimin egemen olduğu bir ülke görünümündedir. Ancak aynı, Marks'ın, toplumsal gerçekliğin *camera obscura*'daymış gibi tersine çevrilerek anlatılması gibi, egemen söylem "ileri demokrasi"ye geçildiğinden bahsetmekte, kitle iletişim araçlarında yaygın biçimde yer alarak görüş açıklayan (*ancak "görüş açıklamak" değil, kesin doğrular olarak anlatan/iddialarda bulunan*) akademisyen-gazeteci-yazar niteliğinde kişiler demokratikleşme yolunda ne kadar ilerlendiğinden söz etmektedirler. Yani gerçeklik, kitle iletişim araçlarının desteğiyle halka yani öznelerin bilincine ve bilinçaltına tersine çevrilerek aktarılmaktadır. Öte yandan, Gramsci'nin "hegemonya", "rıza" ve "baskı"; Althusser'in "Devletin İdeolojik Aygıtları" ve "Devletin Baskı Aygıtları" kavramlarının hayata geçmiş halleri görülmektedir. Egemen ideoloji toplumun "ortak duyu"su biçimine geçirilmek istenirken, söz konusu toplumun, yani Türk halkının dini duyguları sömürülmekte, din özünden uzaklaştırılmakta, "sivil toplum" adı altında bağnazlığı besleyen, sürdüren, geliştiren cemaat tipi yapılanmalar demokratik toplumun çağdaş,

özgür, eşitlikçi bireyinden uzak; itaat eden ve güç kendi eline geçtiğinde bu gücü otoriter nitelikte, demokratik olmayan biçimde kullanmaya eğilimli insanlar yaratmakta ya da başka bir deyişle, bu karakteri desteklemektedir. “Rıza” sürecinde kitle iletişim araçlarının yaygın biçimde işlevsel olduğu gözlenmektedir. Bu çerçevede; kapitalist sistemin vaat ettiği rahat yaşamın -çok doğal olarak- insanları cezbediği, alışveriş merkezlerinde tüketim eylemi belli başlı sosyal etkinliği olan kitlesel ölçüde bireyin, zorunlu işlerinin dışında arta kalan zamanının önemli bir bölümünü de, televizyon başında geçirdiğini söylemek olasıdır. Bu durum, herkesi kapsamayan ancak kitlesel olduğu ileri sürülebilecek bir yaşam biçimi görünümündedir. Ancak, rahat yaşam vadinin yanında; emekçinin hakları, işsizlik, kaynakların kullanımı, doğal dokuya ilişkin tahribat gibi birçok yaşamsal konuda gerçekliğin ifadesinde sorunlar olduğu görülmektedir. Bu süreçte, Gramsci’nin “organik aydınlar”a ilişkin tanımladığı rol geçerliliğini korusa da, dönemin ideolojisini oluşturma, benimsetme, yayma, tek egemen kılma ve var olan ideolojiyi etkisizleştirerek değiştirme amaçları güden ve bu amaçları ağırlıklı olarak kitle iletişim araçları yoluyla gerçekleştiren “inorganik aydınlar”ın varlığından ve etkililiklerinden söz edilebilir. Yanısıra, “organik aydınlar” önemli ölçüde baskı görmüş ve engellenmiştir. Althusser’in kuramında yer alan “Devletin İdeolojik Aygıtları” etkin biçimde kullanılırken; “Devletin Baskı Aygıtları”nın da yargılamalar, vergi cezaları, doğrudan şiddet gibi uygulamalarla sosyal pratik içinde yaygın biçimde yer aldığı görülmektedir.

Tarihsel süreçte kültürel, ekonomi-politik unsurlar göz önüne alınarak Türkiye’nin demokrasi kültürü değerlendirildiğinde, olumlu yönde etki oluşturan çok sayıda niteliğin yanında; demokratik anlayış, yapı ve işleyişi olanaksız kılan, engelleyen, sıkıntıya sokan önemli niteliklerin de olduğu görülmektedir. Binlerce yıllık Anadolu uygarlıklarının birikimiyle birlikte, Orta Asya’dan gelen demokrasi kültürüne uygun anlayış ve yaşam biçimi, Tanrı sevgisi ve hoşgörüyü içeren Anadolu inanç sistemi ve eşit yurttaşların yaşadığı bağımsız ve gelişmiş bir ülkeyi hedefleyen Atatürk Cumhuriyeti’nin nitelikleri olumlu yönde etki ve değişim yaratırken; endüstrileşmenin gecikmesi, önemli ölçüde, matbaanın geç gelişi ve Cumhuriyet öncesinde kullanılan Arap alfabesine bağlı olarak okuryazarlık oranı ve entelektüel üretimin düşüklüğü, ülkenin bir bölümünde feodal yapının sürmesi, küresel egemen güçle amaç birliği içine

giren yerel egemen gücün dini siyasallaştırması, yeni küreselleşmenin, postmodern düşüncelerin yaşam alanı doğurduğu ve beslediği yeni-liberal politikaların da desteklemesiyle yoksulluk ve cehalet sorunsalının olması gereken şekilde aşılabilmesi demokrasi kültürünün önünde darboğaz oluşturan, tıkayan önemli engeller oluşturmuşlardır.

Demokratik bir ülke demokratik yapılarla var olmaktadır. Yanı sıra akıl ve sağduyu demokrasi kültürünün önündeki en büyük engellerden biri olan bağınazlığı eğitmekte ve eritmektedir. Aklın beslenmesi bilimle, sanatla mümkün olmaktadır. Demokratik bir toplumun bireyleri birbirlerine, doğaya ve kitap ya da tarihi bir yapıt, her türlü esere karşı saygılıdır. Demokratik bir toplumun bireyleri, kendi hakları olduğu gibi diğer insanların ve canlıların hakları olduğunu da bilmektedirler.

Bilim karşıtlığı demokrasiyi yok eden bağınazlığı beslemektedir. Bilim; bilgiyle donanmış, muhakeme niteliğine sahip, kendi kararlarını kendisi verebilen, sağduyulu, kendisine ve başkalarına karşı saygılı bireylerin varlığını desteklemektedir. Öte yandan; demokratik yapılar, demokrasi kültürünün devamlılığında önemli etmenlerdir. Dolayısıyla bir bilim akademisinin siyasi güçten bağımsız olarak çalışmalarını sürdürmesi demokratik bir ülke için aksi düşünülemez bir durumdur. Bilim akademisi yönetiminin (üstelik bilimsel düşünceden yana görünmeyen) siyasi güç tarafından belirlenmesi demokrasi kültürünü ve böylece toplumun faydasını çok ilgilendiren bir husustur ve bu konuda halkın bilgilendirilmesi ve uyarılması kitle iletişim araçlarının ve özede yazılı basın asli görevleri arasındadır. Kültürel ya da ekonomi-politik nedenlerle görevini yapmayıp, haber etiğine uygun davranmayan basın, topluma ciddi zararlar vermektedir. Bu durumda, tarihsel süreçte gözden geçirildiğinde zayıf ve kırılabilir niteliği gözlemlenen Türkiye demokrasisi, görevini olması gerektiği gibi yerine getirmeyen bir basının hem sağlayacağı faydadan yoksun kalacak, hem de bu durumdan olumsuz olarak etkilenecektir. Yapılan araştırma ve incelemede Türk basını temsil eden örneklem içerisindeki 6 gazetenin ikisinde, Türkiye Bilimler Akademisi'nin yapısının değiştirilmesine ilişkin ve bu kararı irdeleyici nitelikte doğrudan bir haberleştirmenin yapılmadığı görülmüştür. Bu gazetelerin okurlarının böyle bir olayla ilgili gereken önemi yansıtan biçimde bilgilendirilmeleri söz konusu

olmamıştır. Bir diğesinde bir kez verilen haber, olguyu nitelik ve nicelik olarak çok yetersiz biçimde yansıtmakta, tam tersine haber söylemini siyasi iktidar yönünden kurmaktadır. Örnekleme içinde yer alan bir diğ gazetenin ise haberi magazinelleştirici unsurlarla desteklediği görülmektedir. Olguyu yeterli biçimde yansıtılmamış, kamuoyuna olgunun içeriği ve olası sonuçları hakkında yeterince bilgilendirilip uyarılmamıştır. Örneklemede yer alan sadece diğ iki gazetenin karar ve kararın etkilerine yönelik haberleştirmeyi daha fazla önemseyerek yaptığı, ancak konunun ciddiyeti ve toplum üzerindeki etkileri bağlamında düşünüldüğünde ancak bir gazetenin tam anlamıyla uyarıcı görevini yerine getirdiğini söylemek mümkün görünmektedir. Bunlardan biri haberi nicelik ve nitelik olarak orta düzeyde, iki tarafın da görüşlerini yansıtacak biçimde ancak hiçbir zaman ilk sayfada haberleştirmeyen bir önemde verirken diğeri, kararı çok önemseyen, çok boyutlu ve uzun erimli olasılıkları göz önüne alarak irdeleyen, toplumu uyarıcı görevini yerine getiren bir söylem geliştirmiştir.

Toplumun demokrasi kültürünü olumsuz yönde etkileyen, haber etiğine uygun olmayan gazetecilik mesleğinin baskın hâle gelmesinde medya sahipliği-iktidar baskısı gibi etkenlerin büyük rolü olmasının yanında, gazetecilerin sendikalaşmasında görülen büyük zayıflık olumsuz yönde çok önemli etki ve sonuçlar üretmektedir. Bunun yanında, basın görevlerini olması gerektiği gibi gerçekleştirmesi önemli ölçüde yapısal unsurlara, yani, kitle iletişim araçlarının sahipliğine, egemen iktidarın baskı kullanmasına ve sendikasızlaşmaya bağlı olsa da, bu nitelikler bazı zamanlar haber etiğine uygun davranmamanın bahanesi de olabilmektedir. Mülkiyet ve siyasi baskı sorunsalı çok önemli olmakla birlikte bu durum bireysel sorumluluğu tamamen yok etmemektedir. Aslında her düzeyde, kararlar, nihayetinde kişilerin aklında ve vicdanında şekillenmekte ve verilmektedir.

Ekonomi-politik unsurların yanısıra, gerek haberi üretenler, gerekse haberi tüketenler belli bir tarihsel geçmişe sahip, belirli bir kültürel ortam içerisinde bulunmaktadır. Ancak kültür ve kültürel ürünlerin etkileşimi iki yönlü olduğundan, döngüsel süreçte, ortaya çıkan kültürel ürünler de var olan kültürün nitelikleri üzerinde belirleyici etkiler oluşturmaktadır. Bu nedenle, bütün bu etkileşim olgusunu irdeleyebilmenin ancak tarihsel bir bakışla kültürün ve ekonomi-politik unsurların

birarada değerlendirilmesiyle olanaklı olabileceği düşünölmektedir. Sorunsal durum ile neden ve koşullarının saptanması, çözümsel bakış açıları geliştirebilmeyi ve insani değerlere uygun yeni bir gerçeklik yaratmayı desteklemektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Adaklı, Gülseren; **Türkiye’de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri**, Ütopya Yayınları, Ankara, 2006.
- Althusser, Louis; **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çeviren: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2010, 4. Baskı.
- Alver, Füsün; **Gazetecilik Bilimi ve Kuramları Gazetecilik Kuram Tasarımlarını Türkiye’deki Gazetecilik Sistemi ve Uygulamalarıyla Sınama Denemesi**, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2011.
- Arblaster, Anthony; **Demokrasi**, Çeviren: Nilüfer Yılmaz, Doruk Yayımcılık, Ankara, 1999.
- Bagdikian, Ben; **The New Media Monopoly**, Beacon Press, Boston, USA, 2004.
- Barrett, Michele; **Marx’tan Foucault’ya İdeoloji**, Türkçesi: Ahmet Fethi, Mavi Ada Yayınevi, İstanbul, 2000, İkinci Baskı.
- Batuş, Gül-Füsün Alver-Bilal Arık-Barış Çoban (Hazırlayanlar); **21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar Kadife Karanlık II Ayna Şövalyeleri**, Su Yayınları, İstanbul, 2011, İkinci Basım.
- Beetham, David – Kevin Boyle; **Demokrasinin Temelleri**, Çeviren: Aslıhan Zeynep Kopuzlu, Adres Yayınları, Ankara, 2005.
- Bilgin, Nuri; **Sosyal Psikoloji**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2009.
- Bourse, Michel-Halime Yücel; **İletişim Bilimlerinin Serüveni**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Chomsky, Noam; **Medya Denetimi**, Türkçesi: Elif Baki, Everest Yayınları, İstanbul, 2008.
- Cohen-Almagor, Raphael; **İfade, Medya ve Etik**, Çeviren: S. Nihal Şad, Phoenix Yayınları, Ankara, 2002.
- Çaplı, Bülent; **Medya ve Etik**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.
- Çavdar, Tevfik (1); **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, 4. Baskı.

- Çavdar, Tefik (2); **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze**, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, 4. Baskı.
- Dursun, Çiler; **TV Haberlerinde İdeoloji**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.
- Duverger, Maurice; **Siyaset Sosyolojisi**, Çeviren: Dr. Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, İstanbul, 2002, 6. Basım.
- Eagleton, Terry; **İdeoloji**, İngilizce'den Çeviren: Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, 3. Basım.
- Erdoğan, İrfan-Korkmaz Alemdar; **Öteki Kuram** Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirilmesi, Erk, Ankara, 2005. Geliştirilmiş 2. Baskı.
- Fiori, Giuseppe; **Antonio Gramsci Bir Devrimcinin Yaşamı**, Çeviren: Kudret Emiroğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- Forgacs, David (hazırlayan); **Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916-1935**, Çeviri: İbrahim Yıldız, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010.
- Giddens, Antony; **Sosyoloji**, Yayına Hazırlayanlar: Hüseyin Özel-Cemal Güzel, Çevirenler: Hüseyin Özel-Talip Kabadayı-Mine Turhan Kara-Nursen Oral-İşıl Bayar-Hamdi Bravo, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000.
- Gökberk, Prof. Macit; **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, 12. Basım.
- Habermas, Jürgen (1); **Kamusalın Yapısal Dönüşümü**, Çevirenler: Tanıl Bora-Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, 5. Baskı.
- Habermas, Jürgen (2); **İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim**, Çeviren: Mustafa Tüzel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, 4. Baskı.
- Herman, Edward S.-Noam Chomsky; **Kitle Medyasının Ekonomi Politikası Rızanın İmalatı**, Türkçesi: Dr. Ender Abadoğlu, Aram Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Jacquette, Dale; **Journalistic Ethics - Moral Responsibility in the Media**, Pearson Education Inc. Pearson Prentice Hall, New Jersey, USA, 2007.
- Jeanneney, Jean; **Medya Tarihi**, Çeviren: Esra Atuk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Johnson, Deborah G.; **Computer Ethics**, Pearson Education Inc., New Jersey, USA, 2009, 4th edition.
- Karpat, Kemal H.; **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

- Kaya, A. Raşit; **İktidar Yumağı Medya Sermaye Devlet**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009.
- Keane, John; **Medya ve Demokrasi**, Çeviren: Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, 4. Basım.
- Kışlalı, Ahmet Taner (1); **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002, 9. Baskı.
- Kışlalı, Ahmet Taner (2); **Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1994.
- Kongar, Emre; **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul, Dokuzuncu Basım.
- Lipson, Leslie; **Uygarlığın Ahlaki Bunalımları [Manevi Bir Erime mi? Yoksa İlerleme mi?]**, Çeviren: Jale Çam Yeşiltaş, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.
- Maigret, Eric; **Medya ve İletişim Sosyolojisi**, Çeviren: Halime Yücel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Marx, Karl; **Ekonomi Politüğın Eleştirisine Katkı**, Çeviren: Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, 2011, Yedinci Baskı.
- Mc Quail, Denis; **Mass Communication Theory**, SAGE Publications Ltd., London-Thousand Oaks-New Delhi-Singapore, 2011, 6th edition.
- Morresi, Enrico; **Haber Etiğı - Ahlaki Gazeteciliğın Kuruluşu ve Eleştirisi**, Çeviren: Fırat Genç, Dost Kitabevi, Ankara, 2006.
- Öğün, Süleyman Seyfi; **Türk Politik Kültürü**, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2000.
- Örs, Birsen H. (Derleyen) ; **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasi İdeolojiler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları İstanbul, 2012, 5. Baskı.
- Öymen, Onur; **Demokrasiden Diktatörlüğe İktidar Uğruna Demokrasiyi Feda Edenler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.
- Özcan, Zafer; **Uluslararası Haberleşme ve Az Gelişmiş Ülkeler**, Dayanışma Yayınları, Ankara, 1983.
- Özer, Ömer; **Haber Söylem İdeoloji** Eleştirel Haber Çözümlemeleri, Literatürk, Konya – İstanbul, 2011.

- Özsever, Atilla; **Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci Türkiye’de Basın Çalışanlarının Sorunları ve Bir Model Önerisi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004.
- Parenti, Michael; **Kirli Gerçekler**, Çeviren: Ali Tartanoğlu, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997.
- Ransome, Paul; **Antonio Gramsci Yeni Bir Giriş**, İngilizce’den çeviren: Ali İhsan Başgöl, Dipnot Yayınları, Ankara, 2011.
- Rousseau, Jean-Jacques (1982); **Toplum Sözleşmesi**, Fransızca’dan çeviren: Vedat Günyol, Adam Yayınları, İstanbul, 1982.
- Sancar, Serpil; **İdeolojinin Serüveni Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme**, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, 2. Baskı.
- Sarıbay, Ali Yaşar; **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- Sarıbay, Ali Yaşar–Süleyman Seyfi Öğün; **Politikbilim**, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 1999.
- Sönmez, Mustafa (1); **Filler ve Çimenler - Medya ve Finans Sektöründe Doğan/Anti-Doğan Savaşı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, 3. Baskı.
- Sönmez, Mustafa (2); **Medya, Kültür, Para ve İstanbul İktidarı**, Yordam Kitap, İstanbul, 2010.
- Sönmez, Mustafa-Hayri Kozanoğlu; **Neler Oluyor Hayatta?** 10 Başlıkta Türkiye ve Dünya Analizi, Mustafa Sönmez-Hayri Kozanoğlu, Notabene Yayınları, Ankara, 2012.
- Şahin, Haluk (1); **Can Çekişen Bir Meslek Üzerine Son Notlar**, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- Şahin, Haluk (2); **Kim Korkar Soruşturmacı Gazeteciden? Araştırmacı ve Soruşturmacı Gazetecilik: Dün, Bugün, Yarın**, Say Yayınları, İstanbul, 2012.
- Tanilli, Server (1); **Yaratıcı Aklın Sentezi Felsefeye Giriş**, Adam Yayınları, İstanbul, 1997, 2. Basım.
- Tanilli, Server (2); **Uygarlık Tarihi**, Adam Yayınları, İstanbul, 1999 Adam Y. 1. Basım (diğerleriyle 10. Basım).
- Tanilli, Server (3); **İnsanlığı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?**, Adam Yayınları, İstanbul, 2000.

- Tanilli, Server (4); **Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996, 8. Bası.
- Tanilli, Server (5); **Değişimin Diyalektiği ve Devrim Marksizm Üstüne Yeni Düşünceler**, Adam Yayınları, İstanbul, 2002, Dördüncü Basım.
- Tılıç, Doğan; **Utaniyorum Ama Gazeteciyim Türkiye ve Yunanistan’da Gazetecilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, 2. Baskı.
- Tokgöz, Oya; **Temel Gazetecilik**, İmge Yayınları, Ankara, 2008, 7. Baskı.
- Türenç, Tufan–Erhan Akyıldız; **Bir Gazetecinin Hayatı - 28 Yıl Sonra Abdi İpekçi**, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, 2. Baskı.
- van Dijk, Teun (1); **News As Discourse**, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, New Jersey, 1988.
- van Dijk, Teun A. (2); **News Analysis, Case Studies of International and National News In The Press**, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, Hillsdale, New Jersey Hove and London, 1988.
- Williams, Raymond; **Kültür**, Çeviri: Suavi Aydın, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1993.
- Yaylagül, Levent; **Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008.
- Yumlu, Konca; **Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları**, Nam Basım Ltd., İzmir, 1994.
- Yüksel, Celal Birkan; **İdeoloji ve Gündelik Hayatta Milliyetçilik Rahip Santoro Cinayeti ve Basında Temsili**, Genesis Kitap, Ankara, 2012.

Kitap İçinde Makaleler:

- Akca, Emel Baştürk; “İdeoloji-Dil-Söylem ve Anlam İlişkisi: Medyada Anlamın Toplumsal İnşası”, **Medyada Gerçekliğin İnşası Türk Medya Sektörüne Eleştirel Bir Bakış** içinde, Editör: İsmet Parlak, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009.
- Atılğan, Gökhan; “İdeoloji”, **Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler** içinde, Hazırlayanlar: Gökhan Atılğan-E. Attila Aytekin, Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2012.

- Atabek, Ümit; “Söylem Çözümlemesi Başlangıç Düzeyi İçin Öneriler”, **Medya Metinlerini Çözümlemek İçerik Göstergibilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri** içinde, Gülseren Şendur Atabek-Ümit Atabek, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007.
- Belsey, Andrew-Ruth Chadwick (1); “Önsöz”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, Çeviren: Nurçay Türkoğlu, Derleyen: Andrew Belsey-Ruth Chadwick, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, 2. basım.
- Belsey, Andrew-Ruth Chadwick (2); “Medyada Etik ve Siyaset: Kalite Arayışı”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar** içinde, Çeviren: Nurçay Türkoğlu, Derleyen: Andrew Belsey-Ruth Chadwick, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, 2. basım.
- Bodei, Remo; “Önsöz”, **Haber Etiği Ahlaki Gazeteciliğin Kuruluşu ve Eleştirisi**, Enrico Morresi, Çeviren: Fırat Genç, Dost Kitabevi, Ankara, 2006.
- Çelenk, Sevilay; “Tartışma Sürüyor”, **İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar** içinde, Derleyen: Sevilay Çelenk, De Ki Basım Yayın Ltd. Şti., Ankara, 2008.
- Çoban, Barış; “Louis Althousser Althusser’in Hayatına Genel Bir Bakış”, **Kadife Karanlık 2 Ayna Şövalyeleri** içinde, Hazırlayanlar: Gül Batuş-Fusun Alver-Bilal Arık-Barış Çoban, Su Yayınları, İstanbul, 2011.
- Duran, Ragıp; “Dünyada ve Türkiye’de Medya Etiği”, **Medya, Etik ve Hukuk** içinde, Derleyen: Sevda Alankuş; Süleyman İrvan-Ragıp Duran-Fikret İlkiz; (Habercinin El Kitabı 2) IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, İkinci Baskı.
- Evre, Bülent; “Söylem Analizine Yönelik Farklı Yaklaşımlar: Bir Sınıflandırma Girişimi”, **Medyada Gerçekliğin İnşası Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış** içinde, Editör: İsmet Parlak, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009.
- Fairclough, Norman-Phil Graham; “Eleştirel Söylem Çözümlemecisi Olarak Marx: Eleştirel Yöntemin Yaratılışı ve Küresel Sermayenin Eleştirisi İle Bağlantısı”, Çev. Z. Özarlan, B. Çoban, **Söylem ve İdeoloji** mitoloji, din, ideoloji içinde, Hazırlayanlar: Barış Çoban-Zeynep Özarlan, İngilizce’den Çevirenler: Barış Çoban, Zeynep Özarlan, Nurcan Ateş, Su Yayınları, İstanbul, 2003.

- Garnham, Nicholas; “Ekonomi Politik ve Kültürel Çalışmalar: Uzlaşma mı Boşanma mı?”, Çeviri: Sevilay Çelenk, **İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar** içinde, Derleyen: Sevilay Çelenk, De Ki Basım Yayın Ltd. Şti., Ankara, 2008.
- Gerbner, George; “Kitle İletişim Araçları ve İletişim Kuramı”, **Kitle İletişim Kuramları** içinde. Derleyen ve Çeviren: Erol Mutlu, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2005.
- Golding, Peter-Graham Murdock; “İdeoloji ve Kitle İletişim Araçları: Belirlenim Sorunu”, Çeviren: Levent Yaylagül, **Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji** içinde, Derleyenler: Levent Yaylagül–Nilüfer Korkmaz, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008.
- Günyol, Vedat; “Önsöz”, **Toplum Sözleşmesi** Jean-Jacques, Rousseau, Fransızca’dan çeviren: Vedat Günyol, Adam Yayınları, İstanbul, 1982.
- Hall, Stuart (1); “Kodlama ve Kodaçım”, Çeviren: Barış Çoban, **Söylem ve İdeoloji mitoloji-din-ideoloji** içinde, Hazırlayanlar: Barış Çoban-Zeynep Özarıslan, İngilizce’den Çevirenler: Barış Çoban, Zeynep Özarıslan, Nurcan Ateş, Su Yayınları, İstanbul, 2003 (Orijinal metin: “Encoding/Decoding” Cultur, Media, Language. (Ed. S. Hall and others) Routledge. London. 1992.).
- Hall, Stuart (2); “Kültür, Medya ve ‘İdeolojik Etki’ ”, **Medya, İktidar, İdeoloji** içinde, Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005, Üçüncü Basım.
- Hall, Stuart (3); “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü”, **Medya, İktidar, İdeoloji** içinde, Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005, Üçüncü Basım.
- İnal, Ayşe; “Medyanın ‘Etkisi’ Sorunsalına Başka Bir Bakış”, **Medya ve Toplum** içinde, Derleyen: Sevda Alankuş, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, 2. Baskı.
- İrvan, Süleyman; “Medya ve Etik” Ek 1: “Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi”, “Gazetecinin Sorumluluğu” bölümü, **Medya, Etik ve Hukuk** içinde, Derleyen: Sevda Alankuş; Süleyman İrvan-Ragıp Duran-Fikret İlkiz;

- (Habercinin El Kitabı 2) IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, İkinci Baskı.
- Kaya, Raşit-Barış Çakmur; “Siyaset Bilimi ve Medya Çalışmaları”, **Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler** içinde, Hazırlayanlar: Gökhan Atılgan- E. Attila Aytekin, Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2012.
- Kellner, Douglas (1); “Ayrımın Üstesinden Gelmek: Kültürel Çalışmalar ve Ekonomi Politik”, Çeviri: Hakan Ergül, **İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar** içinde, Derleyen: Sevilay Çelenk, De Ki Basım Yayın Ltd. Şti., Ankara, 2008 (Daha önce **Birikim** dergisinde yayımlanmıştır. Sayı:167/Mart, 2003, ss. 93-107).
- Kellner, Douglas (2); “Kültür Endüstrileri”, **Kitle İletişim Kuramları** içinde, Derleyen ve Çeviren: Erol Mutlu, 2005, Ütopya Yayınları, Ankara, 1989.
- Korkmaz, Nilüfer; “Kültürel İncelemeler Geleneğinde ‘Kültür, Popüler Kültür ve İdeoloji’ Sorunu”, **Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji** içinde, Derleyenler: Levent Yaylagül-Nilüfer Korkmaz, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008.
- Niray, Nasır; “Sivil Toplum ve Katılımcı Demokrasi Bağlamında Türkiye’de Demokrasi Kültürü”, **Siyasal Kültür Yazıları** içinde, Derleyen: Prof. Dr. Nasır Niray, Derin Yayınevi, İstanbul, 2009.
- Niray, Nasır–Didem Deniz; “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Demokrasi ve Siyasal Kültür Paradigmaları”, **Siyasal Kültür Yazıları** içinde, Derleyen: Nasır Niray, Derin Yayınları, İstanbul, 2009.
- Oskay, Ünsal; “Önsöz”, **Söylem ve İdeoloji Mitoloji-Din-İdeoloji** içinde, Hazırlayanlar: Barış Çoban-Zeynep Özarıslan, Su Yayınları, İstanbul, 2003.
- Örs, H. Birsen; “İdeoloji Karmaşık Dünyayı Anlaşılır Kılmak”, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasi İdeolojiler** içinde, Derleyen: H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, 5. Baskı.
- Parenti, Michael; “Tekelci Medya Manipülasyonu”, Çeviren: Nilüfer Korkmaz, **Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji** içinde, Derleyenler: Levent Yaylagül–Nilüfer Korkmaz, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008.

- Peck, Janice; “Ekonomi Politik Kültürel Çalışmalar Tartışmasından Niçin Sıklımmamalıyız”, Çeviri: Sevilay Çelenk, **İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar** içinde, Derleyen: Sevilay Çelenk, De Ki Basım Yayın Ltd. Şti., Ankara, 2008.
- Sholle, David J.; “Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinden İktidar/Bilgiye”, **Medya, İktidar, İdeoloji** içinde, Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat Yayınları Ankara, 2005, 3. basım.
- Şahin, Haluk; “Önsöz”, **Medya ve Demokrasi**, John Keane, Çeviren: Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, 4. Basım.
- Thompson, John B.; “Kitle İletişimi ve Modern Kültür: Eleştirel Bir İdeoloji Kuramına Katkı”, Çeviren: Nilüfer Korkmaz, **Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji** içinde, Derleyenler: Levent Yaylagül, Nilüfer Korkmaz, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008.
- Uslu, Ateş; “Demokrasi”, **Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler** içinde. Hazırlayanlar: Gökhan Atılgan- E. Attila Aytekin, Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2012.
- van Dijk, Teun A. (3); “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”, **Medya, İktidar ve İdeoloji** içinde, Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005, Üçüncü basım.
- van Dijk, Teun A. (4); “Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım”, Çeviren: Nurcan Ateş, **Söylem ve İdeoloji mitoloji, din, ideoloji** içinde, Hazırlayanlar: Barış Çoban, Zeynep Özarıslan, İngilizce’den Çevirenler: Barış Çoban, Zeynep Özarıslan, Nurcan Ateş, Su Yayınları, İstanbul, 2003.
- van Dijk (5); “Bir Söylem Olarak Haberin Disiplinler Arası Çözümlemesi”. Çeviren: Ümit Atabek, **Medya Metinlerini Çözümlemek İçerik Göstergibilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri** içinde, Derleyenler: Gülseren Şendur Atabek-Ümit Atabek, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007.
- Yağlı, Soner; “Direne(meye)n Aktörlerin Galibiyetsiz Savaşımı: Gerçeklik ve Medyadaki İnşası”, **Medyada Gerçekliğin İnşası Türk Medya Sektörüne Eleştirel Bir Bakış** içinde, Editör: İsmet Parlak, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009.

Gazete Köşe Yazıları

Sönmez, Mustafa; “Medya Mutfağında Kirlenme ve Ekonomi...”, Cumhuriyet Gazetesi, 13.04.2012.

İnternet Üzerindeki Kaynaklar:

59. Yerel Basın Semineri, 7-8 Temmuz 2011, Antakya

http://www.birgun.net/worker_index.php?news_code=1310208746&year=2011&month=07&day=09 (Erişim 27.11.2012)

“64 Gazeteci Bayrama Cezaevinde Giriyor.”- Türkiye Gazeteciler Sendikası

http://www.tgs.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=524&Itemid=51
(Erişim 27.11.2012)

<http://www.discourses.org/resources/teachyourself/>
<http://www.discourses.org/resources/teachyourself/Unlearn%20misconceptions.html>

Albayrak Grubu <http://www.albayrak.com.tr> (Erişim 25.01.2013-15.02.2013-17.02.2013)

Alkanat, Kezban; “Gazeteci sendikalaşmanın neresinde?”, 15.06.2002,

<http://ilef.ankara.edu.tr/gorunum/2002/06/gazeteci-sendikalasmanin-neresinde/>
(Erişim 02.01.2011)

Basın Konseyi <http://www.basinkonseyi.org.tr/tarihce> (Erişim 12.03.2013)

Basın Özgürlüğü Raporu, 2011 (Freedom House The Freedom of Press Report 2011)

<http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/freedom-press-2011> (Erişim 4 Kasım 2012)

Bilgin, Erhan; “Yeni Sendika Kanunu ve Gazetecilerin Sendikalaşması”, 05.03.2013

<http://www.bianet.org/bianet/medya/144848-yeni-sendika-kanunu-ve-gazetecilerin-sendikalilasmasi> (Erişim 11.03.2013)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi, 2011 (UNDP Human Development Index, 2011)

http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/HDR/2011%20Global%20HDR/English/HDR_2011_EN_Complete.pdf (Erişim 03.11.2012)

Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksi 2011 (Human Development Report 2011 - Sustainability and Equity: A Better Future for All)

<http://hdr.undp.org/en/>)

Ciner Grubu <http://www.cinergroup.com.tr> (Erişim 25.01.2013-15.02.2013-17.02.2013)

Cuilenburg, Jan van; “Medya ve Demokrasi”, **TV Haberciliğinde Etik** içinde, Bülent Çaplı-Hakan Tuncel, Fersa Matbaacılık, Ankara , 2009 (“**Türkiye’de Etik Haberciliğin Geliştirilmesi**” başlıklı proje kapsamında Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi (ilef) ve Fatusch B.V. işbirliğinde hazırlanmıştır.).

<http://ilef.ankara.edu.tr/etik/>

<http://ilef.ankara.edu.tr/etik/medya-ve-demokrasi/> (Erişim 03.03.2012)

Çağdaş Gazeteciler Derneği

<http://www.cgd.org.tr/index.php?Did=240&Page=1> (Erişim 12.03.2013)

Çalık Holding <http://www.calik.com> (Erişim 25.01.2013-15.02.2013-17.02.2013)

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında: 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu Gereğince; İşkollarındaki İşçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayılarına İlişkin 2013 Ocak Ayı İstatistikleri Hakkında Tebliğ

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130126-23.pdf> (Erişim 11.03.2013)

Çukurova Holding <http://www.cukurova.com.tr> (Erişim 25.01.2013-15.02.2013-17.02.2013-11.07.2013)

Demirören Şirketler Grubu <http://www.demiroren.com.tr/> (Erişim 04.03.2013)

Doğan Holding <http://www.doganholding.com.tr> (Erişim 25.01.2013-15.02.2013-17.02.2013)

Doğuş Grubu <http://www.dogusgrubu.com.tr> (Erişim 25.01.2013-15.02.2013-17.02.2013)

Dünya Ekonomik Forumu Cinsiyet Eşitsizliği Raporu, 2011 (World Economic Forum, The Global Gender Gap Report 2011)

<http://reports.weforum.org/global-gender-gap-2011/> (Erişim 04.11.2012)

Dünya Telekom Birliği Bilgi Toplumu Raporu, 2011 (Measuring the Information Society Report – ITU, 2011)

<http://www.itu.int/ITU->

[D/ict/publications/idi/material/2012/MIS2012_without_Annex_4.pdf](http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/idi/material/2012/MIS2012_without_Annex_4.pdf)

(Erişim 04.11.2012)

Ekonomist Demokrasi Endeksi, 2011 (Economic Intelligence Unit Report, 2011, The Economist)

<http://eiu.com>

http://www.sida.se/Global/About%20Sida/S%C3%A5%20arbetar%20vi/EIU_Democracy_Index_Dec2011.pdf (Erişim 03.11.2012)

Gazetecilere Özgürlük Platformu

http://gazetecilereozgurlikplatformu.org/index.php?sayfa=yan_basliklar&icerik_kod=3

(Erişim 12.03.2013)

“Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2011”, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı, Haber Bülteni, Sayı 10902, 17.09.2012

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10902> (Erişim 17.02.2013)

İhlas Holding <http://www.ihlas.com.tr> (Erişim 25.01.2013-15.02.2013-17.02.2013)

İstanbul Kültür Sanat Vakfı Ekonomik Etki Araştırması, Aralık 2012

http://cdn.iksv.org/media/content/files/IKSV_Ekonomik_Etki_Arastirmasi.pdf

(Erişim 17.02.2013)

Kellner, Douglas (3); “Kültürel Araştırmalar ve Sosyal Teori: Eleştirel Bir Müdahale”, Çev. Ünsal Çığ, <http://www.istanbul.edu.tr/4.boyut/index.php?sayfa=oku&id=4> (Erişim 30.11.2012) (Özgün Metin: "Cultural Studies and Social Theory: A Critical Intervention", **Handbook of Social Theory**, ed. George Ritzer-Barry Smart, Oxford, Blackwell, 2001.)

Koza-İpek Holding <http://www.kozaipekholding.com> (Erişim 25.01.2013-15.02.2013-17.02.2013)

Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2011-2012 Raporu, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_12/06021046_meb_istatistikleri_organ_e_gitim_2011_2012.pdf (Erişim 17.02.2013)

Mora, Necla; “Medya, toplum ve haber kaynağı olarak sembolik seçkinler”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, Yıl:2008 s. 9 <http://www.insanbilimleri.com> (Erişim: 19.10.2012)

Ortaş, Prof. Dr. İbrahim; “Kitap Okuru Bir Toplum muyuz-1?”, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/ibrahim_ortas_kitap_okuru.pdf (Erişim 17.02.2013)

Öz durdu, Rahime; **Medyada Sahiplik ve Yoğunlaşma, Oluşturduğu Sorunlar ve Şeffaflığın Sağlanması** Uzmanlık Tezi. T.C Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Ankara, Ekim 2011 s. 38 (<http://www.rtuk.org.tr/upload/UT/43.pdf> Erişim 27.01.2012)

Şahin, Haluk; Türkiye’de Medya Görevini Yapıyor mu?, 19.08.2011, <http://bielog.com/genel/turkiye%E2%80%99de-medya-gorevini-yapiyor-mu/> (Erişim 02.01.2013)

Tartaroğlu, Sinan; “12 Eylül’den beter”, Cumhuriyet, 7 Nisan 2012

<http://kitapdergi.cumhuriyet.com/?hn=328106> (Erişim 2 Kasım 2012)

“TMSF yönetimi Digitürk, Skytürk, Güneş ve Akşam gazetesi ile Alem FM'e el koydu”
<http://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/185543--cukurova-grubunun-10-sirketi-daha-tmsfde>
(Erişim 11.07.2013)

“Türkiye AİHM'de Birinciliği Kaptırmıyor”
<http://www.bianet.org/bianet/diger/138322-turkiye-aihmde-birinciligi-kaptirmiyor>
(Erişim 23.12.2012)

Türkiye Basın Enstitüsü Derneği
<http://basinenstitusudernegi.com/index.php?sayfa=sayfalar&sayfaid=1> (Erişim
14.03.2013)

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti
<http://www.tgc.org.tr/tarihce.html#ust> (Erişim 12.03.2013)

Türkiye Gazeteciler Sendikası
<http://www.tgs.org.tr> (Erişim 15.02.2013)

Türkiye Gazeteciler Federasyonu
http://www.tgf.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=88&Itemid=79
(Erişim 12.03.2013)

“Türkiye Gazeteciler Federasyonu 15 yaşında”
<http://www.gazeteciler.com/gundem/turkiye-gazeteciler-federasyonu-15-yasinda-63707h.html> (Erişim 14.03.2013)

“Türkiye-İşsizlik Oranı”, Türkiye İstatistik Kurumu
<http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=3536&metod=IlgiliGosterge> (Erişim
17.02.2013)

“Türkiye’de Basın Özgürlüğü Raporu”
<http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/134947-basin-ozgurlugu-buyuk-tehlikede> (Erişim 14.11.2012)

Uçak, Olcay; “Medyada Fikir İşçilerine Tanınan Haklar Süreci ve Karşılaştırmalı Uygulama Örnekleri”, İstanbul Aydın Üniversitesi,

<http://www.sosyalhaklar.net2011bildiriucak.pdf> (Erişim 27.11.2012)

“Vatan ve Milliyet, Demirören-Karacan'a Satıldı”

İstanbul - BİA Haber Merkezi, 21 Nisan 2011,

<http://bianet.org/bianet/medya/129424-vatan-ve-milliyet-demiroren-karacana-satildi>

(Erişim 27.01.2013)

EK I

Teun van Dijk'la Mülakat (18 Ocak 2012)

Gözde Dedeoğlu

Sayın Profesör Teun van Dijk, demokrasi kültürünün oluşumunda yazılı basının rolü, sorumlulukları ve görevleri hakkındaki; 2011 yılında Türkiye'de belirli bir olaya yönelik, 5 gazeteyi sizin bakış açınızla uyumlu bir yaklaşımla çözümleyecek doktora çalışmama çok değerli bir katkı sağlayacağına inandığım mülakat teklifimi kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim.

Aşağıdaki konularla ilgili fikirlerinizi öğrenebilir miyim?

- Sosyal, ekonomik ya da siyasi; gücün kötüye kullanımını önlemede, demokrasi kültürünün yerleşmiş olmasının en önemli, hatta yeterli unsur olduğu söylenebilir mi? Ya da başka bir deyişle, demokrasi kültürünün yerleşmiş olduğu yerde gücün kötüye kullanımı söz konusu olamaz denilebilir mi?

Kurallara bakılırsa, mükemmel bir demokraside gücün kötüye kullanımının mümkün olmaması gerekir. Fakat bu, insanlar ve demokrasilerin mükemmel olduğunu varsaymaktır, ki değildir. Demokrasilerin resmi kurallarına saygı gösterildiği zamanlarda bile; (yasal) ırkçı partilerin var olduğu ve ulusal ve yerel parlamentolarda ırkçı kararlar alındığı, örneğin göçmen ve mültecilerin dışlandığı, veya azınlıklar, göçmenler ve sığınmacıların gazetelerde olumsuz biçimde temsil edildiği ve böylece Ötekilere karşı ayrımcılık yapmak üzere kullanılan şablon ve önyargıları yaydığı ve onayladığı zamanlarda olduğu gibi demokrasilerde gücün kötüye kullanımının pek çok örnekleri vardır. Aynı şey, demokratik toplumlar dahil olmak üzere, çok sayıda yolla ayrımcılık yaşayan kadınlar için de geçerlidir. Yani, yasaların çok sayıda yolla çiğnendiği gibi, aynen, demokrasinin kuralları da gücü elinde tutanlar tarafından çiğnenir. Gücün kötü kullanımı demokrasilerde de hüküm sürer. Eğer eşitlik ve adalet gibi demokrasinin temel nitelikleri tamamiyle saygı görürse kuşkusuz böyle bir gücün

kötüye kullanımı mümkün olamaz, fakat biliyoruz ki durum böyle değil. Bu anlamda, demokrasi idealdir, ve asla tam anlamıyla gerçekleşmemiştir.

- Sizce, demokrasinin neyi kapsadığı, hangi nitelikleri içerdiği konusunda günümüzde fikir birliği var mı?

Hayır, elbette yok – Bu nedenle parlamentolar, diğer resmi organlar, STKlar (Hükümet Dışı Örgütler), eylem grupları, vb. demokrasinin temel kurallarını ve yasalarını geliştirmeye devam etmekte. Bu şekilde, demokrasi daimi en son (ideal) bir amaçtır.

- Demokrasi tanımının keyfi içerikle doldurulması ya da gerçek içeriğinin boşaltılması demokrasi için en büyük tehditlerden biri olarak nitelendirilebilir mi?

Bu çok belirsiz bir soru. Mahkemeler veya polis gibi, güçlü birim veya kurumların keyfiliği, elbette gücün kötüye kullanılmasında başlıca sorun.

- Geniş halk kitlelerinin demokratik değerleri benimsemesinde ve demokrasi kültürünü oluşturmasında kitle iletişim araçlarının rolü ve önem derecesi sizce nedir? Çok önemli ve kritik (başka bir deyişle, belirleyici bir nitelik) olarak isimlendirilebilir mi?

Veya/ve İnternet ve cep telefonu gibi elektronik iletişim araçlarının artan gücüyle birlikte daha az etkili olduğu söylenebilir mi?

Eğer demokrasi her toplum için daimi bir görevse, ve hem yurttaşların hem de güç kurumlarının demokrasinin temel ilkelerini öğrenmeleri ve geliştirmeleri gerekiyorsa, hepsinin öğrenmesi gerekir, ve böyle bir öğrenme kamusal söyleme dayanmalıdır, örneğin ders kitapları, kitle medyası, felsefi ve siyasi tartışmalar ve bunun gibi. Özgür iletişim bu nedenle demokrasinin gelişimi için çok önemli bir koşuldur.

- Kitle iletişim araçlarının karar ve uygulama unsurları ekonomik ve/ya siyasi gücün elinde olduğunda kitlelerin bağımsız düşünce ve kararlarını oluşturma potansiyeli ne olabilir?

Sorunuz yanıtı önvarsayıyor: Kitle iletişimi üzerindeki devlet denetimi özsel olarak anti-demokratiktir. Aynısı, karşıtı için de geçerlidir: Aynı zamanda, kitle medyası şirketlerinin toplam gücü, demokrasiye ve eşit haklara saygılı olmamaları durumunda, önemli bir gücün kötüye kullanımını uygulamasıdır – çünkü kitle medyası (genellikle büyük şirketler tarafından sahiplenilmiştir) tanım gereği güçlüdür. Ancak bu güç devlet tarafından değil, mahkemeler, gazetecilerin kendisi, geniş anlamda sivil toplum tarafından denetlenmelidir.

- Demokratik toplumsal pratiğin gerçekleşmesi, demokrasi kültürünün varlığıyla karşılıklı ilişki içindeyse, bu kültürün oluşmasında yazılı basın da içinde olduğu kitle iletişim araçlarının rolü çok önemliyse, ve günümüzde medyada demokratik yapı ve işleyişin büyük ölçüde zedelendiği kabul edilirse bu kısır döngüden çıkışı sağlayacak yollar neler olabilir?

Gücün kötüye kullanımına karşı direnmenin bütün biçemlerinde olduğu gibi: Eylem gruplarının protestoları, gösteriler, (diğer) medya ve interneti kullanmak, mahkemeye gitmek, uluslararası destek ve dayanışmayı istemek, diğer güçlü gruplar veya kurumlarla ittifaklar, vb.

Teşekkür ederim...

Teşekkür ederim!

Teun van Dijk’la Mülakatın Özgün Biçemi:

Dear Professor Teun Van Dijk, I would like to thank you very much for accepting my interview request that I believe would give invaluable contribution to my doctoral study about the roles, responsibilities and duties of printed press on the formation of democracy culture; which would scrutinize the news in 2011, on 5 newspapers of Turkey, for a specific event to analyze with an approach in concordance with your perspective.

May I get your opinions about the topics below?

- Can that be said that; to prevent the misuse of power which has either social or economical or political feature, the most important, even the sufficient constituent is the appropriation of democracy culture? Or in other words, can it be claimed that the misuse of power can not be mentioned (will not exist) where the democracy culture was appropriated?

Strictly speaking in a perfect democracy abuse of power should not be possible. But that is assuming that people and democracies are perfect, which they are not. There are many examples of abuses of power in democracies, even when the formal rules of democracies are respected, as is the case for the existence of (legal) racist parties and racist decision making by national and local parliaments, for instance by excluding immigrants and refugees, or when newspapers represent minorities, immigrants or asylum seekers in a negative way, thus spreading or confirming stereotypes and prejudices which in turn are used to discriminate against the Others. The same is true for the treatment of women, who are being discriminated in many ways, also in democratic societies. So, in the same way as there are laws being broken in many ways, also the rules of democracy are being broken also by those in power. Power abuse is prevalent also in democracies. Of course, if all the fundamental principles of democracy, such as those of equality and justice, would be completely respected then such power abuse should not be possible, but as we know that is not the case. In that sense, democracy is an ideal, and never completely realized.

- In your opinion, in today's world; is there an(y) agreement on the content, the characteristics comprised by democracy?

No, of course not – That is why parliaments and other official bodies, as well as NGOs, action groups, etc continue to improve the basic rules and laws of democracies. Democracy is thus a permanent ultimate (ideal) goal.

- Can it be evaluated as the greatest threat for democracy is to fill the content with arbitrary features and/or, hence, to empty the real content?

This is a very vague question. Arbitrariness of powerful agents or institutions, such as the courts or the police, is of course one major problem of power abuse.

- What is the role and significance of mass communication tools for the mass public to appropriate the democratic values and to establish democracy culture? Can it be named as crucial and critical (in other words, with a attribute like determinant)?

Or/and is it less effective with the increasing power of electronic communication tools such as Internet and mobile phones?

If democracy is a permanent task of each society, and both the citizens and the power institutions should learn and improve fundamental principles of democracy, they should all learn, and such learning should be based on public discourse, for instance of textbooks, the mass media, philosophical and political debate, and so on. Free communication is hence a crucial condition for the development of democracy.

- What can be the potential of mass public for forming the independent opinions and decisions under the circumstances where the mass communication tools are controlled by economical and/or political power?

Your question presupposes the reply: State control over mass communication is inherently undemocratic. The same is also true conversely: Total power of mass media corporations, without respect for democracy and equal rights, is also an important abuse of power – because mass media (usually owned by big corporations) are by definition powerful. Such power however should not be controlled by the state but by the courts, the journalists themselves as well as civil society at large.

- If the realization of democratic social practice has two way mutual relationship with the existence of democracy culture, if the role of mass communication tools in which also printed press takes place is very important in the formation of this culture, and if it is accepted that the structure and operation of media were damaged to a great extent today; what can be the ways to break this vicious circle?

As is the case by all forms of resistance against abuse of power: Protest of action groups, demonstrations, interventions in (other) media and the internet, going to court, asking for international assistance and solidarity, alliances with other powerful groups or institutions, etc.

Thank you...

Thank you!

Gözde Dedeoğlu

January, 2012,

İzmir, Türkiye

EK II

Örnekleme içinde yer alan gazete haberleri

Ek No.	Haberin Tarihi	Sayfa No.sı
Cumhuriyet Gazetesi		
1	3 Eylül 2011	s. 1
2.1	3 Eylül 2011	s. 5
2.2	3 Eylül 2011	s. 5
3	6 Eylül 2011	s. 1
4	6 Eylül, 2011	s. 6
5	7 Eylül 2011	s. 1
6	7 Eylül 2011	s. 6
7	8 Eylül 2011	s. 1
8	8 Eylül 2011	s. 13
9	9 Eylül 2011	s. 1
10.1	9 Eylül 2011	s. 7
10.2	9 Eylül 2011	s. 7
11	10 Eylül 2011	s. 5
12	14 Eylül 2011	s. 1
13	14 Eylül 2011	s. 7
14	23 Eylül 2011	s. 7
15.1	27 Eylül 2011	s. 7
15.2	27 Eylül 2011	s. 7
16	29 Eylül 2011	s. 1
17.1	29 Eylül 2011	s. 7
17.2	29 Eylül 2011	s. 7
18	31 Ekim 2011	s. 1
19	31 Ekim 2011	s. 5
20	1 Kasım 2011	s. 1

Ek No.	Haberin Tarihi	Sayfa No.sı
21	1 Kasım 2011	s. 4
22.1	4 Kasım 2011	s. 4
22.2	4 Kasım 2011	s. 4
23	5 Kasım 2011	s. 1
24	5 Kasım 2011	s. 5
Habertürk Gazetesi		
25	8 Kasım 2011	s. 1
26	8 Kasım 2011	s. 16
27	9 Kasım 2011	s. 5
Hürriyet Gazetesi		
28	6 Eylül 2011	s. 20
29	8 Eylül 2011	s. 20
30	27 Eylül 2011	s. 17
31	5 Kasım 2011	s. 18
32	7 Kasım 2011	s. 18
Zaman Gazetesi		
33	26 Eylül 2011	s. 8

bir tencir...
m söyledi. ■ 5. Sayfada

Bankalara dava

Yine skandal

ABD Federal Konut Finansman Ajansı, aralarında Bank of America, JPMorgan Chase ve Goldman Sachs'in da bulunduğu 12'den fazla banka hakkında tutsat kredilerinde usulsüzlük iddiasıyla dava açacak. Bankaların borçluların sahte beyanda bulunmasına göz yumduğu öne sürülüyor. ■ 8. Sayfada

7 günlük çakıcı Dayıhanı uca trafik kazalarında bilanço yine ağır oluyor. Şeker Bayramı tatilinin ilk altı gününde yurt genelinde meydana gelen trafik kazalarında toplam 120 kişi öldü, yüzlerce kişi de yaralandı. En çok ölüm ilk gün oldu. ■ 3. Sayfada

'Akademi sona erdirildi'

TÜBA'dan tepki

Türkiye Bilimler Akademisi, hükümetin akademiye üye atama yetkisini eline almasına sert tepki gösterdi. Yayımlanan bildiriye, hükümetin girişimi "TÜBA'nın bir akademi olarak sona erdirilmesi" olarak nitelendi. TÜBA üyeleri istifa kararının tartışıldığı son toplantıda konuyu Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'le görüşmeyi kararlaştırdı. ■ 5. Sayfada

Kendisi yok, sineması var

Polanski, "Katlilam" filmi ile Venedik'te ağırlığını koydu. Filmin iki oyuncusu Jodie Foster ve Kate Winslet, ödül gecesi birlikte sahneye çağrılabilir. ■ 12. Sayfada

TÜBA'DAN SERT BİLDİRİ

'Akademi sona erdirildi'

► Kaygılarını kamuoyu ile paylaşan TÜBA, yaptıkları son toplantıda istifa kararını tartıştı. TÜBA, konuyu Cumhurbaşkanı Gül ile görüşmeyi kararlaştırdı. Akademinin yayımladığı bildiri de uluslararası akademilerin de durumu endişeyle izlediği belirtildi.

Haber Merkezi - Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), hükümetin kanun hükmünde kararnameyle akademiye üye atama yetkisini eline almasına sert tepki gösterdi.

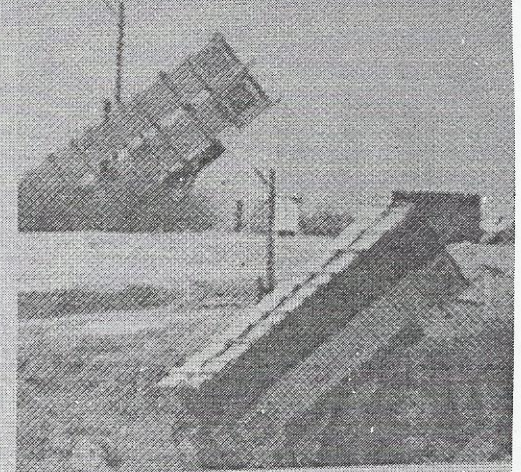
Bir bildiri yayımlayan ve kaygılarını kamuoyuyla paylaşan TÜBA, hükümetin girişimini "TÜBA'nın bir akademi olarak sona erdirilmesi" olarak niteledi. TÜBA üyeleri istifa kararının tartışıldığı son toplantıda konuyu Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'le görüşmeyi kararlaştırdı.

'İstifa edelim'
TÜBA'nın bildirisi şöyle:
"27 Ağustos 2011 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan ve yayınıyla ve avni

üyelerinin hemen istifa etmesi ve yeni ve özerk bir akademi kurulması önerisi dile getirilmiş, ancak bundan önce Cumhurbaşkanı'mızla bir görüşme talebinde bulunulması ve yeni kurulan akademinin yol açacağı olumsuz gelişmeler üzerinde bilgi sunulması önerilmiştir.

'Dünya endişe ile izliyor'

Durumdan haberdar olan uluslararası akademiler, bu hükümet kararını kaygıyla karşıladıklarını ve dünyadaki bilim akademilerinin kendilerini yöneten özerk (Self-Governing/ Autonom) kurumlar olduğu gerçeğini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne suna-

Yeni Patriot'ın Ankara'da...

Fürze savınıma sistemimde Ankara'ın iki önemli vekincesi

Yeni Patriot'

Türkiye'nin güvencisi

Yeni Patriot'ın Ankara'da...

Cumhuriyet'in 10 gün

ABD ra

ANKARA (Cumhuriyet Bülteni) - Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Selçuk Ünal, ABD tarafından NATO'ya tahsis edilen erken uyarı radarının Türkiye'de konuşlandırılmasının öngörüldüğünü bildirdi. Pentagon'dan yapılan açıklamada da sistemin 2011 sonunda hizmete gireceği belirtildi.

NATO'nun, Türkiye dahil bütün müttefik ülkelerin katıldığı kapsamlı bir danışma süreci sonunda yeni stratejik konseptini geçen yıl Lizbon'da gerçekleştirilen NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde kabul ettiğini

ya: Tehdit sturmuyor

Ru Ter zlin, yerle uyarı venlik madi Rago radar lliğine oluşt Rusya

yan ve kaygılarını kamuoyuyla paylaşan TÜBA, hükümetin girişimini "TÜBA'nın bir akademi olarak sona erdirilmesi" olarak niteledi. TÜBA üyeleri istifa kararının tartışıldığı son toplantıda konuyu Cumhurbaşkanlığı Abdullah Gül'le görüşmeyi kararlaştırdı.

'İstifa edelim'

TÜBA'nın bildirisi şöyle:

"27 Ağustos 2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan ve yayımıyla ve aynı gün yürürlüğe giren kanun hükmünde kararname ile yeni bir Türkiye Bilimler Akademisi kurulmuştur. Bu yeni kuruluş, dünyadaki özerk bilim akademileri geleneğine uymadığı gibi, gelişmeden haberdar olan uluslararası kurum ve kuruluşlarca kaygı veren bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Bu gelişmeyi öğrenen ve izleyen üyelerimizle bayram günlerinde Ankara'da ve İstanbul'da yapılan iki toplantıda, Türkiye Bilimler Akademisi'nin durumu incelenmiş ve genel eğilim olarak TÜBA'nın bir akademi olarak sona erdirildiği kanaatine varılmıştır. Konuyu öğrenen akademiye görüş bildiren üyelerimiz arasında akademi

kurulan akademinin yol açacağı olumsuz gelişmeler üzerinde bilgi sunulması önerilmiştir.

'Dünya endişe ile izliyor'

Durumdan haberdar olan uluslararası akademiler, bu hükümet kararını kaygıyla karşıladıklarını ve dünyadaki bilim akademilerinin kendilerini yöneten özerk (Self-Governing/ Autonom) kurumlar olduğu gerçeğini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne sunacaklarını bildirmişlerdir. Türkiye Bilimler Akademisi'nin üyeleri bu görüş ve girişimlerden umulan sonuç alınmaması halinde istifa etmeyi ve yeni bir yapıda örgütlenmeyi düşündüklerini dile getirmişlerdir."

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) - Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Selçuk Ünal, ABD tarafından NATO'ya tahsis edilen erken uyarı radarının Türkiye'de konuşlandırılmasının öngörüldüğünü bildirdi. Pentagon'dan yapılan açıklamada da sistemin 2011 sonunda hizmete gireceği belirtildi.

NATO'nun, Türkiye dahil bütün müttefik ülkelerin katıldığı kapsamlı bir danışma süreci sonunda yeni stratejik konseptini geçen yıl Lizbon'da gerçekleştirilen NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde kabul ettiğini anımsatan Ünal, "Yeni Konsept İttifak'ın 21. yüzyıl güvenlik sınamalarına mukabele edebilmesini ve savunma yeteneklerine dayalı olarak NATO'nun caydırıcılığının güçlendirilmesini teminen atılacak adımları ortaya koymaktadır" dedi.

Bu çerçevede, NATO'nun cay-

Rusya: Tehdit oluşturmuyor

Yeni yönetimin belirleneceği 2. olağan

BDP'de 'özerk

AYŞE SAYIN

ANKARA - 12 Haziran seçimleri öncesinde "bağımsız adaylık" için milletvekillerinin istifa ettiği BDP, 2. Olağan Kongresi'ni yarın toplayarak, yeni yönetimini belirleyecek. Bu kapsamda BDP Grup Başkanı ve eski Genel Başkan Selahattin Demirtaş'ın yeniden genel başkanlığı üzerinde uzlaşma sağlanırken, seçimlerden önce olduğu gibi Siirt Milletvekili Gülten Kışanak'ın da "eşbaşkan" olması kararlaştırıldı. Kongre-

de yapılacak değişiklikler arasında "Demokratik Özerk" ifadesine de yer verilecek.

BDP'nin 2. Olağan Kurultayı Taner Kışlalı Spor Salonu'nda BDP bu yıl kongre için ilk kez "Yeni BDP" uygulamasına da gitti. BDP'lilerin fotoğrafını yayımlanmayan "Yeni BDP" manşeti atan Yener greyi izlemek için akreditasyon "Demokratik Özerkliğinde Cumhuriyeti Selamlıyoruz" s

... için bir unsur olarak kullanabileceğini" belirtti. ■ 12. Sayfada

► 'İKİ ÜLKE DE TURİSTLERE İYİ DAVRANMIYOR' ■ 12 Sayfada

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Istifalar gündemde

Türkiye Bilimler Akademisi Başkanı Prof. Kanpolat, kanun hükmünde kararnameyle kurumun özerk yapısının ortadan kaldırıldığını söyledi. Kanpolat, kurumun bağımsız yapısını koruyabilmek için istifa ederek yeni ve özerk bir kurumun çatısı altında örgütlenmeyi düşündüklerini belirtti. MAHMUT LICALI'nın haberi ■ 6. Sayfada

SEVAZATİN DEMİRTAŞ:

Sivil siyaset

142. maddesi

Hu

BELGENİZ

Özerkliği elinden alınan kurumda görev bırakma gündeme gelirken Gül'le görüşüldükten sonra karar verilecek

TÜBA'da istifa gündeminde

9 EYLÜL'E KADAR SÜRECEK

Üniversite kayıtları başladı

ANKARA (Cumhuriyet Bülteni) - Üniversiteyi kazanan adayların dön başlayan kayıtların 9 Eylül Cuma günü kadar devam edecek. 2011-2012 akademik yılı için üniversiteler, yeni öğrencilerin kayıtlarını başlattı. Üniversite programlarının başlatılması için öğrencilerin mezun olmaları

edilecek. Belgeler eksik ise kayıt yapılmayacak. Belirtilen tarihler arasında kaydını yaptırmayan aday, herhangi bir hak iddia edemeyecek.

YÖK'ten genelge

YÖK, üniversitelere gönderdiği genelgeyle, ortaöğretim kurumlarından mezun olma-

MAHMUT LICALI

ANKARA - Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat, kurumun özerk yapısına darbe vuran kanun hükümlerinde kararnameyle getirilen yeni düzenlemelerin kendilerine sürpriz olmadığını belirterek "Üçlü kararnameyle atanmayan tek ben vardım. Böyle bir düzenlemenin gelmesini bekliyorduk" diye konuştu.

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Kanpolat, 12 Haziran genel seçiminin öncesinde değişen kabine yapısının ardından TÜBA'nın yeni kurulan Bilim, Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı'na bağlandığını, fakat özerk bir kurum olmaya devam ettiğini anımsattı. Prof. Kanpolat, kanun hükümlerinde kararnameyle yayımlanmasından önce Bilim, Teknoloji ve Sanayi Bakanı Nihat Ergün, Bakan Yardımcısı Prof. Dr. Davut Kavranoğlu ve Müsteşar Prof. Dr. Ersan Aslan ile görüşüşüklerini belirtti. Bakanlık yetki-

AKADEMİYİ HÜKÜMET ATAMAZ

YÖK ve TÜBİTAK gibi kurumlarda daha önce yaşanan benzer gelişmelerin anımsatılması üzerine Kanpolat, "Bu kurumların hepsi hükümete bağlıdır. Bu kurumlarda hükümet istediğini yapar ama TÜBA'da yapamaz maldir diye düşünüyorum. Dünyanın hiçbir yerinde akademiyi hükümet atamaz" diye konuştu. Kanpolat, ne hükümetle ne de yetkililerle kayga etmek istediklerini belirterek, "Biz çok önemli bir varışın hem ilikimimizi, hem halkımızı korumak istiyoruz" dedi.

hileriyle görüşmelerine karşın TÜBA'nın yapısını sil baştan değiştiren düzenlemeden haberdar olmadığını ifade eden Kanpolat, "Ama bu bizim için bir sürpriz de olmadı doğrusu. Böyle bir şey bekliyorduk" dedi.

'Gül'e talebimizi ilettik'

TÜBA'nın değişen yapısıyla kurumun özelliğinin elinden alınması ve son düzenlemenin yanlış olduğunu Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e anlatmak istediklerini ifade eden Kan-

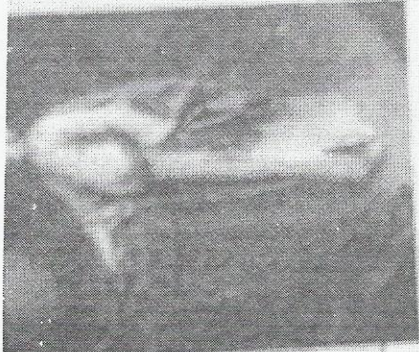
polat, görüşme talebini dün Cumhurbaşkanı başkanlığı'na ilettiklerini ifade etti. Kanpolat, Çankaya Köşkü'nden gelecek yanıtı bağlı olarak ortaya çıkacak duruma göre hareket edeceklerine işaret etti. Üyelerin istifasının gündemde olup olmadığı sorusu üzerine Kanpolat, "Bundan sonraki süreçte ne yapacağımızı söylemek istemiyorum. Bunu hem hükümete hem de bu işle uğrayan yetkililere bir teklif olarak kullanmak bize yakışmaz diye düşünüyorum" dedi.

ir Beyoğlu'nda

San bu yıl 5'incisi düzenle-
nmesi "dün başladı. Festival,
lar sürecek. ■ 14. Sayfada

Agos'a saldırı in plan yaptık'

enekon davasında ifade ve-
gazetemize molotofkok-
u atılması dosyası sanıkla-
an Bedirhan Şinal, polislerle
fekte bazı siyasetçilerin giz-
görüntülerini çektiklerini, po-
i için Tuncay Özkan'a ait TV
nalarında bilgi topladığını söy-
edi. Şinal "Agos'a saldırı için
plan yaptık" dedi. **HATİCE
TUNCER'in haberi ■ 4. Sayfada**

Osmanlı sanatının ö

Sotheby's, 19-22 Eylül tarihlerinde Paris
yonlarda bulunan Osmanlı sanat eserleri
"Turkophilia Revealed" adlı bir sergi açtı.

EGÖDER'den TÜBA'ya destek

Ege Öğretim Elemanları Der-
neği Başkanı Prof. Ferhan Sa-
ğın, hükümetin TÜBİTAK ve
TÜBA'nın idari ve bilim ku-
rullarını yeniden şekillendirerek
bilimi kendi egemenliği ve em-
ri altına alma yolunda son adım-
ları attığını belirtti. Sağın, top-
lumu, geleceğini emanet ettiği
bilim insanlarına sahip çıkma-
ya çağırıldı. ■ 6. Sayfada

GÜ Musta

ankumücü

Mustafa Balbay 91
tutuklu.

Hücrede tek başına 1

EGÖDER, hükümetin TÜBA ve TÜBİTAK'ın yapısını değiştirmesine sert tepki gösterdi

'Bilimde Ortaçağ zihniyeti'

Istanbul Haber Servisi - Ege Öğretim Elemanları Derneği (EGÖDER) Başkanı Prof. Dr. Ferhan G. Sağın, hükümetin TÜBİTAK ve TÜBA'nın idari ve bilim kurullarını yeniden şekillendirerek, bilimi kendi egemenliği ve emri altına alma yolunda son adımları attığını belirtti. Sağın, "Yapılan düzenlemelerle Türkiye, bilimde ve toplumsal refahta gelişmiş ABD, Fransa, Almanya gibi ülkelerden uzaklaşmış, bilimde ve toplumsal refahta geri kalmış Ürdün, Mısır, Mozambik gibi ülkelere yaklaşmıştır. Bu değişikliğin öz anlamı, bilimde ortaçağ zihniyettir, bu zihniyetin 21. yüzyılda ortaya çıkışıdır" dedi. Prof. Sağın, toplumu geleceğini, sağlığını, çevresini, doğasını, çocuklarının eğitimini

► Ege Öğretim Elemanları Derneği Başkanı Prof. Dr. Sağın, toplumu; geleceğini, sağlığını, çevresini, doğasını, çocuklarının eğitimini emnettiği bilim insanlarına sahip çıkmaya çağırıyor.

mini emnet ettiği bilim insanlarına sahip çıkmaya çağırıyor. Başkan Prof. Dr. Ferhan G. Sağın 2011 günü yayımlanan 451 sayılı kanun hükmünde kararname ile hükümetin birçok kurumla birlikte TÜBA ve TÜBİTAK'ın da yapısını değiştirdiğini anımsatarak, söz konusu kararın, yalnızca düşüğü yerde değil, toplumsal yaşamımızın her alanında kısa ve uzun dönemde birçok olumsuz ve geri dönüşsüz sonuçlara yol açacağı vurguladı. Siyasî iradenin bu kararnameyi baskıcı bir anlaş-

lumumuz artık geleceğini, sağlığını, çevresini, doğasını, çocuklarının eğitimini emnettiği bilim insanlarına sahip çıkmaya çağırıyor. EGÖDER olarak, bilim için ve bilimsel kuruluşlar için, bilim dışı hiçbir referansın, hiçbir kılavuzun kabul edilemeyeceğini ve geçerli olamayacağını savunuyoruz, bilim ve çağın yol göstericiliğinden güçleniyoruz, bilimin aydınlık yolundan sapılmaması için çağırımızı başta bilimsel kamuoyuna olmak üzere sağduyulu kamuoyunun dikkatine ve ilgisine sunmayı zorunlu bir görev olarak kabul ediyoruz."

İntibak Yasası'na ilişkin somut bir gelişme olmaması emekliyi kaygılandırıyor

Emeklinin vassadan umudu yok

56. YILDÖNÜMÜ

6-7 Eylül olayları kınandı

Istanbul Haber Servisi - 6 Eylül hadise alan ve 56 yıl önce gerçekleşen 6-7 Eylül olayları, yıldönümünde kınandı. 6 Eylül 1955 gecesi İstanbul'da bazı gazetelerin "Sela" ve "Atatürk"ün evine bomba atıldığına yazmasının ardından İstanbul olayları 6 Eylül'de İstanbul'da 216 ölü, 2 bin 700 yaralıyla sonuçlandı. 56 yıl önce yaşanan bu olayların 56. yıldönümü, 6 Eylül

kim yok oldu

ından Ukrayna'nın Kiev kentine giden uz hokeyi takımını taşıyan uçak düştü. 44 ü yaşamını yitirdi. ■ 12. Sayfada

'Büyük kriz 2013'ten önce'

ABD ve Avrupa'daki ekonomik yavaşlama nedeniyle kriz beklentisini 2013 öncesine çeken ünlü ekonomist Nouriel Roubini, finansal krizin gelişmiş ülkelerde kendini göstermeye başladığını belirtti. Roubini, "Kısa vadede çok fazla teşvik sağlamak gerekli; aksi takdirde yeni bir büyük buhran olacak" dedi. ■ 10. Sayfada

Japonya'dan gelen 'tsu

İnsanlığın geleceği tehlikede. Ancak ne oranda ve kurtuluş nasıl gerçekleşecek? Sono Sion, bu te'sinemasal bir senfoni' eşliğinde soruyor. ■ 1.

Dünyadan TÜBA'ya destek

Dünyada çok sayıda akademi-yi temsil eden Human Rights Network of Academies and Scholarly Societies Başbakan'a bir mektup yazarak TÜBA'nın Türk hükümetinin çıkarttığı son kararnameyle yeniden şekillendirilmesine karşı çıktı. Mektupta akademinin yeniden özerkliğine kavuşturulması gerektiği belirtildi. ■ 13. Sayfada

Mustafa Balbay

ankcum@cumhuriy

Mustafa Balbay 917 gütüklü.

Hücrede tek başına 193.

8 EYLÜL 2011 PERŞEMBE

CUMHURİYET

AKP'nin TÜBA kararına tepki

Dünyada çok sayıda akademiyi temsil eden bir kuruluş olan Human Rights Network of Academies and Scholarly Societies Başkan'a yazdığı mektupta TÜBA'nın Türk hükümetinin çıkarttığı son kararnameyle yeniden şekillendirilmesine karşı çıkıyor

REYHAN OKSAY

Dünyada çok sayıda akademiyi temsil eden bir kuruluş olan Human Rights Network of Academies and Scholarly Societies Başkan'a hitaben yazdığı bir mektupta TÜBA'nın Türk hükümetinin çıkarttığı son kararnamemle yeniden şekillendirilmesine karşı çıkıyor ve akademinin yeniden özertliğine kavuşturulması gerektiğini belirtiyor. Bu mektup Başkan'ın dısında Cumhuriyet başkanı'na, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakan'ına da gönderildiği gibi, kurumun sitesinden dünya kamuoyuna açıklanmış durumdur.

Human Rights Network of Academies and Scholarly Societies, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi tarafından tanımlanan hakları şiddetli bir biçimde baskılanan bilim insanlarına, öğretim görevlilerine, mühendislere ve sağlık sektörü mensuplarına yardım olmaları amacıyla kuruldu. Ulusal akademilerin ve akademik kuruluşların bağımsızlığı ve özertliğini korumak için dayanışma içinde olan kuruluş, kurumsal insan hakları farkındalığını güçlendirmek ve yendeki çabaları desteklemek amacıyla kuruldu. Kuruluş, İnsan Hakları Sekreterliği'nin dikkatlerine sunduğu vakalara ve sorunlara dünya çapında bir leişim ağı üzerinden mücadele etme bakınına sahip

8 Eylül tarihli mektupta şöyle denildi:

"Sayın Başbakan,

Bizler, dünyadaki ulusal akademi ve akademik kuruluşların oluşturduğu bir yapıyız. Üyelerimizin pek çoğu Türkiye Bilimler Akademisi ve saygın üyeleri ile birliktir uzun yıllar çalışmıştır. Mali ve idari bir özertlik içinde hareket eden TÜBA'nın büyük bir sorumluluk içinde Türkiye'deki bilimsel çalışmalarını nasıl desteklediğini, bilimsel öncelikleri nasıl belirlediğini, bilim politikaları için nasıl öneriler verdiğini ve Türk hükümetlerine bilimle ilgili yasalarda yapacağı değişiklikler için nasıl yol gösterdiğini izledik. Bütün bu çabaların arkasındaki ülkü, Türkiye'yi gerçek bir "bilim toplumu" düzeyine çıkar-

kartmaktır.

Kuruluşumuzun yükümlülüklerinden biri de bağımsızlığı tehdit altında olan kardeş akademileri desteklemek olduğu için, bu mektubu yazıyoruz. Son hükümet kararname ile TÜBA'nın yeniden şekillendirilmesini ve bu şekilde bağımsızlığını yitirmesini büyük bir üzüntü ile öğrendik. Bilimsel bulunuyoruz. Diğer bilim örgütlerinin de bizim endişelerimizi paylaşıcağını bildiğimiz için bu mektubu kendi web sayfamızda yayımlıyoruz.

Bu mektup ile sizlerin kaygılarımızı anlayacağımıza içtenlikle inanıyoruz; bu kararı iptal edeceğimizi ve TÜBA'yı güçlendirip destekleyeceğimizi

zi inanıyoruz. Sağlıklı ve bağımsız bir bilim akademisi, Türkiye'de iyi bilimin yapılmasına ve bunun getireceği avantajlardan yararlanmasına yol açacaktır.

Halkın iyiliği ve toplumsal denge için uluslararası bilim insanları ve akademisyenler olarak -yasal, ahlaki, bilimsel normlar dahilinde- özertliğimiz bilimin (akademiler ve üniversitelerde) uygulanmasında ve kültürlünde gerekli olduğuna inanıyoruz. Yasal ve saygın tüm ulusal akademiler bağımsızdır. Üyelerini bilimsel başarılarına göre seçer; mali kaynaklarını ihtiyacılara göre dağıtır; nesnel, yansız bilimsel fikirler sunar; dini ve siyasi etki ve inanslardan ba-

ğımsız kalmaya özen gösterir. Türkiye'nin, bağımsız TÜBA'nın yoluna devam edeceğine ilişkin uluslararası bilimsel topluluğun saygınlığı ve kabulünü hak ettiğine ve ihtiyacı olduğuna şiddetle inanıyoruz."

Tepkiler

Science dergisi grubunun bilim politikası konusundaki son habere ve analizlere yer veren ScienceInsider isimli internet gazetesi, Martin Ebersole imzası altında TÜBA ile ilgili son hükümet kararlarına ilişkin gelişmeleri yazdı. Yazıda özellikle şöyle deniyor:

Türkiye Bilimler Akademisi, Türk hükümetinin kurumu ele geçirmeye yönelik girişimlerine direnmiyor. 27 Ağustos tarihinde hükümetin çıkarttığı bir kararnamemle üyelerin özertliğinin dışardan seçilmesinin ve başkanının tayin edilmesinin yolunu açarak akademinin özertliğini elinden almış oldu.

Prof Kanpolat hükümetin bu kararnameyi çıkartmasının altındaki neden hakkında şu yorumu yapıyor: "Beace hükümetin akademiyi susturmak istemesinin nedeni evrimin bir bazı hassas konulardaki faaliyetlerini engellemekti. Türkiye hükümeti kararlarının sonuçları hakkında bağlamak ve fetihle sınırlamak istiyor. TÜBA bu kararnamemle niteleyecek."

'TÜBA İÇİN SABIRLI OLUN'

İhtidaki yorumlar yanlış. Hepimiz bilimsel ölçütlerle değerlendirmeye çalıştık zorundayız. Herkes biraz sabırlı olursa sonunda, TÜBA'da akademiye yerleştirilecek değerli becerilerimiz ne kadar özertilecek, bilimsel çalışmaları yapabileceğimizi önümüzdeki süreçte çok rahat görebileceğimizi söyleyebiliriz. Dünyadaki tüm bilim insanlarımızın selamı ya da selamı diye ayırmadık bir arma getirip 2024 hedefleri için düşünmelerini istemiyoruz. Bilim insanlarımızın her karar için "Beyanname" diyecek" açıkladığımızda bilimin

Bakan Nihat Ergün, TÜBİTAK ve Türkiye Bilimler Akademisi'nde (TÜBA) üyelerin seçimine yönetiminin denetimini ve Bakanlar Kurulu'na da üye seçme yetkisini vermesini yönündeki tartışmalarda ilgili olarak da "Yeni sistemde TÜBİTAK ve TÜBA genel kurullarının yanı sıra YÖK Genel Kurulu ve Bakanlar Kurulu da üye belirleyecek. Bu, şartlı olarak kararın yürürlüğe alınması ve sorumluluğuna amaçla bir düzenleme. Bakanlar Kurulu'nun kararı da akademik ölçütler olacaktır. Bu kararın bilimsel yönünün de göz önünde tutulması gerekir."

Herkes için
okusun diye
yüz kitapta
50 TL

87. YIL SAYI: 31383 / 1 TL (KDV içinde) / KKTG 261, 1.5 TL

Cumhuriyet

KURUCUSU: YUNUS NADI (1924-1945) BAŞAZARLARI: NADIR NADI (1945-1991) İLHAN SELÇUK (1992-2010)

Herkes kitap okusun diye başlattığımız
herkesin katılabileceği okuma kampanyası
uzun süreli olacaktır. Eylül ayı sonuna kadar devam eder.

Kampanyadan yararlanmak ve ayrıntılı
bilgi almak için: Tel: 0 212 343 72 74
Dahili: (627) Cumhuriyet
Kırtanı

Hükümetin üye seçimiyle TÜBA'ya egemen olma girişimine uluslararası bilim dergisinden tepki

'Tam Türk işi darbe'

DOĞAN KUBAN YAZDI:

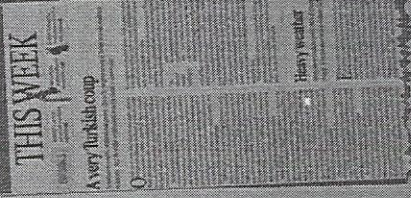
Sorumuz
TÜBA'dan büyük

Bilimler Akademisi'ne üye seçimi bir
uzmanlar arası seçimidir. İlk İslam'da
buna 'şema' denirdi. Dünyada bilim aka-
demileri, üyelerini bilgileri, yayınları ve
çalışmalarına bakarak kendileri seçer.

Bugün Cumhuriyet ile birlikte

DEMOKRASİ KARŞI

Saygın bilim dergisi Nature'da
yer alan makede, hükümetin
TÜBA ile ilgili kararlaması fani
bir hükümet darbesi olarak de-
ğerlendiriliyor. Makale, bilim
insanlarını hükümetin akademik
özekliliği ortadan kaldırma çar-
balarına karşı TÜBA'nın yanın-
da yer almaya çağırıyor ve gir-
işimi demokrasi karşıtı bir tehdit
olarak niteliyor. REYHAN
OKSAY'ın haberi ■ 7. Sayfada

INALCIK ŞEREF ÜYESİ

Sanayi ve Teknoloji Bakanı
Nihat Ergin'in Türkiye Bi-
limler Akademisi üyeleri ara-
sında olmadığını iddia ettiği
Prof. Dr. Halil İnalcık, TÜ-
BA'nın şeref üyeleri arasında
yer alıyor. Prof. İnalcık'ın
TÜBA Yayınları'ndan çıkan
pek çok eseri bulunurken aka-
deminin toplantılarına katıldı-
ğı da belirtildi. MAHMET LI-
CALI'nın haberi ■ 7. Sayfada

HSYK, müfettişlerin Deniz Feneri savcılarını hakkında hazırladığı raporu inceliyor

Kaddafi
ortaya
8 yıl banis istendi

Karar...
bağ...
CHP
iii
M
ANI
Çevre
"parti
si eski
cek, ilk
nel Bas
okulu
ması iç
kurultu
üzünde
den geç
planlan
temiyle
içi eğit
tim, san
değerle
12 Eyl
ması üze
rak da ki
bir süre
Parti Oku
İçdaröğ
eski Gene
nel Sekre
açılışı da
davet red
anak gök
lanmadığı
recek olan
meri "Kar
ağak...
Nasrullah
Kurtuldu

in' vurgulayan Arslan, "Özel yetkili mahkemelerin işlah edilmesi mümkün değil, kaldırılması şart" dedi.

"Bu ilk defa olmadı. 2010'da tebilir değil" dedi.

Özellikle "Bu ilk defa olmadı. 2010'da tebilir değil" dedi.

Bakanın çalışmadığını söyledi İnalçık, TÜBA'nın şeref üyeleri arasında

Ergün'den inalcık gafı

ÜNİVDER BASKANI YESİLDERE: TÜBA'YA AÇIK BİR MÜDAHALE

Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği (ÜNİVDER) Başkanı Prof. Dr. Tahsin Yesildere, "Dünyanın hiçbir yerinde bu tip bilimsel kuruluşların hükümet ya da siyasi iktidarlara hiçbir ilişkisi yoktur" dedi. Yapılan değişikliğin tamamıyla TÜBA'ya yapılan bir müdahale olduğunu vurgulayan Yesildere, "Bu tip akademik kurumların da kan kaybetmesi Türkiye'nin geleceğinde bilim ve araştırmanın, teknolojinin ilerlemesinin önünde engel teşkil edebilir. Siyasiler üniversitelerden, bilimsel kuruluşlardan, akademiden ellerini çekmelidir" diye konuştu.

Şeref üyelerinin haklarına tirpan

Ayrıca 27 Ağustos'ta kabul edilen kanun hükmünde kararnameyle Prof. İnalçık'ın da yer aldığı şeref üyelerinin TÜBA'daki bazı hakları tirpanlanıyor. Başka bir deyişle Ergün'ün Prof. İnalçık'ın çalışma fırsat bulamadığı iddiasıyla savunduğu yeni düzenlemeyle birlikte şeref üyelerinin TÜBA Genel Kurulu'na katılma ve üye seçiminde oy kullanma hakları

MAHMUT LICALI

ANKARA - Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün'ün Türkiye Bilimler Akademisi'nde (TÜBA) çalışmadığını ifade ettiği Prof. Dr. Halil İnalçık, akademinin şeref üyeleri arasında yer alıyor. Prof. İnalçık'ın TÜBA Yayınları'ndan çıkan kitapları bulunurken, akademinin düzenlediği strateji toplantılarına katıldığı belirtildi. Ergün, 27 Ağustos'ta Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren TÜBA'nın özetik yapısına darbe vuran kanun hükmünde kararnameyi savunurken büyük bir gafa imza attı. Ergün, düzenlemenin kenarda kalan bilim adamları olarak nitelendirildiği İnalçık, Prof. Dr. Şerif Mardin gibi akademisyentlerin kurumda çalışması için yapıldığına işaret ederek, "Örneğin Halil İnalçık, Dünyanın en ünlü Osmanlı tarihçisi ama burada çalışma fırsatı bulamadı" ifadesini kullandı. İnalçık'ın, akademinin şeref üyeleri arasında bulunurken, akademinin düzenlediği pek çok toplantıya aktif olarak katıldığı belirtildi. İnalçık'ın TÜBA Yayınları'ndan çıkan "Tarihçemiz", "Tarih ve Akademi" adlarında iki

Prof. Dr. İnalçık

önemli eseri de bulunuyor. Prof. İnalçık hakkında akademinin internet sitesinde kapsamlı bir tanıtım da yer alıyor.

Özellikle "Bu ilk defa olmadı. 2010'da tebilir değil" dedi.

Özellikle "Bu ilk defa olmadı. 2010'da tebilir değil" dedi.

Özellikle "Bu ilk defa olmadı. 2010'da tebilir değil" dedi.

Özellikle "Bu ilk defa olmadı. 2010'da tebilir değil" dedi.

Özellikle "Bu ilk defa olmadı. 2010'da tebilir değil" dedi.

Özellikle "Bu ilk defa olmadı. 2010'da tebilir değil" dedi.

Özellikle "Bu ilk defa olmadı. 2010'da tebilir değil" dedi.

Özellikle "Bu ilk defa olmadı. 2010'da tebilir değil" dedi.

Özellikle "Bu ilk defa olmadı. 2010'da tebilir değil" dedi.

vam ediyor. Bu açıklama sürpriz yok. Her şey değişimi düşmanlığı değişim ama klasik "nefret" de lamda Alevilere yönelik Erdoğan şahsında miti sıkça yaşadık. Çelik'in sürçmesidir ne de bir ya şünüyorlar, bilerek Alevileri hedef tahtası

vay Sarı, "Ulusal Kurtuluş Savaşı döneminde kurulan partimiz, bugün de emperyalizme ve onun yerli işbirlikçilerine karşı mücadeleyi sürdürüyor. Savaşsız, sömürsüz ve sosyalist bir Türkiye için mücadelesine devam ediyor" dedi. (METE KIZIK)

Bakandan İnalçık açıklaması

■ ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) - Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün, Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) özerk yapısını kaldıran düzenlemeye ilişkin yaptığı değerlendirmede kullandığı "Prof. Halil İnalçık burada çalışma fırsatı bulamadı" ifadesinde TÜBA'yı, değil Türkiye'nin tarihsel sürecini kastettiğini söyledi. Ergün, "Türkiye'de gerekli çalışma ortamını bulamadıkları için, çalışmalarına yurtdışında devam etmek zorunda kaldıklarını ifade ettim" dedi.

Dünya hâkimleri erk ayrılığı istedi

■ İstanbul Haber Servisi - Yarının sivasallas-

vam ediyor. Bu açıklama sürpriz yok. Her şey değişimi düşmanlığı değişim ama klasik "nefret" de lamda Alevilere yönelik Erdoğan şahsında miti sıkça yaşadık. Çelik'in sürçmesidir ne de bir ya şünüyorlar, bilerek Alevileri hedef tahtası

Çelik'in mez

'Alev

izmir
zaferin
kutladı

...in eylemine destek veriyor. Pelin İrenç'in
...duruşmada, mahkeme heyetinin savun-
...dinlemediğini belirterek "Hâkim ve savcı-
...mahkemede uyuyor. Başka şeylerle ilgileni-
...r" diyor. ALI AÇAR'ın haberi ■ 6. Sayfada

verdi:

K

ve Libya'yı da
ağı olan Mısır
liği bakanları-
er geçmişte bu-
k çizilmiş mil-
in ve aynı ruhun
k geleceğe sahip
ni söyledi.

ranınma girişim-
n, "İnşallah bu ay
BM nezdinde çok
ız" diye konuş-
etesi El Şark'taki
deki olayların bir
a dönüşeceğinden
■ 12. Sayfada

açıkladı:

TÜBA tepkisi

Türkiye sessiz

CHP'li Rıza Türmen, TÜ-
BA'yı hükümete bağlı bir
kurum haline getiren dü-
zenlemenin Nazi Alman-
yası'nda bile yaşanmadı-
ğını belirterek "Ümit edi-
yoruz ki Cumhurbaşkanı
bu yanlışlığı düzeltir" dedi.
Dünyada kıyamet kopar-
ken Türkiye'deki bilim
çevrelerinin sessiz kaldı-
ğına dikkat çeken Türmen,
konuyu Anayasa Mahke-
mesi'ne götürebilecekleri-
ni ifade etti. ■ 7. Sayfada

Yunanistan

Alıştırma
alıştırma iflas

14 EYLÜL 2011 ÇARŞAMBA

CUMHURİYET

HABERLER

CHP, TÜBA hakkındaki KHK'yi Anayasa Mahkemesi'ne götürmeyi değerlendiriyor

'Darbeye tepki gösterin'

Somalili çocukları İstanbul'da

Kuraklık, açlık ve iç savaşın pengenesindeki Somali'den 14 çocuk, yetersiz beslenmeye bağlı hastalıklarının tedavi edilmesi için İstanbul'a getirildi. Aynı uçakla 49 Somalili çocuk da eğitim için İstanbul'a getirildi.

Bayır 'mesajcı' avında!

EMRE DÖKER

LZMLP - CHP İzmir'de "mesajcı" kavramı ar-
kında bir kez daha çıktı. CHP İzmir İl Başkanı
Ercan Bayır, mesajcıların bulunmak üzere
diğer partilere mesaj yapıldığını daha sonra da
konuştu. Bayır, konuşurken mesajcı kavramını
"Bayır'ın içinde parti değil" dedi.

ANKARA (Cumhuriyet
Bürosu) - CHP İzmir Millet-
vekili Rıza Türmen, Türkiye
Bilimler Akademisi'nin (TÜ-
BA) özerk yapısını tasfiye ede-
rek hükümete bağlı bir kurum
haline getiren düzenlemenin
Nazi Almanyası'nda bile ya-
şamadığını belirterek, "Ümit
ediyoruz ki Cumhurbaşkanını
bu konuya müdahale eder
ve bu yanlış düzeltilir" dedi.
Dünyada bu konu hakkında ki-
yamet koparken, Türkiye'deki
bilim çevrelerinin sessiz kaldı-
ğına dikkat çeken Türmen, ko-
nuyu Anayasa Mahkemesi'ne
götürebileceklerini ifade etti.

'Nazi Almanyası'nda
bile akademi özerkti'
TBMM'de dün düzenlediği
basın toplantısında, Kanun hük-
münde kararnameyle akade-
minin yapısında yaşanan deği-
şiklere değinen Türmen, "Ba-
lım akademileri özerktir.

Dünyada özerk olmayan bi-
lim akademisi yoktur" dedi.
Nazi Almanyası'nda bile bi-
lim akademisinin özerk oldu-
ğunu belirten Türmen, geç-
mişte Rusya ve Bulgaristan'ın
akademiyi hükümete bağlı bir
yapıda değiştirmek istediğini,
fakat bunu yapamadıklarını an-
lattı. Türmen, "Akademi ken-
di üyelerini bilimsel olarak
değerlendirip iliyakat esasına
göre seçer" dedi. Hükümetin
yeni düzenlemesiyle birlikte be-

'CUMHURBAŞKANI MÜDAHALE ETMELİ'
TÜBA'yı hükümete bağlı bir kuruma dönüştüren düzenlemeye dün-
ya çapında uluslararası bilim kuruluşlarında tepki yağdığını kaydeden
Türmen, sunları dile getirdi: "Bu düzenleme dünyada kıyamet ko-
parmıştır. Saygın bir bilim dergisi Nature'de bu konu hakkında 'TÜ-
BA ya yapılan ülkede yaşanan genel antidemokratik dönüşümün ge-
nel simgesidir. Bu ele geçirmeye meydan okunmalı deniliyor. Bakın
Akademiler bu kararın geri alınmasını istiyor. Ümit ediyoruz ki Cum-
hurbaşkanı bu işe müdahale eder. Bu yanlış önüne geçer."

lülü ideolojik görüşü taşıyanla-
rı akademiye seçeceğim ifade
eden Türmen, böylece akade-
minin bilimsel yapısından uzak-
laşacağına işaret etti.

Dünyada kıyamet koptu Türkiye sessiz

Türkiye'de özgürlük ve de-
mokrasi üzerinde dolayın kana
bulunan bilim alanını da içine
alacak şekilde gündeliğini be-
liren Türmen, dünyada kıyamet
koparken, Türkiye'de bu konuda

yceni kadar tepki gösterilmedi-
ğini ifade etti. Türmen, TÜ-
BA'nın yapısını değiştiren kanun
hükümlerinde kamu görevlisi Anaya-
sa Mahkemesi'ne götürmeyi de-
ğerlendiremi de kaydedi. Tür-
men, "Türkiye'deki bilim
adamları ve üniversitelerinin bi-
lim özgürlüğüne karşı hükümet bu
bu darbeye tepki göstermesi bu
zaman için büyük bir başarıdır.
Dünya katmanında Türkiye'de
nanda böyle bir durumun doğur-
duğunu ifade etti."

Çevre gazetecileri olacak

Allah Gül, Al-Christiyan Kurulan Köp-ya profesini hi-Armanya Cum-geleği Osnab-ve Vakfı ni (DBU) ra ve Türkiye'den-ya iki ülke genç-ve yare", "kül-ve "medya" ko-ğ proje günlük ga-ay bu proje ola-

rak hayata geçirilecek. Proje Türkiye'den Özel Alev Lisesi, Kartal Anadolu Lisesi, Cağaloğlu Anadolu Lisesi, Kabataş Erkek Lisesi ve İzmir'den TAKEV Lisesi katılıyor. Katılımcı lise-lerden Özel Alev Lisesi'nin öğrencile-ri Can Çötelloğlu, Furkan Ashaboğlu, Özge Kırımşelloğlu, Meysun, Sözeri ve Alman gençler, projenin içeriğine dair Türkçe ve Almanca sunum yaptı. Cumhurbaşkanlarıyla fotoğraf çektiren gençler, proje için hazırladıkları üsörtü Gül ve Wulff'a imzalattı.

Gül, TÜBA Başkanı'yla görüşecek

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) - Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, kanun hükmünde kararnameyle özerk yapısı tasfiye edilen Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat ile görüşecek. TÜBA üyelerinin büyük çoğunluğunun hükümet tarafından beirlenmesini düzenleyen KHK'nın ardından Kanpolat, Cumhurbaşkanı Gül ile görüşme talebinde bulunmuştu. Görüşme talebinden yaklaşık 1 ay sonra Gül, bugün İstanbul'da Kanpolat'ı kabul edecek. Kanpolat'ın KHK ile özerk yapısı elinden alınan TÜBA üyelerinin bu konudaki rahatsızlığını Gül'e ileticek. Kanpolat uygulamaya uluslararası bilim kuruluşlarının gösterdiği tepkiyi de Gül'e ileticek. Görüşmenin ardından TÜBA üyelerinin istifa edip etmeyeceğine ilişkin bir karar vermesi bekleniyor.

iyi niyetle yaptığı- çağıyla gerçekleştirecek olsaydı, çözüm kangrene dönüşmezdi.

İktidar anlaşılabilir bir aymazlık içerisinde Kürt politikacılarla köprü oluşturamamış, BDP ve HAKPAR'la ilişki kuramamış, dahası Demokratik Toplum Kongresi'nin Diyarbakır'da 11 Ağustos'ta gerçekleştirdiği kongre için "Çay içip dağılıyoruz" diye alaycı tanımlamalar yapan Başbakan Yardımcısı Arınç, kendisine "Ne yapacağımızı yakında göreceğiz" yanıtını veren Aysel Tuğluk'u, hiç değilse aldığı o karışlıktan sonra, Meclis koridorunda olsun bir çay söyleşisine çağırılmayı düşünmemiş midir? BDP de tıpkı AKP gibi bu ülkenin siyasi partilerinden birisidir. Bu iktidarın can simidi gibi sarıldığı yüzde 10'luk baraja çarpmamak için adaylarını bağımsız olarak seçime sokmuş; etik yapılı seçmen de onlardan önemli sayıda kişiyi TBMM çatısı altına kendi temsilcileri olarak yollamıştır. BDP'nin ülkenin üniter yapısını bozmayan, barışçı ve adil bir çözüm için muhatap olmamasına somut bir neden var mıdır?

Keza Şerafettin Elçi gibi deneyimli bir politikacı ve bölgedeki STÖ'lerin temsilcileri ile iktidarın 1 Ekim'den, yani Meclis'in açılmasından önce toplantılar yapması; daha sonra bu toplantılan TBMM'de temsil edilen partileri de atacak bir zemine oturtması olmaz bir şey midir? Çantasındaki bu önemli sorunu yeten kadar ciddiye almadığı için mi; yoksa ne yapacağını bilemediğinden midir bilimmez, Sayın Erdoğan, BM Genel Kurulu'na katılmak için gittiği New York'ta dünya medyasına verdiği mesajlarda Gazze ile yatıp yine Gazze ile kalkmaktadır. Başbakan Gazze'deki dramı görmezden mi gelsin? Elbette hayır.

Ama o işi kurcaladıkça İsrail'in de PKK ile sulanacak tutarak bizim başımızı ağrıtaacağını da unutmamadan.

Üçüz kardeşler, okulun 148 yıllık tarihinde bir ilki yaşattı

Darüşşafaka'da

REKTÖR PROF. DR. ACAR

ODTÜ açılışında TÜBA eleştirisi

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu)- ODTÜ Rektörü Prof. Dr. Ahmet Acar, Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) özerk yapısını tasfiye eden düzenlemenin demokratik ülkelerde emsali olmayan bir uygulama olduğunu belirterek "Bu tasarrufu, bilim dünyamıza ve ülkemize getirebileceği çok olumsuz sonuçları düşünerek, endişe ve kaygı ile izliyoruz" dedi.

ODTÜ'de yeni akademik yılın başlamasıyla düzenlenen törene Rektör Prof. Ahmet Acar TÜBA'nın kanun hükmünde kararnameyle değişen yapısına ilişkin kaygılarını dile getirdi. Siyasi iradenin bilim akademisine üye atamasının demokratik ülkelerde emsali olmayan, gerekçesi anlaşılabilen, üniversite ve bilim çevreleriyle hiç paylaşılmadan getirilen bir uygulama olduğunu kaydeden Acar, "Bu tasarrufu, bilim dünyamıza ve ülkemize getirebileceği çok olumsuz sonuçları düşünerek, endişe ve kaygı ile izliyoruz" diye konuştu.

ODTÜ'nün her dönemde toplumsal sorumluluklarını önemseydiğini ve kamu yararını savunmayı temel bir görev olarak benimsediğini ifade eden Ahmet Acar, üniversitenin kendisine verilen kamu arazisini de bugüne kadar aynı toplumsal sorumluluk bilinci içinde değerlendirdiğini ve hiçbir

Uzmanlar
Rize'deki selle
gündeme gelen
Karadeniz Sahil
Yolu için 'Rize
yapılan dolgularla
kör bir kuyuya
hapsedildi' diyor

MURAT KIŞLALI

ANKARA - Başbakan Tayyip Erdoğan'ın Karadeniz Sahil Yolu'nun yüzde 65'ini tamamlamakla övünmesine karşın, hükümetin, AKP'li Rize Belediye Başkanı Halil Bakırcı'nın Rize'de bir can alan sel felaketine neden olarak gösterdiği yolda gerekli önlemleri almadığı ortaya çıktı.

AKP'li Rize Belediye Başkanı Bakırcı'nın, "Karadeniz Sahil Yolu, şehir merkezinden 70 santimetre daha yüksek yapıldı. Derelelerin taşması halinde şehri su basabileceğini, hiçbir şey yapamayacağımızı kendilerine söyledim" açıklamasının ardından, Karadeniz Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Ulaştırma Ana Bilim Dalı Başkanı Çelik de şunları söyledi: "Rize, Karadeniz Sahil Yolu'na yapılan dolgularla kör bir kuyuya hapsedilmiştir. Burada sel basması her zaman do-

DAHA KAÇ CAN ALACAK?

Karadeniz 'ölüm' yolu

ÖMER ŞAN

RIZE - Hatalı yapıldığı belirtilen Karadeniz Sahil Yolu, açıldığı 2007'den bu yana 23 can aldı. 700 milyon TL'ye mal olan 542 kilometrelik "ölüm yolu" Rize, Ordu ve Giresun başta olmak üzere bölgede yaşanan sel felaketlerinde can kaybını artırdı.

Samsun'dan başlayıp Sarp Sınır Kapısı'nda sona eren, 6 il, 63 ilçe ve birçok yer-

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu)- ODTÜ Rektörü Prof. Dr. Ahmet Acar, Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) özerk yapısını tasfiye eden düzenlemenin demokratik ülkelerde emsali olmayan bir uygulama olduğunu belirterek "Bu tasarrufu, bilim dünyamıza ve ülkemize getirebileceği çok olumsuz sonuçları düşünerek, endişe ve kaygı ile izliyoruz" dedi.

ODTÜ'de yeni akademik yılın başlamasıyla düzenlenen törene Rektör Prof. Ahmet Acar TÜBA'nın kanun hükmünde kararnameyle değişen yapısına ilişkin kaygılarını dile getirdi. Siyasi iradenin bilim akademisine üye atamasının demokratik ülkelerde emsali olmayan, gerekçesi anlaşılamayan, üniversite ve bilim çevreleriyle hiç paylaşılmadan getirilen bir uygulama olduğunu kaydeden Acar, "Bu tasarrufu, bilim dünyamıza ve ülkemize getirebileceği çok olumsuz sonuçları düşünerek, endişe ve kaygı ile izliyoruz" diye konuştu.

ODTÜ'nün her dönemde toplumsal sorumluluklarını önemseydiğini ve kamu yararını savunmayı temel bir görev olarak benimsediğini ifade eden Ahmet Acar, üniversitenin kendisine verilen kamu arazisini de bugüne kadar aynı toplumsal sorumluluk bilinci içinde değerlendirdiğini ve hiçbir zaman bir ticaret aracı olarak görmediğini söyledi.

79. DİL BAYRAMI

**Doğru
kullanıma
dikkat**

MURAT KIŞLALI

ANKARA - Başbakan Tayyip Erdoğan'ın Karadeniz Sahil Yolu'nun yüzde 65'ini tamamlamakla övünmesine karşın, hükümetin, AKP'li Rize Belediye Başkanı Halil Bakırcı'nın Rize'de bir can alan sel felaketine neden olarak gösterdiği yolda gerekli önlemleri almadığı ortaya çıktı.

AKP'li Rize Belediye Başkanı Bakırcı'nın, "Karadeniz Sahil Yolu, şehir merkezinden 70 santimetre daha yüksek yapıldı. Derele hiçbir şey yapamayacağımızı kendilerine söyledim" açıklamasının ardından, Karadeniz Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Ulaştırma Ana Bilim Dalı Başkanı Çelik de şunları söyledi: "Rize, Karadeniz Sahil Yolu'na yapılan dolgularla kör bir kuyuya hapsedilmiştir. Burada sel basması her zaman do-

DAHA KAÇ CAN ALACAK?

Karadeniz 'ölüm' yolu

ÖMER ŞAN

RİZE - Hatalı yapıldığı belirtilen Karadeniz Sahil Yolu, açıldığı 2007'den bu yana 23 can aldı. 700 milyon TL'ye mal olan 542 kilometrelik "ölüm yolu" Rize, Ordu ve Giresun başta olmak üzere bölgede yaşanan sel felaketlerinde can kaybını arttırdı.

Samsun'dan başlayıp Sarp Sınır Kapısı'nda sona eren, 6 il, 63 ilçe ve birçok yerleşim biriminden geçen 542 kilometrelik

Karadeniz Sahil Yolu, Karadeniz'de fotoğraflanan sel felaketi için açıldı. Karadeniz'in 1987'de başlatılan 9 günden bugüne gerçekleştirilen otlakları Karadeniz Sahil Yolu 2007'de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından...

İhmalatler zinciri

TMMOB heyetinin, geçen yıl Rize'nin Gündoğdu beldesinde sel ve heyelanlardan sonra hazırladığı raporda, ihmalatler zinciri ve yapılmaması gerekenler tek tek ortaya kondu. Raporda, vadi ve dere ağzlarında yapılan konutlar ile denize paralel olan sahil bölgesinde denizim doldurularak Karadeniz Sahil Yolu'nun yapılması sonucunda, doğal drenaj ağlarının kapatılması ve doğal drenajın yetersiz hale getirilmesi...

SEL FE

- 2010 Temmuz Rize
- 2010 Temmuz Rize
- 2010 Ağustos Rize
- 2011 Temmuz Giresun
- 2011 Eylül Rize

Yaklaşık 500 akademisyen Cumhurbaşkanı Gül'den TÜBA düzenlenmesinin iptalini istedi ^{s.1}

Bilim dünyası isyanda

Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği (UNİVDER) yaklaşık 500 akademisyenin imzasını yer aldığı mektubu Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e gönderdi. Mektupta, hükümetin TÜBA'nın yapısını tümayle sıyasi ter-cihlere açık hale getirdiği belirtildi.

Derneğin imza kampanyası başlatıldığı vurgulanan mektupta, "TÜBA'nın özerkliği yok sayan kararnamede öngörülen uygulamanın iptali konusunda girişimlerde bulunulması" ve Gül'den bilim özgürlüğüne sahip çıkması istendi. ■ **7. Sayfa**

492 AKADEMİSYENDEN KÖŞK'E MEKTUP

'TÜBA düzenlemesi iptal edilsin'

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) - Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği (ÜNİVDER) Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) özerkliğini tasfiye eden düzenlemenin iptali istemiyle yaklaşık 500 akademisyenin imzasının yer aldığı mektubu Cumhurbaşkanı **Abdullah Gül**'e gönderdi.

Cumhurbaşkanı Gül'e gönderilen mektup aynı zamanda TBMM Başkanı **Cemil Çiçek**, Başbakan **Recep Tayyip Erdoğan**, CHP lideri **Kemal Kılıçdaroğlu**, MHP lideri **Devlet Bahçeli** ve BDP ile bazı milletvekillerine de gönderildi. Mektupta, KHK ile hükümetin TÜBA'nın bilim akademisi kavramının özüne aykırı bir müdahalede bulunarak akademinin yapısını tümüyle siyasi tercihlere açık hale getirdiği belirtildi. Gelişmiş ülkelerdeki benzeri bilim akademilerinin de bu düzenlemeye karşı olduklarını gösteren açıklamalar yaptığı anımsatılan mektupta, şunlar ifade edildi:

"Derneğimiz, TÜBA'nın özerkliğini hiçe sayan bu KHK'ye karşı bir imza kampanyası düzenlemiştir. Üniversite öğretim elemanlarının bu hakk taleplerini, tepkilerini değerlendireceğiniz umudunu taşımaktayız. TÜBA'nın özerkliğini yok sayan bu kararnamede öngörülen uygulamanın iptali konusunda girişimlerde bulunmanızı ve bilim özgürlüğüne sahip çıkmanız hususunda gereğini ve hassasiyetinizi bekleriz."

TÜBA BAŞKANI YÜCEL KANPOLAT

Cumhuriyet, 29.09.2011

ve hassasiyetinizi bekleriz.”

TÜBA BAŞKANI YÜCEL KANPOLAT

'Üçlü zirve yapılabilir'

MAHMUT LICALI

ANKARA - Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat; akademinin özerk yapısını tasfiye eden düzenleme konusunda Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün ve TÜBA heyetinin bir araya gelmesinin gündemde olduğunu söyledi. Düzenlemeyle ilgili olarak Gül'ün Bakan Ergün ile görüşmesinin söz konusu olduğunu belirten Kanpolat, "O görüşmeden sonra herhalde bize döneceklerdir. Sayın Cumhurbaşkanı ve bakanla tekrar bir araya gelebiliriz" diye konuştu. Kanpolat, TÜBA'nın Fransız Bilimler Akademisi veya Amerikan Ulusal Akademi'den farklı bir konumda olmaması gerektiğini ifade eden Kanpolat sözlerini şöyle sürdürdü: "Bu akademilerin hepsinde de üyeler, üyeler tarafından seçiliyor. Akademi kendi işlerini kendi yapıyor, başkanını da kendi seçiyor. Ama siyasi iktidara onaylatıyor bu seçimleri. Biz buralarda ısrarcıyız. Bu ilkeler bizim için önemli." Kanpolat, akademiye üyeliği kabul edilmeyen Prof. Dr. Şerif Mardin ve Prof. Dr. Kemal Karpat konusunda da yeşil ışık yakarak, "Öyle adaylar varsa, TÜBA da en azından o adayların seçim meselesinde bir tavır içerisinde olabilir" dedi.

YÖK, TÜBA için liste hazırlıyor

YÖK, TÜBA'ya atayacağı 100 üyeyi belirlemek için çalışma yapmaya başladı. TÜBA'ya YÖK tarafından üye olarak seçilecek kişilerin akademik kariyerleri ve bilimsel yayın, atıf sayıları araştırılıyor. Bu kapsamda, yaklaşık 150 kişiden oluşan üye aday listesinde Bakan Ergün'ün "kenarda kalmış bilim adamları" olarak nitelendirdiği Prof. Karpat'ın da yer aldığı öğrenildi.

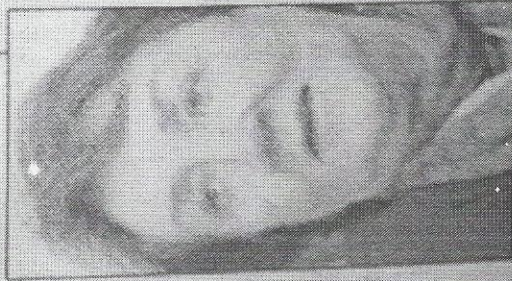

muzaur" diye kor
mirtaş "Haklarım
ğiz. AKP'ye, Erdoğan
ların yeşil Ergem
imamın ordusuna ra
çağız" dedi. ■ 4. S

Eğitimde kanıtladı

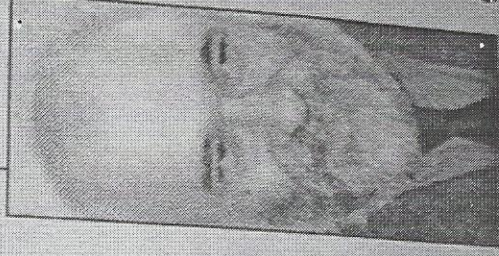
Çelikel, der-
kanıtladığına
aların gerçeğe
li. Çelikel "Ül-
korku hâkim.
a korkmayaca-
opluma kazan-
dedi. MEHMET

■ 8. Sayfada

'Atama yapılırsa istifa ederim'

Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜ-
BA) özerk yapısını tasfiye ederek üye
atamalarını hükümetin belirlemesini ön-
gören düzenlemeye ilk somut tepki
YÖK üyesi Prof. Dr. Mustafa İlhan'dan
geldi. Prof. İlhan, yeni düzenlemeye gö-
re akademiye atama yapılması duru-
munda üye olduğu TÜBA'dan istifa
edeceğini açıkladı. ■ 5. Sayfada

'Aydınlar avı başı

KCK operasyo
Türkiye Yayın
yımlama Özgür
kanı Ragıp Zara
yasa Komisyon
ra Ersanlı'nın da
şinin gözüne al
sürüyor. Gözaltı
olarak değerlendirildi

di. Çakır için dün önce TBMM'de tören düzenlendi. Törende, Çakır'ın özgeçmişi okundu, saygı duruşunda bulunuldu. Törene Çakır'ın ailesinin yanı sıra TBMM Başkanı Ceyhan, Bilgi Edinme Yasası'nın uygulanmasına dair yönetmelik uyarınca, bildirmiş olduğu tarihten itibaren 15 gün içinde ödeme yapılmaması halinde talepten vazgeçmiş sayılacağı anımsatıldı.

Prof. Dr. İlhan, yeni düzenlemeyle akademinin özerkliğinin elinden alındığını vurguladı

'TÜBA'dan istifa ederim'

ORDU ÜNİVERSİTESİ'NDE ÖĞRENCİ KİMLİĞİ YERİNE KREDİ KARTI

Öğrenciler tepkili

MAHMUT LICALI

ANKARA - Ordu Üniversitesi'nde "öğrenci kimlik kartı" olarak ticari bir bankanın kredi kartının verilmesi istenmesi-ne karşı çıkan öğrencilerin derslere ve sınavlara girmesine izin verilmediği ileri sürüldü. Üniversitede öğretim üyelerini de rahatsız eden uygulamaya hakkında öğrenciler dava açmaya hazırlanırken, Eğitim-Sen Genel Başkanı Ünsal Yıldız, kişisel bilgileri bankaya veren üniversite yönetiminin öğrencilerin kişilik haklarını ihlal ettiğini belirtti.

Öğrenciler, talepleri olmasına karşın özel bilgilerinin ticari bir bankaya verilmesine tepki gösterirken, "öğrenci kimlik kartı" yerine söz konu-

tu. Çakır için dün önce TBMM'de tören düzenlendi. Törende, Çakır'ın özgeçmişi okundu, saygı duruşunda bulunuldu. Törene Çakır'ın ailesinin yanı sıra TBMM Başkanı Ceyhan, Bilgi Edinme Yasası'nın uygulanmasına dair yönetmelik uyarınca, bildirmiş olduğu tarihten itibaren 15 gün içinde ödeme yapılmaması halinde talepten vazgeçmiş sayılacağı anımsatıldı.

tar ve milletvekilleri katıldı. Çakır için daha sonra Kocatepe Camii'nde öğle namazının ardından cenaze namazı kılındı. Harun Çakır'ın cenazesi, Gölbasi Gökçehöyük köyünde toprağa verildi. (Fotoğraf: AA)

ANKARA (Cumhuriyet Büro) - Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) özerk yapısının tasfiye ederek üye atamalarının hükümetin belirlemesi öngören düzenlemeye ilk somut tepki YÖK üyesi Prof. Dr. Mustafa İlhan'dan geldi. Prof. İlhan, yeni düzenlemeye göre akademiyi atama yapılması durumunda üye olduğu TÜBA'dan istifa edeceğini açıkladı.

TÜBA'nın değişen yapısıyla özerkliğinin elinden alınmasının ardından akademiyi üye atama hazırlığı sürüyor. Yeni düzenlemeye göre üye sayısı 300'e çıkan TÜBA'nın 100 üyesinin Bakanlar Kurulu, 100 üyesinin de YÖK tarafından belirlenmesi öngörülüyor. Bu kapsamda YÖK'e bir süredir TÜBA'ya üye belirlenmesine yönelik yapılan çalışmaların tamamlanmak üzere olduğu

belirlenirken, bu konuda ilk somut tepki de YÖK'ten geldi. TÜBA asli üyesi ve YÖK üyesi olan Prof. Dr. Mustafa İlhan, Cumhuriyet'e yaptığı açıklamada, dünyanın hiçbir ülkesinde buna benzer bir uygulamamın olmadığını

► Prof. Dr. İlhan, YÖK ya da hükümet tarafından akademiyi atama yapılırsa TÜBA'dan istifa edeceğini söyledi.

dikkat çekti. Bilim akademisi olmamanın önemini özelliğinin özerklik olduğuna ve bu kapsamda akademilerin kendi üyelerini belirlediklerine işaret eden Prof. İlhan, 27 Ağustos 2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan kanun hükmünde kararnameyle TÜBA'nın özerkliğinin elinden alın-

diğini vurguladı. Prof. İlhan, yeni düzenlemeye göre TÜBA'da hükümet tarafından akademiyi herhangisi bir üyenin atanmasını yapması durumunda üye olduğu TÜBA'dan istifa edeceğini belirtti.

Akademimin değişen yapısının ardından konuyla ilgili Cumhurbaskanı Abdullah Gül ile görüşen TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kaptan, düzenlemenin yanlış olduğunu belirterek yeniden ele alınmasını istedi. Cumhurbaskanı Gül ile yaptığı görüşmenin ardından süreci değerlendirerek hareket etme kararı olan TÜBA üyelerinin çoğu, akademiyi yapısını değiştiren düzenlemede ısrar edilmemesi durumunda TÜBA'dan istifa ederek özerk bir kurum olarak yeni bir kurum altını da örgütlenmeyi düşünen

bu onun üzerine iki şüphelinin avukatı bir üst mahkemeyle başvurdu. Ankara 23. Asliye Ceza Mahkemesi, bu kez "delillerin toplanması olduğuna" kanaat getirerek Kapuyoldaş'ı 75 bin TL, Şakrak'ı 50 bin TL kefaletle tahliye etti.

yor. Mimarlar Odası Van Şubesi Başkanı Şenayetin Uz-
türk, yetkililerin imarı önemsemediğini söylerken ken-
di kendilerine ev yapan insanların da mümkün olan en
ucuz yöntemleri seçtiğini belirtti. Öztürk, "Bunların 4-
5 büyüklüğündeki depremde bile dayanımları ola-
naksız" dedi. **OKTAY EKİNCİ'nin yazısı ■ 7. Sayfada**

tutuklu generallerle görüştü

Hasdal ziyareti

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necdet Özel'in dün
Hasdal Askeri Cezaevi'ne giderek Balyoz davası kap-
samında tutuklanan Orgeneral Bilgin Balanlı ile di-
ğer davalarda tutuklanan general ve amirallerle gö-
rüşlüğü öğrenildi. Orgeneral Özel'in Hasdal ziyare-
tinin yaklaşık 1 saat sürdüğü bildirildi. **■ 6. Sayfada**

Avukatlar isyan etti 1. Ergenekon davasında sa-
lık avukatları, Doğu Perinçek'in avukatının 16 du-
ruşmadan men edilmesine ve talep konuşmalarının
sınırlanmasına topluca tepki gösterdi. Avukatlar
"Savunma hakkı ortadan kaldırılmak isteniyor" de-
di. **HATİCE TUNCER'in haberi ■ 6. Sayfada**

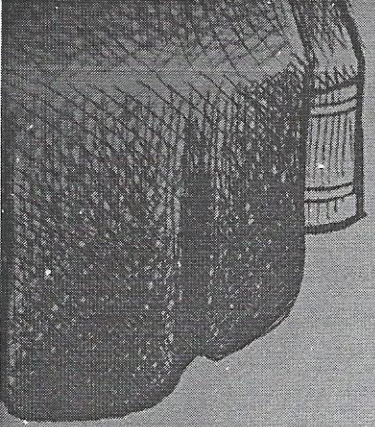
büyüme olmayacağı" belirtti. Yörüköğlu, "Ül-
kelerin borç sorunlarının herhangi bir derin re-
sesyon ya da kriz yaratmadan başarılı bir şekil-
de çözüldüğünü düşünelim. Sona erecek mi? Gü-
vende olacak mıyız? Hayır. Çünkü temel sorunlar,
2008 krizini yaratan dengesizlikler hâlâ burada
hatta daha da büyük" dedi. **■ 11. Sayfada**

TÜBA'ya atamalar bu ay

'Özerklik
kalmaz'

YÖK ve Bakanlar Kurulu'nun Tür-
kiye Bilimler Akademisi'ne bu ay
içinde 100'er üye ataması beklenirken

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel
Kanpolat, yeni düzenlemeye
göre akademiye üye ataması
yapılması durumunda kuru-
mun özerkliğinin kalmaya-
cığına işaret ederek "Soru-
nun çözümü için kimsey-
le görüşmekten kaçmı-
yoruz" dedi. **MAH-
MUT LICALI'nın ha-
beri ■ 4. Sayfada**

namikzafer@yahoo.com

rulu'nun kurula doğru-
darı değil, dolaylı olarak
üyelerinin çoğunluğu
Başbakan tarafından bel-
irlenen TÜBİTAK Bi-
lim Kurulu üzerinden ata-
ma yapması sağlandı. TÜ-
BA Başkanı Prof. Dr. Yü-
cel Kanpolat, yeni dü-
zenlemeyle kaygılarının
sürdüğünü belirterek
"Hem YÖK hem de TÜ-
BİTAK hükümetin
kontrolündedir" dedi.
TÜBA'nın özerkliğini

ayrımına atanması konu-
sunda doğrudan yetkiye
sahip Bakanlar Kuru-
lu'nun yetkisi gösterme-
lik bir biçimde TÜBİ-
TAK'a verildi. Buna gö-
re 300 üyeden oluşan TÜ-
BA'ya 100 üye TÜBİ-
TAK Bilim Kurulu, 100
üye YÖK tarafından ata-
nırken, 100 üyeyi de aka-
deminin kendisi seçecek.

Ancak bu düzenleme,
"TÜBİTAK'ın perde
olarak kullanılması" an-
lamına geliyor. TÜBİ-
TAK'ın 17 üyeden oluşan
bilim kurulunun 7 üyesi
doğrudan Başbakan tara-
fından atanırken, 3 üye de
YÖK tarafından belirle-
niyor. Geri kalan 7 üyenin
seçiminde bir aylık süre-
de gecikme yaşanması ya
da aday seçilememesi du-
rumunda; söz konusu
üyeler de doğrudan Baş-
bakan tarafından atanı-
yor. Başka bir deyişle
TÜBİTAK'ın Bilim Ku-
rulu da doğrudan Baş-
bakan tarafından belir-
leniyor.

Yeni düzenleme 1
Ocak 2012 tarihinden iti-
baren yürürlüğe girecek.
Bu tarihe kadar akademi-
ye Bakanlar Kurulu tara-
fından üye ataması yapı-
labilecek.

'O da hükümetin kontrolünde'

TÜBA Başkanı Prof.
Kanpolat, Cumhuri-
yet'e yaptığı değerlen-
dirmede yeni düzenle-
mede eskisine göre
önemli bir değişiklik ol-
madığını ifade etti. Kan-
polat, "TÜBA'ya is-
terlerse Pazarcular Fe-
derasyonu'ndan ata-
ma yapılsın; TÜBİ-
TAK'tan yapılan ata-
mayla farkı olmaz.
Hem YÖK hem de
TÜBİTAK hükümetin
kontrolündedir" diye

basına kapalı gru-
şıklıkları masaya

Grup toplantısı
nunun CHP'li üy-
men bir basın top-
le ilgili bazı "kay-
"AKP'nin samim-
ciddi kaygılarını
aşında bir ana-
yoktur. Çünkü
devleti içinde ke-
Türkiye'de ya-
yönetiyor. Bu o-
olan yurttaşlar

Kart, "faşizme
nel başkanın bil-
3 temel başlığı

"1. Uzlaşma
süreci, her geli-
laşacaktır. Bu-
buyla birlikte

2. Anayasanın
darbe ruhu, hu-
alt hukuktan l-
siden söz eden-
lal hukukuna l-

barajın dü-ür
Yapıkları mi-
alt hukuk çalı-

3. Anayasa t-
günün bağımsız
düzenlemeler

Tango, h-

Rıza Türmen
şullara dikkat çe-
halının çekildi-

mokratik yasa-
dığınız sürece y-
gönüşünü dile g-

niyetimizi koy-
den fazla tarafa-
istiyoruz. Siyas-

terse, güzel bir-
üzerine Atilla K-
ruz" deyince g-

'Masada
Edinilen bilgi-
hedaroglu'nun "

samimiyeti kon-
Yurttaşların ter-
dit altında. Teh-

gi bağımsızlığı il-
kırımızı çizgimiz
izin vermeyiz" d-
Bazı vekillerin
ğim söylüyorsun-
yoruz" sorusuna
mayıp da ne yapı-
madığını göster-

Kadrolaşmasının önü de açıldı 'Tango' KHK'si

klarını 657 sayılı Dev-
urları Kanunu ile 2914
Yükseköğretim Personel
Kanunu'na göre almakta olan
personel, sözleşmeli personele,
sözleşmeli subay, astsu-
baş subay ve astsubay aday-
zaman jandarma ve uz-
başlara, mali haklar
Kanunu'nda yapılan her türlü
değişiklikler dahil, almakta ol-
an toplam ödeme tutarı
Kanunu'na göre alınmak suretiyle aynı
özellikler kadro ve görevler-
arasında dengeyi sağlamak
la, en yüksek devlet me-
yaylığına karşılık gelen
ödemelerin uygulanması sure-
tesaptanan tutarda ek
ödemeler yapılacak.

Devlet Bakanı, TBMM Baş-
bakanının yakın koruma
kuvveti hizmetlerinde görev
personel en yüksek dev-
let maaşının yüzde
100'üne geçmemek üzere ek
ödemeler yapılacak ek ödeme
Kanunu'na belirlenmeye, ilgisine gö-
re Devlet Bakanı, TBMM Baş-
bakanının yetkili olacak.

• Belirli bir sürede bitirilme-
si gereken zorunlu ve istisnai iş-
lerden, her defasında ayrıca
Bakanlar Kurulu kararı alın-
ması kaydıyla, Bakanlar Ku-
rulu'na uygun görülende
çalışan 657 sayılı kanuna tabi
personel, ayda 50 saati ve bir
yılı 6 ayı geçmemek üzere yı-
lı merkezi yönetim bütçe ka-
nununda belirlenen fazla çalış-
ma saat ücretinin 5 katını aş-
mamak kaydıyla ilgili kuru-
mun önerisi ve Maliye Bakan-
lığı'nın teklifi üzerine Bakanlar
Kurulu'na belirlenen çalışma
süresi, miktar, usul ve esaslar
dahilinde fazla çalışma ücreti
ödenilecek.

5 bin yeni kadro

• Adalet, Dışişleri, İçişleri ve
Milli Savunma bakanlıklarının,
Yükseköğretim Kurulu Başkan-
lığı'nın ve Bakanlar Kurulu'na
belirlenen bakanlık bağlı kuru-
luşlarının merkez teşkilatlarında
uzman ve uzman yardımcısı is-
tihad edilebilecek. Bu amaçla
genel idare hizmetleri sınıfından
3. dereceli 2 bin adet uzman, 9. de-
receli 3 bin adet uzman yardım-
cısı kadrosu ihdas edildi.

ORHAN
BURSA

97. YIL SAYI: 31440 / 1 TL (MDV/Gncv) (KKTG'de 1,5 TL)

Cumhuriyet

KURUCUSU: YUNUS NADI (1924-1949) BAŞYAZARLARI: NADİR NADI (1945-1991) İLHAN SELÇUK (1992-2010)

İstanbul'un deprem gerçeğini açıklıyoruz**Tehdit altındaki semtler**

MİMARLAR ODASI VE İNŞAAT MÜHENDİSLERİ ODASI İLE ORTAK ÇALIŞMA ► YARIN CUMHURİYET'E

Hükümet özerkliğe darbe vurdu; 50'ye yakın bilim insanı istifa etti. Yeni akademi kurulacak

TÜBA'ya çöktürtiler**Akademisyenler adalet istedi**

Bogaziçi Üniversitesi öğretim üyeleri Uludağ'da yapılan hukukçuların "Boğaziçi adalet talep ediyor" yürüyüşü ile protesto etti. Akademisyenler "Topkımız tutuklu öğrenciler, HES'lere N.C. davasına ve son yapılan Prof. Dr. Bünye Eraslan'ın tutuklanmasına, Herkesi, hukuka olan güvenin yeniden tesis edilmesi için harekete geçmeye davet ediyoruz" açıklamasını yaptı. (Görsel: İZMİR, ÖZGÜR)

'Akademi bitmiştir' Hükümetin, KHK ile Türkiye Bilimler Akademisi'ne (TÜBA) atama yetkisini alması bilim insanlarını isyan ettirdi. Prof. Dr. Naci Görür, "Siyasi trade doğrudan ya da dolaylı olarak hem üyeleri hem de başkanı seçebiliyor. TÜBA, bilim akademisi olmaktan çıkmıştır. İstifa edeceklerin sayısı artacaktır" dedi.

'Dünya gülüyor' Görür, yeni bir bilim akademisi altında demek kuracaklarını söyledi. Prof. Dr. Celal Şen-ğör de "Üyelerini seçemeyen, politik güce bağlı bir bilim akademisi olamaz. Dünyayı kendilerine güttürü-ler. Böyle giderse Dünya Bilimler Akademisi ile her-hangi bir bağlantı da kalmaz" diye konuştu. ■ 3.50/ada

G20'DEN BORÇLULARA UYARI

Hükümetin akademide kadrolaşma yönündeki ısrarı beklenen sonucu yarattı

TÜBA'da istifalar

İstanbul Haber Servisi - Hükümetin, kanun hükmündeki kararname (KHK) ile Türkiye Bilimler Akademisi'ne (TÜBA) atama yetkisi alması, bilim dünyasında büyük tepkilere neden oldu ve 50'ye yakın bilim insanı istifa etti. İstifa eden isimler arasında yer alan İTÜ Maden Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Naci Görür, "İstifa eden bilim insanları yeni bir bilim akademisi altında dernek kurarak çok daha güçlenecektir" diye konuştu. İTÜ Maden Fakültesi Jeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Celal Şengör de "TÜBA artık bitmiştir" dedi.

TÜBA'nın özerk yapısına darbe vuran düzenlemeye yapılan göstermelik değişiklikle, Bakanlar Kurulu'nun, kurula doğru değil, dolaylı olarak üyelerinin çoğunluğu Başbakan tarafından belirlenen TÜBITAK Bilimler Kurulu üzerinden atama yapılması sağlandı. Buna göre 300 üyeden oluşan TÜBA'ya 100 üye TÜBITAK Bilim Ku-

► AKP hükümeti TÜBA'nın özerkliğine darbe vurmak için TÜBITAK üzerinden atama yetkisi almca 50'ye yakın bilim insanı akademi üyeliğinden istifa etti. İstifa eden isimlerden Prof. Dr. Naci Görür: TÜBA, artık bilim akademisi olmaktan çıkmıştır" derken, Prof. Dr. Celal Şengör de, "Bazı arkadaşlar yalnızca yıllık verilen 20 bin TL'den vazgeçemiyorlar. Bu ayıptır, artık TÜBA bitmiştir" diye konuştu.

ruhu, 100 üye YÖK tarafından atanırken, 100 üyeyi de akademinin kendisi seçecek. Bu düzenleme ise TÜBA'da istifaları gündeme getirdi. 50'ye yakın bilim insanı istifalarını önce elektronik posta ile daha sonra yetkili birimlere gönderdikleri dilekçeleri ile duyurdu.

TÜBA üyelerinden İTÜ Maden Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Naci Görür de istifa etti. Prof. Dr. Görür, tüm çağdaş ülkelerdeki bilim akademilerinin özerk olduğunu, üye ve başkanlarını kendilerinin seçtiklerini vurguladı. "TÜBA kurulduğu 1993 yılından bu yana aynen çağdaşları gibi çalışmış, üyelerini, başkanını bilimsel ölçülebire göre kendisi seçmiştir. Türk bil-

bilim akademisi altında dernek kurarak çok daha güçlenecektir. Uluslararası bilim dünyasında yollarına devam edeceklerdir. Söz konusu bilim akademisinin hazırlığı tamamlanmıştır" dedi.

İTÜ Maden Fakültesi Jeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Celal Şengör de istifa eden isimler arasında yer aldı. Prof. Dr. Şengör, "Kendi üyelerini seçemeyen, politik güce bağlı bir bilim akademisi olamaz. Böyle yaparlarsa dünyayı kendilerine güldürürler. Böyle giderse Dünya Bilimler Akademisi ile herhangi bir bağı da kalmaz. Şimdi TÜBA'da kalan bazı bilim adamları var. Ve biz mücadelemizi içinde devam ettireceğiz diyorlar. Böyle bir şey olamaz. Bu, güce tutunmaktan başka bir şey değildir. Bazı arkadaşlar yalnızca yıllık verilen 20 bin TL'den vazgeçemiyorlar. Bu ayıptır, artık TÜBA bitmiştir" diye konuştu.

Hükümetin bu uygulamasının kabul edilemez olduğuna dikkat çeken Prof. Dr. Görür, "Bu istifa eden Türkliye'nin en elit bilim insanları, yeni bir

Bilim dünyası dağılıyor

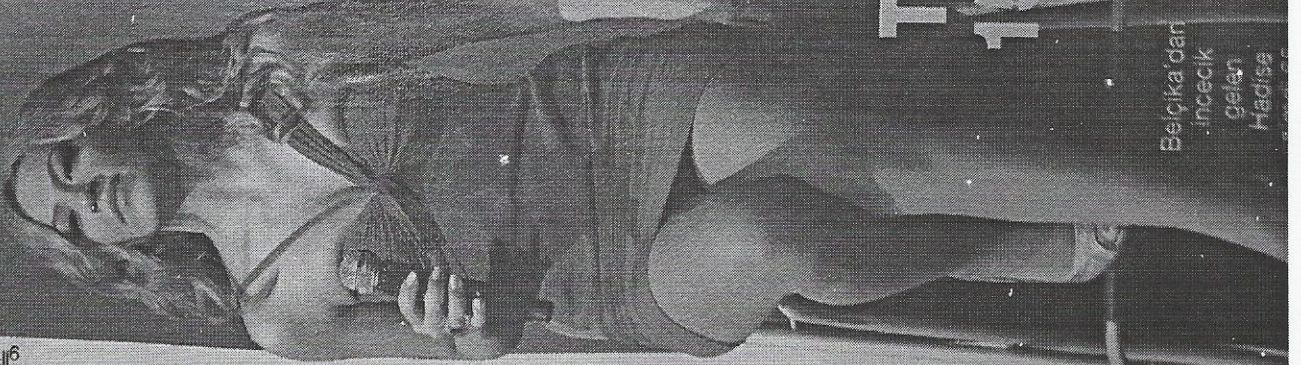
Türkiye Bilim Akademisi'ndeki 58 üye 'özerkliğimiz bittim' diyerek istifa etti

İSYAN GIDEREK ARTTI

18 yıllık Türkiye Bilimler Akademisi çatırdayor. Yeni üye seçiminde YOK ve TÜBİTAK'ın da sözü sahibi olacak olması Akademisi üyelerini isyan ettirdi.

'AKADEMİYİ KAYBETTİK'

138 üyeden 58'i istifa etti. İstifacılar Naci Görür "Genel müdür gibi bilim adamı atanmaz", Celal Şengör "TÜBA vefat etti" dedi. Pervin KAPLAN/16

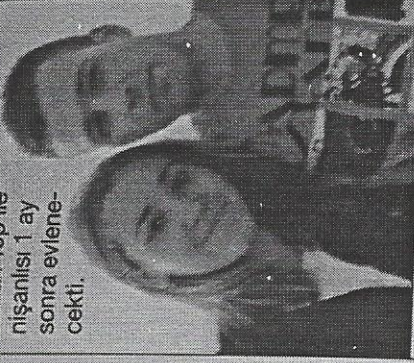

Beşiktaş'tan öncecik Gelen Hadise

Hadise Türkiye'de 15 kilo aldı

Türkiye'ye geldiğinde, 50 kilo olan Hadise, 5 yılda 15 kilo aldı! Artık dar giyemediği kıyafetleri reyi geçen yıl ölen Alexander McQueen'in

Kenan Top ile nişanlısı 1 ay sonra evlenecekti.

Enerji + bira ölüm getirdi

İzmir'de Kenan Top (28), nişanlısı Hülya Bayer'in (18) uyarısına rağmen enerji içeceğiyle birayı karıştırıp içti. Fenalaşıp yere düşen Top hayatını kaybetti. 5'te

Şikâ
F. Bahçe futbolcu Euro prizi bu kada

G
di

Duym
vatan
işaret
din a
görev y

HABER TÜRK

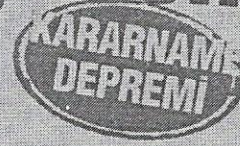

mektupta şu ifadeler yer alıyor: "Bir kadını düşürmenin bin bir türlü hile ve hurdalarını kendinde barındırma, zora dayalı yaklaşım, tecavüz kültürünü kendinde yaşatma ve bunu yaşamsallaştırmanın diğer ifadesidir. Zora dayalı yaklaşımların kelimelerde bulduğu ifade biçimi değil midir bunlar? İnsana kendisinin arzu etmediği bir yaklaşım sergileniyorsa,

sapıkla baş başa kaldım. Bu meseleyi halledin ya da ben farklı kanallara başvuracağım. Adam hâlâ burada, bugün gördüm. Bu adam pesimi bırakmayacak."

B.D., KCK soruşturmasını yürüten savcı tarafından tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı. B.D.'nin, tecavüzüne uğradığını öne sürdüğü erkeğin ise KCK'da yönetici olduğu belirlendi. Polis, kimliği belirlenen KCK'lının peşine düştü.

TÜBA'da 138 üyeden 58'i istifa etti

TÜRKİYE Bilimler Akademisi'nde (TÜBA) adeta "istifa depremi" yaşanıyor. Akademi üyeleri başkan ve üyeleri seçme yetkisini ortadan kaldırdıklarını söyledikleri kararnamenin "bilimsel ve Akademi'nin özerkliğine darbe" olduğunu söyleyerek, birbiri peşi sıra istifa ediyor.

Türkiye'nin alanlarında en seçkin akademisyenlerinden oluşan TÜBA'da 82'si asli 133 üye bulunuyor. Eski Sabancı Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Tosun Terzioğlu, eski Koç Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Attila Aşkar, ekonomi profesörleri Şevket Pamuk ve Çağlar Keyder, yerbilimleri profesörleri Celal Şengör ile Naci Görür'ün de aralarında bulunduğu 58 üye

istifalarını sundu. Sayının bayram tatilinden sonra artacağı iddia ediliyor.

YENİ OLUŞUM VAR

1993'te bilimsel araştırma yapmak, gençleri, bilim ve araştırma alanına yönlendirmek, bilim ve araştırma standartlarını uluslararası düzeye çıkartmak amacıyla kurulan TÜBA, Kanun Hükmünde Kararname ile yeniden düzenlendi. Buna göre 300 üyeden oluşacak TÜBA'nın üyelerinin 100'ünü YÖK, 100'ünü de TÜBİTAK, 100'ünü de Akademi seçecek. Başkanını da Başbakan asli üyeler arasından atayacak.

"TÜBA'nın özerkliği yok edildi" diyerek, istifa eden akademisyenler "özerk" bir başka dernek kurma hazırlığında.

■ Pervin KAPLAN

Profesörler karşı çıktı

Prof. Dr. Naci Görür: Hükümet, üyeleri ve başkanını doğrudan ve dolaylı seçmek istiyor. Başbakan başkanı atayacak. "Benim bilim adamım" diye bir şey olmaz, genel müdür gibi bilim adamı atanmaz.

Prof. Dr. Ali Alpar: Bilim adamları, alanlarında en başarılı meslektaşlarını önerirler ve oylanarak üyeleri seçerler. Tüm saygın akademilerde seçim bu şekildedir. Hükümet bir bilim adamının liyakatını atama yoluyla takdir edemez.

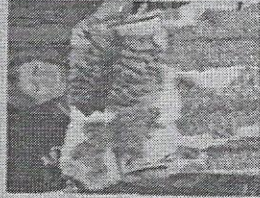
Prof. Dr. Celal Şengör: TÜBA vefat etmiş durumda. Artık Bilimler Akademisi'nden söz etmek mümkün değildir.

Prof. Dr. Attila Aşkar: Bu Türkiye'yi geri götüren bir değişiklik. Siyasi atmosfere göre bilim akademisi oluşturulmaz.

9 Kasım 2011 ÇARŞAMBA 5

Dünya'nın yanbaşından geçti

Uçak gemisi büyüklüğündeki göktaşı, Dünya'mızın yanbaşıdan geçti. NASA'nın verdiği isimle '2005 YU55', gezegenimize 324 bin km yaklaştı. Gök cisminin yüzeyinin kömürden daha kara olduğu bildirildi.

California'da kürk satışına yasak

ABD'nin California Eyaleti'ndeki West Hollywood kentinde 21 Eylül 2013'ten itibaren kürk satışı yasaklandı. Uygulama, ABD genelinde kürk satışı için getirilen ilk yasak olma özelliğini taşıyor.

Kendi TÜBA'larını kuruyorlar

Pervin KAPLAN

ÜYELERİNİ ve başkanını kendisinin seçme yetkisini kaldıran Kanun Hükümünde Kararname'yle birlikte 82'si aslı 138 üyeli Türkiye Bilimler Akademisi'nden (TÜBA) istifa eden 58 akademisyen "yeni ve özerk bilimler akademisi" kuracak. İstifa eden akademisyenler, "TÜBA bilim akademisi niteli-

ğini yitirdi. Bu yapıyla üyesi olduğu uluslararası kurumlarda da kabul edilmez, üyelikten çıkarılır" dedi.

TÜBA Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat, "Dünyanın hiçbir yerinde böyle bir yapılanma yok. Bunu anlatmak için tüm yetkililerle görüştük. Sonuç alamadık" diye konuştu. Henüz

istifa etmediğini anlatan Kanpolat, "İstifa etmeyeceğim anlamına gelmiyor. Mücadelemiz sürüyor" dedi.

ÜYELIKTEN ÇIKARILIR

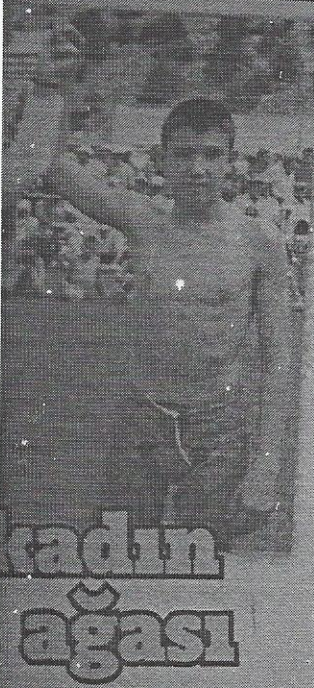
"Bundan sonra yolumuza özerk bir dernek kurarak devam edeceğiz" diyen Prof. Dr. Naci Görür de şöyle konuştu: "Uluslararası kuruluşlar da hata olduğunu söyledi. Dinletemediler. TÜBA artık üyesi olduğu uluslararası kuruluşlar tarafından da kabul edilmeyecek."

ası yok ve zaten çıkılma bulmaya emedi. Çünkü çıkmaya çalışıyor. Tağ çıkımaya ötekileri enkazın ine imek pahasına bunu. Kurbanlar göz göre edinin ayaklarının ken "Ama o da ve başlayan inyasi kurban ayinini çarşına girnek deñikarılık deney miydi? Çok kurban adı mek' değil miydi? Kurban nefret U Kurban niye den, kurban kesere den Kurban

...in vazamamışım.
Devletin arşivlerinde yer alan
bu bilgiyi sınırdışı İsrail istihbaratının
PKK'ya olan bağlantısına dikkat
çekebilmek için aktarıyorum.
Çünkü şu anda İsrail hükümetiyle
'kan davası'na dönüşen ve giderek
'namılı boyutu'na dayanan 'örtülü
savaş' sürecinde çok dikkat
çekebilecek bir ayrıntıdır bu...
İsrail istihbaratı, Ortadoğu'nun
'yeraltı dekoru'nda inanılmaz
bağlantılar kurabilmiş bir yapı.
Dilediği an Türkiye topraklarında
PKK'yı taşeron olarak kullanabilen
bu yapı, bugün başka amaçlar için de
harekete geçebilir.
Bu detayı, "Türkiye hakkını,
hukukunu aramam. İsrail
karşısında geri adım atmam"

İSTANBUL başka bir kent, ona
...icinde bazı ayrıcalıklar

...nın ağahak elbisesini Karaisalı
...Hüdayet Sarı takdim etti.
...k elbisesini giydikten sonra
...bu milletin hizmetkânyız"
...güleş organizasyonuna
...ile Karaisalı ve Kızıldağ'a
...erden dolayı Büyükşehir
...karvekil Zihni Aldırılmaz'a
...ektir etti.

■ DHA

HES'
...çilerine
...üdahale

...Formun İkesi ne bağlı
...de de köyler Hidro-
... (HES) yapılacak için
...geleni engelleyici. Dün
......yapılan yadaşık
......yapımı kese-
......de eylenicilere
......Glayız
......güzel ve

TÜBA ŞOKU Nature'da

■ Sefa KAPLAN

27 Ağustos'ta Resmî Gazete'de yayımlanan Kanun Hükmündeki Kararname ile Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) akademik yapısının tamamen ortadan kaldırılması ünlü bilim dergisi Nature'a konu oldu. Nature, hükümetin ulusal araştırma politikasını eleştirdi.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, Resmî Gazete'nin 27 Ağustos tarihli 29038 sayılı nüshasında yayımlanan kanunun ismi bu. Bu kanun, TÜBİTAK'ın yanı sıra Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) yapısını da yeniden düzenliyor ve bu düzenleme ile TÜBA akademik niteliklerini neredeyse bütünüyle yitiriyor.

Toplu istifaya kararı

TÜBA, bayram boyunca üyeleriyle yaptığı görüşmelerden sonra, toptan istifaya edip yeni bir akademi kurma kararı aldı. Ancak karar, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'le yapılacak görüşmenin sonuçlarına bağlı. TÜBA'nın yaptığı açıklamada, yeni kararname ile önerilen TÜBA'nın dünyadaki bilim akademileri örneğine uymadığı, uluslararası akademilerin de gelişmelerle kaygıyla karşıladığı belirtildi.

Saygın bilim dergisi Nature da konuyla ilgili haberinde Türk hükümeti-

nin beklenmedik bir kararla TÜBA'nın özerkliğinin tamamen ortadan kaldırıldığını belirterek, yeni düzenlemenin iktidara, TÜBA üyelerini belirleme yetkisi verdiği hatırlattı. Dergi, hükümetin ulusal araştırma politikasındaki radikal değişikliklerin şok etkisi yarattığını iddia etti. Bilindiği gibi, değişiklikte TÜBA'nın üye sayısı 150'den 300'e çakanıdı. Bu üyelerinin üçte birini bakanlar kurulu, diğer üçte birini YÖK ve son dilimini de TÜBA asli üyeleri belirleyecek.

Prof. Dr. Celal Şengör

Çin de denemişti

Prof. Dr. Celal Şengör, "Bir Bilimler Akademisinin Doğuşu ve Ölümü" başlıklı yazısında şöyle demişti: "Bir bilimler akademisi yalnız ve yalnızca bi-

limsel kistaslarla üyelerin seçildiği ve işlerin sadece ve sadece bilimsel kistaslara göre yürütüleceği bir kurumdur. Bu kuruma dışarıdan müdahaleye kalkmak, bilimler akademisinin ne olduğunu bilmemek demektir. Kısa zamanda TÜBA, dünya akademiler birliğinden atılır ve Türkiye sık sık başına geldiği gibi anlamsız bir kendin pişir kendin ye oyununa geri döner, dünyanın maskarası olur. Çin Halk Cumhuriyeti, benzer bir çılgınlığı 'kültür ihtilali' denilen o toplumsal histeri sırasında yapmaya kalkmıştı. Neticesi neredeyse Çin'in taş devrine dönmüşü."

İFLAS ALACAKLILARI EK SIRA CETVELİNİN İLANI
GAZİANTEP 1. İCRA VE İFLAS MÜDÜRLÜĞÜ'NDEN

MÜRLİNİN ADI SOYADI VE İKAMETGAHİ : KARAVELİ TEKSTİL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.-GAZİANTEP
DOSYA NUMARASI : 2008/1 İflas

Yukarıda yazılı yazılı yazılan Adres yazmaktadır.

TÜRKİYE İLE İSRAİL ARASINDAKİ GERİLİM
Akdeniz'e açılırken, 26 Ağustos'ta Rum Kesimi Dışişleri Bakanı Markuli'nin İsrail'e giderek adamın doğusunda doğalgaz araması için düğmeye basması dikkat çekicidir. Türkiye'nin karşı çıktığı bu aramanın güvenliğini İsrail'in alacak olması tansiyonu daha da yükseltiyor. 55555 sefer sayılı tren ve diğer detayları birleştirince, önümüzdeki takvimin, terörden diplomasiye, istihbarat savaşından 'namılı boyutu'na kadar uzanacak çok sıcak ve gerilimli bir takvim olduğunu söyleyebilirim. Türkiye eğer bu bölgede söz sahibi olmak istiyorsa, bu takvimi hiçbir şekilde geri adım atmadan ama bütün riskleri hesaplayarak ve duygusallıktan, eyyamcılıktan arınarak, antisemitizmin çukuruna düşmeden geçmelidir.

BeneLux - Paris
Luxemburg (1) - Paris (2)
THY - Sun Express - Coren
05-06 Kasım İstanbul'dan
hareketle 7 gece
3* - 5* Otelde konaklama

Paris
Özel Havayolları ile
05 ve 09 Kasım İstanbul'dan
4 gece 3* Otelde
konaklama imkanı

Amsterdam
Amsterdam
Türk Havayolları ile
07 Kasım İstanbul'dan
4 gece 3* - 4* - 5* Otelde
konaklama imkanı

Amsterdam - Riga
Türk Havayolları ile
07-08 Kasım İstanbul'dan
4 gece 3* Otelde
konaklama imkanı

Baltık İhtifalı
Helsinki (2) - Tallin (1)
Türk Havayolları ile
06 Kasım İstanbul'dan
7 gece 4* Otelde
konaklama imkanı

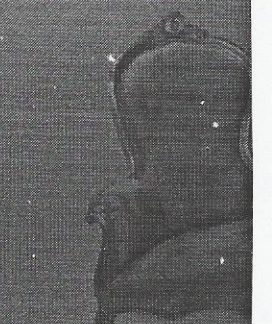
Riga (3) - Tallin (2)
Türk Havayolları ile
06 Kasım İstanbul'dan
6 gece 4* Otelde
konaklama imkanı

İsviçre - Fransa
Strasbourg (2) - Zürih (1)
Lugano (1) - Cenevre (2)
THY ile 5 - 6 Kasım İstanbul'dan
Hareket 04 - 05 - 06 Kasım
Daha - Köhve
799 TL

Fas Turları
Casablanca - Marakeş
Air Arabia Havayolları ile
05-06-10 Kasım İstanbul'dan hareketle
3, 5, 7 gece
3* - 4* Otelde konaklama
Yarım Pansiyon
549 TL

ŞAKIRBAKAL MERKEZ: 0214 444 0 157 Akademi
Sultanahmeti: 0212 520 45 37 Mecidiyeköy
Pendik: 0214 390 30 00 Kozluca: Akademi
Ankara Bahçelievler: 0312 313 54 34 İsmik Mh.
Kayseri: 0382 221 31 31 Samsun: 0362 45
Fiyatlar TL bazında en uygun oda kalite
hizmetlerde belirtilen tadilatlar orantılıdır.

Ayrıcalıklı

17

DİNİZ

atıl havasındadır.
 rkiye'nin en büyük "contre tenor"
 nlarından biridir, ama bu halini hiç
 rmez.
 rusu filmde bu kadar rahat
 acağını hiç beklemiyordum.
 iydi. Hele "Ama burada sarı
 k Ahmet" derken oyunculuğunun
 ndaydı.

Allah için, Ahmet'in bu cevaba
 daki hayret ifadesi de Yeşilçam
 geçecek kadar başarılıydı.
 kten, adeta kendini oynuyordu...
 l gelelim asıl meseleye...

et Hakan benim bir Ferzan
 k filminde baba rolünü çok iyi
 agımı yazmış.

ral öyle demese de, yaş o yaş...
 ek bir şey yok, "Memento
 bir gün herkes bu yaşı tadacak.
 Serseri Mayınlar'da, benden
 küçük birinin babası rolünü
 lir miydim?

hi baba benden yaşlıydı.
 rum ama oynasaydım, ondan
 ışlı ve demokrat bir baba
 sergilerdim.

* * *

ilimi çok güzel okdu ve çok

balıçe dosyası" da epey ses

ne en güzel bu fotoğrafı.

et in fotoğrafıydı.

la, yaratıcılığıyla,

Prof. Dr.
Yücel
Kanpolat

■ Sefa KAPLAN

TÜBA yönetimi istifadan vazgeçti

TÜRKİYE Bilimler Akademisi (TÜBA) Başkanı Prof. Dr. Yücel Kanpolat, geçtiğimiz hafta Tarabya'daki Huber Köşkü'nde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'le yaptıkları görüşmeye ilişkin izlenimlerini anlatırken, Kanun Hükmündeki Karamame ile yapılan değişikliklerin düzeltilmesi yönünde bir umut ışığı doğduğunu söyledi. Cumhurbaşkanı Gül'e dünyadaki bilim akademilerinin yapısı hakkında örnekler verdiklerini belirten Prof. Kanpolat, Huber Köşkü'nden son derece olumlu izlenimlerle ayrıldıklarını vurgulayarak şunları söyledi: "Sayın Cumhurbaşkanımız bizi can kulağıyla dinledi. Durumu inceledikten sonra bizi yeniden kabul edecek. Görüşmenin ardından İstanbul ve Ankara'daki arkadaşlarımızla aynı gün toplanıp durumu değerlendirdik. Neticede biz bu toplumun bilim insanlarıyız, bu toplumu incitecek bir şey yapmayız. Bizim bu olgunluğu göstermemiz gerekir. Biz bu karamame çıkana kadar dünya bilim kamuoyunda çok iyi bir yerdedik. Karamame ile birlikte çok gerilere düştük ve şiddetli eleştiriler almaya başladık."

TÜBA dolayısıyla gündeme gelen eleştirilerin en azından bir kısmının Türkiye aleyhine kullanılma ihtimali olduğunu da hatırlatan Prof. Kanpolat, "Biz devletimizin emrindeyiz. Şu anda istifa diye bir durum söz konusu değil, devletimize başkaldırmak aklımızın ucundan bile geçmez. Bu sorun çözülsün diye düşünüyoruz. TÜBA üyeleri de beni destekliyor" dedi.

Silah bırak

D... olarak bilinen ve Kaddafi ya...
... arabada...
... Mansur Dav, "Kaddafi'nin...
... bir saniye içerisinde kayboldu"
... diye konuştu. Kaddafi döneminde
... Libya Devrim Muhafızları Komu-
... tanlığı ve gizli servis şefliği de dahil
... pek çok görev yapmış olan Dav, dün,
... Mısır'daki Savunma Bakanlığı bi-
... nasında sabah saatlerinde başlayan
... ve yaklaşık 8 saat süren sorgusunun
... ardından, AA muhabirinin sorularını
... yanıtladı. Uzun süren sorgudan
... dolayı bitkin olduğu gözlenen Dav,
... Kaddafi'nin konvoyu Sirte'de vurul-
... duğunda Kaddafi ile aynı arabada
... bulunduğunu belirtti.

Hata yaptı mı?

Kaddafi ve oğlu Mutassım'ın Sirte'den kaçarak Jarf'a gitmeye çalıştıkları sırada konvoyun vurulduğunu anlatan Dav, o sırada Kaddafi güçlerini Mutassım'ın yönettiğini söyledi. Kaddafi'nin yakalandığı sıradaki ruh haline ilişkin soru üzerine Dav, "Sinirliydi, etrafa bağırıyordu ve doğru kararı veremiyordu" dedi. "Hata yaptığını düşünüyor musunuz?" sorusuna Dav, "Elbette, bütün ülkede bir devrim başladıysa, o ülkenin sistemiyle ilgili sorun var demektir. Eğer bütün Libya sokakla-

Devrim adalet ister

■ MANSUR Dav, Kaddafi Ailesi'nin gizli bir parası olup olmadığı sorusunu üzerine de, kendisinin bu konuda bilgisi olmadığını, bu tür bir bilgiyi Kaddafi'nin kimseyle paylaşmadığını düşündüğünü kaydetti. Dav, "Yargılanmanız adil olacağını düşünüyor musunuz?" sorusunu yanıtlarken, "İnşallah yargılanmam adil olacak. Bu bir devrim ve devrim herkes için adalet ister" dedi.

ra çıkıyorsa burada bir hata olduğu açık" yanıtını verdi. Kaddafi'nin yargılanmaktan korkup korkmadığı sorusu üzerine Dav, Kaddafi'nin mahkeme önüne çıkmamak için kaçtığını söyledi. Mansur Dav, Seyfülislam Kaddafi'yi en son ne zaman gördüğü sorusunu yanıtlarken de, Seyfülislam Kaddafi ve Gizli Servis Başkanı Abdullah Senussi ile birlikte 22 Ağustos'ta aynı arabada Trablus'tan Beni Velid'e gittiklerini ve orada 4 gün kaldıklarını anlattı. Dav, Seyfülislam Kaddafi'yi Beni Velid'de bıraktıklarını ve kendisinin Abdullah Senussi ile birlikte Sirte'ye geçtiğini söyledi.

Erdoğan bıraktı

"Kaddafi, Türkiye ve Türk halkı hakkında ne düşünüyor?" sorusu üzerine Dav, "Türk halkı hakkında kötü hisleri yoktu. Sayın Erdoğan'la ilişkisinden memnun değildi. Onu yalnız bıraktı" dedi.

Libya'daki kimyasal silahlarla ilgili olarak, Libya'da gizli kimyasal silah bulunmadığını, var olan silahların da BM kontrolünde olduğunu kaydeden Dav, bu kimyasal silahların Sebha ve Jufra şehirlerinde bulunduğunu söyledi.

Neler hissettiği yönündeki soruya Mansur Dav, "Yakalanmış ve lideri ölmüş bir insanın nasıl bir duygu içinde olması beklenebilir? Bu tür şeyler yaptığım için mutlu değilim. Kaddafi'yle çalıştığım için mutlu değilim. Kaddafi'nin gücü bir saniye içerisinde kayboldu" yanıtını verdi.

Başucunda Kuran

Kaddafi'nin şoförü Halifa Haneş ile 12 metre karelik bir odada kalan Dav, başucunda Kur'an-ı Kerim bulunduruyor. Yer yataklarında yatan Dav ve Haneş'in namaz kılabilmeleri için odada bir seccade var. Dav ve Haneş'in şahsi malzemelerinin ise yerlere konulduğu görülüyor. ■ A.A

TÜBA'da 45 kişi istifasını verdi

TÜRKİYE Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) özerkliğinin ortadan kaldırılan kararının küçük değişikliklerle yürürlüğe girmesi üzerinde istifalar başladı. TÜBA Başkanı Prof. Yücel Kanpolat, şu ana kadar kendisine 45 üyenin istifasının geldiğini belirterek, "Bu istifalar devam edecek, çok fazla insanın kalacağını sanmıyorum" dedi.

Yetki hükümette

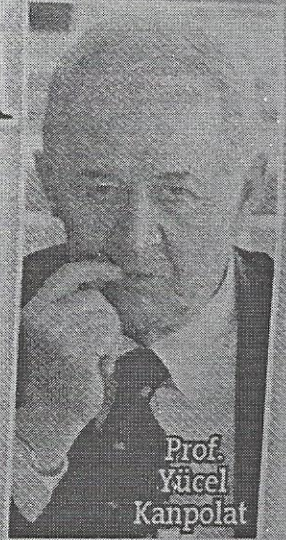
Ağustos ayında yayımlanan Kararın Hükümündeki Kararname'nin (KHK) TÜBA'nın özerkliğini tamamen ortadan kaldırdığını ve siyasal tartışmaya zemin hazırladığını belirten

Prof. Yücel Kanpolat, şunları söyledi: "Biz bu KHK'nın TÜBA'nın bilimler akademisi olma özelliğini tamamen ortadan kaldıracak başta Sayın Cumhurbaşkanı olmak üzere herkese izah etmeye çalıştık. Bunun üzerine dün yeni bir KHK yayımlandı. Yeni KHK'ya göre, TÜBA'ya üye atanması konusundaki yetki Bakanlar Kurulu'ndan alınarak TÜBİTAK Bilim Kurulu'na devrediliyor. Bu ilk bakışta önemli bir değişiklik gibi görünüyor ama Pİlim Kurulu'na atamaları yapan da hükümet. Dolayısıyla, TÜBA'ya atama konusunda bir değişiklik yapılmış değil. Hükümet, dolaylı olarak atama yapmış olacak. Bu da özerkliğin bittiği anlamına

geliyor."

Kanpolat, istifasını en son vereceğini belirtti, bundan sonra hü-

kümetin arzu ettiği şekilde bir TÜBA oluşacağını vurguladı. Prof. Kanpolat, uluslararası bilim camiasının TÜBA'nın yeni haline şimdiden tepki gösterdiğini hatırlattı. Özerk bir bilim akademisinin ülkenin geleceğini yakından ilgilendirdiğini de vurgulayan Kanpolat, "Demek ki bağımsız bir akademiye ihtiyaç yokmuş" diye konuştu. ■ Sefa KAPLAN

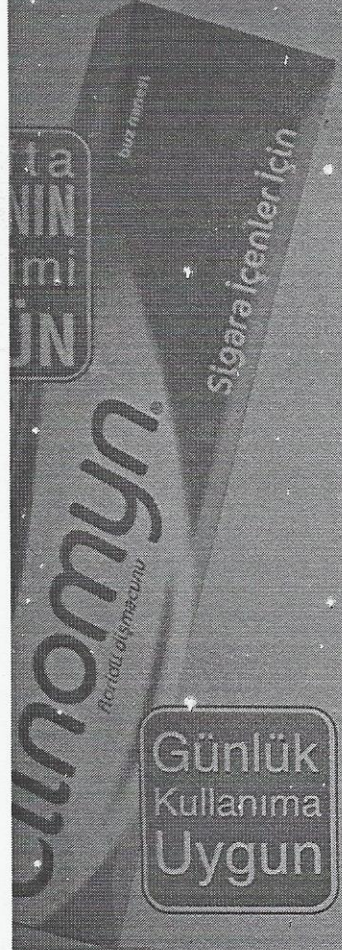

Prof. Yücel Kanpolat

Katiline 5 gün bayram izni

çay, kahve
sevenlerin

Macunu

Günlük
Kullanıma
Uygun

Macunu

formülü ile
elusan sigara,
ve gıda tekelerini
ve dişlerinizi
ve ve
savuşturmaya,
karşı korumaya

çay, kahve sevenlerin
çay, kahve sevenlerin
çay, kahve sevenlerin
çay, kahve sevenlerin

İktisat

TOKİ 31 okul inşa edecek

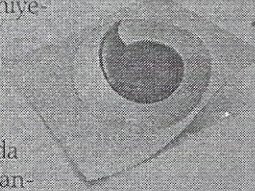
Bugüne kadar 20 bin 383 derslikli 754 okul inşa eden Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ), yeni eğitim-öğretim yılında 17 ilde 31 lise ve ilköğretim okulu yapmak için hazırlıklara başladı. Kurulus, İstanbul'da inşa edeceği 9 ilköğretim okulunun yanı sıra geçen aylarda 5-9 büyüklüğündeki depremle sarsılan Kutahya'nın ilçelerinde de okul yapacak.

2012'de 405 fuar açılacak

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) gelecek yıl 112'si uluslararası olmak üzere 405 fuarın yapılmasına izin verdi. Fuarların 209'u İstanbul'da, 28'i Bursa'da, 27'si İzmir'de gerçekleştirilecek. Tarım konusunda 42; ısıtma, soğutma, havalandırma, doğalgaz, inşaat malzemeleri, banyo, mutfak, seramik, nalbunye, hırdavat, tesisat konusunda 35; eğitim, eğitim ekipmanları konusunda ise 31 fuar yapılacak.

15 saniyede internet cep'te

Vodafone Türkiye, 15 saniyede internete bağlanabilen Hilink Vodem'in dünya tanıtımını ilk kez Türkiye'de yapacak. Hilink E351, sabit hatlarda olduğu gibi, USB'ye bağlanmasının ardından 15 saniyede internete erişim sağlıyor. İnternete bağlanırken çevirme, sürücü yükleme ya da manuel konfigürasyon gibi işlemleri ortadan kaldırıyor.

Züccaciye ürünleri görücüye çıktı

Züchex Züccaciye, Hediyeelik Eşya ve Elektrikli Ev Gereçleri Fuarı'nda 600 firma yerli-yabancı ziyaretçiyi ağırlıyor. 17 Eylül'e kadar açık kalacak fuar, katilimci ve salon sayısı açısından bugüne kadarki en yüksek rakamlara ulaşırken, ziyaretçi açısından da önceki yılları geride bırakacağı tahmin ediliyor.

Telekom'dan indirimli tüpgaz

Türk Telekom, Mogaz ve Lipetgaz işbirliğiyle düzenlediği kampanyaya katılanlara 12 kilogramlık ev tipi tüplerde 5, 10, 50 liralık indirim sunuyor. İndirim tutan müşterilere, katılım şifresi almak için gönderilen SMS'lere gelen cevapla birlikte iletiliyor. Şifreler, 14 Ekim 2011'e kadar kullanılabilir.

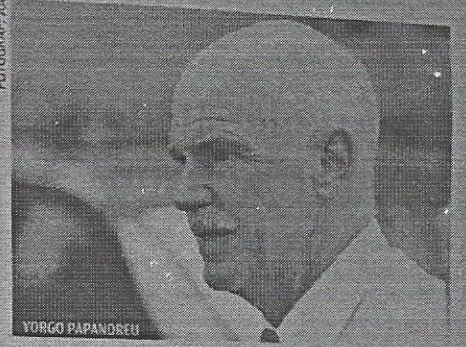
Ergün: TÜBA kendini yönetecek

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün, Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) yeniden yapılandırılmasına ilişkin eleştirilere cevap verdi. TÜBA'yı idare edecek konseyi asil üyeler arasından kendilerinin seçeceğini vurgulayan Ergün, "Bizim yönetime müdahale etmemiz, bilimsel çalışmalarını yönlendirip, şekillendirmemiz söz konusu olmayacak" dedi.

SAYFA TASARIMI: YORUS ASLAN

ekonomilerde önümüzdeki yılın en önemli adımlarını sıraladığı bildiride, finansal sektör reformunun temelini oluşturacak adımların hızla hayata geçirilmesi gerektiği vurgulandı. Bildiride, sistematik acidan önemli finansal kurumlara ilişkin düzenlemenin güçlendirilmesine dönük koordineli çabalara devam edileceği kaydedildi. IMF'ye, mevcut krize sistemli bir çözüm getirilmesi ve gelecekteki krizlerin önlenmesine katkı sağlamada kilit rol oynama çabasının da yapıldığı bildiride, 2010 yılı ve yönetim reformunun 2012'deki yıl-

FOTOGRAF: AA

Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandreu'nun oğlu Andreas Papandreu babasının saçı arının kriz yüzünden 3 ayda bembeyaz olduğunu söyledi.

Papandreu'nun oğlu iş bulamıyor

İflasin eşliğindeki Yunanistan'da milyonlarca kişi işsizlikle karşı karşıya kalırken, Başbakan Yorgo Papandreu'nun 29 yaşındaki küçük oğlu da aynı dertten muzdarip. Norveç ve İngiltere'deki üniversitelerde sosyoloji ve istatistik okuyan Andreas Papandreu, To Vima gazetesine yaptığı açıklamada, kriz sebebiyle iş bulmakta zorlandığını söyledi. Andreas Papandreu, özel hayatında babasının oğlu olduğunu belirtmekten kaçındığını kaydetti. Andreas Papandreu, Başbakan Papandreu ile ilişkisi bulunup bulunmadığını sorularına, "sadece isim benzerliği" olduğunu söylediğini belirterek, babasının oğlu olduğunu, Menz bölgesinde özel kuvvetlerde vatani görevini yaptığı sırada bile kimseyle bilmediğini söyledi.

"İsci ve emekli maaşlarını kesen bir babanın oğlu olmakla ne hissettiğini" sorularına, babasının bu konuda elinden geldikince çaba gösterdiğini ve çok üzülüğünü anlattığını belirten oğul Papandreu, "Görüyor musunuz? Babamın saçları üç ayda bembeyaz oldu" dedi. Papandreu, ülkede mali krizle mücadelede çercevesinde alınan önlemler sebebiyle yaşananlardan üzüntü duyduğunu ve yapılan protesto gösterilerinde zaman zaman kendisinin de yer aldığını söyledi. Andreas Papandreu, yaşanan olaylarla ilgili kendisine ait görüşleri olduğunu ve zaman zaman bunları babasıyla da paylaştığını, kriz yılının zaman zaman babasıyla da paylaştığını, kriz yılının den iş bulmakta zorluk çektiğini söyledi. Andreas Papandreu, kriz nedeniyle şirketlerin iş için finansman ayıramadıklarını ve bu sebeple alternatif iş sahaları arayışı içinde bulunduğunu ifade etti. AFINA AA

SAYFA TASARIMI: YORUS ASLAN

ÖZGEÇMİŞ

Gözde Dedeoğlu

1959 yılında Manisa, Kırkağaç'ta doğdu. 1976 yılında İzmir Karşıyaka Kız Lisesi'ni bitirdikten sonra AFS Uluslararası Öğrenci Değişim Programı'yla ABD'ye gitti. 1982 yılında Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nden mezun oldu. Farklı birçok sektörde sistem geliştirme uzmanı ve bilgi sistemleri yöneticisi olarak görev yaptı. Bilişim sektöründe üst düzey yönetici olarak çalıştı. 2000 yılından itibaren kısmi zamanlı öğretim görevlisi olarak sırasıyla Boğaziçi Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü'nde "Bilişim Sistemleri Yönetimi", Ege Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü'nde "Yönetim Bilişim Sistemleri" ile "Bilgisayar ve Toplum" ve İzmir Ekonomi Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu'nda "Sosyal Bilimlere Giriş" ile Mühendislik ve Bilgisayar Bilimleri Fakültesi'nde "Mühendislik ve Bilgisayar Bilimleri Etiği" derslerini verdi. İki bin yılından günümüze; etik, teknolojinin etkileri, bilişim etiği, kitle iletişim araçlarının işlevleri ve gazetecilik etiğiyle ilgili çalışmalar yapmaktadır. Yüksek lisans ve doktora çalışmalarını Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde gerçekleştirmiştir.

Yayımlanan Kitapları

- "Etik ve Bilişim", Türkiye Bilişim Derneği Yayınları, Ankara, 2001 (1. baskı). Etki Yayınları, İzmir, 2009 (2. baskı)
- "Etik Düşünce ve Postmodernizm", Telos Yayınları, İstanbul, 2004
- "Bilişim Toplumu ve Etik Sorunlar", Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, 2006
- "Tomurcuklar Açarken", Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2007

Yazı ve Makaleleri

- "Bir Proje Nasıl Gelişir (Gelişmez!)", Bilişim, Ocak 1994
"Sistem Geliştirmenin Yaşam Çemberi", Bilişim, Şubat 1994
"Kullanıcılar ve Eğitim", Bilişim, Mart 1994
"Yönetim Bilgi Sistemi", Bilişim, Mayıs 1994

- “Bilgi Sistemleri Bölümü’nün İşleri”, Bilişim, Haziran 1994
- “Hedef ve Ayrıntı”, Bilişim, Temmuz 1994
- “Bilgisayar Uzmanlarının Özellikleri”, Bilişim, Ağustos 1994
- “Bilgisayar ve Yabancılaşma”, TBD Bilişim ’94 Gazetesi, 16 Eylül 1994
- “Sistem Çalışmıyor”, Bilişim, Ekim 1994
- “Hatalar, Arızalar”, Bilişim, Kasım 1994
- “Bilişim Toplumu Olmaya Hazır mıyız?”, Bilişim, Aralık 1994
- “Bilişim Uzmanı ve Kullanıcı İlişkisi”, Bilişim, Ocak 1995
- “Önce Doğru Olabilmek”, Bilişim, Şubat 1995
- “Fikrimce Kod, Sistemin Temelidir”, BT / Haber, 23–29 Ocak 1995, Sayı 2
- “Hizmet Kalitesi, Müşteri Memnuniyeti”, BT / Haber, 20–26 Şubat 1995, Sayı 6
- “Veri, Bilgi ve Birikim Üzerine Bir Çalışma”, BT / Haber, 20–26 Mart 1995, Sayı 9
- “Organize Olmak”, Bilişim, Mart 1995
- “Yanıt Sistemleri”, Bilişim, Nisan 1995
- “Birikime Dayalı İşlerin Özellikleri”, BT / Haber, 17–23 Nisan 1995, Sayı 13
- “Bilgisayar İşleri Bilgisayarcının İşleri”, Bilişim, Mayıs 1995
- “Gençliğe Güven”, BT / Haber, 29 Mayıs–4 Haziran 1995, Sayı: 18
- “Saklı Maliyet–Bakım Masrafları”, BT / Haber, 24–30 Temmuz 1995, Sayı 26
- “Gelişmek, uygarlaşmak mı?”, BT / Haber, 25 Eylül–1 Ekim 1995, Sayı 35
- “Neyi Kesin Olarak Biliyoruz?”, BT / Haber, 13–19 Kasım 1995, Sayı 42
- “Benzincide Satılan CD’ler ve Bilgisayarım”, BT / Haber, 18–24 Aralık 1995, Sayı: 47
- “Gerçek Olmayan Gerçeklik”, BT / Haber, 1–7 Ocak 1996, Sayı 49
- “Yapının Altı”, BT / Haber, 5–11 Şubat 1996 Sayı 19
- “Beyaz Bir Sayfa Açın - Değişim Mühendisliği”, Computerworld Türkiye, 1-7 Nisan 1996 Sayı 8
- “Her Şeyin Bilgisayar Olduğu Bir Dünya İstemiyorum”, Computerworld Türkiye, 1–7 Nisan 1996, Sayı 8

- “Gençleri Seviyorum, Onlara Güveniyorum”, Computerworld Türkiye, 10–16 Haziran 1996, Sayı 17
- “Bir Hünere Yetmiyor”, Computerworld Türkiye, 12–18 Mayıs 1997
- “Bilişim Toplumu ve Bilişim Kurultayı”, Computerworld Türkiye, 22–28 Eylül 1997
- “Etik Niçin Gerekli”, Bilişim, Ocak 2001
- “Bilişim Mesleği Etiği”, Bilişim, Aralık 2003
- “Gözetleme, Mahremiyet ve İnsan Onuru”, Bilişim, Mart 2004
- “Ruhsal Durumların Sanat Ürünlerini Belirleyici Etkisi”, Oluşum Dergisi, Ekim 1985
- “Sessiz Bir Gece”, Oluşum Dergisi, Temmuz 1986
- “Nereye Gidiyoruz?”, Dünya, 31 Ocak 1995
- “Özel Zevklerimiz”, Cumhuriyet, 17 Mart 1995
- “Sevgi, Güven, Korku ve Çocuklarımız”, Beyaz Nokta Vakfı Bülteni, 8 Şubat 1996
- “Tanrı Ne Söylemiş, Anlıyor musunuz?”, Cumhuriyet, 30 Kasım 1997
- “21. Yüzyıl Yumuşamak Zorunda”, Cumhuriyet, 21 Haziran 1999
- “Kurtuluş Aklımızın Işığında”, Cumhuriyet, 19 Kasım 1999
- “İnternet ve Etik”, Cumhuriyet, 17 Mart 2000
- “Daha Güzel Bir Dünya”, 7. Ütopyalar Toplantısı, Haziran 2000
- “Dünyanın Durumu ve Kitle İletişim Araçlarının Önemi”, Özne Felsefe Dergisi, Mayıs 2005
- “Etik Olanın Yitimi Ya da Etik Eylemin Önündeki Engeller”, Özne Dergisi, Bahar 2006

Bildiri ve Sunumlar

- “Teknoloji, Toplum, Gerçeklik ve İnsani Olan”, Mantık, Matematik, Felsefe VII. Ulusal Sempozyumu, Foça, 2009.
- "Bilişim Toplumunda Etik Sorunlar", II. Ulusal Uygulamalı Etik Kongresi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 2006
- "Bilişim Toplumunda Ortaya Çıkan Etik Sorunlar ve Tıp Bilişimi Meslek Ahlak İlkeleri", Tıp Bilişimi Güz Okulu, Antalya, 2003
- “Bilişim Mesleği Etiği”, 21. Dünya Felsefe Kongresi, İstanbul, 2003.
- “Bilişim Etiği”, 19. Bilişim Kurultayı, İstanbul, 2002

ÖZET

Toplumların içinde yaşadıkları dünyaya ve olanbitene ilişkin bilgilenmeye gereksinimi bulunmaktadır. Bilgilenme, aynı zamanda, toplumu oluşturan bireylerin gelişimlerini gerçekleştirebilmesi ve demokratik bir toplum yapısı oluşturabilmesi için de gereklidir. Yazılı basın bu işlevi gerçekleştiren bellibaşlı araçlar arasında yer almaktadır. Bu işlev aynı zamanda basının temel görevi ve sorumluluğudur. Basının görevini olması gerektiği gibi yapması ve haber etiğini uygulaması toplumu ilgilendiren konularda doğru haberleştirmeyi gerçekleştirmesi sonucunu doğurmaktadır. Ancak yazılı basının ideolojik aygıt niteliğine bürünmesi asıl işlevinden uzaklaşıp demokrasi kültürünün olumsuz etkilenmesine neden olabilmektedir. Demokrasi kültürünün gelişmesi, toplumdaki yapıların demokratik işleyişi ve bilimsel düşüncenin benimsenmesiyle yakın ilişki içindedir. Bu duruma yönelik bir olgu hakkında toplumu bilgilendirmek yazılı basının sorumluluğu ve haber etiğinin gereğidir. Bu doğrultuda yazılı basının görevini gerçekleştirip gerçekleştirmediği hakkındaki bir inceleme haberleştirmenin yapıldığı kültürel ve ekonomi-politik ortamın da irdelenmesini gerektirmektedir. Böylece, sorunsal durumun tespiti ve çözüm yollarının önerilebilmesi mümkün olabilecektir.

ANAHTAR KELİMELEER: Demokrasi, demokrasi kültürü, ideoloji, basın, sorumluluk, haber etiği.

ABSTRACT

Societies have need to get informed about the world they are living in and events going on. To get informed, also is necessary for the development of the individuals in the society and to establish a democratic society structure. Printed press is among the primary tools which perform that function. This function is also the main duty and responsibility of the press. The conduct the profession as it should be and applying the news ethics lead to reporting the truth about the facts which are of society's interest. However, gaining an ideological tool attribute might cause to move away the main function of the press, and that might result with a negative impact on democracy culture. The development of democracy culture is tightly related with the democratic practice of social institutions and the adoption of the scientific approach in society. Informing society about the facts related with these circumstances is the responsibility of the press and part of the code of news ethics. In that direction, a study about the ethical professional conduct of journalism also needs the analysis of the cultural and economic-political conditions of the environment in which reporting performed. Thus, determining the issue and proposing the solutions' perspectives would be possible.

KEY WORDS: Democracy, democracy culture, ideology, press, responsibility, news ethics.